

ERDÉLYI TÖRTÉNELMI ADATOK.

SZERKESZTI ÉS KIADJA

GRÓF MIKÓ IMRE.

II. KÖTET.

KOLOZSVARTT,
NYOMATOTT AZ EV. REF. FŐTANODA BETÜIVEL.
MDCCCLVI.

ERDELYI

TÖRTÉNELMI ADAT

— Haec aliaque ex veteri memoria repetita, quotiens res locusque, exempla recti, aut solatia mali poscent, haud absurde memorabimus.

Tacit.

III

M 60.036/2

Országos Széchényi Könyvtár
Leltári szám:

V1351-561 1963

ELŐSZÓ.

A napi-sajtó „Történelmi Adataim“ I. kötete iránti érdem fölött méltányló és kiméletes nyilatkozása által kettőre érzem magam kötelezettnek; először: hogy munkásságomban ne landjak s vállalatomat a czélnak lehetőségig megfelelővé tenni igyekezzem; másodszor: némely hirlapi és magán észrevételekre nézeteimet egész őszinteséggel nyilvánítsam.

Régibb századok betűivel és írásmódjában szerkesztett adataimnak a mai betűjegyek- és írásmódhoz alkalmazása hallgatóság — egyetlen kivétellel — helyeseltetvén, továbbra is e mellett maradni jónak láttam. Ismételve kijelentem azonban, hogy én adataim szó- és mondatalkotási úgyszinte ragozási sajátosságait nem érintem — egyedül a leírást alkalmazom a maihoz, mint ezt mások is teszik.

Az adatok egyes állításaira nézve némelyek által szükségesnek ítélt észrevételeket illetőleg nézetem ez: Én az adatokat gyűjtöm, összeállítom, rendezem — nem dolgozom fel. Itt-ott egy betűvel vagy szóval a nyilván felismerhető hézagot kipótlom; a központozással az előadás folyamát könnyítem; néha rövid felvilágosítással csillag alatt a kétes vagy éppen homályos értelmet meghatározom — adataimnak azonban más értelmet nem adok, azokat nem magyarázom, olvasóimat sem egy sem más érdekében nem insinualom. Nem akarok pártfél lenni, nem vágyom valamely történelmi felfogás vagy iskola ügyvédének tekintetni. Nyíltan kimondom: nekem nincs szándékomban sem magyar sem német vagy szász, sem ellenzéki vagy

conservatív, sem végre catholicus vagy protestans szempontból fogni vagy fogatni fel és kibányászni történelmi kútfontainkat. Én egyedül a történelmi igazságot keresem, az előtt hajlok meg, annak kívánok némi szolgálatot tenni. Ez érzülettel és czéllal pedig nem fér össze sem egyfelől az, hogy Báthori Istvánnak, Bocskainak és Bethlen Gábornak csak tömjénezzek; sem pedig másfelől az, hogy János Zsigmond, Básta, Báthori Gábor és Rákócziak felől tüzetesen csak rosszat keressek ki s hozzak napfényre. Hiszen ez részrehajlás, ez igazságtalanság lenne hol egyik hol másik irányában. Sunt bona mixta malis — rég meg van mondva. Áll ez egyes emberről, áll történelmi személyek- és korszakokról is. A történetnyomozónak egyforma szeretettel kell fáradni mindkettő kiderítésén: lelket a legnagyobb gyönyörtől fosztja meg, mihelyt vakon egy vagy más véleménynek hódol, szolgává törpítvén magát, ki előbb a szent igazságnak vala keresője. Én ilyesmihez kedvet nem érzek. A mi szépet Nagy Szabó Ferencz Bástáról, s politikája kiméletes, ildomos és tán igazságos voltáról írva hagyott, nem kisebb örömmel irtam le és kívántam örökíteni, mint nem neheztem a Bocskaira, Bethlenre, a nemességre és olykor az egész törvényhozásra tett s nem egyszer a sebzésig éles észrevételekért. Most Bástának szolgálta- tok némelyekben igazat — gondolám; majd II-dik kötetemben Bethlen Gáborról, a III-ban Bocskairól fogok olyakat közleni, miken minden magyarnak büszkén dobog fel szíve. De azért sem az oly följegyzésekért, mik Bethlenre vonatkozólag tán egyéni érzelmeimet sértik, felőlei meggyőződésemmel ellentétben vannak, sem a mik a Básta jelleme iránti eddigi közhitet részére kedvező irányban némileg megingatják, az adatok szerzőjére nem neheztelek, egykoru följegyzéseit üres tagadással meghazudtolni akarni nem fogom. Ha ez helyes és szabad lenné, akkor az adatgyűjtésnek azon legfőbb célja: hogy a történetírásnak mindenoldali és nézetszínezett adatokat szolgáltatasson, merőben lehetlenné s a történetírás egyoldalú eseményrajzok lajstromává válnék. Minden osztály, felekezet, egyén, maga a hatalom is tagadná azt, mi ellenére van, vagy tán úgy tenne, mint azon történetnyomozó, ki az inye elleni helyeket kéziratából kihagyja, vagy a legfontosabb szövegeket saját tetszése szerint elváltoztatja. Ekkor a történet nem lenne a mult rajza, az élet tanítója, hanem megmérgezője, elrontója; nem lenne egyéb, mint igazolója

a jelennek, legyen az jó vagy gonosz, feltétlen bálványozója a közintézmények- és közcselekedeteknek, legyenek azok az emberiségre nézve üdvösek vagy üdvtelenek. Ilyesmi a tudománynak hasznára nincs. Én történeteink iránti tiszta és elfogulatlan hajlamból kezdettem mivelni e tágas mező mások által még meg nem járt némely részét. Mig elmondott elveim szerint munkálkodhatom, munkálkodom; mikor ez lehetlen lesz: megszünöm. Én a történelmi valót úgy a mint az adatokban letéve van, közlést teszem. A kik majd alkotni fognak, hasonlitsák össze, tegyenek ítéletet fölöttük

Foroghat fenn még egy ezzel összefüggő kérdés, mit kétségkívül minden történetnyomozó, sőt csak figyelmesebb olvasó is magában meg fogott tenni; mit azonban újabb időkben kívált nálunk valamennyi kútfő-kiadó hallgatással mellőz, s I. kötetemben én is mellőztem: vajjon t. i. szövegeimből mennyit és minő elvnel fogva hagyok ki? A mi az erkölcsiséget, a vallás positivumát, a létező hatalmat, a társadalmi rend fogalmát sértené. Ilyesminek közlése ohajtatos nem lehet. Ugyvan, hogy az én ítéletmértékem lehet téves, lehet szigorú; ámde a kéziratok megmaradnak. Egy tapintatosabb vagy a történetekre nézve kedvező időben élő utód majd kiigazíthatja botlásaimat. Megvagyok győződve, hogy e tekintetbeni eljárásom mellett is némi jót történeteink érdekében teszek. E jónak eszközölhetési szabadságát nem szeretném egyes szók által kockáztatni, mik különben is ritkán teszik a dolgot magát vagy legalább annak lelkét.

Az adatok időrendszerű összeállítása iránti ohajtásra nézve megjegyzem: hogy én is azt valóban így láttam volna mind a tudományra nézve hasznosabbnak, mind az olvasók és történetnyomozók érdekében kívánatosbnak. Így is akartam kezdetben tenni; mert már néhány éve, hogy az anyagot gyűjtöm s tervemet érlelem. Azonban történetbúváraink egyikének levelében nem rég hozzám intézett ama szavára: „Ars longa, vita brevis“ — mely rám egy barátságos de mégis megdöbbentő Memento-ként hatott, elhatározám magam, készülődésekkel sok időt nem tölteni, hanem lehető gyorsan, erőmhöz mért munkássági tért választani, célzt tüzni magam elé s szilárd lépésekkel felé sietni. Mint egy kép úgy tűnik fel lelkem előtt történeteink nemzeti fejedelmek alatti korszaka. Látám, hogy

annak némely része merőben ki van rajzolva, más részében az alapvonások vannak meg, harmadiknál csak a színezés hiányzik; de azt is látám, hogy sok helyt még csaknem puszta áll a vászon, néhol üres a háttér, nem valók nem hívek éppen az alapszínek, néhol pedig hiányos az árnyalás sat. És gyűjteni kezdék és szerezni. Rendszert csináltam olyat, a minőt adataim, sok mindentől igénybe vett időm és történelmi szerény előismereteim lehetségesítették, és annak nyomán elkezdtem adataimat azonnal közrebocsátani. Tenni mentől előbb, munkálkodni míg nappal van, míg az éj ránk nem borul; mentől több ismeretlen s kevesek által használható történelmi kincset tenni ismerletté, sokak birtokává, közforgalmuvá s ekkép történetirodalmunknak ha bár apránként mentől gyorsabban, mentől többet és éppen a mostani válságos időkben használni—volt szándékomban. Ez oka, hogy nem várom bé, míg valamely korszak adatait a lehetőségig mind összegyűjthetem; (Hevenesi, Káprinai, Eder, gr. Kemény és sok mások ezt tevék s mindnyájan munkájok közepén vagy végczéljuk küszöbétől alig néhány lépésnyire szállának sirba) hanem a mim volt, korszakokra osztva azonnal közrebocsátani elkezdtem. A miket munkám folyama alatt hazámfiainak szívesességéből kapok, előtervem egyik vagy másik szakába beosztom, s midőn gyűjteményem kitűzött egész körét betöltendi, az abban megjelent valamennyi adatról időszorozati általános kimutatást fogok adni. Hálás elismeréssel kell itt említmem, miként legújabbban segítségöket ígérték vállalatomhoz a szász nemzet legnagyobb tudományi tekintélyben álló fia: báró Bedeus József ő nmlga és Schuller Károly nevelési tanácsos úr; adatokkal örvendeztettek meg: Ujfalvi Sándor, b. Jósika Geyza, Szalánczi Elek, Váradi Ignác és Hodor Károly urak, kiknek ezennel legszíveseb köszönetemet nyilvánítom.

A mi végre a tárgymutató táblát és idegen szók magyarázatát sürgető ohajtást illeti: én azt utolsó kötetemben szándéksom adni, midőn — reményem szerint — mind az időszaknak, melynek határai közt járok, mind a szomszédos s olykor velünk közös történetű népek közéletének, különösen a török szokásoknak, akkori politikai és társadalmi szerkezetnek bővebb ismeretével birandok.

BORSOS TAMÁS MÁSODIK KONSTÁNCZINÁPOLYI KÖVETSÉGE.

1618 ápril 18-tól 1620 ápril 3-ig.

ELŐISMERTETÉS.

Borsos Tamás fia azon **Borsos Sebestyénnek**, kinek krónikája gyűjteményem első kötetében jelent meg. **Nagy Szabó Ferencz** szintúgy általam közlött emlékiratában sok érdekest jegyzett föl e nevezetes férfi életéből, miknek alapján az **Erdélyország Története**i Tára II. kötete 3—14 lapjain olvasható életirat készült, s melyhez némi pótlék gyanánt legyen szabad nekem is ide igtatnom közelebbirőli nyomozásim azon eredményét, mely szerint **Marosvásárhely** bel- és külvárosának a legközelebbi időkig fenállott helyhatósági alkotványa e jeles férfinak — mint 1604-en odavaló főbirónak — saját esze és keze műve.

Nem tartozik célomhoz amaz életirási adatokat itt egész kiterjedtségben ismételni; csak a mennyiben a kedvtelésből inkább mint a tanulás komoly elhatározottságával olvasók biztosb öntájékoztatása igényli, nagyjában kívánom érinteni.

Borsos Tamás született 1566-an **Marosvásárhelyt**: 1597-n jegyzőségi, 1599—1604-n főbirói tisztelet viselt; a vár építésének 1602-n főindítója, a déézi országgyűlésen 1603-n városi követ, 1606-n **Bocskai** fejdelemhez **Marosvásárhely** hódolatának **Kassára** megvivője, 1605-től kezdődőleg fejedelmi táblabíró s mint ilyen a törvényhozás tagja volt. 1613. 1618. 1625-n a portán ügyvivői, 1615-n a nagyszombati, 1625-n a gyarmati békekötéseknél fejedelmi biztos minőségben jelenik meg. Közhivatalnoki működése a

kijelölt életrajzban részletesen meg van írva; békekötésekbeni szerepléséről valamint harmadízbeli portai követségéről eddigelé adatok nem jöttek napfényre; 1613-beli első portai útjának körülményes leírását valamint korának—1585-től 1612-ig terjedőleg—önkezüleg irt történetrajzát, fenemlített történelmi gyűjteményekben kiadták gróf Kemény József és Nagyajtai Kovács István — 1618-ki második portai követségéről Naplóját az olvasó im itt veszi.

Czíme: Borsos Tamásnak második portára való járásának közönséges historiá(ja), melyet obiter csak irtam az Konstantinápolyba, in anno Domini Jesu Christi 1618, anno a creatione mundi 5574, anno vero Mahumetis profetae 1029. Naplóírónk Kamuti Farkas országtanácsossal mint főkövettel 1618 ápril 18-án indul ki a fejedelmi székvárosból Gyulafejérvárról; megérkezik Konstánczinápolyba május 14-én. Kamuti eljő még azon évi augusztus 10-n, Borsos ott mulat — egyelőbb pótló és csak ideiglenes, később rendes követi minőségben — 1620 ápril 3-ig, tehát szinte két évig.

Ki nemzeti fejedelmek alatti történeteinket csak némileg ismeri: tudni fogja, mi volt Erdélyre nézve 1618 és 19. Ezeknek — a vallásos és politikai forrongásban élő népek kedélyébe úgyyszólván tudtokon kívül lerakott—eszmémagvaiból születtek az 1620—21-ki valamint az 1625—27-ki évek eseményei; melyek, miután Bethlen Gábor merész lelkének merészebb tervei szerént a magyar-keleti politikának a magyar-nyúgoti fölött diadalt nem szerezhettek, legalább Erdély önállóságát egyidőre, és a protestans vallásszabadságnak a magyar föld határain belül végképpen megalapítását eszközölni elég erősek voltak. E nagy fontosságú időkben a politikai események műhelye Konstánczinápoly, tűzpontja a diváni ülések, egyik irányadója az erdélyi fejedelmi politika vala. Bethlennek és a szerencsésebb csillagzatu svéd királynak lelke és fegyvere befolyása alatt volt egyideig fél Európa, rajtok függött a keresztyénség várakozó tekintete. S naplóírónk éppen ez évek korrajzához adja—saját látás és hallás után — a legélethűbb vonásokat, mint azon helyen élő, hol az események fonalszála szövédtek, hol a politikai történetekhez az anyagok legjobbára készültek t. i. Konstánczinápolyban. S valóban tudtomra alig van a XVII. század első feléből fennmaradt korirat vagy történelmi emlék, mely az európai udvaroknak

a portáhozi viszonyait, az idegen követek és fejedelmi ügynököknek a szultán minisztereihez és egymáshoz állásukat valamint a kölcsönös érintkezések modorát, rendét és formáit a mi naplóírónkhoz hasonló részletességgel fenhagyta volna; mit én bátor vagyok ezen Napló egyik előnyének tartani, s rá történet- és koriróinkat szerényen figyelmesekké tenni.

Belső elrendezésre nézve e Napló kettőből áll: napi jegyzések- és a fejdelemmel s országnagyokkal levelezésből. A jelentések mellé legtöbbször oda van csatolva Acta dierum, Memoria, Memoriale és más címrovatok alatt: a naplóíró egygyelmással mit beszélt, végzett, tervezett és hajtott végre? kitől, hol, mit hallott, látott, tapasztalt? hazájába kihez, mikor, mit irt? mi egy vagy más kérdésben sejtelve, ohajtása, nézete? S kivált ez utolsót azon hol tartózkodó, hol nyiltabb, de mindig tisztelet- és alázatteljes hódolattal, a valódi szerénység azon minden követelés nélküli hangján, mely tanácsait nem egyszer segítette fejedelmi akarattá emelkedni. Fejedelmi urának ügyesen szőtt terveit egész szívvel-lelékkel kívánja előmozdítani; de az udvariasság, önmérséklet és diplomacia símaságát az ellentétes érdekű udvarok követi irányában még sem felejtí, s a mikor és hol azok felejtíni látszának, nemzetének s fejedelmi urának minden becsérzetét keblében és ajkain hordozólag torolja meg. Valóban ha figyelmezőnk Borsos béhízelgő, óvatos, fürkésző modorára, melyet ő a porta miniszterei-vel, a római császári követekkel és havasalföldi vajdákkal szemben követ, s ez által azok legtitkosabb érzületét kipuhatolja, céljaikat úgyyszólván szívök rejtekéből kilesi, míg ő urát legtöbbször elhallgatni és mellőzni tudja: lehetlen el nem hinnünk, hogy nagy idők szülik a nagy embereket, s hogy a magyar, nemes nyíltsága mellett is szintúgy mint bármely más nemzet fia, képes volt egykor a diplomatiára s mélyebb politikai combinatiók bölcs kivitelére.

Lesznek olvasóim között kétségkívül olyak, kiknek ama kicsin-kés szóviták és versengések, mik e Napló elején Borsos és Kamuti között előfordulnak, visszatetszését idézik fel: ezeket kérem, szíveskedjenek e megbocsátható gyöngeséget inkább a kornak mint nekik róni föl; valamint lesznek olyak is, kik az egészet hosszadalmasnak, sokszor ismétlésekbe átmenőnek tartandják: mit azonban kárpótolnak s olykor a legkellemesbben elfelejtetnek azon korbéli

persa, lengyel, havasalföldi, osztrák és cseh, magyar és erdély-országi viszonyokat illető adatok, egyes közbeszótt történetkéik, fontos diplomai és nemzetjogi kérdéseknek érdekes felvilágosítása. Kik elfogultságot vélnének az író szemére lobbanhatni, azoknak feleletül leendő több ízben kimondott elve: mely szerint ő fejedelmének hűséget esküdt, annak tartozik mindennek felett szolgálni. Avagy mást cselekedtek-e a római császár követei: Molardus és Startzer? Ki Pray Principatus Gabr. Bethlen és Epistola e Procer. R. Hungariae című munkáiba tekint, meggyőződhetik ez iránt. Kik végre Bethlennek országa és saját politikája érdekében követe által használt diplomai eljárásait kétszínű ravaszságnak s cselszövő nagyravágyságnak hajlandók bélyegezni: emlékezzenek meg azok eljárására is, kik most Eszterházyt, Forgácsot és Dóczyt, majd Kamutit és Báthori Andrást, majd ismét Ráduyt és Gáspár vajdát izgatták fel Bethlen és országa ellen; kik — Borsos szerint — rá csak azért haragudtak, hogy mint megelőzőt, tetszésök szerint ide s tova nem hurcolhatták, saját politikájuk kivitelére eszközül nem használhatták.

Kiadási példányom az, mely a m. vásárhelyi Teleki-könyvtárban őriztetik, t. i. Borsos Tamás gyűjteménye — egy ívrét alakban, kemény táblába kötött vaskos könyv, melynek czímírata: „Borsos Tamás maga életének s életébéli dolgoknak és konstantinápolyi követségének leírása,“ s melynek elején van a gr. Kemény és Kovács István által kiadott s általam is fennebb érintett Itinerarium című útinapló és Borsos Tamás 1585-től 1612-ig terjedő történeti jegyzései, valamint ugyancsak az ő második konstantinápolyi útjának leírása; azután a zsitvatoroki és más békekötések czikkelyeinek egykoru másolatai, némely rövid jegyzések, s bérekeszti gyűjteményem I. kötetében közölt Tol-dalagi-féle Emlékirat. Az általam im most ismertetett második portai követségi Naplóról az Erdélyország Történetei Tára kiadói azt írták*), hogy az többnyire török módra simított papirosan, apró, sűrűn összevert betűkkel van írva; mi valóban is oly sűrű s itt-ott oly megkopott, hogy lemásolhatása iránt egy ideig szinte kétségeskedtem. Hogy e Napló nagyobbára Borsos kézirata, bizonyítják kezimnél levő s hátul az okiratok közé fölvelt saját kézzel írt levelei.

*) II. Kötetjük 11 lapján.

BORSOS TAMÁSNAK MÁSODIK PORTÁRA VALÓ JÁRÁSÁNAK
KÖZÖNSÉGES HISTORIÁJA, MELYET CSAK OBITER IRTAM
MEG AZ CONSTANTINÁPOLYBA, IN ANNO DNI JESU CHRISTI
1618, ANNO A CREATIONE MUNDI 5574, ANNO VERO MAHUMETIS PROFETAE 1029.

Istennek szent kegyelméből második útamra indultam el Constantinápolyba az continuus oratorságra 1618, die 25 mensis martii nagy keserőséggel az én kedves házamtól Marus-Székely-Vásárhelyről.

12 die aprilis indultam el Fejérvárról, és az nap jutottam amaz undok fertelmes városba, Szász-Sebesbe.

14 die jutottam Szebenbe, és ott az szebeni uraim nagy emberséggel gazdálkodának.

18 die jutottam Brassóba, ott is az brassai uraim nagy böcsülettel bösséggel gazdálkodának.

Mikor elindultam házamtól, hoztam véllem házamtól el útiköltségbe fl. 35 forintot.

Adott volt urunk nekem még Fogarasban kinlétemre 100 forintot, 10 sing gránátot, kiből egy nadrágot csináltattam, az többi othon hagytam; item adott két vég korasírt, kit az szolgálaimra ruháztam. Mikor Fejérvárról elindultam, adott ő nagysága szolgálomba 159 forintot — dukát. Brassóban az brassai uraimmal

adatott szolgálatomba 4 lovat, melyet vettek volt 99 fr. az mely lovakat csak úgy vettek, hogy ha én kezembe adták volna kész pénzült azt az 99 ft. én otthon hat lovat vehettem volna véle jobbakat.

Ezekhez a lovakhoz adatott ő nagysága paraszt formába csinált erős kocsi; az lovakhoz adtak fejrő hámozat, pokróczot, tarisnyát, kocsihoz lánczot, szekerczét, kocsi is, az ki béhozta a kocsi.

Az szent Istennek kegyelméből indultunk ki Brassóból 20 die aprilis; az nap mentünk Rosnóra.

21 aprilis mentünk által az nagy utálatos havasokon az Királykőven, és jutottunk Rukaljra Havaselen. Ott mindjárt elkezdé Kamuti uram az nagy irigységet, és ott izene rám Jósika Ferencztől, hogy többször én szolgámat előll ne küldjem szállás fogadni, és élést is szállásomra ne szereztessek, mert meg nem engedí; hanem vagyon neki szállás osztója, és attól várjak s élést is az ő szállásáról az mi leszen ő adat. Kit én hallva, mindjárt menék szállására, hogy én ezekről jó idein véle szépen végezzek; de meg sem hallá szómat, hanem más korba vetette, s meg sem mondhatám neki miért mentem.

23 die aprilis jutánk Tergovistyára, és ott az elkezdett dolgot végezé. S valóban megizente hát az vajda gazdáinak titkon, hogy senkinek szállására ne gazdálkodjanak, sem nekem, sem másnak az vajdáéból is, hanem csak neki, és ő adjon abrakot az kinek akar. Kire képest a beste hitetlen kurvák semmivel nem gazdálkodának. Ki csak Kamuti Farkas uram irigysége, fősvénysége és maga nagyzása lön. Mert valamikor azelőtt követek ott jártak, de mindenkor az kapitáknak külön gazdálkodtak. Az ő szállásáról is pedig semmit nem adának, hanem harmad napig minden élést pénzen vétettem. Egy nap az vajda igen megvendégte egy igen szép kertben egy tavaszi levélszín alatt, és Kamuti uramnak egy szép kék lovat ada ajándékon, de másnak senkinek semmit nem.

25 die aprilis indultunk ki Tergovistyáról, és addig néze maga Kamuti uram, hogy a szállást elvétők, az mely faluba meg kelle vala szállanunk, és igen későn—majd éjféltkorba jutánk egy igen rossz pusztá faluba. Ott is azt költé Kamuti uram s az szolgái, hogy Boldisár deák vette el az kalauzt, ki miatt csaknem rosszszul jára Boldisár deák—alig óhattam meg, maga semmi vétke nem vala.

26 Die aprilis jutánk Bukarestre; és noha ott is igen mondják vala, hogy mindent adnak, és tölle várjunk, de hogy annak mi nem hihettünk, az legények gondviselésekkel hát egy kis szekér szénácskát hoztak; az kiért mindjárt ott is reám izene, hogy elfogjam az kóborlástól az szolgáimat, mert nem leszen jól dolgok. Én is megizeném, hogy bizony elvettem, mert én is urunk szolgája vagyok s nem ő kegyelme abrakossa, s nekem is el kell élnem. Mely dolog felől hozzája indulék, és az istállóba mene előttem s nem akara kijöni az még ott lők, hogy ne beszélhessek véle. Én is látva állapotját, oda hagyám. Ez alatt az szállásomra kétszer izent az legényünkre, hogy azon szekérre felrakják az szénát kiről lehányták, s ő szállására vigyék; mert ha oda nem viszik, úgy veteti meg őket, hogy pokróczba viszik őket az szállásra; de azért ugyan nem adák oda az szénát, csak dobja fokával *) marada.

27 die aprilis szállánk meg az pusztá faluba. Ott az Ur Isten úgy akará, hogy én rollam elszállá az garázdálkodás; és minthogy az mivel az oláhok gazdálkodtak volna is, ezt is elvonta nem csak én töllem, hanem Házi Jánostól és Gyerőfi Istvántól is: az gazdálkodó törököt kérők, hogy az szerezzon valami kevés bort. Az elmene és az míg oda jára, addig nagy haraggal reá izene Kamuti uram Gyerőfi Istvánra: hogy miért vonta el az boér lovát és borért küldött rajta? maga abba Gyerőfi Istvánnak sem szava sem tanácsa nem vala. Onnat hamar vötte szavát és izene Házi Jánosra: hogy miérthogy ő hir nélkül borért küldötte az törököt**) nem ő az főkövet; azért lássa, ezután legyen ő az főkövet. (Ez közben ebédre hozott vala az gazda ugyan jó cseber bort, de nekünk senkinek abba egy cseppet sem ada, hanem az maga szolgáinak s kocsiassinak osztotta fel.) Mikor ezen ő is igen búsulnának, ez közben eljöve az vacsora ideje; csak együnket sem hivata vacsorára, hanem csak Osztroi István uramat. Ezen közben meghozza az gazda török egy nagy cseber bort, de mi el nem vevők, hanem oda küldők Kamuti uramnak; ő meg ismét visszaküldé mi reánk, de mi osztán igen szépen elosztók a bort, és megivók — a maga szolgáinak és kocsiassinak egyaránt adánk benne.

28 die jutánk Girgioba az Duna mellé, és ott meg sem száll-

*) talán: botja fokával. **) holott.

lánk, hanem mindjárt elegendő hajónk lévén, által költözénk a Dunán; és Orosz-Csikban szállánk amaz jámbor Huszain csauz házához, az ki mint olyan sok gaz népnek, igen nagy emberséggel gazdálkodék — mert többen voltunk száz lóval jóval is. Itt nem leheté egyéb benne, hanem véllem ismét megbékéllék és nagy bőcsülettel kezdé véllem tractálni.

29 die jutánk egy bolgár faluba, az hol szénát eleget találánk és éjjel az gazdától elég abrakot lopának az legények.

30 aprilis jutánk Arvátköre, az nagy görög faluba, az hol sem szénát, sem abrakot nem kaphattunk — igen rosszszul lakattunk.

1 die may jutottunk egy rosszszul faluba Esti-Stánbolon túl szinte az Novák havassa alá, az hol két éjjel kelle hálnunk az kénesőnek elmaradása miatt.

3 die jutottunk az Novák havassa közibe, egy faluba, kit hínak Szalakőnek.

4 die may jutottunk által az Novák havassának az derekán nagy sok nyavalyákkal, és jutottunk Dobralyba, az hol az csauz féltébe nekem is egy jó bárányt küldé.

11 die jutottunk Kucsuk-Csekmeczére *); ott negyed napig hevertünk, hogy az szállás itt benn ki nem vala.

14 die may jutottunk bé az átkozott Constantinápolyba; de bizony elég vékony tisztességgel fogadának, mert csak 13 csauz jött vala ki előnkbe, és azelőtt való állapothoz képest az nap semmivel nem látogatának.

Az magam költségem.

Az mely négy lovat az brassaiak adtak, annak hármát adtam el hatezer és ötöd félszáz oszporán, az ki teszen magyar forintot fl. 96 dr. 75. az negyediket adtam el ezer négyszáz oszporán, ki teszen fl. 21 az magam egyik lovamat az fogarasit adtam Gáspár Jánosnak haza menetelire, kin egy rabot küldött ki, úgy, hogy othon mikor az Isten adja, hogy utánnam kelletik jöni, adjon akkor egy szekzana (?) alávaló herélt lovat, az kit ide utánnam hozzanak.

Magam kázától hoztam el útiköltségbe fl. 35, az melyet éppen elköltöttem Constantinápolyig. Itt benn vettem egy sárga atlacz

*) helység Konstánczinápoly közelében.

dolmányt tizenkétszáz és ötven oszporán, ki teszen magyar fl. 11 dr. 75. adtam egy nadrágra Boldisár deáknak 200 oszporát, csizmára 100. Incze Jánosnak is adtam nadrágra 200 oszporát, csizmára 100.

Kamuti uramnak adtak élésbe négy juhot, 15 oka tehénhust, mézet, vaját, riskását, zabra egy napra 60 oszporát, fát egy napra egy szekérrel, 15 kila árpát, bort rendelték vala egy napra 4 vidert és 2 vider malosát. De hogy Murát csauz bort nem akara adni, hanem egy vider borra 30 oszporát, nem vevé el Kamuti uram, és így elég rosszszul voltunk bor nélkül; szénára 15 napra rendelték volt 9 ezer 8 száz és 20 oszporát, kit eddig meg nem adtak. Ebbe az élésbe nekem egy napra adtak fél juhot, valami kevés riskását, vaját, mézet, kenyeret néha egy hétbe három vagy négy napra, adtak egy napra 10 oszporát; azon kívül kenyért magam pénzemen vettem, bort az magam rovására hordattam.

Az Kamuti uram tűzénél csak egy darab pecsenyét sem hagytak megsütni, maga elég fát adtak; nekem fát sem hagyott adni — talám ha két hétre való fát adtak — hanem én magam pénzzemmel vöttem fát is. Mártonnak az kocsisnak hazamenetelére adtam 100 oszporát, hogy az brassai bíró nekem azért ajándékba való késeket küldjön; de semmit nem küldének.

Vöttem egy lóra való aranyos-ezüstös szerszámot kétezer kilencszáz oszporán, ki teszen fl. 43 d. 50 — magyar forintot.

Kamuti uram megyhagyta vala Sajgó Istvánnak die 19 may, hogy rovásra hordjon bort az asztalra; és usque diem 7 juny hordottak bort — 874 oka bort, kiben mi az úr asztalán meg nem itunk 400 okával, az többi eltékozlották; az én szolgálímnak sem adtak ebben, hanem külön rovássok volt, és eddig ők is hoztak 40 oka bort. Ekkor én is meghagytam az én szolgálímnak, hogy három oka bort hozzanak magoknak egy napra. Ugyan ekkor ígré Murát csauz, hogy ad 100 oka bort és 50 vider malosát; de Kamuti uram nem akará elvenni, én nem tudom mire nézve — ám lássa.

11 die juny hozott a csauz szénára való pénzt 8 ezer 800 oszporát, de 240 oszporát vissza adtunk neki benne, — ezt az széna árát tegnapi tudta a csauz, hogy akkor tölt el ennek az szénának az napja, immár ezután új szerre kell. Ugyan ekkor vevé magára az csauz, hogy eddig való bort megfizeti az korcsomárosnak az eddig való rendelt bor árából; de az malosa árát meghagyá Kamuti uram, hogy pénzül hozza meg a csauz.

12 die juny lévén Kamuti urammal igen rút nagy confusionk, ez ilyen, hogy azelőtt való estve én nálla lévén, nagy kedvesen beszélgettünk és úgy váltunk el egymástól. Ez nap reggel jöve ide Gáspár János uram, s hogy együtt beszélgettünk vala az én házamban, jöve oda bé Juszuf csauz is s mondá, hogy Kamuti uram hívatta. S mikor felment volna Juszuf csauz, és onnat alájött volna, mondá, hogy Kamuti uram ötöt az basához küldte és cancellariusához; kinn Gáspár János urammal csak elálmélkodánk, hogy minket hátrahagyott, s miis felmenvén, az több szavaink között mondék néki: Hiszem miis arra valóknak volnánk, az mi kegyelmes urunknak szolgálnánk. Kire Kamuti uram számtalan hoszsú historiákat előhozván és nagy contemptusra való ratiokat, sok szóval mutogatá azt, hogy ő néki elég sok főszolgái vannak, régi igaz nagy nemből való nemes ember gyermeki, nem mostan lőtt nemes emberek; ha akarna, azoktól is eleget izenhetne, de ugyan csak az csauztól akart izenni. Kire én mondék: hogy szinte az nekünk esik gyalázatunkra, hogy mi volnánk az mi kegyelmes urunk szolgái, s nem mi véllünk szolgáltatnak. Erről is számtalan sok historiát előnkbe hordván, ki mind contemptusunkra nézett: végre szörnyű vituperiummal hozá elő az Török Sigmond és Bölöni uram öcsese dolgát, hogy ki hozta bé s mint lőtt a dolog, és ez alatt árultatás vagyon. Kit nyilván láték, hogy csak mind én reám néz abból is sok számtalan szavai; többi között mondá azt is, hogy a mi kegyelmes urunk erőssen meghagyta neki, hogy senki szolgáját véle el ne bocsássa. Mikor az féle sok fenyegető szavát elúntam volna, végre mondám: hogy látom, hogy kegyelmed mind engem kárpál ha obscure is, de kegyelmednek vagyon nagyobb büne abban, ha vagyon, nem nekem; mert mikor az én kegyelmes uram engem elbocsátott, én véllem is beszéllett az én kegyelmes uram, de énnekem az félét nem szollt, hogy valaki jámbor szolgája el ne jöjjön; sőt ha kegyelmed jól tudta, annyira nagyobb vétke vagyon kegyelmednek, hogy kegyelmed még Töröcsváránál meglátogatá őket, látta is kegyelmed, hogy ott vagynak; csak egy gyermektől izented volna meg azt, hogy a mi kegyelmes urunknak akarátja az hogy el ne jöjjenek—ha én nem akartam volna is, kegyelmednek is vissza kellett volna őket üzni—s én is vissza üztem volna. De nekem sem kegyelmed, sem más senki nem mondotta. S másszor is

láttam én, hogy az féle főember szolgái ló venni eljöttek, lovat vettek s haza mentek. Azért énnekem egyikkel sincs semmi dolgom; ha ki latorul cselekedett, ő adjon számot rolla, magamra semmit nem veszek. Mikor ezt hallotta volna, hogy urunk ő nagysága véllem is beszéllett: neki ugrék az ágyba, és kiáltani kezdé, s elfakada sírva, hogy ha én véllem is beszéllett urunk ő nagysága, hát hol az ő dignitása? mert én Erdélyben sem vagyok egy rendben ő véle. Ezen kiáltott, sírt, mérgében reszketett minden teste. Kire én ismét mondék: Hiszem az én kegyelmes uram engem sem bocsáthatott néma-módra el, hanem beszélteni kellett véllem; azon az kegyelmed főkövetsége s dignitása nem lédáltatott. Ihon vagyok én, s ha az Török Sigmond és Bölöni uram öcsese bójövése ártott az mi kegyelmes urunknak s én miattam lőtt: nem elszökő ember vagyok, s mikor haza viszen az Ur Isten, megtalálnak érette; de én immár elúntam az sok számtalan pirogatást, fenyegetést érette. Én sem nem mondom, sem nem tartom magamat egyenlő embernek kegyelmeddel, de én is az én kegyelmes uramnak rendem szerént való szolgája vagyok—nem valamit mond kegyelmed, mind azt cselekedem? Úgy nem tarthatlak mint Istenemet, de az uram böcsületiért eddig úgy tartottalak mint az uramat fejedelmemet—én immár elúntam az nagy mód nélkül való sugorgásomat. Ez féle rút mód nélkül való contentiok után én csak kijövék az ajtón. — Ezen nap vétetett pénzen valami kevés abrakot Kamuti uram, és hogy abba akart adatni, nem vöm el a pénzen vött abrakot, eo respectu, hogy ha hatvan naptól fogva magáéban semmit nem adott, sem az fejedelmében, ne mondja azt, hogy engemet is azzal tartott. Ez nap este felé Péter deákkal az sáfárával ez felől beszélgeték vala csak, és ugyan valami részből panaszlám neki az nagy esetünket, melyet bévittek Kamuti uramnak; és Péter deákot felhivatván, examinálta beszédünkről, s azután igen megfenyegette, hogy én véllem beszéllett, s mondotta azt is, hogy ha haza mennek, törvény nélkül nem hagyja:

13 die juny az előbbi szavait megteljesítvén, mindenik hire nélkül az csauzzal Jósika Ferenczet küldötte volt bé az basához; az basa úgy contemnálta, hogy csak ingyen sem izent tőlle, hanem az csauztól izente meg, hogy az szultán Szulimán Athnamejának és az megholt szultán Ahmet Athnamejának az paráját küldje bé más nap Gáspár János uramtól.

Ez korban érkezék az rossz hír havaselföldéből, hogy Alexander vajdát kiűzték az ország népe, kinn igen megijedtünk vala.

17 die juny úgy küldé bé engem az basához Kamuti uram, hogy mind betegsége felől szóljak, és az csauzt is el ne küldje híre nélkül Erdélybe.

18 die juny jutta ide postán Demjén Ferencz, és hozott nekem három levelet: egyiket urunktól, másikat cancellarius uramtól, az harmadikat Mikó Ferencz uramtól, az kiben nagy punctok valának, ezek: hogy az mi dologról irt ő nagysága Kamuti uramnak, fogja kegyelmeddel közleni — úgy mond.

20 die juny voltunk szemben az basával, az hol oly tisztességet tön velünk Kamuti uram, hogy kirekeszte az basa házából, az ki soha nem esett vala kapitliákon. Valamit beszéllett, ő tudja; mi abban semmit nem tudunk. Ez nap adák Gabrillás vajdának is az havaselföldi vajdaságot. És mindjárt nagy fenyegető szóval izene Gabrillás vajdának Jósika Ferencztől és Osztroi Istvántól, hogy kedvét keresse urunknak s neki stb. maga az urunk ő nagysága hagyása szerint, ha maga nem mehetett volna is, minket kell vala az vajdához salutálni *) az urunk böcsületiért, nem Jósika Ferenczet sat. Ez nap jövének vala az basától, s hogy az szekérbe ülnek vala, akkor monda nagy contemptusból: hogy most látom én — úgy mond — mivé tartják itt az kapitliákat; bezzeg — úgy mond — emberséges ember az Startzer.

23 die juny voltunk ismét szemben az vezérrel, és akkor alkalmason kijelenté magát az vezér, és igen sokat beszélt; de Kamuti uram sokat nem hagyta megmondani előttünk magyarul Házi Jánosnak, az mit törökül a basa mond vala; kiről azután való egynehányszor colloquiumunkban fogja vala reám erővel, hogy hallottam mit szólt az vezér János felől. Én nem hallottam — mondék — mert az mit törökül beszéllett, nem hagyád megmondani magyarul — az melyen erőssen protestála hogy felirja.

26 die juny küldé bé az basához Jósika Ferenczet és Házi Jánost, hogy sollicitálják az audientiát; de az basa megizené töllek, hogy ő velle nem beszél, mert látja, hogy az mit azelőtt beszéllett — hogy Athnamét kért — most azt mondja, hogy nem kell neki

*) küldeni.

s mást beszél; hanem ha mi dolga vagy, adja irva articulatim, s ő az divánban az vezérnek eleibe adja, s válaszsza leszen. Ekkor negyed napig feküdtem az köszvényben.

28 die juny küldé Kamuti uram engem az basához, kinek sokat izene töllem: hogy nam ő nagysága maga azt végezte volt, hogy oda hivatja az kadi-leszkereket*) és vezéreket, és beszél minden dolog felől velle; s most immár azt izené, hogy levélbe irassa s úgy küldje bé. Eléggé kérék az basát, hogy azt elhagyja s ő nagyságával beszéljen az követtel, de az basa soha nem cselekedé, hanem ugyancsak perseverála abban, hogy írja meg a mit akar s írva adja bé. Én megmondám az vezérnek, hogy az mi kegyelmes urunk csak credentionalis levelet irt az főkövet mellett, hogy meghigyjék szavát. S hogy lehet az, hogy ne maga szolljon, hanem levél által irassa meg? Erre az vezér azt mondá: hogy tudtam én azt, mert énnekem is csak azt irta az fejedelem, hogy meghigyjük szavát. Az kihez képest — úgy monda az basa — mikor az hatalmas császár keze csókolni bájolt is, akkor az egész diván előtt megmondottam neki, hogy ha mi követsége vagy, mondja meg az egész diván előtt. Hiszen nem én bűnöm, ha akkor az egész diván előtt meg nem mondotta ha mi követsége volt, hanem olyakat beszéllett csak, hogy azután osztán ő maga azt mondja, hogy ő neki nem kell Athnamé. Akkor Athnamét kért, most későn olyat beszél, hogy semmi ez mostani szavai az előtt valóhoz. Ezért hogy ezután is ne mondja, hogy imezt mondta s amaszt mondta, azt akarom, hogy írja meg, s küldje irva minden kívánságát, s válaszsza leszen. Mert ha akkor is az egész diván előtt megmondta volna akaratját, eddig othon volna. Mely választ hogy megmondék neki, csaknem kilelé az betegség.

29 die juny lévén egymás között főképpen való disputationk ezen dolog felől az maga házában, az hol jelen volt Osztroi István uram, és felette igen protestála ő kegyelme előtt én ellenem, hogy voxot kért töllem az fejedelem dolga felől, s nem mondék voxot. Oly igen sok rút, mód nélkül való veszekedéseket mivele ekkor rajtunk Gáspár János urammal, hogy csak megírni is irtozom tölle: azaz hogy ő mindenben látá, hogy elvétette útát; az nagy akarat

*) hajdan a hadi sergek főbírái.

és felfuakodás miatt oly voxokra akart menni, hogy osztán azzal mentse magát, hogy mi szónk és mi akarunk; maga egyfelől tölünk kérdett voxot, s azonban ugyancsak azt mondotta, hogy ő bizony senki szaván nem jár, mert az ő instructiojába még csak az is nincsen, hogy: kegyelmetek, hanem csak: kegyelmed; ő az főkövet, ő senkinek nem engedi hogy társa legyen. Sok számtalan éktelen veszekedési után végre azt veté előnkbe, hogy mind hárman egy-egy Athnamét írjunk, és úgy comportáljuk: melyik leszén jobb, s azt adjuk bé. Kire én mondek: hogy én nem ártom abba magamat, mert én ahoz nem értek. Ezen felcsattana s rettenetesen protestálta Osztroi uramnak, hogy nem akarunk az fejedelemnek szolgálni. Kire én is ugyan megbúsulék, s mondek: hogy kegyelmed az főkövet, kegyelmed azt mondja, hogy nem köz a követség; de ha köz volna is, hogy avatom én abba magamat, ha etiam in rerum natura sincs az, hogy az én kegyelmes uram én reám azt bizta volna, hogy én Athnamét csináljak egy országnak s fejedelemnek szabadságáról, ha én soha szememmel sem láttam Athnamét. Azért vagy protestál kegyelmed vagy nem, de én bizon nem csinálók; mert még ő nagyságának az mi kegyelmes urunknak egész tanácsival együtt ülve is gond volna azt feltalálni más exemplar nélkül, nem hogy nekünk Gáspár János urammal. Ha kegyelmed magára veszi, lássa: kegyelmed fő tanácsa az mi kegyelmes urunknak, s talán vagy on kegyelmednek módja benne, de nekünk nincsen. Kire ismét hogy kérdette volna, hogy mit kell hát mivelní? elvégre én azt mondam: Ha ugyan Athnamét akarnak adni, olyan protestatioval kell elvenni, de csak minutáját nem az corpusát, hogy küldjék Erdélybe az mi kegyelmes urunknak és az országnak, és ha tetszik, fő ismert követtel meghozhatják, s ha penig nem, othon értse ő nagysága. Ez közben valamint akarják itt, de az adó dolgát elvégezhetik, és arról derék választ vihetnek. Ekkor elúnván az sok köztünk való altercatiot, ebben hagyjuk és enni akaránk menni; de én nem ehetém, mert eltöltem vala méreggel, hogy látám, hogy mind azon mesterkedik, hogy az ő maga vétkébe minket ejtessen, és magát azzal kitisztíthassa.

1 die july hivata bé az vezér délután, és ott voltak szembe az mufti, az két kadi-lcszker, a vezérek, cancellarius, nizancsi

basa*), testerdar. Ekkor lön valóban való contentionk, ratiocinála Kamuti uram, de bezzeg oda monda az mufti: hogy hazugok vagytok mind te s mind az uratok s mind országatok. Kinn megbúsulván Kamuti uram, monda: hogy én hazug nem vagyok s nem voltam, megmutatom mutafarakaságomról**) való levelemmel is, hogy az hatalmas császárnak igaz szolgája voltam. Kire monda az mufti: ha mutafaraka vagy, hogy nem ülsz a hatalmas császár mellett? Ezen megbúsulván Kamuti uram, az székit is elfordítá, törökül monda: ma elvetted töllem az hatalmas császár kegyelmességét—az kinn az vezérek megszollíták az muftit. Ezek után ismét sollicitálván az Jenő dolgát, monda az mufti: vegyétek el ti kezetekeket rolla, s megalkuszunk mi az némettel rajta—mi gondunk az. Kire felele Kamuti uram: hogy mi az németnek nem hagyunk az mi országunkban igazgatni, s ne adja az németre az mi országunkat. Erre ismét monda az mufti: az hol azt erősítitek, hogy ti meg nem vehetitek, álljatok el ti mellőle s megveszszük mi tinállatok nélkül is. Erre monda Kamuti uram: hiszem Erdély is az hatalmas császáré s Jenő is, miért kellene megvenni? Sok számtalan altercatio forgott ez felől, kinek ez az fő summája. Ismét menénk az adóra: hogy miért nem adjátok meg az adót? Ezt oltalmazá csak azzal Kamuti uram, hogy megengedte volt Naszup basa tíz esztendeig; kiből én reám is foga s az ellen nem sokat szollának, hanem azt: hogy hazudott Naszup basa—mert császár soha nem engedte meg—és azért ment el az feje. Mikor ezen sokat altercáltak volna, ez közbe hozák elő, hogy eddig mennyi adóval tartoztak, és az felett az hatalmas császártól száz huszonöt ezer aranyat kértenek kölcsön, kit Székely Mózesnek adtak s kit Toldi István hozott el. Erről előhozák az regestrumokat, s Buga(?) Szadi basa is előállá s monda: hogy én adtam azokat az én kezemmel. Ezt is valóba oppugnáljuk, hogy ország soha nem kérte azt az summát; ha valaki ide futott és pénzt adtak neki, kérjétek meg tölle; Székely Mózes soha erdélyi fejedelem sem volt, mi soha nem fizetjük senki adósságát. Ezek után monda az mufti: S hát mit akartok? Ugyan nem akartok adót adni az hatalmas császárnak? Erre monda Kamuti uram: az én uram nem mondja, hogy adót nem ad, hanem azon könyörög az hatalmas császár-

*) a diváni kiadványok hitelesítője. **) főkövetségéről.

nak, hogy minthogy Lippát sok vitézinek vérek hullásával vötte meg, sok költségével, és azután Moldovába is országostól igen sokat költött, mégis ezután három vagy négy esztendeig ő hatalmasága engedje meg. De az én uram ebben is csak ő hatalmassága kegyelmét várja. Ez sok contentio után elvégre monda az mufti: ha eszetekbe vennétek magatokat, nektek volna jobb hogy megadnátok az adót. De jól meglássátok mit cselekesztek. Ellehet most is az hatalmas császár az ti adótok nélkül; csak jövődöben meg ne bánjátok timagatok. De én ezt mondanám s talán jobb is volna, hogy eddig való adót, adósságot mind hagynánk hátra, és az hatalmas császárt ne bánatánatok velle, hanem adnátok meg az adót, ez jobb lenne nektek. De Kamuti uram ugyan azt exaggerálta, hogy mindnyájan könyörögjünk a császárnak, hogy mégis elengedje három vagy négy esztendeig; de erre azt mondá az mufti, hogy ők azt meg nem merik próbálni. Ekkor este lön és el kellett jönnök.

5 die july újabban voltunk szembe az basával. Ekkor Gáspár János uram beteg vala és nem jöhetett vala bé. Házi János vala tolmács mikor az tractatus kezdeték. Kamuti uram sollicitálja vala, hogy tenne választ az adóról, de az vezér arra mene: hogy igen akarjátok, hogy az ti dolgotok előmenjen mindenben s az hatalmas császár dolgát meg sem emlittitek. Hol vagyon Jenő, hogy semmit arra nem szollasz? Adjátok meg az hatalmas császárnak vagy nem? Erre Kamuti uram elég sok circumstantiákkal, sok szóval felele meg, hogy nem adták ő kegyelmének követségébe s ő arról semmit nem tud szollni. Kire azt mondá az basa: hogy micsoda követ vagy tehát? Az urad azt irta melletted, hogy mindeneket te rád bizott, teljes tanusággal bocsátott. Szinte arról nem tudsz te semmit szollni, az miről inkább kellene. Az ti adótokat az hatalmas császár semminek tartja, csak tennél választ Jenő felől. Kire monda Kamuti uram: én számba azt nem adták; hiszem én követ vagyok, s az mit az uram az én számba nem adott, azt nem mondhatom. Ezenközben digrediálván Kamuti uram sok szóval, mondá: hogy Jenőt az mi kegyelmes urunk meg nem adhatja, mert sok vitéz ember vagyon benne s erőss hely, s körülle vagyon az egész hajduság és az német császár birodalma, s megsegítik; sőt azt úgy nem engedik, hogy az német kész felbontani az hatalmas császárral az frigyet érte. Kire azt mondá az basa: hogy ha sok vitéz ember vagyon

benne s meg nem veheti az urad, tehát vegye el kezét rolla, ne tartsa semmi közét hozzája s megveszi az hatalmas császár; ha pedig bánja az német, mi azzal semmit nem gondolunk, hogy haragudjék, bátor felbontsa az frigyet. De csak úgy gondolkodjatok felölle, hogy valameddig az ottomanni nemzet tart, de soha azt nektek nem hagyják. Mikor ez ellen is sokat ratiocinála Kamuti uram: hogy hiszem Erdély országa is az hatalmas császáré s Jenő is, miért kellene elvenni Jenőről kezét az mi urunknak? Nagy kedvetlenül két úttal is mondá az basa, hogy ez féle hiábavaló csavargó szavát hagyj békét; szollj ezzel ha szollasz: adod-e meg Jenőt vagy nem? Ugyan sok szóval szolla ismét: hogy én nem ígérhetem s nem is adhatom, mert az én uram azt az én számba nem adta. Kinek ilyen okát mondhatom: ez néhány üdőben valamennyi követe, kapitálái innet kijöttek, mindenik azt hozták az én uramnak, hogy mind az fő vezér s mind nagyságod azzal biztatta, hogy most Jenőt meg se emlitsék. És az én uram azért hagyta ezt csak hallgatásba. Hanem az mint az mufti választ lön: hogy eddig az mi hátra vagyon az adóban és adósságban fenn vagyon, az maradjon hátra, és immár kezdjétek el az adóadást — nagyságod ezt írja meg az én uramnak s én elmegyek. Az én uram az adót megküldi. Jenő felől is küldjen ő hatalmassága egy csauzt, s én is megmondom mind az uramnak s mind az országnak az hatalmas császár akarját, s tudom, hogy az ország választ teszen rá. Kire aztán monda az basa: én nem küldök soha, ti lássátok; most immár csak készen vártam az urad melletted irt levele mellett, hogy te*) .... de látom hogy semmi nincs benne. Ez féle sok külön külön altercatiok után végre sollicitálja vala Kamuti uram: hogy ezeket mind írja meg nagyságod az uramnak s bocsásson el engem. Kire monda: hogy én is csak olyant írok az uradnak, az mit nekem irt; mert nekem s az hatalmas császárnak is csak azt irta az urad, hogy meghiggyük szódat. Én megírom, hogy te az hatalmas császár kívánságára és az uradnak ígéretére semmit egyet sem szolltal, követséget nem mondottál; azért az mivel ide jöttél, ugyan azonnal elmehetsz — csafa geldí. Az hatalmas császár az ti adótokat semminek tartja ha ez világon sem volna; legkönnyebb volna aztán arról végezni, ha szótoknak

*) a szövegből egy szó az író által ki van törölve.

állanátok, és az hatalmas császár akaratja is meglenne. És ezzel nagy haraggal egymástól elválának.

6 die july reggel lőttünk szemben az kezlár-agával.*) Ez igen nagy emberséggel lőn szembe vällünk, csak hogy ott is bizony nem tetszék nekünk semmi magaviselése Kamuti uramnak, hogy csak ingyen sem salutálá urunk nevével az kezlár-agát. Azért mind hár-munknak igen szép kaftányokat adata s igéré magát minden jóra.

Ugyanazon nap estvefelé lőnk szembe Görcsi Mehemet basá-val—elég sok altercálással, semmi haszonnal. Az basa is forgatá s hányá inkább csak azt, hogy mint hányatta ő ki Rákóczit, hogy németes kezdett volt lenni. Kamuti uram is eléggé kérkedik, mennyi hadakat ő viselt, és ő most is az Erdélyországnak fő generális-sa. De az basa csak egy cseppel sem beszélt különben, mint az kajmekám, azaz: hogy semmi minden ratio, ha Jenőt meg nem adják, fenn áll az száz huszanöt ezer arany forint adósság, fenn áll az ő adta 40 ezer tallér, de bizony soha az hatalmas császár Jenőt Erdélynek nem hagyja — ez minden summája az beszédnek.

9 die july juta ide Gyárfás Pál postán.

10 die july változék meg az kajmekámság, és lőn kajmekám Kara Mehemet basa, az ki azelőtt fővezér volt. Azon nap ott voltunk mi is köntös csókolni.

23 die july küldö engem Házi Jánossal Kamuti uram az új kajmekámhoz; az nap reggel morgia s osztozék sokat Házi Jánossal. És miért hogy későn mentünk volt és ott találók az angliai és flandriai követeket, azokkal hogy beszélt az basa, mindjárt bémene az belső házába. Oda is hogy utánna izenénk, az tiháját**) küldé ki, és azt izené az kajmekám: hogy mond meg az követnek, hogy holnap reggel legyen készen, mert az hatalmas császár köntösse csókolni kell menni. Kire én mondék: hogy nem azért küldött vala engem az követ ő nagyságához, hanem azért, hogy azelőtt még sok szovai valának ő nagyságának s arról kell vala beszélni. S mondék ismét: az mi tolmácsunk igen beteg, csak azért sem lehetünk szembe. Arra azt monda: hogy keressenek tolmácsot ha kell, de ennek meg kell lenni.

Ezzel a válaszsza hogy haza jöttem volna, igen megháboro-

*) a császári hárem főfelügyelője. **) belső titoknak.

dék Kamuti uram rajta; mert ő neki semmi módja sem akaratja nem vala arra, hogy haza induljon, hanem ismét argumentál vala, hogy ez különben legyen. S mondám arra, hogy ez meg nem változhatik. Kiért nagy éktelen szemeit reám veté s monda: hogy nagy dolog ha te téssz választ reá. Én akkor ismét hallgaték—s monda: hogy ezt is az magam fejemre veszem. Egy kevés vártatva ismét hivata azon nap estve felé; monda, hogy ismét el kellene menni az basához. S mondék, hogy én elmegyek, csak kegyelmed parancsolja. Meg ismét elmenék s töllem azt izené: hogy mégis haladjon még az császárral való szembeállítás, hogy ő előbb választ vehessen az basától, s tudja azt meg köszönni az császárnak — et huic similia.

Ugyanakkor kére, hogy Görcsi Mehemet basához is elmenjek és az ő ulufeje felől való privilegium felől beszéljek, s kérem, hogy Görcsi Mehemet basa törekedjék mellette fizetése felől. Én elmenék, s tehát az kajmekámot az császár hivatta s azzal szembe nem leheték; hanem fordulék az tihájához: hát az is szinte el akar indulni, de azt hirtelen praevenialám, és eleget sőt sokat beszéllék velle. Az is ugyanazt monda mégis, hogy egyéb nem lehet benne, hanem bé kell más nap menni az császár köntösse csókolni.

Onnat menék Görcsi Mehemet basához és ott is megmondám az követséget: hogy az követ igen kéri ő nagyságát, minthogy magára vette volt azt, hogy az ő mutafarakaságáról való zsoldját*) megszerzi, immár ő nagysága vinné véghez, mert lassan-lassan el kellene menni. Kire nagy sok szóval lőn választ az basa: hogy ő sokat munkálkodott abban az dologban, de semmit meg nem cselekedhetett, mert az Kamuti uram barátja**) Landor-Fejérvárott költ, az ott való testerdár adta, s azolta hány császárság változott? Mert azt Mehemet császár idejében adta Jemichsi Hazon basa. Azután Achmet császár is megholt, soha az privilegiumot nem confirmálták. Másik az, az mi nagyobb: hogy az féle barátot akar mint irjanak, de ha az császár testerébe bé nem írják, semmi az haszna; azt az Kamuti uram ulufejét***) immár sokszor kerestettem én magam

*) követségi illetménye értendő. A mutefehrik-ek a spahik előkelői közül politikai küldetésekre használtatnak. **) barát, valamely hivatalban megerősítő pecsétetes levél. ***) Talán: alafőjét, zsoldját illető oklevélét.

az császár testében és nem találhatták meg; hanem én ezután is kerestetem, s ha ott leszen, kiveszem magam s megküldöm Erdélybe is neki. Ezek után kértem azon is: mégis legyen jó akarattal, segítséggel az mi kegyelmes urunk dolgában. S erre azt mondá: hogy nem szükség az követnek engem többször megtalálni, mert én is tartok—sok szem néz rám, hogy most is az magyaroknak igen fogom pártjokat; legyen vesztég az követ, én vagyok jó kapitihája Erdélynek és magyar nemzetnek, és énnekem nagy gondom legyen ő reájok; mikor menjen idein—várjon töllem, izenek én neki mikor kelletik, de én is félek.

Mikor ezzel a követséggel estve haza jöttem volna, először megmondám neki, hogy ugyan meg kell lenni más nap az szembe-lételnek, az kit igen bána. Másodszor kezdém beszélni az Görcsi Mehemet basa izenetét is az zsoldja felől. És hogy látá, hogy semmi az haszna, elharagvék és aperte kezdé nekem mondani: hogy nem igaz az, a mit mondok, mert Görcsi Mehemet basa azt neki nem izente, és még ingyen sem az Görcsi Mehemet basa szavának az stílusa az, mit én beszéllek. Kire mondék: én mást nem tudok beszélni, az mit nekem az tolmács beszélt az basa szavával. Kire téríté az szavát s monda: az tolmács is hazudott az bes-tye lélek kurva fia, mert Görcsi Mehemet basa azt nekem nem izente. Kin én elbúsulván, az mi az nagyobb dolog vala meg sem mondám neki.

24 die july voltunk szemben az búcsura az császárral, kevés tisztességgel—igen rossz kaftányokat adának s ennünk sem adának; ő magára is igen rossz kaftányt adának, és addig morga az csauzokra, hogy aztán jobbat hozának, de igen kevéssel. Onnat menénk az kajmekámhoz. Ott az kajmekám elég sok jó válaszszaal ígéré magát. Ugyanonnat elmenénk Görcsi Mehemet basához, és ott kellett en eleget beszélle s kérkedék maga nagyvolta felől. És mikor azon törekednék: az eddig való adónak elengedéséről levelet szerezzen Görcsi basa, igen sok számtalan szavai szajgása után, ígéré magát arra az basa, hogy szerez levelet. De abban semmi nem lön. Kinn rajta kapá Kamuti uram és mondá: hogy ezt halljátok, hiszen jó válasz ez, nem olyan ám az mint némelyek mondják, hogy nem leszen. Ott hárman állunk vala mellette: Gáspár János uram, Házi János uram és én magam. Oda felénk fordula, én nem

tudom melyikünknek közlünk monda: hogy nem úgy mint im— — uram is álmába látta, hogy jó válaszuk nem leszen. Ezután mene az maga zsoldja felől való beszédre. És Görcsi Mehemet basa szinte azonokat beszélle ő magának is, az kit azelőttvaló nap nekünk beszélt vala; az kinn Kamuti uram felette búsula és szégyenlé magát, hogy ott kérkedtsége elő nem mene. Ott igen sokat kedvetlen argumentálván az basával, kedvetlen jövének el.

Mikor az szálláson ebédet ennénk, több sok rossz contentiok között jöve elő beszédbe: hogy ha elfogják az élest immár vagy nem? És ő azt erősíti vala, hogy ő neki el nem fogják, mert másnak sem fogták. Én azt erősitem vala, hogy az búcsu-kézcsókolás után minden követnek elfogták, hanemha újabban nyerték meg az basától. Kire ő mondá: hogy nem úgy vagy az, mert ő jobban tudja. Mondám én: hogy ámbátor minden szónk csak hazugság legyen nekünk. S mondá, hogy eddig még mind az volt valamit mondottatok; semmi úgy sem volt abban az mit ti mondottatok, mert én igazat mondok valamit mondok. Ez közben felkelénk az asztaltól, és Gáspár János urammal két vagy három héttől fogva szinte ekkor békelt vala meg, mert vélle is igen rútul valának — semmi dologért penig. Következik, hogy az meddig az erdélyi házhoz költöztem, addig én költöttem ételemre, italomra 90 magyar frtot az Kamuti uram módnélkülvaló dispositioja miatt; az hol ha jól disponálta volna s igazán az dolgot, csak 10 forinttal is meg kellett volna nekem érnem, mint azelőtt mindenkor az útban akár hol, akár Havasalföldiben s akár török határban. De soha azt az főkövet nem vötte magára, hogy ő abrakossa legyen az kapitihája, hanem mindenkor külön gazdálkodtak az kapitihának—az ő jó szerencséje volt, ha igen bőven volt is ha szükön is, de az főkövet abba magát nem adta; hanem Kamuti uram így veszté fordítá el az jó rendtartást. Osztan ő sem adott nekem soholt semmit, maga annyit adtak nehul s annyi volt az szeke-ren, hogy megbűszölt az hús s rakással hányták el az úton; de azért az én szállásomra ugyan nem adott benne, és az helyen az csauznak sem hagyott nekem gazdálkodni szállásomra. Ilyen utálatos, módnélkülvaló dolog volt köztünk. Ez miatt kellett nekem sokat költenem rendkívül.

Hogy Constantinápolyba bėjutottunk, élésbe adtak egy napra négy juhót, 15 oka tehénhúst, halra egy napra 60 oszporát, ke-

nyerre 100 oszporát, egyéb élelét: kását, vaját, mézet eleget, jöllehet közel sem annyit mint Balassi uramnak; mert Kamuti uramnak csak egy tyúkot sem adtak, sőt eczetet, hagymát, szőlőt, nadmézét sem adtak, de Balassi uramnak ezeket mind adták. Egy napra adtak Kamuti uramnak 4 vider bort és 2 vider malosát, árpát adtak egy napra 15 kilát. Mindebben az élésben is csak annyit adtak az én szolgálóimnak, hogy soha azzal meg nem érték, hanem magam pénzemen kellett tartanom őket; fát pénzen vettem, mert egy pecsenyét meg nem hagytak volna sütni az tűzénél az én szolgálóimnak.

Ő magának az urunk 6 szekeres lovaival együtt volt 22 lova, nekünk azonkívül volt mind az maga oláh béres pásztor szolgálóival együtt 33 lovunk; az 15 kila árpának az 8 kiláját az maga 22 lovaira vőtte el, az mi 33 lovunkra adatott 7 kilát. Csak egy marok abrakkal is különb nem voltam egyéb oláh szolgálónál.

Az mikor bészállánk, az nagy erkölcsössége miatt sem bort, sem borra való pénzt nem akara elvenni az itt való rendelés szerint; hanem minthogy korcsoma-háznál voltunk szálláson, az korcsomáról hordatott rovásra bort Sajgó Istvánnal az maga asztalára. És egynéhány napig hordattak 920 oka bort, kinek—tisztá jó lélekkel irom—hogy felét sem hordották az asztalára, hanem az maga szolgálói tékozlották el; mert szükön adták az asztalára az bort, hogy csak koplaltunk, és mikor felköltünk az asztaltól, úgy hozattunk néha-néha az uraimmal egy-egy oka bort, az melyet — azt is megtudván — mindenkor megpanaszolták. Ebben az nagy summa borban az én szolgálóimnak nem adtak, hanem ugyan az Sajgó István hagyásából külön rovást csináltak vala az szolgálói. És addig az még ennyi bort hordtak Kamuti uram számára, külön az én szolgálóm számára hoztak 57 oka bort, kinek azután az császár pénzéből adá meg az árát Kamuti uram, de igen nehezen. Végre mikor bort kezdének adni, adtak volna egyszersmind 100 vider bort is, de Kamuti uram nem akara venni, hanem csak három napra való bort egyszer-egyszer; de azt úgy költötték, hogy mindenkor meg kellett érnünk hat napra is velle. Azután az én szolgálóimnak soha csak egy csepp bort sem adatott az császárból is, hanem külön magam pénzéből tartottam őket. De ezért az ő szolgálói ugyan ittak az asztalnál bort az mit kaphattak, de nem csapta el az hasokat azoknak

is. Az mikor az bort adni kezdék, malosát is adnak vala; de addig fortélyoskodék abban is, hogy akkor sem malosát, sem malosára való pénzt el nem vőn. Kiről én mikor megszollítottam volna, én-nekem aperte megmondá, hogy neki rendelték a malosát nem másnak, s ő azt nem vesztegeti az asztalnál, hanem hiszem jobb hogy meggyűljön az ára, és nekem is ad benne. Mely égtelen fős-vénységgel az Isten úgy megcsúfolá, hogy az mikor öt ezer oszporát kellett volna adni malosa árát, akkor csak ezer oszporát adának. Azután ismét adtak neki malosa árát három ezer 8 száz oszporát, az kit éntöllem eltitkolt; de szerencsémme az maga manusával irt quietantiája én kezembe akadott s most is nállam vagyon. Ezekben sem adott nekem csak egy oszporát is. És az mint az bort is kiméllé töllünk asztalánál, hogy pénzt gyűjthessen velle, azt is csak úgy oda veszté, hogy az mit az bor restantiáinak az árába megadának is, csak az első rovásra hordott bornak az árát sem adhatá meg belőlle, hanem más pénzzel kelle megtoldani.

Számtalan sok módnélkülvaló dolgait ki győzné irni? Engem teljességgel inassává tölt vala, kit az mi kegyelmes urunk tekintétiért mind el kellett túrnöm nagy szörnyű keserves szívem fájdalmaival; melyet láttak az magam szolgálói is — az ki emberséges ember volt benne, azok is szántak. Ez és több ez féle okai voltak az én költségemnek, hogy az hol 100 forintot el kellett mellette költenem, megérttem volna igazság szerint 10 forinttal.

Felújítom csak az sok rajtam tölt gyalázatját:

Először hoztak Kamuti uramnak 8 ezer oszporát széna áraban. Ebben adott nekem három lovamra 480 oszporát. Másszor és harmadszor hoztak ötezer háromszáz oszporát. Ebben egy oszporát sem adott nekem lovaimra. Negyedszer hoztak széna áraban 4 ezer oszporát. Ebben adott nekem lovaimra — kit olvasott meg Gáspár János uram — 500 oszporát.

2 die augusti hoztak Kamuti uramnak szénára való pénzt 9 ezer oszporát. Nekem ebben is az én lovaimra csak egy oszporát sem adott.

4 die augusti bucsúzik el Kamuti uram a vezértől. Akkor mind hármunkra kaftányt adata az vezér, Kamuti uramnak egy jó lovat, és útiköltségben 6 ezer oszporát, Gáspár János uramnak 4 ezeret.

10 die augusti indula ki Kamuti uram Constantinápolyból; ki-

sértem el Kucsuk-Csekmeczéig, és ott ebéden együtt ültünk s úgy jöttem haza. Bizony nehezen is várom vala, hogy megváljam tőlle. Ugyan azon nap szállottam az erdélyi házhoz, az hol én semmi házeszközt, szerszámot nem találtam; mert az ki maradt volt is, mindenhez az Markó vajda uram szolgálai nyultak volt, azt mondván, hogy nekik adta Gáspár János uram. Elég rút pusztaságban hagyá az mint azelőtt is vala az ház, mert az külső pervata szekért*), ki szép deszkával vala csinálva, az szolgálai mind egy darabig béégettek volt; az belső istállónak az ajtaját letörték és béégették—az kapun és kerten az kútnál szabadon járhatott bé az ember; azt is mindjárt megcsináltam, azaz hogy Dániel deák uram egynéhány szál fát, kit oda támasznak csinált,**) de az mióta én azelőtt eljöttem onnat, sem Toldalagi uram sem Gáspár János uram egy darab fát sohovala nem építettek; hanem mind az én épületem volt eddig. Még azelőtt egy jó tyúk-ólat is csináltattam vala az udvarnak az felső felibe, azt is elégette volt Toldalagi uram; és alatt az mely kis házban szegény rabokat tartottunk, abból kiköltözteté őket, azt csinálta tyúk-ólnak és most is az tyúk-ól. Amaz hitetlen átkozott lator is, Nagy Lőrincz, az Dániel deák uram sógora addig keresett pénzt, hogy két helyen amaz igen hasznos jó fő tűz ellen való rejtek helyet bérontotta, lyukasztotta, az kiben közönséges időben szegény szökött rabokat szokták vala rejtegetni, s most is a nélkül vannak, és az szemetet hordják az lyukban csak hogy teljenek meg.

Memoriale.

Ha valaha valahogy occurrálna az Báthori András felől való emlékezet és arról való controversia, ez csak ilyen dolog.

Egykor Kamuti urammal ketten csak nagy placide szokás kívül beszélgeténk vala, hogy mely igen elfogyott az nagy régi Báthori familia. Im csak az egy hitvány gyermek akadott immár benne—az is nem jó semmire. Én sok discursusok után mondám: hogy nó uram igen rossz gyermek az, de — Isten kitől oltalmazzon — vagy az mi mostani kegyelmes urunknak lenne halála, vagy valami változás találná, bizony azt itélem, hogy Erdély még is azon kapna az rossz gyermekén — az mely igen nem felejtetheti el Erdély az Báthori

*) talán: színt, **) itt — úgy látszik — valami az író tollában maradt.

familiát! Nagy sok szóval erősíté Kamuti uram, hogy soha nem kell arról gondolkodni, hogy Erdély többször az Báthori familiára nézne fejedelemségről. Erről ugyan sokáig discursáltunk egymással, kinek ez az summája. Végre aztán csak ebben hagytuk. Annak az gyermeknek az leánya Báthori Sophia erdélyi fejedelemszaszony*) lett volt.

Második memoria.

Kit későn érttettem meg, hogy nagy titkon viselte Gáspár János uram, Kamuti uram és Markó vajda uram között ez dolgot. Mikor immár mindenfelől meghült vala az reménység és Gabrillás vajda is kiment vala Havasalfölde felé, még is jövőendő nemességét hátra nem akarván hagyni — maga csak két pénz ára hasznot sem tölt néki, hanem inkább kárt — arra kötötte magát Kamuti uram Markó urammal: hogy ha valaha valamelyik vajdaságot megnyerheti, de ő neki öt ezer aranyat ad. És erről levelet vett Markó uramtól Gáspár János intercessiojára. És ezek után úgy emlékezék az búcsuzáskor az császárnak Kamuti uram az Markó uram vajdaságáról, de: fronte capillata posthac occasio calva. Itt is nem az uramnak szolgálata Kamuti uram az instructio szerint, hanem annak idejét elmulatván, meszszeről keresett még is magának reménységet — de az is csudás color. (?)

Az miképpen még itt benn létébe eszébe vette vala Kamuti uram az kenesőbeli kárt, mikor Kamuti uram innét elment és az szolgálai az házat üresítették az melyben Kamuti uram lakott, és keresette benne az maga házában az kerevet alatt: Mátyás deák az beteges szolgálom találta meg az lopott kenesőnek az szerszámát, 4 csanakot, kiket megmutattam Osztroi uramnak; ugyan az körül az csanak körül és az padimentom között szedegettek fel az féle elhullott aprólék kenesőt az legények — két vagy három okát.

Az maradék kenesőről az mint Ötvös Mihály nekem számot adott — kiről én nállam Ötvös Mihálynak Kamuti uram előtt való keze írása vagyon — irt ő abban 112 oka kenesőt. Ezt az keneső maradékot ugyan az Kamuti uram hagyásából adtam az cserge-sátor árába az sátorcsinak, melyet mértünk meg újlag József zsidónál: lött

*) II. Rákóczy György neje.

mind az bőrirel, köteleivel együtt 220 oka. Ebből kitudván bőrit, kötelit és egyéb accidentiáit, Osztroi uram deputatioját—ki megvagy on irva az sátorcsinak írott levélből—ez több lött 108 okánál, az Ötvös Mihály kézbe adásával.

14 die augusti juta ide Duna, hozá nékem az urunk erős panaszló levelét, melyben vala includálva az Kamuti uram írott levelének az pariája, kit irt volt Kamuti uramnak az magyarországi motusok felől és panaszok felől. Akkor Duna jövő útjában Kamuti uramat találta elől Csorlyán és megadta neki az urunk levelét; de Kamuti uram sem az postának, Dunának egyet sem szollott, sem az levelet nekem nem küldte vissza, hanem azt supprimálván, elmenne dolgára.

Más nap reggel mindjárt bémentem az vezérhez, és azt az dolgot proponálva neki, igen kedvesen vevé az vezér; és az nap elvégezvén az vezérrel az dolgot, útiköltségben szerzék az vezértől Dunának magyar frtot 37 dr. 50.

16 die bocsátottam el haza Dunát, irtam urunknak sokat, cancellarius uramnak is irtam, Mikó Ferencznek is irtam, Kovacsóczi uramnak irtam. Ekkori actáim megvannak—epist. 5—az urunk levele után, kik következnek.

Az Demjén Ferencz levelének pariáját nem vöttem.

Ezt, az ki következik, küldtem el ennek az corpussát Gáspár János uramtól urunknak.

Illustrissime Princeps et Dne Dne mihi Clementissime etc. Post fidelium ac perpetuor. Servitior. meor. in gratiam Illimaie Celsitud. vestrae humillam debitamq. oblationem. Következik az salutatio.

Az elmúlt napokban, kegyelmes uram, irtam vala nagyságodnak, melyet küldtem vala el Demjén Ferencztől, kiben kegyelmes uram nem tagadhatom, hogy valami kevés ranchorosa expostulationem nem lött volna az ittvaló állapothoz képpest; kit, ha az szent Isten az nagyságod jámbor követeit és híveit haza viszi, némelyektől bőségesbben megérthet. Im most is az féléktől nagyságod fejét nem fájlalom—leszen annak is ideje—hanem az mi az nagyságod szemei előtt szükségesb dolgok, noha tudom s látom, hogy ő kegyelme Kamuti uram bőségesen tudja sőt referálja is nagyságodnak az nagy-

ságod követségét; de én itélem szükségesnek, hogy én is irjak nagyságodnak néhány szóval felölle, azért kiváltképpen, hogy de novo az nagyságod ittvaló dolgairól legyenek oly plenarius instructus, hogy az én vékony erőm- és állapotomhoz képpest tudhassak nagyságodnak és nagyságod szép országának szolgálni.

Mi legyen pedig kegyelmes uram az ő kegyelme követségére az nagyságod derék válaszsza, azt én nem tagadhatom hogy én plenarie nem értettem, minthogy ő kegyelme néha különbözött is tőlünk; de az mikor mit hallottam benne is, úgy vettem eszembe, hogy igen delphicum oraculum módjára beszéllették mi előttünk az választ, hanemha az nagyságodnak írott levélben expressiusban irtak. De kegyelmes uram, valamint irtak nagyságodnak s valamint nem, de minden szavakból, tractatusokból, discursusokból apertissime megismerhette ember, hogy nagyságod az ő mostani választételekkel satis superque nem fog contentus lenni az egy Jenőre nézve; mint az mikor vagy in publico tractatu vagy privatim az vezérekkel, de kiváltképpen azelőtt való kajmekámmal és Görcsi Mehemet basával voltunk, és látván Kamuti uram, hogy ha Jenő dolga meg nem lesz—az adót bátor instanti ígéré is, ugyan nem kedves—ő kegyelme ment arra, csak hogy Jenőt felejtessen el vélek: hogy csak adjanak arról levelet, mikor kezdje el az mi kegyelmes urunk az adó adást, megadja—csak erre sem ment egyik is, hogyha bátor instanti megadták volna is az adót, hogy kedvesen vötték vagy most is vennék. Erre derék resolutiojok ez: hogy nincs szüksége az hatalmas császárnak az ti pénzetekre, semmi az hatalmas császárnak az az pénz, (ha) Jenőt meg nem adjátok, el lehet az hatalmas császár az ti pénzetek nélkül. Ezeket hallottam kegyelmes uram tőlök immár in fine finali.

Az nagyságodnak írott levelébe, mit concludáltak—vagy ha privatim az basa szollt Kamuti uramnak—azok is a nagyságod szemei előtt lesznek. Az mit kegyelmes uram véllem nem közlöttek, azt nem tudhatom—quod supra me, nihil ad me. Az minémü titkos követségi voltak nagyságodnak Gyárfás Pál által, azt ő kegyelme, sem Gyárfás Pál nem mondhatja, hogy minékünk csak egy szóval is jelentették, de hamar a constantinápolyi piacon kezdők hallani. Ezután is nem lehet oly titok, az mit ezen Constantinápolyban meg nem hall ember, csak legyenek baráti s legyen ember vigyázásban.

Akarom kegyelmes uram, hogy nagyságodnak mely dolgait ne értsem ne is tartozzam számot adni rolla. Valamit nagyságod nekem parancsol, abban tudok nagyságodnak szolgálni—abban pedig meglátja nagyságod, hogy éltem fogytaig hűségesen akarok tehetségem szerint szolgálni.

Ezekről, kegyelmes uram, tudom hogy Kamuti uram *) nagyságod bőségesbben leszen informatus, én is csak még is obiter akarom attingálni az dolgot nagyságodnak való irásomban. Hanem az én vékony ítéletem és elmém szerint ítéltém nagyságodra nézve leg-szükségesebbnek lenni az ide alá megírt dolgokat, melyek ezek. Sőt az Istenért alázatosan könyörgök nagyságodnak, nagyságod kegyelmesen megbocsássa; azt se ítélje nagyságod, hogy nagyságodnak valamely jámbor szolgálit detraháljam s azzal magamat extolláljam, mert: omnis laus in fine canitur, exitus acta probant. Az én dolgom ebben semmi. Ez az dolog az nagyságod fejedelemségének, személyének s országának megmaradásába jár, azért kell így megírnom a mit láttam s hallottam. De kegyelmes uram, ez az egyik csoda az én szemeim előtt, hogy Balassi Ferencz uram innét kimeneti után nagyságodnak valami jámbor becsületes szolgálit, postái, kapitihái innen kimentek—én úgy értettem—hogy az vezérek szavával mindenik bátorságosan assecurálta mind az adó és Jenő dolga felől nagyságodat, az melyben most itt ő kegyelmeket csak egy vezér is meg nem tartja; sőt mikor objiciáltuk nekik, megtagadván, azt mondták, hogy mutassunk csak egy levelet rolla. Így azért kegyelmes uram ezekhez képest beszél némely dolgokról némelyik szépen, de bizony rakva az szívek malevolentiaival—az mint az előtt való levelemben is irtam vala nagyságodnak.

Ebből kegyelmes uram az ő actiojokból—collectionat s conjecturamat irhatom nagyságodnak—ilyent s ilyen dolgot vehetek eszembe: hogy most ezek igen praecaveálják, hogy Európában semmi fegyvert, kardot ne indítsanak, hogy az Persákkal való dolgok inkább előmehessenek; de mihelyt, kegyelmes uram, módjok leszen benne, bizony nagyot próbálnak Jenőért. Más az, kegyelmes uram, hogy ezt én felette igen observáltam, hogy voltunk 10 úttal Görcsi Mehemet basával, az mikor ezekről tractáltunk; de so-

*) által.

ha csak egy szembelétünkön sem mulatta el, hogy fenyegetés-módra elő nem hozta volna azt, hogy Rákóczi Sigmond is németes volt, s ő mint rázta vala ki az fejedelemségből. Másikat azt is hallottam tőle—de németességgel mondotta—hogy ne játszatok az hatalmas császárral, se fenyegetések se némettel se mással; mert ha annak kell lenni, könnyebb az hatalmas császárnak Persiáról megfordítani az hadakat—de bizony jut nektek benne. Ezekről néha conferáltunk Kamuti urammal. Én fenyegetésnek mondtam, ő kegyelme nem annak tartotta, hanem csak annak: az mint Szinán balsa mindenkor előforgatta, hogy ő vette meg Temest s Palotát. De én is csak így írom az mint hallottam—az az nagyságod bölcs ítéleti, mi végre magyarázza nagyságod. Mindezekről és több praecambulumokból, kegyelmes uram, ilyen conceptusom vagyon, kit hogy nagyságodnak ilyen szabadosan irok, az Istenért nagyságod kegyelmesen megbocsássa; én nem magam dolgát agálom, hanem nagyságodét—ebben a nagyságod bölcs ítéleti, kit veszen elő s kit hátra hagy. De az mint feljebb is irtam, Európába ezek most semmiképpen kardot vinni nem akarnak; de ha valami módjok leszen benne, alioquin bizony nem szánják practica által confusiot csinálni Jenőért. Nagyságod személye ellen kinek micsoda judiciuma volt, azelőtt is és most is serpál, az nem szinte nekem incumbál megírni; tudom, Kamuti uram nagyságodnak bőségesen referálja, tudom, ezekről nagyságodnak illendő gondviselése leszen. De még is nagyságodnak alázatosan könyörgök, nagyságod kegyelmesen megbocsássa, hogy egy kicsin articulust kelletik ehez subjungálnom—ez az nagyságod bölcs ítéleti, mit cselekszik nagyságod ebből—az mint mondják amaz sententiát, hogy: melius est praevenire quam praeveniri. Itt is füleimmel hallottam az császári kajmekámtól: hogy csak hiába, mert soha addig az hatalmas császár kegyelmességét ne várjátok, valameddig Jenő ti kezetekben lészen. Itt is többet is irhatnék, hogy ha német kézbe talál esni Jenő, ki büne leszen? De hagyom az Kamuti uram relatiojára s a nagyságod bölcs ítéletire; de az egy dologról, kegyelmes uram, nagyságodtól akarnék instructus lenni, ha az nagyságod bölcs ítéleti accedál: ha ezek felől való persvasioval innét kellessék-e s illik-e nekem vagy az nagyságod bölcs tanácsit és az országban levő főrenden való uraimat informálnom? Ebből mentől hamarabb az nagyságod kegyelmes

instructioját várom; mert úgy vagyon, hogy ez esztendőn innelvaló hadtól én azt a földet nem féltem — de ott is lehet valami. Az az nagyságod bölcs ítéleti, ha még is valamivel ezeket nagyságod animálja-é, vagy nem? hogy arra képest inkább megszűnnének az practicától. In reliquis etc. Datum Constantinopoli, ultima die july 1618. Illmae Celsitudinis Vestrae

Servor. paratissimus, Thomas orsos m.p.

Postscripta.

4 die augusti lőn finalis resolutionk az basával, az mikor az basa az leveleket is kezébe adá Kamuti uramnak. De kegyelmes uram, mind azelőtt s mind ekkor és mind végig én nem tagadhatom, hogy én perfecta et absoluta resolutiont nem értettem s most sem értek, sem Kamuti uramtól, sem basától, kihez magamat tudnám accomodálni az nagyságod szolgálatjában. Az mit eszembe vehetnék is, nem igazodhatom el benne; mert kegyelmes uram, én nem tanultam az delphicum oraculumot, hanem sincerissimam veritatem et perfectitudinem. Ebben tudok nagyságodnak szolgálni pro meo virili. Az mennyit értettem, azt nagyságodnak ide fel megírtam, az mennyire hozzája fértem. Talám ha feletkezett Kamuti uram ő kegyelme felőlle, az miképpen ígérte maga is nagyságod nevével, hogy hamar üdön meglátogatja nagyságod az új kajmekámot szekérrel s egyébbel.

6 die magamat küldött vala ő kegyelme az kajmekámhoz újlag és az tihájához, hogy az szekereket commendáljam újlag és valóban exporáljam: micsoda szekeret szeret az basa? Én valóban végre menék: az basának nem kell, kegyelmes uram, az féle hintó, mint az kit bóhoztunk; hanem ugyan megizené, hogy ha küldnek hintó ne legyen, hanem amaz régi erdélyi koljának kit hínak, olyanak describálá az lovászmester hogy legyen és veres fedelű legyen; az több minemnek *) az szépsége az nagyságod bölcs ítéletin áll. Az tihája is ugyan megspecificálá, hogy ha nagyságod neki is küld, az is bár ne legyen hintó, hanem csak erőss kocsi — az nagyságod bölcs ítéleti **). Ezeket igen megígéré ő kegyelme Kamuti uram; de ha lehetséges, ne is késsék nagyságod az ajándékküldéssel, bi-

*) minőségnek. **) szerint.

zony nagyságod sokat használ velle. Az mi az erdélyi háznak épületét nézi: én arra occasiot kerestem, Kamuti uramnak mind az ház ruináját, szükségét és épületének módját megmutattam, ő kegyelmét valóba is sollicitáltam — az mint ő kegyelme az nagyságod errőlvaló kegyelmes instructioját referálta — hogy ha ő kegyelme építeni akarja, építse, s ha ő magától nem lehet, rám ne bizza se pénzét, se épületit. Ha akart volna, ő kegyelme maga is bőségesen hozzá érkezett volna, pénze is elég vala; de ha az elmúlt, az ház kegyelmes uram teljességgel elveszett, sorvadott. Én ugyan irhatom nagyságodnak, hogy ha az építésre valamint ugyan más gondviselés nem leszen, én abban az házban nem merek telelni, hanem másua kell valami nagy költséggel béres-házba költöznöm; mert az mint áll, csak egy darab szegelet megszakadjon is, utánna vonza az egész épületet, és így mind magamat szolgástól, lovastól egy órában oda öl. Ebből is quam primum az nagyságod kegyelmes resolutionját várom. Az cserge-sátor kész és szép, Gáspár János uram tud nagyságodnak szolgálni felölle. Csak ma legkésőbb 9 die augusti itt volt az sátorcsi, és örömet — az mely szent Miklós pénzét kit magyarul hínak, neki adtanak Tóth Mihály uramék — azt is vissza adja vala, hogy az marhája megszabaduljon. Arról sok veszekedésünk volt velle, minthogy Kamuti uram rám vetette vala, hogy concludáljak valahogy velle; én meg is assecuráltam, hogy az sátort el ne adja, mert nagyságod rajta nem hagyja.

Következik az mely levelet Dunától elküldöttem.

Illme Princeps et Dne &. Post haec salutatio in solita forma.

Kegyelmes uram! Az nagyságod erős panaszkodó levelét, mind az Kamuti uramnak írott levelének abban includált paráiával együtt, alázatosan vettem Duna kezétől die 14 mensis augusti szinte estve. Noha kegyelmes uram úgy tetszenék, hogy elsőbb volna magamot az nagyságod nehéz panaszából extricálnom; de mindazáltal az Kamuti uramnak írott levelének nehéz continentiait ennél sokkal nagyobbak itélem magamban, mint ki nagyságod méltóságos személyének s országának és az egész magyar *) vagy kereszttyénség

*) nemzet.

detrimentumára láttatik vergálni—hozzám vagy más levélben írván— az első dolgokat illendőbbnek ítéltem lenni, hogy elsőbbsen arról resolváljam magamat; más okát is gondolom, hogy talám más kézre is kezdene kelni ezen levelem, mely az nagyságod bölcs ítéletén áll.

Az mi nézi kegyelmes uram az Kamuti uramnak írott levélnek paráját, abban ilyen progressusom volt. Igen jó reggel mindjárt más nap, az az die 15 augusti az kajmekámhoz elmentem, és ott igen bőségesen audientiám lévén és azelőtt az nagyságod levelét egynéhányszor megolvassa, proponáltam ezképpen az vezérnek: Az én kegyelmes uramnak az elmúlt este egy postája jutott, az ki énnekem hozott egy levelet, az mely én levelemben vagyon bécsi-nálva más egy levél, oly, az kit az én uram azt vélvén, hogy az főkövetet itt nem érik velle, az főkövetnek irt vala; de az én uram meggondolván, hogy eddig elindulhatott az főkövet, úgy csinálta az levélnek az mássát az én levelemben, és az én uram nekem megparancsolta, hogy ezeket az levelekbe írott dolgokat nagyságodnak valóban értésére adjam és nagyságodtól ezekről bizonyos választ vegyek. Úgy vagyon, hogy az főkövetet az posta Csorlyán előtálalta, és az én kegyelmes uram levelét—azt az kinek itt vagyon nállam az mássa, sőt ihon nagyságod előtt, minthogy ott volt az postával az levél—ugyan megadta az posta az követnek, de az követet arra csak egyet sem szollott, sem az én uram levelét meg nem küldötte. sem nekem semmit nem irt felölle; mindazáltal az én uram levelének tenorát nagyságodnak szóval is megmondom, kibe ha nagyságod kételkedik, én nem bánom ha nagyságod a levelet meglátja is, csak nagyságodat kérem, nagyságod hallgassa meg csendesen. Igen nagy emberséggel és kedvességgel monda erre: Örömet meghallom valamit mondasz. Én elkezdém az nagyságod levele tenorát. Úgy ítélem, hogy mint olyan hirtelen készületlen lévén hozzája, tíz articulusha szakasztám és articulatum proponáltam Juszuf csauz által. Mellette állott az vezérnek az cancellarius. Mikor mind elvégeztem volna propositumom, és kedvesen s csendesen meghallgatta volna, első objectuma is ez lön erre: Hogy lehet ez az dolog így—ha ez az dolog mind így vagyon—hogy az fejedelem erről nekem privatim nem irt? Mit kellett volna nekem ennél az dolognál inkább megírni? Ezt kegyelmes uram, noha valami egyéb

ratioval is—úgy tetszik vala—oltalmazhattam volna, de nem merék annyira az felől velle disputatoria ereszkedni, hanem én ilyen választ iraték arra: Az mint az én kegyelmes uram leveléből látom, úgy esmerem, hogy nagyságodnak is irt az én uram ez dolog felől levelet; de az nem az én uram vétke, sem enyim, ha az főkövet elvette az postától mind az maga levelét s mind az nagyságodét. Hiszem azt mutatta volna az urához való hűség igazság, hogy az olyan leveleket el ne rejtett-titkolt volna, hanem meg kellett volna küldeni, ha ő maga vissza nem hozta—nagy büntetést érdemelne az olyan ember. Melyet én tovább nem urgeáltam, hanem az nagyságod bölcs ítéletire hagytam. Ezekután keveset discurála az dolog felől, hanem kíváná azt: hogy az nagyságod nekem írott levelét transferáltassam, és abból jobban meg akarja látni s érteni a dolgot. Én ennek örömet is cedálék, de így, hogy mondam magának az basának: hogy én az levelet kezemből ki nem adom másnak, hanem én magam akarom pronuciálni és írja úgy törökül Szöflükár. Mindjárt ugyanott azon basa házána hozzája ülven Szöflükárral, én magyarul pronuciáltam és ő törökül fordította. Igen nagy emberséggel s kedvességgel viselé abban magát hozzánk az Szöflükár. Az hol valami porta ellen való ritmusok vagy materiák találtattak volna lenni az írásban, némelyikben maga is igazgatott, hogy nem úgy fordítsuk azt; némelyet magamtól is eszembe vöttem, ugyanúgy is pronuciáltam. Noha ez az particula nem volt az nagyságod levelében: (hogy ő nagyságának az vezérnek is irtam felölle) de az feljül megirt ratioért az török versioban ugyan oda irattam, hogy inkább megnyugodjék az basa rajta. Mert kegyelmes uram, ha nagyságod nem irt vala is az vezérnek olyan nagy dolog felől, de igen szép dolog lett volna akár csak particulariter, ha nem az portai forma szerint is írni. Mikor elvégeztük volna az translatiot, mindjárt bevittük az vezérnek Szöflükár, Juszuf csauz és én—magam akkor is végig mellette voltam. Az cancellariussal újabban megolvastatván az translatiot distincte et articulatum maga előtt az basa, nagy álmélkodással álmélkodék rajta: hogy tudtak olyan nagy méltatlan dolgokat költeni? Az fejére s lelkére esküdt, hogy sem az hatalmas császár, sem az vezérek csak meg sem gondolták azt, hogy az római császárral való frigyét fel akarják bontani, sőt igen is akarják azt őrizni. Hogy pedig az dolognak főbbik okának találták

az vezér Dauth basa Duna mellé való szállását és Szkender basának melléje való közelítését — úgymonda az vezér: csudálkozom az főköveten, hogy annak eddig jól végére nem ment és eddig meg nem irta az urának. Hogy pedig az nagyságod Kamuti uramnak panaszsából megérté, (kit én de verbo ad verbum transferáltam) hogy nagyságodat addig semmi hír el nem érte, ő maga is az vezér igen búsula rajta, s ugyan rágtá az ajakát, mondá: micsoda ember lehet hát az? sat. Ezek után külön külön discursusok agitáltatván, mondám neki: Im látja nagyságod s érti az dolgokat, az kik csak nagy veszedelemre néznek, ha nagyságod eleit nem veszi; hanem azon kérem nagyságodat, hogy nagyságod az én uramnak maga írjon ezekről választ, s hamar is, mert még sok vagy on hátra az nyárbán télig és még sok dolgok lehetnek meg; hadd csendesedjék meg az én uramnak az szive és az szomszéd országot is hadd csendesítse meg. Kire nekem azt mondá: örömet irok és magam is kívánom, hogy mentől hamarabb értésére legyen az uradnak és lecsendesedjék az dolog. Ezekután kérdém ismét: meg szolgálom nagyságodnak, hogy nagyságod nekem is mondja meg mit ír nagyságod az én uramnak, hogy tudjam én is azont írni, ne csalatkozzam meg az én írásomban. Erre nekem ezt mondá: hogy azt ird az uradnak bátorságosan — mert én ezt írom — hogy bátorsággal elhiggye azt az urad is s mással is elhitesse bátorsággal, hogy azok csak mind merő hazugságok, valamit oda fel hordoztak; mert az hatalmas császár és az vezér az nimet császárral való frigyet és békeséget fölbontani nem akarják, hanem erőssen őrizik. Hogy pedig az vezér Dauth basa és Szkender basának odafelé való közelítését megérték: az fejemre-lelkemre esküszöm és igazán is megmondom, semmi oka egyéb nem volt és nincsen is, hanem hogy az tumultus indultatott Havasalföldiben — akkori kajmekámnak és az vezérnek igen nagy bizonyoson hozták volt, hogy Sorbán jött volna bé Nagy-Szombatból Havasalföldébe, és ő üzte volna ki Alexander vajdát; kit nem vettek tréfára, mert ha az úgy lett volna, az lett volna oztán nagyobb jele az háboruságnak. És erre képest küldte volt az kajmekám Dauth basát, ingyen sem az Duna mellé, hanem csak Rátzgrádra, hogy ez dologra valóban vigyázzon — ne mástól várjon, hanem maga úgy vegye ennek elejét, hogy ne járjanak úgy mint ennekölte ezen Sorbánnal és Mihály

vajdával; de Dauth basa mellé még csak egy hadat is nem adtak, hanem csak maga szolgálival vagy on — még azok is nincsenek mind ott. Hiszem ha olyan nagy expeditiora kellene vagy kellett volna Dauth basának menni, haddal, lövészerszámmal kellett volna lenni, de ő mellette az csak egy is nincs más. Azzal foga én magamat szembe s monda nekem: másszor is laktál az portán, ha olyan nagy dologra lett volna indulatja az portának, soha nem lehetett volna oly nagy titok, hogy te is eléggé nem tudtad volna. De mond meg ha Istent szereted, ha hallottad azt csak egy embertől? Erre mondék: én nem hallottam, mert bizony nem is hallottam semmi az féle szándékot és indulatot.

Az Szkender basa dolga pedig, az is csak ebben vagy on: hogy két-két szancsak-béket vettek melléje, többet nem, hogy az mely kastélyt az kozákok ellen akarnak csinálni, ha lehet azt őrizték; semmi consortiuma nincsen Szkender basának Dauth basával, kit ezután is meglátnak hogy igaz leszen. De ha az igen ártalmas, hogy Dauth basa ott ül ottan, onnat is hazahivatjuk. Immár el is hittük, hogy nincsen ott Sorbán vajda. Énnekem, kegyelmes uram, ezeket mondá szóval. Bizony, kegyelmes uram, nem is kereskedem vélle, hogy fejemtől költött híreket, dolgokat basák szavával írjam, hanem az mit töllek hallok, azt írhatom nagyságodnak. Immár az nagyságod kegyelmes szemei előtt lesznek, ha az maga leveleibe is azt írja az basa nagyságodnak vagy mást irt. Ez is in specie leszen Duna kezénél.

Az egy nap éppen eltelék, s el is végeztem, hogy reggel holnap csak az nagyságodnak írott basa leveleiért kell előll mennem, és mindjárt azon legyek, hogy holnap elindítsuk Markó vajda urammal Dunát. Dunának az vezértől én költségében szerzettem harmadfél ezer oszporát — immár kezébe is adtam. Azon leszek, hogy holnap megindítsam, hogy Kamuti uramat hátra is hagyja és jóval is praevenialja, minthogy úgy izente, hogy ez az dolog nem kíván késedelmet. Új hirt, kegyelmes uram, immár én most nem írhatok egyebet, azt bizonyosan írhatom: Holnap indul meg 7 gálya az Feketetengerre az kozákokra való vigyázásra, minthogy nem tagadhatni, hogy néha-néha itt az Feketetenger mellett lappangnak, falukat, városokat felvesznek hirtétig s meg előbb állnak azzal. Immár vagy on két hete, hogy két roszz kozák sajkát hozának; én az rabját nem olvastam — mondják, hogy 30 kozák rabot fogtak el az

két sajkával. Az oláhokra ment hajók felől igen homályosan csak alattomban szergetik, hogy az gályák valami nyereséggel jártak volna, de még itt abban semmi bizonyos nincsen. Hozták ezt is Persia felől, hogy az fővezér bement az derekába Persiának, országot pusztít, ront szörnyen. Az persiai hadak imide-amoda elállottak előttök csoport hadakkal. Az hír csak eddig hallatik. Egyébképpen itt, kegyelmes uram, igen nagy csendességben élnek az emberek. Szultán Musztafát mintha régen eltemették volna, csak olyan emlékezeti. Esznek, isznak, játszódnak itt az emberek. Búzából, árpából, —mondják az ittvaló agricolák—hogy sok üdőtől fogván annyi bőség nem volt, mint ez esztendőben; de még azt látom, sem kenyér, sem árpa nem olcsóbb mint annakelőtte. Ezt, kegyelmes uram, az nagyságod erről való expeditioját az kajmekám igen nagy kedvesen venné, hogy nagyságod ezekről az hirekről így informálná—és tudna vigyázni. Úgy veszem eszembe, hogy nem csak alkalmas ajándéknál nagyságodnak kedvesb, de akár mi dologban is egy darabot segít.

P. S. Az mint kegyelmes uram az első írásomban is írák, hogy azt nem akarom commisceálni ez féle privatumokkal: az nagyságod panaszszához és egyéb illendő privatumokhoz képest nem tehetem, hogy ne írjak nagyságodnak.

Az mi, kegyelmes uram, abbeli vétkeket nézi, hogy nem irtam nagyságodnak eddig: irtam Demjén Ferencztől, de azt is titkon irtam; ebben vétettem nagyságodnak, én magam teszem a törvényt ha vétettem; de nekem úgy tetszik kegyelmes uram, törvény szerént is, hogy nagyobbat nem vétettem. Hanem nagyságod házában, hogy sok ember ne látná Osztroi István uramat — pirítskélne meg — de még is így *) ha Osztroi István uram consentiálna annak, hogy vétettem; mert kegyelmes uram, nincs nekem több s igazb bizonyosságom az nagyságod jámbor szolgáinál: Osztroi uram, Gyerőfi uram, Házi János uram, Ötvös Mihály uram, legelőször is Gáspár János uram. Mi állapotban voltam nem csak én, hanem mindnyájan Kamuti urammal—egy szóval mondva—nekünk kevés avagy semmi dolga nem tetszett; de ha mi bolondok voltunk és nem jól irtunk felölle vagy szolltunk hozzája, ámbátor exitus acta probant:

*) alig.

méltán dicsekedhetik ő kegyelme mind nagyságod méltóságos személye és mind ország előtt szolgálatjának jó exitussával. Én nagyságodra, kegyelmes uram, többet panaszolkozhatom. Nagyságod kegyelmesen megbocsásson, hogy nagyságod annyi üdeig az még Kamuti urammal együtt voltam, olyan keserves rabság alá vetett volt, kiből nem csak kezem lábom volt kötözve, hanem lelkem, szemem, fülem, szám; kit én noha nehezen tűrhettem, el is kellett tűrnöm féltemben, mikor ilyen külön-különbféle exemplumokkal élt előttem: hogy Csáki István mikor ifju legény vala és hogy fenn viseli vala magát udvarnál, némely főemberek tréfáltak, csúfolták — többi között Szelestei János és többek is — de mikor Csáki Istvánra jutta az uraság, bezzeg ő is úgy elrontá őket, bosszút álla rajtok. Az kinek foga vagyon, ez félét megért. Én, kegyelmes uram, ezekkel az nagyságod fejét nem fájlalom; hiszem az nagyságod jámbor szolgái mondják meg hűtök szerént nagyságod előtt, ha panaszt érdelek. Sokszor jobb részre sirva ültem én s nem tűrhettem panasztalan nagyságod jámbor szolgái előtt. Kit magok is láttak, mint voltunk mi Gáspár János urammal s nagyságod több jámbor szolgái is Kamuti uram előtt, kit mi soha ő kegyelmétől nem érdelemtünk. Erről annyit írhatnék—sok számtalant; de hoc satis: nagyságod szolgája volt s ha igen jól s kedvesen szolgált, nagyságodnak szolgált, ha nem szolgált is, nagyságodnak nem szolgált. Én, kegyelmes uram, az én tehetségem szerént azon leszek, hogy többször nagyságod nekem panaszt ne írjon—úgy akarom magamot viselni. Vagyon jó reménységem az én kegyelmes Istenembe, hogy ő szent Felsége úgy is viseli állapotomat, hogy talám nem leszek mindennél alábbvaló szolgája nagyságodnak.

Nagyságod még is kegyelmesen megbocsásson, az Istenért kérem nagyságodat, hogy ne engedje nagyságod, hogy idegen más kéz avagy nyelvü engem azért hordozzan. De egy sententiát hallottam mástól régen, s ez az, hogy: *supplices Principes ad Portam Ottomannicam usu debebant ignem, venenum, acutum gladium mittere, nisi sequebantur cum aperto marte.* Én úgy látom, hogy mi ezt az portát úgy nem fenyegethetjük, hogy erővel vegyünk rajtok, ha barátságosan nem vehetünk.

Vagyon, kegyelmes uram, valami mostanra való privatumunk, kiről nagyságodnak írnom nem késő.

Az ház építése felöll immár nagyságodnak irtam azelőttvaló levelemben, hogy arra ő kegyelme Kamuti uram egy pénzt sem hagyta, maga sam építte. Bizony kegyelmes uram, bizony egy nap ide ront mind szolgástól, lovastól, ha nagyságod erre kegyelmesen nem provideál; hiszem ha engem nagyságod meg nem hiszen rajta, nám itt vagyon Markó vajda uram s legyen custosom az épületre mit költök—mikor Isten haza viszen bátor Jezerinszki uram vegyen számot töllem. Ugyan nincsenek kegyelmes uram nagyságodnak oly tisztviselői azért, az kik ha nem sokat, de keveset még is lopnak? Annélkül is soha nem volt lopó tisztem: akár csak ebben pallérságomban lophassak valami keveset—serbetre valót; mert Kamuti uram azt mondta, hogy azért nem bizza rám az nagyságod pénzét, hogy ellopom. Abban bizony sokat nem lohatnak, ha lopni akarok is; de kegyelmes uram bizony szerettemben szolgálnék az idevaló ház építésében. Markó vajda uram bizonyosságom, hogy csak egy nap laktam itt az házban, hogy mindjárt magam pénze-men kezdtem építeni valami keveset, azután ugyan többet is építék. Az egész ház körül egy darab deszkát fel nem szegeztek az mióta én innét elmentem; az hol jó ép deszka kertet hagytam is én, egyetlen egy darab deszka nincsen. Még penig az éktelen iszonyúságról az mi az háznál esett és azkívülvaló pusztításról, rontásról, most nagyságodnak nem irok; data occasione kétemen megkell írnom az micsoda utálatos rontásokat csak azólta az ház körül cselekedtek némely uraim, kinek vagyon neve. S félő az, kegyelmes uram, hogyha még is rontunk, bizony a nélkül is a nyakunkba szakad.

Akarom nagyságodat arról is informálni. Az erdélyi ház előtt vagyon egy kis pusztá darab föld—az kin egy üdőben ház volt, de igen sok ideje hogy elpusztult—az úton túl más felöll vagyon nem az ház felöll; az szegény megholt fejedelem idejében, hogy költséget nem adott vala sem nem küldött vala, én elárultam vala 50 talléron—semmi haszna az erdélyi háznak benne nincsen. Juszuf csauz nem hagyta vala eladnom, megértheti nagyságod az ittvaló kapitliha uraimtól. Ha nagyságod kegyelmes tetszése volna, el kellene adnunk, építenünk egyik oldalára az háznak, mert azt bátorsággal írhatom, hogy soha azt Erdély meg nem építi. Ebből is az nagyságod kegyelmességét várom.

Az miképpen ennekelötte is nagyságodnak sokszor volt tudására, hogy Juszuf csauz kiaggott és elfáradott, betegesedett az tolmácsságból: immár hiszem megtudja mind Kamuti uram s mind Gáspár János uram mondani, miben vagyon állapotja. Bizony kegyelmes urunk azzal immár sem hasznót, sem tisztességet nem valunk, ha mást valakit melléje nem szerzünk. Én most is commendálok vala egyet, egy emberséges embert; és most is itt beszélvén véle, örömet szolgálna; kéredzettem is Kamuti uramtól, hogy bocsássa az divánba, hadd hozzam ide ő kegyelméhez, hogy explorálja ő kegyelme ha arra való; oda sem bocsátja ő kegyelme, és ugyan csak a nélkül vagyunk. Nagyságod fogyatkozása kezd lenni ennek rossz erőtlén volta.

Mikor Kamuti uram el akar vala indulni, akkor committálá ő kegyelme nekem, hogy az maradék kénésöt adjam az cserge-sátor áraban. Ugyanakkor chirographumot vettem Kamuti uram előtt Ötvös Mihálytól: mennyi az kénéső maradék? Ennekem Ötvös Mihály száz tizenkét okáról adott czédulát, ki nállam vagyon. Mikor én felmértem az maradék kénésöt, nem száz tizenkét okának, hanem kétszáz húsz okának találtam bőröstől, accidentiástól, és én azt kegyelmes uram az cserge-sátor áraban adtam; a mikor számot vettem az sátorcsival, kitudván belölle az bőroket, köteleket s egyéb accidentiákat—az mellett Osztroi uram 500 oszporával maradott volt adóssa scofium arany áraban—ezeken kül adtam az sátor áraban—ki immár kész pénzül vagyon az sátorcsinál—28 ezer és hétszáz oszporát. Ezt is azért ítéltem szükségesnek kegyelmes uram megírni, hogy talám nem kellene azt az sátort sokáig itt tartani, s ha nagyságod érette küld, az ittvaló megfizetett pénz szám ennyi. Ugy értém, hogy Tóth Mihály uram is adott volt meg az áraban Szentmiklós-pénzben 16 tallért.

Az doctor örömet elmegyen vala, de az pénzt Kamuti uram későn adá neki s nem készülhete el; most is hitére mondja, hogy nem késik, hanem elkészül és elmegyen. Én sem késém kegyelmes uram, ha mi újsággal lehet szolgámat bocsátom hamar nagyságodhoz. Az doctornak az volna akaratja, hogy az szolgálammal menne akár csak az Dunáig. Meglátom mit ad az Úr Isten.

Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak ezen alázatosan könyörgök, ha nagyságod méltatlan erre az keserves szolgálatra pa-

rancsolta ittlétemet, ha nagyságod nálamnál valami — bátor csak részszerénvaló főkövetségbe — aetate, autoritate nagyobb embert küld is, jön úgy mint főkövet, kit úgy tartok mint az nagyságod személyét; de ha nagyságod csak postát küld, tartsa úgy magát mint posta, ne tegyen engem inassává, az mint hallom hogy esett is itt némely uraimtól — az kinek gyalázatját nagyságod bölcsen meg ítélteti — hogy egy gyermek az öreg embert háta megé vesse. Valami kegyelmes uram ebben az nagyságod szolgálatjában az egy igaz hűség, tökéletesség, szorgalmatos gondviselés, erre való titoknak megtartása, megnézem azt az jóakaró uramat, kinek vagyon arra jobb tömlője, ki megtartsa nálamnál inkább?

Ennekelőtte, kegyelmes uram, nagyságod kegyelmességéből vita durante conferált volt nekem az vásárhelyi bordézmából két öreg hordó bort; minthogy talám az mig szolgám haza talál menni, el fog az szüret érkezni, ha nagyságodnak molestiájára nem lenne, csak az egyik esztendőre mégis azelőttvaló nagyságod kegyelmességéből házam népe sustentálására conferálna azon vásárhelyi dézmaborban akár csak két hordóval, hogy közelvoltáért inkább gondját viselhetné házam népe — hűségesen megszolgálom nagyságodnak mint kegyelmes uramnak.

Mégis nagyságodat kérem, nagyságod kegyelmesen megbocsássa, hogy az féle aprósággal is molestálom nagyságodat. Tudja nagyságod, itt mely kedves az erdélyi jó sajt és az brassai szép öreg mézes-pogácsa — alkalmas ajándéknak inkább kedveskedhetünk jó rendbeli embereknek velle. Ha nagyságod kegyelmes tetszése: parancsolná meg nagyságod az brassai bíró uramnak, hogy vagy 16 középszerű jó sajtot szerezne és vagy 20 öreg mézes-pogácsát, tudom jó bé nagyságodnak vagy ajándékbanvaló szekeri — kik valóba is szükségesek — vagy az sátorért való szekér, és hozná bé, kedveskedhetnénk kegyelmes uram velle.

Eddigvaló dolgot kegyelmes uram die 15 augusti teljességgel elvégezém vala, csak vala hátra, hogy 16 die augusti igen jó reggel menjek az vezérhez az nagyságodnak való levélért; melyhez én igen reggel hozzája készülék, úgy is disponáltam vala, hogy még ebédig is elindítsam Dunát. De az mi rossz kurvaí csauzunkat én fel nem vehetém. Magam előll elmenvén, nem lön tolmácsom, és az vezér az gályák elbocsátására mene, onnan kertibe; az nap

estig oda lön, és így az rossz csauz miatt el kelle haladni az Duná indulásának. Ezt még is azért írom meg nagyságodnak, az mint feljebb is megírtam az tolmácsok állapotja felől, hogy ha ittvaló tolmács felől nem provideál nagyságod, itt az kapitihája szégyent vall miatta és nagyságod igen nagy foglalkozást; az kinn én ugyan protestálok nagyságod előtt, hogy én oka nem leszek. Ha tetszenék nagyságodnak, írna nagyságod egy commendatoriát az féle tolmács felől, az neve helyét ha meg hagynák, én interim keresnék; talám kevés fizetésre is megfogadhatnók, csak az mellett szerzenénk csauzságot neki; mert az én hűtemre kegyelmes uram, Juszuf csauznak mind hűségében s mind szolgálatjában megfoglalkozunk. De ha ugyan oda szolgálna is, hiszem vetegethetünk neki is valamit, mert egyéb élete sincs az rossz embernek — kételen velle. Az is a nagyságod jó ítéleti. Szöflükár nyavalyás, valóban menti magát azelőttvaló esetről, s nagyobb oka is annak. Ezzel indítottam el Dunát 16 augusti. Következik az mely levelet Boldisár deáktól küldtem el.

Illme Princeps et Dne etc. Sequitur salutatio etc.

Kegyelmes uram, fejedelmem! Bizony nem tagadhatom, hogy nagy keserves szívvel kellek írnom nagyságodnak ez levelemet, mikor látom, hogy itten előttem lévő nagyságod jámbor szolgálinak az fatum úgy hozta volt sorsokat némelyiknek, hogy nagyságodat örvendetes hírekkel delectálták; nekem pedig az én sorsomat most is úgy találta hozni az én fatumom: nagyságodat, az mint látom, ez mostani levelemben semmi örvendetes hírekkel nem delectálhatom. Akár csak Kamuti uram is hagyott volna valami nyugalomba, de ő kegyelme is utcumque kimene. Bizony kegyelmes uram, elég szomorú búsulásokban vagyok, látván az imminentiákat. Mindazáltal az nagyságod privata et publica instructioja előttem lévén, én el nem mertem hallgatni; hanem vagy jó vagy e contra leszen, de nagyságodnak az Kamuti uram kimeneteli után és Dunától küldött írásom után, csak ezen közelvaló napokban az micsoda actioink voltak ő nagyságokkal az vezérekkel, im nagyságodnak azon az napokon való actioimat az mint consignáltam, historice kiküldöttem. Nagyságodnak alázatosan könyörgök, nagyságod kegyelmesen megbocsássa — ha jobbat kaphatnék, jobbat írnék; de az mit kaphatok azt írhatom, melyet nagyságod az ide alább megírt actioimból bőségesen megérthet.

Hogy egynéhány szóval kegyelmes uram nagyságodnak az én ítélvő conceptusim felől irnom kell, nagyságod kegyelmesen megbocsásson. Arra méltó nem vagyok, hogy nagyságodnak csak egy punctnyit is svadeáljak. Csak az mit látok s eszembe vehetek dolgokban és szándékokban, irok arról nagyságodnak.

Irhatom azt nagyságodnak, hogy ezek az vezérek ez mostani írások után majd ugyan nagy reménységben vagynak, hogy nagyságod az dolgot nem halogatja, hanem maturálja s véghez vinni akarja. De látok egy nagy obstaculumot benne, mely ez: Kamuti uram itt az kajmekáunnak való ajándékot, az mellett egy szekeret megígérte, mely szekerek állapota felől én nagyságodnak írtam; Görsei Mehemet basának, cancellariusnak, az tihájának egy-egy fedeles kocsit ígért négy-négy lóval — hiszem, hogy nagyságodnak ezekre gondja lészen. De kegyelmes uram, itt látok egy considerationt ilyent: hogy ha nagyságod ezt hamar előnkbe küldi, (mint-hogy jó volna hamar is béhozni) ha nagyságod ezt bátor csak medicris auctoritásu követőtől kezdi beküldeni is, itt ezek az olyan követőtől nagyságodnak absoluta resolutioját várják Jenő felől, kit magam sem hihetek hogy lehessen. És ha absoluta resolutioja nem kezd lenni nagyságodnak Jenő felől, ez az porta meghigye nagyságod, hogy maturálják az ellen való machinatiojokat, nyilván nem kezdik sokára várni. De nagyságod bölcs ítéleti—az ajándéknak jó volna bójóni csak egy emberséges ifju legény által, az kit magok is meggondolnának, hogy nincs annak auctoritása az tractatusra. Interim hogy én itt a nélkül is continuus vagyok, most ha mit ér-nénk, sub spe et silentio viselnők még is az dolgot. Ki ha így agítálnék, úgy ismerem kegyelmes uram, ezek is alkalmas haladozást eltűrnének, csak hogy ilyen pertinaciter ne lenne válaszsok mint Kamuti uramtól. Mert ha ugyan mégis eszékbe veszik teljességgel, hogy az ő reménységek meg kezd ott hűlni, úgy veszem eszembe szavok járását és vigyázásokat, hogy még az persiai dolgot is lassabban kezdik hagyni Jenőért és hátra nem hagyják Jenőt. De nem Jenőt féltem én tőlök, hanem más szándékokat ismerem, az ki bizony nagyobbat teszen Jenőnél, kit az Úr Isten távoztasson — az az nagyságod bölcs ítéleti. Azt akarom kegyelmes uram mondani, hogy ha valami derék assecuratioja nagyságodnak onnat feljül nincsen, in tempore szükség ezt nagyságodnak praeveniálni—repenti-

nus casus nagyságodon ne essék. Az mi az adó dolgot nézi: ha nagyságodnak bölcs ítéleti, és más dolog nem obstat, talám jó volna egy pünkösdtájára az adót béhozni, és ezzel is tovább haladna ezeknek machinatiojok; interim szép szót adva nekik, az Jenő dolga annyival tovább haladna, csak az praecursor Szentgyörgynapba jöne bé. Az közben mit ad az Úr Isten, tudom Persia felől is bizonyos híreket hallunk, melyet ha mit kaphatok mindjárt megírom nagyságodnak.

Persia felől most ez az hír—1 die septembris az divánba hozák ezt az hirt, négy kaftányt adának az hirmondókra és igen fellette nagy örömben valának az emberek—jó rendbeli emberektől kérdeztem: az mely basa Revánt (Erivánt) harmadéve megtartotta, most azt az basát az kazul basa kihozta Revánból, minthogy bizonyosan megértette az persa is, hogy az fővezér nem akar várat szállani, hanem ellenségét mezőben akarja megkeresni és ez közben országát akarja pusztítani.

Az hol az vezérnek bé kellett menni az derék haddal Persiába, azt az reváni basát 12 ezred magával ott az ország szélébe hagyta volt az kazul basa hogy vigyázzon, és ha miben módja leszen, próbáljon is. Mikor az vezér hada nagy fáradva által költ az havasokon és letelepedett volna, éjjel megütötte őket az reváni basa az nyugott haddal. Ennek is oly vigyázása vala, hogy az egész tatár hadat ő is úgy ültette fenn, hogy ha olyan dolog esik, vigyázzanak. Hogy az reváni basa éjjel rájött az vezér hadára, az tatár mindjárt az hátán volt. Ezt innét az táborból is így hozák az hirt, hogy abban az 12 ezer emberben semmi el nem ment, mind ott veszett; az basa is ott veszett maga, és az fiát elfogták és most útban vannak véle. Az vezér csak könnyűszerrel vagyon az mezei harcához, és minthogy utánna indult az kazul basának, szörnyitik ezek, hogy iszonyu nagy haddal hágjon most ez az vezér Persiára; mondják, hogy nem kevesebb hadra való ember 400 ezer embernél. Egyéb még eddig sem az kozák felől semmi hír nem lött újabb, hanem az minap hogy két rossz szajkát hoztanak 30 kozákkal, az mi az oláhok-féle volt. Az mi az tengeri expeditiot nézi: az felől még itt igen nagy csendességben vagynak; semmi derék expeditiojokat nem halljuk sem oroszoknak, sem hispanusoknak, csak az egyéb forma szerint vigyáznak egymásra. Közhirrel halljuk, hogy ugyan császár

engedelmeiből az francziák küldtek volna Barbariára azoknak valami latorságoknak megbüntetéséért. Erről többet nem tudok. Tudom Markó vajda uram nagyságodnak bővebben ír felölle. Egyébképpen itt most ezek között nagy csendesség vagyon; szultán Musztafát senki csak ingyen sem említi.

Acta dierum.

19 die augusti voltam az divánba. Magam elgondolám, hogy valamit gratificálkodhassam Ráduly vajdánénál, offerálám magamat az tihájának, és annak is, az kivel az aszszony Ráduly vajdáné egy; mondám: az én uram irta nekem — hogy megértette hogy ő nagysága Ráduly vajdáné bėjött — hogy elmenjek s az én uram nevével köszöntsem; sőt parancsolta az én uram nekem, hogy megmondjam Ráduly vajdánénak, hogy ha valamiben az én uram jó akarátja kívántatik itt benn az portán, de ő nagysága Ráduly vajda vagy az felesége parancsoljon, az én uram nevével ő nagyságának szeretettel szolgálók. Akkor azok az emberek ez mondást kedvesen vevék és mcndának: hogy megmondják az aszszonyoknak és tolmácsot is szereznek, ma vagy holnap — úgymonda—izen az aszszony kegyelmednek és kegyelmed jőjön oda. Azt mind elváram, de nem hogy az napra vagy más napra, de tized napig sem izene. Ezalatt küldtem levelet Bernáldnak Moldovába.

28 die augusti menék ismét az divánba, és nem türhetém, hanem ugyan panaszlék-szabásu ugyan annak az tihájának és az aszszony atyjafiának, hogy mind vártam s nem küldöttek értem. Arra csak azt mondák, hogy valamikor el akarok menni, mindenkor elmehetek. Kiből úgy vőm eszembe, hogy mind kedvetlenséget mutatnak hozzám. Ugyanúgy is vagyon, hogy valóba bánják az Markó Vajda uram mellett való forgolódásunkat; nyilván nem is tartják barátságának, az havasalföldiek pedig csak semminek tartják.

Eodem die keresém fel Hajdor tiháját, és studiose módot keresvén benne—noha egyelőször circumstantiákkal—de kiakarván venni belölle micsoda szívvel-szándékkal vagynak az én kegyelmes uramhoz. Nem várván Hajdor tihája sok szót, monda magától: hogy vagyon-é híreddel tihája bék — nekem monda — hogy Szkender basa Dazom mellett való táborból sok leveleket küldött ide az kajmekámnak, Görcsi Mehemet basának, mustinak, kezlár-agának?

Ez az többi között sokat irt az erdélyi fejedelem felől, ilyen irt: hogy — úgymond—sok rossz hamis hírek támadtak Magyarorszában az erdélyi fejedelem felől; és innét Lengyelország, Moldova és Oláhország felől is azt beszéllek, hogy az erdélyi fejedelem végezett volna az némettel, hogy ő Sorbánt és Petráskót csak könnyen általbocsátja Erdélyen. De Szkender basa így irt az basának, hogy ez dolgot nagyságtok az erdélyi fejedelem felől soha el ne higgye, ha valami oly hír megyen az nagyságtok fülébe is; mert én Bethlen Gábornak dolgát az én fejemre veszem, hogy soha azt Bethlen Gábor nem cselekszi, sőt az hatalmas császárnak annál nincsen hívebb szolgálja. Egyébképpen is sokképpen commendálá magát nekem Hajdor csauz ugyan esküvéssel-hittel, hogy nem kell soha jobban micsoda jóakarója Szkender basa az én kegyelmes uramnak most újabban.

29 die augusti mentem az basa kapujára, és minthogy Juszuf csauz nem volt tolmácsom, Szöflükárt kértem vala tolmácsnak; de az nap az miért mentem vala, elhalasztám és nem lők szembe az basával; hanem menék onnat Görcsi Mehemet basához, és az nap délig azon Szöflükárral együtt conversálkodván, azon Hajdor tihája beszéllette dolgot Szöflükár is előhozá, és annál is bővebben kezdé beszélni az Szkender basa írásit: mely igen nagy emberséggel s szeretettel irt urunk felől; sőt azt is monda Szöflükár, hogy expresse irta Szkender basa, hogy ha ezután az német felől vagy Homonnai felől valamit irnak Bethlen Gábor ellen, de ő nagyságok ne higgyék, mert mind hazugság. Ezekután szembe levék Görcsi Mehemet basával, és én akarám őtet követni hogy eddig nem voltam nálla, de azt ő praeveniálá panaszszal: hogy mi dolog, hogy az követ elmeneteli után egyszer sem voltam nálla? Mondám neki — Szöflükár volt az tolmács — én akartam nagyságodat elsőben is arról megkövetni, de ez az oka hogy nagyságoddal szembe nem voltam, hogy itt az nagyságod házánál két úttal voltam, de Szöflükár itt nem volt; mert magam tudom, hogy akkor az lengyel és muszka levelek fordittásában volt foglalatot, és az én rossz csauzot Juszufot elő nem vehettem, mert Juszuf csauz: Hergün Hergim Aksam Zarhoz Szaba hazta—én nem vehetem hasznát. Az kinn igen nevette az basa, hogy azt megtanúltam törökül. Ezek eddig így lévén, először erre erőltete—(ezt kegyelmes uram én is az igaz hü-

temre írom nagyságodnak hogy így voltak) hogy én neki meg esküdjem az én hitemre, hogy valamire kérd, igazán megmondom; mert neki igen nagy beszédi vagynak én véllem, ő is igazán megesküszik, hogy igazán megmond. Kit én magamban igen csudálék, mi dolog legyen az. Mert az török religio ellen vagyok, hogy ők hűt alatt beszéllenének egymással. Nem lőn mit tennem, hanem ugyan meg kell mondanom, addig*), hogy az én igaz hűtemre, lelkemre, fejemre megmondom ha mit tudok s arra való leszen. Első kérdése töllem ez lőn: hogy Erdélyben mind az fejedelem és az ország és minden rendek — úgymond — tartanak-é engem jóakarójoknak? Én erre ezt mondtam: hogy én valamely oly embert tudok Erdélyben, az ki főképpen ő nagyságát ismeri, mind az fejedelem s mind egyéb rend ő nagyságát Erdélynek jóakarójának tartja; sőt az én kegyelmes uramtól ugyan hagyva vagyok, hogy mint az apját mindenben úgy találjuk meg nagyságodat. Sőt én magam is azelőtt mikor innét haza mentem vala — úgymondék — én is azt mondtam mindennek nagyságod felől, hogy nagyságodat úgy ismertem meg, hogy ha az Erdélyországa az hatalmas császárt igazán szolgálja, Görcsi Mehemet basa az édes apja; de ha nem igazán szolgálja, nállanál nagyobb ellenségek nincsen. Monda arra: jól mondtad s igazán mondtad. Az másodikat monda: azt kérdem tölled, hogy Kamuti Farkast az erdélyi fejedelem s az ország küldötte volt követségre? mond meg. Én erre nem absolute felelek, s az ország nevét hátra hagyám, (minthogy tudom, hogy soha ország nem küldötte volna) hanem mondtam, hogy az fejedelem küldte. Monda erre az basa: hogy hogy kellett olyan embert küldeni ide az hatalmas császár portájára, hogy oly követséget beszéllett az az ember itt, hogy ha én s több jóakarói nem lettünk volna az fejedelemnek s Erdélyországnak, és az ő követségét az hatalmas császárnak megmondottuk volna, eddig vagy-vagy — (az tenyerét söpörve fogá az basa s monda) így járt volna Erdély Kamuti Farkas mián. Im én magam is megírom az uradnak, de megbünteti-é az ország ezért? Én erre mondtam: én nem tudom, ha bünteti-é vagy nem? Én kegyelmes uram—az én hitemre, tisztességemre! nem magamtól költöttem, hanem szájából hallottam az basának. Monda: még ehez több szóm is vagyok. Mondék erre:

*) nógato.

megszolgálom nagyságodnak, nagyságod mondjon meg nékem is benne, mik legyenek azok, ha nem tudom, és tudjam megírni az én uramnak. Az közben az cancellarius bėjöve hozzája az lengyel és muszka követeknek való levelekkel és monda: hogy hagyjuk másszorra az beszédet; jőjj hozzám, többet beszéllek vélled, most erre kell gondunknak lenni. Ez nap ezzel jöttem el tölle.

30 die augusti jóreggel ismét hozzája mentem Görcsi Mehemet basához, és nagy emberséges salutatio után nagy exacerbatioval kezdé el a panaszolkodást, mondván: Im hatalmas Isten addig biztatnak engem mely jóakarójoknak tartanak ez erdélyiek mint az apjokat, hogy majd szinte belé vesztjük az jóakaratot. Én is szinte mint az fiamat úgy tartottam Bethlen Gábort, de Kamuti Farkas miatt az mint látom majd esze vész minden jóakarójának. Eddig Bethlen Gábornak valamennyi követe ide jött az hatalmas császár portájára, vagy Landor-Fejérvárra ment Mechemet basához, de mind az az az szép szóval tartottak, hogy általánfogva azon leszen Bethlen Gábor, hogy jó módjával kézhez vegye Jenőt és az hatalmas császárnak megadja. Immár még főképpen várjuk vala Kamuti Farkast azért, hogy ugyan bizonyosan elhittük vala, hogy most meg hozza Jenőt, és nagy tisztességgel becsülettel fogadtuk; de az mint látom nem hogy Jenőt meghozta volna, de már ugyan egyáltalában azt mondja, hogy soha Jenőt Bethlen Gábor meg nem adja. Még ez is nagyobb annál, hogy az hatalmas császárt sokképpen fenyegette hol némettel, hol hajduval, hogy egy kimenetelin Magyarországból mindjárt hozott 16 ezer hajdut, ellenséggel fenyegeti az hatalmas császárt — ez nem egyebet akar, hanem hogy az hatalmas császár fegyverét vonja országára. Bizony mondom bizony, hogy ha az hatalmas császárnak ezeket megmondottuk volna, ne gondolja azt senki, hogy az hatalmas császárnak szabljája nincsen, mert eddig is megérzette volna Erdély ennek az fenyegetésnek ízt. Hogy nem gondolja azt meg: hogy mikor Forgács és Sorbán Erdélyben valának — *) sohul nem volt készen az hatalmas császárnak csak 10 ezer embere is; de ám oly hamar annyi hadat riasztottam vala én bé, hogy elég vala ha mi akarunk. Csak egy holnap alatt annyi hadat küldhetünk Erdélyre, hogy megválnék, ha hamar hoz-

*) itt egy szó olvashatlan.

na Kamuti uram hadat ellene. De ezúttal csak elhallgatjuk az ő sok gonosz akaratját—magunkkal csak elhitettük, hogy Bethlen Gábertől nem olyan követséget hozott volna igazán az mit itt beszéllett—mert mi Bethlen Gáborhoz nem is mértük, hogy*) olyan igaz lett volna az hatalmas császárhoz. Azért — úgymond — mindezeket az uradnak hamar megird: meglássa, mi gondot visel magára és mint veszi ennek eleit; mert ha az Kamuti Farkas követsége**), immár onnat semmi jó reménység nincs Jenő felől, hanem másképpen kell gondot viselni felölle.

Nagy sok panaszolkodási után—mely tractánkban két vagy három óra tölt—mondám neki: én ehez keveset vagy semmit nem tudok szólni, mert tudja azt nagyságod, hogy valamikor oly derék tractája volt nagyságodnak véle, hol kiküldöttetek, hol törökül beszélletetek hogy mi ne értsük — ma sem tudom micsoda válaszszalet el innét; ha mi nagyságtoknak nem tetszik, írja meg nagyságod újabban az én uramnak, és én is szolgálmat bocsátom haza, én is megírom az mit nagyságtoktól hallok; és én tudom, hogy az én uram az hatalmas császár szabályát reá nem várja, hanem módját keresi, ha valamivel az hatalmas császárnak kedvét tudja keresni—valamihez hozzája fér de azon leszen hogy kedvét keresse. Egyhirtelen erre monda: hogy mi hozzánk nem illik hogy mi írjunk, hanem im mi elődbe adjuk az dolgot, ird meg te mindeneket, néked nagyobb becsület. Csak ezen sokat disputáltunk. Ő ugyan azt vitatja vala, hogy nem szükség nekik írniok; de én perseveranter megmondám, hogy ha nagyságtok nem ír, bizony én is nem írok — soha ezeket az dolgokat így meg nem írom, mert ott is emberek vagynak; ebből soha semmi egyéb nem következne, hanem csak azt vélnék felöllem, hogy én magamtól gondoltam avagy én magam találtam ezt fel. Ha nagyságtok ír, az az nagyságtok jóakarata, az magam levelével elküldöm; ha nagyságtok nem ír, én meg sem írom, mert ez igen nagy dolog, tehát az én uramnak nem küldök mód nélkül. Nagy sok szóval idem per idem három vagy négy úttal is repetálá: hogy nem gondolkodtak meg felölle erdélyiek, az egy rozsosz bolond Szinán basa miatt micsoda rút háboruság következék? Ő sem türe, ti sem türetek, mit használtak véle kétfelől? Sem-

*) csak. **) ill.

mit — úgymond — mind ez ideig is ki nem fogyott az fegyver kőzülletek; de ha mégis egyszer közitekbe megyen, bizony nem tudom kinek léssen jobb. Lám azelőtt nagy szép és szent békesség vala közöltünk, és most is meg volna az elei, csak egy rozsosz kastélyt adnátok meg, az melyet az mostani császárnak az elei békességesen birtak, hogy az sok latortól oltalmazhatnók az földet. Nám sem azelőtt, sem azután az hatalmas császár az erdélyi határban csak egy ház jobbágyot sem kívánt; de ezt valameddig az ottomány nemzetség tart, soha bizony nem hagyja, sem német frigyével, sem mással nem gondol, mert azt timagatok kiszakasztottátok az némettel való frigyből. Azért ha békességet akartok tartani, vegyétek eleit jó idein; mert bizony soha az hatalmas császár azt néktek nem hagyja. Az mit tudhattam volna, szolltam ellene, de akármit mondjon ember de csak olyan, (mint) ha az falra hányának az borsót. Végre sok disputatio után monda: hogy én mégis többet szollok az kajmekámmal, te is bőségesen beszélj minden dolog felől; de te ne késsél, szolgálodat elkészítsd s elküld és mindent bőven megírd az uradnak és mind az országnak.

3 die septembris hivata az kajmekám az maga házához, és minden rend embereket kiküldvén onnan, voltunk csak Szöflükárral—az mint esmerem szava járásából—valóba egybebeszéllett emberek Görcsi Mehemet basával és az többivel is. Az is azon az úton, az melyen Görcsi Mehemet basa, elkezdé nagy panaszszal beszédét. (Én kegyelmes uram noha nagyságod énnékem kegyelmes uram fedelmem, de látva Kamuti uramnak állapotját, és hallván maga szájából való fenyegetődéseket — azt én nagyságodnak úgy nem merem megírni, az mint ő kegyelme felől az kajmekám is beszélle). Az többi között nagy hitemre kérdezte töllem: hogy ha nagyságod küldte-é követségbe? Én mondam, hogy nagyságod küldte. Arra monda: hogy nem talált-é más embert Erdélyben? Mert az az követ nem azért jött volt, hogy sem urának sem az országnak szolgáljon; ha lőtt volna módja benne, úgy esmerem, magának szolgált volna. De Bethlen Gábort jól ismerjük mi, hogy az hatalmas császárnak igaz szolgálja volt eddig, el sem taszítjuk tölünk. Mondá azt is a többi között: mikor én velem szembe volt is, én csak elcsodálkoztam rajta mit akar? Úgymond — hármát ha szólt az ura és ország dolgáról, mindjárt magát kezdé erőssen dicsérni, hogy ő

mely igen nagy ember az német császár előtt is; az erdélyi békeséget is ő vitte véghez, és ő az Erdélyországnak szerdárja*) és ő az erdélyi basa-vezér; kinn én — úgymond — csak elcsodálkozám: miért kell neki azzal kérkedni, semmi jót belőle nem ismertem. Én csak alig hiszem vala hogy elereszthessem, mikor láttam, hogy sem ura, sem ország dolgában nem törekszik. Ezeket kegyelmes uram, nem magamtól gondoltam, találtam — az én igaz hitemre tisztességemre! Ehez többek vagynak, kit mi szükség megírnom és nagyságodat incitálnom haragra ittvaló méreg conceptussal.

Ezekután nagy sok panaszokkal s obtestatiókkal tractála sokat az Jenő felől, szinte úgy mint Görcsi Mehemet basa; ki ellen az mit tudtam volna, örömet én is argumentáltam volna, mert Istennek hálá nekem erre elég időm volt. Megtartott két egész órát az kajmekámmal való tractálás is. De mind semmi nállok, ők csak azt mondják: hogy megígérte, de sőt vagy ígérte vagy nem, de örökre az ottomány nemzetség nem hagyja, sem kárát sem hasznát nem nézi, csak az becsületit. Előforgott köztünk még az Fülelke dolga is, hogy miért engedik hát azt? Arról ilyen resolútiójok vagyon, hogy ő magok az vezérek ítéltek jobbnak azt hogy oda maradjon. Mert — úgymond — ő magok az magyarok is magokra vették azt, hogy onnat abból az várból jobb módjok vagyon az onnat feljül alá járó latroknak őrizésében s azért hagyták oda. Forgott elő az persiai dolog is, hogy semmi kára nem volna az hatalmas császárnak abban az elvött határban—de vagy az többit is oda vesztí vagy az ő határát oda nem hagyja. Én erősebb ratiót nem tudtam mondani — az melyet cancellarius uramtól hallottam vala — ilyent: hogy az zsitvatorokbeli confederatióban is expresse megvagyon, hogy tizenegy kövárat, kit akkor birtak az törökök, semmi szín alatt többhez közöket ne mondják Magyarországnak. Ez az vár is penig Magyarországnak vagyon noha Erdély birja, és az az confederatio is befoglalja, és így nincs az hatalmas császárnak közü hozzám ahoz. Erre igen röviden válaszok mindeniknek ez: hogy ahoz is nincs semmi közök az erdélyieknek, mert magatok kivontátok magatokat az

*) ország főhadvezére.

némekkel való confederatióból; timagatok is az szultán Szulimán császár Athnameját és confederatióját szerettétek és kívántátok, és az mellett maradjatok meg — ugyanis Jenő az hatalmas császáré. Sok intéssel és sok szép szóval is szollt mégis ezek után és ezféle sok contentiók után: hogy irjam meg nagyságodnak bő szóval és ő nagysága is ír, hogy ne adjon nagyságod az országnak háborúságra okot az hatalmas császárral; hanem az régi békességről és az mostaninak is az kezdetiről jól megemlékezvén, igen szeme előtt viselvén: az hatalmas császáré legyen meg és maradjon meg az jó békesség örökösön. Az mi az adó dolgát nézi, azt csak alig attingálja, mindazáltal magok hozák így elő: hogy mikor Toldalagi uramat kibocsátották volt tőlle—úgymond— megígértük vala az adót őt esztendeig, de úgy, ha Lippát s Jenőt megadják. De most is semmi az adó dolga, csak legyen meg Jenő.

7 die septembris botorkázék csak obiter az fülembbe, hogy az titkon forgott tractában előforgott Báthori András dolga, hogy ha nagyságod meg nem adja Jenőt, megadja Báthori András. De semmi bizonyost erről nem tudok, mert csak futó-hirbe hallottam; hanem ha az sok titkos tanácskozásban esett volna—szinte erről az mit azelőtt is irtam vala nagyságodnak, hogy Szölkükár noha azelőtt is félen viselte magát, de most igen jól kezdte magát viselni, talám nem kellene nagyságodnak tőlle szánni, hanem hamar 50 flr. küldene neki—mert bizony sohonnan jobb móddal hirt nem kaphatni mint ő tőlle, csak keresnök kedvét.

Im küldtem nagyságodnak egy zsidó levelet, ez Zsidó József factioja, az ki ilyen: Ő árult egy zsidóval 2000 oka kénest, okáját 140 oszporán ilyen conditioval, hogy novilunio octobris—mely esik 18 septembris—három holnapra ha nagyságod béküldi, egyszerűsmind elveszi készpénzen, de mégis úgy, hogy se más se nagyságod többet ne küldjön annál, mert el nem veszi; ha penig valamivel alább lészen kétezer okánál, az nem árt, az az nagyságod bölcs ítéleti. Ha nagyságod az sátorért küld, vagy az ajándékba való szekereket béküldi, azt könnyen béhozhatják. Kegyelmes uram, ne szánja nagyságod most ismét egy kevéssé ide bé az költséget és ajándékokat, ha nagyságodnak bölcs ítéleti.

Az Báthori András felől való hirt ne vélje nagyságod semminek, hanem nagyságod magára vigyázzon, mert az az hír módnél-

kül nem indult; mentől hamarább lehet, meglátja nagyságod, hogy annak az birnek felkeresem az fundamentomát és megírom nagyságodnak.

26 die septembris jövének hozzám az törökök ötön: 1. Ibraim aga, tömösvári főaga. 2. Gyulai Sabán aga. 3. Gyulai Musztafa bék, Huszáin bék fia. 4. Gyulai Szali aga, lovas hadnagy; ezt fogták volt el Makó mellett, mikor Huszáin békét levágták és azt sarczoltatták volt meg ezer kétszáz forinton Felhalmon. 5. Ali aga, lippai lovas hadnagy. Ezek voltak, az kik hoszszu registrommal panaszolni jöttek volt ide az császárra, de az kajmekám és Görcsi Mehemet bása elvették tőlök az panaszló-levelet. Ezen az császárnak írott leveken voltak ilyen miraculumok: hogy az megholt vezéreknek az gyermekek az vérben mártották az kezeket (?) és azzal pecsétclék meg az császárnak írott levelet. Az több dolgokat magok az mint megírták volt az császárnak, annak párját megfordítottam és ide alá annak párját írtam meg.

Eddig az mely levelet írtam, küldtem el Boldisár deáktól 8 die septembris.

Következik immár az az levél, az melyet küldtem el Incze Jánostól 7 die novembris.

Illustr. Princeps etc. Sequitur Salutatio etc.

Három kiváltképpen való dolog kényszeríte kegyelmes uram, hogy nem várhatom vissza csak az nagyságod szolgálait is nagyságodtól, újabban más szolgálmat bocsássam nagyságodhoz. Egyik: hogy ugyan búslással kérdezi az vezér, hogy mi dolog, hogy eddig az én szolgálom meg nem jött nagyságodtól, nem tudja mire vélni? Magam is kegyelmes uram, bizony ugyan megtébolodtam belé. Csak ne esett volna valami rossz dolog az szolgálamon, hogy semmit felölle nem hallhatok sem útonjáróktól, sem másunnét, az odavaló állapothoz képest.

Az második az Báthori András felől való írásom. Harmadik az Startzer urammal való tractánk Markó vajda urammal. Mely két dolgot Markó vajda urammal igen szükségesnek ítéljük, hogy mentől hamarább lehet nagyságodat ezekről certificáljam, kit nagyságod bőségesen megért az ide alá megírt actákból.

Az elmúlt napokban az szolgálamtól nagyságodnak küldött levellenek csak az végiben obiter attingáltam vala kegyelmes uram,

hogy csak akkor botorkázott vala fülembe Báthori András felől való hír. És minthogy nem ítélték akkor jónak lenni, hogy késedelem legyen az elküldésben: írtam vala nagyságodnak, hogy azon leszek, miképpen az felől az Báthori András felől való hírt megtudakozzam és nagyságodat felölle bőségesen tudósítsam. Az menyire az nagyságod kegyelmessége után mind hitelemet s mind becsületemet adta az Úr Isten itt az vezérek ő nagyságok előtt, im meglátja nagyságod nem szüntem meg, hanem abban sollicitus voltam; nem vulgaris famát is irok nagyságodnak, hanem az mint az actáimból nagyságod meglátja, teljességgel azon processussal írom meg, valamint volt tractánk felölle és kikkel s mely nap? Kiből nagyságod bölcsen megítélheti, ha vagyon-e annyi merészségem, bátorságom vagy becsületelem ezek az vezérek előtt, hogy olyan nagy causát mint az Báthori dolga, megmerjek töllek olyan absolute kérdezni s expiscálni. Magamtól kegyelmes uram — meghigye nagyságod, hogy hozzája nem tettem, az mit az vezérektől hallottam; sőt ugyan mitigáltam is az mint lehetett consignationat, hogy ne láttassam én nagyságodat senkire incitálni. De fellelte szükségesnek s elkerülhetetlen dolognak ítélték s ismerem lenni, hogy nagyságod ezeket in tempore megértse és magára oly gondot viseljen, hogy bizony meghigye nagyságod, hogy Erdélyben nagyságod körül Báthorizmus forog. Ennek eredetéről, fundamentumáról az mit conjectálok — kibem meg sem fogok csalatkozni — most nagyságodnak még nem irok, ha az szent Isten megengedi, magam nagyságod kegyelmes szeme előtt referálok, communicálván az nagyságod akkori jámbor szolgálival az kikkel akkor itt együtt voltunk; de fog lenni oka, fundamentuma az Báthori András hírének, meghigye nagyságod... De nagyságod magára igen vigyázzon.

Az mi az Startzer urammal való beszélgetésünket nézi: magának itt is jár az elméje—minthogy értelme olyan vagyon Startzer uramnak, hogy ez mostani jövendő követtel immár ki fog menni, és más agenset fognak helyébe hozni—ha miben tudna, szeretettel igyekeznék nagyságodnak szolgálni s Erdélyországnak. És maga is így discural az ide alá megírt dolgokról: hogy ha nagyságod valami particulára tekint ebben az ő persvasiojában, talám addig volna nagyságodnak jobb módja ebben az dologban, az mig ő is itt benn

lészen és én is itt leszek; minthogy most nekünk egymással jó correspondentiánk és convictionk vagyon, egymást ismerjük: bátorságosb volna, (ha az Úr Isten elhozza az római császár ő felsége követét) ez dolog felől itt tractálnunk. De nagyságodnak egy középszerű főkövetének kellene akkorra itt lenni. Az mikor pedig ide beérkeznék az római császár ő felsége követe, azután bátor egy holnappal itt lenne az nagyságod követe, és az mihez ő is hozzája férne, szeretettel szolgálna nagyságodnak. Mert ha vagy ő kegyelme interim, vagy én kitalálok menni, és új emberek találunk ide jöni, az még egymással csak megismerkednek is vagy egymással hitelt szereznek, addig idő múlik és olyan commoditása az dolognak nem kezd lehetni. Ezért azért az nagyságod böles ítéleti, mit veszen elő nagyságod ebben is, mit nem. Mi Markó vajda urammal azt itéltük, hogy ezekről nagyságodat serio kellessék certificálnom. Irhatom azt is nagyságodnak, hogy az Báthori András felől való hír csak ne hatott volna Havasalföldébe s főképpen Katarchi Oglihoz is, ugyan az vajdához is az több lengyel motusokkal együtt! Kiről bővebben gondolkodván, én az két vezérnek, az kajmekámnak és Görcsi Mehemet basának azokat bő szóval eleikbe adtam, és nagyon is vigyázás tétetik valóban. Kihezképest Szkender basának az szilisztrai basaságot adák elegendő értékkel, szancsakságokkal, és igen serio meg is parancsolták neki, hogy minden hadával ott telen s úgy vigyázzon az lengyelekre és Molduvára.

Az nimet követ felől kegyelmes uram még itt semmi bizonyos hír nincsen, hogy az ő felsége római császár birodalmából kijött volna. Mondják azt, hogy Komáromig eljött volt, de tovább annál még az a híre nem jött. Itt azért az szállását megtisztították s készen vagyon. Ezközben bizonyosan érkezik és immár az szállásfogadó posta is itt vagyon, hogy ezen három hét alatt beérkezik az főkövet. Vagyon kegyelmes uram egy nagy panaszom az havasalföldi vajda kapitihája felől főképpen. Ez napokban vala itt az vajdának egy Pitár Koszta nevű boérja, és hogy nagyságodat is inkább oltalmazhatnám az kapitihákra való költségtől: azt én magam megtaláltam vala az rossz embert, hogy ne hagyja el szolgálmat, hanem hogy jöjjen együtt velle. Akkor magát rá ígéré és csak defraudála, mert ez leveletem még ezelőtt két héttel elküldtem volna, ha arra nem biztam volna. Ha nagyságod kegyelmes tetszése:

irná meg nagyságod ugyan ezen visszaszajvő szolgálmtól az vajdának, hogy becsültetnének különben most az ittvaló szolgálival, mert bizony csak görögök az ő nagysága ittvaló kapitihái.

Kegyelmes uram, nagyságodnak könyörgök, hogy nagyságod az ilyen véghetetlen hosszú irásomat megbocsássa. Én nem magam dolgáról írok, hanem az nagyságod dolgáról. Sőt minthogy azt eszembe vettem, hogy nagyságod nem hogy az írásnak hosszú voltának olvasását, de ezféle dologban még az maga írásának hosszú voltát sem difficultálja, ehezképest vagy hosszúság vagy nem, de minden naponként való actáimat is per seriem megírtam. Az itt való sok nyughatatlanságot, szorgalmatosságot is nem restellem — valamivel tudok nagyságodnak szolgálni, hűséggel, szorgalmatossággal igyekszem nagyságodnak szolgálni. Minden írásomnak az fője most az Startzer urammal való tractánk; mert itélem, hogy az Báthorista uraim köszörülhetik fogokat, de bizony az faképnél fognak maradni — itt benn bizony semmi lábok nincsen, annyira végre mentem s annyira jóakarója most nagyságodnak az egész portá. Csak kegyelmes uram, az egy rossz Jenő dolgát moderálja úgy nagyságod, hogy ezeknek ne láttassék olyan injuriájokra, mint az Kamuti uram severissima et pertinacissima resolutioja. Sőt derékképpen ennyi velekláló conversatiojokból ugyan nagy dolgot vehet észébe: hogy csak valami szép szókkal ratioval való pollicitatiók lennének is, csak így is sokáig vontatódhatnék az dolog, csak immár az adó is lenne meg. De az ide fel megírt dologból nagyságod mindent bölesen megítélhet. Itt nekem, kegyelmes uram, szolgálaim vagynak, ha mit pro tempore szükségesnek látok s itélek, nagyságodat minden dologról certificálom.

In reliquis &. Dat. Constantinopoli die 6. novembr. Serv. Fideliss.

Thomas Borsos.

Következik ezen levélhez való „Acta dierum“, mely ugyan ebben vala includálva.

27 die septemb. jöve hozzám Hurinoczki, az lengyelországi ifju legény, az ki sok szó után aperiálá azt: hogy az lengyelnek az szándéka s elvégezett tanácsca, hogy megvárja hogy elteljék az török hadnak ideje és Szkender basa eloszoljon, s aután oztán

hadát kétfelé osztsa: egy részével vajdát hozzan Molduvára és az más részét az Tatárországra bocsássa, és minthogy elúnta az török s tatár rablásit s inségét, nagy szerencsét próbáljon.

30 die először Görcsi Mehemet basával ez dologról tractálván igen sokat, az kinn magam látám hogy megháborodék, sőt ugyan kére, hogy ne mondjam hogy ő vélle beszéltem ez dolog felől, hanem mentől hamarabb lehet az kajmekámnak adjam értéscére—és ezt nem kell tréfára venni. Itt igen sok tractánk volt több is ennél.

1 die octobr. voltam szembe az kajmekámmal ezen dolog felől és igen felette sokat tractáltunk egymással. Én akkor ugyan megmondám az kajmekámnak, hogy ezt nagyságod semminek ne vélje; mert ha most vajdát hoznak az lengyelek Molduvába, nagyságtok is anélkül is Havasalföldébe tiszta lengyel vajdát tött—Gabrillást—az kik hárman Sorbánnal s Homonnaival összeesküdtek, hogy valamelyik előbb valamelyik országot megkaphatja, de azon lészen, hogy az ketteinek is segítséggel légyen abban, hogy azt az három országot megoszszák egymás között. Azért—úgymond—ha valahogy az lengyelek Sorbánt Molduvába hozzák és Gabrillás hozzájuk adja magát: bizony gondot adnak Erdélynek, de még az Dunán innét is az hatalmas császár országának. Erről mikor igen sokat consultáltunk volna egymás között, az basa ezt igen nagy jó neven vevé, és kére igen, hogy ha mi ezféle híreket hallok, adjam értésekre. Az nap ebbe marada. Mondám még az dolognak praeambulumában, hogy az én uram az hatalmas császár híve, s nékem is azt hagyta s én is úgy akarom magamot viselni.

Ezeket eddig így agitálván és az basáknak szíveket hozzám alliciálván, interim úgy fogék az Báthori András felől való indult hírnek tudakozásához.

3 die octobr. menék Görcsi Mehemet basához, és ott igen sok különb-különbféle dolgok, hírek és állapotok felől mikor sokat beszéllettünk volna: végre akarván jövendőre urunkat még is neki commendálni, megbeszéltem neki az Pere László Nagy-Szombatban töllem való izenetit cancellarius uraméknak, kinek summája ez vala: Hogy ha—úgymond—Bethlen Gábor római császárral és az keresztyénységgel jól és tökéletesen nem alkuszik és nem confederál, tehát az keresztyén fejedelmek az linczi gyűlésben in

secrelo teljességgel concudáltak arról, hogy az keresztyéniségből egyszersmind nova coloniát hozzanak Erdélybe és ez mostanit teljességgel extirpálják, hogy oztán úgy fogjanak az törökökkel való hadakozáshoz ea ratione, hogy az török ne occupálja előbb Erdélyt; mert ha az török occupálja előbb Erdélyt, onnat lészen oztán veszedelme az keresztyénségnek, ennek sok circumstantiái voltak az szollásnak. Erre Görcsi Mehemet basa azt mondá: hogy sokszor volt immár úgy dolga Erdélynek, de megtartotta az Isten s ezután sem hagyja. Én arra azt mondám: hogy igaz az, de eddig is azért az jámborok gondviselése által; most is azért mondom én ezt meg nagyságodnak, hogy az alkalmatosságot nagyságtok szemei előtt viselje. Az hatalmas császárnak ez ellen most vagyon Erdélyben igaz tökéletes szolgálja, Bethlen Gábor, ennek igyekezze nagyságtok kedvét keresni s többet használ nagyságod vélle. Ekkor csak ezzel akarám urunk személyét kedvesíteni. Erről többet nem szollván, más üdöre tartottam ennek qualificálását. Mikor sok ezféle édesgető beszédekkel tartottam volna—kiben tölt két egész óra—végre mondám neki: én nagyságodnak mindent titkolatlan megmondok mint az uramnak egy édes apjának; én is hát nagyságtól egy kérdést kérdek, az melyet ugyan kényszeritem nagyságot, hogy nagyságod töllem ne titkolja el az én uram javára.

Itt Constantinápolyba ilyen híreket hallottam, hogy valaki légyen az, de ilyen dologban forgódott nagyságtok előtt: hogy ha Bethlen Gábor meg nem adja Jenőt, adja az hatalmas császár Báthori Andrásnak az fejedelemséget s megadja Báthori András Jenőt az hatalmas császárnak. Azért nagyságotat ugyan lelkiesmeretére kényszeritem s az én uramhoz való szeretetre, hogy nagyságod mondja meg: ha hallott nagyságod azféle dolgot Kamuti Farkastól? Mert ha ő ezfélébe törekedett s azt az én uram megértheti, bizonytal tudom én, hogy annál inkább valamivel tud az én uram az hatalmas császárnak kedveskedni, de azon lészen—és én is éjjelnappal megírom neki. Ugyan nagy derék tractánk volt erről. De erre nagy erős hittel megesküvék Görcsi basa, hogy ő neki arról nem szollt; ha mit akart volna is, talám vötte eszébe, hogy nem jó helyen fog ki. Mert ha azt hallotta volna tölle, bizony más válaszsza lett volna. Lehet talán, hogy másutt próbálta meg. Erről gondolkodhatom, hogy azon kívül valamikor én véllem szembe volt,

de azon hűtre, üdvességemre mondom, hogy én semmit egyebet szájából nem hallottam, hanem csak valamiben az urának és országának ártani tudott volna. Ezeket hallottam s láttam tőle. Ezeket az én hűtemre, tisztességemre s üdvességemre így hallottam Görcsi Mehemet basától.

7 die octobr. ezekhez képpent mentem Chikán (?) kajmekámhoz, misziri Mehemet basához Szöflikárral, minthogy Juszuif csauz én véllem ugyan nem járt betegsége és egyéb absentiaí miatt. Ezekben mind Szöflikár volt tolmácsom és ezeket ő velle bizonyíthatom meg. Az mikor Mehemet basát salutáltam volna, sok szép szavai s tréfálódásai után kezdék velle arról beszélni: hogy immár jól tudom, hogy az én uram követét nagyságtok elég vékony válaszsza bocsátá el; de én kérem nagyságot, hogy nagyságod ne nézze annak az követnek magaviselését, hanem az mint nagyságod az én uramnak azelőtt is jóakarója vala és magát mindenkor azzal ajánlotta, ezután is az hatalmas császár előtt azon jóakaróját mutassa. Mert valamint s valahogy lőtt ez mostani követség, de az én uram az hatalmas császár köntösétől soha el nem szakad — valamivel lehet, de ugyan kedvét keresi az hatalmas császárnak. Erre nagy szép válaszokat lőn: hogy ne gondolkozzék az urad az felől, mert noha ez az követ az uradnak javát nem akarta, de az hatalmas császár fényes portájá(n) oly fejjér az ő orczája, hogy el nem nézi az hatalmas császár minden dologért. Mikor alternatim ezféle sok szép beszélgetésünk lőttek volna, végre sok követés után fogtatám arra az mint Görcsi Mehemet basát. Mondék: hogy, nagyságos uram, ilyen hírt hallok, hogy valaki volt az itt az hatalmas császár portáján, de azzal kellett magát nagyságtok előtt, hogy ha Bethlen Gábor Jenőt meg nem adja, csak az hatalmas császár adja az erdélyi fejedelemséget Báthori Andrásnak, az Báthori Gábor öcsésének, megadja az Jenőt az hatalmas császárnak. Azért nagyságot kérem az én uramhoz megírt jóakarójához képpent, ne titkolja ezt el az én uramtól, ha mit értett nagyságod ebben ez dologban; hiszen ha szinte úgy volt is ez az dolog, csak azért is szükség nagyságodnak megmondani, hogy ezt én az én uramnak megírom, és ehez képpent az én uram attól inkább kezdi kedvét keresni az hatalmas császárnak.

Ezt, kegyelmes uram, nem magamtól gondoltam. Valamint

nagyságod — Isten haza vivén — meg akar esketni felölle, de úgy esküdhetem meg. Itt más emberrel nem tudom megbizonyítani, hanem Szöflikárral — mert ő volt tolmácsom — hogy ezek így voltak.

Mikor ezeket Szöflikár megmondotta volna, megmosolyodék rajta az basa és erre absolute egyet sem szolla, hanem nagy sok circumlocutiokkal kezdé beszélni az Kamuti uram módnélkülvaló magaviselését. Mondá azt: hogy soha nem láttunk, sem hallottunk itt az portán olyan követet mint Kamuti Farkas. Az mint ő itt magát viselte az hatalmas császár portáján, ha az urad nagy hűségét az hatalmas császárhoz nem tekintettük volna s az követségnek rendit, ugyan gonoszul is járt volna itt az portán — mely nagy tisztességtelenül és fenyegetéssel viselte magát itt köztünk. Sőt — úgymond — mikor derék dologról való beszédeinknek kellett volna lenni, ő csak megharagult és sok rossz szókat szollván, felszökött s úgy ment ki előllünk. Az hatalmas császárnak előtte az uradnak az orczája fényes, de másszor ide olyan követet ne küldjön. Ennek az beszédnek ultro citroque sok részei így forogván, sok szép szók és követések után mondván neki mondok: hogy ő nagysága ezeket nékem megmondja, azt is megszolgálom nagyságodnak; de ő nagysága az én kérdésekre még egyet sem szoll(ott): kérem ő nagyságát, hogy ő nagysága arra tegyen nékem választ, az mit ő nagyságától kérdék, az az, az Báthori András dolgáról. Hogy ezt mondam, ismét megmosolyodék s monda nekem: hallottál-e egy példabeszédet, hogy egy tele szűszékből végy csak egy marok búzát ki, és megismered, ha vagyon-e még több benne vagy nincsen? Én tégedet oly embernek ismerlek, hogy az mit eddig az dologról beszéllettem, igen jól megérted; hiszem hallod mit mondok az Kamuti Farkas követségéről: egyáltalában sem az urának, sem országának ez mostani követségében nem volt jóakarója. De hogy az te kérdésre olyan igyenes választ tegyek, az én hozzám nem illik. Tudod-e azt, hogy én az hatalmas császár házában benn harminczkét esztendeig laktam és még éjjel is talpon állva aludtam, szolgáltam az hatalmas császárt; ha én azféle császár házábanvaló titkos dolgokat kibeszéllettem volna, régen eddig elment volna harminczkétyszer az fejem. Az én hozzám nem illik, hogy az császár házában való titkot beszéljem. De látom hogy eszes ember vagy és az egyéb beszédemből megérted az mit meg kell értened; de ezt az uradnak

én szómmal ird meg: hogy Báthori András dolgából innét az hatalmas császár portájáról semmit ne féljen; mert megnyúgott az porta az urad hűségében, nem cseréli meg. Csak azt is ird meg, hogy az egy rossz vár nélkül legyen el s adja meg, mert bizony soha a nélkül az hatalmas császár barátsága sem áll meg, ha Jenő meg nem lészen. Hiszem nagy dolog — úgymond — ez, (ezt is ő maga így mondá, si credere fas est) az kazul basa az többi között Persiából irta az hatalmas császárnak csak most: hogy én töllem akarjátok — úgymond — vissza kívánni az én saját országomat, ilyen hatalmas fejedelemtől mint én vagyok, maga mi majd egygyek volnánk; túl — úgymond — az sajátotokat egy vajda vette el s azt nem vehetitek vissza. Az kinn az császár felette búsult s szégyenlette. Én ezt jóakaratomból mondom, ird meg az uradnak: keresse módját az Jenő dolgának, mert egy búsulása az hatalmas császárnak — ezféle, s nagyot cselekedik egykor; mi — bizony meghígyje — hogy jóakaró baráti vagyunk.

Erre az mit illet szollnom s tudtam, szolltam, de ekkor ezzel ebben hagytuk az beszédet.

Onnan azon nyomon mentem azon basa tihájához, Jahia tihájához, az ki az ura kajmekámságában igen jóakarója volt s most is az — valóban ajánlja magát. Azt is mindenképpen rá fogtam sok szép szókkal, nagyságodnak sok szép ajánlásával. Sok különb-különbféle tractáink, tréfáink, mulatságink után végre ezen Báthori András dolgára azt is ráfogám ha mit tud benne. De ez absolute mondá, hogy ő nem értette s nem tudja. Erről mikor egy falkáig hallgattunk volna és egyéb tréfában s tractában töltöttük volna az üdőt, egykor mintegy recreatio után mondá: hogy csudálom én, hogy az urad olyan követet küld az hatalmas császár portájára, az ki az urának semmit nem szolgál, hanem valamiben az urának s országának akar ártani; nem az ura dolgát beszéli, hanem csak azt beszéli, hogy az ország jobb részint övé, az országban ő nállanal nagyobb úr s eszesb nincsen, valamit ő akar s parancsol, az országban mind az lészen. Ilyen követet küld az urad az országból. De bizony nem lészen az, az mit Kamuti kíván, oly tisztessége vagon azért az uradnak az hatalmas császár portáján. Mindazáltal én csak lehessen üdöm hozzája, meglátod, hogy ha módot talállok benne, bizony az Báthori András felől való dolognak is jobban

végére megyek, s ha mit meg kell mondanom, megmondok; mert én ezután is az uradnak örömet szolgállok. Ezeket is kegyelmes uram tiszta igaz hűtellel, jó lelkiesmerettel írom, hogy de verbo ad verbum így voltak.

Ezt az clausulát meg nem irtam urunknak, hazamentemre hagytam, ha kelletik. *)

Ennek az indulatjáról ha volt, ilyen conjecturám vagon. Hogy mikor az salutatio után legelőször az derék tractatusnak kell vala lenni, akkor mindnyájunkat kirekesztének; csak egy sem volt benn bennünk, se tolmács, se senki, hanem közel két óráig csak ketten beszéllettek Kamuti urammal ekkor az kajmekám. Az előtt penig az leveleket mind elrendelte vala, ki mifelől való vala, és mind rend szerént az kezembe adta vala, az császár levelét is az kit elvett vala hogy beadják, az is nállam vala. Mikor minden dolgot ott benn elbeszéllett — végezett-e vagy nem, ő tudja — úgy hívának engem bé az levelekkel, én rend szerént mind elő adtam őket, és oztán felállá hogy eljöjjön, s fennálva súa az kajmekámnak, de mit, én nem tudom. Hogy kijövének úgy mondá nékem, hogy hiszem látod hogy megigértém (súgva: Markó vajdáért) az kajmekámnak az 25 ezer aranyat. Én mondám: látám, hogy súa kegyelmed, de mit, azt én nem tudom. Még erre haragos-szabásun monda: hogy nagy dolog ha ugyan nem hallottad is. Mondám arra: az kit látom, hogy töllem titkolnak, ugyan studio is nem akarom én hallani.

9 die octobr. voltam szembe Karakas Mehemet basával az drinápolyi kapu előtt való téren, mert immár kiszállott vala és sátor alatt vala. Ott az urunk ő nagysága szavával salutálám és ez mostani új budai tisztében üdvözlém, sok szóval commendálám az urunk ő nagysága szolgálatját és jó szomszédságát; ő is eléggé ajánlá magát ő nagyságának. Indult meg innen Budára 11 die octobr.

11 die octobr. **) voltam Ibraim béknél vendégségben künn az Kurt Ali csauz csiflityében. Csak ott az kert mellett láttam egy csudára méltó dolgot: Egyik nagy völgynek az oldalából mint vizik

*) E jegyzés az eredeti kéziratban oldalvást állott. **) E napi jegyzésről az eredeti kéziratban oldalvást írva az áll, hogy az a fejedelemnek tett jelentésbe nem íródott bé.

más völgybe az bércezen által az forrást, rettenetes munkával. Szinte ott az kert mellett egy régi forrást Constantinápolyba az császár fő — —*). Az mint computálják vala az mesterek, 25 ezer magyar forintjába fel telik az egy forrás — az ki kicsin viz, de láttam oly helyet, hogy 50 ölnire közel volt bé az bérce alatt, az hol az víz folyását csinálták alatt hosszan mint az aknát. De ennek egy mesterségét láttam, hasznost az mi földünkben is: hogy ezféle mély helyre az szél bémehessen és benne járjon, hogy inkább bátrabban cselekedhessék és meg ne rekkenjen az ember az mély gödörben, mintegy tengeri vitorlát vontak fel az mélységes gödör felibe, és abban szelet fogván, annyi tágosan mint egy kemencze-kürtő, úgy fogták oda az szelet az nagy mélységes verembe. Az mi földünkben is főképpen búza-vermekben vagy azféle megállott dohosult mély gödrökben hogy ember az dohától, leblétől belé ne haljon, mint sok helyen láttam hogy ez félében belé holt ember, nagy orvosság egy lepedővel szelet fogni azféle gödörbe — ez mindjárt kiüti az dohot belőle az új szél, és jó aer megyen belé.

15 die voltunk vendégségben Markó vajda uramnál, Startzer urammal az római császár continuus orátorával és igen kedvesen tartá.

17 die octobr. volt náilunk vendégségben Startzer Mihály uram, és az nap igen kedvesen lakván egymással, igen sokat is beszélgettünk és discursáltunk az Jenő állapotján. Az minémü discursusunk volt, ugyan akkori consignatiomat in specie ide kötöttem—ezt pergamenba irván, elküldtem urunknak ő nagyságának. Azt mondja Startzer uram, hogy Kamuti urammal is szinte így tractált s discursált ezen dologról s assecurálta is, hogy bátran éljen az ő felsége római császár erről írott levelével az vezérek előtt; csudálta miért hagyta el, minthogy a fejedelemtől is instructioja volt felölle.

23 die octobr. mentem vala az reszkitábhöz az új csauz leveléért, és oda találkozték Márk Antoni. Az még az reszkitábhaza érkezék, addig igen sokat beszélgeténk egymással — az új csichán machar Megant **) csauz volt tolmácsom. Sok beszédünk után kérdezkedék, micsoda új hireink vagynak Erdélyből? Én mondtam, hogy mióta elment az követ, én attól fogva Erdély felől semmi új

*) Itt egy szó olvashatlan volt. **) E három szó tiszta értelme kivehetlen.

hírt nem hallottam. Ő monda: vagyon-é Báthori Gábornak öcsese? Én mondtam: vagyon. — Monda arra Márk Antoni: nagy legény-é? Én mondtam: vagyon 16 esztendő vagy nagyobb kevéssel. Kérdé, hogy hol lakik? Én mondtam, hogy Lengyelországban lakik. Ismét monda: nem félnek-é most Erdélyben attól? Én mondtam, hogy nem tudom miért félnek, mert az gyermek, és szabad velle ha Erdélyben lakik is, mert ott neki sok jószága vagyon, szabad neki ott is lakni. Monda erre: nem azért, hanem valami fejedelemség dolgáért. Mondtam erre, hogy nincs aszfélétől Erdélyben semmi félelmünk, mert nekünk most Istennek hálá jó fejedelmünk vagyon. S monda erre: nem hallottál-é valami ezféle dolog felől való hírt mostanság? Én mondtam: nem hallottam. S monda erre Márk Antoni igen jó hát — úgymond. — Ezen mind a ketten megállánk az beszédben, én is más beszédbe s valami tréfába üttem az szót. Egykor még újlag kezdém mondani neki: Az én uram kegyelmedet igen jóakarójának tartja; kérem kegyelmedet, ha kegyelmed valami ezféle hírt hallott, az mennyiben illik, adja értésemre kegyelmed. Monda erre: nem hallottam semmit. Mondék erre: ugyan igen kérem ő kegyelmét hogy ő kegyelme megbocsássa, de lehetetlen dolog, hogy ez az Báthori András híre semmi ok nélkül indultatott volna, hanem ő kegyelme is hallott mástól aszfélét; bizony az én uram meg szolgálja kegyelmednek ha valamit értésére ad kegyelmed. Ismét monda erre könnyen, hogy semmit nem hallottam. Ismét mondtam erre: hát ő kegyelme honnét vette ezt az Báthori Gábor öcsese felől való emlékezetet, ha ő kegyelme azokat nem tudja és nem érti? Valami nagy oka vagyon annak, ne titkolja el ő kegyelme töllem, hiszem nem gyermek sem rossz ember vagyok, hogy ő kegyelme meg nem merné mondani. Monda ismét erre: senkitől semmit nem hallottam, csak magamtól gondoltam, azért, minthogy látom s értem az lengyelek mennyifelé igyekeznek hogy kiterjedjenek, és magamtól úgy gondolkodtam hogy ha az lengyelek valami ezféle dologra igyekeznek. Ezek után monda, hogy azt is hallottam, hogy ez mostani követet Kamuti Farkast igen kedvetlenül fogadta az fejedelem hogy haza ment. Én erre mondtam, hogy itt én bizony nem tudom, mert én azoltától fogva semmi hírt Erdély felől nem hallottam; nem tudom mi állapotban vagynak. S monda ismét: s nem bünteti-é meg Kamuti Farkast? Én mondtam arra: én

nem tudom ha bünteti-e vagy nem, mert én nem tudom semmi bünetét Kamuti Farkasnak. Monda erre: bizony csuda ha meg nem bünteti. Ezek de verbo ad verbum Márk Antoni szavai lőnek, neque addendo, neque minuendo.

27 die octobr. adának kaftányt az Persiából jött tatár postára, ki azt hozá hírül, hogy az vezér bément volt Persiába, de az persa elment volt előtte; hanem az hol Persiának metropolissa vagyon, hol minden persa fejedelemnek temető-helyek vagyon, szinte addig ment el az vezér, és annak oltalmára nolle velle religioja tartása szerént elő kellett jöni az persiai királynak. Ott nem szinte apertó marte, hanem stratagemával próbálta meg az hadát az vezérnek három úttal, az hol mind a két félben igen szörnyen vesztek, de hogy oztán harmadszor az persa minden hadát, erejét ugyan megmutatta és valóban harczot adott, oztán tertio az vezér lett victor az persa ellen. Ezt az hírt hozák és hintezék akkor; ha igaz vagy nem, nem tudjuk, ezután jobban meglátjuk.

2 *) die octobr. jutának haza az Feketetengerről az gályák és sajkák. Ugyanazon nap jöve hozzánk Balás jancsár, az ki az házhoz tart. Az is oda volt az Feketetengeren való hadban és igen nagy bizonynyal monda, hogy ők sohol kozákra nem találtak, mert két kozák sajkánál több ez esztendő az Feketetengerre ki nem jött.

30 die octobr. beszélgettünk vala az kajmekám kapuján Szöflikárral, és hozá azt elő ő maga Szöflikár minden kérdés nélkül: hogy az miképpen feljül megírtam az — **) kajmekámmal való beszélgetésünket, ez üdö alatt ment volt ő Görcsi Mehemet basához, és az basa kérdezkedett énfelellem: hogy nem voltam ott ez néhány napokban? Erről occasiot vevén Szöflikár, megbeszéllette néki, mit beszéllett az mazul kajmekám énnekem az Báthori András dolga felől. Mondta Szöflikárnak az basa: bizony okos választ tött az nagy Eokuz(?) neki. Éntöllem is eléggé kérdezé az tibája bég azt az dolgot, de én nem mondhatám neki; mert engem Kamuti Farkas egyszer hogy csak ketten voltunk és ő maga szollt nekem törökül, ugyan megeskete, mondván: hogy igen nagy titkot mond, ha senkinek nem mondom. Én ugyan megesküdttem neki, hogy az még másunnat elébb meg nem tudják, addig meg nem mondom senkinek;

*) innen a második szám hiányzik — 28 vagy 29-nek kell lenni. **) egy szó olvashatlan.

de immár hogy értem, ennyire hogy künn az farka az dolognak, és nem én töllem, hanem mástól tudódott ki, most is neked mondom nem neki, mond meg bátor te neki: hogy Kamuti Farkas énnállam azon törekedik vala, hogy azon törekedjünk az hatalmas császárnál, hogy az hatalmas császár akár Báthori Andrásnak s akár neki *) adja az fejedelemséget, de megadják ők Jenőt, sőt nem csak Jenőt, hanem Káránsebest, Lügost; mert azelőtt is onnan támadott volt az sok lator, az ki az egész alföldet s Tömösvár környékét elrontotta — legyen csak az erdő ott igyenesen az határa Erdélynek. Ezek eddig Szöflikár szavai énnekem. Ezt tovább nem tudom ennél.

2 die novembr. voltam Csafer basánál és nagy szeretettel beszélt nagyságod felől, s valóban is ajánlá magát, hogy megtaláljam mi dolgom leszen. Kérdé: ha voltam az muftinál vagy az császár hocsájánál az ki az császárt tanítja? Én mondam, hogy nem voltam, mert nekem egyikkel sincs semmi dolgom. S monda, hogy az muftihoz ne menj, mert nagy oka vagyon; de ha nagy dolga talál lenni az uradnak, add értésemre, nekem ez az császár hocsája atyámfia s én szembe juttatlak velle, de titkon. Valamiben tudok az uradnak, ird meg, hogy szeretettel szolgállok. Ezt nem monda úgy meg Csafer hasa, de igen tritum, hogy ezen napokban az muftit mazzlá teszik.

4 die novembr. jutott ide Ali aga Szkender basától — az pesti — kit nagyságod jól tud. Más nap sokat beszéllettem velle és igen nagy szeretettel láta, minthogy azelőtt is igen barátságosak voltunk egymással; nagyságodhoz is igen sok jóakarattal mutatá s jelenté Szkender basának. Beszélle azt, hogy eloszlottak mind az lengyel hadak s mind az egyéb hadak; monda azt is, hogy ezelőtt való hírhez képeest Szkender basa meg nem tarthatta volt az tatárokat, hanem felkelvén elmentek volt egészen, és az lengyel táborral szembe szállva harmad napig voltak egymással ellenben — sem az tatár had nem mert az lengyel hadra menni, sem az lengyel had az tatárra; hanem oztán felkelvén az tatárok, igen-igen nagy csapást tettek, rablottak s úgy nagy rablással mentek haza. Ezen-

*) e szó mellé tett jegy alatt, az ered. kéziratban oldalvást idegen kézzel ez van írva: nyughatatlan.

közben egy szoros helyen egy darabjára az lengyelek az tatároknak reá találván, alkalmason vesztek az tatároknak s egy fő merza is veszett. Ugyan ezenközben az lengyel hadnak az generalissa találta meg Szkender basát, hogy mindkét had leszálljon, s minden okvetellen főkövetet küldnek az hatalmas császárhoz, s ott kérték azon Szkender basát, hogy ő maga menjen bé az portára az főkövettel, hogy az mi még hátra vagy az békességben, vigyék véghez: ők rá kötik magokat, hogy ezután az kozák ki nem megyen az Feketetengerre. Mondám neki, hogy ha igaz-é hogy az szilisztrai basaságot adták neki? S monda arra, hogy igaz, hogy mind szilisztrai, ozi, akirmani, benderi tisztet neki adták, de ő nem veszi, hanem ő házához akar szállani—adják másnak bátor. Eddig Ali aga szavai. Más emberséges ember mondá másfelől, hogy titokban vagy, de igaz: hogy adták volt, de hogy vonogatta magát előtte, nem adták, hanem szinte Persia határában adnak egy basaságot neki, kit vagy akar vagy nem, de fel kell venni.

Ugyan ezen 4 die novembr. jutott egy posta Persiából az fővezértől — az ki ez most igen közönséges hír itt az portán — hogy ez azt hozta: hogy az kazul basa Tebrizig (Trébisonde) eleibe jött volt az vezérnek, és két úttal stratagemate akart velle cselekedni, de ez nem succedált egyszer is az kazulnak; harmadszor aperto marte megvittak és noha igen veszett az vezér hada is, de victor lett az vezér, és az kazul basa igen kevésmagával szaladott el, minden lövő-szerszámaikat elnyeré az vezér, kiket eo momento neki forgatott Tebriznek és azok is megadták az várat. Onnat sietséggel persequálta az tatár s ő maga is utánna az vezér az lakó-helyéig, melyet ők Erdebilnek hívnak, ki most metropolissok. Onnat is elfutott az kazul basa és az vezér occupálta az sedesét, s az tatárt hamar utánna bocsátotta ha hol találja. Ez az posta mondja, hogy onnat jött ő el. Ez most arról közönséges hír. De ez alattombanvaló dolog, hogy ezt az postát az vezér itt árestomba tartja, hogy még is más hírt vár magától az fővezértől: ha igaz leszen vagy nem?

Eodem die jöve az Fejértengerről is hír, hogy az kapudán Ali basa megholt és halva hozzák, de semmi ellenséggel való harczot sohul nem talált ez esztendőn óta az Fejértengeren; hanem Barbariában Algirum táján kapott két hajót, az is ha csak valami tolvaj-hajók-é vagy nagyobbak-é, bizonyosan még végére nem

mehtettek. Ezen két hét alatt azokat az Fejértengeren való hajókat is várják bé. Ezek — azt látom bizonynyal—hogy most nagy örömben vagynak.

Az mely Szöflükár basa az szegény megholt fejedelem mellé az alsó haddal jött vala szerdárul Forgács uram ellen, most itt benn vagy, ugyan sok ideje; ő is valami tisztet keresne. Sokszor volt egymással emberséges beszélgetésünk. Ezen 5 die novembr. az kajmekám kapuján valánk; ott ő maga megszólítván, kérdezkedék sokat nagyságod felől. Én mondám, hogy bizony immár sok ideje hogy semmi hírt nem hallottam ő nagysága felől. Ajánlá nagy szóval nagyságodnak való jóakarátját és szolgálatját. Mondám neki, hogy az én uramhoz szinte holnap akarok küldeni: nagyságod mondjon valami jó új hírt, kit tudjak ugyan az nagyságod szavával megírni—s beszéllé ezenformán az persiai hírt. Mondám, hogy nagyságod szavával írom meg az én uramnak, s monda arra: bátor én számmal ird.

6 die novembr. kérék veniát az szolgámnak az kajmekámtól, és onnan menék Görcsi Mehemet basához; kérdém, hogy mondok, az én kegyelmes uramhoz küldök holnap, jöttem azért nagyságodhoz: ha nagyságod az én uramnak mit izen? Sok tréfálódási után és ugyan nagy dolgokról való beszélgetések után mondá, hogy az uradnak ird sok köszönetem és ird meg, hogy tudja, hogy ezelőtt is jóakaró apja voltam s most is azon jóakaró apja vagyok—sok gonoszakarói vannak, de ne féljen senkitől az míg élek. Csak Jenő Jenő — kegyelmes uram, mindjárt ott vagy; kit mi szükség még is több szóval iterálnom nagyságod előtt? mert itt az sérelem abban áll. Kérdém azután — mondok — nagyságod az uramnak izenjen minden jó hírt, én az nagyságod szavával írom meg az én uramnak. Mondá arra, hogy bizvást az én számmal ird meg az persiai hírt, az melyet annyi résziből úgy beszéllé mint feljúl mások hírből irtam nagyságodnak. Ezt addálá ahoz, hogy ezt az postát csak könnyen úgy küldte az fővezér, hogy 25-töd napra ide jött—de nem az szárazon, hanem az alkalom Trapezuntnál az Feketetengerre szállott s úgy érkezett ide—addig értse az hatalmas császár, az míg immár főkövetit elkészíti, és nem sok időre az is elérkezik. De immár bizony dolog, hogy Erdebilbe hagyta ez az követ az vezért, és az kazul basa után vagy mindenütt az tatár kám. Mondá azt is;

hogyan tagadhatni, mert az hatalmas császár hadában is veszett harmincz ezer ember, egynéhány begler bék; de azért úgy megverték az kazult, hogy az fővezér az maga seregével csak rá sem érkezett az derék harcra, addig elfutott az kazul basa, oztán mindenütt utánna az tatár kám. Mondá azt is, ird meg azt az uradnak: annakelőtte oly vigyázása vala ide az portára, hogy még azt is megírja vala, az német császár követe mely nap indult ki helyéből; most bizony igen csudálkozunk rajta, hogy im két vagy három hétre beérkezik az német követ, csak egy levelét sem vettük az uradnak felölle, nem tudunk mit felölle vélni?

Eddig irt levelet küldtem el Incze Jánostól die 7 novembr: adtam költségébe 9 száz oszporát, adtam alája az magam pejlovamat szerszámostól, az kit az budai basa adott vala; adtam ajándékon néki egy velenchet, kit vettem Józseftől 155 oszporán, az magam sarkantus csizmámat lábába adtam; bocsátottam ki velle két rabot, Bálintot s Jánost; küldtem tölle leveleket: egyet urunknak, kit irtam negyedfélárkus papirosra, másikat irtam Bethlen István uramnak *) harmadikat cancellarius uramnak, negyediket Mikó Ferencz uramnak. Ezeket egy csomóba kötöttem. Irtam egyet Balassi Ferencz uramnak, másikat az feleségemnek, ezeket egyik szepetbe töttem. Küldtem az két leányomnak két kicsin szepetet lakatostól, tele küldtem fűgével, szőlővel, must-kenyérrel, lemoniával.

11 die novembr. adák Csafer basának az misziri **) basaságot. Ekkor adának kaftánt rá, hogy béméne császárhoz. Azelőtt való misziri basa az császár sziliktárja volt, az ki egy nagy urat Miszirben megölt, és az ország reá támadott s az testerdárt és más utánna való főbasát megölték; ömagát mintegy fogságba szoritották—addig, hogy az császárnak megizenték, hogy más basát küldjön, mert ők bizony azt nem uralják sőt megölik.

24 die novembr. küldték el azt az kapucsi basát, az ki az vezértől postán jött volt meg, kiről császár azt irta volt az vezérnek, hogy mához 35 napra ő maga az fővezér megérkezik ide az portára.

27 die novembr. juta bé Tóth Mihály uram, és más nap mindjárt szembe lön velle és szép kaftánt adának reája.

*) lásd az eredeti „Okiratok“ között. **) egyiptomi.

Immár következik az Tóth Mihály uramtól küldött levelem és minden ez idő alatt való actáim.

Illustrissime Princeps et Domine & Sequitur salutatio &.

Kegyelmes uram! Az nagyságod kegyelmességéből írott levelét, mind az cancellarius ő kegyelme manussával irt 18 rendbeli articulusokkal egygyütt, Tóth Mihály uram által die 25 novembris alázatosan vettem. Kiket igen nagy diligenter és studiose sokszor eddig megolvastam, az mennyire az én vékony elmémrel elértem meg is értettem. Azt én nem tagadhatom, hogy az micsoda tractatusnak én azokat látom, az fejem azon megszedült még most, holott ugyan valóban vallom, hogy azok nem az én fejemnek s állapotomnak valók volnának; hanem ugyan valóban, ha sincera fidelitas volt volna az jó Kamuti uramban, neki valók volnának avagy ő kegyelmén kívül oly emberinknek, az kik az felső polczon ülnek. De mindazonáltal, kegyelmes uram, hogy nyilván vagy: az szent Istennek kegyelme s nagy hatalma gyakorta nem az felfuvalkodott kevélyek által, hanem az sincerus emberek által szokott előmenni az szűz Mária szava szerént, az hol mondja: exaltasti humiles et devicisti superbos; szent Dávid is mondja, hogy: ab ore infantium et lactentium percepisti laudem. Ezekhez képest és az nagyságod előbbi portán levő fényes orczájához képest ki most sem hervadt színt meg, nincs semmi desperatiom ebben is, hogy bátorsággal nagyságodnak és nagyságod szép országának, édes hazánknek vagy nem mernék szolgálni, vagy nem tudnék avagy hogy módomban volna benne; hanem az szent Istennek szent segítsége véllem lévén, itt ezen az hatalmas császár portáján látom annyi becsületemet és hitelemet az nagyságod méltósága után, hogy ehez az nagyságod dolgaihoz is tempore suo bátorsággal hozzája fogok, és — valami az én kicsin állapotom s értelmem — meglátja nagyságod, hogy sinceritással s fidelitással tractálok; kiről nagyságodat azon leszek, hogy késedelem nélkül magam szolgám által certificáljam. Eddig pedig kegyelmes uram, micsoda cardoban álljon az dolog, nagyságodat így certificálhatom. Sőt eddig itt igen kellett gondolnom az vezérek előtt, az nagyságodnak az második szolgámtól küldött levelemre, kit tudom hogy eddig az én szolgám nagyságodnak praesentált; kiből nagyságod hiszem hogy eddig való suspició és énnekem kötelességem alatt való iniungált irásomat bőségesen meg-

értette. Tóth Mihály uram ő kegyelme jutott bé die 25 novembr., az mennyiben lehetett ő kegyelmét becsülettel excipiáltam; hiszem hogy talám ő kegyelme sem fog panaszolkodni énreám. Az Kamuti uram szállását szerzettem ő kegyelmének és semmivel nem alábbvaló módon fel is öltöztettem ő kegyelmének szállását, mint Kamuti uramnak. Ő kegyelme az kajmekámmal szembe lévén és az nagyságod levelét is ő kegyelme megadván, ő kegyelmére ugyan ott kaftánt adtak. Az kajmekámnak szolltam ezen, hogy ha — úgy-mondék—nagyságodnak jó tetszése: az hatalmas császárnak az én uram levelét adná meg ő maga az követ. Igen örömet engede neki az vezér és mondá, hogy ő is igen akarja s úgy légyen. Ez ebben maradván, mikor 1-a die decembr. az Tóth Mihály uram éléseért az divánba mentem vala magam, meghagyá az vezér, hogy más nap hozzája menjek, mert csak véllem való beszédje vagyon. 2 die decembr. menék az kajmekám kapujára és ott ő maga béhivata leg-maga belső házába. Csak hárman voltunk Szöflikárral ott. Alkalmas tréfákon elkezdvén szavát, azt is elhagyá és elővevé az nagyságod írását, minden részeiben punctjaiban éppen úgy referálván, mint nagyságod irta volt. Én post exhibitionem litterarum Szöflikár kezében láttam és olvastam, kit bizony csudalom kegyelmes uram, hogy azféle leveleknek pariaját külön nekem nem küldötték; ha olyan barátságom nem lett volna Szöflikárral, csak azt sem tudhattam volna meg. Mondá azután nekem ezt, hogy a mikor Kamuti urammal arról az dologról beszéllettem, itt voltál, és mond meg a te lelked szerént: ha mondtam-é én azt, hogy Jenőt az hatalmas császár nem kéri és eddigvaló adót is teljességgel megengedte? Mert az azt mondotta — az mint értem — az fejedelemnek én szómmal, hogy én azt mondtam. De én soha azt nem mondtam, hanem azt mondtam neki az ti hallástokra, hogy azt mondja meg az urának: hogy ha Jenőt megadja, egész vezérek könyörgünk az hatalmas császárnak, hogy még ezután is két vagy három esztendeig engedje meg az adót. Azért mond meg, ha Istent szereted, ha én töllem mást hallottál? Én erre mondtam az kajmekámnak, hogy én annál nagyságos uram egyebet nem hallottam mikor ott voltam soha, sem Kamuti uram ittlétében, sem azután nekem sem szollt nagyságod egyebet annál. Monda arra: hogy mert hát más követséget vinni az hatalmas császár portájáról az urának és országának, az mit

innét nem izentek? Arra én csak azt mondtam, hogy azt nem én igazgatom nagyságos uram, de eddig is kitetszett és ezután is jobban kitetszik az jámbor szolgának urának és országának való igaz követség-hordozás. Immár nagyságod — mondék neki — megitélheti, hogy az hol nagyságod kívánja vala, hogy csak én irjam meg az én uramnak az nagyságod szavait és írásit, kit nagyságod az uramnak irt, ha csak én irtam volna meg azokat az én uramnak, semmi tekinteti nem lőtt volna; mert az én uram az Kamuti uram szavát hitte volna inkább az enyimmél. Itt is jobb volt, hogy megfogadá nagyságod az én szómat, hogy valamit irt nagyságod az én uramnak, azt nagyságod tudja; de immár nagyságod látja s érti jobban, az én kegyelmes uram is mit irt nagyságodnak. Monda arra, hogy igen akarom hogy megfogadtam volt abbeli szódat; csak eddig is magam nyilvánban s bővebben érték minden dolgot. Szinte ez ám — az mint látom — hogy ezféle hamis követek vesztik egybe gyakorta az fejedelmeket, az kik nem olyan követséget hordoznak az miben urok bocsátja, hanem olyakat, kikkel zürzavart csináljanak. Az mint látom, ha az uradnak mi erről nem találtunk volna újlag írni, mihez tartotta volna az urad magát? Szükségesképpen ebből egy igen nagy rosszsz dolognak kellett volna következni; mert azt az hatalmas császár így csak ebben nem engedte volna. Azért igen akarom, hogy az urad leveléből eddig így értem az dolgot. Immár erre külön gondot kell viselni. Hanem immár ez *) előttünk, hogy az urad nekem azt írja felölled, hogy az te hűségedben megnyúgott és minden ahozvaló dolgokról neked bőségesen irt. Azért kezdjünk ahoz az dologhoz, mit irt az urad neked az Jenő állapotja felől. Mondám erre az kajmekámnak: Úgy vagyon nagyságos uram, hogy az én uram nekem sokat irt az Jenő állapotja felől, s nekem is irta ő nagysága, hogy rám bizta arrólvaló tractóját nagyságodnak; de nagyságodat én most azon kérem, hogy nagyságod ez dolgot egy keyéssé halaszsa és csendesen el is várja, mert tudja azt nagyságod jól, hogy én nagyságodnak akaratjából ezek az levelek után is küldtem más szolgámat az én kegyelmes uramhoz, az kitől az én uramnak újabban igen nagy dolgokról irtam. Úgy hiszem, hogy tíz vagy tizenkét nap alatt vagy az szolgám jő, vagy más posta által az

*) áll.

én uram azokról is nekem választ ír, kik mind ehez való dolgok; hogy sokszor nagyságod fejét ne fájlaljam, hagyja nagyságod akkorra, s akkor az én uram írást nagyságodnak mindenképpen eleibe adom. Monda ismét: csak hogy akartam volna, ha az uradnak írtál volna meg egy dolgot. Mondék arra: micsoda nagyságos uram? Mondá arra, hogy azt írtad volna meg az uradnak, hogy Kamuti itt az portán magának szerzett volna fejedelemséget. Mondám arra: nagyságos uram, bizony ugyanis azt írtam főképpen meg az én uramnak. És mondá: hol hallottad az Istenért azt meg? Mondám neki: hiszem csak ingyen sem kérdelem én nagyságodtól; de én azt ha megtudtam mástól, az mit nagyságod titoknak tud, mit gondol nagyságod azzal, ha meg kell mondani? Olyan nagy embertől — mint nagyságod — hallottam. De hogy nagyságod töllem akarja tudni, azzal nem tartozom, hogy nagyságodnak is az más ember szavát mondjam, sem az nagyságod szavát másnak. Mondá arra, hogy annak én is bizonyosan végire mentem hogy úgy volt, azért igen jól tetted, ha megírtad az uradnak.

Kegyelmes uram, az hol nagyságod nekem injungálja azt, hogy ezféle dolgot aperte írjak nagyságodnak: Az én idvességemnek — ki nagyobb mindennél — kötele alatt én nagyságodnak egyszer eskültem meg, még pedig Drinápolyban Gerendi Márton uram kezén, annál több hűtöm soha nem lehet, mikor az Úr Isten nagyságod szemei eleibe viszen is. Úgy írom ezeket, hogy akkor se változtassam meg szómat. Hogy pedig némely dolgokat obscure írtam eddigvaló levelemben, azt nagyságod kegyelmesen ne egyébként ítélje, hanem nem késő még azokat magamnak nagyságod előtt újonnan referálnom, ha kíváncsi. Ezekután mondám: nagyságos uram az én uram azt kívánja, hogy az Jenő felől való tractatust hadd értsék az hatalmas császár vezéri és mufti s kadi-leszkerek. Azért ha tetszik nagyságodnak, mikor oztán annak ideje leszen, én először nagyságodnak minden dolgot bőségesen eleibe adok, de azután nagyságod cselekedje azt, hogy hívassa ide az nagyságod házához mind az muftit, kadi-leszkereket s vezéreket; én az én uram szavait ő nagyságok előtt is megmondom, lássák ő nagyságok is és értsék az én uramnak minden igazságát s kívánságát. Monda erre is: igen örömet akarom és magam is azt kívánom. Végre ugyan ekkor vém elő az ő felsége római császár levelét, minthogy immár trac-

táltam vala felölle Startzer urammal s mondám az basának: Ithon nagyságos uram német császárnak egy levele, kit az én uram küldött, melyet az deák nyelvnek nehézvoltáért magyarul is fordított, hogy nagyságod ne kételkedjék benne; ezt most csak azért hoztam nagyságod eleibe, hogy nagyságod előtt Szöflikárnak adom hogy törökül megfordítsa és énnekem visszaadja újlag mindeniket; hogy mikor az Úr Isten az időt adja hogy én nagyságoddal ez dolog felől kezdek beszélteni, akkor én magam megmutogathassam nagyságodnak ennek az levélnek erejét és állapotját, hogy akkor nagyságod is ne mulassa ideit ennek az levélnek az fordításán. Az levélnek az corpussát elvevé töllem és adá Szöflikárnak, s kérdé: ha ismered-e jól ezt, ha német császár levele? Monda Szöflikár, hogy jól esmerem mind pecsétit s mind kezeirását. Erre is monda, hogy ezt is mind az te akaratodra hagytam. Immár én — úgymond — csak tölled várok, valamikor készen*) add értésemre, és oztán beszéljünk az dolog felől. Ez az tractatus, kegyelmes uram, eddig ebben az állapotban vagyon.

Egy particulájában írásának kegyelmes uram: hogy az Kamuti uram dolgában titkon viseljem magam, sőt az cancellarius uram írta articulusokban is vagyon, hogy annál titkosbban kellett volna magamat viselnem, mert még az szolgál is sok dolgot értett. Erre kegyelmes uram, magamat kételen resolválnom kell. Az Úr Isten adott volna annyi észet, hogy magamtól is meg tudtam volna gondolni, és bizony valóban is meggondoltam vala azokat, meg is ráztam vala az fülét; de annak is ki legyen az oka, hogy az szolgál többet szollott ott kelletinél? Főképpen az az oka, az ki nagyságodnak több igazzal tartoznék. Vendégségben híván az szolgálmat és megrészegetvén, mit nem vehet ki az cautus ember az részeg emberből, főképpen ifjú emberből? Így esett az dolog, ez két helyen is volt nagyságod szolgálai között, kik kikapván az szót vittenvitték Kamuti uramnak. Az szolgálmat pedig tudását nagyságod úgy értsé, hogy az mit ő ott mondott, az itt immár az portán ugyan tritum — vagy ki szépití, vagy ki nem. Nem jó pokróczot csináltak volt neki itt, igen ki kezdett az farka tetszeni. Sőt az én szolgálmat olyat is hallott Erdélyben, kit énnekem most sem mondotta meg jó

*) lesz.

szerrel — nem is felettébb bántam véle, hogy vagy hazamenetemig magát küldöm nagyságod eleibe, vagy véllem egygyütt hazajöven mondja akkor meg — hogy ennek olyan persvasora is volt ott bennlétében, hogy nem kellett volna azokat az leveleket nagyságodnak megadni, s más ember neki azért jószágot is adott volna. Ki legyen az az ember, nekem azt meg nem mondta. Mondja azt az szolgám, hogy azért háromszor is ment az nagyságod ajtójára, hogy megmondja nagyságodnak, de nem lehetett audientiája; kit ha nagyságod mature megtudakozik, mind úgy fog lenni.

Mindezekben kegyelmes uram, hogy aperte Tóth Mihály urammal közlöttem volna, azt igen távoztattam; de én magától értegettem, hogyha nagyságod ezekről ő kegyelmétől articulatum tudakozik, mind az Erdélybe való dolgokról s mind az ittvaló dolgokról, nem csak valamennyire hanem ugyan copiose tud beszélni. Kihez képest, uram, bizony valóban nagyon szükség nagyságodnak magára gondot viselni, juxta illud: Principiis obsta, sero medicina paratur. Én kegyelmes uram, sem eszemhez sem industriámhoz nem addálhatok csak az miben vagyok ez világon — Istennek és fejedelmeknek tartozom nagyobb hűséggel — de talám az fatum nagyságodnak ezt most szinte jól hozta volt, hogy ezúttal nagyságodnak itt benn nem találkozott lenni oly új kapitihája, ki vagy esmeretlen vagy báortalan lett volna, vagy az ki Kamuti uramtól vagy megijedt volna, vagy szolgája gyanánt lett volna; mert nagyságod kegyelmesen megbocsásson, de bizony szinte úgy járt volt volna nagyságod, mint az fogoly madár az háló alatt. Immár nagyságod ezeket mind érti, tud nagyságod magáról provideálni. Légyen áldott az Úr Istennek szent neve, csak eddig való kicsiny industriáinkkal is úgy renováltattak az vezérek, és az nagyságod felől való reménységben igen szállott azelőtt való rancor benne. Ha az szent seregeknek Istene véllem leszen, bizony az többit is megszállitom, si non absolute, tamen majori aliqua ex parte, csak nagyságod az otthonvaló dolgot praeveniálja.

9 die decembris volt nállam Bezerám aga ebéden; ebéd után hozzá elő ő maga: mint vagyon nagyságod Kamuti urammal? Én arra azt mondtam, hogy én úgy tudom hogy jól vagyon. Mert az mint én értem, itt sok rossz dolgot cselekedett az úrral. Énnekem—úgymond — Juszuf csauz nem régen halála előtt ilyen dolgot monda,

hogy: mennyit szolgáltam az erdélyi fejedelemlennek, semmi jóval nincsen érette, sőt még uraságában ígérte vala, egy kertemet — ki zálogban vagyon — kiváltja, s nem váltta ki; de im én is rá vöm Kamuti Farkast, hogy magának kérje meg az fejedelemséget. Ezek Bezerám aga szavai. Az mint értém, Tóth Mihály uramnak is beszéllette ezeket talám még bővebben.

Ugyanezen nap jöven egy görög hozzám — neve Dima, az ki Fejérvárott lakik—énnekem igen homályosan beszéllé a havasalföldi hírt; én meghagytam neki, hogy mihelyt hazamegyen, nagyságodat requirálja és azokról certificálja.

Az nagyságod kegyelmes parancsolatja szerint, Startzer urammal communicáltam az római császár ő felsége levelét, melyet igen kedvesen vón, és nagy szeretettel magam szállására jött, és ott addig az meddig az véle való tractátnak köznek kellett lenni az egy levél felől, eleget discursáltunk. Markó vajda uram is ott volt: az mit arról feltaláltunk, maga manussával conscribálta, kinek párját én nagyságodnak küldtem. Immár kegyelmes uram mind az nagyságod irását — de főképpen azt—mind az cancellarius uram írta articulatosokat és az Startzer uram consignatioit is, Isten üdöt adván hozzája, főképpen ha meghagyja várni az míg az kissebbik szolgámtól nagyságodnak relatioja jő, hozzája fogok lassan-lassan, és mind ezekből ha mit idevalót találok, Istennek szent segítsége véllem lévén, minden tehetséggel azon leszek, ha tudok szolgálni nagyságodnak hogy szolgáljak.

Az sátor kegyelmes uram, bizony elég sok veszekedéssel megvevők, de valamint adták volt nagyságodnak értésére mennyibe volt az szegődség és mennyit adtunk volt meg benne, de tantum mutatus ab illo. Én az keneső árából 28 ezer oszporát adtam neki, az mi kevésse több volt az keneső ára, azt egyéb vásárlásokba fizettem Osztroi István uram hagyásából; kiről mikor az Úr Isten haza viszen, én kész leszek arról nagyságodnak számot adni. Azonkívül most soha különben nem lehetett, hanem ahoz az 28 ezer oszporához és az mely tiz tallért azelőtt adtak volt neki, ahoz kellett adnunk 25 ezer oszporát. Ennyi az sátor ára. Mennyi akadályok abban is voltanak, Tóth Mihály uram tudja nagyságodnak referálni. Az mi az csauzok állapotját nézi: ő kegyelme Tóth Mihály uram is megmondhatja, micsoda nagy fogyatkozásban vagyok kegyelmes

uram csauz nélkül. Juszuf csauz meghala. Az mely kolosvári ifju legényt nagyságodnak irtam vala, az hitetlen árulót teljességgel beléállattam vala az szolgálatba, levelét kihoztam vala, császár roznamejába *) béirattam vala, basának és az vezéreknek is nagyságod nevével commendáltam vala, s immár két hete vala, hogy viseli vala az csauzságot. Azközben az előbbi urát Csáferbasát misziri basává tevék, és az hitetlen lator felejté az csauzságot s kengyelfutóvá lön és Miszirbe mene. Nagyságod Ibraim csauz mellett irt volt az kajmekámnak. Minden kérdésemnek előtte maga az vezér referálta nekem az nagyságod irását, így szolla, hogy az urad irt nekem Ibraim csauz felől, hogy főtölmács lenne; ezt is irta, hogy szóval is izent tölle az urad. Azért Ibraim csauz nekem ne tölmácsoljon, mert én nem szeretem, semmit nem hiszek neki; ha mit izent az urad tölle is, nekem bátor ne mondja. Valami az uradnak gondja, azt én csak az te szódból várom és akarom érteni. Én ezért ezt Ibraim csauznak nem mondtam, de ha szinte az basa akarná is, de Ibraim csauz nem arravaló; főhelyre való bátorsága is nincsen, nagyra is néz, ide penig az házhoz szolga kellene. Ezekből nagyságod kegyelmesen megítélheti, micsoda fogyatozásban vagyok szolga nélkül, ha eddig is az egy Szölkár nem lött volna ilyen ardua et maxima causáiban nagyságodnak mellettem — kiket immár nagyságod fundamentomából ért — bizony csak olyan lettem volna mint egy darab tők, és az nagyságod dolgai is nem tudom mi-ben állapotodhattak volna meg. Hol nagyságod írja, hogy igen hiszek neki: kegyelmes uram, mind most s mind ezután kételenek leszünk azzal, mert más nincsen. Én bizony nagy sok búsulással és szorgalmatossággal — kit lát Tóth Mihály uram — hogy keresnék az magam könnyebbségemért is, minthogy csauz nélkül azelőtt is imgyamúgy csak az Isten tudja mint vesződtem, eddig arra való embert nem találtam; az kik volnának azféle magyarokból valók, kik főképpen tartának ide az házhoz is, most, mikor Markó vajda uramnak borát s egészégét érzik—azok ez világ latrai—nem arra valók hogy fejedelemnek s országnak dolgát bizná ember reájok. Vethetek ebben is Kamuti uramra; mert még azelőttvaló itt bennlétemben, kezdtem vala egyet, igen emberséges embert, horvát fiut commen-

*) ?.

dálni, noha akkor nem szinte vala olyan nagy szükségünk reá mint most; és mihelyt rátalálék és elhozám az szállásomra magam házában, megmondám Kamuti uramnak az dolgot és kérém is, hogy ő kegyelme beszéljen vélle, és mindjárt megesmeri ha arra való, s promoteáljuk — csak szembe sem lön vélle. Nagyságod kegyelmesen megbocsásson, hogy az egy csauz felől való irásomat ilyen hosszan nyújtám; mert nagyságod tudja jobban, hogy mi itt az nélkül semmik vagyunk. Im meglátom, ha tudok találni, kételen szerzenem kell, mert Szölkár is eddig is csak azt várta—azt mondja — hogy vagy Bali csauz bérje az német követtel, vagy ha más talállok arravalót, eddig is kiment volna. Az nagyságod írása szerint én eléggé sollicitáltam hogy felvenné az szolgálatot, de soha nem mivelé; azt mondja, hogy nem kötelezi meg magát általánfogva: ha mikor szolgálhat, nagyságodnak örömet szolgál, de ő nem akar continuus lenni az portán; eddig is nézte az én nagy fogyatozásomat, és nagyságodnak ez üdö alatt szeretettel szolgált, és az mig itt benn lészen, szolgál is — egyéb nem lehetett benne. Tóth Mihály uramat ugyan cogálnom kellett az sok fogyatozások miatt, hogy az nagyságod rendelte 300 dutkát megtöbbitse kétszáz dutkával, mit az bizony csak félig sem vette jó neven; nagyságod kegyelmesen megbocsássa, nem az én dolgomra adattam, hanem az nagyságod dolgára, hogy nagyságodnak ilyen nagy előttem való dolgaiban ne fogyatozzam meg.

12 die decembris voltunk szembe az kajmekámnál Tóth Mihály urammal. Az nagyságod kegyelmes parancsolatja szerint az Markó vajda uram promotiojáról az vezérnek én sokat szolltam, kit maga hallott Tóth Mihály uram, mert mellettem állott; és ígértem is neki 30 ló tereh pénzt s annak módja szerint egyebeket is, hogy az ő igazságát megadják. Az vezér az szakállát fogá és azt elereszté, s az melyét tapasztá és ezt mondá, hogy bizónnyal meghiggyjétek, hogy senki felől nem gondolkoztam, hanem csak Köpelli Ogli felől, (minthogy itt annak hívják Markó vajda uramat) csak immár találjuk fel az módját akármelyik vajda változásának. Én mondtam arra: az én uram nagyságodat kéreti igen, minthogy Köpelli Oglinak az felesége megholt ez üdö alatt mig itt benn vagyon, vén anyja vagyon és egy kicsid leánya, s egyéb javai mind tékozlóba jutottanak, annak gondviselésére nagyságod bocsáttaná ki egy kevés Erdély-

be; az én uram, mihelyt az hatalmas császár parancsolja, mindjárt beküldi, mint szinte azelőtt. Arra mondá: egynehány nap várakozzék, lássuk mit ad az Úr Isten. Arra én mondtam: nagyságos uram, annak itt nincsen mivel élni másképpen is. Monda arra: hiszem itt vagyon az tefterdár, mindjárt meghagyom hogy adjon pénzt neki.

Most három vagy négy hét alatt jöttek kegyelmes uram valami kereskedő emberek bé ide, 300 oka kénest adtak el—Kolosvárat lakó Bolgár János több társaival, másik Dima, az ki felöll feljül is írtam nagyságodnak az mennyire végire mehettem; de ezek közül valamelyik lehet de ők tudják — hoztak ide bé 30 oka kénest melyet adtak el okáját 130 oszporán. Jó szerencsénkkel, az még azok eladták, immár az zsidó az nagyságod kénestjét elvitte vala, mert nyilván abban is megakadtunk volna. Immár ha nagyságod kénest küld, ehez képest nagyságod megítélheti, ha kel is el készpénzen, de annál feljül el nem kel; mert itt igen nagy híre vagyon, hogy Venczéből ez nyáron igen sokat vittek Miszírbe—igen meglassudtak az ittvaló árus emberek annak megvételében. Mindazáltal ugyan biztatnak, hogy el kel az mi az ára, azon — ha nagyságod küld. Az Tóth Mihály uram hozta kénest kegyelmes uram eléggé próbáltuk az mérésben: zsidók mérésére sem hagytuk, hanem görögöt is hoztunk mértékkel és azzal is mérettük, próbáltuk; de én nem tudom mint s hogy lett azon az mérés, de több nem lött mind tonnástól, egyéb szerszámostól, hanem egyik 51 oka, az másik 50 oka, az tize mindenik 48 oka—folyás miatt semmi kárt nem esmertünk benne; az tonnáját, bõrit három-három okára tudtuk, és így nagyságod megítélheti mennyire ment.

Akarom ezt is nagyságodnak értésére adni: havasalföldi híreket én az mit nem tudok és csak vulgaris famából hallok, azt nagyságodnak írni nem tudok. Az mit értettem magától Tóth Mihály uramtól és Markó vajda uramtól, azt hiszem hogy Tóth Mihály uram is referálja és Markó vajda uram is megírja. Emlékezem csak arra, az mint nagyságodnak az első szolgálmtól írott levelemben attingáltam vala, hogy félő, hogy ha valami latorság esett itt benn az sok suttogásból, ne legyen valóban részes benne Katarchi Ogli—bizony most is félő. Immár itt conclusum, hogy az tatár kám költözik által Gallipolinál minden hadával az kívül Persiából visszajő, az útát

Jambolira irták, onnat Bolgárországon által Szilisztrére, hogy ott költöznek által az Dunán, úgy menjenek haza Kefére. Úgy hallottam mástól is, ismerem is, hogy az Duna melléig Orosz-Csíkiig is el ér annak az széli. Micsoda vigyázásának kell lenni ezekre nagyságodnak, az az nagyságod bölcse itéleti. Nagyságod az idevaló embereket jobban esmeri énnállamnál, mennyire kell az szép szónak is hinni, azt is nagyságod jobban tudja.

Az varró-lány felöll kegyelmes uram bizony sok fáradságunk munkánk volt, de mi soha szerét nem tehetők; végre csak az Jusuf csauz muzsikás leányát is megveszszük vala, de egyáltalában azt izenvén, hogy ha százezer oszporát adnának is, nem adják el gyaurnak, mert nem szabad. Az mely köves botot nagyságodnak Kamuti uram commendált volt, Tóth Mihály urammal valóban sollicitusok voltunk rajta hogy most ő kegyelme elvihesse, s ő oztán végre az mennyire az árát törhetők, *) csak engem küldött vala Tóth Mihály uram az Bezesztembe: hogy ha meg árulhatok **) velle, annakutánna szóljak azon is, hogy ha az kénestőrt ide adják vagy bátor csak kezességen is, hogy ő kegyelme vihesse el az botot. Én elmentem az Bezesztem tihájához ő magához, és oda hivatta az törököt az kinél vagyon—(mivelhogy akkor görögnél vala, és ennek adta az töröknek) soha különben ide nem adá 65 ezer oszporánál. Az bot ilyen — az kit Tóth Mihály uram is tud nagyságodnak referálni: az tollai rubinokkal rakott, az nyele arannyal borított, zománczos; vagyon kő benne 440, kinek öte smaragd, az mint magam is valami rosszszul ismertem hozzája; okulár által is valóban meglátogatám az köveket, de úgy esmerem, hogy az köveknek fele is közel hirvadt — az mely törökök látták, 50 ezer oszporára becsülték, feljebb nem. Az ára után láttam az embernek obstinatioját, ingyen sem emlitém az kénest, hanem azzal kezdém kínálni, hogy adja oda az botot és én jó kezest adok, hogy nagyságod megküldi az árát éppen. Mihelyt ezt hallá, csak felszökék és mondá, hogy én tiszta sárga aranyat adtam érte, bizony nem adom sem kezességen, sem pappirosan. Az Bezesztem tihája valóban nagy emberséggel volt mellettem, és eléggé hivatá vissza az törököt, de soha csak

*) E kifejezés valószínűleg ezt teszi: alább szállyithatók. **) ára iránt megegyezhetem.

viszsa sem hívhatók. Oztán monda az Bezesztem tihája, hogy tudja ő hogy más nem igen kap azon az boton; ha nagyságod két holnap mulva küld is, megtalálja, csak ötöt találják meg felölle, nagy szeretettel szolgál. Ez is ebben lévén, az nagyságod böles itéleti, felölle mit cselekszik.

Az cserge-sátor állapotja felöll hogy mégis irjak nagyságodnak: valamint vette volt eszében Kamuti uram s Gáspár János uram, de mikor itt bennlétekben is felvonták vala, csak egy zajvány-nyal vonták vala fel, annak sem vala akkor is alja, hanem csak az tetején vala. Úgy vagyon, hogy vala más zajván is ott, de nem ahoz való vala, sem most nem ahozvaló, noha most is ott vala; hanem az az zajván az volt, az kit külön szegődtek volt 40 ezer oszporában, de annak sem vala alja — azt csak elhagyá Tóth Mihály uram. Látom is magam, benne hogy oly sollicitus az nagyságod dolgába, hogy ha fehér volna is az szakálla, azzal érné meg, (?) de azt itélők, hogy jobb megvenni, hogynem elhagyni.

15 die hogy elbúcsuztatám ő kegyelmét az vezértől, onnat menék Görcsi Mehemet basához. Valóban az ő módja szerint sokat tréfálván, sok tréfái után szóval Tóth Mihály uramtól nagyságodnak egynéhány rendbeli dolgokról izene, kikben ugyan admoneálván, magam ugyan az basa előtt hagyám, hogy igen eszébe tartsa, és nagyságodnak úgy mondja meg; hiszem s úgy ismerem, hogy meg tudja mondani nagyságodnak — én azt az ő kegyelme követségére hagytam.

Markó vajda uramnak, kegyelmes uram, bizony véllem együtt most itt bizony szükségben és fogyatkozásban vagyon dolga. Gabrillás vajda irt volt neki, hogy ha megtaláltatja, szeretettel, segítséggel léssen neki. Mindhárman egy tanácsot tartván, úgy itélők, hogy elküldjön ő kegyelme Gabrillás vajdához — noha itt az segítség is jó — de nagyobbban azért, hogy az sok rossz hírhez képest talám valami oly hírt kaphat ott mulattában az követ, hogy szükséges léssen még nagyságodnak is tudára adni. Azért hogy jobbat nem találtunk, ezen nagyságoddal lévő első szolgámat bocsátók Gabrillás vajdához. Akarám ezt is nagyságodnak értésére adni.

Azt hiszem kegyelmes uram, hogy eddig nagyságodnál is nyilván vagyon, hogy az szegény pohárnik Lupult és Buzdohánt Szken-der basa Szilisztrén kiül felnyársoltatta az ország útá mellett az Ale-

xander vajdán esett dologért, kinek parancsolatja innen az portáról ment ki; kiknek veszedelmeket itt az törökök — kik aszfélébe értenek — fogok csikorgatva örülik; félek, hogy csak ne essék többen is szegényeken Havasalföldében, főképpen Sorbántól megjött boerokon; noha ezek eddig igen tettetek, hogy nem gondoltak volna semmit velle azzal az csauzzal, de meghigyje nagyságod, hogy igen bánják azt az dolgot.

Hírek felöll kegyelmes uram egyebet nem irhatok; irtam vala nagyságodnak azelőttvaló levelemben is, hogy az Feketetengerről az hadak ebben (?) hazajövének. Két kozák rossz sajkát is mintegy 16 kozákkal együtt hozának. Az sajkákat Tóth Mihály uramnak meg is mutattam. Az Fejértengerről is az kapitán basa az véllevaló jancsár agáját hazabocsátá 12 gályával együtt. Ezek is egy öreg piráta hajót hoztanak. Mikor megjutának velle magam láttam, Tóth Mihály uramnak is megmutattam, ő maga is az kapitán basa Szakezben mulatott, eddig minden órában várják; úgy mondják, hogy az is hoz egy olyan oláh piráta hajót velle, de még meg nem jött.

Az persiai hírek igen sok különb-különbképpen forgottak eddig: nagy része az vezér had(á)nak csak harczot sem látott s még ő maga is az vezér—nagyobban azt mondják; de bővebben azt beszél-lik, hogy az kazul basa elment-képet tött előttök, az tatár kám persequálta; mikor elérte volna, nagy harczok volt és megverte az tatár kámot az kazul. Két begler-béket bocsátott volt az vezér az tatár kám után. Azok látván az tatárok futását, nem harczoltak, hanem az derék hadra kellett megtartóznai az kazulnak, az hol az vezér hada lőtt victor; in continenti bészállván az had táborba, az két begler-béket előhivatta az vezér és arestálván őket, megkerestette szolgáinál és szepetjében (bürtáskájában) leveleket—az kazul basával való practikájokat ott találták meg. Azokat ott maga sátora előtt vagdalták le mindjárt; emez okos kazul basa látván, hogy országában igen benn vannak, semmit sem késett, hanem igen bő élést küldött mindjárt táborába az vezérnek, és posták által futtatta az országot, hogy minden ember haza szálljon és az hatalmas császár hadának gazdálkodjék és élést hordjon, mert ő meg akar békélleni. Ötöd napig vendéglette az császár hadát. Ezek az kik az hadból jönnek, így beszél-lik; mert vagyon immár egy holnapja, mióta kezdett itt költöz-ni az európai hadak: minden nap eleget látunk benne és kérdez-

kedhetünk tollók. Mondják azt is, hogy az maga hada is és országa népe is ugyan rá támadott volt az kazul basára, hogy miért veszté országát? hogy nem békéllik meg véle? Hiszem ők a nélkül is egyek volnának. És úgy is cogáltatott az persa az békességre. Azon vendégség alatt küldött követeket az vezérhez és az békességet tractálta; egy hűgának az fiát azzal az követtel, az ki azelőtt is itt volt, sok ajándékokkal is elbocsátotta az vezérrel és ugyan meg is békéltek volna — az az csak vulgaris famában. Közel való hír kegyelmes uram: Tóth Mihály uramat hogy elbúcsuztatám sok számtalan tragedia után Görcsi Mehemet basától, maga hallottára Tóth Mihály uramnak én magam megkérdelem Görcsi Mehemet basát, mondek: Nagyságos uram, mennyi sok külön-külön hírek forognak az persiai had felől, az én uram megszolgálja nagyságodnak, nagyságod izenjen valami bizonyos hírt az én uramnak, hadd örüljen ő maga is az hatalmas császár jó szerencséjének. Arra azt mondá, hogy az mely első követet az kazul basa küldött volt az vezérhez, immár azután főkövet is elérkezett volt az vezérhez Tokába és együtt jönnek az vezérrel, és ajándékát is hozzák az kazul basának. Immár nekünk irt ide mind az egész vezéreknek, hogy törekedjünk az hatalmas császárnál hogy vegye el békességét, és mind szokott ajándékot és mindent egyebet megád. Mi — úgymonda az basa, Görcsi — még eddig egyet sem szolltunk az hatalmas császárnak, nem is szollunk addig, hanem ihon hadd jöjen meg az vezér, és akkor meglátjuk — ha meg kell békélnünk, meg is békéllünk. Ezeket elvégezvén, meg tréfára vevé, mondá: hogy hova tegyük hát mi oztán az mi hadunkat ha megbékéllünk az kazullal? Mert az mi hadunk nem nyughatik és vesztég nem ülhet. Arra mondék én: hadd nyugodjék az hatalmas császár hada is. S mondá: nem nyughatik, hanem kérjetelek segítséget s örömet adunk. Arra én mondám: ne adja Isten azt, hogy mi segítséget kérjünk, mert bizony az is megégeté az szánkat mikor segítséget kértünk. Ez igen sok tréfálódásban mene el, kinek az vége tiszta méreg. Én ezzel nagyságodat nem fárasztom, hiszem ha az vezér megjö, meglátom ha Isten adja mivel jö meg, akkor nagyságodnak bizonyosabban tudok írni.

Kegyelmes uram, hogy az alamizsnát is el nem hagyhatom, nagyságod kegyelmesen megbocsássa; eddig nagyságodat én ezzel nem bántottam, hanem nagyságod becsületes tanácsi közül requirál-

tam hogy nagyságodat requirálják, de az mint látom, elfelejtették ő kegyelmek is. Nem tagadhatom kegyelmes uram, hogy az Kamuti uram dispositioja miatt nekem pénzem elfogyott s én igen költségtelen vagyok. Elégge bűcsülnek, szeretnek az vezérek — úgy ismerem — de senki semmit nem ad, az prebendát is rozsoszul adják. Nagyságodnak alázatosan könyörgök, nagyságod kegyelmességéből ne hagyjon, bizony az boron meg nem iszom, hanem az nagyságod méltóságának becsületére költöm. Egynéhány nappal megírtam vala azelőtt nagyságodnak az tatárnak Gallipolinál való költözéseket; hogy 16 die bemenék az divánba az Tóth Mihály uram költségeért, ismég úgy értém újlag, hogy megváltozott: nem akarták annyi(rá) aláfarasztani s kóboroltatni, hanem Trapezunton szállították meg, hogy immár lassan-lassan megcsendesedik az Fekete-tenger, egyenesen hamarabb érik ott által kefer*) hajókan. Közönséges az híre, hogy az vezérrel együtt hivatja az császár az tatár kámot. Itt kegyelmes uram most igen nagy frequentia lészen, most mind az velencei főkövet s mind az flandriai béérkezett, ketten-ketten vannak. Hazon basának és az nagyságod Mehemet basájának ez jövő csütörtökre irták innen bójövéseket; azután ezen hétfőre jö bé az német követ. Tegnap jöttek újlag Szkender basa szolgálai, kik mondák, hogy az urát is hivatják, és 10—15 nap alatt itt benn lészen; az lengyel követ is — bizonyosan mondá az — hogy bizonyosan irták az urának hogy megindult, nem késik az is, hanem eljö. Itt ennyi derék főemberek lésznek, és az nagyságod reám bizott olyan nagy dolgaival is ez üdö alatt kell tractálni és ha miről kívántatik certificálnom. Valami reám néz errevaló gondviselésben kegyelmes uram, az Úr Isten egészséget adván, nagyságod bennem meg nem fogyatkozik, csak én ne fogyatkozzam meg költség nélkül. Mert immár noha nagyságodat többször nem búsitottam, de nagyságod bölcs tanácsinak elégge irtam, hogy elkellott pénzeimet költenem. Az mostani későbbi szolgálom alá is magam lovát kellett adnom, hogy nem vehettem lovat neki, mert lova annak is elveszett vala, magam is egy hitván beteges lovan járok csak divánba is. Azért kegyelmes uram, ilyen ardua causáiban nagyságodnak ne fogyatkozzam meg az nagyságod szolgálatjában — nem maga-

*) Talán: Kefét.

mat szolgálom velle, hanem nagyságodat. Hogy most útlevelet iratok vala Tóth Mihály uramnak, magam szollék az cancellariusnak, hogy irassa úgy az levelet, hogy gazdálkodjanak az útra, hiszem neki hoznak lovakat, kocsit. Nagy kedvetlen monda: hogy ezennel im tiértetek szokáskivül irnak levelet, arra adnak költséget hogy éljen belölle — azféle ígéretek immár sokszor hallottam, de semmit nem láttam benne és most is nem hiszek semmit szótokban. Nagyságod kegyelmesen megbocsássa, az nagyságod parancsolatjára hogy minden ezféle aprólék dolgokat meg kell írnom.

17 die decembris az basa kapujánál jövök vala és találám e-löll Gratzianus uramat, hogy elsőbben akkor megyen vala az basához. Minthogy azelőtt is igen barátságosak voltunk egymással, igen nagy kedvesen láta. Azon útban csak hamar az mint beszélhetünk, kérdé nagyságod egészségét; mondám, hogy nagyságodnak itt vagy egy jámbor szolgálja, és azt mondja az, jó egészségben vagyon. Annak szován örüle s mindjárt utánna monda, hogy oda fel létemben irt volt ő nagysága hogy szolgálját küldi hozzám; bizony nagy szeretettel vártam hogy Fejérvárra hozzám küldjön, mert mi szinte negyven napig ültünk Fejérváratt az német követtel, és én csudálom, hogy ő nagysága hozzám nem küldé. Én is több beszédim után nem tudok mit néki mondani, hogy bizony én is csudálom. Több beszédi után monda ismét, hogy ha valamiben kelleik szolgálatom, keressenek meg, nagy örömet szolgálók.

Kegyelmes uram! Én immár nem tudom, kell-e valamit velle közleni vagy nem? Mert arról való informatus nagyságodtól nem vagyok. Az közönséges conversatiot addig velle megcselekeszem. Nagyságod mit parancsol felölle, azután azt cselekeszem.

Ezen nap hozák bé ide Gombos András is, egy eleven özet tart vala az ölében egy ernyős raczok szekeren; hogy én nem ismertem azelőtt az latornak személyét, nem tudtam volna hogy ő volna, (eddig így láttam)(?)hanem az TóthMihály uram legényi közzül mondák, hogy az az Gombos András — ők jól ismerik.

Itt azon embernél, az kitől az nagyságod szőnyegit vásárlották, vagyon két szőnyeg; egyiknek-egyiknek az hossza az ő singekkel 14 sing, az szélessége 7 sing. Akarám nagyságodnak érté-sére adni, ha nagyságod megvételi, 12 ezer oszporán adja az egyiket, mert úgy is tartja.

Ezenközben maga szollita az cancellarius: hogy tudja, hogy az erdélyi szekeres lovakon ide szép hámokat hoznak, és őneki nagy szüksége volna rá, és kérete, hogy az nagyságod lovai hámaiból adasson az követ vagy kettőt. Minthogy azok közt nem volt arravaló, látván az szükségét és az nagyságod szolgálatját, én azokat az hámokat adtam cancellarius uramnak, az melyeket nagyságod énnekem adatott volt az brassai uraimmal. Az az nagyságod kegyelmessége, akar csak mikor az lovaimat utánna hozzák, nagyságod kegyelmességéből adatna mást helyében az brassai uraimmal. Bizony meghiggye nagyságod, hogy az vezér mellett cancellarius nagyságodnak igen sokat szolgálhat; én magam láttam az kajmakkal való conversatioját.

Azelőtt immár megirtam volt nagyságodnak, hogy Gabrillás vajda uram Markó vajda uramnak ajánlotta volt magát, és hogy közönséges tetszésből akartuk expediálni Markó vajda urammal az első nagyságodhoz bécsoztatott szolgálmat; de az dolog felöll újabban gondolkozván és annak az szolgálmat is magaviselését is eszembe vévén, abbóli akaratunkat megváltoztattuk és nem bécsoztatott Gabrillás vajdához, hanem én annak az szolgálmat szolgálatja nélkül el akartam lenni, el is lettem, Tóth Mihály urammal haza is bécsoztatottam. Ha nagyságod bölcs itéleti, jó volna interdicálni annak az én szolgálmat mind járását s mind beszédét.

Eddig az Tóth Mihály uramtól küldött levelemnek az pariaja.

18 die decembris indula ki Tóth Mihály uram innen az portáról.

23 die decembris jöve bé az német követ, nem igen nagy pompával, kinek neve*) — —

10 die decembris fogák meg amaz lator hitetlen Murát csauzt, alpenz-csinálásért és számtalan sok latorságáért. Az nap kiáltatá meg császár, hogy az arany 120 oszporán járjon s az tallér 80 oszporán, de azért senki nem tartja meg.

Anno Dni Jesu Christi 1619.

1 die january lön szembe az német követ az császárral; magoknak adtak vala 43 kaftánt és egyet az vellekvaló csauznak. Mindenestől fogva az mi ajándékot hozott vala mind lovakkal s mind ebekkel, vitte bé 50 ember.

*) Az eredetiben nincs megírva.

Ez nap mentem vala salutatoria Nakkas Hazon basához. Ott előfoga mindjárt az Budán való tihája, ki volt Ali aga — egy vén ember; kérdé, hogy mi dolgom vagyon az basával? Én mondtam, hogy nekem most semmi nincsen, csak az uram nevével akarom köszönteni. Ő kezdé beszélni, hogy nem igen kedveli — úgy mond — az basa uradat. Mondám neki: miért nem kedveli? Az én uram ő nagyságának semmit nem vétett. Ő monda, hogy vaj vétett mind az basának s mind másnak. S mondtam arra: az én uram meg szolgálja kegyelmednek, ha kegyelmed megmondja mit vétett az én uram. S monda arra: ha megmondom is mit használsz véle? Én mondtam, hogy azt használok véle, hogy az én uramnak megírom; hát azért vagyok én itt az én uramnak szolgálja, hogy arra vigyázzak s megírjam az uramnak, hogy tudjon az uram is arra gondot viselni. Monda, hogy im neked megmondom miért az basa haragszik az uradra: hogy azt mit neki ígért volt s nekem is, nem adá meg. Arra én mondtam: nem késő még az én uramnak ígéretit bételjesíteni; ha ígérte, meg is adja, csak várja kegyelmed csendesesen. Ő arra sok embertelen szót szolla. Végre audientiám lön az basától és salutáltam az uram nevével annak módja szerint. Mikor kiindulék az basa előll, azon basa házában sok főurak előtt ismét megszollita Ali aga s monda azt: mit mondek, megírd az uradnak tihája bék. Nekem is vissza kellett fordulnom azon házban s mondtam neki, hogy megírom meglátja kegyelmed az kegyelmed szavát. De én azért ezt meg nem írtam az uramnak.

2 die january mentem vala tömösvári Deák Mehemet basához, igen alkalmatosságot keresvén véllevaló beszédhez. Monda, hogy mint vagytok s hogy vagytok? Az urad dolga mint vagyon? Én mondtam, hogy legyen hála Istennek, szinte most türhető állapotban vagyunk s vagyon az uram dolga is. Monda arra, hogy hogy vagyon hát az, hogy valamennyi basával még eddig szemben voltam, mindenik azzal fog szembe, hogy — úgy mond — az ti töttétek fejedelem Szkender basával igen farral fordult az hatalmas császárhoz? Arra én mondtam neki: sem az én uram, sem az ország nem tudta azt eddig, ma sem tudja, hogy az én uramat nagyságtok tötte volna fejedelemmé, hanem az ország-választotta fejedelem. Hiszem ha Báthori fejedelem ellen nagyságtoknak, az hatalmas császárnak szolgált, tartozott azzal. Monda arra, hogy úgy vagyon ez, s én is szinte azokat mondtam az basáknak; azt is megmondtam, hogy

énnekem most semmi gondom nincsen az erdélyi fejedelemmel, sem Erdélylyel, ők lássák mit művelnek, én abból teljességgel kimosdottam; az erdélyi fejedelem engem csak oly barátjának sem tart. Mondották neki az vezérek: bizony abban egyéb nem lehet, hogy Szkender basával az magyarországi és erdélyi dologból hátramaradtak, mert ti tudjátok az odavaló dolgokat. Így beszélgete Mehemet basa. Mondá azután azt is: úgy vagyon, hogy magam látom, hogy az urad nekem nem hiszen s megvetette az én barátságomat, s nem tartoznám véle, de megemlékezem az régi barátságról — sok kenyeret öttem együtt véle — ugyan nem hagyhatom, hanem valamibe tudok, de mégis szolgállok neki, csak értsem dolgokat mint vagyon. Magadtól akarom érteni; mert ha te meg nem mondd is, bizony egy szód sincs, az kit én meg nem tudok, ha eddig meg nem tudtam is.

Ennyi maga commendálására nem leheté egyéb benne, hanem szollnom kelle. Először is (látván szivét, hogy adomány forog benne) mondtam azt neki: Én úgy tudom, hogy az én uram eddig minden adományával nagyságodnak úgy kedvét nem találta az mint illett volna is, hiszem az én uram még él,^{*)} s azon fejedelemségben vagyon; az mig él mindaddig fennáll az én uram barátsága nagyságodnál, és lassan-lassan adománnyal is leszen. Azfelől nagyságodnak igen illik az én urammal való barátságát megtartani és az hol illik szolgálni is. Erre monda: ugyanis én is azt nézem, s meglátod — itt léssz — hogy szolgállok neki, csak értsem mint áll s hogy áll dolgok.

Az mennyire hozzája férék, beszéllém obiter neki, hogy ez az mostani basák panaszsza nem egyéb, hanem az Kamuti uram felfuvalkodott fenyegető követsége indította arra most az vezéreket az uram ellen való panaszra; és hogy igazán meg kell mondani, nem úgy viselte az jó uram az követséget, az mint az ura akarátja volt, hanem különben. De legyen hála az Úr Istennek, mikor az ő elmeneteli után én is azt eszembe vöttem, annak eleit alkalmasint úgy vöttem, hogy azt az dolgot mind az két vezér az kajmekám és

^{*)} Az ily éles *e* és *a* betűjegyek alatt az eredetiben csaknem az egész Napló folytán francia cédille áll, vagy is az ék a mit ma fölül teszünk, imitt a betűjegy alatt *c* alakban jelenik meg.

Görcsi Mehemet basa megírták és én is megírtam az uramnak, kitől az én uram mind az hatalmas császár előtt és az két vezér előtt is levelében megmentette magát: hogy annak az mód nélkül való követtségnek nem oka, és olyan követtséget az én uram az követ szájába nem adott. Az mi az követek Jenő felől való választételét nézi: énnekem arról az én uram igen bőségesen írt, minden igazságát előmbe adta, mint kellessék az uramat mentenem arról; még üdönk nem volt hogy az vezérekkel arról beszélhessek, őmaga az fővezér akaratjából ez okon, hogy azután is az uramnak írtam volt egy szolgálmtól, az ki még most is oda van, azt várjuk — azt is nagyságod megérti, mikor ideje leszen.

Veté ezt mindjárt előmbe — monda — úgy kell az uradnak, hogy még sem ismeri meg az embereket! Hol volt az uradnak az esze, hogy Kamuli Farkast kellett az portára küldeni? Régen tudom azt én, hogy Báthori Andrásnak szerzé volt az fejedelemséget, azért nehezítette az portát az uradra. Én — mondám — szinte azt írtam meg az uramnak. S monda arra: hogy tudhattál te olyan nagy titkot meg itt az portán? Én mondek: tudja jól Szöflikár, hogy tudtam meg. Hiszem nem gyermek vagyok, nem most laktam az portán, hogy én is nem tudnék valamit. S monda arra: hogy bizony soha az nem leszen, az urad ne féljen; ihon békő Szkender basa, nállunk nélkül semmi dolga az uradnak nem leszen; ha tölünk idegen nem leszsz és megértjük igazán az urad dolgát, meglátja hogy igaz baráti leszünk. Vagy mondja az urad vagy nem mondja: de soha bizony az urad magától nem elég hogy Jenőt megadja, jól tudjuk mű azt; mert Jenő nem Lipa, hanem külön s nem olyan helyen is van mint Lipa, hanem külön helyen; (nagyságod kegyelmesen megbocsásson, mert ez ő szava) kurva az anyja az ki azt is megvette s megadta is. Én magam mondom meg így az basáknak: hogy ha az erdélyi fejedelem azt mondaná is, hogy im ekkor vagy akkor megadja Jenőt, hazudna benne, mert nem lehet, (nagyságod megbocsássa, mert ő szavát írom) hanem várjon csak tölünk, módot találunk mi abban mikor kell Jenőhöz jutni. Bizony azfelől egyiknek se vássék az foga az erdélyi fejedelemségre, mert nem adják. Erre én mondám neki: ám lássa az fényes porta mit cselekedik, de ez világon magyar fejedelmet az hatalmas császár hűségére olyant most nem talál, mint az én uram, Bethlen

Gábor. Ugyan is azért tör az német mindenkor rá, hogy látja az portához való hűségét s örömet kiserzené Erdélyből, hogy ő oztán oly fejedelmet ültetne belé, az kit mind arra vezetne, az merre ő akarná. De nem veszi Bethlen Gábort arra. Mondá arra: ezen szókkal mondom meg én is az urad dolgát mindenütt. Hiszem megismered, ha az német kívánja javát és ha én igaz barátja vagyok vagy nem: hogy az mely végezést Nagyszombatban Molardussal Pécsi Simon s tü többen is csináltatok, az most én nállam vagyok — akarod-e, ha az te kezdedben adom s az uradnak küldheted vissza? Mintha én abba semmit nem tudnék, mondám: örömet látnám azt, micsoda dolog lehet, úgy tudnék ahoz szollni. Monda, hogy hadd lássam, csak téged is oly barátomnak tartlak s úgy szeretlek, hogy magadnak kezdedben adom. Lásd meg oztán, ha az uradnak én igaz barátja vagyok, és azt is — az mint ő az némethez most igen bizik — ha olyan jóakarója-e az német az uradnak az mint ő magáról elhiteté. Én mondám: hogy ne legyen nagyságod az én uramhoz kétségben, mert az én uram — meglátja nagyságod — hogy úgy viseli magát az fényes portához s nagyságokhoz is, hogy megnyughatik az fényes porta az uram hűségében. Ez nap ebben végeztük el szónkat.

Ugyanazon nap kértem vala Markó vajda uramat is, hogy explorálni elmenjen mind Gratzianushoz és mind Startzerhez.

4 die january juta bé Kúti János az urunk postája.

5 die mindjárt mentem az urunk levelivel Mehemet basához és Gratzianushoz, de az nap egyikkel sem lehettem szembe.

6 die viradtig mentem Gratzianushoz és még ágyban találtam hajnalba. Megadván neki az uram levelét, az mellett sok szóval salutáltam és az uram barátságát jóakaróját commendáltam. Valóban is ígéré magát Gratzianus uram, hogy akar szolgálni az uramnak, sőt az keresztyén fejedelmeknek. Mondá azt is, hogy csak legyen vesztég, ha valami oly adversariumat hall, maga secretariussát hozzám küldi és értésemre ad mindent.

Onnét menék az Mehmet basa szállására és ott is megadám az uram levelét neki. Az urunk levelét magam elolvastam, az hol az uram sokat írt vala hogy rútul szidta volna az uramat Mehmet basa — kinek nem kellett volna lenni — ezt monda Mehmet basa: hogy csudálom én az én atyámfiat, hogy azféle pribék bestye kurvafiá-

nak hiszi el szovát; hazudott az bestye kurvaia, mert én nem mondtam azokat; de az mit mondtam is, azért ő én atyámia, én is azért vagyok atyafia, hogy egymásnak eltűrjük. Vaj ki jól tudom én, mennyi sok rút szót szoll ő én felöllem, de elviszi az szél; ha esett is azféle kevés szó, semmi, mert én velle sőt kenyeret öttem, azt én soha el nem felejttem. Valamint s valahogy morgunk mi egymásra, de azért meglátja az urad, hogy bizony itt az portán jobb atyafiat nem talál énnállamnál. Én is az mint tudtam oda hánytam az presta quesimus-t valóban. Azután kezdé mindjárt instruálni az Jenő felöll való tractatushoz, ki sok szóval lévén, mondtam neki: Nó nagyságod legyen veszteg csak most, én gondom az, meglátja nagyságod, hogy az mit meg kell mondanom, megmondom én az hol kell, csak nagyságod is az uramhoz megígért jóakarátját viselje helyén, nem leszen az én uram dolgában foglalkozás.

Eodem die onnét menék Szkender basához. Igen nagy kedvesen látván Szkender basa, nagy sok tréfálódási után, csak külön szorulánk harmón Szöflükárral és kezdé kérdezni igen serio: mint vagy hogy vagy s hogy vagyon az urad dolga itt az portán? Én mondtam: legyen hálá az Úr Istennek én úgy tudom, hogy az én uram szinte most itt az portán jól vagyon. Monda arra: hogy vagyon hát az, ihon két napja hogy itt benn vagyok az portán, valamennyi vezérnél voltam, mindenik nagy haragosan lát; de az többi között mindennél inkább az mufti és az császár hocsája igen rút fenyegetéssel, haraggal pirongata, hogy mind mi vagyunk Mehmet basával az okai, hogy az erdélyi fejedelem meg nem adta eddig is Jenőt, mert mi vöttük fel az bért. Maghumet Peghambérnek az hatalmas császárnak és az musulman nemzetnek árulói vagytok — úgymond — de bizony megbánjátok. Ezt igen nagy sok hoszszu declaratioval beszéllé, számtalan panaszszal. Interim hozá elő azt is, hogy az Alexander kiűzéséért mint parancsolták volt az vezérek neki, hogy az velle való haddal az székelységet megüsse, rabolja. Ezt tudom, nagyságod Dániel deáktól bőségesbben megértette miben állott az dolog, és ő, Szkender basa micsoda nagy sok munkáival, mesterségével nyomta el az vezéreknél. Ezféle számtalan sok hoszszu tragediái lönek. Végre midőn én ezeket mind elhallgattam volna, és nekem is egy kevés üdöm lett volna az beszédhez, csak

igen obiter elkezdém és mondtam, hogy még ettől nagyságod ne is féljen felettébb, csak ne is búsuljon, mert ezt szinte sem nagyságod, sem mufti, sem császár hocsája *) szinte jól, miben áll az dolog és azért haragusznak olyan igen; de meglassudnak, ha Isten adja, hogy én is az én uram akaratját megmondhatom. Csak igen perperam referálám neki is, hogy ez az harag csak az főkövet Kamuti Farkas rossz magaviselése miatt esett most, azt alkalmason eleibe adám, miben álljon arról való reconciliálásunknak üdeje s módja. Kit mikor megértett volna, annak igen örüle s monda csak obiter, hogy úgy kell az uradnak, hogy nem ismeri meg az embert és olyan követet küld az portára. Ennél előbb menvén, csak percurrálva monda, hogy hát miért nem adja meg az urad Jenőt? Én arra mondtam: nincs az ő hatalmában s azért nem adhatja. S monda arra: nem övé Jenő? Mondék: övé hogy már, de arról bizony semmit nem parancsolhat az várbelieknek, mert azok nem fogadják. Monda: hogy nem küld hadat belé? Mondék: mert bizony azok bé nem bocsátják. Ismét monda: az mely had benne, hogy nem hozatja ki, mintha másfelé küldené hadban s azalatt mást küldene belé! Mondék erre: bizony azok soha ki nem mennek. Monda ismét: az kapitányokat, főembereket hivatná gyűlésbe s ott fogatná meg. Mondék én: mert bizony azok soha együtt nem mennek, ha oly két három embert bocsátanak gyűlésbe, bár egyik az kapitány legyen, de bizony az java otthon marad. Monda: menjen alája s vegye meg. Mondék: az bizony soha erdélyi haddal meg nem leszen — álgyu nélkül s kard nélkül soha meg nem leszen; de az én uram ma is megadná, de nincs hatalmában. Ezek igen nagy bő discursusokkal, controversiákkal voltak, kit csak percurrálok propter brevitatem. Monda arra: nó nem kell annak egyéb, senkinek egy levelet sem irtam, az hatalmas császár csak nekem parancsoljon, legyen igaz csak az urad, viszek én annyi hadat Erdélyen által, hogy bizony mind hajdu s mind más leül; megveszem én Jenőt, de az ki Jenőt oltalmazza—az hajduság is—bizony meglátja hogy leültetem. Én az uraddal sőt kenyeret ettem, nekem öcsém: meglátja azt, hogy mind ötlet megtartom fejedelemségében, sőt nagyobbat szerzek neki, és az hatalmas császár kívánsága is megleszen.

*) Itt az igeszó az eredeti kéziratban kimaradt — hihetően ilyesmi lesz: nem tudja.

Ezközben sok török bétodulván az házban — csak elhagyjuk, mondtam. Mondok: az én uramnak vagyon gondja az maga oltalmára és az hatalmas császár kedve keresésére. Hadd beszéljek csak én is az vezérrel — azután oztán hírével leszen nagyságodnak — de tudom én hogy az Isten minden jót ad. Ekkor ezzel váltunk meg egymástól: csak nagyságod az én uramhoz megmutatott jóakarátját tartsa meg mindenütt az hol illik. Monda arra: bizony az mig az fejem fenn leszen, meglátja az öcsém, az urad, hogy barátja s atyafia leszek.

17 die january lön fővezérré az kajmekám Mehmet basa.

Immár következik az levél, kit Kúti Jánostól elküldöttem.
Illme Princeps et Domine &. Sequitur salutatio &.

Kegyelmes uram! Az nagyságod kegyelmességéből két rendbeli írott levelét egyszersmind Kúti János által die 4-a januar. alázaosan vettem — kiket hogy articulatum assummaljak most hogy mik legyenek, nagyságodnak fejét azzal fájlalnom nem esmerem szükségesnek — diligenter studiose azokat megolvastam és mindeneknek az nagyságod parancsolatja szerint üdejét is vártam; valamire az Úr Isten segít azon leszek, hogy az vékony szolgálatomban, az nagyságod kegyelmes szemei előtt meg ne fogyatkozzam. Mostan penig quocunque vertantur in propinquieribus, még is akarom azokról nagyságodat certificálni.

Az miképpen azért kegyelmes uram Tóth Mihály uramtól küldött levelemben is nagyságodnak bőségesen irtam vala, hogy noha olyan nagy causáknak tractatusa nem az én fejemhez való volna: mindazáltal az Úr Istenben vetvén reménységemet, nem desperálok, hogy nagyságodnak olyan nagy causáiban bátorsággal nem aggregdiálnék. Noha interim az még az Startzer urammal való discursusink nagyságod eleibe nem érkeznek, addig Jenőről való instructioja nagyságodnak elékezett vala, abból is magam is megesmertem vala, hogy igen kevésel discrepál az nagyságod írása is az Startzer uram censurájától, nisi in aliquibus formalibus verbis. Kihez képest eddig is hozzája fogtam volna az tractatushoz, de igazán mondom nagyságodnak, hogy kerestem az dilationak okát az vezérnél mint olyant, hogy lássam mint leszen az Persiából való hazajöveteli az

fővezérnek s mi állapotban állapotnak az dolgok, hogy ne kellessék kétszer részegülni. Most immár értvén az dolgot miben álljon, ezen az héten magam sollicitáltam az audientiáért. Az egy egész héten mindennap az kapuján voltam, eléggé látta Kúti is; kétszer magam véle szembe voltam s mondotta — hogy holnap. Ezen órában ismét annyi gondja érkezett azonban, hogy csak elhaladott. Ma 12 die ugyan valóban való audientiát hagyott vala s jelen voltam, csak Szöflükárt hivatá bé s izene, hogy ne nehezteljem, bizony elbágyadt ma, maga minden nap látott ugyan. De ne fáradjak bátor, hanem immár maga hivat, mikor neki tágossága leszen, fél egész napot nekem rendel s minden dologról bőségesen beszélj vélem.

Most kegyelmes uram az Jenő felől való tractatus csak eddig vagyon. Kegyelmes uram, ez mostani két rendbeli leveleknek egy-néhány articulusaiban írott instructioját most csak ezzel concludálhatom, hogy az mennyiben itt az embereknek animussát látom, csak az Tóth Mihály uramtól küldött demissioval írott levele is nagyságodnak nagyot nyomott az embereknel és ugyan mitigálta az embereket; attól inkább ha hová csak obiter illett s érkeztem, eddig is csak könnyű válaszokkal is igen megváltoztattam az embereket, az hol mondtam: hogy ha Kamuti uram olyan keményen s mód nélkül viseli magát, nem az én uram akarátja, mert az én uram úgy ragaszkodott az hatalmas császár köntösséhez, hogy nem is akar attól elszakadni. Kihez képest az emberek igen reconciliáltattak, hiszem az Istent, hogy ezután attól inkább lassan-lassan.

Ezekről kegyelmes uram, nem ismertem, hogy igen sollicitusnak kellene lenni; mert vagyon arra való szolgám, hogy valamiben valamihelyt expeditus leszek, semmit nem késem, hanem nagyságodat in tempore certificálok. Noha bizony nagy difficultásom vagyon ebben, hogy az is nincs mivel szolgámnak lovat vehessek; de mindazáltal ha köntösemet lóra kell adnom is, de azon leszek, hogy csak két óra is hiába ne múljon az nagyságod szolgálatjában. Csak itt ez aránt nagyságod kegyelmesen megbocsássa, hogy ezt kell írnom: egy clausulába írja, hogy az szekereket nem késlelné elküldeni és azzal egy főembert is bocsátni. Mint az előtt való írsomba is emlékezem, az ittvalóknak animussokhoz képest, nagyságodnak bizony felette szükséges volna az szekereknek beküldését ne késleltetni és ne várni az adóhoz; hanem lenne az szekér extraor-

dinarie, mintegy praecursora az adónak, vagy az mellett való ajándékoknak. Hiszem, kegyelmes uram, mi nem sokat teszen az nagyságodnak — irhatom azt, hogy csak egy olyan tisztességes szekere ennek az kajmekám feleségének nincsen, mint az lenne — bizony sokkal nagyobb kedvet találna nagyságod aval mentől hamarabb érkeznek meg, ha extraordinarie esnék az dolog. Nagyságod kegyelmesen megbocsásson — hiszem azért ad az Úr Isten gazdagságot embernek, hogy az még in libera dispositione vagyon ember, addig disponáljon maga élete s jószerencséje felől az Isten adta gazdagságból. Bizony most is vagyon egyszer nagyságod előtt, nám csak Cato is azt mondja: hogy dum fueris felix multos numerabis amicos &. Ez az nagyságod bölcs itéleti. Ezt, kegyelmes uram, írom azért, hogy akkori írásomban is attingáltam vala, hogy ha nagyságod azt az szekeret béküldi, talám nem illenek, hogy csak oly ember is bójöne velle, az ki attingálna az Jenő felől való tractatust, az az: hogy eddig való tractatusba ne inmiscéálna magát, ea ratione, hogy ha olyan talál lenni, absoluta resolutiont kezdenek tölle várni vagy kérni — ha nem leszen, kezdik az dologot másképpen maturálni; hanem az ki jő, csak tudja jól és szépen gondját viselni az lovaknak és szekereknek s tudjuk szépen beadni az ajándékokat. Ezen kívül kegyelmes uram, nekem úgy tetszik, az mint eddig az dolgokat az circumstantiákból eszembe vehettem, hogy az szent Istennek szent segítsége véllem lévén, azt az tractatust talám úgy viselhetem, hogy valami conclusionak kell lenni, de az nagyságod adóval bójövő követére relegálom ha lehet. Ha az is olyan nem talál lenni mint — ipse, bizony még a másikra is elmarad; csak viselje magát portai prudentiában — annyit rakjon az zsebbe, kit elhordozhasson. Ugyan itt occurral kegyelmes uram, az nagyságodnak egynéhány articulussira való resolutiont: hogy nem absolute, sed tamen majori ex parte azt írom, hogy vagy követ uram vagy Sorbán vagy Orbán vagy Petrasko-micsoda, vagy Homonnai uram, vagy Báthori uram, de Istennek szent segítségéből ezek felől nagyságod egy álommal s édesebből többet alugyék; mert bizony hiában fognak hegedülni, nem fog senki tánczokba menni, ha valaha valami emberekben ez világon tökéletesség vagyon. Most erről is nagyságodnak bővebben nem írok. Ezeket, kegyelmes uram, nem vulgaris famából írom, nem is illik nevet adnom nekik, de még

nagyságodnak sokkal több jóakarója vagyon az portán, hogynem gonosz. Noha bizony sok török fog elő: imezt-amazt ígérték s nem adták meg, de én annak, csak azt mondom, hogy az én uram még él, Istennek legyen hálá erdélyi fejedelem, nem lehet egyzsersmind, hanem várd el csak: Jap Jap giderin. Az mit az én uram megmondott, most is azon ember; még az Isten is nem mind egy nap csinálta ez világot, hanem több napokon is. Ezféle veszedésem elég vagyon sok emberekkel. Minekelőtte Kúti bójött vala, immár azelőtt Mehmet basával eleget arguáltunk vala egymással, bizony majd fenn is kezdte vala az dolog az ő módja szerént. Kit nem itélem szükségesnek historice megírnom nagyságodnak. Nevezeteseb dolga az lőn, kérdé: hogy mint vagyon az urad az portán? Mondám neki: Istennek hálá most az én uram az portán jól vagyon, én úgy tudom. Monda arra: hogy vagyon hát, im két napja vagyon hogy itt benn vagyok, immár hány vezérnél, muftinál voltam, mindenik csak azon fog szembe, hogy az ti Szkender basával tött erdélyi fejedelmek, Bethlen Gábor igen firt vetett az hatalmas császárnak. Erre én mondám: ezek nem értik még miben áll az dolog s azért mondják; de én azt mondom, hogy jobb lett volna nagyságodnak megmondani s még ezután is azt igen jó volna mondani, hogy nagyságtok az én uramat erdélyi fejedelemmé soha nem tette s nem is tehette, hanem szabad választásból választotta Erdélyországa fejedelemmé az én uramat Bethlen Gábort. Ha az hatalmas császár parancsolatjából Báthori fejedelem ellen haddal mentetek, azzal tartozott nagyságtok. Nem is volna hiszem az én uramhoz, sem Erdélyországához semmi közü nagyságoknak, mert az én uram az hatalmas császárnak igaz híve. Interim aliqua ex parte exponálám neki, miképpen indultatott most nagyságod ellen a panasza az követnek magaviselése miatt. Monda Mehmet basa uram arra: hogy bizony szinte így mondám én meg az basának, hogy énnekem semmi gondom az erdélyi fejedelemséghez, sem Erdélyhez — ők lássák mit csinálnak. Mondám arra neki: az miben lehet ugyan ne hagyja azért nagyságod az én uramhoz való jóakarotodat. Csak obiter attingálám az Jenő dolgát is neki. Arra monda hirtelen: hiszem én jól tudom, hogy soha az urad azt most meg nem adhatja, csak hijába erőltetik, megmondám magam is az basának. Akkor ezzel váltunk meg egymástól. Szinte azonba érkezék az nagyságod leveli, és az

nagyságod parancsolatja szerint magam elosvastam előtte az levelet. Az nagyságod irta sok panaszt hogy olvasám, ő is panaszla utánna. Monda ezeképpen: hiszem nagy csudás dolog az urad dolga, hogy azféle bestye kurva fijának úgy hitte szavokat; bizony hazudtak benne, mert én soha nem mondtam. De szabad az urad is velle mit ír, hadd szidjon ő is. Vaj ki jól tudom, hogy sokkal több rosszat szoll az urad énfelöllem! De akármit mondjunk mi ketten, de mi ketten sőt kenyeret ettünk együtt, soha én azt el nem felejttem; akár mint s akár hogy, de török jobb atyafia nállamnál nincsen — megmutatom én ezután is. Mondá azt is, hogy tudja-e azt az urad, hogy valami Pécsi Simon Molardussal Nagyszombatba végezett, mind nállam vagynak? Akarod-e ha kezembe adom s az uradnak küldöd? Akkor én mintha csak fülem mellett bocsátottam volna el, úgy tettetém. Azután két úttal ugyan serio fogtam rá, azt valóban erősíté azután is, hogy az németek azt neki mind megmondották; de megtagadá oztán, hogy az levele nincsen nálla — de azt azért csak magától fogta fingálni. Interim eléggé adta lelkét, üdvösségét, hogy nagyságodnak igaz szeretettel szolgál.

12 die january menék ugyan hozzája; tehát Karakás Mehmet basának egy csauzával beszél, az ki azelőttvaló estve jutott ugyan azon panaszszal, az melyet nagyságod immár jól tud, három százezer forint kárral. Ott ugyan maga volt tolmácsom Mehmet basa. Sokat disputáltam az csauzzal; mondá, hogy az basa az tihájának küldte azokat Nandor-Fejérvárról — ő csak követ, az tihájának irta az basa, hogy a divánba vigye. Ezt ugyan ott sok főtörökök voltak az kik hallották, s bizony valóban kaczagták is. Mondám annak — mondok — nem kérlek, hogy meg ne mondjátok az divánba, hanem ugyan akarom; mert ha ti meg nem mondanátok, az én uramnak igazsága úgy ki nem látszanék, mert én magamnak nem volna módom benne hogy mondjam. De ha Istent szeretitek, mondjátok meg, én is megmutatom, hogy minden panaszotok hamis leszen. És az basa azt ingyen sem értette mint vagyon az az dolog; mert nem kellett volna az basának is mindjárt azféle hazugembernek szován elindulni. Beszéllem azközben historice, mint igazította el azt nagyságod Tömösvárott. Neki terülék s mondám, hogy bizony szégyent vallotok ha elkezditek, mert vagy diván előtt leszen, vagy valamelyik basa előtt; megmondám hogy az hatalmas császár ulufejét sem bék, sem szpáiak — azok az végbeliek — meg nem

érdemlik; nem vitéz emberek, aszszonyembernél is alábbvalók. Mert az aszszonyembereknek az java is nem sirással veszen előt, hanem haraggal is, de azok az végbeliek csak sirással s panaszszal akarnak előt venni. Az én uram minden végházaiban való vitézinek meghagyta, hogy ha csak két vagy három latrot meghallnak is hogy alámennek odafelé, mindjárt megizenjék Gyulába, Szónokba, Lip-pába — az én uram hada is felüljön s ők is felüljenek s ótalmazzák az hatalmas császár országát s megkergezzék. De nem arravalók, hogy ótalmazzák az hatalmas császár országát, hanem csak másra-való panaszszal akarják magokat ótalmazni. Ilyenek azok az végbeliek. Constantinápoly az hatalmas császár lakó-helye, még is elég lator tolvaj vagyon az városban is: hát olyan nagy pusztla mezőn? Az én uram köthet-e minden latrot lábához? Bizony az soha nem leszen, nem is méltó kívánság. Ha az barátom az hatalmas császár soldját felveszi, őrizze is az országot érette; mert mindenkor az az híre, hogy az éles, az muzulman nemzetnek az kardja! Ne panaszoljatok-sirjatok mint az aszszonynépek, hanem víjatok is, ha kell az ország. Nevették ezt sok főtörökök. Másnap menék az divánba, és ott is az Karakás Mehmet basa tihájának így megmondám, hogy addig ne panaszoljon, hanem várjon; mert ha mit most kezd, itt leszek — válaszsza leszen az jámbornak.

Sem az lengyel sem az havasalföldi dolog felől én emberséges embertől semmit nem hallottam eddig. Ha ők nem szollnak, én egy-egyét sem szollok nekik; ha szollnak, immár látom az nagyságod kegyelmes resolucióját arról is — arra is gondom leszen. Ma az divánba Ibraim csauz kezdé ebegni, hogy az az híre, hogy az lengyel főkövet Erdélyen jő által ide az követségre; ő mondá, hogy nincs az ok nélkül, hanem nagyságod akar először confederálni — valami rebellio-forma lehet benne. Én arra csak keveset szollék, mint-hogy tudom, hogy Ibraim csauz azfélehez keveset ért. Gratzianus uramnak én magam megadtam az nagyságod levelét; az mit szóval győz, mutatja magát, hogy lelkét is kiadná nagyságodért. Én is az mennyiben lehetett, valóban ajánlottam neki az nagyságod jóakarátját s barátságát, szolgálatját. Az oláh-vajdaságot el fogta hagyni, főképpen Startzer uram persvasiójából, minthogy nem azféle nemzet, és religioja is más — nem recipiálnák az oláhok. Valami vékony tractatust kezdett vala Markó vajda urammal, hogy ha neki szerezh-

hetné, micsoda proventusza lenne neki onnat annuatim? De az is csak félbe vagon. Esék az is értésemre, hogy az vezér is szinte ilyen választ tölt neki; ígérte azért az vezér, hogy legyen veszteg csak, és nem leszen az hatalmas császár feledékeny rolla. Azután is voltam háromszor is szembe velle, és ő csak az erős commendationban vagon nagyságodhoz.

Az német követel még eddig szembe nem voltam. Ugyan maga az követ tetszéséből is, kellett várnom attól, hogy az basától legyen veniám az szemelételre. Startzer urammal interim conferáltam mind az divánba és basa kapuján. Markó vajda uramat kétszer küldtem hozzájuk s igen nagy sinceritást mutattak még eddig hozzánk, animálnak valóban az Jenő dolga felől; kinek ezután micsoda leszen eventussa, azt is meglássuk. Én is utánnok ballagok, valamit az Isten ad. Lippát kéri instructiojokba, et illis certe nemo dabat. Én félek az hol ezeknek elméjek jár most! Csak ne incitáltatnának nagyságod ellen azzal is; mert bizony ha ezek nem tanultak philosophiát Párisban s Paduában, Hejderbergába, de tudnak okoskodni—azt látom. De hiszen az Úr Isten azt is megmutatja. Én sem éjjemet sem napomat nem szánom az nagyságod dolgaiban való nyughatatlanságban. Eléggé látja ő kegyelme, Markó vajda uram. Nem tudom csak mely napon is, az nagy sollicitálás miatt az vezérnek Szalán csauzza monda ezen szóval: szegény erdélyi kapitihá, mindennap itt vagon, mégis csak egy szál rózsáját is nem szagolhatjuk meg. Az nagyságod maradék-pénzéből egy tallért veték neki az torkába. Az persiai hírek felől most is csak azon vagynak, az mint nagyságodnak irtam vala. Még az fővezér meg nem jött, immár csak négy napot hagytak megjövésére. Fővezér szavával irhatom nagyságodnak, hogy annak utturákat adnak, és ez az mostani kajmekám leszen az fővezér, kit tulajdon ő maga is én magamnak mondott titkon. Az ittvaló portai állapot felől irhatom: itt az tiszték igen megváltoznak, jancsár aga más vagon, azelőttvaló jancsár agának, az ki Persiában volt, az anadoli begler-békséget adták vala—azt nem acceptálta, hanem bójöve—az az híre, hogy az urmelli *) begler-békséget adják neki. Az kapitán basa haszonnal-szerencsével járt vala, és ő addig sartzoltatta az szegény Insula-

*) Talán: rumeliai.

belieket, hogy szinte az két várnál érte egy szélvész, és négy vagy öt hajóját az szélvész az kősziklához verte; utánna mindjárt nyomába az sicilliai hajók, hogy mikor értették, hogy ezek bójöttek—amaz törökök sententiája szerént, hogy igen tánczol az kecske mikor az farkas aluszik — őt vagy hat misziri hajókat ők is vöttek. Római császár ajándékot látam hogy bemenék, és az velenczésekét is, de sokan intéztük az ajándékokat, de az velenczeiek ajándékát sokkal többnek ítéltük lenni, hogynem az német császáret.

Hogy ilyen prolixé irok nagyságodnak, nagyságod kegyelmesen megbocsássa, tudván azt, hogy nagyságod az olvasást nem difficultálja; hiszen ha valami kevés jót talál benne nagyságod, az az nagyságod bölcs itéleti, ha haszontalan leszen benne is. Az német követ urammal való tractatust bővebben megírni hagytam Markó vajda uramnak. Minthogy ő kegyelme forgott véllek, hiszem, hogy fusiushan megírja nagyságodnak. Úgy tetszik kegyelmes uram, hogy csak ez is judiciuma: hogy nem sokat félhetünk töllök, hogy immár ő felségének s többeknek irott leveleket is küldött az követ nagyságodnak, ki mellett nagyságodnak is irt; engem is fellelte kért követ által, hogy irjak nagyságodnak felölle, hogy nagyságod légyen annyi benevolentiával, hogy ne késlelje meg az leveleket. Én igen assecuráltam — az miképpen Markó uram is tudom irt nagyságodnak — az német követ persvasioja felől, hogy Jenő dolgát adománynyal kellene nyomni; nekem is Startzer uram sok szóval persvadeálja azt. Valami részből úgy vagon, hogy nagyságod is irt felölle; de kegyelmes uram, addig ahoz egyet sem szollhattam nekik, valamig az több derék tractatushoz nem fogok; mert nem is látom módját, hogy elébb ígéreten kezdjem el az dolgot. Más az, hogy ha mikor arra jut is az dolog kegyelmes uram, én nem tudom mint lehessen az ígíret? ha én ezt itt jól látom, hogy ezek itt az ígíretet immár — nagyságod kegyelmesen megbocsássa — csak pro ludibrio tartják. Harmadik oka, ki legnagyobb, hogy látja nagyságod az ő állapotjok mely változó; meglehet ez, hogy nem csak ígírettel, hanem ugyan mindjárt in paratis adnánk is valami nagy summát: de csak addig látom hasznát, az még az vezér leszen, ha más leszen, az bizony mindjárt különben dictál. Accedál az is, hogy az religiokat fellelte igen praetendálják abban. Immár ezekből azért az nagyságod kegyelmes itéleti mint forog, erről nagy-

ságod, interim—az még ezek agitáltaknak, az főkövet békéig is—informálhat, vagy ha akkorra hagyja nagyságod is, de én addig ígérni nem merek, valameddig újabb resolution nagyságodtól nem leszen. Most újabban pedig az fővezérség felől való opiniók is csak ezen két három nap alatt igen megváltoztanak. Most az az híre, hogy az deliberatum ebben állott meg, hogy az fővezért triumfussal recipiálják az fővezérségbe, kire immár hagyva is minden rendeknek, hogy Iszkiderből általjöven, az tengerparton várják és nagy pompával vigyék be császár eleibe, hogy az persa követ is sőt kazul basa ne contemnálja kivel végezett ő, és inkább csendesjenek is; de interim ugyan az is deliberatum, főhelyekről érttettem: hogy nem durál sokáig az fővezérségben, hanem ugyanezen az mostani kajmekám leszen az fővezérségben. A kihez képest az az nagyságod bölcs ítéleti, ha az szekeret interim el találják hozni, ugyan meg kell-e neki adni? De ha az nagyságod tetszése, talám igen szükség megadni úgy is, mert vox populi vox dei, de ez az ember hátra nem marad az ő állapotjába. Azt magam tudom, nekem azután panaszkodott, hogy mazulságában csak az egy pusztá levelet sem adta vala meg Kamuti uram neki.

15 die menék Szkender basa és Mehemet basa uramékhoz, kérdém: ha irnak ő nagyságok vagy mit izennek? Szkender basa—úgy vagyon, hogy elég sok commendatiokkal is felele, de bizony valóban mérges haraggal is beszéle; kinek akármi summáját vagy prolixitását irjam nagyságodnak, de csak az igiretet forgatja, és valóban adomány kell nekik — ugyan valóban mondá azt, hogy ne örüljön nagyságod annak, hogy alábbvaló állapotra száll, mert bizony nem száll, hanem feljebbvaló állapotra megyen s most is ment. Meglátod — nekem így monda — addig most ki nem megyek innét, az míg az divánba ülök, te magad meglátod. Én azért most is azt akarnám és akarom is, hogy az uradat vagy magyar vagy lengyel királyságra emelhetném és az öcsesét erdélyi fejedelemségre; de látom, hogy az urad meg akarja vetni vagy meg is vetette az én atyafiságomat, az mit nekem ígért meg nem teljesítette.

Nagyságod kegyelmesen megbocsássa, hogy az ő szavait így kell megírnom. Az mint tudtam az nagyságod jóakarátját igen commendáltam, hogy hiszem nem egyszermind lehet minden dolog meg, hanem lassan-lassan; az én uram gazdagságának igen nagy

nagyságtoknál az híre, de tízed részére sincsen úgy. Azfelől nagyságtok ne vonja meg az én uramhoz való jóakarátját, az megígirt jóakarátot az én uram ugyan bételjesíti ezután is—meglátja nagyságod. Ugyan nincsen azért keresztyének között olyan jóakarója nagyságodnak, mint az én uram. Mondá azt is: kívánja az én jóakaratomat, oly helyt ülök én most, hogy senkinek ne parancsoljon bár az hatalmas császár csak nekem, nyolczvan vagy százezer emberrel mindjárt melléje megyek. Ezféle szónk lőnek csak ketten, de valóban előforgott az adomány.

Ugyanazon nap Mehmet basa urammal annál többet tractáltam. Ők sok szóval csak ezeket vizsgálják—nagy sok szavai között iterálá azt is, hogy én irnék az uradnak, de látom, hogy csak haragszik az én írásomon; azt mondja, hogy én izgatom ellene minden dolgot, Jenőt, az többit is. Im még ott künnlétembe jóakaratomból irtam vala meg az ide béküldött panaszt, és azért is igen haragudt, hogy nekem áll feljebb. Immár lássa, ha én nállam nélkül is meg nem irták volt ide az portára. Meghiggye az urad, hogy ha akarnék, itt is árthatnék; de ugyan szolgálni akarok, te itt benn léssz s meglátod—jussunk csak az Jenő dolgára—mint szolgálók én az uradnak abban is, mert az bizony soha mi nállunk nélkül nem leszen meg Szkender basával, ne örülje senki azt.

Eddig vagyon az Kútától elküldött levelem.

Immár következik az Kömöz Istvántól elküldött levelemnek az parája, kiben minden egész tractatusunk benne vagyon mind eddig való actákkal, hírekkel együtt, kit bocsátottam el innét az portáról 17 die february.

Illme Princeps et Domine & Sequitur salutatio &.

Ez elmúlt két vagy három levelemben is kegyelmes uram, irtam okát, miért kellett ugyan studio hallgatnom az nagyságod magamentségéről való propositioját. Interim az dolgok mind in tempore suo percurrálván, és az fővezérség ő nagyságán Mehemet basa uramon maradván: nem praetermittáltam az nagyságod dolgait, hanem az mennyire az szent Isten az ő ajándékát adta, elővöttem az nagyságod propria manussával bőségesen írott két rendbeli levelét, az mellett az cancellarius uram ő kegyelme manussával írott 18 rendbeli

articulusit, hozzájuk hozván az nagyságod kegyelmes tetszése szerint az Startzer urammal való discursusunkat is, mindennyi bő írásokból — az mennyire az Úr Isten értelmemet engedte — az mely dolgok concernáltak az nagyságod dolgait, pro mea memoria excerptáltam, főképpen az melyek ide az portára való dolgokra néznek, kiket nagyságodnak ím in specie küldtem. Ezeket nem azért s nem úgy, hogy csak percurrálva olvastam volna ő nagyságoknak az vezérek és basa előtt, hanem csak magamnak pro materia et memoria. De az Úr Istennek szent engedelmeiből ennek az tractatussához annyi üdöm volt, hogy Göröcsi Mehmet basa urammal három egész óráig tractáltunk egyvőben, s elsőben s azután az fővezérrel tovább két óránál, Szkender basa és Mehmet basa uramékkal jobb részre másfél-egésznapot töltöttünk. Az köztünk való altercatio deliberatiojok mikor mint forgott? azt véllem nem közölték szinte; de az mikor az fővezérrel az végső válassom lött, altercationekkel abban is tartott másfél órát. Ugyanonnat Göröcsi Mehmet basa uramhoz mentem. Az ő nagysága válaszsza is sokáig tartott—mely ennyi sok hosszú dolgoknak historice az nagyságod kegyelmes parancsolatja szerint való megírása—egyéb nem lehet benne, hanem bő szóval kell nagyságodnak megírnom; noha bizony nekem annyi bölcsességem nincs, hogy per formalia verba meg tudnám írni. Ugyan nem tudnám is mennyi papírosra férne. Most is látja az Úr Isten az én rettenetes melancholiámat, hogy csaknem az gutta ütött meg, látván ezeknek intentiojokat, micsoda ultiora néz, ha kedvek nem leszen az ő dolgokban. És ha mivel az én vékony állapatom szerint avertálhattam volna, sem éjemet, sem napomat, sem költségemet, egészségemet, szomjazásomat nem néztem volna; kit noha Markó vajda uram honn lakott, de láthatta meneteletem, jöveletemet, vendégségemet. Szívem szerint akartam volna, ha akár csak nagyságodnak egy oly meghitt szolgálja foroghatott volna mellett, az ki látta s hallotta volna actionkat. Törökre elégre foghatnék, kik látták s tudják — főtörökre főképpen — az vezérrel való tractánkat. Ugy akarta az vezér, hogy Gratzianus uram jelen legyen s mindenkor ott volt, hallotta s látta. Az német követel suspicionis evitandi causa magam nem tractálhattam, de Startzer urammal minden punctunkról elég tractatusunk volt, és ő kegyelme által az főkövettel is, ő kegyelme is elég bizonyosságom lehet. Ex

altera parte ő kegyelme is az főkövettel az Lippa felöll való instructiojok szerint serio tractálták az római császár ő felsége jussát, ki vagy in ditionibus Hungariae, az melyet Bocskai fejedelemnek az bécsi pacificatioba engedtek, kiből implicite mind Lippa s mind Jenő benne vagy. Nem ismerek semmi oly articulust, az kit az két helyen való tractatusban ő kegyelmek egyfelöll, másfelöll én meg nem forgattunk; de mi legyen az eventussa, nagyságod ide alá meglátja. Magamról tudom kegyelmes uram, hogy ennyi írásom actáim felöll lehet olyan sok szó, hogy szabad vagyok véle mit írok ide s mit nem; de az az kérdés, ha ilyen copiosissime előmehet az dolog vagy nem? Én egyébre nem foghatok bizonyosságul, hanem az mint feljül is megírtam. Ez mellett tudom micsoda kötelességgel tartozom Istenemnek és fejedelmeknek úgy, mint nagyságodnak s édes hazámnak. Én az szerint az én igaz kötelességem szerint, hűtöm s üdvességem szerint irom nagyságodnak, hogy én ezeket mind meg tractáltam: az ki hasznosb volt, copiosiusb, az ki kellett volt, lassabban, mint kit csak az margojára is irtam az materiának; de valamint igazabban, az mennyire embernek labilis memoriája szenved, mindeneket igazán et in iisdem verbis akarok megírni, ha százszor esküszöm is kegyelmes uram, de ez az summája.

Először Göröcsi Mehmet basa urammal tractáltam meg ez dolgot. Az tractatusnak kezdetében is azon kezdé el: Baka! ha beszélünk, igazán beszéljünk; mert az Isten azt áldja meg az emberek dolgokba, az ki azt beszéli az szájával, az mi az szívében vagy. Én arra azt mondtam, hogy nagyságos uram, mondja meg nagyságod vagy akárki itt az portán, hogy csak két oszporát is ha kértem valakitől, hogy azért kedveskedném s hazudnék? Avagy micsoda szómba ért még nagyságod, ki nem úgy lett volna? Nincs egyébre gondom, hanem valamit az én uram előmbe adott, én azokat mondom meg nagyságtok előtt. Monda erre: nem te rollad mondom, hanem (megbocsássa nagyságod kegyelmesen) az uradról, hogy csak volna ott az szíve, az mit te az urad szavával beszéllesz. Erre mondtam: hogy én nem vagyok Isten, hogy senki szívét által lássam; de im megérti nagyságod az én uramnak szavait, úgy tetszik, hogy soha nagyságtok sem kételkedhetik benne, hogy más volna az uramnak is az szíve, az mit én általam mondat. Monda arra, hogy meghalok — beszéljünk.

Az Görcsi uram tractája s válasza mind egy az többivel, azért azt mind együvé kell hagynom. Igen végre hogy látám, hogy retentet obstinate tractál minden dolgot, mondtam neki: Nagyságos uram, az én uram is azt kívánja, hogy ilyen nagy dolog ne legyen titok az hatalmas császár portáján; az én uram mentségét csak adja nagyságtok az diván eleibe, ő nagysága az mufti eleibe, és hadd lásák ilyen méltó mentségét az én uramnak; ne mondják azt azután, ha felbomol az szent békesség az egy rossz vár miatt, hogy(ha) ezt értették volna, különben kellett volna az dologhoz szólni. Én ott leszek, s ezeket az én uram mentségét magam eleibe adom ő nagyságoknak. Ugyan hagyva is meghagyta az én uram, hogy az muftinak ő nagyságának eleibe adjam. Erre azt mondá: ha még is az uradnak több gyűlölséget akarsz szerezni és siettetni veszedelmeidet, mond meg bátor; igen használtatok véle, hogy az urad főkövete is ez dologról az muftival veszekedett. Csak az Isten tudja eddig is mint takargathattuk mi az dolgot, az kik az uradnak és az országának jóakarói vagyunk. Ti nem tudjátok azt, hogy azok az papok az ti országátok szinte olyan jobbnak tartják, mint az galatai s sztánbuli görögöket; de mi tudjuk, hogy nem olyanok vagytok, sőt csak olyanok sem vagytok, mint az két Oláhország, hanem különbek. Csak ezfelett is sok veszekedésünk vagyon nekünk az papokkal. Az én tanácsom ez: hogy az fővezérrel végezz az mit végezhetsz, én is örömet segítséggel leszek — de bizony válaszod léssen az papoktól, kezdj hozzá csak. Én oztán kegyelmes uram az muftinak békét hagytam.

Ezután az fővezérrel is szembe löttem. Nagyságodnak emlékezem, hogy irtam vala más levelemben, hogy kétszer is csak particulariter véle szembe levén, obiter attingáltuk vala az tractatust; de nem mehettünk semmi dologra. Mondta azt: hogy nó mit irt az urad, jól leszen-e az dolog? Én is csak obiter mondtam, hogy jól leszen nagyságos uram, csak nagyságtok szeresse az békességet. Arra csak azt mondtotta: hogy igen is szeretjük s fel sem bontjuk; kihez képest én is elitelném, hogy illendő szava az vezérnek. És remélvén, hogy soha nem lehet hogy nagy tekintetnek nem kell lenni az nagyságod mentségének, emlékezem rá, hogy valami vékony assecuratiot is irtam nagyságodnak; de az mint látom nem ismerjük volt jól még egymást. Nem ok nélkül az francziai követtel

ő magával conferálunk vala ezen dologról, s mondá ő nagysága: Iste veserius ridendo infligit mala; szava után mondtam neki, hogy hallottam én is, hogy: magistro ridenti, coelo rubenti, mulieri flenti minime credideris. Kihez képest kegyelmes uram félek, hogy az az assecuratio majd igen füstbe kezd menni. Emberek vagyunk kegyelmes uram s megcsalhatkozhatunk.

Mikor ezekután ideje eljőve, 29 die january kezdék ugyan derekasképpen az tractatushoz. Az mint látja nagyságod az consignált Memoriákból, rendszerént azt is igen bő szóval adtam eleibe. Az meddig az ő felsége római császár urunk levelére jutott az dolog, addig mind csak az volt az szava, hogy: ejder, ejder.*) Eddig még mind megnyughattunk véle. Ezekután exhibeálam az ő felsége levelét, kinek explicatiojára mindjárt elővöm az situatorokbeli articulusokat, és sextum articulum praecipue bő szóval exponálam neki. Mikor ezeket látta volna, kezébe vevé az levelet és monda Szőlőkárnak: nézd jól meg az levelet, ha igaz levél avagy valami hamis levél? Amaz megnézvén jól az levelet, monda: hogy igaz levél. Monda erre az vezér: micsoda dolog ez? Az én hon nem létemben ez dolgot mind eligazították; bátor akarmint lött légyen is az situatorokbeli végezés, de én úgy értettem, hogy mikor Csernin s Balassi Ferencz itt benn voltak együtt, akkor ugyan perlettek az dolog fölött egymással; Balassi Ferencz akkor azt kívánta Csernintől: hogy hagyjatok békét — úgymond — nekünk, ne kapdossatok rajtunk, mert soha abba nem lehet egyéb, hanem nekünk kedvét kell keresnünk az hatalmas császárnak. Tudjuk mi, hogy az hatalmas császárá azok az várak, addig sem leszen nekünk békességünk, valameddig azokat meg nem adjuk. Csernin is azt mondtotta, hogy az én uram nem gondol azzal, bátor azokat megadjátok, csak az én uram tisztességét helyen tartsátok. Monda az basa az mellett: ihon harmadnapja, hogy az német követtel beszéltem, és ez az mostani német követ is azt mondja, hogy semmi közök nincsen nekik Erdélyhez, akarmit csináljanak, csak ők oltalmazhassák Magyarország részét, az mely az magyar korona alatt vagyon. Hogy vagyon hát: ez nem igaz levél, micsoda levél? Mondám arra: (mint-hogy immár bőségesen volt értelmünk Startzer urammal) Igen jól e-

*) Jól van, jól van.

szébe vegye nagyságod az német császár követinek szavokat s erre vigyázzon, hogy ugyancsak azt beszéllek az mi ebben az levélben vagyon: nem szólnak Erdélyhez, de ahoz az dologhoz azt mondják — csak nagyságod kérdezze jól meg — hogy Lippa s Jenő nem Erdélyhez való, hanem Magyarországhoz való és az magyar korona alá való; mikor az erdélyiek viszszaavették is, az német császár hadával s pénzével vették vissza is. Azután mikor német császár Bocskai fejedelemmel megbékélt is, német császár bocsátotta Bocskai fejedelem kezében azokat az várakat olyan okkal, az mint az bécsi végezésben vagyon, kit megmutattam azt is neki. Ezt az bécsi végezést erősítette az hatalmas császár az sitvatorokbeli végezéssel. Azért azt lássa jól meg nagyságtok, mert általán fogva eddig is láttatik megszegettnek lenni az sitvatorokbeli végezések. Ezt lássa igen jól meg nagyságtok, hogy ha egy olyan rossz várért felbontja-e az két császár frigyét és szent békességet. Ezeket minden formán tractáltuk Göröcsi urammal, csak annyival bővebben, hogy ő azt mondja, hogy előtte volt egyik előtt ez az végzés Csernin és Balassi uram között. Mikor ezeket így tractáltuk volna az vezérrel, mondá egykor az vezér:*) Gáspár bék! Béhvák Gratzianus uramat az külső házból s monda neki az basa: Gáspár bék! hogy vagyon az, hogy te azt mondd, hogy minden dolgot eligazítottál te oda fel a német császárral? Ő monda: eligazítottam, s mindjárt kezébe adá az ő felsége levelét s monda neki a basa: Mond meg igazán, te ismered, ha ez az levél német császár levele s igaz levele? Megnézé jól Gratzianus uram s monda, hogy ez az német császár levele, jól ismerem mind kezeirását s mind az cancellariusét — az pecsétit is. Elolvastatá magával az basa, meg is magyaráztatá törökül s monda neki az basa: hogy vagyon s mind vagyon ez, tudod-e te ezt s látad-e te ezt? Nincsen hát meg az békesség, hogy mégis az hatalmas császár őstől maradt várán kapdos az német császár? Nó legyen bár az ő akaratja, bomoljan fel az frigy. Elkezdvén Gratzianus uram így beszélle az dolgot — sőt majd ugyan hátrább marada az tolmácsolásban Szöflikár — és úgy viseltük az szókat, hogy deákul ő kezde oztán nekem tolmácsolni s monda az basának: hogy ezen nagyságod semmit ne induljon; mert mikor az császár előtt voltunk,

*) Egy török szó olvashatlan, talán ez lesz: Ilane.

concludáltunk, császár előtt ebben semmi emlékezet nem volt; hanem hogy Pécsi Símón feljöve Nagy-Szombatba, oda menének eleibe Molardus és az cardinál — ezt ő ott végezték. Mikor oztán onnan hazajövének, úgy kezdék ott is ezeket beszélteni; de én ott is megmondottam, hogy csak elő se vegyék, mert nem idevaló dolog, hozza sem akarok szólni; mert én jól tudom — úgy mond — s ott voltam akkor is, hogy az portán Csernin uram és Balassi Ferencz megegyeztek rajta, hogy keresse kedvét az erdélyi fejedelem az hatalmas császárnak, ha meg kell azokat az várakat adni is. Azután mikor ismét Landor-Fejérvárott voltunk, ott volt Csernin, Császár Gall, én is ott voltam; akkor is Erdélyből az basához jött vala, (ő Balassi uramat mondá, de hiszem Erdélyi uram volt Huszár István urammal) akkor is teljességgel elvégeztük azt, hogy az német császár békét hagyjon Lippának s Jenőnek, de ez az német császár instructioja csak magoktól lőtt valamint lőtt. Monda arra az basa, hogy én semmit azzal nem gondolok, valamint irtak s valamint nem irtak, mert ahoz nekünk jó igazságunk vagyon, bizony soha nem hagyjuk. Mondám erre bő szóval: ugyan nem gondol-e nagyságtok s az hatalmas császár az szent békességnek felbontásával? Monda arra: nem gondolunk, mert nincs igazságok; hadd bontsák ha bontják, semmit sem gondolunk velle, mi akarjuk. Azközben tovább akarám ő nagyságával tractálni az dolgot; látá, hogy sok dolog vagyon még hátra benne, s az Ikindi meglőn. Monda, hogy nem győzöm várni, mert igen sok dolog; meg sem gondoltam én, hogy az uradnak ilyen mentsége legyen, mást vártam tőle; hanem ahonn Szkender basa s Mehemet basa, tractáltak vellek minden dologról: valamint végeztek, hozzátok előmbé az summáját, s meglátom mit kell mivelni. Ott legyetek ti is s Gáspár bék is. Ezen fel akara kelni, s ugyan megragadám az köntössét s mondám: Nagyságos uram, az Istenért ne siessen nagyságod, mert jó az imádság is, de bizony ez is sok imádságnál jobb. Monda, hogy ugyan nem érkezem én most el velle, mert látom hogy hozzája sem kezdél; hiszem beszéljetelek egymással s valamit akartok, irjátok egy summába s az mi jobb, mind azt cselekedjék. Ezzel menék az két basához, referálám nekik az dolgot — Gratzianus uram is ott volt — hagyák más napra az tractatust; de addig hozzája sem fogának, hanem magok eljárak mind az fővezért s mind Göröcsi Mehemet basát. Ad-

dig ott vártam. Onnat megjövén, újlag kellett vélek minden dolgot kezdenem, punctról punctra. Hogy az ő felsége levele volt az fundamentum, ugyanis előrevém nekik mind az sitvatorokbeli articulussal—melyet bőségesen megqualificálék — az császár ő felsége levelének magyar paráját, elolvastuk előttek az sitvatorokbeli articulust is. Legelőször az sitvatorokbeli articulust így refutálák, kit Görcsi uram is azonképpen refutála: hogy az az articulus meg nem állott, noha úgy vagyon; hanem mikor Herbestáintól az confirmatio-ra béküldték volt azt az articulust, az musti akkor is eszébe vötte volt azt az cautelát, és soha különben nem confirmálta, hanem azt adták hozzája:

„Az hatalmas császárnak igazsága, Erdélybe, Molduvába, Havasalföldébe, és Magyarország részeiben, az kiket azelőtt birt az hatalmas császár, és az muzulmán nemzetnek mecsetje volt benne, helyén maradván.“ Ezzel az additioval vitte vissza német császárnak Herbestáin azt az articulust*) És ugyan az előbbi maradt fenn, de qualitercunque agitáltatott, cathegorice azt mondják, hogy semmit azon nem adnak; mert ők tudják, hogy az nem igaz, és az az conclusio nem terjed explicite Lippára s Jenőre, hanem csak akkori concessumra Tokaj és Szakmárra az Tiszáig. Mert ő nekik felette nagy vigyázások volt arra nominanter, félvén az német practicától, hogy az magyarországi s német tracta közzé soha oda ne elegyedjék Lippa s Jenő. Ezt ők soha el nem fejtették, securusok ők abban most is, hogy nem includáltatik Lippa s Jenő az némettel való conclusioba. Ez ellen az mit az szegény ratiom hozott — mint olyan nagy ember között egyedül lévén, egyik elővött, másik nem várván az ellen való resolutionat, meg mást ütött az fejemhez — eléggé hánytam én is; végre csak azzal concludálók, hogy asféle frivola ratioknak hagyjak békét, mert ők arra semmit nem néznek: adja-e az uram vagy nem adja? Mert ha nem adja, bizony úgy veszik meg, hogy az míg magyar nemzet leszen Erdélybe, megemlíti Jenőt. Ezekre instáltam, hogy közöljék az német követtel, sőt irjanak császárnak is felölle, s talám könnyebb

*) Itt két sornyi üres hely van az eredeti kéziratban s irányában ez az oldalírás:

„Itt elhagyta az deák az Startzer uram erről való szavainak főrésztét.“

helyen megtér. Arra ők azt mondják: hogy ők arról soha sem némettel nem tractálnak, sem németnek nem írnak, nem kéri némettől az ki Erdély kezébe vagyon. Objiciálják azt: hogy mikor Sorbán s Forgács Báthori Gáborral jöve Erdélybe, akkor az némettől kértük-e, hogy kiverjük őket Erdélyből? Nem attól. Mikor az uradat Erdélybe bévivők s Báthori Gábort kiverők, az némettől kértük azt? Nem. Attól bizony soha azt nem kérjük meglátjátok, tudjuk mi hol kell keresnünk az mi igazságunkat. Mondottam erre, hogy én látom, hogy csak azon vagyon nagyságtok, hogy az én uramat veszeszszétek el és az országot ezzel együtt; mert im nem hiszi nagyságtok, de meglátjátok, hogy az német és az keresztyénség ezért az frigyét felbontja, s olykor jő az én uramra boszszuállásra, az mikor az hatalmas császár hadát fel nem veszitek segítségre — Erdélyt elveszik s Havasalföldet mindjárt utánna mint azelőtt. Meglátja nagyságtok, mint veritek ki oztán onnat az németet. Akkor leszen bizony, hogy Bethlen Gábort Persiából is oda hoznátok fejedelemségre, csak lehetne. Erre ez az válasz: ha az urad az hatalmas császár hűségét igazán megtartja és megadja az várat, oly gondunk leszen arra — ha az német elkezd, igen akarjuk hogy most kezdené, vagy akármikor kezdje — hogy nem hogy az német Erdélyt vagy az uradat bántaná, de bizony nagyobb állapotra viszzük annál, s az öcsesét hagyjuk erdélyi fejedelemségbe. Erre én csak egy szó választ is sem jót, sem gonoszt nem töttem. Ezekután mondek: Nő én látom, hogy nagyságtok az én uramnak mindenképpen romlására igyekeznek; azért azt kérdem nagyságtoktól, ha ezeket az vezér az én uramnak megírja-e így, hogy tudjon az én uram mihez tartozni. Monda Mehemet basa uram: meg kell ezeket igen is írni. Eszébevévén Szkender basa uram, monda: bizony nem írják! Ird meg te, ha kell, mert te csak azért kívánnád, hogy az urad azt az levelet imide-amoda keresztyén fejedelmeknek küldözné: lássátok, lássátok mit ir nekem az török... Nem írják. Mondám arra: igazság-e az, mit nagyságod mond? Ez annyit teszen, mintha félne az hatalmas császár az némettől s Magyarországtól. Egyfelől azt mondja nagyságtok, hogy nem féltek sem frigybontástól, sem német császár levelével nem gondoltak; másfelől titkon akarjátok hogy az én uram cselekedjék! Hiszen az volna jó s igazság az én uramnak is, hogy ugyan az mellett oltalmazná magát, s az mellett

könyörgene nállanál hatalmasabb fejedelemnek, hogy ha mit kell cselekedni is kételenségből — ez volna az igazság. De látom, hogy nagyságod az én urammal mindenképpen csak garázdálkodni akar. Ezt az nap soha ki nem ültettem fejből, hanem ezeket ő azután az tractatus után beszéllvén, Mehemet basa uram valóba asserálta, hogy úgy kell lenni. Az másik e contra—valahonnan oztán jött informatioja—de azután más nap ment oztán rá, hogy úgy kell lenni. Ugyanezen nap azért mondtam ezekután: Látom immár mind az nagyságtok szívét s elméjét hol jár, magamtól csak azt kívánom, ha valahogy módja lenne abban az én uramnak — kit én soha az én uram nevével nem mondok — hogy Jenőt karddal kellene megvenni, az hatalmas császár ad-e elegendő segítséget az én uram mellé? Mehemet basa uram mondá: igenis adni kell. Szkender basa uram mondá: soha nem adnak. Mondám arra: miért nem kell adni? Mondá arra: azért, hogy ha az hatalmas császártól megvehettétek, most is megtudjátok egynéhány rossz latortól. Mondék erre: Innen is kitetszik, hogy nagyságod az én uramnak csak veszedelmére igyekezik, maga bizony az én uram azt nagyságodtól meg nem érdemlené; nagyságodnak az én uram soha annyit nem vétett, hogy olyan keményen igyekezzék nagyságod velle bántani. Jól látom én, hogy mind csak ez ennek az oka, hogy nagyságtok kivezesse az én uramat fejedelemségéből s mást valakit hozhassan erdélyi fejedelemségre; de az én uram arról is ilyen igazságát adja: ihon maga kezével írott levele, hogy ha azért igyekeznek másnak adni az erdélyi fejedelemséget, hogy Jenőt megadja, miért nem adhatná meg az én uram úgy, mint más, csak ne legyen másunnan bántása? De ihon azt mondja: hogynem gyalázatjára légyen Erdélyből való kibontakozása, adjon az hatalmas császár tisztességes ulufét az portán, mind feleségestől bé jó, megvárja végét annak, de bizony soha erdélyi erővel az is meg nem veszi, meg nem adja. Ezt igen neveték—ők sem urgeálák. Ehez mondtam: Ezt én magamtól mondom, ihon az hatalmas császár portáján vagyok én, ha olyan nagy reménysége vagyon nagyságodnak benne, hogy az én uram kívül más fejedelem megveszi karddal Jenőt s megadja az hatalmas császárnak, én erre kötöm magamat, hogy nagyságod mint Lupult, az Jenő kapuja előtt veressen karóba, kit éltembe kerültem. Soha bizony erdélyi erővel azt meg nem adja, akárki mint hizelkedjék. De különben kellene

nagyságodnak olyan régi jóakaró barátjával, atyafiával cselekedni mint az én uram. Monda ismét: most is ugyan azt mondom, hogy nem kell hadat adni, mert valamikor akar az urad, had nélkül is megadhatja Jenőt; elég pénze vagyon, ne kimélje csak pénzét, ő mind véghezviheti azzal könnyen—csak hadat sem ülteti fel, tudom én jól. Hogy pedig azt veted, hogy más fejedelmet akarunk helyébe ültetni: ha akarnánk, mindjárt meglehetne. Ihon levele másnak, meghiszed abból. Még is látod: mi sőt kenyeret ettünk együtt az uraddal, az Isten nekem adja azt az gonoszt, kit neki kívánok, csak hatalmas császár igazságát adja meg. Emlékezzék meg völlünkvaló sok beszédéről. Ihon ezzel megbizonyítjuk Mehemet basával, hogy neked mindjárt pecsétetes adós-levelet adunk harmincz ezer tallérról, hogy azt adunk költségbe neki, ha had nélkül kezében adja az hatalmas császárnak az várat és elveszi rollunk az nagy szidalmat; nekünk „Gyaur gidi“nevünk—azt mondják, hogy mi vettük fel az uradtól Jenőnek az árát. Immár egynéhányszor csaknem elment az fejünk miatta — de elég addig, soha bizony tovább nem várják. Ha mi igaz atyafiak nem lettünk volna — ím megmutatjuk az levelet, mi neki az magunkból ígérünk 30 ezer tallért, minékünk pedig Istenünkre s lelkünkre! most más ember háromszorvaló harmincz ezer tallért ígért, Jenőt is megígérte és még több várat is annál — ilyen baráti vagyunk mi az te uradnak. Az mit egyszer szánkkal megmondottunk, azt akarunk neki bételjesíteni. De az Isten úgy segítsen, hogy soha Kozon gyűrűt érette nem várják; de ha az urad ugyan azt akarja, hogy segítséget adjon az hatalmas császár az urad mellé, elmegyek én örömet százezerez magammal Erdélyen által. Mondám arra: ott bizony nagyságod nem kell, sem segítséged—ha lehet bizony ott sem jársz többször Erdélyben. Azt is megemlitik az erdélyiek, mikor elmentél volt; nekem is az mint elégettetted az házamat, most is úgy vagyon az helye. Monda arra: hogy ihon egy fi-am vagyon, Szebenbe küldöm zálogba, hogy az én hadam csak egy bárányt is el nem veszen pénz nélkül Erdélyben, úgy viszem által Erdélyen. Mondám arra: hogy vagy küldi nagyságod vagy nem, de bizony ott nem viszed; tudjuk segítségteket mi ízü. Mikor azelőtt is bementek, azt mondta Naszup basa életére-lelkére, hogy oly móddal bocsátotta azt az hadat Erdélyre, hogy egy bárány kárt sem tesznek. Nem töttek bezzeg egy bárány kárt, hanem kihozátok 25

ezer rabot az országból szolgálatotokba, ki miatt most is pusztá né-mely falu — sok apa anyja siratja. Azért nagyságod hada ott nem kell. Monda arra: bre gyaur gidi, mit mondaszsz! Az mit mondok, igazat mondok. Monda: micsoda hadat mondaszsz hát te? Mondék: nem kérek én hadat, mert az én uram azt nekem nem irta, hanem csak magamtól beszéllek, hogy ha az dolognak arra kellene menni, azt azt basa resolutiojára hagyják. Végre extraordinarie mondék: hogy mit gondol nagyságtok az hajduság felől? (De ezt az particulát csak Görcsi urammal tractáltam.) Nagyobb gondja volna az hatalmas császárnak az hajduságra, hogynem Jenőre? Mert most is az Jenő megvételeben nagyobb ellenségi az uramnak, ha arra jut; mert azok oly közel vagynak, hogy négy-öt nap alatt rágyül 25 ezer ember annak segítségére. Nemhogy az az én uram hadának, de még alkalmas begler-béknek is gondot ad az, meglátja nagyságod. Ezt az particulát ugyan sokáig tractálók Görcsi urammal, de rövid szóval csak azzal concludálá Görcsi uram, hogy ők semmit nem tractálnak az hajduság felől, mert övék azok valamikor akarják; de ha úgy nem akarják, vagyon szablyája az hatalmas császárnak ő ellenek is. Mikor mi ezeket ennél is mind bővebb szóval agitáltuk volna, menék arra, hogy kérem nagyságtokat, hogy legyetek azon, im most én egy kérést kérek az basától, akár csak ezt engedje meg ő nagysága: azt, hogy ne kellessék erről most az én uramnak választ irnom, hanem csak ezt engedje meg ő nagysága, hogy az én uram szokott idejére küldje bé ez nyáron az szokott adót, ajándékot és azzal együtt főkövetét, ki ezekről végezzen mindenképpen s álljon abban meg az dolog. Mondának arra: minékünk nem kell pénz, nem kell az hatalmas császárnak a ti pénzetek, azt az hatalmas császár megmondotta s megtartja; de ha adót kellene rajtatok kérni, hol ördögbe adhatjátok meg 26 esztendőből fogva való adókat és mennyi summát adott az felett az hatalmas császár? Ezt Görcsi Mehemet basa uram urgeálá inkább: Igen, hogy nem emlékeztek meg rolla, mikor az nínét nyomorgata, ki segített meg azoktól? Mikor kellett, mindjárt hadat adott az hatalmas császár, mikor kellett pénzt adott; elhígyjétek ti azt, hogy ha az hatalmas császár akart volna, nem inkább megnyomorgatott volna-e az nímethél? De nem akart, hanem inkább szánt, ezért, hogy ama nevezetes szultán Szulimán hagyta testamentomában: „hogy Erdély ő plán-

tája, és hogy őrizzék s kedvezzenek neki.“ Ez az oka csak, miért az hatalmas császárok kedveznek néktek. Ti még sem veszitek eszetekbe magatokat. Im látod hogy vén ember vagyok, az Úr Isten üdvességemet úgy adja, valami jót s megmaradást kívánok annak az országnak s az uradnak az én fiamnak. Im én is irok neki, de én az hatalmas Istenért kérlek, hogy nyissátok fel az szemeket, váljatok meg attól az vekegéstől: az hatalmas császár várát adja meg az urad s az ország, mert bizony soha tovább semmivég nem tartóztathatjuk; nyugodjatok ti is, ne féljétek se most, se ezután az némettől, mert nem bánt, csak tartsátok igazán az hatalmas császár hűségéhez magatokat. Mi mondjuk azt, hogy ha azelőtt is timagatokat nem kötöttétek volna az némethez, akkor sem bántott volna tüteket senki; de oda kötöttétek magatokat, azt is farba rugtátok. Itt sem lön oztán olyan jó módotok az hitelbe—úgy néz-zétek—legyetek igazságban, tartsátok meg az hatalmas császár hűségét, nám az hatalmas császár 20 esztendeig való frigyet szerzett az némettel. Ti is megnyughattok ez alatt, csak az egy rossz váron ne kapjatok, mert bizony soha az tiétek nem leszén, s az országtokat veszítitek el miatta egy nap csak véletlenül. Ezeket nagy sok bő beszéddel tractálá Görcsi Mehemet basa uram.

Ezelőtt való tractatusokban hozá elő Szkender basa uram azt is: Nincs oly titkotok, az mit nem tudunk; azt is jól tudjuk mi, hogy az urad véletek együtt az török ellen németnek esküdt, de ám ördög vigyen el s esküdjetek bátor — mit gondolunk mi azzal? Nem rajtatok áll az egész frigynek s békességnek felbomlása vagy megtartása, hanem német császáron áll—az ti dolgotok csak semmi. Mikor felbomol az némettel az frigy, meglátjuk akkor mit csináltok? De én most mondom, hogy oly barátja Mátyás császár az hatalmas császárnak — én jól tudom — hogy nem hogy Jenőért vesz-nének össze, de ha Váczt elrontaná is, nem vesz-nének össze. Hát mit bolondoskodtok? Mit vonszatok az fejetekre tüzet? Mégis nem tanultatok-e? Rútul áll az házaitok, de bizony megigyesítjük még ez nyáron, ha idején eleit nem veszitek. Az hol ti azt forgatjátok, hogy Homonnai németes: ti is olyanok vagytok; de ha Homonnai lenne erdélyi fejedelem — őtet is ugyan jól tudjuk mi hogy német — de ő is ugyancsak azt cselekedné, hogy az német császárral való frigyek az meddig tart, addig tartaná bátor

meg az békességet, azután gondja lenne az hatalmas császárnak rá; ti is csak egy cseppel sem vagytok különbek annál — azzal majd meg kezd haladni, hogy nem csak Jenőt, de még többet is igir s á d is, de mi teljes éltünkig akartuk megtartani az uraddal való atyafiságunkat, ha eszébe veszi magát. Erre való választ csak azt töttem, az mit oda fel is megirtam. Ezféle számtalan fantom-fántot kegyelmes uram eleget írhatnék, de mi haszna nagyságodnak azzal fülét terhelnem?

Mindezekután derék válaszra mentem az vezérhez ő nagyságához 2 die febr. Ott volt az cancellarius is, az maga tihája s az két basa, Gratzianus uram is. Az mikor eleibe mentem volna, monda az basa: nó mit végezétek? Én mondám: én nagyságos uram semmit nem végeztem, mert arra hatalmam nincsen. Miben áll hát az dolog, hadd értsem? Mondám arra: az én uram maga mentségének jobb részét nagyságod maga fülével is jól hallotta. Az mint azért nagyságod ihon Szkender basa s Mehemet basa uramék ő nagyságokra hagyta volna nagyságod az több dolgoknak tractatussát, nem ismerem hogy hátramaradott volna semmi az én uram dolgában, az kit ő nagyságokkal bőségesen meg nem tractáltunk volna, sőt ezeknél Görcsi Mehemet basa urammal bőségesbben megtractáltuk. Az mint én az nagyságtok akaratját és elméjét látom, nagyságtok ebben mind egy értelmen s akaraton vagyon, ki felöll én immár nagyságod fejét többé nem fájlalom; hanem mégis egynéhány szóm vagyon, melyet — nagyságodat kérem — nagyságod csendesen hallgasson meg. Monda arra: örömet meghallgatom. Mondék arra: hogy úgy vagyon, hogy nagyságod hagyta vala az én uramnak maga mentségének tractatussát Szkender basa és Mehemet basa uramékra — s ihon szembe vagynak ő nagyságok — de az én uram nem ő nagyságokkal hagyta hogy az dolog felöll beszélgessek, hanem nagyságoddal. Noha ő nagyságok is az hatalmas császárnak tudom hogy igaz hívei s kedves szolgái, de nagyságod az hatalmas császárnak fővezére; én azt akarom, hogy minthogy immár ennyi rövid summába szedtuk ennyi beszéd után az dolgot, erről való választ nagyságod tulajdon szájából halljak. Mit mond nagyságod az hatalmas császár akaratjából? Ne mondja senki, hogy Szkender s Mehemet basa uramék töttek nekem választ. Azért mind ennyi szók után négy vagy öt kérdésem vagyon. Azt kívánom, hogy maga sza-

vaival tégyen derekas s végső választ nekem arra, kit úgy tudjak megírni az én uramnak. Monda arra: igen akarom az mit beszélsz s örömet azt művelem.

Mondék oztán. Első kérdésem az nagyságodtól: az mint az én uramnak mentségét nagyságod is látta az német császár fenyegető leveléből, az mit ő nagyságok mondanak, nagyságod is azt mondja-e egyáltalában, hogy az hatalmas császár azon az levelelen semmit nem á d és semmit nem gondol? Erre azt monda: én is azt mondom magam nyelvemmel; mert az levél practica, azzal nekünk jó módunk vagyon, hogy az frigy fel nem bomol. Másikat azt kérdek: hogy ha az frigy felbomol, az miatt az én uramnak léssen-e háborúsága? Az hatalmas császár nem veti okul az én uramot az háboruságnak és német ellen elegendő segítséget á d-e az uramnak? Erre azt monda: az uradat az háboruságnak okának nem tartjuk, csak az hatalmas császár igazságát adja meg s legyen hü az maga kötelessége szerént az hatalmas császárnak. Az ki ugyan nem léssen azért, de ha az frigy felbontja az német, igen akarjuk: akkor nem hogy segítséget nem adna az hatalmas császár, de anynyit á d, hogy nagyobb fejedelemségre vigye. Harmadik kérdésem — azt én nagy sok bő szóval megmutattam — hogy ha kardra kel az Jenő megvétele, ki soha a nélkül meg nem léssen, az hatalmas császár á d-e arra elégséges segítséget az én uram mellé? Arra ő azt monda: ihon vagyon Mehemet basa, ötöt az hatalmas császár tömösvári begler-békségre küldi, melléje elegendő hadat á d, az budai basának parancsol, az uradnak semmi fogatkozása nem léssen, ha az nem elég, több is léssen. Negyedik kérdésem és ugyan kiváltképpen való könyörgésem ez: Ott az nagyságod szemei kívül is ezen ugyan könyörgöttem, most is nagyságodnak könyörgök, ilyen rettenetes nagy dolgokat nagyságod ne szorítsan az én fejemre, holott én ezekben sem végezni, sem ígérni nem tudok — egy kapitihalévén — hanem csak adtam elő nagyságodnak az én uram dolgát, és talám ugyan ártalmas dolgokat is hozzája ragasztottam. Mégis cselekedje ezt nagyságod — ihon erre magamtól felelek — az én uram küldje bé ez nyáron szokott ideiben adót, ajándékot, azzal küldjön főkövetet, azt várja el nagyságod — én az én uramnak bőségesen megírom; addig mindent értvén az én uram, bocsássa oly tanúsággal azt az főkövetet, hogy végezzen minden végső dologról

nagyságoddal. Arra monda: az bizony nem leszen! Nám megmondottam az elment követnek is, hogy az urad pénze nem kell az hatalmas császárnak, valameddig az vár meg nem leszen. Mind jól értjük azt, hogy mégis más esztendőre akarnátok halogatni dolgokat; de csak hiába, ha az urad adót küld is ha nem küld is, csak egy; nem szűkölt az hatalmas császár az ő pénze nélkül. Ha az uradnak szüksége leszen, inkább ad az hatalmas császár, csak legyen meg az vár.

Mondám mindezekután: mégis azt kérdelem nagyságodtól, hogy mindezekről az mely válaszokat teszen, akar-e nagyságod levelet írni az én uramnak s így megírja-e nagyságod? Mondá: igenis megírom mindenképpen. Kit is valóban igazán megírd, ha az életedet s üdvösségedet szereted. Kire ugyan ott erőssen megeskete, hogy igazán megírok mindent nagyságodnak. Ird meg: tovább practicával ne tartsanak, afféle régi levelet ne mutogassan, mert azt soha ne gondolják, hogy Kozon gyűrűt várjak, azért, mért az bizony soha nem leszen; elég eddig practicába s várásba 20 esztendőtlől fogva: ha adja adja, ha nem adja, meglátják mind országostól, hogy más gondot viselünk reájok. Talám azt tudják, hogy nem tudunk mi practicát? Meglátjátok, ha nem tudunk. Mindezekután szollitá Gratzianus uramat Szkender basa, ada egy patens levelet Gratzianus uram Szkender basa kezébe; Szkender basa kiterítvén, explicálá az vezérnek az levelet. Az vezér kezében vévén mutatá nekem: látod-e — monda — micsoda levél ez, nézd jól meg. Megtekintém, rút forma irással ez vala az subscriptioja: Comes Georgius Druget de Homonna mpr. Az levél egyébképpen szép formával írva és pecsételve; kérém, hogy hadd olvassam el, adjon által. Mondá az basa: megérd ezzel, ez is sok töllünk, hogy eddig mutattuk. Ebben az levélben nemcsak Jenőt írják az hatalmas császárnak, hanem többet is. Ihon te magad látod. Gáspár bék most hozta ezt Németországból. Ihon ezzel is megbizonyítjuk, hogy az uradnak baráti vagyunk, csak tartsa meg az hatalmas császárhoz való hűséget; de ha mégis nem tartja meg és nem akarja megadni Jenőt, úgy is másképpen kell hozzája fognunk. Ezt az levelet kegyelmes uram még azelőtt meghallottam vala, hogy most hozott Gratzianus uram új reversalist Homonnai uramtól, kiből nagyságod semmit ne kételkedjék, mert bizonyos dolog, hogy

új a reversalis. Ezek, kegyelmes uram, eddig mind így forgottak. Az miképpen feljül is, azon kötelességemre írom nagyságodnak, hogy valami gravamenért ebbe nem addáltam, hanem iisdem formilibus verbis igyekeztem megírni. Immár az az nagyságod bölcs ítélleti, mint procedál nagyságod ebben: ha nagyságod mit cselekszik, talám jó volna nagyságod ne késnék erről való resolutioval. Én szívesem szeretnék akarnám, ha mindezekhez képest valami más hasznosb ratioval nagyságod nállamnál mind becsületesb s mind értelmesb szolgáját béküldené, ha valami tracta volna hátra; de az mint én ezeknek animussokat csak vultusokat is látom, ezek régen megharagudtak. Ne adta volna az Isten soha, hogy az jó Kamuti uram követségbe portára jöhetett volna! Az mi megvagyon megvagyon, csak nagyságod igyekezzék praeveniálni in tempore. Én attól félek, hogy bátor ez világon annál igazb ratio nem volna is, ha mégis nagyságod ratiocinálni kezd ezek előtt, annál is inkább haragra, contemptusra megyen az dolog. És csak ne forduljanak az reversalisthoz. Mert vagy szépen, vagy alkalmatlanul írom kegyelmes uram, de bizony ugyan agyarkodásokat és fogcsikorgatásokat is láttam én itt az embereknek. Azon kötelességem alatt írom, hogy engem itt ajándékkal is kínáltak, de én arra azt mondtam: egyéb ajándék nem kell nekem, csak az én uramnak ő nagyságának s fejedelemségének s országának megmaradására szolgálhassak; adott az Úr Isten nekem életet s ajándékot Erdélybe, megérem én azzal, senki ajándékaért nem jöttem az portára, hanem uramnak s hazámnak igazánvaló szolgálatjáért.

Mindezekhez képest kegyelmes uram, én tudom hogy arra véltő nem vagyok — neque in minutissimis quidem rebus — hogy valamit tudnék persvadeálni; de hogy az mit itt látok s tudok s értek, valami kicsiny censurámat kelletik írnom, nagyságod kegyelmesen megbocsássa. Én is az nagyságod erdélyi alázatos szegény hívei közzül való vagyok, kevés zálogocskám az nagyságod bódog fejedelemsége alatt vagyok, az megmaradást szinte úgy szeretem én is, mint az kinek sok kövéra vagyok; alkalmason is tudom az erdélyi uraimnak animussokat: kihez képest egynéhány szóval kell írnom nagyságodnak. Magamtól ezt így gondolom meg, hogy nagyságodnak ebben három igen nagy difficultása vagyok. Első: ettől az portától való fenyegető félelem; másik: az keresztyén császártól való

félelem s az odavaló obligatioja; harmadik, az ki ezeknél is nagyobb — az nagyságod conscientiája. S igen nagy sententia is, hogy: melius est obedire Deo, quam hominibus. De talám ez az sententia nem Jenő megadására néz. Az mi az első difficultást nézi: arról kevés discursus lehet, mert azt nagyságod sokaknál jobban tudja s személyével is látta—vagyon módja benne, az mit elkezd hogy véghez is vigye. Közelvaló példa, tavaly mennyi rettenetes had Persiára volt — kit szörnyitnek ő magok — mégis elég vala itthon is; de az mennyi jutott vala az szegény megvakult lengyelekre benne, azt nagyságod jobban tudja — noha kegyelmes uram, én is eleget látok itt benne. Bizony bizony kegyelmes uram, ugyan nem tudom mint örülnek ezek rajta, hogyha Európába hadat hallhatnak! Az mi az keresztyén fejedelmektől nagyságodnak félelmét nézi: bizony az is nagy, mert tudjuk annak is keze sovát, hogy az halálnál is keservesb voltrajtunk való grassálása. Most is félhetünk attól. De kegyelmes uram, micsoda differentia vagyon az keresztyén fejedelmek között s ezek között, minden jó ítéletű ember meggondolhatja; hiszem azért keresztyén fejedelem, hogy vagyon conscientiája és studio nem igyekszik egy szegény erőtlen országot is rabságba ejteni, hanem inkább subleválja. Szinte ilyen a nagyságod dolga szegény Erdélyországgal. Micsoda inpius ember mondaná azt, hogy nagyságod studio vel aliqua coloris vel favoris causa kedveskednék az törököknek váreladással, kiváltképpen ha keresztyénségre incitálná nagyságod az törököket? Igaz sjámbor azt nem mondhatja, sem azelőtt való actái nagyságodnak azt nem mondhatják; de ha nagyságod praedecessori elvették volt actioikat, hogy az keresztyénség biztatásához képest rebelláltak volt az török ellens nem lett semmi effectussa, annak poenája az nagyságod idejére jutott, és nagyságod azért az régi errorért való vindictát akarná velle eltávoztatni—igaz és Isten szerint kibüntetheti nagyságodat érte? Senki nem.*) Más az lehet, hogy igyekezzék az ember valamiben, de bizony nem látom, hogy amaz sententiát elkerülhessék, hogy defendam te si potero. Így azért micsoda conscientiával indultat-

*) E sorok, valamint általában az osztva szedettek, az eredeti kéziratban alól meg voltak vonva.

hatnék az keresztyénség arra, hogy nagyságodat azért megbüntethetné? De ha ezek mind pro nihilo reputáltathatnának is, hanem ugyan extrema ultiora igyekeznénk is, és az ugyan nagyságodon s országán esnék is: melyik ultio nagyobb, az keresztyéneké, vagy az portáé? Lássá az Isten. Itt is igaz sententia az szent Dávid mondása: hogy jobb Isten kezébe esni, hogynem mint ellenség kezébe. Itt is mivel különböz egyik az másiknál? Christiani principes erga christianos sunt misericordes. De ha ugyan az misericordiát nem követnék is, tandem mit csinálnak az harczon? Levágnak-é? Akkor abban egyéb nem lehet, ha victorok lesznek. Lelkünket, testünket el nem veszik—hát mit? Elveszik-é köntösünket, lovunkat, tehenünket, barmunkat? Megiszszák-é borunkat? Megeszik-é búzánkat, abrakunkat? Ez az ultio! Tovább ennél nem mehetnek. De in contrarium — kitől az szent Isten oltalmazzon — ha ezeké lészen az vindicta, hamarébb victorok is lesznek, praecipue in ista causa contra personam Excellentiae Vestrae et miserrimam Provinciam*) — in misericordes. Ezek is elveszik köntösünket, borunkat, marhánkat, megeszik-iszszák borunkat, abrakunkat — ezzel superálják, hogy regna nostra solo aequabunt. Ez is mind tűrhető volna, de az mi legkeservesb: az szörnyű és iszonyu rabság, kiben lelkét, testét veszi el, törökké teszi. Itt oztán lelkünket, testünket teszi övéivé, nemcsak marhánkat. Ennyi differentiát látok inter ultionem christianorum Principum et ottomanorum. Könnyű né-mely barátomnak otthon beszélni, mert ha feleségét elhozzák, mindjárt mást veszen, semmi gondja nincsen; alig hiszi volt, hogy megválják tőle s új húst találjon. Ha gyermekét atyafiát elrabolják, egy kevésbé tart annak keserűsége. De ha az barátom, bárcsak az szemével nézné is itt az raboknak keserves kinjait, meggondolná mely igen studio kellene elkerülni az rabságot. Ebbe kegyelmes uram, mindjárt incidál az conscientiának egyik nagyobb articulussa, az, hogy az ki miatt annyi keresztyén lélek törökké leszen, ki ad számot Isten előtt rolla? Az több részit az conscientiának kegyelmes uram, csak én is tudom nagyságod kegyelmessége után miben álljon, mint resolválták magokat mind Molardus s mind az szegény Forgács cardinál uram arról! Bizony kegyelmes uram, az volna keresztyén

*) Egy szó értelmé kivételten.

embertől az dicséretes dolog, illaese et intacte úgy oltalmazná meg az conscientiát is. De nagyságod kegyelmesen megbocsássa: qui non est ex omni parte sui juris, quid est faciendum? consulat meliora. Hova lehet ennél nagyobb példa, mint Krisztus Urunk példája: qui erat regnaturus etiam corporaliter in universo mundo, non solum ut mundum contempsit, imo propter humanam salutem corpus ipsiusmet contemnendo execrationi dedit. Hova lehet nagyobb példa ezeknél? De én kegyelmes uram pap nem vagyok, én felettebb discourálni erről nem akarok, lássák azt pap uraim. Ezt látom hogy ki jó belőle, ha nagyságod kedveket nem keresi: si non caste, caute törököt sokat csinálhatnak Erdélyben. Nagyságod az Istenért kegyelmesen megbocsássa, hogy én így kiereszkedtem: bizonyába hiszem, azért bocsátott nagyságod engem méltatlan voltomra ide az kapura, hogy ezféléből szolgáljak nagyságodnak. Az Isten is tudom az fejemre fordítja, ha nagyságodnak, fejedelmemnek s hazámnak igazán nem szolgállok. Csak amaz rossz Ibrahim csauz is, kit itt látok hogy elvetett ember, körül vőtt vala—de akkor ugyan sok török*) az basa palotájában — ocsmány dolog mit beszéllett; dicsérte igen, mely igen fő módon viselte Kamuti uram az követséget, nagy erőss persvasiokkal akarta nékem persvadeálni, hogy én az ittvaló rossz állapotot ne irjak nagyságodnak meg. Mondám neki: miért? Monda, hogy úgy jársz mint Kamuti uram, ha igazán megírod, nem léssz kedves, bár az országba se menj. Erre az rossz embernek elég választöttem — szavát csak pro nihilo reputáltam.

Az tractatus közben hoztam elő az Markó vajda uram promotionját, kiváltképpen hogy még akkor in dubio vala, ha Gratzianus uram leszen-e vagy Alexander az vajda. Bizony csak egy kicsiden múlték, hogy Alexander nem kapá el az molduvai vajdaságot; most is azt mondják, hogy az vezér megmondta hogy meglészen, csak várakozzék; de most is azt mondom — ezt mondta az vezér nekem — hogy az uradért, lássam csak az uradnak magaviselését, az uradért mindent cselekszem, ha az hatalmas császárnak kedvét keresi. Ha nagyságod az ő kívánságára rámegyen, bátorsággal mondom, hogy az is meglészen.

Az mi az Homonnai reversalissát nézi: magam reája mentem

*) Talán kimaradt ez: előtti vagy voltak.

vala az német követre érette; ott volt Markó vajda uram, az mint tractáltunk felőlle, valóban utánna voltunk: si ficti ne fuerint, an vestisti illi? Magát Markó vajda uramat is az indulatjának tövére bocsátottam vala, de ezt kaphattuk vala felőlle, hogy még az az levél, az kit Ali basának küldött volt — contrarietása ennek ez, hogy hova lött az az levél azóltától fogva, vagyon kérdés benne. — Másik az: mikor ez levél felöll igen nagy titkon hallottam vala, még akkor se fővezér, se más ezeket az nagyságod dolgait és maga mentségéről való argumentumokat nem értette vala, hanem igen simpliciter reméltették azt, hogy én csak megigérem Jenőt az nagyságod nevében. Immár ezek az dolgok mint concurrálhatnak, az a nagyságod bölcs itéleti; de elég, hogy ezek most is igen kaptak azon az reversalison.

11 die february adá kezembe ő nagysága az vezér az nagyságod levelit. Hogy penig két fasciculusban láttatik az ő nagysága levelei lenni — értse meg nagyságod — tudom az levelekből is észébe veszi nagyságod; de az mi nekem is in commissis vagyon, akarom nagyságodat ezfelöll is tudósítani. Az vezér ő nagysága két rendbeli levelét azért küldi — énnekem így mondá — egyik levelet az urad csak maga előtt olvastassa el, meg se fordíttassa, azt csak maga tudja; az másikat jobb ha mindeneknek mutatja. Mi dolog legyen ez s mi legyen az levélben, én azt kegyelmes uram, nem tudom. Az Úr Isten jó szerencsét adván, mindenek nagyságod szemei előtt lésznek s megtudja nagyságod. Ennél többet akkor az basa énnekem nem szollott.

De rebus privatis et particularibus, nem látom—mind magam s mind egyéb állapot felöll—kegyelmes uram, igen szükségesnek lenni írásomat. Ház-épület micsoda, az az nagyságod kegyelmes itéleti. Én immár eltöltöttem esztendőmet, várom csak az nagyságod kegyelmességét, hogy nagyságod innét az nyomoruságnak helyéről kiváltson és szabadítsa; hiszem ha va valamint gyalog mehetek innét ki is, az én dolgom. Ház-micsoda ha kinek az nyakába szakad, oltalmazza magát; én csak magam sajátommal is, nem más segítségéből, ha lehet megoltalmazom magamat, építtettem is keveset-amit rajta.

Kiváltképpen kell írnom az nagyságod elmulhatatlan nagy szükségéről, úgymint az csauzok állapotjáról. Szőlfikár mint ilyen nagy

derék actáimba — kit immár nagyságod jól lát — egynéhány árkus papirosra, vagy húszra valóból szolgált szorgalmasan; jóllehet mikor az derék tractatusok voltak, bizony úgy megünne, hogy el akart futni; megragadtam az köntössét, kit nevettek az basák is, mindazáltal eddig híven s igazán szolgált nagyságodnak — valóba is várja annak remuneratioját. Az akarja, hogy Mehmet basa urammal kimenjen most haza látogatni, de ne késsék, hanem ismét bérjőjön. Az az nagyságod bölcs arbitriuma, mit cselekedik velle. Az mely új csauz Rezmány aga felől irtam vala nagyságodnak, immár azt az tisztbe beállattam: emberséges ember, megnyughatik nagyságod s az ország is szolgálatjával, örömet is szolgál. Ezt az actát azért még én velle semmiben nem közlöttem, hanem egyéb dolgokban szolgált eddig. Az is ambigál, ha kell-e nagyságodnak szolgálatja vagy nem? kívánná azt, hogy az nagyságod kegyelmes resolucioját látná arról az conventioról, miért szolgálna miért nem. Hogy, kegyelmes uram, ezek mindenik nagyságod szükséges dolgai, nagyságodnak ezekről igen szükséges provideálni, mert soha itt nagyságod csauz nélkül nem lehet. Bizonyynyal írom nagyságodnak, minthogy az uraim nem mindenik voltak jól Szöflikárral, ha nagyságodnak ilyen nagy dolgaiban nem találtam volna convinctusnak lenni Szöflikárral, nem tagadom, mert csak egy némája löttem volna nagyságodnak itt az portán; és az követ uramnak itt az portán való actiojából mi következett volna, azt nekem nem szükség mondanom, mert nagyságod jól látja: ha kértek-e adót, ha nem kérik-e Jenőt? Az új csauz nélkül is soha nagyságod nem lehet. Én akarnám, ha ki bérjő ha keresne jobbat ennél, de az bizony nem léssen.

Értem nagyságod jámbor szolgálótól, mely difficultásnak tartja nagyságod az kapucsiákra való költséget. Én most is megoltalmaztam nagyságodat abbéli költségtől — valamint járhatnak szegény tudatlan legények, biztam az Úr Istenre. Most is az mely kapucsiát Tóth Mihály uram elvitt vala velle, megjött, s ugyan búdosom előtte! Micsoda nagy szidalmat-gyalázatot kiált reánk, hogy az mi költséget ketten segítségre adtak is, neki abban egy pénzt sem adott ő kegyelme. Signanter arra kérte vala Tóth Mihály uram az kapucsiát, hogy az ajándék-szekereket hozzák bé. Mint léssen az basa előtt, nem tudom — abrakot-szénát sem adott neki Tergovistyan az vajda is. Én erre sem írok, kegyelmes uram, többet; hiszem én

is eltöltöm az én üdömet. Nekem három lovas legényem volt: az kit legelőször nagyságodhoz küldtem, az bérjővén, nem nyughattam meg hűségében, kit ugyan Tóth Mihály urammal kibocsátottam; én is ellöttem szolgálatja nélkül, kiről irtam is volt nagyságodnak. Második renden kiküldött szolgám is, kegyelmes uram, még meg nem jöve. Nem tudhatom, hogy ha él-e vagy hova lött? Mint ilyen nagy dolgaiban nagyságodnak csak immár ezután meg ne fogyátkoznám, ha szolgálaim mind odamaradnak és ennyit késnek; mert immár nekem arravaló szolgám most több nincs, kit kiküldjek. Nagyságod kegyelmesen megbocsássa, hogy ezt is így sollicitálom; hiszem az nagyságod dolgaiban szolgálnak nem az enyémben — csak Havasalföldébe elérnének is, nagyságodnak csak egy levelével érve az vajdát, tudom hogy elkisértetné. Finis.

Kezdetik az levél, az melyet cancellariusnak irtam, melyet ugyan együtt küldtem el az előtte írott urunk levelével Kőmöz Istvántól.

Én, uram, el búsultam-bódultam az rajtam forgó nyughatatlan-ságban, ki miatt csak felére is nem írhatok kegyelmednek, az menygyire kellene írnom. Ez dolognak az basisát bizony nem én vöttem volt fel, hogy ez nagy labor énréam szálljon; de nincs mit tennem, az míg magam birom addig s az meddig vékony prudentiámmal felérem, csak addig el kell viselnem ezt az nagy terhet is. Csak immár valami kedves hasznos dologban való nehéz szolgálatom volna az én kegyelmes uram s hazám előtt, még is könnyebb volna; de magam látom, hogy nagy kedvetlen dologban esett most is szolgálatom az én kegyelmes uram előtt. Mindazáltal én arról nem tehetek, valamit az üdö hozott s az fatum, teljes tehetséggel igyekezem az én uramnak, fejedelmemnek fejedelmi méltóságát s az szegény megnyomorodott országnak megmaradását oltalmaznom és követnem. Nagyobbat nem mondhatok: ha az markomba vihetném az lelkemet az én uram eleibe is, úgy látná meg, hogy ilyen igyekezettel vagyok. Mi léssen az exitussa, azt csak az egy Isten tudja. Az minémü rettenetes hoszsú historiával kellett ő nagyságának megírnom az actáinkat, nem ismerem szükségesnek lenni, hogy kegyelmednek csak kevés részét is megírjam; holott tudom, hogy azokat

kegyelmed meglátja. Ennekem úgy tetszik, hogy felette szükséges is, hogy ő nagysága communicálja kegyelmeikkel, nem csak kegyelmeikkel, hanem még az Státusokkal is, mert szinte elközelget az nyár. Interim itt nem akarnak késedelmet várni, hanem úgy akarják maturálni, hogy ezt, valamire adja az szent Isten, de véghez vigyék ez nyáron. Sokszor jut eszembe az mely álmot Fejérvárról elindultomban láttam, kegyelmednek beszéllém: hogy urunkkal ő nagyságával ültünk vala egy szekérben, és az kocsisok úgy kezdék hordozni az szekeret, hogy szinte eldől vala. Én kiszállván az szekeret tartom vala. Végre egy iszonyu árokba kezdenek menni, s mondám ő nagyságának, hogy szökjék ki nagyságod, mert bizony majd mind nyakatok szakad. Alig szökheték ki az szekérből, az kocsisok nyakra-főre úgy menének az árokba, hogy mind magoknak, mind lovaknak nyakok szakada. Én megragadám az szekeret és az szekérnek az vasai kezembe maradának—mintha vásárhelyi vizen volna. Nagy sok ember kezde csudájára jöni, és urunk ő nagysága az parton áll vala. Én mind az hátomra rakám az szekérnek az vasát s mondám urunknak: jöjjön egy házba nagyságod, ne csudáljon annyi ember; ez semmi kár nagyságodnak, ha az rossz kocsisok így vesztek magokat—ihon nállam az szekérnek az egész vasai, ezt könnyen megcsinálhatni. S úgy menének bé egy házba. Akár mint magyarázza kegyelmed az álmot, bizony lassan-lassan majd meg kezd teljesedni. Elég rosszszul kocsiskodott volt az ő nagysága rúdas mestere; de mindazonáltal elég remediuma vagyon ő nagyságának, csak fogadja meg is ő nagysága igaz hű székértartóinak szovát. Azt látom, hogy megépíthetjük az ő nagysága szekerét; de bizony valóban kell az tracta hozzája, és az kegyelmed consensussa is úgy accedáljon, hogy most vezetheti *) állapotjára, helyére ha kell az régi békességet: alioquin nem tudom micsoda jót remélhetünk. Mert azt kegyelmed itt igen observálja — elfelejtettem az ő nagysága levelében megírni — ha az ottomán nemzetnek szinte most egy két esztendeig oly expeditioi lennének is, az kiért Jenőért vindictára nem érkeznek: ugyan annál inkább rakodik ő nálla az injuria, et quo tardius eo gravior. Csudálom, hogy hol s ki találja az olyan fabulákat, kivel oly igen extenuálják ezek-

*) Egy szó helyes értelme kivehetlen.

nek viresseket. Mivel s hol vették országokat el? Ez nagy sok üdőtől fogva, hol fogytak vesztek volna, az mivel ezeknek viressek extenuáltak volna? Uram csak azok beszélnek azt, qui similes quarent labra lavantes. Itt is az ki szájának mit szeret, olyan hírt költ—ha látja is ember semmi nincs abban. Immár nem első dolgom itt lakásom; hiszem megláthatja kegyelmed actáimból, ha raboktól való híreket irtam eddig vagy korcsomán s útszán valókat? S ha látná kegyelmed, most is megláthatná, ha korcsomán töltöm-e üdömet, s rossz emberekkel? Legyen hálá az Istennek, akár melyik vezér kapuján megismernek. De uram bizony-bizony irom én azt kegyelmednek, hogy az császár ulufő-hadát ezek ugyan megsokallották; bátorsággal mondják azt, hogy szultán Szulimán idejéig az jancárság nem volt több 27 ezernél, most 50 ezeret is sokkal meghaladott. Az szegény tudatlan emberek szörnyitik, hogy annyi-mennyi ember veszett Persiába! Mitől veszett, ha senki nem bántotta? Az hó lepte volt őket el, abba veszett valamennyi bennek, azután hol veszett? Ma százezer ember elveszne—az én igaz hűtömrre s tisztességemre mondom s irom—hogy csak az adásra érkeznének az basák és roznámécsiák, egy nap csak Constantinápolyba más lenne helyekbe. Nem látta kegyelmed csak az constantinápolyi divánt is, de csak arról is tudna kegyelmed ítéletet tenni. Kegyelmed is igaz hogy irta nekem, de én annál is jobban tudtam, mint jára ezen az őszön az kevély lengyel had; maga az volt Erdélyben az híre — én jól hallottam — hogy Szkender basa talám vagyon négy vagy ötezer magával. Bizony uram 50 ezer magával is volt. Bizony csak alig oltalmazta meg Isten ugyan akkor Erdélyt, hogy az havasalföldi nyereséget meg nem vették: erről többet nem irok, pedig legyen hálá az Istennek. Kegyelmed egy levelében irta volt nekem az lengyel hadnak nagy voltát; az mellett, hogy nem fognak leszállani, hanem várván az török hadnak leszállását, meg fogják háborgatni az Oláhországokat. Annál nagyobb nyilvánbavaló dolgokat hallottam itt én, kit az vezérnek én meg is mondtam, félvén attól, hogy ha az úgy lenne, juthatna Erdélynek is abban—bizony az én szóm után is volt vigyázás reája. De mi lön? Ám megtetszik, kicsoda biztathatja magát lengyelekkel szegényekkel? Megütötték az tacsikót Muszkaországban. Akár mely tractátussok legyen is, de azok egymást nem szeretik; data occasione ártnak is

egymásnak, az tatárok korbácsosa éjjel-nappal csattog Lengyelországban. Megirtoznék kegyelmed, ha látná kegyelmed az lengyel raboknak bőségét csak Constantinápolyban. Hát az széles törökbirodalomban? Még is azzal fenyegetik török császárt. Azt is értem én jól, hallottam hogy tractatusba indultak volna az keresztyénségben levő fejedelmek ismég: adja az Isten, de mint lehet effectussa? Felette való ellensége Hispania Galliának, Angliának, Belgiumnak, Velenczének, ezek azonképpen annak. Oh uram! Vaj ki sokat hallok s értek én itt magoktól afféle emberektől, nem valami vulgaris famából. Nem lehet az concordia köztök, ha minden egyéb dolgokat complanálnak is: qui erit superior, mindjárt azt akarja, hogy promoveálja az ő religióját, Messiássá akarja magát tenni s meg akarja ez világot itélni. Hop haja! így confundálja az Isten az embereket. Soha mi nem értjük az keresztyénségnek ez olyan concordiáját. Vajha azt érthetnők, akkor láthatnók meg oztán az concordiának és conscientiának constantiáját; de félek, hogy azt is nem mi kezdheljük el. Ugyan is az volna az igaz oztán, hogy concordia parit, discordia perdit. Ezeken mi csak az mi üdönkben is áltamentünk, de hát még az mit historiákba olvastunk, vagy per traditionem hallottunk! Ezeket talán kegyelmed ugyan nehéz noven vevé hogy irom; de kegyelmed ne neheztelje, fő ratioja irásomnak ez lön: Én magam tudom az kegyelmed conscientiáját, hol jár Jenő felől; azt is tudom, hogy kegyelmed eddig ezt látja pro scopo, hogy extrema tentabimus. De én azt mondom, hogy non tentabis, sed illi soli servies. Hiszem egy hajóba-bordába vagyok én is kegyelmeddel, abból (?) az mi kegyelmes urunk után; de kegyelmed jól megemlékezzék arról, mind Molardus és mind az szegény cardinál uramék mit mondtak: scilicet si aliter fieri non poterit, az békességet azokért az két várért fel nem kell bontani sem ő felségének sem Erdélynek. Erről kegyelmed jól megemlékezzék. Honnét vette volna hát Homonnai uram azt az audaciát — az ki nem csak Jenőt hanem többet is igr — ha nem onnét? Erről való mostan Gratzianus uramtól küldött reversalisát én magam kezébe adta az vezér ő nagysága, magam szememmel láttam. Hát ha ugyan extrema tentamus, bizony nyakunk szakad afféléből, oly módját *) ezeknek szándékoknak, ha

*) látom,

nem fordítjuk az foliumot. Uram! az Istenre kérem kegyelmedet, kegyelmed megbocsásson, ne vegye harag-neven, se pirongatás helyén, hanem tudom, hogy kegyelmed discourál ezekről s azért irom meg kegyelmednek, hogy kegyelmed is meglássa mit discourál; vagy hogy ha immár eddig elhírhedett és minden azzal dicsekedik, hogy az mi kegyelmes urunk szabadított meg az szörnyü tyrannismusból, amaz mondás szerént: hogy egy ember által jött bé az halál és egy ember által az szabadulás — oltalmaztók azt, hogy ne essünk nagyobb rabságba. Az én kegyelmes uramnak is sok az irásom, im kegyelmednek is alkalmason kelletik írnom; tudom, hogy megítél kegyelmed is felölle, de bizony szép dolog volna, ha országot nem kellene karddal, hanem papirossal oltalmaznunk. Ex circumstantiis oly módon végire mentem én annak, hogy ő felsége római császár azért fel sem bontja az frigyet, sem az mi kegyelmes urunkat meg nem háborgatja; de ha Jenő meg nem léssen jó üdőnek idején: ezek csak az hadakat conscribálják, annak meg nem adásáért — azt meglátja kegyelmed, kit az Úr Isten távoztasson — hogy bizony késő léssen az tractatus. Látom, hogy in contemptum venit, az hol azt irtam volt kegyelmednek, hogy megdördítik Jenőt, azvagy inkább ő magát Erdélyt Jenőért. Az Isten oltalmazzon tőlle, de bizony meglészen, talám akkor léssen, hogy non erat sapientis dicere: non putaram. Sem jámbor, sem igaz szolgálja nem volnék sem az én uramnak, sem az hazámnak, ha én ezeket így meg nem írnam, ha tractatusokat, intentiojokat, humorokat, vultusokat látom s ismerem jól, hol jár. Azért irom ilyen bőven meg kegyelmednek is, hogy vagy elegendő haddal aperto marte kell resistálni, vagy ez felé kell gondolkodni — idején penig, hogy más ne praeveniáljon; mert bizony félek, hogy oztán tarde léssen csirippetelés. (?) Ezeket uram hogy ilyen szókkal kell írnom, kegyelmed mindent in bonum finem értsen. Accedál ez is: az Markó vajda uram állapotja felől is én eleget szolltam, minthogy úgy vala az dolog Gratzianus uram és Alexander között. (De bizony csak alig hogy Alexander nem kapá el az molduvai vajdaságot) Nagy assecuratioval mondá az basa: megírtam, az uradért megleszen, hadd lássam csak mint viseli magát az urad az hatalmas császár akaratjához. Csak az is jó haszon volna ő nagyságának s kegyelmednek is; mert vagy túl kelünk az vizen, vagy innét maradunk, de soha nem léssen ab-

ban egyéb, hogy Jenőnek meg nem kell lenni, meglátja kegyelmed. Az kinek sok veszedelem után is meg kell lenni, miért nem lehet meg szépen? Soha nem kellene több példa ehhez, kegyelmed jobban tudja, az kik elmúltak csak legközelben is. Én azt hallottam ide bé, hogy kegyelmedék országul reá ment volna, hogy megadják azokat az átkozott várokat — Báthori Gábor az szegény fejedelem nem ment reá, de mit használt véle? Ebnek adjon az nyereségében. De magára nézve azért, nem az mostani állapotra, jól elővegye kegyelmed az hét mesterségét, mert ezeknek csak kettő vagyon: szép szó és kard. Ezek tudom elegendő az kegyelmed sapientíájának.

De rebus particularibus mit tudok írni? Irnék az alamisna felől, de én immár nem irok. Ennyi ideig egy pénzt sem küldö ő nagysága. Micsoda költségbe voltam, bő szóval megírtam. Csak három postámat micsoda költséggel bocsátottam haza! Ám legyen, hiszen az Úr Isten elhozza immár az én esztendőmet is. Kegyelmed azzal assecurált vala, hogy esztendő előtt kihozat ő nagysága; de csak az esztendőt ne haladja meg, alázatosan megiszolgálom ő nagyságának. Valóban igen szívem szerint akarnám, ha immár arról is ő nagysága gondolkodott volna, hadd jutna másnak is az rettenetes laborba.

Irtam ő nagyságának is az sidó doctor felől: az egy rossz hazug semmirekellő ember, az pénzt elcsalá Kamuti uramtól; annak bizony szándékában sincs, hogy Erdélybe menjen. Ennekem semmi reménységem nincs, hogy a pénzt is megvehessük rajta. Ha ugyan doctorra vagyon ő nagyságának kívánsága, itt vagyon egy hispanus doctor, az ki (nem) sidó; azért, mikor azt bévihetné ő nagysága, én is mondanám azt, hogy doctor. Igen-igen summus philosophus, medicus, csak az deák szavak szájából való folyásán is gyönyörködik az ember, oly igen fődeák; az medicinában fődiscursusa experientíája vagyon — kívánczik Erdélybe menni. Most Gratzianus uram melléje vötte s elviszi véle Molduvába. Itélem, hogy data occasione visitandi gratia Erdélybe bémegy onnat. Az volna az doctor, nem az az czigán paraszt ember, kinek semmi discursusa nincs. Erdélybe hogy híre volt, lehetett, nem csodálom — inter coecos multos &c. Ez nem olyan.

Immár Gratzianus uram az molduvai vajda. Valóba ajánlja ma-

gát az mi kegyelmes urunknak, bizony nagy tekinteti is vagyon s híre itt az portán. Ezelőtt három vagy négy esztendővel, egy szegény kereskedő legény vala, most vajda. Vagynak itt sokan molduvai boérok, igen örülnek neki — 4 die febr. csókolta meg az vezér köntössét, ugyan az nap jöve az molduvai szerájba. Más nap mindjárt az uram nevével salutálni mentem hozzája. Igen nagy udvara volt: oláh, görög, kevesebb török — sok főember.

Uram, mégis akarám ezt az kicsin verset subjungálni, minthogy minden nap újabb-újabb actáink találunk: Si vultis armis resistere, bene; sed tali modo formati et praeparati resistetis, quo victores evadatis, alioquin certe actum erit de pelle nostra et vestra. Ha szinte ez lenne is: hol még a keresztyén fejedelmeknek erről való unioja és consensusa, kihez még csak hozzája sem kezdtek? Ha szinte hozzája kezdtek volna is, mint leszen meg egymás között az conclusio unionis — azt csak az egy Isten tudja. Interim itt csak három vagy négy napot tart arról való tractatus, ezek csak parancsolnak s hamar mennek az hova kell menniek — erről sem szükség sokat írnom.

Ennek az két embernek, Szkender és Mehmet basa uraméknak, azt látom magam, nem mástól hallok minden conversatiojokat, hogy állapotjukban valóban nevedeknek — ugyan bizony azt sem szépittem se nem rútíthatom — de csak az leveleknek expeditiojokat is ő nagysága az vezér Mehemet basára relegálta; magam előtt főteskerecsit küldötte az basa Mehmet basa uramhoz, és mintha nem értettem volna, de jól értettem — hogy minden dolgot Mehmet basával expédiáltatott — annyi tekinteti vagyon most az portán! Kihez képezt az az mi kegyelmes urunk bölcs itéleti, ne szánja ő nagysága adományát is tölle. Ki tudja micsoda jó leszen belölle.

Privata et particularia mit tudok kegyelmednek írni? Ma die 10 febr. jutott ide az persa követnek praecursora, az ki szállást is készít, immár hamar elérkezik. Itt uram sok változások lettenek az tisztekben, deminden dolgok csudálatosképpen complanáltatnak. Halill basa noha mazul lön, de mindjárt második vezér; mikor bémene az császár keze csókolni, két kaftánt adának reá, ott benn harmadikat, az császári köntösök közül igen szép nuszta bérlett kaftánt adá(nak) neki, abban jöve ki.

Eddig ezt az levelet is küldtem el Kőmöz Istvántól die 17 febr.

Következik az az levél, az melyet az szolnoki Alaj béktől küldöttem urunknak.

Ilme Princeps et Domine &. Sequitur salutatio &.

(Ezt az levelet vice versa küldtem el Török Sigmondtól az Balassi uram szolgájától.)

Noha voltak, kegyelmes uram, egynéhány rendbeli dolgok, kikről igen szükségesnek itélném, hogy nagyságodat vagy eddig is certifikáltam volna, (ki az szolgálóimnak oda lételek miatt nem lehetett) és most is certifikálnám; de nagyságod kegyelmesen megítélheti, hogy ez mostani tabellariustól nem ismertem illendőnek lenni, hogy nagyságodnak minden dolgokról irhassak. Mostan pedig ő nagyságának seria injunctioiból kellett nagyságodat certifikálnom kíváltképpen az végbeli panaszokról és annak eddig itt az fényes portán forgott állapotjáról. Hogy pedig ebben is ilyen copiosusnak láttatom irásomban lenni nagyságod kegyelmes szemci előtt, nagyságod kegyelmesen megbocsássa; hiszem nagyságod is úgy érthet meg minden dolgot, ha innét nagyságodnak úgy adják értésére az mint vagon, melyet úgy ítélek jobbnak, hogy nagyságodnak ugyan historice kell megírnom.

Mihelyt Karakás Mehmet basa uram Landor-Fejérvárra jutott, reá futván mindjárt az nép mint új basára, azokat az sok mód nélkül való panaszokat, az kiket én már innét nagyságodnak in specie küldtem vala, (kiről interim annak resolutiojáról nagyságodtól elégendőképpen voltam instructus) újabban egy csauzza által béküldte, kinek serio injungálta volt, hogy tanquam ex inproviso akkor érkezvén, az divánba vigye bé, ne az vezérnek, hogy ne suprimálhassák az panaszokat. Az szerencse így hozá, hogy az az csauz ment volt legelsőbbben is Mehmet basa uramhoz. Az míg ott beszélgetett az dolog felől, én is csak véletlen találék oda menni, és mindjárt Mehmet basa uram azon csauz előtt — ki jól tud vala magyarul is — referálá azt az új panaszról való követséget. Semmit én is nem tartózkodván, nagy haraggal mondtam annak az csauznak — sok főtörök hallotta az házbán: Igen akarom — mondom — hogy panaszolni jöttél s azzal pedig az panaszszal, az kit immár jól tudok. Egy szóval sem kérlek azon, hogy az divánba ne vidd az panaszt, mert ha oda nem vinnéd s meg nem mondanád ezt az panaszt, az én uram igazságát senki nem látná olyan nyilván, mert

nekem sincs módom benne, hogy más panaszló nélkül az hatalmas császár divánját zörgessem ezért. Hanem ugyan magam kérlek, hogy add bé azt az panaszt az divánba; de az egész diván előtt megmutatom, hogy minden dolgok, panaszok hazugság, szégyenség. Mert ezt az dolgot az én uram szépen törvény szerént eligazította Tömösváratt, az tömösvári és lippai kadiak előtt — sok főkapitán emberi voltak ott az én uramnak. Ezt az mint látom, Karakás Mehmet basa uram nem értette, s mindjárt csak az sok rossz ember szovára felindult ő nagysága, hogy portán panaszoljon az én uramra. Én igen akarom, de bizony meglátjátok, hogy az egész diván előtt megmondom, hogy aszszony-népeknél is alábbvalók vagytok, nem érdemlitek az hatalmas császár kenyerét; mert csak az aszszony-népeknek is az rosszza akar előmenni sirással s panaszszal mint ti, de az java az aszszony-népnek is megverekedik az ő igazságáért, nem csak panaszol. Azt soha ne gondoljátok, hogy az én uram őrizze váratoakat, mert az bizony soha nem leszen; mert az én uram nem kötheti lábához mind az széles pusztán járó latrokat. Ha ország kell, szablyátok legyen s őrizzétek magatokat, ne sirjatok-ríjatok mint az aszszony-népek. Most ment Karakás Mehmet basa uram Magyarországra basaságra, s immár az én uramra való panaszszal akarja dolgát elővinni — több dolga leszen bizony Magyarországbán annál. Ezféle sok altercatiok után monda Mehmet basa uram: Nem kell annak lenni, ezféle sok mód nélkül való panaszoknak békét kell hagyni; azt hiszem, hogy Karakás Mehmet basa uram ezt nem értette s azért sietett így az panaszszal; hanem én izenek az Karakás Mehmet basa tihájának, hogy kegyelmeddel beszéljen s ha lehet találjon módot benne, hogy ezt az panaszt csak letegyék. Én mondtam: az az nagyságod jóakarata mit cselekeszik, de én bizony soha egyik után sem járok, ha panaszolnak, ihon vagyok én s választ teszek az én uram kezébe; de bizony akartuk volna ha el nem kezdették volna. Az nap ebben maradván, más nap menék az divánba. Az Karakás Mehmet basa uram tihája maga megkerese az divánban és ezen dolgot eképpen proponálá. Én is az mint feljúl is megírtam, ugyancsak azon választ töttem, hogy igen akarom — mondom — ha beadod az panaszt, hivatalt sem várok, mindjárt utánnad megyek az divánba, de bizony válaszod leszen. Maga találá az tihája azt, hogy nem adja bé, mert talám ezt így az basa

nem értette ott künn, hanem im még is megírom újlag neki az te szódat — úgymond — hiszem ha kelletik ezután is megtalálja. Én erre csak ezt mondtam: Vagy panaszasz vagy elhagyod, te dolgod, én egyikre sem kérlek; ihon vagyok én s választ teszek. Ez az dolog kegyelmes uram ebben holt-fult, senki azután egyet sem szólt felölle.

Más dolog, kegyelmes uram, találja ilyen, kiről nagyságodnak most derekasképpen írnom nem ismerem szükségesnek lenni, sem bátorságosnak. Ennyire írhatom csak, hogy az ő nagysága Ozga uram követségébe az nagyságod méltóságos neve alatt igen belé kellett volna elegyednem, mind az vezér ő nagysága kívánságából, s mind az Ozga uram akaratjából; az az, az Úr Isten annyira áldotta meg abbéli munkálkodásomat csak nekem is, hogy az hatalmas császár között és ő felsége lengyel király között s az republica között igen szépen és csendesen az békesség véghez menvén teljességgel, valamint ő nagysága Ozga uram kívánta. Ezeknél az régi kötött frigynek, az mint látom, nagy tekinteti vagyon — bizony sok munkálkodásom volt csak nekem is benne. Mikor ezen dologról egykor ugymint 29 marty ő nagyságával az vezérrel tractáltam volna, azt annyiban elvégezvén, vőn maga egy levelet elő az vezér s mutatá s mondá: Hogy ez ihon az Karakás Mehmet basa levele; bizony eddig küldött tíz levelet, kiben az uradra panaszolkodott, de magad tudod, hogy azokkal csak tégedet sem bántottalak, csak értésdre sem adtam — ezt is im most hozták. Ebben azon panaszolkodik Karakás az uradra, hogy az urad leveleket küldött Tömösvárvidékére az szegénység közé s azt írta nekik, hogy ha az hatalmas császár földéről elmennek az urad földre s országába, hét esztendeig szabadságban tartja, sem adót sem dézmát nem veszen rajtok — így is akarja pusztítani az hatalmas császár országát. Ez nem illenék az uradhoz.

Erre mondtam, hogy nagyságos uram, nem tudom mit akar Mehmet basa uram, hogy oly igen vagyon az én uramra való panaszolkodásban, de meglátja nagyságod, hogy az is tiszta merő hazugság lészen. Az én uramnak vagy egy levelét — olyant az kit oda küldött — Karakás Mehmet basa uram küldötte-é be nagyságának? Hiszem ha olyan leveleket írt oda: vagy egyet bé kellett volna nagyságodnak küldeni, s úgy látná meg nagyságod is, ha igaz-é

vagy nem? És én is így tudnék oztán arról választ tenni. De csak mind garázdálkodás dolga. Hanem hogy ezt az dolgot nagyságod megértse, lehetséges dolog az, hogy vagyon olyan hír az szegénység között, de nem azon formára, hanem így: Hogy minthogy az ország igen elpusztult mindenfelé, közönségesen most Erdélybe ugyan törvényül költ az egész ország népessége között, hogy az kinek úgy faluja elpusztult, csak hogy megszállják az emberek, ki hat esztendeig, ki kevesebbig, ki többig ígért szabadságot az szegénységnek, az meddig azok is épülhetnek; ugyan ország végezése, hogy az fejedelem sem vehet adót dézmát az ilyen falun hat esztendeig, s ennek ment az híre oda is az Tömösvár vidékére. Más az, hogy az előtt is csak úgy volt ott az szomszédság dolga, hogyha az erdélyi határban lévő paraszt embert az ura gonoszul tartotta, elfutott az törökbirodalomba, az hol hallotta hogy az Iszpáya jobban tartotta. Az bizony oda lött, senki vissza nem hozhatta. Azonképpen az törökföldről, ha gonosz ura volt, az is az erdélyi határba futott s oda lött. Meglátja nagyságod, hogy ez az Karakás Mehmet basa uram panasza most sincs különben annál. Monda erre az basa: ha így vagyon, semmi vétket nem ismerek benne; de még is ird meg ezt is az uradnak: kérem, hogy oltalmazza magát ezféle panasztól.

Harmadik dolog: Érkezik, kegyelmes uram, újabban ez tabelarius, az szolnoki Alaj bék több egynéhány végbeli törökökkel, az kik úgy vagyon hogy az divánba panaszoltak; az melyet csak csendesen az vezér ő nagysága halasztott csak én réám, hogy megértem töllem. Mely panasznak summája kiváltképpen áll csak Rhédei Ferencz uram ő nagyságán. Noha az panasznak egy része néz is az kóborlásokra is, de azt immár legkevésbnek tartják eddig valót, hanem az panasznak az dereka ez: Hogy némely faluk, kik minden disturbiumok idején is bójártak hódolni, ő nagysága elfogta őket s bé nem bocsátja, sőt ezeket is fenyegeti ha reájok mennek; ezeket az basák hódoltatni nem bocsátották, praetendálják azt, hogy az frigynek és békességnek ellene lenne, nagyságod híre nélkül és engedelme nélkül ha kimennének. Im ő magát expedialá az vezér nagyságodhoz, magától nagyságod minden dolgot bővebben megérthet. Az mikor az vezér előtt egymással contendáltunk is, nagyságod felől igen emberséggel szolla maga is az Alaj bék, sőt maga

mentette nagyságodat, hanem accusálják inkább Rhédei Ferencz uramat ez dolog felöll. Die 15 april. hivatott vala ezen dolog felöll ő nagysága az vezér, és ugyan ott Alaj bék proponálván az panaszt, úgy mondá ő nagysága az vezér: Hogy mint vagyon, hogy vagyon ez az dolog? Én eluntam az sok panaszt, hiszem nám az elment főkövettől is azt irtam vala én, hogy az régi mód szerént álljon meg az hódolt faluk dolga: ha kinek az erdélyi nemesség közül micsoda rendi s igazsága volt jószágához az régi békességben, most is helyében maradjon; azonképpen az meddig az hatalmas császár határában az várakhoz faluk hódolva voltak, azoknak ők is békét hagyjanak s maradjon így meg az békesség. De valamint értették azt az én irásomat: az felöll is im hallom hogy az hatalmas császár váraihoz való hódolt falukat ők nem akarják bébocsátani, az kik az régi békességnek s frigynek idején béhódoltak; ők pedig az kiket ez mostani háborúság idején ide alá imígy-amúgy birták, Tömösváron aloll, Becskereken aloll is, az én levelemmel most mind hódoltatják és birni akarják. Így nem leszen jó az dolog, az nélkül is számtalan az sok latrok, kóborlók miatt az panasz.

Ezeknek resolutiojára veniát kértem, az mint tudhattam, kegyelmes uram, ilyen választ tettem: Szintén ez mostani dolog mi-ben álljon az hódolt faluk felöll, nem eléggé értem; ezt tudom felölle mondani, hogy azelőtt két esztendővel az én uram engem Budára küldvén, ott voltam Szolnokba. Im jól tudja Alaj bék uram, ezféle dolgok felöll akkor nekem is sokat panaszolkodtak vala az szolnoki uraim, sőt én töllem izentek is vala az uramnak; én azt meg is mon-dottam volt, ki felöll én most is azt mondom, hogy azok mind meg-lehetnek, de én az én uram dolgát ebben az fejemre veszem, hogy az én uramnak ez akaratjával nincsen; vagy Rhédei uram, vagy más valaki ha jobbját ijesztgeti s fenyegeti, hogy ne menjenek hódolni az előttvaló mód szerént, mit tud az én uram abban? Avagy talám csak az paraszt emberek költötték az olyant. Ez szómra az Alaj bék maga szép emberséges szókkal menté nagyságodat az vezér előtt. Mondám oztán: ezféle sok módnélkülvaló panasznak mi haszna va-gyon? Mondám az vezérnek ő nagyságának: az Istenért kérem nagyságodat, nagyságod hallgassa meg csendesen s meg se hara-ragudjék rajta s majd igazán megmondom én nagyságodnak, ezféle sok latorságnak, kóborlásnak s panasznak mi légyen s ki légyen az

oka. Monda arra: Igen örömet szeretettel meghallom valamit mon-dasz. Mondám: első oka ez, hogy az hatalmas császár basái mind budai, tömösvári, aszszony-emberek, nem vitézek, nem érdemlenék az hatalmas császár tisztit, nem eszesek, hogy tudnák is mely ha-tárban vagyon az frigynek és békességnek állapotja. Azt akarják csak panaszokkal, hogy az én uram őrizze őket várokban is minden latortól, az ki lehetetlen dolog annyi pusztaságon, hogy az én u-ram latrot lábához köthessen; soha bizony az én uram azt meg nem cselekszi, azt soha ne várják, se hogy maga hódoltasson falut ne-kik. Ha vitéz emberek, felkössék az nadrágot s kimenjenek az vár-ból s őrizzék magokat, fogják meg s öljék meg az latrot, ne sirja-nak, panaszoljanak mind csak az én uramra. Ha az én uram zász-lóستól seregestől küldene hadat az hatalmas császár földére s az ő hatalmassága birodalmára, úgy érdemlene panaszt; de azt senki nem mondhatja, az ilyen szegény legények őriznék magokat, s ba-sák nem bocsátják ki őket(?)—oztán csak az én uram bünös. Nám az míg Mehmet basa uram Tömösváratt lön, nem jött az én uramra pa-nasz. Miért? Mert Mehmet basa uram eszes ember s vitéz ember, s tudja az frigynek s békességnek határát; mind szép szóval, észszel s karddal is le tudta csendesíteni ott künn az dolgot, nem sirt pa-naszolt. Aradot az sok latrokra felégeté s levágá őket, nám nem bomlott fel az frigy véllé. Ez az első ok, az kit nagyságod itiljen meg, ha az én uram bünös. Monda erre az vezér: Igazat mondasz s megnyugodtam ebben. Mond meg az többit is. Mondám: ez is az én uram büne-é, egy igen híres lator, Gombos András vagyon itt, az ki egy paraszt emberből lett tolvaj. Az mikor az én uram Lippát álgyuival lőtette ostromoltatta, ez az Gombos András az én uram hadát megütötte, Lippát megsegítette; ott igaz hogy nem sokat árt-hatott az én uram hadának, noha egynéhány vitézit az én uramnak levágá, de ugyan el kelle futni. Azon őszön ismét egy falka latro-kat őszszegyűjtött, meg az én uram országára jött s más fejedelmet akart az országba hozni—ingyen sem Homonnait pedig, hanem más rossz embert, az ki ellen az én uramnak egész országotól fel kellett ülni. S akkor is szégyent vallott az rossz ember. Ezek fe-llett az néhány üdőben híresb lator-tolvaj nem volt az hatalmas csá-zsár birodalmában, mint ez az Gombos András. Ezféle vitéz embe-rek mint im Alaj bék uram s több szolnokiak megfogták, Nakkás Hazon

basa uram elvötte töllek, s mint azféle híres paraszt emberből lett tolvajt ő nagysága nem ölette meg, hanem béhozatta ide az portára, és itt ezer tallért kért rajta hogy elbocsássa váltságban. Úgy kelle az hatalmas császár vezérinek ezer talléron kapni, hogy azféle latrot elbocsássák? Miért nem verette karóba ugyan ott künn mint tolvajt? Itt is miért nem öleti meg nagyságod? Ha nem meritek megölni, adja nagyságod én kezembe s meglátja nagyságod, hogy én mindjárt karóba veretem itt Constantinápolyban. Így őrzik az hatalmas császár basái az országot, mégis az én uram bűnös. Ez az második oka hogy nem az én uram bűnös, hanem az hatalmas császár basái. Menda arra is: semmi szód ellen nem szollhatok, de az Gombos András dolga ebben vagyon, hogy én ezeket megértettem vala, és én Nakkás Hazon basától azt elvöltem s az Jenihitsorba küldtem. Bizony nem is öl az több törököt meg. Mondám arra: az Jenihitsor nagyságos uram nem olyan paraszt emberből való tolvajnak való, hanem nagy úrnak, nemes embernek való tömlöcz—nem érdemli meg azt az böcsületet; hanem még is kérem én nagyságodat, hogy hitre adja nékem nagyságod, hadd veressem karóba az ebet.

Arra mosolyodék s mondá, hogy azt nem mivelhetem, de meghallod, hogy bizony éhel öletem ott meg az latrot. Monda ismét: nem mondhatok ellene, immár az mi eddig lött, legyen, hanem az faluk hódoltatása felől irjunk az uradnak, igazítsa el. Mondám erre: ha nagyságodnak bölcs itéleti, ugyan kérem nagyságodat, hogy most nagyságod ne irjon azféle dolog felől az uramnak, ilyen okokért: Nem tagadhatjuk, az én uramnak sok gonoszakarója vagyon maga háta megett is. Nagyságodnak mondám azelőtt is, hogy az én uramnak gonoszakarói azt költötték Erdélyben — én úgy hallom ide — hogy az hatalmas császár nemcsak Jenőt kéri, hanem Váradot is, mert az uram ígérte azt. Kit, hiszem én magam tudom, hogy hazugság, de mégis az rossz emberek az rossz szókat elbeszélnek. Ha most nagyságod ir ezek felől s küld követet, mindjárt az lészen az híre az emberek között, hogy nemcsak Jenőt, hanem többet sollicitál nagyságod. És az mint most az én uram előtt elég nagy dolog az Jenő dolga, bizony jobb volna, hogy nagyságod most hagyná abban, ha mire mehet az én uram az Jenő dolgából; tudom, hogy az én uramnak ide bé főkövetet kell küldeni mind az adóért könyörögni, mind pedig azt hiszem hogy hátra nem hagyja, hogy ha va-

lamire mehet Jenő dolgában. Arról is erős levelet kell kívánni az én uramnak az hatalmas császártól, hogy az régi határon kívül soha semmit az én uramtól nem kíván s nem is veszen semmit el. Mikor ez megleszen, akkor legküssebb dolog leszen az hódolt faluk dolgának eligazítása. De ugyan kérem nagyságodat, hogy ne bántsa, búsítsa nagyságod most többel; mert nagyságod akármennyit irjon, de magamtól tudom, hogy úgy elváltoztak az emberek oda ki s oly újjá lettek, hogy levéllel csak az nem lehet; hanem ha az Isten az tractának jó végét adja, bizonyos embereket kell küldeni mind az hatalmas császár részéről s mind az én uram részéről, az kik szépen eligazítják. Monda arra: az is tetszhetnék, de énnekem így tetszik jobbnak hogy elküldjek, nem mást, hanem ő nagyságát az Alaj békét, az kit az urad ismer; tolmács sem kell nékik, hanem magok beszélhetnek egymással; hiszem ha az urad úgy akarja, bátor ne mondja senkinek. Ezért is ismertem szükségesnek küldenem s írnom, hogy az követtől való leveletem is meg akarom magyarázni, s azt is meg akarom írni, hogy hiszem mi sem bolondok vagyunk, hogy nem tudnók az mi határunkat. Mi újat ez világon semmit nem kívánunk, csak az mi régtől fogva az hatalmas császáré volt. Mégis azért is itélem szükségesnek lenni az írásomat, hogy én is csak úgy gondolkodom az felől, hogy az urad főkövetet küld az hatalmas császárhoz, és addig az urad értse meg jól ezeket. Ha mit magától ezféleben eligazíthat csendesesen, az maga könnyebbségiért igazítson el, ne jöjjön ennyi panasz reánk; ha pedig oly nehéz dolgok találatnak ez dolgokban, kit könnyen el nem igazíthat, az mely főkövetet bé küld, annak adja bőséges tanúsággal eleibe, és Isten akaratjából minden dolgot jól eligazítsanak. Azért ird meg te is az uradnak, hogy ez mostani írásomnak főokát csak így értse. Kérem is az uradat: ez Alaj békét ne késlelje, bocsássa ide vissza hozzám, hadd értsem mint vagyon s hogy vagyon ezféle dolog.

Ugyan ezenközben hallám nagy bizonyosan, hogy Karakás Mehmet basa uram, Mehmet basa uramra is panaszkodott az vezérnek, hogy ő nagysága tartja biztatással nagyságodat Jenő felől az nagyságod sok adományáért, mert eddig nagyságod megadta volna. Mely panaszra, úgy ismerem, hogy ő nagyságának az vezérnek semmi tekinteti nincsen; minden sok rossz panasznak főoka tömösvári basa, valamicsoda ember lehet.

Az mely Achmet aga, az lótanító török kiment vala nagyságod szolgálatjára Kamuti urammal, az ura Juszuf, igen főembere az vezérnek — az az hogy az Telesicsie(?) az császárhoz — elő vött vala s igen panaszkodék hogy elvitték szolgáját — nagyságodtól sem várta volna. Én mentém mind nagyságodat azzal, hogy nagyságod mindjárt tisztességgel haza bocsája, valamikor akar jöni, az is pedig nem úgy ment el, hogy meg nem jöne; kére, hogy irjak nagyságodnak igen serio, hogy nagyságod immár küldje haza mentől hamarább, mert Miszirbe úta leszen s szolga nélkül nem lehet.

Obiter emlékezem kegyelmes uram, hogy ezelőtt való írásomban irtam volt nagyságodnak, hogy nem tudom: ha ugyan vagy csak követeknek ijesztésére lött vala valami persiai hadra való promulgatio igen régen, szinte az Halil basa uram megjövelekor, de azótól fogva soha nem volt semmi emlékezet felölle. Irhatom nagyságodnak bizonyosan, hogy oda hátra ezek semmi hadat nem hagytak; ez is nagy jele békességnek. Másik: valóban vigyázok reá, de sohol senkinek nem hallok persiai hadra igyekezetit, szándékát. Úgy vagyon, hogy még az követ el nem érkezék. 26 die marty jutának újlag az persiai követtől ketten. Magam láttam, hogy az vezér mindenikre kaftánt adata. Ugyanakkor találék egy jó magyarul tudó törökre az basa kapuján, ki az hadban volt; Viddin táján lakik az Duna mellett, az persa követ mellett volt. Az mint tudhatám, valóban kérdezém: ha ugyan igaz-é, hogy jó kazul követ? Az is azt mondá nagy erős hitre, hogy ő együtt jött az követtel Koutaig (Kiutahia) s ott hagyta el, és igen lassan járhat, mert igen teréhvel vagyon és oly igen nagy szörnyű hó lött volt ez télen Asiában — kire semmi ember nem emlékezik — hogy csak közönséges helyen is az lóháton ülven, az sarkantyut érte fel az hó, és az miatt jöhet lassan az követ. Egyebütt Asiában had-hír nem hallatik, hanem ennekelötte való ötödik esztendőben én magam ittlétemben, egy Manogli és Szefogli atyafiak veszeked(é)nek uraságokon — amaz fekete szerecsenek-féle. Akkor futott volt Manogli Florencziába, most az hispániai király segítségével vitette által magát. Az olaszok mondják, hogy nagy hadal vagyon. Data occasione módot kerestem abban, hogy fő colloquiumom volt ő nagyságával az vezérrel felölle, sőt sok egyéb rendbeli törökökkel: az olaszok szörnyitik, az törökök semminek tartják. Nem is látom, hogy itt az portán az ellen semmit mozgódnának. Az

közönséges szokás szerint való hajókat látom hogy készítik az Fő-tengerre — az felett nem, az az egész Asiában ezen kívül had-hír nem hallatik. Az elmúlt nyáron küldött volt az francziai király Barbariára valami hajókat tolvajok kergetni, ki felöll az vezér és az császár is irt volt az királynak: mi akaratjok hogy Barbariára hadat küldtek? Az mely választ az király tött mind az császárnak s mind az vezérnek, magyar nyelvre fordítván az levelet, in specie láttam s magam olvastam el. Kinek az summája ez: azt irta az franczia király az császárnak, hogy az hadnak odavaló küldését nem egyének itélje, hanem az barbariai tolvajoknak elunták sok számtalan kártételeket az tengeren járó hajókan, és az frigynek az ő módja szerént azoknak büntetésére küldötte; sőt kívánja azt az király, hogy utrinque commissariusok legyenek és ozféle kártételeket eligazítsák. Ez minden summája írásának. Több sok tractánk között ő nagyságával az vezérrel ezen dolog occurrált, és valamennyiben tractába menvén, nekem monda az vezér: hogy igen akarom, mert sokkal több kárt tettek az ő tolvajok nekünk, s bizony ők maradnak adóssá. Az franczia dolgot kegyelmes uram bizonyosan irhatom hogy ebben vagyon. Igaz, hogy kívánnak satisfactiot arról is, hogy az követet megfogták volt, de azt is semminek tartják.

Noha bizony én is sem álommal sem egyébbel nem töltöm időmet, hanem az nagyságod dolgaira való vigyázásban; de ezt nem tagadhatom, hogy különben ezt az dolgot még sem értettem volna, hanem Ozga urammal conferálunk vala egykor az magok dolgából. Én az vezér ő nagysága szavával biztatom vala valóban, hogy meg áll az köztök való békesség. Ozga uram mondá, hogy hogy állhat meg s hogy hogy hihetek én annak, ha immár az két oláh vajdára kimentek az kapucsiák, hogy hadba készüljenek és igen idején? Az az had nem más ellen való leszen, hanem miellenünk — juta eszembe mindjárt az az particulája írásomnak, az hol in secretis irtam vala nagyságodnak felölle; és én mondám Ozga uramnak: bizony uram ha elmennek az kapucsiák az vajdákhöz, az nem fog nagyságtok ellen lenni, hanem az én uram s Erdélyországa ellen. Kiről ultro citroque discurálván, igen hamar exponálta ezt az vezérnek. Interim én is egyátaljában megmondám az vezérnek ő nagyságának. S mindjárt megmondá az vezér: hogy az lengyel követ is megtalált vala ezen dolog felöll, neki is azt mondám — igazán mondom — s

tenéked is azt mondom, hogy bizonyosan elhiggyék, hogy nem Lengyelország ellen való készüllet az, hanem Erdély ellen. Nem tagadom én — úgymond — ha az Jenő dolgában imide-amoda kezdik magokat vetni, bizony kiméletlen rajtok leszek; ha pedig Jenő meg leszén, nem kell semmire az had.

Még Mehmet basa uram eddig itt volt, valóban ontol-fontol felette, hogy Tömösvárra nem kellene menni; irtózik a Jenő dologtól. Immár plenaria resolutioja vagyon, hogy vagy akar vagy nem, de kedve ellen is oda kell menni. Nekem is ezt így mondta meg az vezér ő nagysága.

Kegyelmes uram, valami error lehet az panaszokban való discursusokban: az Istenért ne tulajdonítsa, hogy studio igyekeztem volna errálni, hanem csak ex inbecillitate, mint onnyi számtalan sokfelé való húzás-vonásban magam sem tudok sokszor hol s mely aránt vagyok el dologomban.

Immár kegyelmes uram eddig ez leveletem megírtam vala, hogy érkezék die 19 april. az nagyságod kegyelmes írásával az szolgálom. 21 die apr. menék az vezérhez ő nagyságához, certificálám felölle, hogy nagyságod bizonyos főszolgáját küldi bé, ki által nagyságodat az új tisztibe köszönteti, és úgy gondolom, hogy valami tisztességes ajándékkal is meg fogja nagyságodat látogatni—nagyságod parancsoljon, hogy adjanak valami tisztességes szállást az követnek. Nem igen nagy kedvvel monda, hogy még meg lehet addig az még elérkezik. Arra mondtam: nem tudom mi szükség nagyságodat gyakorta búsítanom felölle, mert az hamar eljő. Kérdé: hol hagyta az szolgád? Mondék: Havasalföldében. Úgy adata nagy kedvetlen szállásról való bunirldit. Semminémü dologról csak egy szót sem kérdezdek, mint másszor. Valamikor szemben voltam ő nagyságával, ugyan én untam el az sok szép beszélgetésit, kérdezgetésit; de most abban semmi nem kele. Minthogy széna-pénzemet ez esztendőn csak egyet sem adtak, azt is azelőtt kétszer parancsolta meg az tefterdárnak, hogy megadja, s amaz hogy ugyan nem adta, az beszéd után szollék ő nagyságának, hogy adatná meg. Nagy kedvetlen monda, hogy megadhatjuk még ezután. Látván kedvetlenségét, csak ki akarék onnét jöni elölle. S ezekután úgy hozá elé nagy haraggal — monda — hogy én immár felettébb eluntam az számtalan panaszt, az többiről vélted nám eleget szollottam, és az te szó-

don meg is állottam, csak elhallgattam; de ihon most érkeze't Halill effendinek az fejérvári muftinak levele, az kiben azt írja, hogy az jenőiek 300 lóval mentek Borosmegyére, és azt az várost éppen minden feleségestől, marhástól felrakták, elvitték valahova oda bé Erdélybe; az lippai emirt ott találták, és azon 12 sebet ejtettek, mégis 550 talléron változott meg; Becskerekre rámentek s az városáról adót kértek, hogy nem adtak, 4 főtörököt levágtak s marháikat elhajtották. Becskereken aloll (is) egynéhány faluban ezt cselekedték. Bezzeg ez immár más dolog. Én az uradnak soha többet nem irok felölle, hanem erre különb gondot kell viselnünk. Az hatalmas császárnak nagy szörnyü birodalmiból, nem olyanból mint Erdély, hanem más móduból is annyi panasz nem jő, mint Erdélyből; de meglátják, hogy elvetjük az nyakunkról őket, várják meg csak! Az német császár nagy birodalmából századrésznyi panaszunk nincs, mint Erdélyből. Mint ilyen nagy búsuláson nem is merék kegyelmes uram sokat altercálni vélle—gondolám, mintha az hasát kellene vélle kennem — mondtam arra: hogy nagyságos uram, ugyan most is felelek én az én uram felöll, hogy az az én uramnak akaratjából nincsen; de talám Isten jó véget hoz ki belölle s ilyent: hogy ha értik az jenőiek, hogy nem tarthatnák meg Jenőt, azért vették fel az falut(?) s vitték el, de azon nagyságod ne búsuljon, kitudja, még azt nagyságodnak különben adják értésére. Erre ugyancsak igen kedvetlen ismét monda: bátor az te ítéleted szerént légyen is, de ha az hatalmas császár hűségéhez akarják magokat tartani, úgy is nem kellene az hatalmas császár országát pusztítani; ugyan most sem büntetik az uradat annyira, én se büntetem, hanem ennek főfészke Váradról Rhédeitől vagyon és Jenőből; de meglátják, hogy gondunk leszén reájok, ha nem férnek el Váradon s Jenőben. Én az uradnak semmit nem irok felölle, de te ird meg azért, hadd értse az urad. Én kegyelmes uram látván nagy haragját, kedvetlenségét, többel semmivel nem untatám, hanem csak kijövék elölle. Ehez képest az nagyságod kegyelmes írásához képest én immár senkivel is nem akarok semmi pontról tractálni, hanem várom csak ő kegyelmét Mikó Ferencz uramat, s leszén gondom az ő kegyelme szállására. Bizony kegyelm s uram, én nem tudom mit cselekeszik nagyságod, de ezek oly igen irritáltattak az sok számtalan panaszszal, hogy én semmi jót belölle nem várok.

Noha kegyelmes uram ide fel immár irtam volt nagyságodnak az persiai állapotról, de látván nagyságodnak arról való sollicitudóját, ha mivel amplificálhatom, mégis nagyságodnak akarék bővön írni felölle. Irhatom nagyságodnak, hogy nagyságod actáimból meg-láthatta, ha nagy negligentiam volt-é, vagy penig bátortalanságom híreknek tudakozásában. Magamat különben nem magasztalhatom: ha mi hírt kellett főhelyről megkérdenem, bátorsággal meg mertem kérdezni, s mertem proponálni s disputálni a fővezérrel ő nagyságával s főképpen azután Görcsi Mehmet basával. Szégyenlem magamat ebben extollálni, de csak az lengyel uraim békességében is mint voltam, más levelemben nagyságodat bővebben certificálok. Ilyen főuraktól, basáktól híreket tudakozván, hát azon kívül való sok fő bizott barátainktól főörököktől mit nem tudakoztam az persiai hírek felől? De ha mit én itt nem hallok s az portán ugyan nincsen, hogy irnék én nagyságodnak olyan dolgot: az mint forgott az vezér hadának infelix sorsa, hogy megverték volna őket és azért is lőtt volna mazullá az vezér; másik, hogy az hispaniai király azzal biztatja őket, hogy nem békéllik meg az persa. Első, hogy megverték őket, az az hír in hac particula igaz, hogy szoross helyen az tatár kámot és egy előljáró basát stratagemával megvert az kazul; de mint verik meg az tatárt? Oztán érkezett az vezér hadai, kiről úgy emlékezem, hogy irtam volt nagyságodnak, ki felől most sem különbözött az hír — mikor az érkezett, harczot sem adott az persa, hanem elment előllek. Ezek valahol vagy on Erdebil, addig mentek az derék haddal és ott leültek, iszonyu pusztitást tettek az országban, ki miatt az maga hada és országa állott az persa királyra s nolle velle cogálták, hogy megvíjjon ha mind ott vesznek is, vagy megbékélljék. Az persa így kezdte el az tractát s így hozták békeségre dolgokat. Az az kegyelmes uram, hogy az is igaz, hogy megverték némely részét, de az mennyit csak én láttam hogy által költözött három vagy négy egész holnapig itt Iszkidernél s mennyit emberrel beszéltem, nyilván meg is ismerhettem volna, de én azt nem ismertem. Az követnek jövése felől is ezen levelemben irtam nagyságodnak, hiszem az Úr Isten Mikó Ferencz uramat béhozza s ő kegyelme is tudhat felölle. Hogy penig Halill basát mazullá azért tették, úgy emlékezem, hogy azfelől is particulariter irtam nagyságodnak. Azt ugyan nem szépitethetik hogy Halill basát büntetik azzal,

minthogy soha Persiában olyan bé csak egy császár sem volt, mint Halill basa. Ezek azt mondják, hogy nem kellett volna paciscálni velük, hanem annyi haddal continuálni kellett volna ott az dominiumot; de ez qualitercumque esett, de bizonynyal irhatom nagyságodnak, hogy Halill basa nem olyan mazul, mint némelyek vélik, hanem igen nagy böcsületbeli ember s második divánuló vezér; sőt az egész vezérek között vitézb s szerencsésb embert nem tartanak most is, csak hogy in administrandis rebus politicis minime est accommodatus — azt tartják felölle. Ezek most, magam jól látom s értem, hogy az hatalmas császárnak tenera actássa miatt mindenfelé békeségre igyekeznének. Az hispaniai király biztatása felől, kegyelmes uram, mi szükség csak penna orrát is koptatni? Szerecsenországra Man Oglival bocsátott alkalmas expeditiot, másfelől ezek szablyát zászlót küldtek Man Oglinak. De mit keres kegyelmes uram az hispanus Szerecsenországban? Hiszem előtte volna Rhodus, Cyprus, ahol*) Barbariában Algirum, Tunetum, sőt az egész Barbaria; azon feljül volna Egyptus, Alexandria annak főportussa — az volna hiszem kezégyében az török birodalmában birodalma hispanusnak. Énnékem nem szükség kegyelmes uram őket refutálnom, lássák, de úgy ismerem, hogy nem az szegény belgákat találják. Így azért kegyelmes uram az persák állapotjában ennél tovább nem mehettem. Emberséges embereknek itt ennél tovább az persiai hír nincsen. Hiszem kegyelmes uram nem török vagyok, hogy ezeknek infelicem sortem occultálnám, de ha mit nem hallok, nem irhatom. Ez mostani hadaknak expeditiojáról penig nagyságodnak irtam ezen persiai hírek között feljúlvaló írásomban. Én kegyelmes uram sem nagytól, sem kicsintől nem hallom, hogy Persiára hadat készítenének, hanem csak az követet várják.

Az Markó vajda uram állapotját hogy nagyságod újabban érteni akarja miben legyen: eléggé volt olyan szándéka, de mind addig forgattam, hogy arról elvertem; mindazáltal nagyságodnak bizonyosan irhatom, hogy azt a mit nagyságod ir az búcsuztatása felől, én magam szinte azonformán kétszer próbáltam meg, minthogy költséget is nem kezdtek vala neki adni. Ezekután magát personaliter elhittam, együtt voltam ő kegyelmével; maga is aképpen bú-

*) amott van.

csuzott, de egyéb válaszsza nem lőtt az vezértől, hanem: az hatalmas császárnak értésére adom — úgymondott az vezér. És annak csak ebben kellett eddig maradni. Masképpen bizonyosan végre mentem, hogy ha invito illorum lőtt volna elmeneteli, nagyságodnak lőtt volna annál is nagyobb búsulása miatt. Immár mint-hogy ha nem sokat is mégis adogatnak meg ulufejébe — most vesztég vagyon. Az mint az állapot itt viseltetik kegyelmes uram, nekünk úgy tetszett, hogy élni kell az occasioval. Az mostani nagy dolog, ki most nagyságod előtt forog, ha in bonum eventum megyen — kit engedjen az mi kegyelmes szent Istenünk — az nagyságod dolgai után én assecuráltam s most is assecurálok, ha csak akkor én is itt benn lennék, hogy nem frustráltatnék, hogy az ő kegyelme dolga is jó leszen s megleszen — ha eddig várta, várja még egy kevés ideig. Interim szándék az, hogy hiában ne töltsé idejét, hanem török és sidó írást akar tanulni, hogy ha Isten engedi, nagyságodnak tudhasson azzal is szolgálni. Énnekem úgy tetszik, hogy Markó vajda uram csak most is nem az az ember, az mikor én ide jöttem, hanem sokkal különb, s igen meg is emendálta magát. Istennek kegyelméből volt valami kevés disciplinában énnekem, nem tagadom, mert nagyságodnak ilyen nagy dolgaiban elég segítséggel is volt nekem ennyi számtalan labyrinthusban és melancholiáimban.

Az türkezek állapotja kegyelmes uram mégis csak azonba vagyon: bizony még az új marhákkal el nem érkeztek az télnek szörnyősége miatt, bizony meghiggye nagyságod, hogy most soha szerét nem tehetjük. Immár hiszem az Úr Isten az üdöt annyira kinyitotta, hogy az még Mikó Ferencz uram vagy elérkezik, vagy itt mulat, ha eljönnek mind az persiaiak s mind Halepből eljönnek, ha az üdő úgy hozzá. én arra Mikó uramat sem várom, hanem szorgalmatos gondom leszen mind az megszerzésére s mind kiküldésére.

Az futárok megszerzése felől az mint nagyságod ír, ezeket hogy ily hamar kellett expedíálnom, ahoz most eddig nem érkeztem. Ezeket expedíálván, arra is kegyelmes uram szorgalmatos gondom leszen. Ezféle dolog felől nagyságodnak csak breviter irtam volt attól az Simon Arbonachtól, az ki 70 mázsza kénesöt hozott volt ide; sőt az Homonnai dolga felől is, noha igen breviter, de nagy dolgot irtam vala, az mint reá emlékezem. Nem tudom, ha meg-

adta-é nagyságodnak azt az levelemet vagy nem? Ha meg nem adta volna nagyságodnak, szükség megkerestetni. Vagyon ilyen difficultas ebben — megbocsássanak ő kegyelmek, kikkel nagyságod itt mivelletett s kikkel vásároltatott, én nem is tudom szinte jól ki-csodák — nagyságod kegyelmesen megbocsássa, nagyságod neve alatt adóssá maradtak, sokszor kéri; énnekem nincs honnét megadnom — bizony csak ez is akadály ezfélében.

Kegyelmes uram, nagyságodnak hozzámvaló kegyelmességét költségem felől nagyságodnak megszolgálom, de valaki informálta az jóakaró uram nagyságodat arról, hogy az én költségem meghaladta volna az 500 ft. készületekre való pénzzel, bátor az jóllehet uram akkor másfelé gondolkodott volna. Az mit kegyelmes uram nekem adtak ez: nagyságod készületekre adatott fl. 100, elindulásomra Rhédei Pál uram adott fl. 150, az brassaiak adtak négy lovat, melyet vettek 99 fl. kiről quietantiát adtam nekik. Én jó lelkiismerettel írom, hogy ha azt az brassaiak lovának az árát nekem adták volna, 6 lovat azoknál jobbat vehettem volna velle, főképpen mikor az az sietséggel való indulásom nem talált volna lenni. Azokban az lovakban is itt semmi hasznom nem volt. Ennél többet kegyelmes uram nekem sohol senki nem adott csak egy pénzt is; mondja szemembe s tízannyit vegyen rajtam, ha ennél különben találja nagyságod. Erről én idejin irtam vala Kemény Boldizsár uramnak, hogy az ő kegyelme Kamuti uram módnélkülvaló dispositioja miatt — én semmi látó dologra, sem köntösre, sem egyébre nem költöttem, hanem Erdélytől fogva ételünkre-italunkra lovastól, szolgástól az még az erdélyi házhoz szállottam, 90 magyar forintot költöttem el az én tisztességemre, kire részeg kétszer nem voltam; az hol nekem jó dispositio alatt meg kellett volna érnem 10 forinttal. Mert hi szem nem ez volt első útam portára s tudtam volna (a módját), de Kamuti uramnak is fizesse meg az Isten. Úgy micsoda orczával molestáltam volna nagyságodat tovább, ha annyit adtak volna nekem, holott nagyságod kegyelmes manussával irt signaturában láttam, hogy Borsos Tamásnak esztendeig az portáraló lakására rendeltünk 400 forintot. Én kegyelmes uram az nagyságod kegyelmességével mindenkor contentus vagyok; bizony nem is költöm hijábavaló helyre, hanem az nagyságod személyének méltóságát viselem velle ezzel az kévéssel is. Immár én kegyelmes uram az esztendőt is eltöltöttem, bi-

zony szívem szerint nézem vala ha láthatom vala, az nagyságod kegyelmes írásában, hogy Mikó Ferencz urammal más kapitihát küld nagyságod; de mindenben az nagyságod kegyelmessége s ítélleti maradjon meg: valamire az én Istenem segít, tiszta igaz szívből, szeretetből s hűséggel igyekezem nagyságodnak szolgálni.

24 die april. érkezék ide az ő felsége, Mátyás császár halála, és azonnal együtt az ő felsége Ferdinandus levele az maga commendálása felől az portán; kit Istennek kegyelméből bőségesen megértvén, die 16*) april. menék az vezérhez, mintha én is gratificálkodom az új hírrel. Béküldék az vezérhez, s nagy kedvesen izene ki, hogy ne nehezteljek, mert mind az két térde megdagadott—ki nem jöhet; véllem örömet beszéllene, hanem ha lehet magát felerölteti szombatra s akkor—várjak—ott beszéll véllem. Onnat menék Görcsi Mehmet basához: kérdő töllem: mi hirt hallottam? hallottam-e az Mátyás császár halálát? Én mondek: hallottam. Ő monda: valjon úgy hallottad-e mint én? De én megmondom neked — monda — te is mond meg igazán sat. Ezfélek felől egymással sokáig disputáltunk: mi következik ez mostani Mátyás császár halálából az keresztység közzé—kivel én nagyságod fülét nem terhelem most. Ezek után monda: mit csinál most az te urad, hogy nem lát dolgához? Most volna előtte jobb állapotja, ha mit akarna. Mondám arra csak hirtelenséggel: Bizony jó volna, ha nagyságtok jó idején az én uramnak kezét lábát meg nem köti vala, sőt addig is lött volna az én uramnak abban módja régen, de elfogta az(t) vétetni nagyságtok az én urammal. Monda arra: hogy volna az? Mondék: úgy, hogy mind fejedelemségének legeleiben ez mostani fővezér ő nagysága első vezérségében, erőssen fenyegetéssel meghagyta volt, hogy megbékéljék az némettel. Azután mikor az frigyét felbontá az német, akkor is vala az én uramnak módja benne, hogy előmenjen dolgában, és eddig más dolog is lehetett volna; de akkor is nagyságtok, s az fényes porta úgy állott keresztül benne, hogy nem hogy az én uram előmehetett volna abban, az mit nagyságod most akarna, de inkább erőss frigyét békességet kellett kötni az némettel az porta parancsolatjára. Immár mint hághassa azt által—nem látom annak az módját. Ehez az nagyságod írásához képest sokat szolltam. Mon-

*) Helyesebben: 26.

da arra: semmi az, legyen ember csak az urad, meglátja, hogy bizony különb sok jót ad az Isten neki. Ezféle sok discursusok után mondám, hogy nő én arról semmit nem tudok szólni, mert nekem az hagyva nincsen; hanem én jámbor meghitt főszolgáját immár hat vagy tíz nap alatt bébocsátja—hiszem, hogy attól nagyságtok mindent jobban megért.

Ezen nap hivata Ráduly vajda ő nagysága. Sok szóval commendálván magát nagyságodnak, referálá, hogy nagyságodnak ő nagysága erőss hűtellel kötelezett atyafia s ha miben tudna szeretettel szolgálna. Én is hasonlóképpen az nagyságod erőss atyafiságát barátságát commendálván ő nagyságának, kérémm, (látván hogy ő nagysága is sokat forog az basáknál): ha valami oly dolgot értett nagyságod az én kegyelmes uram felől, nagyságod adja értésemre. Sok szóval referálá mind basáknak, egyéb főtörököknek nagyságod ellen való indignatiojokat, azokat, az melyeket immár nagyságod bőségesen megértett. Mondá azután, hogy főképpen ketteit az basáknak igen kellene futnom, hogy megérthetném, mik legyenek azok az nagyságod ellen való dolgok. Én ő nagyságát igen serio examináltam, hogy ha mit tud megmondja, hogy tudjam megírni nagyságodnak. Erőss hitre monda, hogy egyebet nem tud, hanem csak erőss fenyegetéseket hallja. Az mennyiben hozzáférék, aperiálám ő nagyságának okát és indulatját annak az indignationnak. Mondám oztán neki, hogy Isten kegyelméből azokat én mind bőséggel megértettem és az én uramnak idején értésére adtam; de hiszem az Istent, hogy nem az ő akaratjok leszen abban, adott az Úr Isten annyi módot az én uramnak abban, hogy elejét veszi azért annak is; kérémm oztán, hogy mégis írjon ő nagysága is nagyságodnak.

Ezen nap újlag érkezének Gyulából az panaszok nagy seve-rissime, hogy ők immár az kapun ki sem mehetnek: vagy az hatalmas császár engedje meg az csatát nekik is, minthogy más ki jár; vagy vegye fel őket onnat, mert nem lakhatnak semmiképpen ott. Sok contentiom volt ő magokkal, hogy nem az Erdélyhez való azok. Ők szörnyen affirmálják, hogy hiszem jól ismerjük személyek nevek szerint őket, az szegény jobbágyság attól inkább ismeri, hogy mind váradi, jenői és ott az több kastélyokból való katonák. Ez ugyan rettenetes dolog az mint itt szóródik az panasz; ha mi oly indulat lehetett ezekben is, az rettenetes sok nyilvánvaló cselekedet-

nek panaszsza obruálja ezeknek füleket. Felette igen forog pedig ő nagysága Ráduly uram az panaszbán. Az mint lehet eléggé obstalának, de én immár ugyan kiállottam belőlle, csak nem győzöm az számtalan sok kiáltást csak hallani is.

29 die*) hivatott vala az basa, hogy újabban referálja az Alaj bék követtségét; de igen reá ért volt az köszvény s nem meheték hozzája, s engem sem hivatott bé, hanem az cancellariustól izene ki, kérve-kérte, hogy el ne múlassam, hanem nagyságodat az panaszkok felől bőségesen informáljam; mert elunta, és az mit magában titkolna is nem titkolhatja, mert sokfelé írják az panaszkokat az portán — maga is fél, hogy oly helyről az hatalmas császár fülébe esik. Kéréte azon is: „Minthogy immár—ügymond — szolgálja érkezett magának, jobb hogy az maga szolgáljától küldje az maga levelét az urának. Az mit kellett írnom én is irtam, de írja meg ő is az urának, hogy kérem, hogy csak maga beszéljen sokat az Alaj békkel. Szóval is sokat izentem az urának.“ Ezeket cancellarius mondá.

Más nap jött vala hozzám Csáfer bék — azelőttvaló szolnoki bék, ki most mazul — ezen Alaj békkel. Sok szóval kérének, hogy írjak mellette nagyságodnak, hogy nagyságod ne szánja egy commendatoriát tölle, s nagyságodnak sokat szolgál. Offerálá magát erőssen, hogy bátor csak az debreczenieket kérdeztesse meg nagyságod, de ő ott az végbe magát mind az szomszédsághoz s mind az szegénységhez jól viselte, s ezután is annál jobban igyekeznék viselni, ha nagyságod commendatiojára ismét azon szolnoki békségre promoveálnák. Ez az nagyságod kegyelmessége, mit cselekszik nagyságod véle. Talám kegyelmes uram, ha haszna lenne az commendationak, nagyságod kegyelmessége után vagy egy dolmánnak való posztót én is kaphatnék ettől az béktől. Mert eddig ennyi vajdák, basák változásában két pénz ára hasznom nem lehetett, maga bizony én is valóba ott forganék köztök—de nem szolgál az szerencse.

Nagyságod irt, ha valami oly főlovakra találhatnék, nagyságodat certificálnám felölle. Arra is kegyelmes uram volt gondom. Török Sigmond nagyságodnak szóval is tudja referálni. Két istálló-

*) aprilis

ba ötöt találtunk olyat, kinek hármát nagyságod tudom hogy megszeretné, mely mindenik szürkék s gyermek lovak; az egyik most ez fűvön kel csak harmad füre, negyedik is vagyon egy sárga pej, de herélt; ez az herélt ló csodálatos szép marha, közép ló s igen jó magaviseelő s jó járó ló. Ha nagyságod kegyelmes tetszése, hogy lovakért küldene, nem kellene Török Sigmondot elhagyni, nem egyébért, hanem az mint látom, az megkeresésben fővizsla — igen fel tudja keresni az istállókat, lenne bár más az vevője s ismerője is.

13*) die marty sokképpen kelleték változni ittvaló írásomnak, mert az mint feljül irtam vala, hogy szolnoki Alaj bék lenne tabelariusom, azközben Isten béhozván az szolgálmat Török Sigmondal: szükségesbnek itéltem, hogy az nagyságod levelét küldjem nagyságodnak Török Sigmondtól.

Az Markó vajda uram állapotja felől is immár irtam volt nagyságodnak, és interim ő kegyelme nem tartván magát ahoz az végzéshez, ellépett az galambok árával; ki miatt micsoda nagy búslás talált vala, csak az Isten tudja. Ki felől certificálván az vezért, micsoda veszekedésem volt miatta, azzal én nagyságodnak fejét nem fájlalom. Végre Istennek kegyelméből az vezértől ilyen választ vöttem, (minthogy most is az köszvényben fekszik az vezér) magával nem lehettem szembe, hanem az tihója által tractáltam, és ilyen választ izene: hogy ha ügymond meg nem böcsüllötte az hatalmas császár kegyelmességét s nem győzte várni — var cseuna posne (?) Az hatalmas császár kapujára szabad mindennek jöni s szabad kimenni, de megköszönhetik az több bék szadik itt az portán Kopelli Oglinak, hogy olyan gyalázatot tött az fényes portán, hogy elfutott; azután meglátják, hogy más tisztességben tartják őket, hogynem eddig.

Mégis az persiai állapotot hogy iterálnom kell: negyed naptól fogva vártattam Török Sigmondot csak azért, hogy minden nap hozták, hogy általjö az persiai követ. Ezközben megértvén az vezér, hogy mégis itt vagynak, nehézlé, és el kelle küldenem. Irhatom bizonyosan, hogy immár az véllevaló áros-rend ezen két nap alatt általköltözött jobbrészint ide Stambulba. Ő maga az követ eleibe az császár szakácsit elküldötték; immár csak három négy napra hozták bėjövetelit.

*) E kelési idő följegyzésében hiba van. Ápril. 30-kának kell lenni.

Ezt az levelet küldtem el Török Sigmondtól 6 die may az szolnoki Alaj békkel együtt. Küldtem tölle levelet urunknak, Bethlen István uramnak, cancellar. úrnak, Balassi Ferencz úrnak, Dániel deáknak, Angyalosi úrnak, az feleségemnek.

Az melyek itt következnek*) nem tudom szinte, mit irtam meg benne urunknak ő nagyságának s mit nem; mert Horváth Márton-tól is irtam egy levelet az francia követ meneteli felől, kinek paríáját ide bé nem irtam. Ebben fogtam írni valami particulát az Hononnai reversalisa felől — ugyan irtam is.

17 die febr. adának az divánba 50 csorbacsiára 50 kaftánt és az szejmén basának, kiket imide-amoda kiosztának ez nyárra. Az szejmén basát 12 ezer jancsárral rendelék Budára magát, az hadába kit Kanisára, Tömösvárra, az többit kit Miszirbe, kit Jeninbe, kit Bagdadba szélyel.

24 die febr. juta bé az lengyel követ ide bé az portára; neve az követnek Petrus Ozga.

8 die marty, hogy hallám hogy Szkender basa és Gáspár vajda más nap megindulnak, menék Szkender basához. Hogy szinte velle beszéllek vala, úgy juta oda az cancellarius s mondám Szkender basának: Immár nagyságod elmegyen és mit parancsol nagyságod, mit kell ezután cselekednem? sat. Mondá sok szóval: Én immár elmegyek—ez utolsó szóm neked—eddig az urad nekem kedves barátom, atyámfia s öcsém volt, most immár az ideje mind barátságnak, mind atyafiságnak. Én szómmal ird meg az uradnak, hogy én az Istenért kérem, emlékezzék meg az hatalmas császárnak velle való sok jótételéről, ne várja reá az hatalmas császár szablyáját, adja meg Jenőt. Más az, hogy hagyjon békét az practicának, mert bizony nem használ velle, meglátja. Ezt immár mi mind jól tudjuk, hogy az mely levelét te mutattad Mátyás császárnak, arra mind az urad tanította Mátyás császárt, s azt írta neki, hogy én soha Jenőt különben meg nem tarthatom, hanem felséged — úgymond — ne

*) E napi-jegyzetek, — úgy látszik — mintegy csak pótlécul és utólagosan vannak ide iktatva, részint az emlékezés segítségéül, részint mivel írónk szerint az azon levél, melyet ő ezekre vonatkozólag a fejdelemhez intézett, a Naplóban nem jelenik meg. Innen vannak a napok időrendben is feltűnően nagy ugrások.

hagyja könnyen Lippát, hanem kérje erőssen, és ha ugyan azt vissza nem adják is, akár csak azzal tarthassuk meg Jenőt; mert Jenő oly helyt vagyon, hogy a míg Jenő keresztyén kézben leszen, az Dunán innét az töröknek, pogánynak semmi derék ereje nem lehet; és ha felséged az pogánynak hadat indít, igen nagy segítségére leszzen az egész keresztyénségnek Jenő. De ha Jenő pogány kézbe akad, bizony nagy ártalmára leszzen az egész keresztyénség hadainak. Ezt ha te nem hinnéd, csak egy nap mulathatnék is, ez levelet is megmutathatnám — hogy Mátyás császár ezeket mind megírta az vezérnek — meghinnéd abból. Én láttam az levelet, de nem hagytam eddig csak az vezérnek is megmutatni, de: vallaha, billaha, tullaha! ha ezt megérti az vezér és főképpen az hatalmas császár, el kell veszni mind az uradnak s mind az országnak. Én az uradat is szánom, mert nekem atyámfia, de annál inkább szánom az ország pusztulását. Én neked most azt mondom, hogy elmenj az német követhoz s felette igen kérjed, hogy ezt az levelet vesztig titokban tartsa s ne mutassa csak az vezérnek is. Ha használsz velle, lássad — tovább immár erről nem beszélhetek velled — nekem immár meg vagyon hagyva, mit cselekedjem. Lássá az urad: ha leszzen legyen, ha nem leszzen, az én barátságomnak, atyafiságomnak vége leszzen; mert az Isten engem úgy segiljen, hogy valamint járok, de én soha ez nyárnál tovább nem halasztom, vagy elveszek, vagy Erdélylyel együtt ő vész el, de véghez viszem az Jenő dolgát. Ezek Szkender basa utolsó búcsuzó szavai.

9 die marty. Az mely nap mind Gáspár vajda és Szkender basa kiindulának Constantinápolyból, igen jó hajnalban menék Gáspár vajdához búcsuzni, s tehát ott vagyon Startzer uram is. Én kíváltképpen menék vala azért Gáspár vajdához, (nem tudván hogy ott legyen Startzer uram) hogy valami-formán azt vehessem ki belőlle, mit tud mondani felölle: ha ismeri-e hogy megáll az német császárral való conferentia vagy nem? Másikat: ha ismeri-e, hogy az lengyellel meglehet az concordia vagy nem? Soha külön nem szakaszthatám Startzer-től, hanem az nagy tumultushoz képest nem várhatván ennek ennél alkalmatosb üdőt, belé kelle elegyedni Startzer uramnak is. Mikor ezekről beszéltem volna, Gáspár vajda urammal, egyáltalában ugyan azt mondá, hogy abban egyéb nem leszzen, hanem az német császárral való békesség megáll, ő tudja. S mon-

dám: hogy leszen hát az Lippa s Jenő dolga? Mondá: conplanáltatik az is, mert római császár azért frigyét fel nem bont, tudom én. Ez dologban igen nagy titkon beléereszkedék Startzer uram is. Sok discursusunk után monda ő is: Ha meg kell mondani, mi valóban megirtuk ő felségének az követtel, hogy lássa ő felsége, de annélkül meg nem áll az békesség! Mi úgy hiszszük, hogy ad extremum — ha egyéb nem lehet benne — ő felsége nem bontja fel ez mostani új confederatiót Jenőért; de az mi igaz szolgálatunk azt kívánja, hogy totis viribus instáljunk, ha lehet hogy megtartsuk, de ha nem lehet, arról nem tehetünk. Nem lehet egyéb benne, hanem megmondám az Szkender basa szavát az császár írása felől, és mintha Startzer uram ezen valamit hebetált volna — ugyan alkalmasan is — végre monda, hogy nem kell hinni, nám most köztünk semmi titok nincs; ha azféle lött volna, bizony megmondottam volna, de csak ők költik az olyan hírt. De titubatiojából mintha azt vöttem volna eszembe, hogy (mint) ha fogott volna azféle dolog lenni. Az az ennek az az sumája s így vöttem eszembe minden actusokat, hogy ezféle accusatiohozvaló apparatusok nekik mind teljességgel készen vagyon, s lőnek is ki benne néhol, csak hogy eddig justa ratiót nem találhattak, miért kellett volna abban procedálniok; de ezt teljességgel megtapasztaltam, hogy ha valami kis occasiot kaphatnának innét nagyságod felől az accusatoria és discordiára, felette igen készen tartanak ijokat-nyilokat hozzája. Csak hogy legyen hálá az Istennek, még eddig én töllem arravaló materiát semmit nem kaphattak; ők is minden dolgot felette dissimulate viselnek, az kinek része ihon ide alá való articulusból is alkalmason kitetszik.

Mikor mindezekről így discursáltunk volna, ő maga Startzer uram ugyan injungálá, monda: hogy ird meg serio ő nagyságának bizvást, bátor mi szónkkal az követtel együtt is, hogy legyen ő nagyságának jó correspondentiája Gáspár vajda urammal; bizonyos legyen ő nagysága benne, hogy ezzel igen kedvesen cselekedik ő nagysága ő felsége római császár előtt. Mert ugyan ő felsége akarátja az Gáspár vajda előmeneteli. Úgymond — (ezt az szót itt kell megérteni) ne nézze azt ő nagysága, ha eddig ott fennlétében valami-képpen láttatott ő nagyságának contrariussának lenni s contraágálni: az akkor úgy volt, de most mind az ő felsége császár jóakarátja s mind Gáspár vajda jóakarátja különben viseltetik ő nagyságához. Mi

is látjuk, hogy ő nagysága mindenképpen mind ő felségéhez és az keresztyénséghez hűséggel viseli magát, s valamiben tudunk, de bizony oltalmazzuk. *Observatio.* Az mely Homonnai-levelet az basa előtt Gratzianus uram előada, és az basa nekem kezembe adá, ha az régi volt-é vagy új: ez szókhöz képest kellett újnak lenni. Ezek mellett monda ő maga is Gáspár vajda uram: Az mi volt, elmúlt, ha jóakarattal leszen én hozzám ő nagysága, megmutatom én, hogy tudok ő nagyságának szolgálni s szolgálók is, nem is késem velle; ha Isten béviszen Molduvába, hamar megtaláltatom ő nagyságát, teljességgel atyafiságban akarok lenni ő nagyságával. Ezek így agitáltattak, de bővebb szóval.

Ezek után minthogy immár hárman ugyan egybe kellett volna ragadnunk, és Gáspár vajda uram volt az lengyel követtel való tractáló is — kérdém — mondám: Ennyi üdeig nagyságod alkalmason eszébe vehette, lehet-é még az lengyellel való unio s concordia vagy nem? Ha Istent szereti nagyságod, valamit jelent meg benne, hogy tudjak interim uramnak irni felölle. (Ebbe is ugyan belé elegyíté magát Startzer uram.) Monda Gáspár vajda uram: certe nescio quid erit conclusum, quia certe Poloni justam causam non habent — így szolla hirtelen, explicálá oztán. Az dolog csak ebben áll — úgymond — hogy az lengyelek kívánják confirmáltatni csak az régi békességet, az török arra teljességgel kész; az egyik kívánja, hogy fogják el az kozákokat az Feketetengerről; az lengyel in contrarium kívánja azt, hogy az császár fogja el az tatárokat Lengyelországról. Erre eo momento kész az válasz: hogy az hatalmas császár eo momento elfogja, csak ti is fogjátok el az kozákokat. Ozga uram soha eddig magát nem resolválta, hogy elfoghassák vagy el is fogják az kozákokat, hanem csak azt mondja, hogy ő hazamegyen és proponálja az császár kívánságát az respublicának: ha itilik magokat elégségesnek, hogy elfogják, lássák, de ő soha azt nem igiri; de ezek statim eo momento reá kössék magokat, hogy elfogják az tatárokat, és interim az kozákoktól oltalmazsák magokat az Feketetengeren, az még ő hazamenvén, erről resolvája magát az lengyel respublica. Eddig így vesződtek egymással s Startzer uram is monda, hogy: certe iste Legatus est quasi stultus, nescio quid agit. Mondám arra neki: ha Istent szereted, mond meg, érted-é ha vagyon valami correspondentiájok ő felségével római császárral,

ha kardra kél az dolog? S azt mondá Startzer uram: bizony nincs semmi. S mondám: hát mit bolondoskodnak ezek? Mert magoktól ők is semmik, ha kardra kél dolgok. Monda Startzer: azt én bizony nem tudom, de úgy ismerem, hogy ő felsége semmiben nem consentiál véllek. Talám az Isten csak megbolondította őket, hogy elveszesszék magokat. Eddig volt az nap az tracta véllek.

13 die marty voltam salutálni az lengyel követnél. Igen tisztességesen fogadott vala és sokat is conferála véllem az ő tractá-jokról; in mappa mutatá is az kozákoknak minden útokat, lakó-he-lyeket és az Feketetengerre való szállásokat, azt is, mely úton jár-nak az tatárok reájok. Az az, hogy az kozákoknak csak egy útok vagyon az Feketetengerre az Boristhenes fluviuson, az kinek az tö-rökök könnyen elejét vehetnék egy várcsinálással; de az tatároknak Lengyelországra való irruptiojára vagyon hosszsúságára kétszáz mélyföldön való utak, kinek soha aperto marte Lengyelország ellene nem állhat, s az kozákok ellen sem állhat Lengyelország, hanem inkább Törökország állhat annak is ellene, ha akar.

Az lengyel követnek Ozga Péternek Görcsi Mehmet basával való altercatioja, mely választétele az lengyel követnek méltó em-lékezetre: miképpen kelljen magát viselni kissebb fejedelem köve-tének uránál hatalmasb fejedelem előtt az contentioban — nem úgy mint Kamuti uram.

Mikor most az lengyel követ sokat disputált volna az vezérek-vel, az feljúl megirt articulások felöll, Görcsi Mehmet basa kez-dette fenyegetni az követet s monda neki: Meglátjátok, hogy bi-zony úgy jártok, hogy eszetekbe jutnak az kozákok. Az uradnak bátor megird, hogy reá készüljen, mert én magam elmegyek reátok kétszáz ezred magammal vendégségben; meglátom, mint vendégel-tek meg? Erre mondott az követ: Én egy szegény nemes ember vagyok, én nem ígérem, hogy megvendégelem nagyságodat; de az én uram oly ember s oly fejedelem, hogy ha vendégségbe jó nagyságod, meg is tud(ja) vendéglenni. Hogy pedig nagyságod haddal fenyeget: Az én uram engem nem hadakozni küldött, ha-nem az régi békességnek, frigynek az új hatalmas császárral való megerősítésére. Erre mikor még is nagy

haraggal fenyegette volna Görcsi Mehmet basa Ozga uramat, hogy mint ölik s vágják az lengyeleket: ismét mond az követ: Nagyságos uram! Az had oly, hogy mikor két erős had harezolni öszve áll, nem csak egyik fél szokott veszni, hanem mind az két félvel köz az. Mond erre ismét Görcsi Mehmet basa az követnek: Minek tar-tunk mi tüteket ti lengyelek? Semminek tartjuk az ti vétletek való harezot. Mond ismét erre Ozga uram: Nem az embereken áll az hadnak győzedelme, hanem csak az Istenen. Gyakorta az Isten az nagy felfuvalkodott hadat meg szokta alázni, és az erőtlenné adja az győzedelmet... Ez sem az Kamuti uram követsége; mert ő minden szavaiban fenyegeti vala török császárt némettel, hajduval, Erdély szablyaival.

26 die marty adának 8 csorbacsiára 8 kaftánt, kiket az Fek-etetengerre bocsátának die 28 marty 10 gályával és 25 sajkával.

Ez nap hallám Greskótól, hogy az brassai postát megfogták volt Tergovistyan és az fejedelem leveleit felszaggatták.

Másnap az az die 29 marty mentem az basához az lengyelek békességének tractálása felöll, minthogy mind Ozga uram titkon hozzája kért vala, és azonképpen az vezér is, hogy interponáljam magamat köztök s értessem meg az követet: hogy ők semmi újat nem kívánnak, hanem az régi békességnek megerősítését. Így be-széllé az basa: Nem tudom, ha tolmácstok nem jó, vagy maga nem érti meg az követ mit beszélünk, de az szívem fáj rajta, hogy az hatalmas fejedelmek 300 esztendőől fogva egymás között meg tud-ták erősíteni az frigyét, békességet, s én előttemvaló nagy vezérek— nagy dolog, hogy ha én üdömben kelletik felbomlani az lengyelek-vel való békességnek. Úgy kére engem az basa, hogy menj el, ta-lám te inkább meg tudod értetni vélle, hogy az hatalmas császár örömet meg akarja tartatni véllek az régi szent békességet. Ekkor az zsebbe nyula az vezér és ezért az munkámért egy marok aranyat ada ajándékon, kit én elvök, és hogy megolvassam, hát csak 14 arany — annak is egyikét Szöflükárnak adám. Úgy mentem oztán az lengyel követhöz, és Istennek hálá, harmadik útamba én vittem véghez szépen az egész békességet köztök, kiről való minden con-signatioim is jelen vagynak. Ezt elvégezvén, panaszlám az vezér-nek az Havasalföldében felszaggatott levél dolgát, kin az basa igen haragvók; mindjárt akarta hivatni az Gabrillás vajda tiháját, de nem

hagyám, hanem mondám az basának: Ezen nagyságod ne búsuljon, mert én is csak közhirrel hallottam, várjuk, hiszem hamar jő az uramtól emberem, s ha valami bántására volt az én uramnak, tudom megírja s azt várjuk. Ő is csak abba hagyá.

19 die april. juta bé Incze János Török Sigmonddal, hozott levelet urunktól s cancellarius uramtól. Ez üdö alatt vöttem egy fejer török ösztövért lovat 2800 oszporán, meg más gesztene-szőrű kis pej ugráló lovat vöttem, költséggel együtt 100 m.fton.

Következik más levél.

Illme Princeps et Dne &. Sequitur salutatio &.

Noha, kegyelmes uram, csak tíz vagy tizenkét nappal ennek-előtte nagyságodat az szolnoki Alaj békkel együtt Török Sigmond által küldött levelembé addigvaló dolgokról bőségesen informáltam, de nem tagadhatom, mint ennyi búsulásomban—(kiváltképpen hogy szinte ekkor ért az Markó vajda uram ellépése is, kiről az még absolute nem voltam resolutus az vezértől ő nagyságától, annyira elfordult az eszem, hogy feledékenységem miatt két dolgot nagyságodnak meg nem írtam volt), hanem actáimnak consignatioit ezután olvasván, úgy találtam reá; melyeket magam is úgy esmerek, hogy noha talám ingyen sem ejus momenti essent, hogy nagyságodat ezzel csak molestálnom is kellene, de kegyelmes uram, én most ebbe nagyságodat nem kimélhetem; hanem az én hivatalom szerint vagy igen jó, vagy igen rossz, de nagyságodat énnekem minde- nek-ről certificálnom kell. Bizony, kegyelmes uram, az volna nekem is nagyobb örömem, ha nagyságodat kedvesb hírekkel örvendeztethetném; de nem tehetek, kegyelmes uram, rolla, hogy az fatum én reám is ezt hozta most is. Harmadik dolog, kegyelmes uram, érkezik, kiről serio akarom nagyságodat tudósítani, az persiai követnek érkezése. Az elfelejtett dolgaim, kegyelmes uram historie ezek:

8 die marty hogy hallám, hogy Szkender basa és Gáspár vajda uramék más nap elindulnak, menék Szkender basához. — *)

*) Ezen martius 8-ki és következő 9-k napi értekezlete naplóirónknak Szkender basával és Gáspár vajdával, az ezen fejedelmi jelentést megelőzőtt

Az persiai követ felöll, kegyelmes uram, breviter csak azt irhatom, hogy 11 die may jöve bé. Ott voltam, ott állottam lovam hátán az sokaság között addig, az még Iszkiderből általköltözteték igen-igen rettenetes nagy pompával, négy igen szép felöltöztetett zászlókkal—gályát vittek vala eleiben Iszkiderbe s azon hozták által. Ő maga jótermetű öszbe elegyedett ember, de semmi szakáll nem vala, sem magának sem körülettevalóknak — szakallokat mind elborotváltatván viselik, az mint láttam. Mikor Ahmet császár egykor Drinápolyból hazajött vala és az drinápolyi kapun pompával béhozták vala, azt láttam az pompát: ezt az kazul követet is szinte minden pompával, apparatussal így hozták bé, csak attól megválva, hogy az divánulő vezérek vélle nem voltak; de azonkívül az császárnak minden rendbeli udvarló főnépe ott volt, az jancsár aga maga személye szerint szörnyű czifrán felöltözött jancsársággal, szolakokkal, csebecsiákkal, (feljebb csorbacsiákkal volt) az sok különb-különbféle monstrumokkal; ott voltak éppen az császár kapucsi basái, mutafarakái, szpái agák, csauzok, ezek mellett szörnyű népnek sokasága.

Interim ezek így agitáltatván, — — — *) hallogattam basák udvarából, jóakaró barátinktól s gonoszakaróinktól is, sőt majd igen kezdék spargálni hirül: hogy Erdélyre kellene menni haddal s Erdélyre mennek, s csak Isten adná, hogy mennének! Némelyek mondták, hogy bizony elmegyünk, mert Erdély mint vagyon az hatalmas császárhoz &. Ezt én, kegyelmes uram, tovább ingyen sem írom—nagyságod kegyelmesen megbocsássa—mert nagyságod jobban tudván nállamnál az ittvaló formát, concipiálhatja minden ittvaló formát. Ezféle rumorokba is Szöflükár is az mit értett volna, s ő is nem mert bátorkodni ezféle híreknek mondásába. Mikor ezeket téltul hallogattam volna, mint ilyen consilio et etiam consiliario destitutus ember, más prudentiával nem tudtam élni, hanem magamban ezt találtam fel, ki jó-e vagy nem? én nem tudom; ha nem jó —

„Acta dierum“ során (a 152—155 lapokon) eddig: „Ha Isten béviszen Molduvába, hamar megtalálhatom ő nagyságát — teljességgel atyafiságban akarok lenni ő nagyságával. Ezek így agitáltattak, de bővebb szóval.“ — szóról-szóra közölve levén, itt ismétleni szükségfeletlenek láttam.

*) Itt az eredetiben néhány szónyi hézag van.

nagyságod kegyelmesen ne tulajdonítsa pro vitio studii, hanem ignorantie: 20 die may quasi explorationis gratia magam audientiát kértem az vezértől, menék az maga házához. Más materiám nem lévén, proponálám ezt neki — mondék: Nagyságos uram, az nagyságod parancsolatjából az én uramnak én régen megírtam vala, hogy Mehmet basa uramat nagyságod elküldi Tömösvárra az begler-békségre, inkább az végre, minthogy az én uramnak régi barátja s egymást ismerik, valamint tractáljanak az Jenő dolga felől. Im már annak sok ideje. Azt én tudom, hogy az én uram eddig is igen várta Mehmet basa uramat; immár az nyár eljött, talám az én uram erről gondolkodván, nem tudhatja ezt mire vélni, hogy nagyságod Mehmet basa uramat el nem bocsátotta?

Mindjárt azon hirtelenséggel monda az basa: Igaz, hogy én mondtam azt, és eddig régen el is küldöttem volna, de hogy ezközbe olyan szörnyűen kezdé jöni az panasz az végekből, azért tartóztattam meg, hogy még is jobban végére mehessek azoknak az panaszoknak: ha igaz-é nem-é, és mi állapotban vagynak? Ezközben immár annak is egy holnapja, hogy tölled értettem, hogy az uradnak követe jö, azt is meg akartam s meg is akarom látni, mivel jö: ha igazsággal jö-é, vagy csak olyan szókkal mint azelőtt?—Mert azt én immár elvégeztem, hogy még is csak olyan üres szókkal járnak, mint eddig. Több tanácsom, gondviselésem nekem arra nem lesz, hanem egyúttal úgy akarom elbocsátani Mehmet basát, hogy az minek meg kell lenni, legyen meg s legyen vége egyszer, mert én tovább Jenőért búsulni nem akarok. Mondám erre: Nagyságos uram, valamint vötte nagyságod az én szómat eszébe, de én azt mondtam s most is mondom, hogy a mely követet most az én uram béküld, nem szinte úgy küldi mint főkövetet, hanem nagyságodat az új vezérségbe köszönteni s ajándékával meglátogatni. Más leszen ezután még az főkövet. Ez innét kimenvén hamarsággal, úgy küldi főkövetét az én uram az hatalmas császárhoz, attól küld derék főkövetséget. Mindazáltal az én uram nekem azt írja, hogy ez mostani követtől is nagyságodnak izen oly követséget, hogy nagyságod meg fog nyugodni rajta. Azért nagyságod ebből megítélheti, ha nagyságod ettől ez mostani jövő követtől várhat-é minden teljes választ. Monda erre az basa: mind értem azt én, de én annak végére mentem, hogy ez az mostani követ oly meghitt embere az uradnak,

hogy ha eljő, mindjárt megismerem én szavából, ha kell-é még is várnom más követet vagy nem? Megtanit az ő követsége mindenre. De egyáltalában most is azt mondom én, hogy én immár Mehmet basát Tömösvárra el nem bocsátom, hanem az urad követét megvárlatom véle. Megismerem én, ha még is csakugyan imígy-amígy beszélnek mint azelőtt? Erre kétszer sem készülök, sem tanácskozom, hanem egyszersmind úgy készítem Mehmet basát s többeket is, hogy ebbe véget akarok érni. Ezt értsd meg bátor te is. Ilyen resolútiót vehettem kegyelmes uram az vezértől.

Ezekhez képest látván kegyelmes uram, az hadakozó üdönek lassan-lassanvaló elközelítését és Mikó Ferencz uram késését: elég nagy szerencsére kellett levelemet vetnem, hogy még is ezekről nagyságodat igen titkon certificáljam. Szolgám is lévén itt benn, azt sem mertem kibocsátani aperte, hanem az levelemnek kiküldésében az mi módot találhattam, igyekeztem keresni, hogy akár csak brassai bíró uram kezében juthasson ez levelem — kit hiszek, hogy ő kegyelme nagyságodnak meg is küld. Az levél-küldözésben, kegyelmes uram, micsoda difficultas legyen, főképpen ezután, ha valami csak részszeréntvaló hadat kezdenek indítani is — az hatalmas Istenért alázatosan kérem nagyságodat, nagyságod kegyelmesen megbocsássa — megmutatja az előttünk elment dolog, kiben én eléggé benne forgottam: postánkat elfogták, Dunába vetették, magam szolgálmat Tömösvárra vasba verték minden expeditioknak végéig. Az mi egyszer meglőtt, másszor is meglehet. Ha sok árkos pappirossat írnék is bé ezféle dologgal—itt úgy látom, kegyelmes uram, mintha régen megharagudtak, bizony meg is haragudtak az elmúlt fenyegetésekbe. Azon leszek, hogy ezen levelemet még is más úton is elszerencséltessem, ha valamelyik nagyságod kezébe juthat.

Új dolog, kegyelmes uram, itt semmik nincsenek egyebek—az persiai követ felől az mit irtam, abban vagyon. Ezen mostani vezérrel való beszédink között hozá maga elő az vezér, hogy ím látod szemeddel, hogy az kazul követ is itt vagyon; az Isten ezt is nekem tartotta, hogy én vigyem véghez az békességet vélek, s meglátod te magad is, hogy véghez viszem.

Az lengyellel való békesség szépen csendesen véghez mene. Im már mindennap Ozga uram induló-félben vagyon.

Ő felsége Ferdinandus király levelét, kit küldött — melyet irt Bécsben 26 marty — magam transferáltam magyarul. Egysummába kötve csak azt contineálja, hogy az mely békességet és frigyét az megholt boldog emlékezetű Mátyás császár Ahmet császárral elvégeztek — kit immár ez mostani szultán Ozmán is confirmált — ő felsége Ferdinandus is in omnibus capitulationibus, punctis et articulis sancte, pie et inviolabiliter akarja observálni. Kéré levelében császárt is, hogy azonképpen megtartsa azt az confederatiót. Ez új levéllel, cum omnibus ceremoniis az német követnek publica audientiaja lön 19 may. Másnap az császár levele én kezembe került. Csak ezen két hét forgása alatt Francziából, Angliából, Flandriából, mind ezenformánvaló congratulatoria és régi békességnek confirmatiojára való levelek érkeztek, kiket magam láttam.

Vagyon egy új hír, hogy Albertus, ki patrueissa Ferdinandusnak ő felségének — azt sem tudhatom, melyik országba való fejedelem — de ez az német követ portájáról való hír: hogy ez az Albertus indult meg 30 ezer gyaloggal és 10 ezer lovassal, spanyollal — egyikért az csehek ellen, másikért, hogy Ferdinandust promoveálja az császárságba. De ez az hír is itt igen ambigue viseltetik, csak az német uraim urgeálják.

Az hispaniai armadiák felöll az mint viseltetnek vala az hírek — az mint végére mehettem — igaz, hogy sok vala az ki kijött volt, az kik igyenesen Cesareára indultak vala. Most ez közelb való hír felöllek, hogy Cesareába voltak az hispanusoknak valami azféle factiosusi, az kikhez kémeket egynéhányat előll elküldtek volt az hispaniaiak — az kémeket megtalálták s megfogták, kik az factiosusokat mind ki mondták; az cesareai basa azokat szörnyű halállal megölette, az kémeket hadaiban elhordoztatta s megmutogatta nekik minden hadakat, sőt oztán ugyan az kémek által provocálta az hispanusokat. Ezközben az kémeknek egy-egy füleket elmetszettette és megruháztván őket s bő költséget adván nekik, visszabocsátotta. Értvén ezt az dolgot az hispanus had, megtért. Ez az közelb való hír az hispaniai motus felöll. Ennek ilyen lehet az próbája, hogy itt most az Fejértengerre semmi több apparatusok ezeknek nincsen — azt szememmel látom — mint egyébkor, szokás szerént 32 vagy 40 gályájoknál többet nem készítettek. Valami azféle portai szerdár felöll csak emlékezet sincs, az szokott kapitán kimenetelin kívül.

Ezekén kiül s ezek mellett az széles világ részeire mindenfelé csak nagy békességet hirdetnek.

Mehmet basa urammal sokszor voltam tractába; ő most is halálig csak azt mondja, hogy őneki nagy lelke fájdalmaival kelleltik azt cselekedni, hogy nagyságoddal ellenségesképpen legyen. Ha lehet penig s ha nagyságod is megfogadna az ő szavában, általánfogva arra nem kellene menni az dolognak; hanem minden dolgot csendesen s jó békességgel igazitsen el nagyságod — csak ő maga is nagyságoddal juthatna tractába. Immár mikor leszen kimeneteli ezekhez az dolgokhoz képest, én bizony nem esmérem. Csak hozza el az Úr Isten Mikó Ferencz uramat, az nagyságod kegyelmes instructioja után Isten s az üdö megmuta ja. Én, kegyelmes uram, most ennél többet irni nem tudok. Datum 20 may.

Ezt az eddigvaló levelet takartam nagy titkon az brassai bíró uramnak írott levelemben, melyet küldé Pitár Koszta, az havaselyi kapitihaja, mintha csak az brassai bírónak irtam volna. Indultak meg az levéllel 22 may.

Következik az levél, az melyet irtam az molduvai Gáspár vajdának, kit adtam Márk Antoninak, hogy elküldje együtt azokkal, az kiket ugyanekkor irtam Bernaldus Boruscicusnak és Abrahám doctorának.

Illme Princeps & Sequitur salutatio &.

Quoniam post egressum Celsit. Vestrae ex ista fulgida Porta ottomannica, adferebantur varii et pessimi rumores tam de itinerum infelici successu, quam de receptione provincialium in principatum Celsit. vestrae, cujus rei causa quotquot eramus Celsit. vestrae in Porta ista benevoli, non adminus angebamur. Tandem advento certo rumore atque etiam litteris Celsit. vestrae de felici ingressu, atque honorifica receptione a provincialibus in dignitatem et principatum Provinciae et Principatus Moldaviensis, simili modo magna cum laetitia sumus affecti. Inter ceteros ego quoque Celsit. vestrae minimus benevolus servitor, maxime gratulor omni felici prosperoque successui, rogans Deum, ut post hac quoque omnes actus fortunamque Celsit. vestrae benedicat prosperetque. Ceterum nullam adulationis et accusationis causam Celsit. vestra mihi tribuet, nisi erga Celsit. vestram scripta ista mea pro propenso ac benevolo animo habeat, voluique ex sincero affectu de rebus istis Celsit. vestram certiore reddere. Iste Celsitudinis vestrae Kapitihá hic in Porta ottomannica — Scio, qualis

vir et quis sit—ignorans, an pro scitu sint ista Celsitud. vestrae necne? — videtur omnibus hominibus omnium deterrimus esse, propter hoc, quod ipse divanum, Portam vezerii minime frequentat; imo quasi caniculus quidam abscondens sese in cavernis ita se gerit erga omnes benevolos, erga illustram Cels. vestram — adusque tempus etiam in tantum venit contemptum, ut quicumque Cels. vestrae antea erant amici et benevoli, erumpunt in verba contemptuosa respectu personae illius Scio; de quibus mihi plurimi amici et benevoli Cels. vestrae maxime expostulantur. Ni Celsit. vestra praeveniat, ex optimis amicis inimicos et malevolos futuros cito speret. Iste Scio certe Cels. vestrae non amicos, imo inimicos et malevolos comparat. Postremo ex quibus amicis et benevolis Cels. vestra ex gratia et benevolentia aliquod munusculum offerre voluit, de quibus chyrographum etiam illis porrexit, iste Scio non ut illos bonis et placidis verbis dilataret, et ita per expectationem quandam animum illorum erga benevolentiam et promissum Cels. vestrae pro suspenso teneret; imo quod majus malum, apertissimis verbis quorumcunque hominum aures obtundit: nimirum hujusmodi litteras Cels. vestram satis dedisse, sed effectum litterarum illarum posthac pro nihili habere et pendere. Sunt ne ista prudentis et sapientis dicta et erga Dominum suum honesta? Sunt ista stultorum hominum. Sincere volui admonere Ill. vestram, si velit, in tempore praeveniat. Quod ad meam personam adtinet: de benevolentia erga me per litteras Ill. vestrae porrecta, ego mihi persvasus sum Scionem in hac parte maxime devincere, imo quotidie exspecto promissum et benevolentiam Ill. vestrae jam jam adessee, propter quod omnia servitia promptissima tam in Porta ista ottomannica, quam ubicunque locorum vestrae illati polliceor. Valeat, 28 may 1619.

*) Tractata Illmi Domini Petri Ozga, supremi legati Serenissimi Regis Poloniae & in fulgida Porta ottomannica, mecumque communicata, circa 14 diem marty, isto processu:

1. Jött az követ azért, az miképpen az régi szokás volt, hogy új császárt adván az Isten az muzulmán nemzetnek, azt köszöntse

*) Az itt következők az előbbi két levél kelése ideje közötti emlékezetes dolgoknak csak mintegy „pro memoria“-szerű és utólagos följegyzését teszik. Ez oka, hogy az időrendben némi visszamenés van.

s idvezelje, és az régi eleiknek egymássalvaló régen egyben kötött frigyekeket megerősítse.

2. Másodszor: az néhány elmúlt üdökben, az mely zűrzavarok s veszekedések estének, mind az tatároknak Lengyelországban való rablások felől és az kozákoknak az Feketetengeren való latorkodások miatt, azokat ezen frigynek megerősítésében jó helybe és rendbe állassák mindkétfelől.

3. Noha kiváltképpen (immár ki harmadik nyárnak mondatik) Szkender basával ezen követ által akkori lengyel cancellarius — ki akkor az lengyel hadnak szerdárja volt — úgy tetszett, hogy bizonyos és állandó békességet szerzettek volt; de hogy az állandó nem volt, nem is lehetett: lengyel királynak s az országnak az akarata, hogy ne mezőbe, hanem igyenesen az hatalmas császár portáján és az fővezérrel legyen ennek az dolognak eligazítása és az új confederatioba való bérása. Az kinek ezek az okai. Mikor Szkender basával az békességnek igazítása volt, így volt: hogy az tatárok leüljenek és rablani ne menjenek Lengyelországba; az szerdár is — cancellarius — azon haddal elmenjen és az kozákokat leültesse, elrontsa, pusztítsa. Mindjárt ekkor elindult az lengyel generalis az kozákokra, de az még ez oda jutott, addig az tatár nagy rablást tett Lengyelországba, és így oztán az lengyel generalis is hátra hagyta az kozákokra való menetelt.

4. Az követnek kívánsága ez, kinek praeambulumja ilyen vagyon. Az lengyel király és ország, valami régtől fogván való confederatioja békessége volt az hatalmas császárral, azt mindenben meg akarja tartani s erősíteni, ilyenformán: Minthogy az két fél között való zűrzavar miatt láttatnék az régi frigy félben-szegve állani, lengyel király (azért) küldött követet ide — egyáltalába az főkövet azt mondja—hogy az ő urának legyen tökéletes végső válaszsza, hogy ha az hatalmas császár az régi szent frigyet békességet megakarja-e tartani Lengyelországgal vagy nem? Mert Lengyelország éppen s igazán meg akarja tartani. Minthogy ez most jött ide békesség kérni s erősíteni, ezt az békességet igazán erősítse meg az hatalmas császár: hogy az tatárok eo momento üljenek le, az követet itt semmit ne késleljék, hanem mentől hamarabb bocsássák el, hogy Molduvába hátra hagyván szekereit, postán ő maga mehessen az királyhoz. Ezen követtel bocsássa az hatalmas császár főcsauzát,

ez mellett parancsoljon az tatár kámnak, hogy az régi mód szerint az is bocsássa főkövetét. Ezt immár az főkövet magára veszi, hogy valamihelyt ő az lengyel királyhoz juthat, és azt az hatalmas császár megerősített békességének frigylevelét oda viszi: ezt meglátván lengyel király, legelső dolga is az leszen oztán, hogy mindjárt hadat indít az kozákokra; és ha szép szóval le nem ülnek, erőss haddal is úgy akarja leültetni, hogy soha többször onnat kozák had az Feketetengerre ne szálljon haddal. Ugyan ott mindjárt az tatároknak az mely summa fizetések volt lengyel királytól, azt az király megadatja azon követnek és azokkal való frigyet is megerősíti.

5. Hogy most ez az főkövet absolute nem kötheti magát arra, hogy ez üdö alatt ki nem mennek az kozákok, és hogy ez kevés üdö alatt kellene magát oltalmazni az kozákoktól az hatalmas császár hadának s országának.

Ilyenek az okai: Hogy ez sok zürzavarba s veszedekésbe nyilván kitetszik, hogy az tatárok láttatik sokszor hogy megszegették az frigyet; most is penig az meddig az hatalmas császár felől az régi frigynek megerősítése meg nem leszen, addig az tatároknak nem hihetnek; de itt legyen meg az hatalmas császártól az régi igaz frigynek megerősítése, annál—osztán mindjárt sietséggel elmenvén—tovább nem tart, hanem lengyel király oly hadat bocsát az kozákokra, hogy teljességgel el akarja fogyni: ha egyszerre haddal nem lehetne is, de mindaddig annyi hadat tart rajtok, az még elfogyasztja őket, hogy soha többször ne lehessen gyülekezetek és az Feketetengerre ne hadakozhassanak. Ezt hozza tévén: hogy ez üdö alatt az hatalmas császár hada ne menjen által az Dunán; mert ha által megyen, kételen el kell hagyni az kozákok hadát az lengyeleknek és erre az hadra kell vigyázniok.

Ebben könyörögve kéri az követ az vezért ő nagyságát, hogy ezt jól meggondolják; hiszem ez nem lehet titkon, s hiszem meglátja az hatalmas császár ezen az nyáron, ha így lehetne vagy nem? Ha innét megleszen az confederatio, elég hosszú az nyár, az követ erre ajánlja magát, hogy ha lengyel király ezt nem kezdené praestálni, még őszig hiszem mindenkor előtte az hatalmas császár hadainak boszszuállása; de ha most idején ez megleszen és ötöt elbocsátják, így érkezik az lengyel király hada is az kozákok ellen. De ezt így értsék, hogy addig nincs módja az követnek abban sem-

mi, hogy ő magától az kozákoknak megtartására semmi ígéretet tegyen, valameddig az hatalmas császár levele nálla nem leszen, és azt az ura meg nem látja; oztán azt mondja hogy mindjárt megleszen. Hiszem nem sokat teszen, ha ez nyáron félig, vagy ha egészszen is az hatalmas császár hadai őrzik az Feketetengert, mikor ő azután azt mondják, hogy úgy fogyatják el őket, hogy soha kozák az Feketetengerre nem jő. Csak az egy exceptio benne, hogy valami aprólék tolvajságot nem akarnak hogy confederatióban legyen, mert a nélkül soha semmi föld nem lehet, s annak nem kell confederatióba inseráltatni.

Admonitiones ex me ipso.

1. Admoneálni kell serio az basát, hogy az békességtől ne fussanak, egyikért: mert az hatalmas császár igen gyermek, és igen szükség zürzavartól oltalmazni az hatalmas császárt az ő birodalmába, az még emberkorba nem jut; mert ez világon közönséges mondás: hogy jaj annak az országnak, kinek gyermek ura vagyon. Neveljétek most az csendességben az hatalmas császárt — mikor öreg állapotba jut, akkor is vagyon módjok minden dologban. Mert ha valami zürzavar kedve ellen kezd esni az ilyen gyermeknek, nem úgy az ellenségre veti annak bűnét, mint az vezérekre, és mindenkor félthetik az vezérek magokat tőle.

2. Igen előtte kell nagyságodnak az egy bolond Szinán basának példáját viselni, mint keverte vala meg az egész világot, kiben mi haszon volt? — Semmi. Az mi legnagyobb, ma sem csendesedett le az az ocsmány zürzavar; mind annak az szele vagyon Magyarországba, Erdélybe, Persiába — az az, hogy az egész Asiát az csilaliák (?) mind befogták vala, ki miatt micsoda pusztaság vagyon sok helyen Asiában most is, magok tudják. Ugyancsak nem szépthetjük, de ha Magyarországba az Bocskai támadása nem leszen vala, bizony rútul lett volna az dolog Magyarországba is az hatalmas császár birodalmában.

3. Ezt is meg kell nagyságodnak gondolni: mikor az egész keresztyén fejedelmek az muzulman nemzet ellen felköltek vala, az egy lengyel király és ország soha melléjük nem állott; hanem igazán tökéletesen megmaradott az hatalmas császár hűségében, frigyeiben. Nem utolsó ok ez is.

4. Igen bizonyos mondás az is, hogy bizonyos kötött frigyét békességet jobb megtartani, hogynem győzelemnek reménységét várni. Minden dologból meglátszik, hogy az Úr Isten nagyságodat békességszerető embernek teremtette — régi frigyét, békességet nagyságod ne igyekezzék felbontani.

5. Az mi hír hallatott nagyságodtól az keresztyén fejedelmeknek némü-némü tanácskozásokról, az muzulman nemzet ellen: hiszem jobb, az mint magát arra igéri, hogy az hatalmas császár elenségit olyan láb aloll tisztítják ő magok el, ne az hatalmas császár — az mint mondják, hogy örökbe megáll az, hogy nem megyen az kőzák többé az Feketetengerre seregestől, hanemha lopva.

Ezt az tractatust én szinte ezenképpen és formán vittem véghez, kit mikor agáltam, az basa egykor az zsebibe nyula és egy marok aranyat vőn ki s nekem adá, utánna ezt mondá: Isten hozott volt most közinkbe, hogy meg tudál békéltetni ezzel az lengyel követtel; mert én soha ezzel az emberrel nem tudok vala beszélni, ha te meg nem értetted volna véle ezeket. Azután megolvasám az aranyat, s tehát csak 14 arany — amaz jóféle misziri serif aranyok, kinek annak is egyikét mindjárt Szőlőfűkár agának adám. Ilyen szolgálatomért Ozga uram valóban ajánlotta magát, de csak két pénz ára ajándékot sem ada. Voltam egynéhányszor vendégségbe nálla; elég nagy kedvesen és becsülettel látott mikor oda kaphatott, de én sem felettébb kötöttem reá magamat.

21 die april. voltam szembe az vezérrel az Mikó Ferencz uram jöveteliről, de én véllem egyszer sem beszéllett olyan kedvetlen az basa, mint ekkor; mert ekkor hozták volt meg Landor-Fejérvárról Halill effenditől, hogy Borosmegyét elvették éppen az jenőiek és az lippai *) — 12 sebbe ejtven, még is 550 talléron változott meg. Ugyanakkor Becskerek alá mentek és Becskereknek az várossától adót kértek, s hogy nem adtak, 4 törököt levágtak és marhájakat elhajtották. Ugyanakkor alább is mentek annál és falukat holdoltattak, kiért oly kedvetlen vala az basa, hogy nem tagadom, hogy magam is megijedtem volt.

6 die may bocsátottam el Török Sigmondot, küldtem tőlle leveleket: urunknak, Balassi uramnak, cancellarius uramnak.

*) Egy szó olvashatlan.

Memoriale. Ha mégis az szükség kívánja, hogy írnom kell ő nagyságának az Jenő állapotja felől valami persvasiot, Philonak egy szép sententiája — in libro, de legatione ad Cajum: Salus regis est salus patriae, alioquin rege periclitante, totum regnum periclitatur — kihezképest ezt kell megírni.

Noha az Úr Istennek annyiravaló ajándéka nincs ő nagyságával most, hogy posteritására nézhetne az erdélyi fejedelemségbe, de ő maga is még ifju ember lévén, megadhatja azt is az Úr Isten; de ha az ugyan nem lehetne, hiszem elég vérszerént való successora vagyon ő nagyságának: ahun Bethlen István uram és szép fiai, kikre az successioban ő nagysága nézhet. Nem kell azért eltaszítani az Istennek nagy kegyelmét magától; mert Isten az csak, az ki az alattvaló embereket fejedelemségre felemeli, és ha jól viselik magokat, maradékokat is megerősíti abban. Így azért az szent Isten hogy ő nagyságát az fejedelmi méltóságos állapotra juttatta, szinte most kellene abban magát úgy viselni: hogy ha most az egyúttal innen főképpen az portáról megerősödhetik az ő nagysága Bethlen-familiájának ága az fejedelmi méltóságban, nagy reménysége lehet benne, hogy az Bethlen-familia ugyan megerősödhetik jövőendőben is az erdélyi fejedelemségben; de ha most valahogy periclitálni fog, csak az Isten tudja azféle periclitationak mi lesz az vége — és főképpen mégis, ha valamely ország romlásával, háboruságával kezd lenni, az oztán perpetuum odiumat csinál. Az Jenő megadásában soha jobb mód egyszer nem lehetett; mert az németnek most az ő dolgára volna nagyobb gondja, hogynem ide alá igazgatna. És bátor ugyan ő felsége Ferdinandus lenne is az romanorum Imperator, de az még ő abban belé fészkelődik csak az német királyságba is, addig ez ugyan obliuioha menne — csak ingyen sem gondolkodnék is felölle, hogy még ulciscálni is kellene. Csak ezekből is azért, most volna ideje, mind az ő nagysága Bethlen-familiájának promotióját követni, s mind penig az ország közönséges békességét megtartani s örízni, sőt az Isten mutatott ebben ilyen occasiot, ha ki élni akar véle.

30 die may indulának ki az gályák az Fejértengerre — több nem volt az ki kiindula, 24 gályánál.

31 die may adá meg derekasan az császár Deák Mehmet basának az tömösvári basaságot. Más nap én is mentem salutálni, ő is járta el az vezéreket.

2 die juny hallám, hogy az német követ az urához Ferdinándus királyhoz postát küld és csauzt is küldnek; menék az vezérhez, de betegsége miatt szembe nem leheték velle, hanem onnét menék Görösi Mehmet basához. Mondék neki: Im hallok s látom, hogy sok gonosz szándék vagyon az én uramra s Erdélyre Jenőért; azt is látom, hogy az hadakozásnak üdeje eljött s értem azt is, hogy az hatalmas császár parancsol sokfelé, hogy Erdélyre haddal készüljenek. Az én uram követe úgy vagyon hogy útban vagyon; de az még az eljő, addig az német posta elmegyén, s talám azután késő leszén írni ez dolog felölle; hanem—így szollék az basának—nagyságodat én mégis azon kérem, hogy nagyságod ezt cselekedné, hogy izenne az vezérnek s hadd én is mondanám meg én magam, hogy ő nagysága az vezér az német követet hivatná hozzája és intené azon, hogy írná meg az urának Ferdinandusnak, hogy hagyna békét az én uramnak és ne fenyegetné, ne is tartana ellent benne, ha valamiformán megadhatná Jenőt, hadd látná.

Erre nagy hirtelen monda Görösi Mehmet basa: Ha eddigmondottad volna is az vezérnek s akarta volna is ezt az dolgot, de én nem akarom, nem is hagynánk megcselekedni. Hiszem régen megmondottuk, hogy soha mi német királytól Jenőt nem kérjük, nem is akarunk egyet is szollni felölle. Majd azok mindjárt elhinnék magokat velle, hogy ő utánnok járunk. Soha bizony mi sem járunk utánnok, sem kérjük; mert mind ez mostani követtel s mind azelőttivalókkal mü arról eleget tractáltunk, de soha azt mi nekik nem engedték, sem véllekvaló tractába nem ereszkedtünk soha csak heába, mert az soha nem leszén. Ha mégis fel akarják érette véllünk bontani az frigyét, lássák, mi akarjuk, de mi bizony arról soha egyet sem szollunk. Erre mondam az basának: hiszem nagyságtok nem tart abba ellent, ha én enmagamtól az felett beszéllek nekik. Arra monda Görösi Mehmet basa: Sőt illendő, hogy te magadtól mint keresztyén keresztyénnel beszéljete; én igen javallom, de mi szónkkal ne szólj, mert mi abban meg nem tartunk, hanem immár válaszsza vagyon: minden rendbe megáll az kötött frigy; de ha ezen kapdosnak, mi készen vagyunk—valamint akarják, de soha Jenőt nem engedjük.

Ugyan onnét menék mindjárt az német követhöz, de magahonn nem vala, hanem ez dolgot ezenképpen Startzer uramnak meg-

beszéllem, és igen sokat cunctálkodék rajta. Végre ugyancsak ezt találá fel rajta, hogy meg nem próbálják, hogy ez esztendőn kardhoz nyuljanak; de ha ugyan hadat kezdnek, bizony ők nem bánják, mert Slesia, Murva felöll elég segítséget bocsátanak Erdélyre. Én mondam arra: Oh Domine! látod magad jól, hol vagyon Erdély—az még az az segítség aláérkezik, oda leszén Erdély addig. Ő ugyan csak azt erősíté, hogy ne féljünk. Én végre mondam, hogy kegyelmed beszéljen követ urammal, mégis ne hagyja kegyelmetek, hanem irjon ő felségének felölle oda fel, mint viseltetik itt az erdélyi dolog az egy vár miatt—ki tudja micsoda gondviselés leszén reá. Monda oztán: im beszéllek az követtel felölle, ha lehet kegyelmed is jönne el hozzája az kertbe. Én mindjárt ígérém magamat arra, hogy ha akarja örömet elmegyek; de azután soha semmit nem izene felölle.

12 die juny csak explorationis gratia menék Görösi Mehmet basához, mikor kérdezi vala: Mi hír vagyon? Mondam, hogy én semmit nem tudok; mert az mint az követet várom vala, hogy hamar eljő—immár azt sem várhatom mostolyanság; mert végére mentem, hogy az mely követet hallunk vala hogy eljött Tergovistyára és az Dunán is általjött, annak én végére mentem, hogy az az követ nem ide indult volt, hanem csak Tergovistyáig, és visszament az vajda követével. Monda arra Görösi Mehmet basa: Ravasz! csak nem akarod te megmondani. De mi jól tudjuk az vezérrel, hogy az az követ által is jött az Dunán; de az urad postát bocsátott utánna, hogy valahol elérík, de megtartóztassák, az még más követ utánna nem jó. És most az követ az Dunán innen vagyon. Mondam arra: én ezt bizony nem tudom, mert én is először úgy hallottam volt, de most azt hallok, hogy még most ha eljutott Tergovistyára.

Sok fántom-fánt beszédünk lön. Monda oztán, hogy azt hiszem én, hogy azért vártatja az urad az követet, hogy most egyszerűsmind meg akarja urad küldeni Jenőt. Mondam arra: bizony jó volna, de meglátja nagyságod azt, hogy soha az kard nélkül meg nem leszén, csak úgy készüljön nagyságtok ahoz. Monda az basa: hát te ugyan kardot akarsz vinni az országra? Én mondam arra: nagyságos uram, az én fejem olyan mint az ország, hogy vinnék én az én uramra s fejemre szablyát? De megértse azt nagyságod, hogy nem az országra, sem az uramra nézve mondom azt; mert az én u-

ram s az ország, ha lehetett volna, eddig is megadta volna Jenőt; de mondom ezt az várbeli népre képest, hogy soha azok kard nélkül azt az várat meg nem adják. Azelőtt is azt mondtam én az én uram szavával s most is azt mondom. Monda arra az basa: ha az urad akarja s az ország, mindjárt megadják, csak adják eleikbe az várbelieknek, hogy magát vesztí el az ország miatta, ha kardnak kell oda menni; mert az hová az had megyen, oztán ott nem kiméllik sem urat, sem szegény embert. Azért jól meglássák, ha szablyát várnak magokra.

Arra mondtam: ha én az én fejemre szablyát kérek, úgy kér az ország is; de meglátja nagyságod jövődöbe is, hogy sem az uramnak, sem az országnak arra ereje nincsen, hogy karddal megvegyék Jenőt — ha ma felkél az én uram minden hadastól is, soha azt bizony meg nem veszi. Azért az az nagyságtok gondja, ha nagyságtok minden ok nélkül szablyát küld szegény Erdélyre érette. Isten előtt adjon az okot rolla, az ki oka leszen, mert Erdély arra elégtelen. Ez nap ezféle fántom-fántot eleget hányánk egymásra Göröcsi Mehmet basával.

27 die juny hallottam először meg, hogy ezen az tavaszon Egyiptusba az Istennek oly nagy csodatétele lött, hogy harmadnapig oly nagy setétség tartott, hogy egymást az emberek meg nem láthatták, hanem az sötétségben egymásra futottak, egymást hitták, hogy menjünk ki — úgy mond — az hegyekre, mezőre, és imádkozzunk. És az ország népe kiment az hegyekre imádkozni, és addig imádkoztak, hogy az Isten ismét megnyitotta az üdöt és világosság lött; de mindjárt azon hirtelenséggel hat ezer ember szörnyű halállal megholt közülük, és úgy szűnt meg az az csapás.

Ultima die juny lön audientiája az persa követnek. Ő magára igen szép kaftányt adtak vala, olyant, az minémüt az császár visel; az többire is jó kaftányokat adtak vala, mind körülbé 60 kaftányt adtak vala reájok. Az ajándék igen sok vala, de azt meg nem olvashatta ember, mert nem olyak voltak, hogy mind egy-egy ember kézre vehette volna. Egyáltalában az dívánba hozta bé az ajándékokat 110 öszvér. Mikor elkezdtek vinni, legelőll egy szablyát visznek vala, kinél szebbet emberi szem lehetetlen hogy láthasson; mert valahova reá fért, de az egészen csak drága kövekkel vala rakva: gyémántokkal, rubintokkal, smaragdokkal, azkívül sok

szép drága kövekkel. Utánna 10 fekete rókabőrt viszen vala egy ember. Azután volt 100 hiuz bőr, egészek; azután volt 100 véggel különb-különb drága szép virágos vont arany, vont ezüst materiák; azután még volt több száznál különb-különb arannyal ezüsttel szőtt drága tarka patyolatok; azután drága varrott materiák, gyenge állatok; azután Isten tudja micsoda selyem materiák; ezek után volt még 100 különb-különbféle kamuka, atlacz, bársony; ezek után volt egynehány száz véggel fejeér patyolatok — mind inkább kandaháti patyolat. Az kész selymet az mint 50 öszvér béhozta teréhbe, az csak az császár ajtaja előtt — az hol az ajándékokat bé szokták vinni — az mint leforgatták az öszvérek hátáról, csak úgy hevert az földön. Ezek mellett két öszvér terhébe — az mint kötésbe békötötték — csak az takaróját vonták le, hogy lássák micsoda; tigris és párducz bőrök csak úgy kibontatlan, kötésbe maradtak az földön az dívánba, fel sem olták egymástól. Ezekenkiül drága szép selyem szőnyegeket — némelyet scofium arannyal szőtték, némelyt csak simpliciter — igen sokat csak fel sem vettek az földről, az mint az öszvérekről leforgatták, úgy maradtak az földön. Ezek után nagy kötésekkel, málhákkal ama paplan-féle tarka patyolat szerszám, kinek csak egyik-egyik végét az kötéseknek bontották ki az takaróját, hogy lássák mi vagyon benne — de csak úgy hevert az földön. Isten becsülheti meg annak az persák ajándékának az szörnyűségét! Volt 40 az kazulokban, az kinek kolcsok-toll volt az fejekben, az mellett szürke daru-toll. Igen-igen csodálatos jóforma becsületes öreg emberek valának, csak hogy szakállas nem volt benne, mert ők az szakállokat el borotváltatják — némely magyar módon törzsökösön viseli.

Ő magának az követnek is elborotválva vala az szakálla, magának az patyolatjában kús szál szürke daru-toll vala; hanem patyolatját egynehány helyen tekerték vala által arany lánczczal, az mely arany láncznak mindenik szeme különb-különb drága kövekkel vala megrakva. Egy küsded füstös szabásu fejeér lovan ül vala ő maga; rettenetes sokaság vala annak Dmainjában az császár udvarába belől s kiül annál inkább, hogy irtózott az ember az sokaságtól. Az mely élést neki egy napra adtak — juhok adtak neki 33 juhok — mind az juhok és ehez való egyéb accidentiákat egybe summáltak, egy napra tött az élése: pénz-számot 37 ezer oszporát, főmosatás-

ra 700 oszporát, az mely mftot egy summában teszen 570 forintot. Ez volt minden egy-egy napra rendelt élése az kazul követnek. Az neve az követnek: Jadigiar Ali szultán.

Mikó Ferencz uram jutha bé ide az portára 5 die july.*) Elég tisztességgel hozám bé; volt 17 csauzunk, de bizony valóban nehezen találtam szállást neki, addig rontották az erdélyi követ uraim az más emberek házait, hogy csak oda igazítottak, az hol elrontották az szállást. Végre nagy nehezen alkalmas szállást találtam vala.

Voltunk először szembe az vezérrel 9 die july. Kedvesen látá Mikó uramat, alkalmas kaftányt adata reája—nekem nem adott.

Az lengyel követ búcsuzék el 20 die july.

Az császárral voltunk szembe 21 die july. Bakos István és Vitéz László felől én magam szollék az vezérnek, hogy nagy urfiak, és csak jöttek az hatalmas császár látni, s adassan kaftányt nekik. S mindjárt kaftányt adata nekik és ők is bójóvének császár elejibe.

Az Jenő dolga felől és az végbeli sok panaszok felől mikor sokat tractáltunk volna az vezérrel: végre ugyancsak az lőn az válasz, hogy im kiküldtem én Deák Mehmet basát az tömösvári basaságra; nemcsak az Jenő s végekbeli dolgot, hanem az fejemet is rá bízam, és minden oda ki Magyarországbavaló dolgokat. Azért meg is irom az uradnak, te is mond meg: hogy lássák, beszéljenek egymással, és végezzék el minden dolgot jól; ha lehetséges, úgy cselekedjenek, hogy az hatalmas császár szabljáját ne várják Jenő alá. Az régi hódolt faluk dolgát lássák, és valami állapotban az régi szultán Szulimán után való békességben volt az dolog, most is csak abban legyen — mi is többet nem kívánunk, ők is megelégedjenek az ő határokkal; az adót küldje bé az urad, nem azért, hogy az hatalmas császárnak az ti adótokra szüksége volna, de hogy az kik az uradnak itt a portán gonoszakarói vagynak, hadd dughassuk bé szájokat velle, az urad büségével s engedelmességével. Hiszem ha az hatalmas császár pénze kelfetik az uradnak, csak lássuk módját, nem fogyatozik meg az urad az hatalmas császár jóakarójában. Ezekután volt igen nagy tractánk némü-némü titkos dolgok felől, kit ide nem szabad megírnom.

*) oldalvást írva: 1619.

Onnat mikor Görcsi Mehmet basához mentünk volna, ő is e képpen sokat altercála. Mondá ezt is, hogy bizony nem az vala az szándék Jenő felől, de ez egy úttal mégis elfordítók; de lássátok jól meg, mit cselekedtek az Jenő dolgából, de bizony nem alusztok addig, valameddig Jenő tü kezetekben leszen.

Mikor ezekután Mikó Ferencz uram búcsuzik vala, monda az vezér Mikó uramnak: Mond meg az uradnak én szómmal, máskor olyan kevély bolond követet ne küldjön az portára, mint Kamuti vala, mert bizony nem használ velle. Az mejjére tevő az kezét a vezér, s erőssen megesküvök s ezt mondá: hogy Isten engem úgy segéljen, hogy Kamuti itt az portán sem az urának, sem az országának nem szolgált, hanem inkább ártott. Fordula reám*) s monda: **) Mond meg az uradnak, hogy ennek az kapitihájának jóval legyen, mert bizony igaz ember—mind az urának s mind az országának sokat is szolgált itt. Monda arra Mikó Ferencz uram: Nem leszen az én uram háládatlan az ő kegyelme szolgálatjáról. Ismét monda az basa: Ilyen követet küldjen az urad, mint te vagy; mert látom, hogy te is igaz ember vagy az uradnak és az országnak; véled tudok beszélgetni, de Kamutival nem tudok vala beszélteni. Ugyan te hozd bé az adót is.

3 die augusti búcsuzék el Mikó uram az basától, és akkor is kaftányt adata reá, de nekem nem adata—az ageb. Költségében és mutafarakaságában költséget kérék Mikó uramnak, s azt mondá az basa, hogy elvégeztem az tefterdárrel, s menj oda s megadja az tefterdár. Oda menék Alaj békkel s igen sokáig ott várakozván, én nem győzém várni az tefterdárt, hanem elmenék az szállásra. Hát egykor Alaj bék hoz egy zacskóba Mikó uramnak 20 ezer oszporát és egy fejrő roszzs lovat. Itt az tefterdár czigánysága volt, hogy az mennyi pénzt az vezér rendelt volt Mikó uramnak, nem adta meg az tefterdár, hanem maga roszzs lovat akarta érte adni; de Mikó uram sem vevő el az lovat, hanem arczul***)viszsa küldé az tefterdár, és oztán az ló is oda vesze s az pénz is.

Ez üdő alatt előljáróban indítottuk ki postán az urunknak való levelekkel Incze Jánost és Fodort, az Mikó uram szolgáját alagával az Mehmet basa szolgájával, az kit Gáspár vajdához küldé az

*) beszédében. **) Mikó Ferencznek. ***) azonnal.

igéretért. Ettől az al-agától küldtem én is levelet Gáspár vajdának az nekem ígért pénz felől, de félek hogy héjába; az hazug kurvafi agának*) — — — Incze Jánostól küldtem levelet az feleségemnek, küldtem egy vég patyolatot, kit vöttem magyar forinton fl. 9 és 25 pénzen, egy himet az két leánynak előruha aljába valót, melyet vöttem fl. 4 és 50 pénzen, egy lepedő-szélbevaló varrott himet, kit vöttem fl. 2 dr. 25. Bíró uraméknak és az tanácsnak irtam ugyanekkor egy levelet, melyet csináltam az feleségem levelébe.

5 die augusti indula ki Mikó Ferencz uram innen az portáról, kisírtam el Kucsukcsekmeczéig, és ugyan ott háltam velle az mezőbe. Estve egy peccsenyével és egy nagy veres palaczk borral igen jól laktunk vala, hogy más nap is mind beteges voltam belé. Itt estve jött vala hozzánk az flandriai követ, minthogy az pestis előtt itt Kucsukcsekmecznél lakik vala az tengerparton egy szép kertben. Igen sokáig nagy szeretettel beszéllettünk egymással; ott felfogadtatá vélelem, hogy másnap ő vendége leszek ebéden. De igen reggel menék hozzája, hogy még fel sem költ vala; ott felkelvén, velle beszélgettem, és hogy rosszszul valék azelőttvaló estvéli mulatságtól, nem maradék nálla ebéden, hanem visszamenék Constantinápolyba.

Küldtem Mikó uramtól levelet urunknak, de én ebbe semmi oly dologról nem irtam ő felségének, hanem mindenbe halasztottam csak az Mikó uram követségére. Alia uramnak is irtam, Balassi uramnak is irtam, hogy idején elküldjenek az szállás keresni, mert bizony az erdélyi házhoz szorulnak. Addig rontják az szállásokat, hogy szállást sem adnak nekik immár az városban.

Mikó Ferencz uram itt bennlétében ilyen fortély esék egy rajtunk. Hogy egykor szép móddal udvarral megyünk vala az vezérhez, az Eszki-Szultán mecsetének az végénél; ott egy részeg török — az hol az törökök löni tanulnak — hát ott íj az kezében, és az íjba fogta az nyilat; ugyan jól távol vagyunk vala, hogy reánk fordula mind nyilastól-íjastól és rútul kezde szidni, hogy: Aha bre gyaur gidi! az ki annyit teszen magyarul, mint: kurva feleségű pogány. Mikor szinte az bolt eleibe jutottunk volna, ott is ugyan nekünk álla az ebtölszakadt s ránk fordította íját nyilat, s ugyan mégis úgy szid. Megállá Mikó Ferencz uram s kezdé ő is szidni—amaz

*) Itt valami hiányzani látszik.

kétszerte inkább. Én eléggé hívám-vonám Mikó uramat, hogy menjünk el mert részeg, tegyük csak hallatlanná; de soha el nem vonhatám, hanem riasztá az szolgálait, hogy jancsárt keressenek az utzába, kivel megfogassuk és az basának vigyék. Az még az legények oda járanak, addig onnat az szomszédságból emberséges törökök jövének közinkbe, az kik minket is igazitnak vala el, hogy részeg az az török s ne veszekedjünk velle; amazt is az törököt csitítják vala, de az török annál dühösebben húzta az íját-nyilat, hogy meglője Mikó uramat. Mikor így veszekednénk, látók, hogy azt az lator törököt senki nem segíti, és az legények is belékaptak vala az még az jazakcsiát elhozták az több legények; én is megbízáván magunkat, szordítám az legényeket, mondek: fogjátok meg az beszte kurvát, vigyuk mi magunk az basának. Neki nódulának az legények, amaz lator török megfutamodék, ezek az mi legényink ugyan megfogák és vonni kezdék, hogy mi elvigyuk az basához. Azonközben nagy hirtelen annyi gaz török rohana reánk kövekkel hajítólag, hogy elfelejtők, hogy az török rabot az basának vigyuk; hanem elővevék elsőben Mikó uramat, az dandárral egy utszára üzőbe szalada, de bezzeg úgy megkövelék az legényeket, hogy rút dolog vala. Én hátra szakadék az sokaság közzé, engem senki nem bánt vala akkor—néztem, hogy az Mikó uram hátán is jó módon lobog vala zöld felsőruha az kövek esésétől. Mikor a sokaság között állanék lovam hátán és engem senki nem bántana: egykor csak azon vőm eszembe magamot, hogy hát az az lator török, az kit mi megfogtunk vala, kivont meztelen bicsakjával az sokaság között igen jó felém, és mig én is megeszmélém magamat s az lóval megrugaszkodám, addig ott ére az áruló s úgy csapa hozzám az késsel az lóháton, hogy az veres mentembe két helyen is általmene az bicsak, sőt az dolmányomon is szinte az faramba. Isten úgy akarta, hogy én lóháton voltam, az nyereg hátuljában tartózkodott meg az bicsak, mert elmetszett volna. Én egy utszára szaladék, Mátyás deák vélelem vala és azt fogá elő, és úgy hiszem hogy megis ölte volna, de hát az Isten úgy adá, hogy szinte szembe hozzák az legények két jazakcsiát: azok hogy láták, megkapák az kurvát, én eléggé mondam, hogy megfogják mert lator, mert ím az basához megyünk s követek vagyunk; tarták egy kevésség s meg elbocsáták. De mi is bizony csak alig szaladánk az constantinápolyi vitézség mel-

lett. Azután soha üdönk nem lön hozzája, hogy csak megpanaszoljuk is az basának, hanem szégyenletünkbe egy néhány napig csak arra az útra sem jártunk, maga az volt volna igaz útunk az basa kapujára.

7 die augusti jutha bé Osztroi István uram, és itt hamar expedálván, bocsátottam el ismét vissza.

13 die augusti küldöttem tölle urunknak levelet, melyet tam brevitis, quam secreti causa, ide meg nem írhattam. Írtam ugyan Osztroi uramtól Bethlen István és cancellarius uraméknak, kiváltképpen arról, hogy nagy severe írtak vala, hogy nem jól cselekedtem, hogy Deák Mehmet basát promoveáltam az tömösvári basaságra, kire elegendő választ töttem ő nagyságoknak.

Hogy Osztroi István urammal megbeszélők az basának az követséget, mondám az követség végében: Azt hallom nagyságos uram, hogy Karakás Mehmet basa igen haragszik Deák Mehmet basára; jó volna nagyságodnak írni Karakásnak, hogy ülne le, ne inditana valami háboruságot Deák Mehmet basával, mert ilyen nagy dologban nem jó ha valami zűrzavar leszen közöttök. Monda nagy contempte az basa: Jabana zula Karakas, az az: hijába szoll Karakás. Mikor az basa az tihája által mondotta meg az Osztroi uramnak való választ is, az többi között monda azt is az tihája, hogy megírja az basa Karakásnak, hogy vesztég üljön és mindenben hallgasson az uraddal való dologból Deák Mehmet basától.

14 die augusti estve kezdének az rettenetes esők, égszakadások, az ki harmadnapig tartá; ez harmadnap alatt éjjel-nappal szünetlen rettenetes iszonyu menydörgés, villámlás volt, kitől az ember elrémult, eliszonyodott; mely szörnyü iszonyu szélvész, rettenetes esőt égszakadást Constantinápolyba mostani élő ember senki nincs az ki tudna említeni: az nagy erős köpádimentum-utszakat úgy elmosta, szaggatta az rettenetes víz, hogy magam az szakadásokban sok helyt torkig is belé állhattam volna, hogy egynéhány napig az még az utszakat meg nem tölték, lovan nem mindeütt járhatott az ember az utszakon; az Eszki-Szultán Mehmet mecsetjének az egyik tornyát is ekkor ütö meg az menykő, az ki négy embert ölt meg az mecsetben; az nagy szörnyü víz miatt sok házak leromlottak, kiben az házak sok embert odaöltek—kiváltképpen Kozon basán igen sok kárt tött, sok házat lerontott, az az hogy kit az

utszakon az árvíz ragadott el, iszapba ölte, vesztette, kit az leromlott házak öltek meg. Az mint feltalálhatták, az harmadnap alatt ez az nagy esővíz többet ölt meg ezer embernél.

Ugyanekkor szakada le az erdélyi háznak az nyári ház felöll való oldala az utszáról és az konyhának az fele is, hogy az utsza felöll való leszakadott fal miatt az szomszédság el nem járhatott; és nem volt pénzem kivel megcsináltathassam, minthogy urunk ő felsége igaz hogy Kamuti követtől is küldött vala 250 fl. az ház csinálására, de ő abba sem nekem nem ada, sem maga nem csináltata vélle házat; még egykor hogy kértem vala az pénzt, hogy az házat csináljuk vélle, azt monda: hogy ő azt nem adja, nem akarja hogy ellopjam; meg(int) azután Tóth Mihály uramtól is küldött volt 100 forintot, ő sem ada egy pénzt is; Mikó Ferencz uramtól is küldött volt 100 fl. ő kegyelme sem ada. Urunk ő felsége írta volt két levelébe is, hogy minthogy az zsidó doctor el nem ment, vegyem meg rajta az mely 100 fl. Kamuti uram neki adott volt — ezért az pénzért meg kellett fogatnom az rossz cigány kurvafia gubás Jakab doctort. De ezalatt hogy csak az sem vala, mivel elkezdjem az házat, igen szép kaftányomat kelle elvesztegetnem csak 160 oszporán, és azzal kellett az házat csináltatnom; kire az mit költöttem, regestrumomba megírtam.

Költöttem arra az egy darab falra magam saját pénzemet 2600 oszporát. Azután, hogy az zsidó doctorral sokat kelle perlődnem, az zsidó doctor perire is költöttem mind azzal, az mit az conjurato-roknak fizettem, 600 oszporát. Ezért az adósságért meg kellett fognom Jakab doctort, és közel egy hónapig tartottam lánczon; de ugyan nem veheték soha többet rajta, hanem ezt az magam pénzemet nagy sok nyomorgatásával vettem meg rajta—az az három ezer kétszáz oszporát — s úgy bocsátottam el.

Acta.

17 die july másodszor szembe lévén az vezérrel, tractáltuk az végbeli dolgokat és az Jenő dolgát; kirevaló conclusiot teljességgel hagytam én Mikó Ferencz uramra. Azok, Istennek legyen hálá, mind türhető állapotban maradtak.

21 die volt audientiánk az császárral, elég becsülettel, ki nem mindenkor volt szokás; mert az két ifju legényt Bakos és Vitéz u-

ramékat bé kérém az basától az császár eleibe. Az első tractának idején az basa betegsége miatt az derék dologról nem beszélhettünk vala semmit, mert csak az két dolog is eltartott vala két egész óráig. Hanem újabban arról való audientíának napot praefigált vala ad diem 23 july divánból hazajövele után.

Ez nap Mikó Ferencz urammal előmenvén és ott várván, hogy az divánból kijöjön az vezér: mikor megjött volna, csak kevés várta egy kapucsi basát küldé ki hozzánk s izene, hogy ne várakozzunk ma bátor, mert igen rosszszul vagyunk s nem beszélhet, hanem holnap reggel menjünk s akkor beszélj véllünk minden dologról.

A még ott ülünk, addig hozának hírt Mikó Ferencz uramnak az pej ló felől, melynek látni menénk, és hogy azt meglátók, Mikó Ferencz uramnak kelleték maradni az ló árulására; engem küldé el Mehmet basa uramhoz, hogy kérjem, hogy jó reggel jöjön elő az basa kapujára. Ekkor hogy mentem volna Mehmet basa uramhoz és ott szóra fogtam volna Mehmet basát, mondtam neki: Minthogy Görcsi uram s nagyságod is érti immár az én uram kívánságát az titkos dologról, én elhittem, hogy eddig az fővezér is érti azt; azért mondtam—ha Istent szereti nagyságod, mit vehet eszébe akaratjokból—leszen-e ahoz az dologhoz akaratjok vagy nem? Monda erre Mehmet basa: Bizony nem tudom, mert igen forgatják azt, hogy hogy lehessen az őtöllok, ha most is immár újlag megerősítették az frigyét Ferdinandussal? Mind Isten előtt s mind ez világ előtt szidalmaz gyalázat lenne az nekik, ha ők az frigyét felbontanák. Ezt beszéli az két vezér. Hogy immár kezembe vala az Gáspár vajda uram levele, kit felségednek ím in specie küldtem, kinek commentariusáról azelőttvaló későbbi levelembe irtam volt csak particulariter; derék tractálását pedig—mint volt—annak főképpen Görcsi Mehmet basa urammal, arról viva voce Mikó Ferencz urammal eleget conferáltam—ahoz az levélhez és azelőttvaló tractához képest mondtam Mehmet basa uramnak ugyan az végre, hogy data occasione ugyan intimálja ezt az vezéreknek mind magától is; mondtam neki: vagy titkoljuk vagy nem titkoljuk, de az magyar nemzet régen végére ment ennek, hogy az német nemzet eladta s elárulta az kevés magyar nemzetet, hogy hamar üdön módot keresvén benne, elkezdje az hajduságon és azt elfogyatván, pusztítván, kergetvén, az többi

is elfogyassa és így álljon bosszút az Bocskai feltámadásáért. Azért éntöllem higgye azt nagyságod s ő nagyságok is: hogy ha az én uramnak mostani kívánságára az hatalmas császár és fényes porta nem néz is, de most alkalmatosságok levén hozzája az csehek zürzavara miatt, soha fejekre nem várják, hanem bizony eleit veszik, és csak magától is feltámad az magyar nemzet, és ha lehet ő veszi eleit az reá következő veszedelemnek valamint jár s valahogy jár, meglátja nagyságod—ezt bátorsággal én szómmal mondja nagyságod az vezéreknek. Monda arra: hogy mernék azt ők megpróbálni, kihez vetnék az hátokat? Mert magoktól bizony semmik s csak markokba szakad. Mondtam arra: szinte itt kell ám az idejénvaló gondviselés. Im ezt látja az én uram, és azért kínálja meg alkalmatossággal az fényes portát; hogyha az fényes porta nem veszi ezt az alkalmatosságot, az magyar nemzet valaki leszzen de bizony fejedelmet keres ehez az dologhoz s véghez is viszi ebben az esztendőben. Azért most lássa meg ő nagyságok igen-igen jól: ha jobb-e olyan igaz királyát—mint az én uram—az hatalmas császárnak és muzulmán nemzetnek előbocsátani és hozzá segíteni ebben az dologban, vagy más idegennek engedni, az ki mindjárt csak olyan ellensége legyen az muzulmán nemzetnek mint az német? Jól meglássák most az idején.

Monda erre nekem: Mit mondanál hát te ehez, hogymint nem bántódhatnék meg az hatalmas császár hűti és frigye is, melyet immár újlag megerősített Ferdinandussal, és hogy ebben is előmehtetnénk? (Én kegyelmes uram vagy jól esett vagy rosszszul, de én erre ezt mondtam.) Mondok: talám ezt ő nagysága az fővezér sem érti annyira, nagyságod jobban tudhatná ha akarna vagy eszedbe jutna. Tudjátok-e azt, hogy noha német császár vagyunk az frigybe békötve s megnevezve, de az az frigykötés nem Németországról, sem német nemzetről vala kötve, hanem csak annyira az mennyire az német, magyar király, és Magyarországra nézve vagyunk az az frigykötés; kinek sok jelei vagynak, de az többi között csak ez is nagy jele: hogy mikor az német követ béköt, nem úgy jö mint német köntösének is öltözetivel, hanem úgy mint magyar öltözetbe. Azért, hogy ő magyarokért jár ide követségbe és az magyarokat adja el az követség alatt: illik-e az magyarnak ezt elhallgatni? El sem hallgatja, meglátja nagyságod. Másik az: minthogy immár

igaz, hogy az magyaroké az frigy, nem az németeké, ha az magyar azt az frigyét az német fejedelemség alatt úgy nem akarja megtartani, hogy kötheti az hatalmas császár az magyarokra erővel azt az frigytartást nyilvánvaló ellenségekkel? Így mind az muzulmán nemzetnek jó módja s igazsága vagy onnan ebbe: ha az, az kié az frigy, kívánja az hatalmas császár segítségét s ótalmát, az kire való fejedelemségbe most ez világon senkinek jobb módja nincs, mint az én uramnak. Most jól meglátja ő nagyságok. Az több okokat nám monduk s megmondjuk. Monda erre: igen az szívemre tevéd az kezedet! Erről mi nem gondolkodtunk. Ezt én újabban eleikbe adom az basáknak, muftinak s hocsának igen titkon; mert énnekem ezt immár eddig mind az két vezér, mufti, hocsá ezt adták vala előmbé, hogy én elmenjek tömösvári tisztembe, és ott valahol szembe-lévén az erdélyi fejedelemmel, minden dolognak jól végére menjek, egyetértsek az erdélyi fejedelemmel, és még Jenő miatt is az megkötött frigynek felbontására innét semmiképpen okot ne adjunk; mindenben onnét kell okot várni hogy adjanak—ha miben módunk vagy onnan—az erdélyi fejedelemmel, el se mulassuk, ne is hirtelenkedjünk. Azért ezt én értvén, eleiben adom ismét újlag csak magamtól is; meglátom, mit szólnak felölle. Immár én nem késem, hanem Tömösvárra elmegyek és ha kedve leszen az uradnak hozzája, felmegyek én hozzája Dévára és minden dolgokról beszéllek velle. Ha Isten adja, megjövendöltem én azt az uradnak, hogy ha ketten mű egymásnak igazak leszünk s egyetértünk, én teszem meg—úgy monda — magyarországi királyá.

Mondám arra: hogy nagyságos uram, az is mind jó, de félek én, hogy igen késő leszen az, ha még nagyságod Tömösvárra megyen s onnan készül felmenni Dévára. Az üdö most is eltölt; meglátja nagyságod, hogy az magyarok nem hagyják az alkalmatosságot, kiben ha az én uram módot talál, bizony hátra sem marad — vagy érd Erdélyben vagy nem. Monda arra: jah, hogy lehetne hát az különben? Mert még én erre az szóra innét Erdélyre nem megyek általánfogva, hogy annak olyan nagy czégére legyen. Mondám arra: Ugyanis nem illik nagyságodnak innét igyenesen Erdélyre menni, hanem én így gondolkodom felölle—ha az én uram is javolja—hogy nagyságod Vidinnél kelne által az Dunán, és mintha allabb úton menne Tömösvárra, az Kaladna havasán menne által, és

ott az Vaskapun csak hirlétig rándulna bé, oda közel vagy Hunyadra, vagy ott egy helyen megtalálná nagyságod az uramat. Addig tudom én, hogy az uramnak is bővebb értelme lenne felölle, mint vagy onoda fel az dolog. Egy nap eleget tanácskozhattok. Valami leszen s valami nem, de megvállik akkor. Így csak jól eszekbe sem vennék, hol jár az uram is és nagyságod is. Ennek igen örüle az tractának. Eddig ebbe volt a nap.

Serenissime Princeps et Dne mihi naturaliter clementissime etc.

Az szent seregeknek Istene felségedet sok bódogságos áldásával tegye bódoggá, és ez mostani előtte álló bódog szerencsáját vigye elő az ő szent nevének dicséretire, szegény hazánkknak épületire.

Noha kegyelmes uram felségednek ilyen böcsületes követe mint Mikó Ferencz uram itt benn lévén, talám ugyan nem is volna illendő, hogy én is felségednek irkálásommal fejtét fájlalnék: mindazáltal hogy felségednek én is valami rövideden ne írnék, nem türhetem; kíváltképpen előttem viselvén felségednek nekemvaló kegyelmes bő irását. Az mi azért az publicumot nézi: az felöll csak ez előtt felségednek Bonyhai András által úgy vagy on hogy kétképpen irtam volt: levelemnek derekába csak ambigue, Postscriptába világosabban. Az mely Postscriptában való irásomnak scopusa az miben akkor volt, most is — legyen áldott az szent Istennek neve — abban vagy on. Kinek állapotjáról az Úr Isten Mikó Ferencz uramot haza vivén, minden dologról felségedet bővebben tudósíthatja. Az mi pedig az több derék nagy secretumokat nézi: abban is kegyelmes uram Istennek szent segítése véllünk lévén, semmi hátra nem maradt. Elegedendő üdeje lévén ő kegyelmének Mikó Ferencz uramnak hozzája, mindennémü részről ő kegyelme bőségesen tractált az vezérekkel, kiről való resolutio kegyelmes uram minthogy sem Mikó uram, sem én pappirosamra való megírni: ahoz hozzája sem fogok; immár az dolog annyira vagy on Istennek kegyelméből, hogy ezen három vagy ad summum négy nap alatt Mikó uram megindulván—sietséggel kelletik mennie felségedhez ő kegyelmének—felségedet mindenekről bőségesen tudósítja. Közöl s szükségesb dolga felségednek mindezeknél a felséged előtt ilyen dolog: Minthogy az mi derék conclusionak kelletik lenni, Mehmet basa uramnak fidei et industriae sunt commissa, az dolognak hamarébb voltáért ő nagysága arra is kész vala, hogy igyenesen Havasalföldére megyen va-

la felségeddel való tractatusért, ott hasznót is remélvén; de miné-
künk Mikó urammal az nem tetszék sok okokból, kiváltképpen hogy
annak híre üdö előtt ne terjedjen, kinek Mehmet basa uram is örö-
mest cedált. Hanem vagyon ilyen conclusionk ő nagyságával, hogy
az mint feljül is irtam, Istennek kegyelméből ezen három vagy négy
nap alatt ő nagysága innét megindulván, az fejevári derék útra
menjen, és Mikó Ferencz uram innét az Által-úton menjen. Ha felsé-
gednek ehhez kedve vagyon, ezen levelünk megérkezvén, azzal
semmit felséged ne késsék, hanem egy böcsülletes postáját az Által-
lon felséged bocsássa Nisre, és ott értésére adja felséged Mehmet
basa uramnak: hova s micsoda helyre térjen, az hol felségeddel előbb
szembe lehessen. Ő nagysága kívánja vala azt is, hogy Tömösvár-
ra bészállván, onnat jöne fel Dévára, vagy hova felséged alkalma-
tosb helyet mutatna az felségeddel való tractára; de mű Mikó uram-
mal azt nem javallottuk, azért, hogy talám az az felséged előtt ál-
ló dologban késedelmet szerezne; hanem mű így discouráltunk Meh-
met basa urammal: hogy az dolognak hamarabb voltáért ő nagysága
ne menjen addig Tömösvárra, hanem az feljül megirt mód szerint
ő nagysága kitérvén útaból, térjen Káránsebes felé ha felséged ide-
jén értésére adja, és felséged is vagy Hunyadra, vagy annál is kö-
zelebb ott Haczak táján lévén, egymással szembe legyen, és Is-
tennek kegyelméből egymással conferálván, ha miben az Úr Isten
módot mutat, láthasson dolgához.

Ezenkívül általunk felségedet obtestálja, hogy felséged senki
szavára semmibe meg ne induljon, az valameddig ő nagyságával az
dologról nem tractál, hanem csak interim is az oda ki való dolgok-
ról felséged igen sollicitus legyen s bizonyos értelme legyen min-
den dologról; mondja azt is, hogy felséged emlékezzék meg rolla,
Lippa alatt lóháton lévén mind felséged s mind ő nagysága, mit be-
széllett felségednek—Istennek szent kegyelméből nagy reménysége
vayon abban, hogy ő nagysága véghez is viszi azt. Immár kegyel-
mes uram az az felséged böles arbitriumába vagyon; de felséged az
üddög legyen igen csendesesen, semmit ne inditson, ez dolog sem ké-
sik, alkalmas üddög minden dolog jobbá leszén.

Az mi az egyéb követségeket nézi: áldott az mi kegyelmes
szent Istenünknek szent neve, az ki felséged szívét s tanácsát erre
az extraordinaria legatiora s kevés ajándéokra indította s vitte volt,

de mindezekfelett az demissa legatiora és oratiora; kinek micsoda
effectussa lött, énnekem azt itt irnom nem szükség: ő kegyelme
Mikó Ferencz uram maga szájából az vezéreknek eleget hallott, mind
azelőttvaló követnek állapotjáról s mind az én méltatlan szolgálá-
tom felől — ő kegyelme tudom viva voce mindeneket referál fel-
ségednek.

Felséged kegyelmesen megbocsássa, hogy Bonyhai Andrástól
az türkezeket meg nem küldhettem. Immár akkor régen kész volt,
de bizony elfelejtettem. Ebben pedig micsoda sollicitudom volt, hogy
felségednek kedve szerént vásárolhassak, ő kegyelme Markó vajda
uram is bizonyosságom; mert még itt benn lévén ő kegyelme is, elvit-
tem véllem s úgy kerestük, de én ezeknél illendőbbeket nem talál-
tam. Irtam volt felségednek, hogy Halepről várunk egy áros embert,
ki azfélét hoz, az is azközben megjuta, és az mit hozott onnat, im
külön felséged meglátja: 20 vagyon külön, attól vöttem — ez volt
mind az színe. Ez 57 türkez egygyel-mással, kegyelmes uram, egészen
reáment az 100 fl.

Még is felségednek alázatosan könyörgök, felséged kegyel-
mességéből immár mentsen meg ebből az purgatoriumból, kit fel-
ségednek alázatosan életem fogytaig megszolgállok.

In reliquis eandem Serenitatem ad vota quam diutissime felicis-
simeque vivere et valere desidero.

Datum apud fulgidam Portam ottomannicam, ultima die july
Anno Domini 1619.

Ejusdem Serenitatis Vestrae

humilis et fidelis servitor

Thomas Borsos m.p.

Post S. Eközbe hozák kegyelmes uram, Gáspár vajda uramnak
egy levelét, melyet nem tagadom, hogy én félig sem érték. Az első
részt tudom, hogy néz arra, az miképpen elmenetelibe igen kért
vala, hogy kapitiháját egy rossz görögöt instruáljak; ki hogy most
is rossz ember, arról irtam volt Gáspár vajda uramnak és arra
felelt meg. Az másik része igen rövid, de az csak ígéretbe-forma,
de azért ő nagysága még eddig egy pénz-érőt is nem praestált, nincs
is reménységem &. De az levélnek az dereka mire nézzen: azt én
eléggé nem értem. Én, kegyelmes uram, azfélébe procedálni nem

is akarok felséged instructioja nélkül; noha mikor derék tractám volt nem csak egyszer Görcsi Mehmet basa urammal, főképpen magam adtam okot arra Jenőre nézve, hogy ha valami contemptust hozhatnék az hajdukra; de egy summába mondva, ezektől contemptusokat nem tapasztalhattam. In contrarium, a német uraimat is exploráltam, de ott azt láttam egy szóval mondva: hogy egy órába felfordítanak őket—az mint itt a palánkoknak destructiojáról ír Gáspár vajda uram. Az mint pedig legkésőbbi levelemben irtam volt felségednek: az Gáspár vajda uram és Startzer uram tillos szavakat—hanemha az volna commentariussa ez levélnek—én felségednek küldtem azért, mintha nálla fundamentumul láttatnék ez a levél az felséged mostani intentumának. Ez is a felséged bölcs ítélleti. *)

Ezt az levelet küldtem el Bonyhai Andrásról, 29 die augusti.

Serenissime Princeps et Domine &. Sequitur salutatio.

Kegyelmes uram! Az felséged kegyelmességéből Mikó Ferencz uramnak írott levelet Bonyhai András hozá meg die 25 augusti, úgy vagyon, hogy mint 8 óra tájban reggel, mikor magam az dívánba voltam. Dél után megjövén és az szállásomon találván Bonyhait, látván az felséged kegyelmes írását, hogy reám is néz az levélnek látása és gondviselése: felszakasztottam és azon nap estig igen diligenter megolvastván repetáltam, az elmémnek labilis voltáért memoriáléban articulatum excerpáltam; melyet propter brevitatem scripturae im in specie levelembé includálván, felségednek küldtem, nem úgy, hogy ezeket ilyen breviter proponáltam volna, hanem igen copiose minden circumstantiájával. Felségednek igazán irom, hogy tovább tartott erről való tractánk két egész óránál. Úgy tetszik, hogy semmi pont hátra nem maradt benne, az kit valóban meg nem rumináltunk, kikről való resolutionkat hogy talám bő beszéddel kellett felségednek megírnom, felséged kegyelmesen megbocsássa.

*) E levél végén im e czímzés állott: Serenissimo Principi et Dno Gabrieli, Dei gratia Transylvaniae Principi, partium Regni Hungariae Dno et Siculo-rum Comiti etc Dno et Principi mihi naturaliter Clementissimo: kissé hátrább pedig ily jegyzés: NB. Ezt az Mikó Ferencz uram itt benléiben akarom vala Incze Jánostól elküldeni; de nem tetszék Mikó Ferencz uramnak és mást irtam igen röviden.

Minekeltötte pedig ezeket csak proponálni kezdtem volna, legelőször is maga az vezér referála—így monda: Ez néhány nap nem mondtam neked, mely nagy titkos erőss levelet irt nekem Halill effendi Landor-Fejérvárról, kiből írja azt, hogy nem tudhatják soha mire vélni—mert igen titkosan jár az dolog—de igen szorgalmasan járnak az magyarországiak Erdélybe és az erdélyiek Magyarországra, kire igen kívántatnék az portától is az vigyázás. Én—úgymond az basa—minthogy az urad előtt álló dolgot immár értettem, választ irtam Halill effendinek, hogy azon semmit ne búsuljon; mert hogy annyi sok panasz jött az elmúlt napokban az sok latrok felől, most azon járnak egymáshoz, hogy mind az erdélyi párton és az német párton azféle latrokat keressenek fel és abba munkálkodnak. Én ezt igen megköszöném az basának, hogy ő nagysága ilyen titkosan és bölcsen viselte magát az Halill effendinek való választételben.

Noha kegyelmes uram, felséged kegyelmes írása nem annyira comprehendálta, de az ittvaló állapothoz képest az felséged méltóságos nevével az vezérnek ő nagyságának először felségedhez eddigvaló jóakarattját és az vindictának leszállatását böcsületesen megköszöntem, az felséged jövődö hűségét ajánlottam. Kire csak röviden monda, hogy ezután is azon jóakaratomat várja az urad, csak viselje jól magát az hatalmas császár portájához. Nem tagadom, kegyelmes uram, magam személyembe is sok szóval köszöném ő nagyságának, csak reám nézve is: hogy ő nagysága az én szegény fejemet, lelkemet is megszabadította abból az nagy rettegésből. Mondám ő nagyságának—mondok—én igazán mondom, hogy én immár régen elszántam vala magamban, hogy én örök bűdosásra Miszirbe menjek, ha nagyságod az kemény fenyegetéseket csak valami részből is az én kegyelmes uramon s országán megteljesíti vala az én ittvaló kapitibaságomban; soha én az én hazámba nem mertem volna menni, mert még az fogakkal is megszággattak volna az emberek—azt nekem tulajdonítván, hogy én vagyok az oka annak az romlásnak—kit igen felette köszönék neki magamtól is.

Ezen sokat nevéte az vezér s monda, hogy: ugyan megijedtél vala? Mondám: bizony kegyelmes uram megijedtem vala. S monda, hogy csak úgy gondolkodjatok a felől, hogy az uradnak hűségét

most is meglekinté az fényes porta s elhalasztotta; de meglássa az uratok, kit küld követségbe ide, mert meglátják vala, ha lett vala szabljája Erdélynek? Én ismét igen köszöném ő nagyságának. Egyebet is beszélt, de arról felséged eddig is eleget értett s most is Mikó uramtól is.

Ezek után referálám az új híreket ő nagyságának, az melyen igen örüle. Monda azután: Im már elérkezett az német követ újlag — vagyon-é híretekkel? Mondám, hogy vagyon nagyságos uram. Monda, hogy: értétek mivel jöttek azok? Mondám, hogy nagyságod megemlékezik rolla, hogy azelőtt való posta ittlétében is az uram leveléből emlékeztem vala én nagyságodnak, hogy jö egy magyar főember, de az uram kérte nagyságodat, hogy nagyságod én véllem beszéljen azok felől s megérti nagyságod annak is állapotját. Azért az én uram nekem azt írta, hogy ezt mondjam meg nagyságodnak: hogy az az magyar az miért jött, kételen és nem jóakarátjából jött; azért küldött egy németet velle, hogy egyebet ne mondhasson nagyságod előtt, hanem az mit mondatnak velle. De nem igaz követségben járnak — meglátja nagyságod. Hanem azon kéri nagyságodat az én uram, hogy nagyságod azt az magyart küldje Erdélyen által, ha nem akarna menni is az maga magyar atyafiai közzébe — nagyságod sokat használ velle. Erre csak azt monda: megértém, meglátom mit kell cselekedni. Itt léssz te s értésedre adom én neked, micsoda leszen az követség.

Az mint felséged látja memorialemba való consignatiomat, azokat én articulativum igen bőségesen eleiben adtam ő nagyságának, az melyet rendszerint igen csendesesen mind elhallgatott. Mikor ő nagysága mind elhallgatta volna, így kezdé el az discursust: Ezt én mind eléggé megértettem még Mikó Ferencztől, mert ezek is ugyan mind azok, az mit ő velle beszéllettünk; az kiről nám immár két úttal is elég választ töttem, s azzal bocsátottam el mind Mehmet basát s mind Mikó Ferenczet az uradhoz, hogy az Istenért igen jól meglássák, ha miben igaz mód leszen, lássanak hozzá, de frigszezésre okot ne adjanak; mert az Isten meg nem áldja munkájokat, holott Ferdinandussal való frigyét immár az hatalmas császár erős hittal megerősítette. És valameddig Ferdinandus az ő királyságában benne leszen, hogy ötöt abból ki nem rekesztik, de nekünk addig semmi módunk nincs, hogy ő velle frigyét bontsunk, innét ő ellene

segítséget adjunk — ő melléje sem adunk, ha csak egy embert kérne is, mert az frigylevélben nincs, hogy mű neki segítséggel tartozunk; ugyan nem is adunk, abban bizonyosok legyetek akár-mint kérne is. Én Mehmet basát oly tanúsággal bocsátottam minden felől, hogy csak legyen jó módja az uradnak dolgában, semmiben az urad meg nem fogyatozik. Monda ezekután az basa nekem: Tölled egy kérdést kérdek, erre felelj meg nekem. Az kérdés ez penig.

Az miképpen az csehek feltámadtak az urokra úgy mint királyokra s velle harcolnak, mikor az tú törvényitek szerént Ferdinandus törvényben állana az csehekkel, ennek az támadásnak az okát törvény szerént melyik nyerné meg: Ferdinandus-é avagy az csehek? Melyiknek vagyon igaz boka az hadakozásra? Lelkedre kérlek, hogy ezt te énnekem mond meg. Mint ilyen gravis questiora és ilyen hirtelen, az mint tudtam, kegyelmes uram, én ilyen választ töttem — jól esett-é vagy nem, az felséged bölcs ítéleti. Ha Ferdinandus király tétetne pápásokkal törvényt, ő nyerné meg; de ha az csehek más valláson valókkal tétetnének törvényt, az csehek nyernék meg — mert igazabb ügyök vagyon az cseheknek ez dologban, melyet hogy nagyságod jobban és fundamentumából megérthessen, ez az dolog ebben áll: Hogy az egész keresztyén világon valamikor az mely országban királyt, fejedelmet választanak, erőssen megesketik — minthogy immár az keresztyénségben sok hűt szállott külön-külön felé, de arra vagyon legelső gondjok is az ország véneinek az fejedelem választásában — hogy arra esketik egyikre meg: hogy azt az országot addig való szabados hűtében megtartja, senkit hűtében, vallásában meg nem háborgat; ha penig megháborítja az ilyen országot szabados hűtében, vallásában — ez az értelme az keresztyén országnak ez dolog felől — hogy szabadon s igazán reá támadhat urára, fejedelmére és kardat vehet ellene, mert ő szegte meg az esküvést. És ez ilyen királyt törvénytelennek tartják. Azért az csehek így jártak mind Mathias császárral s Ferdinandussal is, s ezért támadtak fel királyokra, hogy szüntelen bántotta meg őket, sőt egynéhány szentegyházat is elrontottak. Im már nagyságod megítélheti ehhez képest, ha vagyon-é igaz okok az cseheknek az fejedelmekre való feltámadásra. De hogy nagyságod ezt bővebben megértse: Ferdinandus az több pápás fejedelmekkel szintén azont végezte titkon az magyarok

felől is, az mely titokvégszéknek az levele az magybrok kezében vagyon immár régen; és ezt értvén az magyarok, valakik nem pápisták—de akarnak magokra jó idején gondot viselni és az csehekkel egyetérteni, hogy ennek vegyék elejét. És minthogy az csehekkel egyaránt vagyon dolgok, együtt is fogják ezt az dolgot; meg is higgye nagyságod, hogy együtt fogják s nem várják fejekre az pápistas kardját — ez az válasz az nagyságod kérdésére. Monda arra, hogy igen akarom, hogy ezt értem. Én is mondtam ő nagyságának, hogy nagyságod ne nehezteljen, én is egy kérdést kérdek nagyságodtól, tegyen nagyságod nekem arra választ. Monda arra: Örömet meghallom s örömet választ teszek. Ez az kérdés: Mint érti nagyságod azt az mondást: hogy az hatalmas császárnak Ferdinandussal vagyon frigye, és az meddig Ferdinandus él, vagy országából ki nem űzik, mindaddig meg akarja tartani az hatalmas császár véle való frigyét? Minthogy nagyságod immár az én számból is érti, hogy az csehek méltán támadtak fel Ferdinandus királyra: ha Magyarország is az én uramat béveszi és feltámad az király ellen, mégis-mégis nagyságod ugyan Ferdinandus személyére néz-e inkább az frigykötésben, hogynem Magyarországra és Csehországra? Monda arra az basa: az Ferdinandus személyére nézek, mert ő véle vagyon az hatalmas császárnak erőss kötött frigye. Mondám erre: Én az Istenért kérem nagyságodat, ne neheztelje, igen jól reá vigyázzon az én szómra, hadd tégyek választ erre. Örömet elhallgatom (monda). Igen sok bő szóval rakám ezt eleibe, mondtam: Ezt gondolja nagyságod igen jól meg: mikor az fejedelmek egymással frigyket kötnek, mi végre kötnek? csak személyekre nézve-é, vagy országokra nézve? Soha azt senki nem mondhatja, hogy egy fejedelem is maga személyére köt frigyket más fejedelemmel, hanem országára nézve. Ha penig az ilyen fejedelmet az maga országa veti el, és reá támad törvénytelenységért s más fejedelmet viszen reá, az kivel az ő hűlit, szabadságát akarja helyre állatni, és azon frigyben, az melyben az ország volt, meg akar maradni: melyikre kell nézni az más frigykes fejedelemnek? Az egy megvetett királynak személyére-é, vagy az országra? Megbocsássa nagyságod, de nem az egy király személyére kell nézni, hanem az országra, és az országgal kell igazán megtartatni az frigyket, nem az egy embernek személyével. Szinte így vagyon az Ferdinandus király dolga. Az ő

törvénytelenységéért Csehország több országgal együtt reá támadott, Magyarország is azt cselekedti, az frigyket az hatalmas császárral meg akarja tartatni — hát hogy lehet az, hogy nagyságod egy személyre nézzen az frigynek megtartásában, nem egynehány országra? Soha sem Mathias császár, sem Ferdinandus király meg sem gondolták azt, hogy magok személyekben frigyket kössenek az hatalmas császárral, hanem az országokra nézve. Ha valamely királynak országa nincs, hogy tarthat úgy mint király frigyket más hatalmas fejedelemmel? Én az Istenért kérem nagyságodat, nagyságod ezt igen jól meggondolja — most az ideje. Az mely országok az hatalmas császárral frigysek voltak, azok jobban meg akarván erősíteni az hatalmas császárral való frigyket, nagyságod el ne taszítsa az hatalmas császártól, mert ezek általán fogva azon általmennek, valamit ad az Úr Isten. Így azért az nagyságod ítéletire és az hatalmas császár portáján lévő bölcs emberek ítéletire támasztom én ezt: hogy mihelyt Magyarország is az csehekkel ha felkél és Ferdinandusra támad az törvényteleniségért, nem tartozik az hatalmas császár sem nagyságod oly végét várni ennek az hadnak, hogy vagy jobban kiverik Ferdinandust országából, birodalmából, (holott most sem Magyarországra lakik Ferdinandus) vagy valami tökéletes vége legyen ez mostani nagy indulatnak; hanem addig kell az hatalmas császárnak megsegíteni Magyarországot, ha kívántatik. Mikor ezeket tolmácsolá Szöflikár, magától találá ezt fel az tolmácsolásban, de én szómmal monda meg az vezérnek itt az portán az szultán Musztafa példáját: hogy a míg országát bírta, addig szultán Musztafa kötött frigyben volt minden frigykes országokkal; de mihelyt országa ötletet letette, kinek vagyon gondja s frigye szultán Musztafával? Senkinek. S ki tekint csak reá is szultán Musztafára? Senki.

Mikor ezeket tolmácsolá Szöflikár, az vezér ugyan az szájára tevő az kezét, és felette igen attente de már mind elhallgatá és alkalmas ideig gondolkodván felőlle, monda: Nem tagadom, mert az dolog az én fejembe nem jött volt. Én azfelől másképpen gondolkodám, de igen akarom s kedvesen veszem tőled, hogy ezt énnekem értésemre adád. Semmit az te szód ellen nem szolhatok, mind úgy vagynak; az mai naptól fogva különben viselem magamat én is hozzájuk és ez dologhoz. Ehezképezt az urad semmit ne tartózzék, csak legyen Magyarországra jó fundamentuma, lássan dolgához—

az segítségben meg nem fogyatozik. De még is én is mondok neked egyet ilyen nagy dologban, az mint immár értem az dolgot: Mi dolog legyen az, hogy az uradnak követeivel csak egy ember sem jött sem Magyarországból, sem Csehországból egy postájok is ide az hatalmas császár portájára, hogy itt ezekről — bátor igen titkon lőtt volna — még is hírt adott volna az hatalmas császárnak? Mert Bocskai nem fejedelem vala, mint az urad, hanem csak egy úr vala, de ő így cselekszik vala; sőt oztán még maga is eljőve és az hatalmas császár koronáját elvevé — az soha portán sem volt, de az urad sokszor volt az hatalmas császár portáján, és ezt inkább meg kellett volna tanulni. Erre ilyen választ tötem: Azt nagyságod jól tudja, hogy az én uram ezt nem régen kezdette, hanem ihon csak három négy hét alatt — azt is igen nagy titkon, erőss hit alatt; addig az én uram tovább ebben nem akara menni, hanem nagyságodat találtatá meg először és innét akarta érteni, nagyságodnak mi tetszik ez dologban. Ezt látom okának, hogy olyan mélyen eddig nem nyult az dologhoz; de tudom, hogy magától is azt az útát követi, én is pedig — ha nagyságod mit parancsol — úgy megírom az uramnak. Monda arra, hogy magam is megítéllem, hogy nincs vétek eddig benne; hanem ird meg azt is az én szómmal, hogy ugyan nem is szükség addig azféle embert ide küldeni, hanem Isten segítségével immár ha megindul, csak valami részében benn legyen országának is, erre igen főgondja legyen: hogy abból az országból való embert küldjön bátor csak postán maga emberével ide az hatalmas császár portájára; de ha lehet Csehországból is legyen az főkövet, annak utánna — annak annakutánna is ideje leszen — hogy itt az hatalmas császárnak mutathassunk oda való embert. Igaz, hogy igen titkon kellett lenni — ugyan legyen az, míg annak az ideje. Meghígyje az urad, hogy énnállam oly titok ez dolog — azokon kívül valakiket az urad tud, hogy ezeket tudja — hogy az földnek sem mondtam, sem mondom.

Ezeknek az Úr Isten ilyen successusát adván kegyelmes uram, még is újabban léptem az budai segítségre. Az mint consignáltam, arra is igen breviter választ tőn — ezt mondá: Semmi kétsége ne legyen az uradnak abba, valamivel elbocsátottam Mikó Ferenczet és Mehmet basát. Megvagyon még Mehmet basa kimenetelinek előtte parancsolva Karakás Mehmet basának, mellé rendelt hadaknak,

hogy ha az életeket szeretik, sem órát sem napot ne várjanak, hanem mindjárt Budára felmenjenek, és sohuá táborba mezőre ki ne szálljanak újabb hír nélkül, hanem az városban benn legyenek, Mehmet basától várjanak. Azt valóban megírtuk Karakásnak, hogy semmi oka egyéb sincs, hanem hallván a keresztyének közt az sok zűrzavart, az hatalmas császár országát kell őrizni valami véletlen dologtól. Azért ebben fogyatozás nem leszen — csak érthessetek egyet jól Mehmet basával.

Ezekután fogtam az 50 ezer aranyhoz. Az felséged kegyelmes írásához képest erre is ilyen választ tőn: Nám megmondtam Mikó Ferencznek is — azt én semmibe meg nem változtattam s most is nem változtatom — Mehmet basával erről így végeztem: ezt Mehmet basa az fejére vőtte, hogy ha kívántatik hogy meg kell lenni az pénznek, velle egyakarathból küldjenek bé és mindjárt megküldöm én azt az pénzt; ha pedig ebben valami késedelmet látnának: reá felele Mehmet basa, hogy ő Fejérvárat szerit teszi annak kalamároknál, az míg kiérkezik az pénz. Erről is kegyelmes uram (ez) az válasz.

Az adó dolga felől, kegyelmes uram, az mint felséged irt volt, azt is bővön eleiben adtam a szerént, kiről arról is így resolválta ő nagysága magát: Az urad adója nélkül az hatalmas császár igen könnyen ellehetne, minthogy eddig is ellehetett. Ezt én tiszta igaz szeretetből mondom — így ird meg az uradnak — az adót semminek tartom; de ezt az adót azért felette igen szükséges most beküldeni az uradnak, hogy nem minden ember érti az urad dolgát, mű sem mindennek kiálthatjuk: sok nem jóakarója, reá szollója vagyon az hatalmas császár előtt — az mostani adóval dugjuk bé azoknak szájokat, szemeket. Én is arra felelek*) — csak értsenek egyet Mehmet basával, és írják ide bé újabban az dolgot Mehmet basával ez pénz felől — nem azt az pénzt, az adót, hanem többet küldök ki ezen főkövettől, az ki az adót béhozza. Én ezekhez képest az felséged vezéréről, kölcsön-kérő (?) aranyáról egyet sem szolltam, látván, hogy minden dologról még is Mehmet basa uram felséged resoluciójától vár.

Ez végre szolltam az hocsával való conferálásról ő nagyságá-

*) Kötelezém magam, az iránt jót állék.

val az vezérrel. Arra is ilyen választ tön: Azt igen dicsérném s jó is, de még most egy kevéssem—mondja—mert ezt az dolgot az hocsá nem érti. Ha te velle beszélsz, soha egyéb nem leszen benne hogy valamit ki nem veszen belölled, és öneki oly barátja Halill effendi Fejérváratt, hogy ő azt mindjárt megírja neki és kiterjed; hanem várjon töllem, hadd induljanak meg ebben az dologban, és oztán magam megmondom én, mikor menj az hocsához. Ehez képest én oztán Görcsi uramnak sem emlékeztem felölle. Az több dolgokat mindent velle közlöttem ő nagyságával, és bizony dolog, hogy ő nagysága felette örül neki. Az leveleknek visszavitelek felöll az mit felséged irt: az Mikó uram hozta levelet feledékenységnkből nem vitte ő kegyelme vissza; mind azt s mind az mostanit kegyelmes uram — felséged kegyelmesen megbocsássa — az magam életemre s fejemre veszem: illendőbbnek látom, hogy Istennek szent áldásából magam életemmel vigyem az felséged kezébe. Interim annak titkos állapotjáról nem szükség hogy felséged sollicitus legyen; mert eddig az dolog itt oly titokban volt, vagy on most is, hogy Startzer urammal s az tolmácsokkal nem igen mult 3 — 4 nap benne, hogy egymással igen kedvesen conferáltunk, de semmi szikrát nem látok hogy még innet kaphattak volna; hanem Startzer uram magyarországi hírbe hallott ezfélét, de az egyéb actájokhoz képest ő is azt mondja, hogy azt ő soha el nem hiszi Erdély felöll.

Mindezekről, kívánom vala az vezértől ő nagyságától, hogy felségednek irjon, kire ezt mondá: Hogy-hogy irnék, ha nekem most semmit nem irt? Arra mondám, hogy nagyságod azt csak annak tulajdonitsa, hogy azt az levelet is Mikó uramnak irta az én uram, azt tudván hogy itt benn érik velle; de az posta is az útban megbetegedett és abba is késett, és itt sem találta Mikó uramat. De én még is kérem nagyságodat, hogy nagyságod irjon mind az uramnak s mind Mehmet basa uramnak, hadd higgyék el, hogy ez dolog nagyságod előtt forgott. Ugy irata ő nagysága. Mit ira legyen, felséged kegyelmesen meglátja. Itt most kegyelmes uram új dolgok, kit irnom kellene felségednek, semmi nincs. Még az persa követ itt vagy on, nincs oly derék conclusiojok, de hadak sohú ez világon nem hallatik. Az kapitán basa felöll hozták, hogy 3 hispaniai hajót nyert, kiben egyikben nyolczvan lövő-szerszám vagy on. Igaz-é vagy nem — azt nem tudom.

Az nyavalyás Bonyhai András felöll irtam felségednek bizonyosan, hogy az úton való késésének oka az, hogy megbetegedett volt; most is beteges, ide is betegen jöve, itt is im két nap tartóztatám — inkább mind fekütt.

Noha felségedet ezzel nem kellene ilyen nagy gondjaiban bánanom, de ez is felséged gondja. Itt oly rettenetes eső lön harmad napig, kit emberi emlékezet soha nem tud — Osztroi uram kiindulása után másod nap — ki miatt sok számtalan házok leromlottak. Az városokban való patakokban, az leromlott házokban több holt meg ezer embernél. Addig sirék s rivék hogy az erdélyi ház ledül, hogy ezen esőben két helyen leszakada, az szomszédság reám támadván, hogy az útban düle, el nem járhattak tölle. Hitemre irom felségednek, hogy kaftányomat adtam el s most azzal kezdtem csináltatni; azzal harmad részét sem érem vala. Hol veszek pénzt? azt én nem tudom. Az hitvány zsidó doctort az miatt meg kellett fogatnom tömlöczre, meg el kellett bocsátanom; nem tudom, ha vehetek-é rajta valamit vagy nem? Ilyen nagy kínom vagy on nekem csak az ház miatt is. Felséged immár 3-szor küldött pénzt ház csinálni: senki egyet sem adott, egyéb sok gaz vásárlásra elköltötték, s az elmaradott.

Irhatom felségednek, hogy Szöflükár oly igen nagy szüve szerént fogta ezt az felséged mostani dolgát, hogy ugyan nem kívántatik soha annál jobban. Ugyan szükség felségednek peculiaris gratiáját hozzája mutatni. Én igen biztatám — ha valami módja lehetne benne, hogy most az követtel kijöjjön Erdélybe — hogy felséged egy kocsiival, két lóval meglátogatja, kinek igen örülne.

Ezt az levelet az mely következik, küldtem el Szabó Jánostól, az brassai postától 4 die septbr.

Serenissime Princeps et Domine &. Sequitur salutatio &.

Az felséged kegyelmességéből Mikó Ferencz uramnak és nekem írott levelét hozá meg az brassai posta ultima die augusti délután, melyet azon nap diligenter megolvastván: más nap diván lévén, magam az divánba mentem és ott kértem házánál való audientiát az vezértől. Az nap az üdö késő lévén, szinte estve adván audientiát, nem lön időm hozzája, hogy proponáljam az dolgot ő nagyságának, hanem csak megadám az felséged levelét, és az levélnek propositio-

ja más napra halada. Onnat haza indultam. Horváth Mártont mikor némü-némü dologért küldöttem volna bé az német követ szállására, Liptoi Imrével jött egy lévai gyalog hadnagy ide bé, kinek Szokoli György neve—vén ember; az izene nagy serio, hogy ha magyar vagyok, véllem nagy beszéde vagyon — csak hol beszélhetnénk egymással? Más nap az az 2 die septbr. igen jó reggel felkelvén, azt az Szokoli Györgyöt azon Horváth Mártonnal megkerestetem, és bizonyos helyet rendelvén neki, hozzám hivattam. Ezfelől én sem examináltam: ha ugyan csak magától volt-é, vagy Liptoi uramtól. Sok külön-külön tractákra akarván fogni, azt én csak dissimuláltam és praeveniálván az ő beszédit, kérdezém tőle: mint volna Magyarországra az állapot? Kit nekem így beszélt historice: Hogy ott volt Posonba az gyűlésbe Liptoi urammal és minden dolgokat igazán s jól tud. Az király commissariussi kívánták először azt: hogy az ország megesküdjék, melyet az ország nem cselekedett; másodsor kívánták azt: hogy az csehek ellen mint urok, koronás királyok mellett felüljenek; kire ez az válasz az országtól, hogy ők nem ülnek — egyikért, mert az országokon kívül nem tartoznak hadakozni; másikért, mert ők az csehekkal régtől fogva egy fejedelemség alatt lévén, egymásnak erőss hittal megesküdtek, hogy egymás ellen kardot nem vonsznak — azért ők az csehekre nem támadnak; ha oly ellensége vagyon ő felségének, kivel ők nem confederatusok, elmennek királyok mellett; de az csehekre nem mennek általánfogva, hanem ő felsége menjen végére, az ki oka és indítója az csehekkal való rút zürzavarnak, azt büntesse meg — abban ők is szeretettel társak lesznek. Mikor ez sem succedált volna, kívánták azt: hogy megengedjék, hogy pénzen hadat fogadhasson Magyarországra és az mely fizetett népe s hada vagyon, azt elvihesse. Erről sokat consultálván, azt találták fel, hogy azt meg nem tartják királyoktól, hogy pénzen hadat ne fogadjon ha kit talál; de ezt így circumscribálták, hogy az végvárokba az mely fizetett nép vagyon, az mind Magyarországa s Magyarország fizetésén vagynak, azokat általánfogva Magyarországból s az végvárakból kivinni nem engedik s az várakat pusztán nem hagyják sem az új fizetésre, sem azon várbeli fizetésre; azonkívül ha hadat fogadhat, lássa, fogadjon bátor, de ez alatt is erőssen conjuráltak az magyarok titkon egymás között, hogy senki, jószágába hadat ne hagyjon fogadni s gyűjteni—

arguáltak az papokat: hogy ez csak ti dolgokat hogy összevesztették az országokat, s megbékéltessétek, mert bizony másképpen leszen az dolog. Az papok mentették az királyt, hogy nem adott okot az háborúságra, minthogy nem is az ő idejében kezdetett, hanem Mátyás császár idejében; intették s sollicitálták az magyarországi urakat, hogy ők is interponálják magokat az király között és az csehek között. Mert az király nem csak egyszer kínálta meg őket az békességgel, de az csehek nem acceptálták, és attól inkább nem lehet az király benne. Erre az magyarok ilyen választ tettek: Ha mibe illenek, interponálnók magunkat ő felsége és az csehek között, de sem mű, sem az csehek ő felségének nem hihetünk, ilyen okon: hogy mi abban bizonyosak vagyunk, hogy Mátyás császár idejében is ennek az tumultusnak nem Mátyás császár volt az oka, hanem ő felsége, Ferdinandus. Kinek ez az egyik főbizonyosága, hogy ő felsége régebb s több helyeken is az mű religionkon való becsületes főatyáinkfiainak régen megholt és rothadt testeknek csontjait kiásatta és tüzzel megégette, és nagy sokat exiliumba üzött, kik most is exiliumban vagynak. És most is minden szándéktok és intantumotok az, kinek régen végére mentünk. Azért mű nem interponáljuk, hanem lássátok jó pap uraim — ezt elkezdtétek — mint vizitek véghez, de mi azért gondot viselünk magunkra. Mikor így agitáltatott volna, az nagy popozlár, Pázmán uram talált ilyen szót mondani, hogy: Nó magyarok! Láttam minden szándékokotokat, intantumotokat, de meglátjátok, hogy a mit elkezdtünk, véghez is visszük; mert inkább akarom azt, hogy Magyarországnak az helyét farkasok, vadak, madarak lakják s erdő nőjje fel, hogynem az mi elkezdtet dolgunk és szándékunk véghez nem menne. Így beszélt az ember, hogy erre ezen Liptoi Imre tölt választ Pázmán uramnak, ilyent penig — mondván: Pap uram, vélled egy religion vagyok s catholicus vagyok, de most tegyük le az religiot és szolljunk az ország közönséges dolgához. Hallom mit mondasz Magyarország felől, kit én nem csodálok ked felől, mert Magyarországhoz semmi közöd nincsen: egy fekete pap-köntösbe jöttél ki Erdélyből, s itt úrrá löttél s nem szánod Magyarországot, mert itt neked sem feleséged, sem gyermeked, sem várad, sem jószágod! De münénkünk feleségünk, gyermekünk, várunk jószágunk vagyon; azfelett minden országokkal s az hatalmas török császárral is békességünk

vagyon, azt bizony ti érettetek el nem akarjuk veszteni. Így dugták bé száját Pázmán uramnak. És ez azt mondja, hogy erre való boszszujába ordinálta ide erre az követségre Liptoi uramat Pázmán uram. Ezek után igen serio kérdezém: hát micsoda reménységgel vagytok az király felől? Mert ez így levén, nem tudom én mint alhatnak meg ezután is az királylyal. Mondám: ha Istent szereted, mondj ez felől is valamit. Monda: csak az Isten tudja azt mint leszen, de bizony Magyarország úgy megidegenedett az némettől, hogy Isten engem úgy segéljen, hogy inkább szeretem én is ezeket az fejér fejű törököket, hogynem az németeket. Kérdém ismét — mondék: De ha az Istent szereted, az mű kegyelmes urunk felől micsoda hír, emlékezet forog oda fel? Monda arra: bizony jó uram, sok ember sohajtja, hogy csak adna az Isten oly észt az erdélyi fejedelemnek, hogy most indulna! Bizony övé lenne az magyar királyság. Az csehek pedig nagy erőss obtestatiokkal inték az magyarokat, hogy magyar királyt keressenek magoknak és egyetértsenek, Ferdinandusnak békét hagyjanak, mert ők soha uralni nem akarják, életeket készek letenni érette.

Ezeket, kegyelmes uram, felségednek nem új hírbe írom az portáról, holott tudom, hogy ezeket felséged mind bővebben s világosbban tudja; hanem csak azért akarom megírni felségednek, hogy itt is úgy succedált az felséged ide írott híreinek igaz volta. Ebből én ezt hoztam ki, hogy mikor ő nagyságának az felséged mostani actioit proponálni akartam volna, ugyan igen megkövettem, hogy nem az felséged béküldött dolgát-írását proponálom először, hanem az mely híreket az mostani onnat feljül bėjött követtől hallottam; melyeket ezeket igen copiose eleibe adtam az vezérnek, és ezzel concludáltam az vezér előtt: hogy én nagyságodnak — úgymond — ezeket azért adom így eleibe, hogy nagyságod inkább bizonyosbban elhiggye, hogy valamit eddig az én uram onnat feljül való állapotban értett és irt nagyságtoknak, de azok igazak, az melyet ihon ő magok ez mostani bėjött követek is erősítnek. Azért — úgymond — most az ideje, az mint azelőtt is az én uram szovával nagyságod eleiben adtam vala: hogy ez az követ igaz hazaszerető magyar és ide kételen jött, hanem nagyságod küldje az én uramhoz vissza — ezt maga is szereti ha nem tettet is ez az követ — onnat az magyarországiakhoz. Mikor ezeket megbeszéllettem volna az vezérnek, igen

örüle neki; de — monda — tölled én két kérdést kérdek, felelj meg reá. Ez az kérdés: ha ez mind így vagyon, hogy vagyon hát az, hogy ez az mostani követ egyenlőleg s együtt hozott levelet az magyarokkal és németekkel, hogy egyenlő akaratból és értelemről kívánják, hogy az hatalmas császár az békességet, frigyét megtartsa vélek? Másik az: annakelőtte teljességgel el vala végezve Gáspár vajda által — kinek bizonyos napja is vala ugyan ő akaratjokból — hogy az hajduk 15 palánkját levonják; s mostan pedig azon törekednek, hogy most annak ideje nincsen és halaszszák más időre, mert nekik annál nagyobb dolgok vagyon. Az első kérdésre az mit tudtam, így feleltem: Az követség mindenik igaz, de annak az értelme egymástól igen különböz. Az magyarok s Magyarország igazán tökéletesen kívánja azt az hatalmas császártól, hogy az frigyét békességet megtartsa, mert ő nekik senkivel nem volna semmi háboruságok s veszekedések, csak az németek hagynának nekik békességet; de hogy látják, hogy azoktól nem nyughatnak, és az mit magok oltalmában kell cselekedniük is, ők általánfogva ugyan nem szakadnak el az hatalmas császár köntössétől, és ők igazán tökéletesen kívánják megtartani az frigyét mind most s mind ezután. Az német is igen akarná most, ha vélek is megállana az frigy, de nem igazán s nem jámborul; mert minden dolgokból kitetszik, hogy most azért kívánnák igen az békességnek megállását az hatalmas császárral, hogy ők az ő lator indulatjokban általmehetnének mind az cseheken s mind az magyarokon. Az palánkok dolga szinte hasonló: az németek indították azelőtt is azt, és hogy látják, hogy roszkor fogtak volt hozzája, ők azért kívánják annak fennmaradását, csak hogy most az hajduság ő reájok fel ne keljen érette, hogy ők bátrabban jár hassanak dolgokban és inkább melléjek vehessék őket. De az hol az magyarok ebbe törekednek, igazán s jó szívből törekednek, kiről meglátja nagyságod, hogy ha Isten mit ad, különben is találják meg az hatalmas császárt. Ők igazán cselekednek, mert az hajduság az hatalmas császárnak igaz szolgálai; meg is hallja nagyságod, hogy szolgálnak is. De még is hogy nagyságod fülei arra hajlottak, hogy egyenlők az magyarok az németekkel ebben az dologban; nagyságod ezt én töllem higgye meg csak az feljül megbeszéllett hírekhez képest is, hogy kevés igaz és emberséges magyar úr részes abban az német levélben, hogy ők most egybekötötték volna magokat.

Másik az: hogy ez az magyar követ is kéntelen jött el az német köveiséggel. Harmadik: hogy könnyű olyan levelet írni akárkinek is, de én nagyságodnak bátorsággal mondom, hogy Magyarország nem egyes az némettel sem ebben, sem más dologban. Ezt én sem az én uram leveléből nem annyira erősítem, sem magamtól, hanem tulajdon az mostani jött magyar követek szájából és híréből. Ehez nagyságod csak úgy szabhatja magát. Erre csak azt mondá az basa, hogy: gercsekrer — meghihetem s ahoz szabom magamat. Ezek után rend szerént és igen copiose az felséged kegyelmes írását elővevén, rend szerént proponáltam. Elsőben az híreket, mint lőtt eventussa az frankfurti gyűlésnek; másodszor, hogy az Electorok micsoda állapottal főköveteket bocsátottak az csehekhez—azok mellett Flándriából, Velenczéből kik megtudták és ugyan mintegy törvény szerént megítélték, hogy az cseheknek igaz ügyök vagyons az királynak nincs igaz ügye; kihez képest egymással confederáltak, hogy egymást halálíg nem hagyják. Kinek ez az látatja: az még az én uram követe, Markó vajda ott volt, szemével látta, hogy két helyről el is érkezett az segítség az csehek mellé. Markó vajda uram dolgáról többet beszéllvén, és én commendálván ebbeli szolgálátját mind az hatalmas császárnak s felségednek, azt igen kaczagá az basa és igen örüle neki, hogy szolgál az hatalmas császárnak. Ezekután mind ezeket és egyéb dolgokat igen bő discursussal eleiben adtam, hogy ezekhez képest immár mind az csehektől bizonyos vocatioja vagyons felségednek s mind az magyaroktól. Valóban megmondottam nagy követéssel, hogy ne bánja ő nagysága, mert követ vagyons meg kell mondanom, de az én uram azt írja: hogy nagyságod semmit ne féljen ettől, csak üljön vesztleg s vigyázzon oda s legyen jóakarattal az én uramhoz, hiszem az én uram az ő fejét viszi az hatalmas császár ellenségére. Azért az Úr Isten valamit ad, de általánfogva az szent Istennek segítségéből az hatalmas császár köntösséhez ragaszkodván, ennyi országokkal megpróbálják. És az én uram eddig minden hadastól megindult. Mikor ezeket sok szóval eleiben adtam volna, igen nagy kedvesen hallgatá és igen örült neki, semmi contrariumot nem disputált mint annakelőtte; hanem csak egyáltalában azt mondja most, hogy: Iszsz Allah! Meglátja az urad, hogy bizony nem aluszom mellette én is, csak lássan dolgához, valami kívántatik mindennel mellette leszek. Mert immár

az hatalmas császár s én is megnyugodtunk az uradban és hűségében — úgy tartja az hatalmas császár mint az lelkét. Mondám hirtelen: Hát miért hogy olyan erőssen fenyegeté nagyságod az egész nyáron az egy rossz Jenő váráért? Bizony nem csoda lett volna, ha más idegenséggel lett volna is az hatalmas császárhoz; de nám attól inkább az hatalmas császár köntösséhez ragaszkodott. Monda arra: úgy kellett annak lenni, de nám (lám) senki nem bántotta. Mikor mind ezeket bő actiókkal elvégeztük volna, végre mondám: Szinte most kell nagyságos uram elsőbe az hatalmas császár kegyelmességgé s segítse. Ihon az én uram azt írja s azt kívánja, hogy az mint sietséggel fel kell menni, hogy mind az magyarokkal és csehekkel megegyezzek, ott kellene legelőször megmutatni az hatalmas császárnak az én uramhoz való kegyelmességét, hogy látnák ott az urak és országok. Azért az én uram azt kívánja, hogy nagyságod mindjárt most egy fő kapucsi basáját készítené el és küldene az én uramnak királyi méltóságához való főlovat, öltözetével, köves szabályával, bottal, 40 vagy 50 kaftánnal—ki felöll hitire írja az én uram, hogy hamar üdön tiz annyival küldené meg mind az hatalmas császárnak s mind nagyságodnak. Ennek most volna ideje. Alig éré kimondani Szöflikár, hirtelen monda az basa: Juhgeoudvorem — nem ötvenet, hanem százat küldök s mindent szépet küldök. Mondám arra: hát nagyságod most küldje mindjárt, hadd tudjam megírni az én uramnak az nevét is, kitől küldi nagyságod. Monda arra: azt bizony öt hat nap alatt nem lehet — azt megkészíteni is kell; de magad tudod, hogy Mikó Ferenczet és Mehmet basát mivel bocsátottam el, hogy az uraddal szembe legyenek és egymással beszéljenek minden dologról, oztán onnét—mit végeznek ketten egymással—azzal mind az urad s mind Mehmet basa bizonyos embereket hocsássák. Azt az követséget én ezen négy öt nap alatt várom; tudom meg is hozzák, és addig én is elkészítem az odavaló ajándékot úgy, hogy csak egy napot sem kell várni, mindjárt indithassam. Mondám arra: Nagyságos uram, bizony félő, hogy nem leszén jó, mert késő leszén; mert az mint látom leveléből az én uramnak, talám nem találta Mehmet basa Erdélyben az én uramat s későn lesznek egymással szembe. Ez pedig késedelmet nem kíván, mert az uramat siettetik oda felmenni s idején kellene ahoz látni. Hiszem ha nagyságod Mehmet basa uram híre nélkül nem akar semmit cselekedni,

könnyű módja vagyon annak: innét indítsa el nagyságod az ajándékot, és bátor ne vigyék Erdélybe, hanem igyenesen vigyék Tömösvárra; ott találják Mehmet basa uramat, onnat velle együtt menjenek Szolnokra, onnat Egerre, ott mindent megérthetnek és mindent jó móddal véghez vihetnek, hogy(ha)mindent Mehmet basától vár nagyságod. Hiszem ha oda kell adni az én uramnak az hatalmas császár ajándékát, adják oda, ha nem penig, megmaradhat az hatalmas császár várában. Monda arra: az is mind jó volna, az mit mondasz; de hogy ugyan meg kell mondani, ezt így értsd meg s szómmal ezt így ird meg az uradnak: Eddig még valami volt, de csak mind onnat az ő töllök való szó volt, senki az urad mellett az hatalmas császár basái közül, békjei közül egy sem irt, hogy való dolgot tudnánk az hatalmas császárnak mutatni, ne csak hírt beszél-lenénk. Hanem szinte azért küldöttem én Mehmet basát oda mint az magam lelket, szememet, hogy lássa ő az urad dolgát, és ő mentől hamarabb írjon ide mind az hatalmas császárnak és nekem. Mihelyt ő neki levelét s emberét látjuk, minden tartózás és késedelem nélkül küldtön-küldöm mind az ajándékot és ha kell az segítséget. Azért ird meg igen az uradnak, hogy maga siettesse Mehmet basát minden dologgal és igen jól értsenek egyet egymással. Az Mehmet basa követével maga is az urad emberséges szolgáját küldje, kit ugyan megmutassak az hatalmas császárnak — mindjárt innét minden dolga megleljen. Még is újlag ird meg az uradnak — az mint azelőtt is megmondottam vala — hogy mihelyt Istennek segítségéből általmegyen az más ország határára: nem azt várja, hogy az dolgot elvégezze, hanem annak az országnak népe-félébe bár ne nagy főurat, csak középszerű embereket küldjen bé az hatalmas császár portájára maga emberséges szolgájával; ha lehet az csehek közzül is küldjön követségre, hogy mutathassuk az hatalmas császárnak. Mert nekünk is nincs addig módunk benne, hogy derekasképpen ahoz nyulhassunk, valamедdig valamely újabb dolgot nem mutathatunk az hatalmas császárnak. De ez alatt úgy készitem én el az ajándékokat, hogy tudom én, hogy az még az urad oda érkezik fel hadával, postán elérkezik jókorra az ajándék. Bizonyosan megird az uradnak, hogy semmit ne tartózzék, csak lássan dolgához. Az vezérrel való tractánk, kegyelmes uram eddig volt. Onnét menék Görcsi Mehmet basához és megadám az felséged levelét. Ezenképpen

ő nagyságának is minden dolgot eleibe adtam, kinn igen örüle. Ő nagyságának is újabban proponáltam az ajándék elküldésének késedelmes voltát; azt is eleiben adtam, az mi az magam censurám volna az ajándék-elküldésbe. Kérem ő nagyságát, hogy consulálná az vezért, hogy ne várakoznék annyit, hanem küldené el az ajándékot. Kire ilyen választ tön: hogy bizony ő nagyságának is az én censurám inkább tetszenék abban, hogy olyanformán el kellene küldeni az ajándékot; de ő nálla az parancsolat most nincsen, erővel sem kötheti magát az vezérre. De — data occasione — ha módja leszen benne, ő nagysága azt persvadeálja, hogy ne várakoztassák az ajándékot, hanem elküldjék. Ez mellett mindenben eléggé ajánlá magát felségednek; mondá azt is, hogy az egész német követ-sereg nálla volt Liptoi urammal — ő nagyságának is leveleket hoztak. Beszéllette Liptoi uram, hogy hét ezer magyar, mely nagy vitézséget cselekedett, hogy azok verték meg az csehek hadát, és mind Prágáig vágták s bészoritották Prágába őket. Görcsi Mehmet basa így szolla nekik: Hiszem nagy gyalázat az az német nemzetnek, hogy olyan hatalmasok, még is az mi szegény magyaraink verték meg az cseheket. Mondott arra az követ, Molardus: mi magyarjaink azok nem nagyságtoké. Ezen altercált Görcsi, hogy bezzeg miénk nem tiétek. Végre Liptoi uramat megkérdezte Görcsi uram ugyan ott szembe: Mond meg igazán, ha miénk vagytok-e, vagy az németeké? Amaz így szollott: Eddig még mű az németeké voltunk. Mond ismét Görcsi uram: hol vagyon az királyotok, hogy ez levelet sem hoztátok tölle, hanem csak az Molardus levelei ezek? Mondták: az gyűlésbe ment Frankfurtba. Mondott erre Görcsi uram: de bizony magatok sem tudjátok hol vagyon, az mint én látom; mert nekünk hírünkkel vagyon, hogy oda indult volt bezzeg, de az útjában felverték az csehek hadai, és ti magatok sem tudjátok hová lőtt. Ezen csak elámultak, egyet sem szolltak. Ez két nap az basa portáján reggeltől fogva mind napestig minden nap kellett lesnem; continue ott volt Startzer uram, valóba mindenfelé vigyázott, nagy sinceritással volt hozzám, felette sok circumstantiákkal került hogy mit vehessen ki töllem, de semmit nem vehetett; s még eddig úgy esmérem, hogy semmit nem értenek, hanem ha ez mostani Görcsi uram szava tántorította volna meg őket, mert látom, hogy Startzer uram felette nagy szomorúságba vagyon és felette igen kedvesen conversálnék véllem.

Felséged kegyelmességéből írott levelében admoneál, hogy most forgódjam, mert most vagyon ideje az szolgálatnak, és nem leszen haszontalan szolgálatom. Én kegyelmes uram, tovább nem mehetek—csak az valameddig az én kegyelmes Istenem az ő nagy kegyelmét nyújtotta hozzám—az felséged szolgálatjában; de mindazonáltal az én vékony ítéletem szerint kegyelmes uram ítélem azt magamban, hogy ebben az más esztendőben talám az felséged szolgálatjában nem mult rajtam, hogy kegyelmes uram az elmúlt időkben felségedet bizony elég szomorú írással kellett tartanom; kiről nem tehettem, mert az idő úgy hozta volt. De legyen áldott az mű kegyelmes Istenünknek az ő szent neve, nám ő szent felsége különben és mind jobban disponálta volt akkori tractánál az felséged dolgait. Mind abban s mind ez mostani dolgaiban felségednek valami az én erőm tehetségem, de bizony minden igyekezetem az, hogy se álmomat, se étemet, se fáradságomat nem szánom, hanem alázatos hűséggel éjjel-nappali szorgalmatossággal szolgáljak felségednek; melyet felséged kegyelmesen megítélhet csak az gyakorta járó posták állapotjában is, hogy itt nem késlelem. Csak hogy ilyen gyakorta kezde jöni az posta, bizony magam szégyenlem költségért búsítani az basát, az kinek mivel lehetett magaméból toldottam. Ennekem kegyelmes uram költségem nincsen, de én felségedet azal nem bántom, minthogy az felséged kegyelmességét már minden órában várom, hogy ez nagy rettenetes gyötrelomból ismét kiszabadulhassak.

Ittvaló új dolgok kegyelmes uram semmi nincsen. Széles ez világ erre mind békességben ül. Az persával való békesség teljességgel véghezment. Az békességnek capitulatioit ultima die augusti az divánba olvasták, kit hogy tökéletesen irhassak felségednek, sok főemberek szavát irhatnám—magáét Startzer uramét is—de én tulajdon magától Görcsi Mehmet basától kérdém meg, hogy felségednek tudhassak ő nagysága szavával igazat írni. Így szolla Görcsi uram: Bizvást megirhatod az uradnak, azokkal az békesség meg vagyon, azok csak könyörögnek az hatalmas császárnak, régi országit megadták kit elvették volt, ajándékokat béhozzák mikor ideje—az hatalmas császár az könyörgöket el nem üzi előlle. Immár az persa követ tegnap kezdett költözni által Iszkiderbe, ott leszen az sátraival mint mához tíz-tizenkét napig, onnan felkél s elindul

haza. Semmi egyéb méltó dolog nincs kegyelmes uram innét mit irjak. Noha csak obiter oda fel attingáltam írásomban az Markó vajda uram dolgát, de azután többet conferálván Szöflikár agával: ő monda, kit mindazáltal magam is vök eszembe—hogy abban az részben tovább ment az tolmácsolásban az én szómnál—hogy ő igen sok szóval commendálta az Markó uram szolgálatját, hogy csak most is többet szolgált akármelyik oláh vajdánál az hatalmas császárnak—kinn igen örült az vezér. Azt én magam is látom: az Szöflikár aga tetszése az, hogy felséged ne hagyná ezt az mi commendationkat megszűnni, hanem primo quoquo tempore azután felségednek postája bėjöven, levelében írna valami commendatiót felölle, lassan-lassan hadd terjedne jobb híre-neve itt az portán—talám az Úr Isten jobban adná, hogynem azelűtt volt.

Magamról való gondolkodásomból Mehmet basa uramnak irtam egy levelet, kit bé sem pecsételtem; ha az felséged bölcs ítéleti hogy illendő ő nagyságának küldeni, azt felséged bépecsételheti, és az felséged bölcs ítéleti szerint cselekedje. Datum &.

Thomas Borsos m.p.

Constantinápolyban láttam egy dolgot, kit soha az mű országunkban nem láttam, hogy az szőlőszembe szinte úgy megtermett az az féreg, mint nálunk az almába, körtvélybe, szilvába, az az, olyan férges volt az szőlő szeme.

Ultima die augusti délután egy óratájba juta bé az brassai posta, Szabó János. Bocsátottam el innét ezen postát 4 die septembris, magam kikésértem az Gábrillás vajda öcscséhez és Katercsi basához—minthogy Daud basán*) feljül való kertben valának szálláson—igen is jó reggel hajnalba, de akkor nem lévén készen az havaselföldi posta: el nem mehete, hanem 5 die septembris indultak reggel. Küldtem ettől levelet urunknak, kinek parája itt feljül megvagyon írva, cancellarius uramnak, Markó vajdának. Irtam egy levelet Deák Memhet basának is, melyet bépecsétletlen küldtem urunk kezében, hogy ha tetszik ő felségének, küldje meg Mehmet basának, s ha nem tetszik, hagyja el.

8 die septembris lön szemben az Szeif-Ogli fia az császárral,

*) lásd I. Kötetem 227 lapján.

kit az atyja küldött bé az portára az ajándékával és adójával: az adója volt háromszáz ezer tallér, az ajándékot vivő bé 121 ember — az mely ajándék igen szép arannyal ezüsttel szőtt drága virágos materiák valának mind, jobb része bársony, kamuka, atlatz — vala szép török ezüst mű is mint 25-ig való — szépek, és 7 fölő. De csak egyedül adtak vala kaftányt az ifju legényre, több szolgáira senkire nem — mintegy 16 vagy 18 esztendő s vala az ifju legény.

Ez az Szeif-Ogli ilyen nemzetség, hogy azt az országot birják, az melyet az mi historiáink Tripolisnak hívnak, az mely ország vagy egyfelől Halep között — kit mi Heliopolisnak hívunk — és másfelől az Szentföld az az Hiérusálem között. Igen gazdag földnek mondják, az törökök csak simpliciter feje Szerecsenországnak hívják. Ebben az országban az császár basát nem küld fejedelmül mint az több birodalmában, hanem az magok régi nemzetekből való fejedelmek vagy az máj napig is. Az kinek ilyen oka vagy: Hogy mikor egyik török császár Egyiptusra ment volt haddal, hogy megvegye — kit ugyan meg is vőtt volt akkor és azoltától fogva ő birja — ennek az Tripolis országnak csak mellette akart elmenni; akkor nem akarta őket bántani, mert Egyiptuson feljúl Constantinápoly felől vagy az az ország, és még Tripolis és Egyiptus között vagy az Jérusálem és az Szentföld, az az, hogy szinte szomszédja Egyiptusnak az az Szentföld. Az szárazon két nap Egyiptusból Kanán földre mehet (sz) száraz lábbal. Ennek az Tripolisnak az fejedelme látván hatalmát, birodalmát az török nemzetnek, nem várta reá, hanem hogy Egyiptusra megyen volt az császár: ez az király minden hadával, élésével felkészül és eleibe megyen az császárnak és magát jóakaratra szerént alája adja, és csak azt kéri az conditiót, hogy ne vessen más idegen fejedelmet, basát országába, hanem tartsa meg őket abba, hogy az még ő és az ő maradékai élnek, birják azok az fejedelemséget — az melyet török császár megengedett nekik. És ez az oka, hogy azoltától fogva soha török császár oda basáját nem küldötte, hanem még most is annak az királynak az maradéki birják az országot. De azért ezek ugyan tiszta török hitet, mahumedánismust tartnak, patyolatba járnak, mindenben olyak mint az több török nemzetség. Igen csodálatos gazdag országnak mondják: havasos fővényes föld, az tenger felől csak egy portussa vagy ki-s bejárni az országba, kinek rettenetes erős vá-

rát mondják hogy vagy az portussán, kitől az országot az tenger felől őrzik. Vagy az híre — ki rettenetes csoda lehet — hogy egy festéknek való forrás oly vagy abban az országban, hogy hatszor való száz ezer arany jövedelme vagy az királynak abból az egy forrásból; mert az széles világra, drága materiák(at) festeni nem lehetne annélkül az forrás nélkül, hanem onnat kell kikelni az festék-materiának. Azoknak az királyoknak im nem régen két fiok maradott: ez az Szeif-Ogli és az másik Man-Ogli, ki most is minden él. Hogy ketten maradtak, mindenik kívánta magának az fejedelemséget és egymás között rúv veszekedések harczok voltak. Mikor én is azelőtt itt az portán laktam, úgy mint 1613 esztendőben Naszup basa fővezérségében, az ő veszekedésekből alkalmatosságot vévén az vezér, mindeniket meg akarta öletni, hogy annak az birodalomnak vége szakadjon és úgy adjanak oda is basákat, mint más országokban. Ezt eszekben vévén az két urfi, Man-Ogli elszökött az hispániai király birodalmába Florencziába. Szeif-Ogli ezt látván, hamar igen nagy summával, ajándékkal eleit vőtte itt az portán az ő dolganak és ő maradott az fejedelemségben. Azoltától fogva Man-Ogli ott lakott Florencziában. És mind biztatta az hispániai királyt, hogy csak legyen segítséggel az ő országában való hazamenetelre, azt az országot az hispániai király kezében ejti, és azon az úton s abból az országból az Szentföldet is — Jérusálemet is mindjárt kezébe veheti. Az hispániai király ennek neki hitt, és ebben az 1619 esztendőben rettenetes nagy készüllettel igen jó idején martiusban mindjárt, mikor az török semmiképpen hadban nem megyen, megindítá Man-Oglit Florencziában; magok is az olaszok és törökök bizonyosan hozták, hogy csak öreg hajók, nauák volt 100, az felett sok gálya igen-igen nagy erővel, az az hogy ő neki olyan mennyisége volt, hogy az Man-Ogli hazavitelével ő mind az két országot elfoglalja. Az melyet tagadatlan talám én az olaszoktól, boruaktól (?) megértvén, először is én mondtam új hírt az basának felölle; melyet az vezér basa csak nevéte s monda: hogy nem nekik való az az Szentföld, híjában járnak. Mikor Man-Ogli az az nagy haddal felközelített volna, interim titkon egymással Szeif-Oglival tractát kezdett és ők egymással megbékéltek, Szeif-Ogli is mint praetextus alatt valami kevesed magával kihagyta szállani Man-Oglit az tengerről. És hogy kiszállott, csak megmondta az

hispanusoknak, hogy tartsátok dolgotokat, mert én az én atyámfiával megbékéltem. Interim jó darab hadát az hispanusnak, kikkel kiszállott volt Man-Ogli, elfogdosták az Szeff-Ogli hadai; de csak egyet is nem bántottak benne, hanem mind megajándékozták őket és úgy bocsátották vissza az tengerre az derék hadba. Látván az nagy rajtok esett fortélyt az hispániai had, rettenetes nagy szélvész miatt való károkkal csak viszzapironkodának Hispániába. Ezközben Man-Ogli ide az portára zászlóért, botért elküldé és mindjárt megadák neki; azután csak hamar az ő részéről való adót is béküldé, és most ketten megalkuván az birodalmon, békével uralkodnak az két atyafi—valameddig tart. De azért igen latornak mondják őket s igen vitézeknek.

Ugyanezen 8 die septembris lőnek az tatár követek is szembe császárral. Ezekre 9 kaftányt adtak vala. Ugyanezen nap Katercsi Ogli is az havaselföldi bojérokka lőn szembe császárral, nekik is kaftányt adtak vala. Ugyanezen nap beszélgeték vala az divánban Császár Gállal (Caesare Gallo) az német tolmácsca, és ő referálá szinte úgy az mint vagyon, hogy Görcsi Mehmet basa mindent, valami secretumunk volt de mind megbeszéllette az német követnek, de ex contemptu: hogy az magyarországiak mint híjják s az csehek is az erdélyi fejedelmet az királyságra! Mondám Császár Gállnak: nem kell azt hinni, mert hiszem én is tudnám, ha úgy volna. Arra monda Császár*) Gál: az követ sem hiszi semmiképpen ahozképpent, az mint az erdélyi fejedelem magát eddig viselte Ferdinandushoz s az egész Magyarország is. Csak magától gondolta azt Görcsi Mehmet basa. Nag(a)noha) azért mind igaz volt az, csak gondoltam az Görcsi Mehmet basa állhatatlanságát.

11 die septembris voltam először szembe Liptoi Imre urammal az magyarországi magyar követtel egy szép kertben, csak Szent János temetése felett az mezőn. Ott volt Pogrányi István uram is. Elég bőségesen beszélgettünk egymással—nagy hit alatt az mit kellett egymásnak beszélletünk.

19 die septembris voltam Molardus uramnál az német követnél ebéden vendégségben. Ott volt Liptoi uram is, és igen kedvesen vendégeskedtünk egymással, de ezért idegen szívvvel.

*) E név így is van írva az eredetiben: Césár Pál, Csán Pál.

21 die septembris az brassai posta, Nagy Mihály hozott levelet urunktól s cancellarius úrtól. Más nap volt nállam vendégségben Liptoi Imre uram és Pogrányi István uram, egy német ifu legényt is küldött vala el vele Molardus uram. Ez nap igen kedvesen laktunk az erdélyi háznál.

Következik az az levél, melyet küldtem ettől az brassai postától, Nagy Mihálytól urunknak ő felségének.

Serenissime Princeps etc. Sequitur salutatio & *septembris*

Az felséged kegyelmességéből Kolosvárott 2 augusti irott levelét az brassai posta, Nagy Mihály hozá meg 21 die ejusdem augusti szinte délkor; az kit diligenter megolvassván, ő nagyságának az vezérnek szolló levelet hamarébb voltáért más nap ugyan benn az császár divánjában magának megadtam—Szöflikárral együtt hogy előbb azt transferáltatván—más nap audientiát adjon. Eképpen lévén az dolog, más nap audientiát adott és Istennek szent áldásából az felséged írásához elég üdöm lévén, articulativ ő nagyságának bőségesen proponáltam: legelőször is penig amaz casust—az mely lőtt az ő felsége Ferdinandus segítségére ment magyar hadakon, melyet látok lenni az felséged convocatoriájának tenorában—megmondottam, az kinn mindenekfelett irtóztott, csudálkozott, álmélkodott. Azt ismérem benne, hogy nem bánja azt az esetet, úgy mint főöket az magyaroknak scissiojokra. Rend szerint azért kegyelmes uram hogy assummáljam az felséged kegyelmességéből irt punctokat—az mi amaz egy ember dolgát nézi, az kinek felséged ide levelet irt, és ki felöll mind az vezérnek s mind nekem bőségesen irt: minekelőtte ezek az felséged levelei elérkeztek, immár addig azzal az emberrel Isten segítségéből igen bőséges conversatiom és jó correspondentiám volt titkon; de azért csak azelőtt való nap Molardus uramnál nagy vendégségben együtt voltunk, és én is ad diem 22 septembris szállásomra hittam vala és bősülletesen megvendéglettem, az felséged levelét neki megadtam, és minden ahozvaló dolgokat bőségesen tractáltam. Kinek kegyelmes uram modalitassát, maga értelméből felségednek nem szükség igen bőségesen megírnom, mert az satis: hogy felségednek mindennémű kívánsága szerint az emberrel sincerissima conjunctioval consultálkodván, valamit az felséged kívánságára illendőbb-

nek s jobbnak feltaláltunk ketten, abban procedáltunk, az vezért is én mind az mű akaratunkra vöttem. Az az kegyelmes uram, hogy az az ember igazán tökéletesen felségedé—semmi fogyatkozást nem látok benne—és mentől hamarébb felségedhez siet. Ki legyen pedig az az ember, azt felséged jól tudja, meneteléről pedig én mind az brassai bírónak s mind Kákonyi uramnak írtam, mint excipiálják ha arra talál menni; de azt magára vötte, hogy valamelyik úton ismeri hogy elébb felségedhez érkezik, arra tart—maga industriájára hagytuk hogy az útban megtudakozná.

Az mi az Gáspár vajda dolgát nézi kegyelmes uram: azt is igen bőségesen eleiben adtam az vezérnek minden circumstantiáival s oda felvaló obligatiojával, Althánnak Lengyelországban való menetelit, hogy neki ne higgyen semmit, mert megcsalatoznak ha hisznek. Azt is az basa kedvesen vevé és arra is jó kedvvel ígéré magát, hogy késedelem nélkül elküld és mindenben úgy procedál. Én ugyan azon is kértem az basát, hogy az csauz az én híremmel menjen el, hogy én lássam s szolljak véle. Az basa örömet arra is reá ígérte magát. Immár ezt expediálván, arra leszen kegyelmes uram szorgalmatos gondom; csak magamtól Szkender basa uramnak is bőségesen irattam Alagával az pécsivel ezen dolog felől, hogy felette igen vigyázzon Althánra és Gáspár vajdára. Az mint felséged levelébe ambigál: mi következhetnék Gáspár vajda felől felséged után—legyen hála az én kegyelmes szent Istenemnek, most olyan dolgot itt nem látok. Csak az egy Mehmet basával legyen felségednek jó correspondentiája, sohul felségednek itt most adversariussát nem látok. Bizony igen jól is adta volt az Úr Isten, hogy felséged azt az négy hitvány szekeret lovastól ide küldte volt, és olyan embert is, mint Mikó uram, küldött volt mellette. Nekem is kegyelmes uram — felségednek ilyen méltatlan szolgálja lévén — tartom magammal most annyi módomat az portán, hogy ugyan nem félténem felségedet most afféle inopinatus casustól, csak az egy Mehmet basával legyen jó correspondentiája Felségednek. Meg is higgye felséged, hogy Gáspár vajda csak most is igen megunt ember az portán; mert igen sok az ígélet, semmit nem praestál. Az mint felséged ezen Gáspár vajda dolga után ragasztotta az Markó vajda uram promotioját, eddig, hiszem hogy felséged kezében érkezett arról való irásom. Az occasio mint hozta vala, hogy commendáljam Markó

uram szolgálátját, commendáltam s kedvesen vötte az vezér; de felségednek igazsággal írom, hogy én most azfelől egyet sem szollok az vezérnek. Magamban — talám bolondság — de ilyen ratiót találtam fel: hogy ha simul et semel talál lenni az Gáspár vajda accusatioja és az Markó uram promotioja, az basa megítél belöle, hogy az Gáspár vajda accusatioja csak az Markó uram promotiojának az oka, és nagyobbat ártunk véle. Hanem én most csak simpliciter accusáltam Gáspár vajdát, és meglátja felséged, hogy rajta is leszek, mert igen tökéletlen hazug ember is, csak nekem is az mint*) erőssen megesküdt, soha csak egy pénz árát sem tött benne. Azért kegyelmes uram, csak az még Balassi Ferencz uram ő kegyelme béérkezik is, ha miben módját látom, az Markó uram dolgára igen gondom leszen; csak interim ha ezután felségednek oly postája, követe jö bé, ne difficultálja felséged egy commendatoriát írni felöle — ugyan signanter. Interim az még én felséged kegyelmességéből itt leszek, nem leszek rest az ő kegyelme dolgában is.

Az miképpen felséged parancsolja az harmadik dolgot, hogy arra vigyázzak, hogy az Ferdinandus dolgát az mint lehet untassam az basákkal: meghiggye felséged azt, hogy most annyira contemptusba ment, hogy valamikor az vezér, vagy Görcsi apánk adversa fortunáját hallják az németnek és Ferdinandus uramnak, de ugyan repesnek rajta. Igaz, hogy az szent Isten megváltoztathatja szíveket az ő nagy hatalmával, de nyilván ezek már ellene az contemptust valóban concipálták. Azok az német atyafiak valóban hír nélkül vagynak, mert valamit contra illos hallott és értett amaz ember is, semmit vélek nem közölt. Még eddig felette igen nagy fraternitásunk volt vélek egymással, és az felséged segítségével igen biztatja magát Molardus uram; valamikor nálla vagyok de mindenkor első köszönet is az borban az felséged jó szerencséjéért s egészségéért vagyon. Ihon ezen három vagy négy nap alatt jöttek vala törökök Egerről és Fejérvárról, oly igen nagy bizonyosan beszélnek az felséged indulatját, mintha tulajdon az felséged táborából jöttek volna. Ilyen csodálatos az dolognak előtte futó hír. Ugyan sok ember forgott elő véle—én eléggé az torkokba vertem. Csak most

*) Egy itt következő szó olvashatlan az eredetiben.

két nap alatt igen nagy szomorúsággal szüntelen volt rajtam Startzer uram, expiscált töllem odavaló híreket, még semmit ki nem vehetett. Ő is mondá, hogy hallják az felséged megindulását, de ők nem hiszik azt soha felséged felől. Én is biztattam, hogy nem kell hinni; mert ha felséged szinte Várad felé is ment, hiszem nem csak egyszer jár oda, mint maga országába — fejedelem nem járhat század magával, hanem többel. Az segítségre ment hadnak levágásának az híre nállok is volt, de azt is nem hitték, arról is serio examinált. Nem tagadhatom kegyelmes uram, valami obscure mondám, hogy én is hallottam azt s talám igaz is. Az nyavalyás Startzert csaknem megüté az gutta úgy ijede, hogy az az ő veszedelmeknek az oka; nagy sok kéréssel kezde nekem reménykedni, hogy — úgy mond — nám mű egymáshoz olyanok voltunk, mint egy atyafiak, urunknak s országunknak igazán szolgáltunk, ha ki ott mit cselekedett, hiszem nem mű bűnünk. Azért — úgymond — kegyelmed ne legyen idegenséggel hozzánk, az Istenért kért így, esedezett. Én csak csendesittem, hogy nem kell hinni, mert csak török hír; de látom, hogy a sok futó hírt is igen el kezdik hinni immár — hiszem, hogy talám nem veszik tréfára, ha valamit akarnak mozgatni. De Istennek legyen áldott az ő szent neve, csak ott az szent Isten az felséged szerencsáját boldogul viselje, ha valamit itt kezdenek is, nem félttem itt az felséged kedvességét s szerencsáját hogy periclitáljon.

Ezekután bő szóval proponálám azt is — mondám, hogy az lovaknak, szablyának, botnak, kaftánnak elküldését nagyságod az Mehmet basa uram izenetire s írására hagyta vala, de bizony az majd késő kezd lenni. Egyben szoritám az vezér előtt az két kezemet s úgy mutattam az vezérnek ő nagyságának, mondám: hogy nagyságos uram, semmit ne kételkedjék nagyságod abban, hogy az én uram az nagyságod kívánsága szerint Mehmet basa urammal mindenben meg nem egyezne; mert az mint im nagyságod előtt az én kezeimet egybe szoritottam, szinte ilyen az én uram Mehmet basával. Meglátja nagyságod — de az én uram leveléből ihon látja nagyságod. Én az Istenért kérem nagyságodat, hogy ha mit akart nagyságod, ne halaszsa immár, hanem indítsa utánna Mehmet basának az lovat, szablyát, botot, kaftányt; mert higgye nagyságod, hogy az hatalmas császár köntösséhez ragaszkodván Isten után, úgy be-

lé hágtak ebben az magyarok, hogy eddig sok basa keze is lett.*) Most ideje mindennek ha nagyságod mit akar. Erre ugyan nagy devote monda ő nagysága: hogy tudom, hogy hamar eljö az is, de nem várom azt is, hanem elküldöm, bizony meghidd s meglátod. Mindezekután ismét sollicitáltam — mondék: Nagyságos uram, az budai hadat nagyságod ne hagyja, hanem többitse meg, teljék 20 vagy 25 ezer emberre; ha kelletik legyen készen, nám Bocskai idejében télben hadakoztak az törökök az németekre — hiszem jobb, hogy az németek meleg házába lakják, teleljen az törökök lova és az németek abrakát egye. Mindennek most az ideje. Megmondtam, hogy semmiben az urad meg nem fogyatozik, valamiben kívántatik, csak lássan dolgához. De hol vagyon most Ferdinandus, hogy nem szollasz arról egyet is? Mondám arra: mi szükség arról sokat szollni? Azt nagyságod immár érti ugyan, hogy Ferninandus régen kiment országából Baviába s most is oda vagyon. Ezek pedig kegyelmes uram így forogván, privatumokkal felségedet sokkal nem bántom; de az melyek legszükségesbek, azokról felségedet informálnom kell. Ez az ember, az kit felséged immár tud, conferála véllem azfelől is, hogy az néhány elmúlt üdőkben volt felségednek házában járó inassa, az ki még Báthori fejedelemnek is bójárója volt, de nem nagy állapotú ember, az kívül Dóczi uramnak nagy conventioja volt: egy-egy óra két-két száz arany, melyet minden óra megküldött Dóczi uram neki. Az mely inas minden actáit, leveleit Báthori fejedelemnek s felségednek is in paribus kiküldte, melyekbe maga is olvasott — s ezt bizonyosan tudja, de az inasnak nevét soha tölle ki nem vehetém. Ugyan studio admoneála is, hogy felségednek irjak felölle, hogy felséged ezfelétől igen őrizkedjék.

Szöflikár aga noha késedelmes dolgában, juxta illud: breves humilles raro vidisse, de mindazáltal az mint megtapasztalhattam, nyilván eddig s most is felségednek igen híven s szorgalmatossággal szolgált, szolgál. Eddigvaló semmi actáinknak semmi részét én másra nem bízam, csak ő reá; igyekezeti az, hogy most Balassi urammal kimenne arra Erdélyre és onnat házához: felette nagy kívánsága vagyon arra, hogy ő felségedtől egy két lóval ernyős kocsiakat inpetrálhathatna, kiről én igen assecuráltam, hogy felséged nem hagyja az nélkül. Valameddig az felséged mostani elkezdett dolgai

*) Itt az eredeti kézirat érthetetlen — valami kifelejtettnek látszik a mondatból.

meg nem állapodnak, de én nem ismerem hogy felséged nálla nélkül itt az portán ellehessen; sőt talám ugyan jobb volna neki ide béküldenit azt az kocsit, hogy ne csak valami ideig is az felséged szolgálatja az tolmácsolásban itt benn periclitálni kezdene. Mert úgy vagyon, hogy egyéb soha benne nem lehetvén, és mást senkit nem találhatván, az mely új csauzt én csináltam az ország szolgálatjára, egyébképpen emberséges ember s jó szolgál, de respectu Szöficaris az tolmácsolásban majd infelix, hanemha lassan-lassan tanul. Úgy ismerem azért, hogy naponként proficiál. Itt bizony műolyant sem találunk—idegenek az szolgálatról. Ha Bali csauz itt benn lőtt volna, mikor ezt creáltam csauzságra, ötöt vöttem volna elő; de akkor járt szinte gyalog Erdélybe az jó hírrel, az mint maga mondja, és ide ugyan elveszett hírét is hozták vala; most itt vagyon, és hallván, hogy felséged csak látni sem akarta ott benn Erdélyben, én sem szolgálatját, sem barátságát nem vettem felséged híre nélkül; mindazáltal csak könnyen magamtól assecuráltam, hogy ne tétozázzan, hanem üljen le itt Sztambolban s felségedet állapotjáról certificálna s ha a felséged szolgálatját kívánja, találják itt—felséged azért Bali csauzt minden állapotjában jobban esmeri nállamnál. Felségednek mi kegyelmes dispositioja felölle, ne difficultálja felséged informálni Körösi uramat felölle, minthogy reméllem, hogy talám Isten segítségéből minket Balassi urammal ez dologról való kegyelmes resolutioja itt benn nem fogna érni. Az csauzok nélkül kegyelmes uram, tudja felséged, hogy itt benn semmiképpen nem lehetünk; ha kettő három lenne is, de lenne bizonyos rendelt fizetések, úgy tudná az ember oztán őket minden szolgálatra cogálni.

Új dolgok kegyelmes uram itt semmik nincsenek. Az egész török birodalomban sohol had-hír nem hallatik, az persákkal való békesség teljességgel véghez ment. 15 die septembris lön utolsó audientiája az követnek az búcsura, immár elment. Látom böcsületes öreg emberek maradtak itt az continuitásra.

Csak ez 3, 4 nap alatt, az még ez leveletem kezdettem kegyelmes uram expediálni, igen kezde az felséged megindulásának az híre terjedni. 25 die hujus mensis mentem vala Katercsi Oglihoz csak az postának az útítársának elkészítése felöll; ő ugyan igen aperte beszéllé, hogy titkolatlan megmondotta az basa tihájának, sőt valamit izent volt felséged Brassóból — azt felséged tudja — az ve-

zérnek, arra való audientiát is kért, hogy felséged szavával megmondja. Minthogy én ebben semmit nem értettem az felséged kegyelmes irásából: én csak elhallgattam, sem pro, sem contra nem agitáltam azt az dolgot; vártam csak attól s most is várok, hogy én úgy hiszem, hogy soha nem lehet oly titok, hogy 3-ad 4-ed napra engem elő nem fog véle. Ő azért ugyancsak titkolatlan promulgálta az felséged megindulását; maga valamely nap bėjutottak az vajda fiával, de 3-ad napján magam az szállására mentem és igen titkon és serio kértem: hogy legyen igen nagy vigyázása reá, ha valahogy valami posta azféle hírt hordozna is vagy hozna is onnan Havaselföldéből, de torkokba verje és ne hagyja beszélleni. Ezt immár nem titkolják sem török sem egyéb ember, hogy felséged megindult. Az bizony dolog, hogy valami oly török barátink vagynak, de azok felette örülnek rajta. Noha csak futó hír, de Molardus uram nem vötte volt tréfára, hanem 25 die septembris az basára ment volt, egyikért: hogy Liptoi Imre uramat fucate expediáltassa; másikért: hogy felséged ellen protestált, hogy felbontotta felséged az urával való frigyét, de az ura már más gondot visel felségedre, és soha mi esik felségeden, az porta ne az urának tulajdonítsa. Az basa erre csak igen placide tett választ Molardus uramnak, hogy semmit abban nem értett s nem kell hinni. Ezeket azért ma 27 die septembris az basa éppen referálá—rövid szóval. Kegyelmes uram, eddig semmi részében nem esmertem, hogy ő nagysága az vezér felségedhez megváltozott volna, csak várja igen nehezen az Mehmet basa uram informatioját. Im már úgy esmerem, hogy Molardus urammal si non palam, de occulte elindult az discordia; ő is fogja magát oltalmazni, noha bizony régen megvagyon az desperatio. De legyen hálá az szent Istennek, én is úgy meghánytam az lesekét, hogy semmit nem tarthatok tőle; kiváltképpen hogy látom bizonyoson, hogy mindenfelől contemptusba vagynak. Irtam volt felségednek ezelőtt való levelemben is, hogy Görösi uram noha ex contemptu, de igen jó idején azt mind az szemekre hányta, kit ugyan nem hittek Molardus uramék akkor, hanem most abból is inkább hiszik. Ma is nálla voltam, az valamint tudtam legjobban, de valóban eleiben adtam ő nagyságának, hogy felségednek ő nagysága ebben az indítója: azért most lássa immár, hogy megmutassa az jó apaságot mind felségedhez s mind az egész magyar nemzethez; nemcsak ő maga pe-

nig, hanem úgy vigyázzon arra, hogy immár az német követ futni fogja dolgát, és valahol kívántatik, de ugyan látatja legyen az ő nagysága szolgálatjának. Sok disceptationk volt véle, kivel felséged fejét nem fájlalom; végre monda: Mind jó az, de mi hasznunk abban? Mondám arra? ez az haszna, hogy az ki soha nem volt eddig, most az egész magyar nemzetség egy magyar fejedelmet az én uramat királylyá csinálván, oly örökös frigyét akar az hatalmas császárral kötni, ki soha nem volt. Mond arra: Báthori Sigmond is úgy vala — s mit cselekedék? Mondám arra: Báthori Sigmondnak dolga is különb volt s az egész Magyarország dolga is különb. Mert Báthori Sigmondnak is Magyarországtól kellett hallgatni, de főképpen az némettől. De szinte azt vötte s veszi az magyar nemzet eszébe, hogy az német nemzet addig biztatja, hogy viszzaveszi Magyarországot az magyaroknak, hogy arra képest addig harczolnak az magyarok, hogy lassan-lassan az többi is utánna vesz Magyarországnak; hanem most jöttek eszekre az én kegyelmes uram sok intési után, hogy ne harczoljanak az muzulmán nemzettel, hanem inkább csináljanak oly örökös frigyét, hogy maradhassanak meg eddig megmaradott országokban.... Ez az nagy haszna. Több ezféle sok tractánk volt kegyelmes uram — de mi szükség ezt terjesztenem — végre mondám: szinte most kell az nagyságod segítsége s vigyázása mind haddal s mind egyébbel. Monda arra maga felől: kezes lehetek-é én ezért az hatalmas császár előtt és az fényes porta előtt? Én mondám: nagyságod bátor kezes legyen, ihon az én fejem; de semmi ez, de az én uramnak az fejét-lelkét vetem én kezesül nagyságodnak, hogy ez így megleszen, csak az én uram s az magyar nemzetség most meg ne fogyatkozzék az hatalmas császár kegyelmességében. Ha nagyságod azt akarja, hogy az nagyságod jó hírneve terjedjen az magyar nemzet között, most az ideje, hogy nagyságod gondot viseljen az magyar nemzetre. Több sok volna kegyelmes uram mit irhatnék, de az mint felséged kegyelmesen irta, hogy altera fidelitati et industriae meae hagyta felséged: meglátja felséged, hogy rajtam semmi el nem mulik, az még itt benn leszek, csak értsem az felséged dolgait. Az az ember, az kit felséged tud, féltő hogy practicák miatt itt benn kezd rekedni egy ideig; de felségedet igen kéri, felséged rolla el ne felejtkezzék—minden úton való felséged kegyelmessége alá bizta magát — ha miben tud, itt is,

ott künn is felségednek szolgálni akar. Azon leszek kegyelmes uram, hogy mentől hamarébb lehet de immár kiszabadítsam. Ezeket, kegyelmes uram, felségednek én csak breviter irtam, de valamik ezekhez kívántatnak, vagy ezután kívántatnak—minthogy megtapasztaltam annak az embernek felségedhez való szeretetét, hivségét és jóakarátját — az mi illik, communicatis consiliis eddig is nem maradt hátra, valamiről felséged articulátim irt s ezután ir, azt akarom continuálni.

Ezt az levelet küldtem el Nagy Mihálytól, az brassai postától. Indult Nagy Mihály innét Constantinápolyból 28 die septembris.

Az mely levél következik, küldtem el Havaselföldébe Kosztától, és hogy onnat vigyék Erdélybe Mikola János uramnak, az locumtenensnek, hogy hamar küldje el urunk ő felsége után, decima die octobris.

Serenissime Princeps & Sequitur salutatio.

Noha kegyelmes uram felségedet, az mint szintén kívántatnék, az mostani előttünk álló dologról nem szintén olyan plenarie és sufficienter informálhatom — oka az, hogy még most minden dolgunk in suspenso vagyon — mindazáltal írásomra ez kevés occasio adatván, még is ítélem illendőnek lenni, hogy eddigvaló dolgokról felségedet tudósítsam. Irhatom azért felségednek csak breviter, hogy Istennek szent kegyelméből Angyalosi Mihály az felséged jámbor szolgálja érkezett ide bé die 3 mensis octobris ante prandium, és az felséged kegyelmességéből irott levelet megadván, az több leveleknek parájával és minutáival együtt az nap diligenter megolvastván, más nap mindjárt elegendő audientiánk lön ő nagyságától az vezértől. Az ő nagysága levelit megadván és nem várván annak translationját, punctatim et articulátim valamely dolgokról felséged mostani levelében irt bé, ő nagyságával igen bőségesen tractáltunk — mellettem volt Angyalosi Mihály és hallotta. Minthogy penig az német atyafiak igen megkeveredtek és nagy discordiában vagynak az ide béküldött magyar követtel: abból is egymással értelmünk lévén, annak expeditioját igen serio sollicitáltam; ki felől, kegyelmes uram, eddig csak olyan resolutionk vagyon, hogy az mint eszembe vettem minden animussát, humorit, actusit ő nagyságának

az vezérnek, az felséged eddig való dolgainak progressussának jelére igen örvend. Noha immár Magyarországból nem az magyartól, hanem töröktől az dolognak minden állapotja igen manifestissime forog itt az portán, de mégis ő nagysága az vezér felette igen titkoson igyekezi viselni magát az német uraim előtt; minden dolgot előttök dissimulált legfőképpen addig, az míg az magyar követ és az felséged mostani dolgát expediálja. Az válasz pedig, kegyelmes uram, nagy sinceritással nekünk az az vezértől: Hogy mindenben az felséged kívánsága szerint igyekezik cselekedni s illendő honorariumot küld felségednek; csak eddig sem késleltette volna, de ő nagyságának így tetszett illendőnek, hogy az magyar követet előbb expediálja, és abban az expeditioban ugyan megmondja az német követnek, hogy — úgymond — sok zűrzavart hallott Magyarországból köz hírekkel, az kiről teljes igazsággalvaló híreket mindaddig sem vehetém az oda kivaló tisztviselőktől, hanem ihon egy kapucsi basáját kibocsátom az hatalmas császárnak Budára, az ki által minden dolognak végére akarok menni. Az németet ezzel tartja, de ezen kapucsi basától elküldi az felségednek való ajándékot. Valóban csak szóval sollicitáltam kegyelmes uram, hogy az dolog késedelmet nem kíván és most vagyon mindennek ideje. Kire nagy erőss szókkal így szolla: hogy így ígéré magát, hogy ezen három négy nap alatt megleszen. Immár az magyar követ annyira expeditus, hogy maga az magyar is — úgy tudja s látom is, hogy két vagy három nap alatt megindul. Én Isten kegyességéből azért is szeretettel utánna leszek, hogy az felséged dolga se haladjon s ne halogassák, hanem valamivel hamarébb leszen de én is elindíthassam.

|| Az mi Homonnai, Sorbán és Gáspár vajda ellen való tractát nézi: abba is igen szorgalmasan munkálkodám, és csak most estve magától az vezér tihájától is végérementem, hogy már az levelek mindenképpen készek mind magának lengyel királynak, az cancellariusnak — Sulkotzkinak: Gáspár vajdát hogy erőssen megfenyegessék. S Lengyelországba serio megírták, hogy ez mostani későbbi confederationak capitulatioi szerint, kik expresse így vagynak: „hogy Sorbánnak, Homonnainak, Petráskónak semmi úton sem szín alatt az három országra, Erdélyre, Molduvára, Havasalföldre hadat gyűjteni fogadni az országokban ne engedjenek“ — arra oly gondjok legyen, hogy semmiképpen meg ne egyezzenek, hogy hadat gyűj-

tsenek és fogad hassanak — minden okvetetlen 10 die octobris ezzel az lengyelekkel expediálnak. Sőt énnekem az vezér tihája nagy erőss confidentia alatt mondá ezt, hogy Sorbánnak az mely szolgálai itt benn vagynak, azokra oly gondviselés vagyon, hogy sem magyar követtel, sem némettel azokban ki nem bocsátnak, (minthogy egynéhány szolgálja volt Sorbánnak itt benn az német követtel.) Interim pedig ez megtörtént, hogy sem magyar, sem német — mert azoknak barátságokban igen megfogyatkoztak itt benn az német uraim — hanem török valaki volt, kit Halill effendinek tapasztalok, mivelhogy azkor Mehmet basa ugyan Angyalosi Mihálylyal együtt minden dolgot közlöttek velle, és úgy tetszik hogy felségednek jóakarói, minden ott künn való dolgokat megírt az német követnek és az császár hocsájának. Kihez képest semmit nem késvén az német uraim, Sorbánnak egy szolgáját titkon elküldötték, hogy vagy magát Sorbánt találja, vagy mi módot talál az dologban, de felindítsa: Sorbán is álljon mellé, jöjjön Lengyelországba, minthogy olyan sok pénzzel ment oda most az lengyel hadba, költsenek, nám hon hevernek és elegendő hadat találnak, az kivel bátorsággal megindulván ezen hideg őszön is, Gáspár vajda mindjárt övék jó szível. És Gáspár vajdával megegyezvén, Gabrillás vajda csak kiugordjék előttök és Havasalföldét Sorbán magának foglalván, onnan mindjárt Erdélyre mehetnek és most felséged távollétében Erdélyt is elfoglalhatják. Ez lator titkos tanácsokat harmad napra magok titkos tanácsából mindjárt megérttettem és igen sollicite az két vezérnek értesésre adtam, igen admoneáltam, hogy ez dologra igen szorgalmasan vigyázzanak. És ők, úgy vagyon, hogy csak nevetségnek tartották, de in contrarium igen erőssen eleikben adtam, hogy ne tartsák nevetségnek, mert az igen könnyen meglehet. És már attól inkább siettetik az Lengyelországba való küldést. Ugyan ezközben hozák meg azt is bizonyosan, hogy onnat kívül az császár hocsájának megírván az felséged dolgát és Startzer is megtalálván az hocsát felöle, nagy erőssen fenyegetődzött az hocsá, hogy kicsoda bontaná fel az némettel való frigyét s ki az oka — bizony megbánja, mert nem kellett volna az frigyét felbontani. Minthogy pedig az felséged levelét az fővezér akaratjából és tetszéséből kellett volna megadnunk az muftinak, az vezér nem engedé, hogy még akkor mindjárt megadjuk az levelet, hanem, monda: hogy egy keveset

még várakozatok, én (meg) mondom mikor annak is ideje. Hallván az hocsának ezféle nagy haragját, ezzel is mindjárt indulék az vezérhez, de magával nem szollhatván, az tihájának eleiben adám, hogy adja értésére az vezérnek. Ma 8 die octobris erről az tihája így resolválá mind az vezért s mind magát: Hogy azon semmit ne gondolkodjanak, mert az hocsá nem gonoszakarattól mondotta, mert annak úgy kellett lenni, hogy az német követ előtt úgy kellett szollni. De ezt az dolgot az hocsá igen jól tudja és mindenkben igen javálja, az uradnak igen jóakarója — semmit abban ne kételkedjél; mindazáltal holnap igen jó reggel jöjj fel s az basához én magam béviszlek, és add magad eleiben az basának, ugyan is ideje már megadni az leveleket muftinak és hocsának. Ez az dolog is kegyelmes uram, most eddig ebben áll; holnap Isten segítsége vélelem lévén, ezt is véghez viszem és az dolgot is újabban sollicitálom. Az magyar követekkel igen sok discordiája volt itt benn Molardus uramnak, kinek modalitássát felséged Isten segítségéből rövid nap ő magától megérti. Az Magyarország követségét is nem akarta Molardus uram az követre bizni, hanem csak egy rossz német ku—ra. Immár mint lehetett azon is az egyesülés, nem tudom; mert minden nap inkább kétszer háromszor is egyben vonszák az gubát — felette igen megrémült emberek, nyavalyások az német atyafiak. Mint-hogy valóban fraterne éltünk Startzerrel, most is valóban kedveskednék nyavalyás; én is semmi idegenséget még eddig hozzája nem mutattam; az mint lehetett még eddig elég dissimulatioval voltam hozzája, és az míg lehet úgy is leszek, mert még most is az telzése az fővezérnek, hogy még is titkoljuk az dolgot. Valóban, kegyelmes uram, az mint lehetett, vigyáztam az két vezérnek actájára, minthogy csak ő véllek volt conversatio és az tihájával; de én semmi idegenséget felségedhez és különbséget ez mostani elkezdett dologhoz nem ismérhettem, hanem igen kedvesen tartják és igen örülnek neki. Most azért az magyar követtel valamennyi magyar vagyon, sőt oly emberséges emberek — német főemberek és urfiak mind kimennek az mint értem; bizony szép költséggel is mennek. Ki mivel megyen? és ki mit viszen? az az resolutio — még abban senki nem bizonyos eddig, az az felséged bölcs ítéleti. Talám felségednek jó volna útokra vigyáztatni, et compellerent intrare az hajdu uraim: az kik megszakasztanak álmokat miatta, megtalálnák az fa-kengyel

árát. Ezt, kegyelmes uram, az német uraim practicájokat az Sorbán, Althán és Gáspár vajda dolgai felől — itt benn lévén Kateresi Ogli uram — mindjárt vélle communicáltam és Gabrillás vajdának is megírtuk; azonképpen Mikola uramnak, Mikó György uramnak és bras-sai bíró uramnak igen serio megírtam, hogy ő kegyelmek igen vigyázzanak nem csak Molduvára, hanem ugyan Lengyelországra is. Én kegyelmes uram, valamire elégséges az én szegény fejem, de sem fáradságomat, semmi munkámat nem szánom, semmit nem nehezlek, felségednek hűséggel, igazsággal igyekezem szolgálni; de bizony, kegyelmes uram, szívem szerént kíváncsoznom már egyszer ebből az nagy purgatoriumból ki. Bizony régen el is telék az esztendőm: s meg is haladta. Nem tudom kegyelmes uram, jól esett-e vagy nem, de én magamtól Szkender basa uramnak igen serio írtam, miben legyen az Althán és Sorbán mozgolódások, és hogy igen szorgalmasan vigyázzon reájok. Immár azon leszek, hogy ezen négy vagy öt nap alatt Angyalosi uramat is megindítom az kapucsi basával. In reliquis &.

P. S. Más nap die 9 octobris ismét menék bé ő nagyságához az vezérhez, hogy újabban sollicitáljam az dolgot, és hogy már ideje volna, hogy megadnók az leveleket muftinak és hocsának. Az sollicitálás közben mondtam az vezérnek, hogy ha lehet hát ne halogassa nagyságod az kapucsi basát elbocsátani, mert az Istennek kegyelméből az én uramnak előtte nagy dolog áll: Immár eddig Posonban vagyon és ott dolgait jól elvégezvén, nem kellene késni, hanem sietséggel Csehországban kellene menni. És addig az én uram meg nem indulhat Posonból, valameddig az hatalmas császár követi és ajándéka el nem érkezik — igen ártalmas leszen, ha ott kezd késni. Erre csak azt monda: hogy tegnap minden dolgot eleiben adtam az hatalmas császárnak és minden rendbeli embereknek, valakiknek ehez közöknek kell lenni: muftinak, hocsának, kezlár agának. Immár csak várok az hatalmas császártól, semmit nem késeltetem, hanem mindjárt elküldök. Az mi az levelek megadását nézi: kíváná azt az vezér, hogy az leveleket megnyissam, lássa: ha felséged elegendendő panaszt irt-e az levelekben vagy nem — s magának is értésére adjam. Ha elegendendő panaszt felséged nem tett, egyetértvén, újabb leveleket formáljunk és igen copiose valamit feltalálunk, hogy régtől fogva főképpen az confederationak con-

clusioja után az német és alattavaló tiszviselők cselekedtek mind felségeden s Erdélyen, Magyarországon, főrendeken, státusokon, Morván, Slésián, Csehországon, Austrián, mind religio dolgában s mind egyébben, én azokat historice megírom és adjam meg ugyan levélben muftinak, hocsának, kezlár agának — kezlár agának pedig felséged levelet nem irt. Mely dolog felséges uram énnekem bizony felette súlyos: ha felséged levelét mutáljam-é, és az ő nagysága instructioján álljak meg, melyet látok teljességgel, hogy mind az felséged javára tendál? Vagy csak abban hagyjam az felséged irását? Mert most immár egyiket megnyitottam, de látom, hogy az felséged panaszkodása igen gyengén vagyon ahozképest, az mint kívánna lenni ő nagysága az vezér; holott mind eddig való irásából felségednek az mint signáltam, mind csak magam az mit tudok, mennyi dologban ledáltatott mind felséged, Erdély, Magyarország az confederatio alatt — még ugyan sokat találunk, az kiket kellene megírni bővebben annál, hogynem az mint vagyon irva. Még is irom felségednek, hogy én bizony megbódultam belé: mit kell cselekednem? Félek, kegyelmes uram, hogy soha egyebet nem cselekedhetem, hanem fejemre kell vennem ezt is az munkát, hogy új levelet kell fundálnom Szőlőkárral és valami ratiokat feltalálnunk az felséged oltalmára és igaz ügyére Erdélynek s Magyarországnak, Csehországnak; de most azt kell adnunk bé az három embernek: muftinak, hocsának, kezlár agának — (mert az úgy megmozdult, hogy szinte most agitáltatik keményen az fényes portán; de felséged ebben megnyugodjék, hogy német uram itt bizony nagy contemptusban vagyon) — kinek paráját azon leszek, hogy Angyalosítól kiküldjem felségednek. Mindeközben igen serio injungálá ő nagysága az vezér, hogy valóban még is megírom felségednek, hogy noha szinte most volna (jó itt benn az panaszló ratioknak késsen lenni, de az mit győzünk, miis készülünk hozzája. De az mint az előtt is felségednek megírtam vala ő nagysága tetszéséből: ne késnék felséged, hanem immár magyarországi főembereket expediálván mentől hamarább lehetne, minden ezféle panaszokat historice megírván, még is terjeszsze felséged az porta eleibe. Az mi ittvaló actánkat nézi kegyelmes uram: bizony magam könnyeségemért halogatnám, de felséged immár ilyen meszsze lévén, és itt látván minden alkalmatosságát az időnek és felséged dolgainak e-

rössödésének, valamit cselekedik felséged, de énnekem ebben belé kell elegyednem, hogy újabb levelet kell fingálnom, (mégis úgy, ha az vezér azon áll-é meg, kit most felséged küldött vagy az én csináltam levelen) és a mit összeszedhetek az felséged eddig ide írott ratioiban, és ha magam is mit tudok — procedálnom kell, hogy ezek ha nem kezdik hirtelen megérteni fundamentumosan az felséged igazságát, az még onnat újabb levele érkezik felségednek ezekről, interim valami contemptust felséged ellen ne concipiáljanak. Ezt még is irom felségednek mint azelőtt is írtam, hogy Istennek szent kegyelméből, quantus dominus veserius et dominus Görcsi, totus et tantus vestrae Serenitatis sunt. Az mint feljül is írtam kegyelmes uram az levélnek mutatioját: bővebben gondolkodván felölle, én az felséged két levelét semmiben nem mutálom, hanem in specie adom meg az muftinak és hocsának; de hogy az panaszok felől az vezérnek elméjének satisficeáljunk, olyan levelet az kezlár agának fingáltam egyet az mennyire az én vékony elmémrel elértem, in eum finem, hogy az mikor valami derék discursusok lészen az dologról, együtt leszen, és ha egyik egyiket érti, az másik értse az többit, és így magok között conferálhatják az felséged irását. Az levélnek megadásában pedig magam is offerálok magamat s az vezérrel is izentetek nekik, hogy ha valami difficultást találnak az dologban, bivassanak szembe engemet és én az dolgot declárlalom ő nagyságoknak.

Következik az kezlár agának csinált levelemnek az párja.

Elhittem, hogy az mint egyéb országoknak igazgatására nézendő derék dolgok, úgy az mű mostani szerencsénk és indulatunk, mely hatalmas győzhetetlen császárunk méltóságára előnkbe adott, eltitkolva az fényes portán nagyságotól nincsen. De hogy nagyságod mi magunktól mind ez ideig is nem értette, ebből hozám nagyságod semmi idegenséget ne gondoljan, és egyébnek ne vélje, hanem mint ilyen nagy világnak egy részének felháborításának az még tökéletes állapotját és értelmét magam is jó és igaz móddal meg nem érthettem, addig azféle bizonytalan hírekkel az nagyságod fejét fájlalni nem akartam. Mostan immár minden dolgok kinyilatkozván, és bizonyos helyben állapotván: nagyságodnak minden bizonyos dolgot irhatok, az végre, hogy akár ki más em-

ber az nagyságod fülét más idegen hírekkel töltse, ne annak adjon nagyságod helyt és hitelt, hanem ennek az én írásomnak. Az hatalmas császár portáján pedig noha a nélkül is nyilván volt az néhány időben, de akarom, hogy annál is nyilvánban legyen, hogy miolta az hatalmas boldog emlékezetű szultán Ahmettel Magyarország képében az nemes Mátyás császár frigyet és békességet szerzett volt, noha tettették azt az német nemzetség, hogy az muzulmán nemzettel igazán akarja megtartani az frigyet és szent békességet: de nem hogy igazán tartaná és tartotta volna, sőt alkalmatosságot keresvén benne, oly ártalmas practicát indított volt az hispaniai királylyal és több pápás fejedelmekkel az muzulmán nemzetség ellen titkon, az kit nagyságod bővebben megért ott benn lévő kapitányoktól. Az mellett pedig az is nyilván vagyon nagyságodnál, hogy mikor ennek előtte az hatalmas császár országától Erdélytől olyan három várost tartományostól, mint: Huszt, Kővár, Bánya—ki főrésze Erdélyországának — hatalmas császár frigye és békessége alatt az német császár elfoglalt vala, nekem is immár az fényes portáról erőssen parancsolván, meg kellett volna véllek békélnem; de abban is ők sem az hatalmas császár frigyéhez, sem véllem való békességhez nem tartván magokat, az maga alatt való urak — Homonnai és Sorbán erőss hadakkal szintén olykor indultak reám, hogy Erdélyt Homonnai, és Sorbán Havasalföldet megvegye, az mikor hadammal ki kellett az országból mennem és Lippát erőss ostrommal kellett megvennem, és több kastélyokkal együtt úgy adtam meg az hatalmas császárnak—ugyan azon haddal megtérvén, az Úr Isten azoknak hadakat is megszegyenitette én általam. Azzal sem elégedvén, csak ez elmúlt esztendőben főtisztviselői az német királyoknak, kik azféle pápás emberek, nyilván megfenyegettek, hogy magam személyem is meg nem marad ellenek, hanem országomtól is kiűznek. Ezeket és ezféleket én mind eltűrtem és nagy békességgel türtem volna, de mindezekkel meg nem elégedtek Mátyás császár és Ferdinandus király, hanem maga koronája alatt való országot is úgymint Csehországot elsőben és főképpen szabadságában és hűtiben megrontotta, szentegyházokat elrontotta; ki ellen az cseheknek kéntelen kardott kellett fogniok. Ezközben látván Ferdinandus, hogy az csehek feltámadtak ellene, azféle pápás papokkal, barátokkal és fejedelmekkel, mint az hispaniai király fő-

képpen nagy titkos tanácsban végeztek: hogy valahol az keresztyén országban pápistásokon kívül való hűbeli embert találjanak, de azokat mind levágják, és így az pápás világ megegyezvén, az muzulmán nemzetre támadjon. Kiről való végezés-levelek mikor Magyarországra is beérkezett volna — ki most is nálunk vagyon — így nem csak az némettség, hanem Murva, Slésia, Austria, az Imperiumbeli városok, az Electorok egyetértvén, Ferdinandus ellen kardot fogtanak, engem pedig legkiváltképpen magyarországi urak valaki nem pápás — az kik között az pápás igen kevés — Csehország, Murvaország, Slésiaország, Austriaország, az én tulajdon hazámban megtaláltattanak: hogy miérthogy azelőtt ők is Homonnai és Sorbán ellen megsegítettének és megoltalmaztanak, én is ilyen nagy szükségekben őket megsegíteném — teljességgel az végre pedig, hogy az minémű békessége és frigye vagyon most Magyarországnak az hatalmas szultán Ozmánal, azt az békességet nem csak Magyarország, hanem az megnevezett Csehország, Morva, Slésia, Austriaország is velle együtt az hatalmas császárral nem csak néhány esztendőig, hanem örökké meg akarná erősíteni és az hatalmas császár köntössétől soha ezután nem akarna elszakadni; mert ők soha többször német fejedelmet uralni nem akarnak, holott nyilván megismerték, hogy ez az német nemzetség nekik ez ideig is veszedelmekre volt, nem jóvakra.

Az hatalmas császárhoz ilyen jó igyekezeteket látván ennyi országoknak, meg akartam mutatni, hogy az boldog emlékezetű szultán Ahmet császárnak savát-kenyerét nem öttem héjába, hanem igaz hűségemet meg akarván mutatni, Isten ő szent felsége után az hatalmas császár köntösséhez ragaszkodván: így indultam ezeknek segítségére és az hatalmas császár lábaihoz való hajtásra. Addig pedig az hatalmas császár országából Erdélyből ki sem indultam, hanem ő magok az magyarországi urak felkelvén és (a) nemesség, Homonnait meg akarván fogni, az elszaladt Lengyelországba, Dóczi Andrást az Ferdinandus főszerdárját Kassán magok megfogták és én kezembe fogva hozták — ki most én rabom Sárospatakon — Kassát, Magyarországnak főbbik várossát én számomra foglalták; mind az Főtrán tul és Dunán tul való urak ebben egyakaraton és értelmén vagynak; az előttvaló palatinusnak Turzó Györgynek az fia csak egyedül 7000 lóval mellém futott, az több urak is azonképpen. Az

Úr Isten annyira megáldotta az hatalmas császárnak ebbeli jószerencsáját, hogy magyar hadunk annyi vagyon az mennyi ugyan nem kellene, kiben ugyan el is kell bocsáttanunk, mivelhogy az ország pusztulásának eltávoztatásának okáért fizetetlen hadat tartani nem akarunk. Ez ebben lévén, főkövetem az hatalmas császárhoz béérkezik, az kiről nagyságod minden több örvendetes híreket megérthet. Most én nagyságodtól semmit egyebet nem kívánok, csak az hatalmas császár tisztességére, becsületére az hatalmas császár előtt nagyságod mutassa minden jóakarátját. Nagyságod immár az ilyen dologból nyilván megtapasztalhatja, hogy én nem mód nélkül és fundamentum nélkül indultam meg, kit meglát nagyságod ezután is. ....

(Még ebbe hátra maradt valami kevés részecske.)

Immár következik az levél, melyet Angyalosi Mihály uramtól küldtem urunknak; indult el innét 25 die octobris.

Serenissime Princeps et Domine &. Sequitur salutatio &.

Az felséged kegyelmességéből 20 die septbr. írott levelét 15 die octobr. alázatosan vöttem Katercsi Ogli uram által. Az Angyalosi Mihály uram bájövele után pedig, meddig és mint procedáltunk az felséged kegyelmes parancsolatjában, arról felségednek bőségesen irtam die 8 hujus mensis octobris, kit küldöttem Gabrillás vajda uram kezébe, kit hiszem hogy eddig régen felségednek praesentáltak.

Akkori dolgunkban kegyelmes uram maradt volt még hátra az muftinak és hocsának való leveleknek megadása, az szerént, az mint felségednek irtam vala, hogy az vezérnek ő nagyságának tetszéséből kellett üdöt várnunk annak is. Die 12 hujus octobr. adtam meg először az hocsának ő nagyságának az felséged levelét. És minthogy az mint megírtam vala, hogy az felséged megindulása nem volt itt tiltok immár — az német uraim is az mint lehetett, az ő dolgokat örömet nem hagynák könnyen — megtetszék, hogy az hocsát megtalálták volt, az melyhez képest mihelyt megadám az felséged levelét, nem várván csak attól is, hogy transferálják az levelet, nagy disputatoria foga — monda, hogy: Mi dolog hogy az urad az hatalmas császárnak ilyen nagy békességét az némettel felbontotta, és az mint halljuk országára ment? Nem kellett volna azt cselekedni. Az mint immár erről való egynéhány tractát felsé-

gednek bőségesen megírtam, azonképpen az hocsának is bőségesen eleibe adtam, (mellettem volt mindenütt Angyalosi Mihály) hogy — mondok: Az én uram oly békességszerető fejedelem, hogy semmit magától nem cselekedett, hanem hitlák sőt kénytelenítették az én uramot egynéhány ország, kik megunták az német lelki-testi igáját és örökkévaló frigyét akarnak kötni az hatalmas császárral az én uram által, hogy soha többször ennekutánna az hatalmas császár ellen kardot ne fogjanak, hanem inkább ellenségének ellensége legyen és barátjának barátja. Ez az oka, az miért az én uram az hatalmas császár jó szerencsájére és tisztességére megindult, hogy egynéhány országokat az hatalmas császár lábai alá hozna. Ezt sok szóval adtam eleibe. Erre monda: ez eddig még jó volna, de még eddig az hatalmas császár hadait nem kellett volna melléje venni; mert én úgy értem, hogy mind az budai basa és Deák Mehmet basa is az hatalmas császár hadaival az urad mellé ment. Arra én csak azt mondam, hogy azt nagyságod ne higgye — valaki mondta azt nagyságodnak, mert az én uram csak ingyen sem kívánta azt eddig, hogy az hatalmas császár hadai melléje menjenek, hanem leszen annak is ideje mikor az hatalmas császár hada kívántatik. Ha Deák Mehmet basa az én uramhoz ment, nem haddal ment, hanem az vezér ő nagysága parancsolatjából ment, azért, hogy Jenő felöll és az több panaszok felöll s határok felöll az én urammal végezzenek s beszéljenek. Monda arra, hogy ez mind jó s én is szeretem eddig az dolgot. Monda ismét: Mi végre ment az urad oda, az végre, hogy — az mint mondd — ha azok az országok az hatalmas császárhoz hódolnak, azokat az országokat az urad másnak hagyja-e, és ő ismét Erdélybe akar-e vissza jöni? Erre én azt mondam: bizony nagyságos uram azt az én uram meg sem gondolta, hogy az hatalmas császár kegyelmessége után másnak vegyen országot; hanem ha az Úr Isten kezébe adja annak birodalmát, maga is akarja birni. Monda ismét: eddig igen szeretem az indulatját, csak az kívántatnék, hogy egy először az maga hadával vehetne győzedelmet, hogy annak kezdetiben ne elegyednék az hatalmas császár hada. Mondam arra: minden szándéka s akarata az — valamit ad az Úr Isten — hogy az maga hadával vigye azt véghez főképpen ebben az esztendőben; ha pedig kívántatik, jó móddal ugyan kívánja az hatalmas császár segítségét is. Monda ismét: Azok az országok mi

végre akarnak az hatalmas császár lábaihoz hajolni, az végre-é, hogy adót s ajándékot adnának az hatalmas császárnak? Mondám arra: jól tudják azt ő magok is, hogy aznélkül nem lehet. Kérdé ismét, hogy: az uradnak micsoda jó módja vagyon abban? Ha Isten adja, hogy az urad az németeket megverhetné, valjon azok az országok nem kezdenek-é magoknak más fejedelmet választani az urad kívül? Mondám arra: az én uram nem mód nélkül indult meg ilyen nagy dologban, hanem kezében vagyon az én uramnak azoknak az országoknak hűtlevelek s úgy indult ki az én uram országából; más-keppen is ne gondolja nagyságod, hogy az én uram másnak hagyná annak uraságát az hatalmas császár tisztességére. Monda mindezekre, hogy: ezt immár így értem, igen szeretem s javallom — ezt így az hatalmas császár meg nem értette; hanem az levelet fordítsák meg, én béviszem az hatalmas császárnak s értésére adom valóban. Onnat menék az muftihoz, azzal is nagy kedvesen s bőségesen beszélgetünk minden dolog felől. Az mufti is igen örüle rajta; több szavai közt azt mondá: Nichj vermez effendi Janova. Én sem várék az tolmáctól, hanem mondám, hogy: Szultanium iszsz Alla jap jap; nagy kedvesen monda: Ejder jap jap iszsz Alla. Az felséged leveleit megfordítván 15 die octobris újlag magam ismét kivittem az hocsának Daut basára és az kezlár agának csinált levelet is — kezében adván az felséged levelének translatioját, maga elolvasá és újabban igen sok szóval, declaratioval a fundamento eleiben rákók Szözlükárral minden dolgot; ugyan előttem bépecsétlő az levél translatioját és béküldé az kezlár agának, hogy mindjárt bévigye az hatalmas császárnak s eleiben adja az dolgot mint vagyon — maga is maga sententiáját írta az levél hátára. Mikor azt elvitték volna ugyan mindjárt kérém, hogy — úgy mond* — az uram, ő nagyságának is az kezlár agának irt levelet; kérém ő nagyságát, hogy egy jámbor főszolgájától izejje meg, hogy legyen szembe véllünk ő nagysága, az kezlár aga: hadd adjam magának meg az uram levelét és adjam értésére az dolgot. Mindjárt arra is czédulát írta az kezlár agának, hogy legyen szembe véllünk és egy főemberét elküldé véllünk. Az mikor bévittük volna az hoca irását, kiküldé egy főhad-

*) Úgymond helyett úgymondék értendő.

dont az császár házából hozzánk s ize né, hogy most ki nem jöhet, mert azzal az levéllel ment bé mindjárt az hatalmas császárhoz, hanem küldjem bé az levelet s meglátja, azután beszél véllünk. Azt az itt írott levelet így küldtük bé az kezlár agának. Ezek kegyelmes uram eddig ilyen statusba forogván, ezen 12 die octobris érkezék Leopoldusnak egy postája Bécsből, az ki meghozá, hogy Ferdinándust elválasztották császárságra és meg is koronázták. Ugyan ezen posta hozá meg az magyarországi motus felől az német követeknek: Kassának, Füleknak, Lévának s az több városoknak idevaló létét. Noha az mint feljúl is, sőt az előttvaló leveleimben is irtam vala felségednek, hogy itt már nem szinte volt titok az felséged megindulása; de az hol lehetett mind csak titkoltuk s ő magok az németek sem hitték. Hanem immár nyilván lévén az dolog s az felséged leveléből is minden titkolatlan megértvén az vezérek az dolgot — kiváltképpen hogy sine intermissione valóban futották az német uraim is az dolgokat — interim az felséged Kassáról írott levelét is megadók az vezérnek, (melyet bátor vezérlette volna Isten az felséged bölcs ítéletit, hogy ugyan ne küldte volna) és azt is mikor transferáltuk volna: tovább az dolog nem titkolódhatott, hanem az több vezérek is az németek intercessiojára beléalegyedtek, és az fővezért megszollitván felölle főképpen Halill basa és Nakkas Hazon basa — igen derék divánjok volt az dolog felől, és az fővezér kiál és Görcsi apánk kiál az egész vezérek mind inprobálták az dolgot, hogy nem kellett volna lenni; mert olyan szent békességet nem kellett volna felbontani Ferdinandus ellen, kinek frigyét az hatalmas császár immár újlag confirmálta.

Mikor ezek mind így forgottanak volna 17 octobris derekas audientiát kérvén az vezértől, én mondám ő nagyságának — mondok: Nagyságos uram! Immár nagyságod az én kegyelmes uram leveléből is jól érte — az hatalmas császár jó szerencsájére és könnyösséhez ragaszkodván — micsoda sok jó szerencsével látogatta az Úr Isten az én uramat, és azoltától fogva is annál is előbb ment jó szerencsájében. Immár most főképpen kívántatik, az mint nagyságod mind ez napokban és azelőtt is magát és az hatalmas császár kegyelmességét igérte; hanem nagyságod ne késsék, hanem nagyságod indítsa meg az zászlót, szablyát, botot, kaftánokat, mert az mint nagyságodnak azelőtt is eleibe adtam sokszor: az én uramnak

előtte nagy dolgok állanak; Csehországba is fel kell menni, és addig Magyarországból ki nem léphetik, valameddig az magyarországi állapotot jól s helyben nem hagyja; Magyarországra is penig addig jól helybe sem állapodhatik, az míg az magyarországi urak az hatalmas császár kegyelmességét s ajándékát nem látják. Azért — az Istenért is az hatalmas császárnak s az muzulmán nemzetnek ilyen jó előtte álló szerencsáját ne késlelje meg, hanem indítsa el immár az ajándékokat. (Ez alatt megértettük vala alattomban, hogy az vezér igen búsul rajta, hogy az felséged követe az adóval bé nem érkezett eddig, minthogy az felséged írására képest azzal biztatta volt meg császárt és az hocsát is, hogy eddig régen béküldi felséged követét az adóval.) Hogy ezt megértők, és látám az felséged vezérnek írott levelének az párjából, hogy az főkövet béküldését felséged halasztotta mégis az magyar és csehországi hadakkalvaló megegyesülésre, és onnat való követének elbocsátásával együtt az mint lehetett erről sokat gondolkodván, tractálván Angyalosi Mihály urammal, és látván annak az clausulának ott ártalmas voltát: közlém igen titkon Szöflükárral az dolgot, úgy találók jobbnak, hogy az fordításban azt kihagyassuk; melyet meg is cselekedtünk az végre, hogy szóval bátorsággal azt mondhassuk az vezérnek, hogy az követ útban vagyon — melyet azt is mondottunk, de még azzal sem használtunk, melyet felséged ide alá jobban megért. Mikor ezeket ő nagyságának az vezérnek bő szóval eleibe adtam volna, látám, turbato vultu vagyon. Felséged az Istenért kegyelmesen megbocsássa, mint olyan rettenetes discursusban az mi eszembe jut, úgy irhatom meg. Angyalosi uram mindenütt mellettem volt s hallotta maga is, felséged examinálhatja felölle.

Turbato ingenio így beszélt az vezér: Énnem egy szóm vagyon. Az kit egyszer megmondottam, most is azon ember vagyok. Az én szóm szerint az zászlót, botot, szablyát, kaftányokat elkészítettem s készen vagyon. De nekem térvén, monda: Jól tudod te s reá emlékezzél, mit izentem én Mikó Ferencztől, te neked is mit hagytam hogy írj az uradnak. Minthogy az urad két vagy három rendbeli levelében is irta s Mikó Ferencztől is azt izente, hogy az főkövetet készen tartja az adóval és csak Mikó Ferenczet várja, s mindjárt elküldi az hatalmas császár portájára: ezt én az hatalmas császárnak eleibe adtam és az Jenő dolgát is ez végre hagytam

hátra. De látom, hogy abba sohul semmi nincsen, híre sincs az követnek. Az én orczám az hatalmas császár előtt megfoketedett az miatt. Másodszor: az hatalmas Istenért kértem én Mikó Ferenczet és ő általa az uradat is, hogy hirtelen s mód nélkül semmit ne indítson, hanem én Mehmet basát mint az magam lelkemet, fejemet úgy bocsátottam el az uradhoz, hogy egyetértsenek; és ha okát-módját látják Ferdinandus ellen való felkelésnek, egy értelemből cselekedjék — addig urad fel ne keljen országából. De az mint látom, immár Kassára érkezett, még sem volt csak szembe is Mehmet basával. Harmadikat — én neked meghagytam vala erőssen, hogy megírd az uradnak, hogy ha Isten adja hogy megindul, ne várjon attól, hogy véghezvigye dolgát; hanem mihelyt Magyarország határába bélép, mindjárt főkövetet tudom hogy nem lehet hogy küldjön, de egy emberséges postát vagy kettőt küldjen bé az hatalmas császár portájára — magyarországi embert — az kit személy szerint az hatalmas császárnak megmutathassak. Azt az urad csak egyiket sem cselekedte: sem főkövetét el nem küldötte, sem Mehmet basát meg nem várta, véle semmit sem szolla — noha irt azért nekem Deák Mehmet basa, de az is semmi, mert az is semmit nem látott, sem tud. Az mint látom az urad leveléből, az kit Kassáról irt, nem az szélibe hágott Magyarországnak, hanem az közepibe; sőt eddig ha mehetett, tovább is ment. Az mely levelet penig irt, azt is országról országra bocsátotta — havaselföldi vajda küldte ide — szinte itt vagyon ám az nagy fogyatkozás, hogy csak ezzel az levéllel sem talált egy magyarországi emberséges katonát, kit béküldött volna az levéllel, hogy megmutathattam volna az hatalmas császárnak. (Erről én kegyelmes uram, bőségesen irtam volt felségednek azon Bonyhai Andrásról írott levelemben.) Az mint látom, az urad csak mind menten-megyen elő tova, és ide hátra semmit sem gondol. Jó lett volna Kassán megülni, vagy még onnat is hátrébb szállani és ide hátra való dolgait jó helyben hagyni, az hatalmas császár portáját láthatóképpen tudósítani; de csak magatok postái által és imitt-amott járó levelekkel akarjátok az hatalmas császár portáját bétölteni, az kivel bizony meg nem lehet. Eddig az németektől valóban minden dolgot titkoltam, de immár tovább nem lehet az titok. Mert Ferdinandusnak itt főkövete vagyon, pénze, drága marhája elég vagyon: kitől pénzét, kitől drága marháját, kitől sok

igéretét nem szánja; Ferdinandust pedig bátorsággal mondja, hogy él s császárrá választották, meg is koronázták. Itt azért teljességgel eltöltötték az portának az fülét véle, hogy Ferdinandus soha az magyaroknak nem vétett, kiért ellene kellett volna támadni; hanem ez csak az erdélyi fejedelem indítása. Sőt erőssen kényszergeti az követ az vezéreket, muftit, hocsát, hogy jól meglássák mit csinálnak; mert Ferdinandus soha az hatalmas császárral való frigybontásra okot nem adott, sőt mihelyt meghalt Mátyás császár, mindjárt Ferdinandus az frigynek megerősítésére béküldött és maga is megerősítette, az hatalmas császár is megerősíttette véle való frigyét. És így miért hagyák felbontani az frigyét az erdélyi fejedelemnek? Ezeket sok szóval referálván az vezér, monda ezek után is: Hogy az egész vezérek reám támadtak, hogy nem kellett volna nekem megengednem, olyan bizonyos frigyét olyan fejedelemmel mint Ferdinandus felbontanom, mert bizony jó nem lesz belőlle — az hatalmas császárnak s az muzulmán nemzetnek hűtét háborgatják s szidalomba hozzák. Mehmet basa felől is mondják egyáltalában, hogy ő az oka, ő indította az erdélyi fejedelmet is erre, mihelyt Tömösvárra mehetett. Nám az még tömösvári basa nem lött, addig nem indult háborúság. Azért nekem ilyen fekete az orcám az hatalmas császár portáján, hogy én sem Erdély főkövetét — kit én ígérttem az adóval — az hatalmas császárnak bé nem mutathatom, sem Magyarországból jött postát, sem Mehmet basának ez dologról való bizonyos szovát, végezését az uraddal. Minékünk pedig háborúság nem kellett volna, mert mi szeretettel megtartottuk volna az frigyét és békességet, és most is mindenképpen csak az kellene minékünk — csak ti ülhettetek volna az békességben! Azelőtt azért megmondottam vala nektek, hogy titkon is elküldöm Budáig az kapucsi basától az ajándékot, kit már el is rendeltem vala — Kurt Ali agát; de erre az nagy bizonytalalan dologra, hogy indítsam meg az hatalmas császár fő kapucsi basáját bottal, zászlóval? Nincs nekem annyi fejem, valamig ehhez az urad különben nem fog.

Ezeket kegyelmes uram majd így bő beszéddel előlme rakván az vezér: az mit mint ilyen rettenetes új dologra tudtam szólni, valóban ugyan bő szóval is választöttem — kit hallott Angyalosi Mihály uram, szóval is megmondhatja — az erdélyi főkövetnek után való létét erősítettem, hogy hamar itt leszen; hogy pedig fel-

séged nem hogy Magyarország széléből, de Kassáról is magyarországi emberséges postát nem küldött, annak az oka, hogy igen sietséggel Kassára való menése kényszerítette felségedet arra, és hogy ott most felséged az magyarországi urakkal gyűlést tétettek és arról tractálván, hamar elküldi felséged azt az postát is. Az mi pedig mind felségednek, Magyar-, Csehországnak és mind az többinek Ferdinandus ellen támadásának az okát nézi és abban való igaz ügyét: noha — mondok — azelőtt is egy néhány ízben mind az én kegyelmes uram maga leveleiben eleiben adta nagyságodnak s én is, az én uram leveleiből azt — mondok — nagyságod eléggé érti, hogy igaz ügyek vagyon; újabban az mit lehetett raktam eleiben, mondam nagy keménységgel — mondok: Nagyságos uram! Az mint látom, nagyságod de megijedett ez dologtól; de én az Istenért kérem nagyságodat, nagyságod semmit se féljen, mert meglátja nagyságod, hogy nagyságodnak s Ferdinandusnak is Bethlen Gáborral vagyon dolga. Hiszem nem az nagyságod feje jár ott elől, hanem az én uramé. Oly ember az az én uram, hogy meglátja mihez kezd. Ehez Istennek kegyelméből hozzája kezdett — valóban is beléhágott az Ferdinandus királyságába, jobban is beléhág az hatalmas császár jó hírére-nevére. De én mostan nagyságodat az hatalmas Istenért kényszerítettem, hogy az hatalmas császárnak s az muzulmán nemzetnek ilyen jó alkalmatosságát el ne taszítsa nagyságod — az mely soha ez világon nem volt egy időben és egy vezérségben is — az hatalmas császár köntössétől: hiszem nem mondhatta nagyságod, sem más, hogy eddig az hatalmas császár sem pénzt, sem hadat adott az én uramnak, sem Magyarországnak; nem is bontott fel semmi frigyét Ferdinandussal. Ha olyan igen kell az békesség, abban is talál az hatalmas császár jó módot. De így gondolkodjék nagyságod Magyarország felől, hogy immár úgy hozzá nyult az magyar az több országokkal együtt, hogy vagy egy lábíg elvész, vagy az sapkát teszi fel, de általmegyen ebben, hogy többször ő az német lelki-testi igáját nem viseli, és az hatalmas császár ellen német (mellett) kardot nem von, hanem inkább vonszon az németre az hatalmas császár mellett. Ha nagyságod most ötlet eltaszítja, többé meglátja nagyságod, hogy Magyarország az többivel együtt oly gondot visel magára, hogy lássa nagyságod oztán ha úgy leszen jobb.

Másik: az hatalmas császárnak így is az magyar nemzetnek

kellett volna több jót kívánni, keresni; mert az magyar nemzet ím nem mostani frigyesse, országa az hatalmas császárnak, hanem még szultán Szulimán császárnak is ő frigyos országa Magyarország, kitől való frigykötés-levelének és szultán Szulimán császár erős esküvésének az mássa csak az én magam ládámiban is vagyok. Noha azért az német késztetésére némethez fogott immár egynéhány időtől fogván és ugyan kardot is fogott az német mellett az hatalmas császár és muzulmán nemzet ellen: de szintén azt látja most, hogy csak hijában cselekedte és inkább országának megmaradott részét is elveszti véle; hanem megemlékezvén az hatalmas szultán Szulimán császárral való frigyről, újabban és örökké az mellé akar állani. És így nagyobb igazsága vagyok az hatalmas császárnak, az magyarokkal való frigyhez—így is nem hagyta az hatalmas császár el. Azféle ratiokat az ki occurrált, eleget adtam eleiben; vetém az Bocskai fejedelem példáját is elő. Arra csak azt monda, hogy külön volt az Bocskai dolga. Mert mikor Bocskai feltámadott volt, akkor nyilván való ellensége volt az német az hatalmas császárnak, és így minden segítségre haladék nélkül jó alkalmatossága volt; de most mű előttünk csak az áll: hogy ilyen nyilvánvaló csak most meg-erősített szent békességet hogy bontsanak fel? Mert az békességnek felbontásának okai felől semmit magyarországi embertől nem hallottam, hanem csak az urad leveliből és főképpen tetőled. Végre sok altercálásunk után nagy sok könyörgéssel kérém, hogy egy szómat hallgassa meg, s monda hogy meghallgatja. S elkezdém ezen — mondam: hogy nagyságos uram, látom hogy mily igen kapott nagyságod és mind az egész porta az némettel való békességen, de kinek ne kellene az békesség? Minden embernek az kellene, az én uramnak és Magyarországnak is csak az kellene, hogy lakhatnék békességben, csak lakhatnék az rossz némettől; de hogy attól nem lakhatik, abban keresne módot hogy békességben lakhatnék. Azért ha nagyságod az békességet oly igen erőssen akarja őrizni s erősíteni s oltalmazni: ím én is mondok nagyságodnak egy dolgot az békességnek oltalmazására; tartsa esziben nagyságod s akárkinek mondja meg nagyságod, s ha jó, legyen jó, s ha nem, menjen hijában. Az én szóm csak ez nagyságodnak, hogy az hatalmas császár küldje egy fő kapucsi basáját Ferdinandushoz, az ki

által adja eleiben Ferdinandusnak: „Hogy noha — úgymond*) — ezelőtt Csehország és Magyarország tégedet nem jó kedvből, de kételenségből, nem igaz szeretetből kardok alatt királyokká választott volt, de ezek minket megtalálván, adják előnkbe, hogy az tú törvényetek szerént őket hiteken szabadságokban meg nem tartottátok, hanem sőt igen megbántottátok, melyet ők el nem szenvedhettek; annak felette Magyarország látja azt is, hogy tú mind untalan müellenünk s az fényes porta ellen hadat mozgatni igyekezni akartok, az mely hadnak az ő országokban kellene megtérülni mindenkor, biztatván azzal őket, hogy az tú szabályatoknak erejével az mű kezünkben lévő országokat is visszavennétek, melyet nem hogy visszavennétek, de lassan-lassan az többi is utánna veszne: mely romlását az magyar nemzet elejiben vévén, akarja ennek az veszedelmes dolognak úgy elejét venni, hogy tovább megmaradott országa ne vesszen és ne pusztuljon el. Adja azt is előnkbe — melyet mű magunk is bőséggel tudunk — hogy az köztünk való frigy alatt is egynéhány ízben nem tartván az frigyhez magatokat, az mi hívünk Bethlen Gábor és Erdély ellen hadat indítottatok — hol Sorbánt, hol Forgács Sigmondot, hol Homonnait. Mümagunk emlékezünk pedig arra is, hogy Erdély és Magyarország szultán Szulimánnak régi frigyos országa volt, és noha ez egynéhány üdőben az tú izgatástokra hozzátok hajlott volt; de látván mindenképpen miattatok való romlását és fogyatkozását, minket megtalált, hogy tüellenetek megoltalmaznók, és az mű frigyünkben újonnan bévennök. Mü is azért ilyen méltó igazságokat megtekintvén, és hogy az mű oltalmunk alá az kik folyamodnak, azoknak oltalommal akarván lenni, tudván azt is, hogy véled is nekünk frigyünk vagyok, azt is erőssen megakarván tartani — ez mű becsülletes vitéz kapucsi basánkat most bocsátottuk hozzád ennek okáért: hogy ez által intünk szeretettel, hogy ez napságtól fogva az mühözánk folyamodott híveinknek, Magyarországnak, Csehországnak, Morvának, Sléziának, Austriának békességét hagyj, és az mely hütöken való fejedelmet magok közül ők választani és uralni akarnak, abban nekik szabadságot engedj. Mert mű ezt értésedre adjuk, hogy mű semminek o-

*) E mondat-alakot naplóirónk gyakran használja helyére nem illő értelembe; mi azonban a dolog megértését kevésbé akadályozza.

kai nem akarunk lenni; de ha még is őket háborgatni akarod, egyéb abban nem lehet, hanem mű is fegyverünkkel is meg akarjuk ellened őket oltalmazni.“ Mikor mindezeket az vezér elhallgatta volna, monda: Mind jól mondod az mit mondasz és igen szeretem. Azért csak ez mind az válasz ezekre, és azt ird meg az uradnak — fordula Angyalosi Mihály uramra s monda: te is jól hallod, te is így mond meg az uradnak — hogy ez szerént, mentől hamarébb külön az erdélyi főkövetet az adóval küldje bé az urad, hogy mutathassuk az uradnak az hatalmas nagy császárhoz való nagy hűséget, engedelmességét és azután készítse hamar el az magyarországi főköveteket, kik közül úri ember legyen, (Rimai uram felől itt jó emlékezetben vagynak) és elölli küldje el egy emberséges postáját. Azoktól az főkövetektől ezeket az mit te beszéllesz, és ha valami ezen kiul való panaszokat magok feltalálnak, hozzák azok az portára az hatalmas császár eleibe; az mely panaszokkal és okokkal én oztán azokkal az német követekkel szembe állván, és mi az hatalmas császár vezérei ugyan megítéljük: hogy az magyaroknak s több országoknak vagyon igazságok? És mindjárt akkor elküldjük botot, szablyát sat. s az te szód szerént kapucsi basát is Ferdinandushoz küldünk ezen mód szerént; ki ha megszűnik töllök és békességben marad, jó, ha nem, bátorsággal meghiggyék, hogy az hatalmas császár mind pénzével, szablyájával mellettek leszen az magyaroknak s több országoknak. De hogy valóban megértsetek, addig sem az segítség nem leszen, sem az bot, zászló sem leszen. Azért te — monda Angyalosi uramnak — éjjel nappal siess az uradhoz és ezeket vidd meg az uradnak. Ezközben az mit én megmondottam, most is azon ember vagyok: akár ki más mit beszéljen, de én vagyok az fővezér s meglátom én, ki én ellenem mást cselekedik, csak ne muljék az uradon el az dolog. Sok szók után monda ezt is az vezér: Egyéb nem lehetett benne, az németek sok szavát eluntam — im egy csauzt kellett adnom az postájok mellé, hogy az uroknak irjanak; engem eléggé kérenek, hogy Ferdinandusnak irjak s az uradnak is ő nevekkal, hogy az urad megtérjen. Egy szómmal ugyan meg is ígertem való hogy irok, de elgondolám, hogy ők énnekem sem Ferdinandus, sem Leopoldus semmit nem irtak; így azért én is nem irtam, hanem csak az budai vezérnek Tömösvárra s az több végekbe: hogy senki egyik mellett is ki ne menjen várából, hanem veszteg üljenek, az

még az hatalmas császár parancsolja. Ezt is ird meg az uradnak, hogy ebből is semmi idegenséget ne gondoljan, mert nem változik meg az én szóm; az csauzt is azért kérték melléjek, hogy tudják, hogy az urad hada miatt az ő postája el nem mehet, hanemha az csauzt késéri el — azért ők lássák mit csinálnak. Ezekhezképest kegyelmes uram az az felséged bölcs itéleti: de ha azt az postát levelekkel intercipiálják, az fejemre veszem, hogy semmi nem lesz en rolla, hiszem az csauzt elbocsáthatják.

Ma 24 die octobris menék Görcsi apánkhoz az felségednek irt levélért. Újabban sok szóval szollék neki — mondám, hogy immár az németek valóban felsekervén, igen futják mind követeket, mind vezéreket. Én az Istenért kérem nagyságodat, nagyságod indította az én uramat erre, most az ideje, nem hogy csak nagyságod erőss legyen és oltalma az én uramnak, hanem más ellen is valóban oltalmazza nagyságod. Mert nagyságtok közül valaki az német dolgát tudja, de mind jól tudja azt, hogy az német pápás nemzetnél nincsen most is nem is volt nagyobb ellensége az muzulmán nemzetnek; az németnek pedig az ő főkardja az hatalmas császár és muzulmán nemzet ellen volt ez az magyar nemzet, Cseh, Morva, Slésia, Austria! Hiszem azon kellene örülni az ki muzulmán, hogy az Isten azt az szablyát fordította vissza az németre, az mely szablyával ő az török nemzetre hadakozott. Most vagyon szinte annak az ideje. Másik az: az mely madár valakit az ő szárnyával sujtól, csapdos, hiszem hogy jobb ha más ember kiszaggatja annak az madárnak szárnyát — könnyű oztán megfogni. Szinte így vagyon most nagyságtok az némettel — a ki eszében venné az hatalmas császár vezéri közül. Ezen sokat nevette Görcsi apánk s monda: ne féljete, mert akár ki mit beszéljen, de meglátjátok hogy az leszen, az mit mi akarunk, csak az urad viselje jól magát.

Ezt az levelet vitte el Angyalosi Mihály uram, indult meg 25 die octobris; küldtem tölle leveleket, urunknak, Bethlen István uramnak, cancellarius uramnak, Mikó Ferencz úrnak, Markó vajda úrnak, Mikola János és Kemény Boldisár uraméknak s az feleségemnek, Balassi Ferencz uramnak.

Ezen 25 die octobris mentem az velenczei követhöz és flandriai követhöz; azoknak is bőséggel eleibe adtam az én uramnak igazsá-

gát. Az velencei követől ezt tanultam meg, hogy Velenczéből azt irták neki: hogy igaz, hogy Ferdinandust elválasztották az romei imperatorságra, de csak az három pap Electorral választotta magát és negyedik ő maga volt, és ő maga személyébe mint cseh király és elector, választotta magát. Kiben sokan ellent tartottak, hogy most ő üress az cseh királyságtól és nem lehetne elector; de Ferdinandus azzal nem gondolt, azt praetendálván, hogy koronázott királyok ő az cseheknek, és ha most privátatott is a királyságtól, de általán fogva magát ő eligálja, és így eligálta magát az romei imperatorságra. Monda az velencei követ: immár hogy romei császár Ferdinandus, az urad ugyan reá megyen-e, vagy megtér? Én mondám: azfelől bizony igenis reá menyen — üljön ott ő az császárságban. Tudván, hogy az velencei respublica is ellensége az austriai familiának, kérék sok szóval, hogy legyen nagyságod jó akarattal az én uramhoz. Erre erőssen ígéré magát, hogy örömet szeretettel jóakarattal leszen.

Onnat az flandriai követhoz mentem és azzal is igen sokat conferáltam — ebéden ott marasztván, jól is tarta — ettől ezt tanultam meg: hogy Magyarország nem atyjától össziről maradt az austriaca familiának, hanem Magyarország szabad ország, és az kit akar királynak választani, azzal szabad.*) Az töröknek semmi közö nincs ahoz, hogy ott azféle királyságot igazgasson; hanem Magyarországgal vagyon frigye az hatalmas császárnak, és ha Magyarország meg akarja tartani az frigyet az hatalmas császárral, akár kit tegyen Magyarország magyar királynak, de Magyarországhoz képest az hatalmas császár azzal tartozik megtartani az frigyet. Azért Ferdinandus császárt ha immár császárrá tölték is, tartsa ő határába, császárságába magát: ha megakarja tartani az békességet az hatalmas császárral, tartsa meg, s ha nem, ő lássa. De ha az magyarok meg akarják tartani az frigyet az hatalmas császárral, és ők magoknak fejedelmet választanak, ezt kell bévenni az hatalmas császárnak az magyarok frigyébe — mint szinte csak közelb való példa előttünk: Bocskai fejedelem idejébe Rudolphus császár kezdte el az békességet az hatalmas császárral és ő is végezte el; ezenköz-

*) Az itt és feljebb is említett viszonyok későbbi országgyűlési végzések és események nyomán megváltoztak. Különben is ez előadás csak egyéni felfogásnak tekintendő.

ben ezen Mátyás császár az magyarokat melléje vötte és királylyá tölték az magyarok, s Mátyás császár ő maga felkölt s reá ment az bátyjára az magyarok koronájáért s magát megkoronáztatta, s így lött magyar királylyá; Rudolphus ugyan benne maradt az császárságban s hogy Rudolphus meghala, úgy Mátyás lött oztán császárrá. Azért most is Ferdinandus ha császárrá lött, legyen császár — ő lássa kinek leszen császárok — hagyjon békét az magyaroknak.

Ez is ahoz való dolog: hogy mikor ezek az dolgok forgottak, noha immár ekkor Rudolphussal az hatalmas császárnak frigye volt, de azért ugyan nem elegyítette magát az hatalmas császár az ő királyságok, császárságok tétele közibe; hanem csak hallgatott, és az ki Magyarországnak királya lett, mindjárt arra szállott az hatalmas császárral való frigy. Szinte így most is nem tartozik az hatalmas császár Ferdinandust is oltalmazni az magyar királyságban, hanem hallgasson vesztég ő hatalmassága, az magyarokkal vagyon frigye, s az kit a magyarok királynak csinálnak, azzal tartozik frigyet tartani. Nem is olyan az az császárság, mint az muzulmán császárság. Mert mikor egy muzulmán császár leszen, mindjárt egyszersmind kezébe kél az egész muzulmán birodalom. De a keresztyén császárság alatt igen sok és nagy királyok vagynak, olyak is, az kik semmit nem várnak az keresztyén császártól, semmit nekik nem parancsol; kiváltképpen Magyarország, Lengyelország, Franciaország s többek is — az mennyibe akar enged s az mennyibe nem akar, nem enged; hanem ő nekik királyok vagyon s attól várnak. Üljön ő ott az ő császárságával, de ezek az ő királyokkal élnek.

Ezközben hozák meg, Startzer uram mely rút gyalázattal szidalommal illetett mindenütt valahol járt, kit nem türhetvén, ezt az levelet irtam neki:

Magnif. Dne et tanquam Frater mihi observandissime! Post servitior meorum paratissam commendationem, omnia fausta feliciaque precor Magn. Vestrae.

Ceterum praeteritis istis diebus sollicitissime quaerendo *) occasionem plurima colloquendi et conferendi cum mag. Domn. Vestra

*) Ezen kezdő tételtől az eredeti kéziratban valami kimaradt. Jelen alakjában — bár a dolog értelme kivehető — a szoknak szabályszerű összefüggése nincs meg.

de istis ante nos versatis inopinatis casibus; verum interim pro certo allata sunt mihi maxima vituperia et dehonestationes per magnif. Domnem Vestram praecipue contra meam personam et interim Domini mei Clementissimi, dixisse me coram praestantissimis viris Agazonem pessimum et vilissimum. Quae fieri non debebant, primum: quia nullius unquam Agazo fui, imo sum claro genere natus, atque inter claros et praestantissimos homines educatus et versatus a juventute mea, serviendo Principibus in maximis et honestissimis rebus. Secundo: dato, si etiam aliquando in infimo statu extitsem, cum virtus mea evexit me ad inserviendam tam potentissimis Principibus, habeoque honorem et existimationem: non merebar vituperium istud — quod est foemineum quid, ore et lingua inimicis satisfacere — etiam si essem inimicus et malevolus, cum ego ignoro me inimicum et malevolum magnificae Dnis Vestrae esse. Si quid inopinati accidit in Hungaria per eosdem Dnos Hungaros propter inquietem nonnullor. Sacerdotum, Episcoporum catholicorum: quid mihi interest? Nonne officio meo satisfacere debeo in causa Domini mei Clementissimi cum sim servus ad id delegatus — quae tamen mihi ita disciplicent, ut tremet totum corpus meum, quid exitus illius erit. Quod autem ad officium meum adinet: de persona suae Mattis cum Dno Veserio quid ego tractatus sum, vellem nosse magn. Domnem Vestram; ipse cum sim filius pacis, adhuc et iterum optarem pacem et concordiam, cum praecipue ignotus sit omnibus exitus hujus turbulentissimae causae. Propter quod invicem debebamus nos honeste tractare — salvis rebus Domini nostri permanentibus — non vituperio et dehonestatione. Nam si decet vel convenit ore et lingua nos invicem petere, ipse quoque haberem linguam; sed non sum foemina, ut lingua et diffamatione erga quemquam satisfacere velim. Imo quantum fieri potest, tam dignitatem et mallem suae Mattis Dni Ferdinandi, et illustrissimi Dni legati et magnificae Dnis Vestrae conabor tueri, prae oculis ferens semper istius maximae causae exitum, cum certo sciam: neque ab illustrissimo Domino legato, neque a magn. Domitione Vestra a parte illa, neque per me a parte Domini mei Clementissimi hujus maximae discordiae et motus ansam et occasionem dedisse. Ipsi videbunt — nos, qui sumus servi, tenemur obedire et inservire Dominis nostris, honoris et humanitatis (sic) invicem salvis permanentibus. Habebam, quae verbis Magnif. Vestrae proferre volebam, verum ista occasione interrupta, de futuro Deus providebit. Vale.

28 die octobris adtam még Halill basának az levelet és minden dologról beszéltem véle; nagy kedvesen is beszélgete vélem. Ugyanezen nap az divánba hallottam meg nagy titkon, hogy az német követek igen titkon egy olaszt fogadtak meg, kinek in paratis ezer tallért adtak, és attól irtak az hispániai királynak és római pápának, hogy most az ideje, lássák mit cselekednek — most az ideje, ha az catholica religiot oltalmazsák s az mellett az magok országát. Mert ez immár bizonyos, hogy az erdélyi fejedelmet elhitták az magyarországi és csehországi királyságra és el is ment — akár mint szépítsék az törökök, de általánfogva ő akaratjokból ment el. És ha most azokkal az országokkal Bethlen Gábor előmehet dolgában, egyfelől azok az országok és másfelől ezek az törökök nem egyébre vágyódnak és igyekeznek, hanem teljességgel Romára és Hispániára, mint az catholica religionak és egyéb catholicus országoknak romlására; ha csak az jövő nyarat várják is, meglátják, hogy praevaléálnak. De ezen az télen, az még az töröknek indulatja lenne, addig kellene eleit venni minden dolgoknak; mert mi nem tudjuk: az mi urunk ha él-e vagy megholt, hogy mi csak egy levelét is nem láthatjuk s nem vehetjük? Ezt is eleiben adtam az vezérnek, és az vezér ezekre csak ilyen választ tön: hogy sokszor volt nekik olyan szándékok, de Isten mindenkor megszegyenitette; most is szinte úgy járnak — hadd jönének el csak — mint ám tavaly is járanak, tudod te magad is jól.

Demjén Ferencz uram jutott bé az portára 30 die octobris.

Ezt az levelet, az mely következik, küldtem el Demjén Ferencztől 10 die novembris.

Serenissime Princeps & Sequitur salutatio &.

Demjén Ferencz uram az felséged kegyelmességéből írott levelekkel érkezék ide 3 die octobris. Immár azelőtt ötöd nappal Angyalosi Mihályt elbocsátottam vala, kitől addigvaló dolgokat kegyelmes (uram) felségednek bőségesen megírtam vala. Akkori actáimban maradt vala hátra az Halill basának való levelének megadása és ő nagyságával való tractám, és az keresztyén követekkel való tractám. Mindjárt azért az Angyalosi uram indulása után az nap mentem három keresztyén követhöz: velenczeihez, flandriaihoz

és ángliaihoz, kikkel a fundamento minden dolgokról conferálván, és nekik az felséged és Magyarország igazságát eleiben adván, mindenik igen örüle az austriaca familia ellen való felséged jó szerencsájének. És az mint vala az híre, hogy futotta őket az német követ, hogy felséged ellen incitálhassa őket az portán: én arról is bőségesen conferáltam véllek, és én is in contrarium valóban kértem őket, hogy azt ne cselekedjék, hanem inkább felséged mellett szolljanak az hol helye s ideje leszen. Az velencei követ úgy vagyon — minthogy az catholica religio detrimentuma láttatik benne forgani — tartana-szabásu abban valami difficultást; de én sok szóval eleiben adtam, hogy noha mondják azt, hogy causa religionis vagyon ez motus, de azt ne bigyje, mert az legkissebb ratioja ez motusnak, kiváltképpen hogy felséged religiot nem persecuál. Hanem egyéb libertasokban laedáltattak eleitől fogva azok az statusok, és ugyan nem akarják patialni az austriaca familiának dominiumát. Nagy sinceritással azért az velencei követ is felségednek offerálá jóakarattját, valahol kívántatik; minthogy vagy religio vagy nem religio, de természet szerint való ellensége Velenczének az a familia. Amaz kettő pedig főképpen causa religionis, csudállatos mely nagy örömmel vagynak rajta, és főképpen az flandriai követ nagy obtestatiokkal kért, hogy ez dologban commendáljam őtet az vezérnél, hogy tractálja ő is az felséged dolgát s nyilván valósággal sokat efficiál — az melyet meg is cselekedtem. Vélle való consultation pedig mi legyen, ide alább felséged meglátja az vezérrel való tractámban. Halill basa is pedig, mint kit valóban lekötöttek volt az német uraim, valóban kezdett vala véllem bánni, hogy nem kellett volna felségednek az szent békességet felbontani; de kiről — mikor én is az felséged és Magyarország igazságát eleiben adtam volna — igen megcsendesedék, és ő is monda oztán, hogy én is szeretem, ha így vagyon.

Ezekután újabban az felséged levelei mellett hozzája kezdvén az tractához, kinek egyikét én tituláltam Nakkás Hazon basának az rosznak, másikat Csilalogh Mehemet basának, harmadikat Baki basának; az többi helyén volt, az kinek felséged intitulálta — ezeket mind meg adván, mellettem volt mindenütt Demjén Ferencz uram, hallotta minden tractánkat, discursusunkat mind muftinál s mind az többinél. Mi szükség felségednek referálnom külön-külön és felsé-

gedet annyi hoszszu írással fárasztanom, ha nagyobb részét minden tractának eddig felségednek mind megírtam. Noha kegyelmes uram az mint felséged kegyelmes írásából láttam, hogy csak szót irok és res-t nem mutathatok: felséged az Istenért kegyelmesen megbocsásson, mit tudtam eddig rajtok venni ilyen rettenetes nagy véletlen dologban? Ezek is csak magok is elcsudálkoztak rajta, micsoda nagy dolog találta őket. És az még csak egymással conferálnak is ez dolog felöll, szörnyebben jó újabban-újabban az nagy reménytelen és véletlen dolog elei(k)be. És én akár mint irjam, de felséged az porta késedelmes voltát sokkal jobban tudja mindenél. Ha kegyelmes uram az felséged dolgában negligens vagy imprudens voltam főképpen most felségednek két jámbor szolgája itt-létében — Angyalosi és Demjén Ferencz itt létében — mondják meg igazán; de ha mit erővel nem vehetek üdö előtt rajtok, nem tehetek kegyelmes uram rolla. Istennek szent áldásából az sok szó után resre és actusra viszi itt is az Úr Isten in tempore az felséged dolgait, ha nem lehet hirtelen is. Írtam felségednek azelőttvaló levelemben is — az mint felséged azelőttvaló levelében is irta vala — hogy Nagy-Szombatnál Isten kegyelmességéből mikor felséged meg-egyezik az silésiai és cseh hadakkal, onnat expedálja felséged Ballasi uramat és az magyarországi követet. Ezt én ugyan kihagytam vala az felséged írásából, mert látam hogy contemptust csinál; hanem azt erősítettem én, hogy akkor is útban vagynak, noha mégis ambigált az vezér abban és igen nehezeltte. Hogy pedig az Úr Isten felséged bölcs ítéletit arra vezérlette, hogy ugyan Kassáról és ugyan felséged ő kegyelmeket expedálta, igen nagy scrupulust és difficultást vött ki felséged ezeknek az szívekből vélle; főképpen hogy felséged irta, hogy az erdélyi adót felséged béküldi. Azt bizony látom, hogy valakik felségednek jóakarói, oly nagy örömmel vagynak rajta, mintha felséged tulajdon magoknak küldené: nagy affectussal mondják, hogy nem az felséged pénzt kívánták, hanem csak az kik felségednek nem jóakarói, azoknak satisfaciálnak. Az felséged nagy hűsége és hatalmas császárhoz való engedelmes-sége felöll szavokból az mint látom s találom valamennyi az az summa, de sok gradussal feljülhaladja az felségedhez való jóakarát az mostani dolgunknak promotiojában; az kihez képest az ajándékot is megindítja vala, de ex communi consilio úgy tetszék illendőnek, hogy

mivel immár Korlát István uram nem késik, tisztességesb, hogy ő kegyelme itt benn ne késsen, vigye ő maga el kapucsi basával együtt.

Az lengyel királyhoz és Sulkotzkihoz s Gáspár vajdához való csauz felől noha csak valami obiter láttatik irnom ezelőttvaló levelemben, de felségednek bizonyosan irhatom, hogy die 8 mensis octobris minden okvetetlen Dervis csauz ment Lengyelországba jó ratiokkal írott levelekkel, Gáspár vajdához pedig erőss mandatummal. Meg is higye felséged, hogy vagyon vigyázás Gáspár vajdára, ki-ből micsoda akadályom következett, im most is küldtem felségednek Gáspár vajdának egy levelét. Most újabban igen serio eleiben adtam az vezér tihájának és ő általa az vezérnek, végre magam szemtől-szembe az vezérnek jó ratiokkal, hogy Lengyelországból hány-szor lőtt immár csak az néhány időben is az három országnak veszedelme: Sorbán Lengyelországból Molduván, Havasalföldin által jött Erdélyre lengyel haddal, azután Potoczki, azután Koreczki. Lengyel király csak azt mondta, hogy nem ő akarátja. Azért ha nagyságod még is újabban nem vigyáz, ismét megeshetik azféle dolog, hanem mégis újabban siessen csauzt küldeni. Ez beszéd közben monda az vezér: hogy nem kell félni, mert ihon most ma hoztak Gáspár vajdától egy levelet, az lengyel szerdárnak Sulkotzkinak egy levelét, kiben azt írja Gáspár vajdának, hogy — úgymond — Ferdinandus ellen az csehek feltámadtak volt és csak veszekednek és szégyenekre is meg kell békélniük; az erdélyi fejedelem is feltámadt valami tolvajokkal, (felséged megbocsássa, az ő szavát írom) és Ferdinandus ellen indult, de ők is csak zűrzavart csinálnak s hibába járnak. Homonnai több urakkal együtt ide bėjött volt — úgymond — Lengyelországba előttök és eléggé esedezett az királynak, hogy hadat adjon melléje és hadat is hagyjon fogadni; de sem az király, sem az ország meg nem engedte, mert tudván azt, hogy azok is az hatalmas császárnak frigyos országi, mi az hatalmas császárral az frigyot megakarjuk tartani. Ezeket az basa beszéllé. Iterálok mégis az felső szómat, hogy nem várnak azok sem az királytól, sem az szerdártól, csak pénze legyen, talál hadat Lengyelországban. Azért valamint s valahogy vagyon, de nagyságod ne szánja újabban való irását mind az királynak és szerdárnak. Monda ismét: még az levelet is megíratam, szinte holnap vagy azután elküldök bizonyosan — írd meg az uradnak.

Mostani Postscriptába irt volt felséged kegyelmesen két ratiót — egyik: hogy az mely szablyával eddig az ideig az német nemzetség az hatalmas muzulmán császár ellen hadazott, azon szablyát Isten után most felséged örökösön visszafordította az németre az muzulmán nemzet mellett; másikat: hogy az mely sugár szárnyával az mely madár mást csapkodott, azt is Isten után úgy kiszaggatta, hogy könnyebb tolla nélkül megfogni. Ezeket az ratiokat kegyelmes uram már eddig valakikkel tractáltam, de bővségesen eleikben adtam még az felséged levelének érkezése előtt, azután pedig mind az többinek is. Ezekután Nakkás Hazon basához menék az felséged levelével; mihelyt megadtam neki, csak szómat sem várva, nagy embertelenül kezdé szollani, vallatni felséged ígéretei felől és szörnyen kezdé állatni az Ferdinandus dolgát. Én is ugyan valóba megboszoszankodám rajta, s nem valami emberséggel, hanem olyan embertelenül mint ő, kiáltással, haraggal megmondottam neki — Bali csauz volt itt tolmácsom, kit jámbor aszszony-fiául meg is monda — mondván mondok: Nagyságod most is csak maga hasznát nézi s keresi, nem az hatalmas császárnak s muzulmán nemzetnek javát s igazságát. Ha az én uram mit ígért nagyságodnak, Istennek legyen hálá, még az én uram él, csak most is nagyobb fejedelem hogynem azelőtt vala: ha eddig mindennek eleget nem adhatott, elég idő még adni. De nem az volna nagyságod előtt most az dolog, hanem az, hogy valaki az hatalmas császárnak s muzulmán nemzetnek igaz szolgája, s jót s igazat kíván s maga is igaz szolgálatjára, az melyet eddig megmutatott és most is mutat az hatalmas császárnak és muzulmán nemzetnek, az melyet nem hogy nagyságod, de még más is teljes életében nem hallottatok: hogy az hatalmas császárnak egy szablyája-vonás nélkül s egy pénz költsége nélkül, ilyen hatalmas országot mint Magyarország és többek így lábaihoz hajlatta volna egy keresztyén fejedelem mint az én uram. Ezféle sok fántom-fántot valóban eleibe rakék; látám, hogy teli némettel az eb háza; végre maga is megszégyenlé magát s monda: hogy nem az urad gonoszszára mondom ezt, hanem javára, mert én is igen akarom azt azért az miben elindult; hanem ugyan azért mondom, hogy jutna eszébe az kinek mit ígért s adná meg is. Mondék: annak is ideje lészen, de most nincsen. Mihelyt (bé) ju-

tott volt Mehmet aga Demjén Ferenczcel, meglátván Startzer, mindjárt reá ment vala szállására tudakozni. Az nem értvén az ittvaló dolgot — hogy még most is az basa akarátja szerént dissimulationnal kellett volna élni — minden dolgot s az magyarországi követnek jövését is megmondotta neki. Más nap mindjárt Molardus uram audientiát kérvén az basától, búcsuzott hogy hallja, hogy felségedtől s Magyarországtól más követ jő — ő eddig Magyarország követe volt, azért ő immár csak rakodik s elmegyén. Az basa dissimulált mégis, hogy ő azt nem értette, hogy magyarországi követ jőne; hanem az erdélyi adót hallja, hogy főkövet hozza. De legyen vesztég, nám tisztességben tartják mind most, mind ezután. Hiszem ha ugyan Magyarország követe jő is, lássuk mit hoz s mivel jő. Hogy derék audientiánk lön az basával, ezeket több szóval maga referálá az vezér. Én is mondam arra az vezérnek: hogy nagyságod ezt igen eszébe tartsa, hogy ő maga is Magyarország követének mondja magát; azért, ha akarna is, ne bocsássa nagyságod. Immár Magyarországból magyar követ jő, nem német, lássa nagyságod, melyik hoz igazán magyar követséget. Ezekután az flandriai követtel való consultationkat elkezdém és valóba bő szóval adám eleibe. Mondok: nagyságos uram, látom én, hogy nagyságod is nem szinte teljességgel vehette ezt eszébe az mint kellene, főképpen az hatalmas császár vezéri, kiknek látom, hogy most is mind az fejekben vagyón, hogy Ferdinandus keresztyén császárságra választatott; és mintha azt gondolnák az emberek, hogy az császársággal ugyan tulajdona volna Ferdinandusnak az egész keresztyén országok. De mégis nagyságtok ezt jól így vegye eszébe: hogy az keresztyén császárság nem olyan mint az muzulmán császárság; hogy az egész muzulmán birodalomnak egy fejedelme legyen és az gyermekről gyermekre marad. Mihelyt az muzulmán császárok az fejedelemségbe belé ülnek, az egész muzulmán birodalom mindjárt egyszersmind fejet hajt. De az keresztyén császárság nem olyan, hanem még azt sok gyűléssel szokták választani; ha ugyan elválasztják is penig, az keresztyén birodalomhoz képest nem sokkal különb, (fordulék s az kezemmel irék az falra) mintha ide az nagyságod házába egy képet irnának, és az ki írta, csak az tisztelné, de nagyságod semmit nem várna tőlle. Ilyen az keresztyén császárság: hatalmas királyok, országok vagynak az kiknek

csak egy cseppet sem parancsolnak, mint: Muszkaország s Lengyelország, Magyarország, Franczia-, Hispániaország, többek mind ezfélék. Szinte abban vagyón az magyarok igazsága s cseheké is, hogy ők nem atyjától össitől maradtak az német nemzetnek, hanem az mikor jóakarátjokból királyokká akarták valamelyiket választani, szabadok voltak velle, s ha leakarták is tenni, letehették — mint iben nagyságtok előtt vagyón csak tegnapi példa, hogy az hatalmas császár Rudolphus császárral végezé el az frigyet, békességet az Zsitvatorokban, (s) mikor ez meg lön, ottan hamar felkele az magyar nemzetség és megunván Rudolphus császárt, ezt az Mátyás királyt — ki noha atyafia vala Rudolphusnak, de ugyancsak egy begler-békiye vala — azt választák magyarországi királynak Rudolphus császár ellen; és minthogy Prágában vala az magyar korona, az magyar nemzetség Mátyás királylyal együtt haddal mene Rudolphus ellen Prágába, és az koronát is kivevék tőlle s meghozák Magyarországba és Mátyás király lön királyok az magyaroknak. Rudolphus császár ugyan benne marada az császárságban az még éle, és az hatalmas császárral való békességet is megtartá. Szinte ezenképpen most is nem gondol sokat azzal az magyar nemzet, ha Ferdinandus császár lehetne is, csak legyen holott, legyen országa — ámbátor császárrá legyen s tartson frigyet s békességet az hatalmas császárral. Ezt az én fejemre s lelkemre veszem, hogy az én uram soha sem Ferdinandust nem bántja, sem Németországot nem kívánja, (sőt igen akarja, hogy az is csak tartson frigyet, békességet az hatalmas császárral), csak ő is hagyjon békét Magyarországnak s annak fejedelmének, az az, az én uramnak, az kit ők szerettek s választottak. Megelégedik Magyarország azzal, hogy ő az szabadságát helyére állatta, nem kapdos az más nemzet országán. De ha Ferdinandus vagy az német nem nyugszik és békét nem hágy az én uramnak, vagy Magyarországnak: ezt bizony bátorsággal mondom nagyságod előtt, hogy az Ferdinandus országába is az magyar nemzetnek is jut, de azt bizony jól látom, hogy az muzulmán nemzetnek is jut — senkire ne vessenek, ha mi találja. Azért nagyságod így értse meg miben s meddig álljon az Ferdinandus császársága. Ezt kedvesen elhallgatván, monda csak arra: Vallaha gersekrer — ezt is igen akarom hogy hallom. Ezt én kegyelmes uram mindenik vezérnek így eleibe raktam. Monda ezekután: mint értet-

ted ezt? Úgy halljuk, hogy az csehek 21 esztendőös legényt töltek királylyá, igaz-e? Az hatalmas császárhoz azok küldenek-e követet? Mondám arra: Nagyságos uram, az mi az csehek királyválasztását nézi, ha ideje volna, bizony nagy panaszom volna arról — hogy ha az az én uramnak nem talál jutni — nem másra, hanem ide az hatalmas császár portájára az sok késedelmesség miatt; de én azért most senkinek nem panaszlok — ám legyen! Hallom én is, hogy hitták azt az királyságra, még el nem jutott volt; ha eljő is, az is az én uramnak oly barátja s atyafia, hogy úgy is jól leszen az dolog, mert az is oly egyértelemben leszen az én urammal, hogy az is az hatalmas császár portájára követeket küld. Mindazonáltal még az majd későn vagyon: csak az Isten tudja kié leszen még, de Ferdinandusé nem leszen. Eddig kegyelmes uram, minden dolgunk kedvesen vagyon, az követet kedvesen várják, immár minden nap várom én is ő kegyelmeket. Ujságot kegyelmes uram innét semmit írni nem tudok. Startzer ment volt az budai Memhet aga hírével Göröcsi apánkhoz; (nem ment volt ő maga Molardus uram) Göröcsi uram igen rútul szidta Startzert, csaknem kivetette az ajtaján is; azt mondotta Startzernek: rosszsz eb, kapuról kapura hordoz engem, gyaláz, hogy én bontottam fel az uraddal az frigyet, kiben mint az eb hazudsz; mert sem én, sem az hatalmas császár innét azfelől az frigyet az uraddal fel nem bontotta. Holott mondhatjátok, hogy az hatalmas császárnak csak egy ember hada is ment tireátok és országtokra? Ha az urad kifutott országából és ha maga országa reá támadott: mi bűnünk nekünk benne, hogy nem tartja jámborul az urad az országot? S nem bántaná senki! Az mit oly igen erősítették, hogy Bethlen Gábor csak egy bégje az hatalmas császárnak, s miért engedték meg, hogy az uradra menjen és országát elvegye: hogy nem vertétek ki, ha az urad olyan nagy császár? Ha az urad csak egy olyan béknek is nem tehetett semmit, hát ha egy fővezére reá menne? Talám mű velünk akarnátok országtokat oltalmazni? Nem tartozunk azzal. Többé engem kapuról kapura ne hordozz, mert én úgy megveretlek, hogy másnak is példa léssz. Gáspár vajdának egy levelét küldtem Felsőgednek in specie, melyet reám nézván kegyelmes uram csak calumniának látok, mert abban semmi nincs az mit ír felöllem; az melyet mindjárt meg is mutaték az vezérnek, főképpen az utolsó particuláját, az mely felsőgedre néző dolog. Valóban meg

is explicálám, hogy az mint azelőtt ő nagyságának mondtam, az maga leveléből kitetszik, hogy most is Ferdinandust siratja és felsőged előtt való dolog felöll embertelenül ír. Mondám az basának is: nem hogy Szkender basa uram tihájának, de senkinek én többnek nagyságodnál, az nagyságod tihájánál s Göröcsi Mehmet basánál az Gáspár vajda állapotja felöll nem szoltam; ha az nagyságod házából megyen ezféle szó ki, nagy dolog. Monda erre az basa, meglátja, hogy megirom neki, hogy téged más tisztességben tartson. Én is azért választ irtam neki, hogy megéri az jó uram véle. Azt is azért az mint az Szkender basa tihájával conferáltunk felölle, nem egyébként ítéltük, hanem német practicának — Startzer uramtól költ dolognak — hogy így is mindenképpen contemnáltathasson bennünket.

Következik az *Postscripta*, melyet küldtem pecsét alatt, includáltam az urunk levelébe.

Kegyelmes Uram! Az hatalmas Istenért alázatosan könyörgök, felsőged kegyelmesen megbocsássa, hogy egyikből ki nem feselhetek, addig másba kell keverednem. Hogy felsőgednek ez dologról írnom kell, kételen vagyok véle, mert parancsolják. Hogy az felsőged levelének translatioját bévivé az vezérnek Szölífkár aga, ott vártuk, hogy ha derék audientiánk leszen. 2-a die novembr. nem hivata bé az vezér, hanem ugyan sokáig tractála csak ketten Szölífkár agával; mikor kijött volna, mindjárt félre hiva magamat, hogy az vezér tractáját és izenetit megmondja, melyet elkezdvén, más emberek impeditioja miatt el nem végezhet, hanem hagyja arra, hogy az vezér tihájával beszéljünk felölle, minthogy az vezér reá bizta, hogy az dolog igen titkon legyen. 3-a die novembr. menék az vezér tihájához és énnekem ezt proponálá az vezér ő nagysága szovával: Hogy most — úgymond — az budai basa az vezérnek nagy titkon irta meg, szóval is Mehmet agától azt izente, hogy az miképpn az német megigérte volt Vácot az hatalmas császárnak, az levelet alá is küldte az budai basának és most nálla vagyon, hogy lássan hozza és vegye kezéhez, ő is módot keres abban, hogy kezéhez adja. Ezközben hirtelenséggel úgy talált lenni az felsőged indulatja. És noha azalatt is könnyen kezéhez vehette volna, de azt gondolta meg, hogy immár felsőged Magyarországon lévén, ha most megcselekszi, akár mint mentse felsőged magát Magyar-

ország előtt, hogy nem felséged akaratja, de el nem hiszik és felséged személye ellen nagy contemptust fog szerezni véle. És ebben az felséged személyének méltóságát nézte s azért halasztotta el eddig, az még innét az vezértől resolutioja leszen. Ezek is, látom, hogy az felséged személyének méltóságát valóban féltik, és ő nagysága az vezér az tihája által töllem kíváná, hogy erre resolváljam magamat. Én mint ilyen inopinatus casustól csak megijedvén, mondam: hogy Isten oltalmazzon engemet attól, hogy én ahoz se feketét, se fejezt szolljak mást, hanem az hatalmas istenért kérem ő nagyságát, hogy az mint Karakás Mehmet basa is igen jól gondolkodott felölle, hogy már az miben az én uram dolga vagyon Magyarországgal, annak nincs most ideje: ő nagysága is hagyjon békét neki; hiszem az Úr Isten mindennek időt s módot ad. Mert jól s bölcsen gondolta azt az budai basa, hogy noha az német olykor adta Váczt, (ki nem sajátja volt) az mikor kezében volt; de, ha akkor kézbe nem vehették, ha most találna akár mimódon kézbe esni, soha az én uram annyit nem szollhatna Magyarország előtt, hogy elhinnék hogy nem az én uram adta kézbe. És így oly gyűlölséget szerezne ő nagysága az én uram fejére, hogy én bizony soha nem hiszem, hogy töllök az élete is megmaradhatna. És ilyen nagy elkezdett dolga az hatalmas császárnak az én uram által hova lenne? Mert az magyar nemzet ugyan gondot visel azért magára! Hiszem jól látja ő nagysága, hogy az én uram nem egy várat kettőt ad az hatalmas császárnak, hanem nagy erőss derék országokat. Hiszem az Úr Isten ennek jó végét adván, az is előttök leszen; csak az hatalmas Istenért kérem ő nagyságát, hogy most csak hallgasson, ingyen se emlegesse. Ezek után monda az tihája: Mind meglehet az is most egy ideig, de így, hogy az uradnak ezt ezképpen ird meg, hogy ezzel semmit ne késsék, hanem nagy titkon írja meg az vezérnek erről való értelmét s akaratját. Mert temagad látod, ezek is ez mostani német követek mint futják az portát: nem két várat hármat ígérnek, hanem magatokat egész Magyarországot az hatalmas császárnak, csak legyen kedvek szerént nekik az dolog, és az magyar ne vehessen ő rajtok erőt; de az uradnak személye itt most becsületes, és arra néz az porta s efélék felöll se az többi felöll most csak egyet sem szollnak. De ő magok látják az magyarok, hogy olyan két vára közt mint Buda és Esztergom az

ablaka alatt vagyon Vác, kit immár az német is megadott és az budai basánál az levele; magatok is jól tudjátok penig, ennek előtte is mind Nigron(?) főképpen Csernin micsoda jóakarattal voltak az magyar nemzethez, hogy egy órában elvesztették volna. Te magad látod, most is mint futják ezek az portát; tü magatok sem hiszitek meg, micsoda ígéretek tesznek ezek is most is. Ezzel az egy Vác dolgával ne késsék, irjon bátor igen titkon az urad az vezérnek, micsoda reménység lehet felölle.

Ezekután más dolgot is proponála, ki felöll nem ismerem csak molestálnom felségedet hogy szükség legyen. Isten béhozván Ballassi uramat ő kegyelmét, azt úgy ismerem, hogy magunk is eligazíthatjuk.

Kegyelmes uram, az mint itt az dolgot eszembe kezdém venni, az dologban valamennyire való változást látok: az ember tardus, timidus, avarus, tenax, az más félt is animálja — kit ő azért csak dissimulationnak mond — de azt kezdem látni minden actáiból, hogy szerencsétől vár, az más félnek is dolgát fenn akarja tartani. Azért erre is azt mondja, hogy Isten felségednek succedáltatván az szerencsét, még is interponálja magát Ferdinandus között, felséged s Magyarország között. Ez valamint s valahogy vagyon, de felségedhez vagyon az jobb akarat. Isten elhozván ő kegyelmét az követ uramat, ha az én szóm fog, vagy lófúradság vagy nem, de itt nem késnek, hanem megindulva az bottal, zászlóval az Altalon Budafelé mennek, az végre, hogy mentől hamarébb lehetne, de felséged az nova confederatióra készített követ urakat az promissumalegyütt expediálná, hogy tavaszig még itt benn lennének; az promissumát valóban megvárják, és én félek kegyelmes uram, az mint látom az állapotot, hogy valamедdig az confederatio nem renováltatik, de ha segítség kívántatik sem kezd lenni.

P. scripta secunda. Felséged kegyelmesen megláthatja levelem datumából, mikor expediáltam volt Demjén Ferencz uramat; de mi ezt az Mehmet agát soha ki nem vehetjük vala az ittvaló feleségi mellől. Interim 13 die novembr. érkezék az Kemény Boldisár és Mikó György uram levelek, az Szkender basa és Gáspár vajda practicájok felöll, kit tudom felséged ő kegyelmektől bővebben megért. Ezt is azért, kegyelmes uram, ma 14 die novembr. mindjárt előmbé vevém—nagyobb czégért addig nem akartam tenni, magam is lát-

ván, hogy csak adományra való practica—Görcsi apánkhoz menék és az dolgot bőségesen eleibe adám, mit akar Szkender basa és Gáspár vajda; magam állapotjáról is szollék, hogy mind az hatalmas császár portájához és felségedhez való jámborságomért s igazságomért mint fenyeget engem halállal Gáspár vajda. Az mi az felséged és Erdély ellen való dolgot nézi: azt igen neveté s monda, hogy eddig megismerhettétek Szkender basát, ez csak magától való s adományra néző, magatok magatoktól is meg tudjátok gondolni; de hogy Szkender basa és Gáspár vajda azt meggondolná s megpróbálná, az én lelkemre s fejemre mondom, hogy csak egy szó emlékezet sincs az portán felül. De az szegény szászok is mint az zsidók, mindjárt megijednek. Az mi az magad személyednek fenyegetését nézi: nám nem vagy vitéz, hogy ily hamar megijedtél az hatalmas császár portáján. Mondám arra: Én nem mint az féléstől, de ezt látom nagyobb dolognak, hogy az hatalmas császár és muzulmán nemzet tisztességére az mit én az én uram titkaiba nagyságtoknak mondok, tul más országból hozzák reám, kinek nem kellene lenni. De micsoda fővel, orczával mer engem fenyegetni Gáspár vajda az hatalmas császár portáján? Monda erre: ne félj semmit, tartsd eszedbe; te magad meglátod igen hamar, hogy leszen oly ember, hogy bizony meggyúl az gatyá seggén Gáspár béknek — csak addig késő, még az urad követei eljönnek. Csak immár jönnének el, ne késnének; mert bizony addig semmi dolgában az urad jól elő nem mehet, valameddig az követek el nem érkeznek. Azért csak egyet se szollj az felől az vezérnek, mert csak Szkender basára való haragot gyűjtasz vele, semmi bizony nem leszen. Én kegyelmes uram, azt az dolgot csak ebben hagytam. Elég sok számtalan hírt költenek s fenyegetnek az jó német uraim. Én csak az egy igazságban biztam az egy Istenre magamat, ha mikor s hol kíváztatik, eddig — legyen hála Istennek — nem succumbáltam, most sem félek attól. De bizony, kegyelmes uram, rettenetes nagy scrupulust szerzett főképpen az Balassi uram késése. Im meg is irtam ezen brassai postától ő kegyelme eleibe: Kérem az Istenért, hogy ne késsék, siessen éjjel-nappal bé, mert felette félek az emberek elméinek változásától.

Kemény Boldisár és Mikó György uramnak írott levélnek parája. Sequitur salutatio &.

Az kegyelmeteknek félelemmel írott levelét énnekem az brassai posta megadá 13-a die novembris estve, melyet bizony nagy kedvetlen és szomorúsággal olvastam el. Az mi az magam életemet nézi: noha bizony nekem az is drága, melyet látok hogy az igaz tőkélletes uramhoz s hazámhoz való szolgálatomért fenyegetnek az latrok; de nagyobbban tartom azt, hogy uramat s hazámat azféle méltatlan emberek azféle romlással fenyegetik. Nem késvén azért, más nap az dologban megindultam, és minihogy magam is tudván az embereknek természeteket és practicájakat, mi módon hasznot kereshessenek magoknak, kit bizonynyal tudom, hogy kegyelmetek sem vélt egyébnek, hanem csak kereskedő practicának: én nem sokat ijedtem meg ettől, kiváltképpen én jól tudom, mint álljon az mi kegyelmes urunk mostani actái az portán. Ehez képest legelőször Görcsi Mehmet basa uramat, mint az mi kegyelmes urunknak igaz jóakaró apját ez dolog felől megtaláltam, minden dolgot bőségesen eleiben adtam, mind az Szkender basa uram követtségét és mind az Gáspár vajdával együtt való kívánságokat az kegyelmetek írása szerént; az kire Görcsi Mehmet basa uram csak nevetséggel tön választ s azt monda, hogy: ezt az dolgot bizony magatok is jól értitek, hogy Szkender basától csak adományra néző practica és Gáspár vajdáé is, ő igazgatja erre, azért, hogy (megbocsássanak ő kegyelmek az szász uraim) — így szolla — az szászok is mint az zsidók mindjárt megijednek és mindjárt fizetnek. Azért ez az dolog semmi. Én is tudnám ha volna valami, de az én lelkemre fejemrel itt az portán semmi olyan dolog nincsen csak emlékezetben is. Másképpen is ha eddig az hatalmas császár hadai fenn löttek volna is, le kellene szállani; azfelől soha senki egyik is nem mér próbálni — azfelől vesztég ülhetnek bizvást, senkivel semmit ne gondoljanak, mert niucs annyi fejek, hogy azt meg merjék próbálni. Az mi az magam személyemnek fenyegetését nézi, azt is eleibe adám, hogy ha én azt érdemlem(-é) az hatalmas császárnak s muzulmán nemzetnek s az én uramnak javára tisztességére való szolgálatomért, hogy olyan hogdán bék engemet olyan titkon, vagy nyilván való halállal fenyegetessen az hatalmas császár portáján? Monda arra is: nám nem vagy vitéz, hogy csak attól is megijedtél. Mondám arra, hogy

nem is igen félek mint olyan embertől; de az az nagy dolog, hogy itt az hatalmas császár portáján az mit én az hatalmas császárnak s muzulmán nemzetnek s az én kegyelmes uramnak javára tisztességre csak nagyságtoknak megmondottam, tul másfelől s más országról hozzák az szememre, és még engemet fenyegetnek halállal érte, az ki nem illenék az hatalmas császár portájához. Monda erre is, hogy ne félj, várd meg csak egy kevéssé, bizony meglátod, hogy leszen oly ember, hogy igen hamar meggyúl az gatyá az seggin Gáspár béknek; csak adná az Úr Isten, hogy az urad követei érkeznének, nán én nem tudom hová lőnek. Mert addig semmi dologban itt az portán elő nem mehetünk, valámig az követek el nem érkeznek. Azért az én tanácsom ez: hogy ez dolog felől csak egyet se szollj az fővezérnek, mert csak haragot bosszúságot szerzesz Szkender basa ellen is; hiszem üljenek vesztég, mert senki nem bántja őket. Az dologban én uram ennél tovább nem procedálhattam, nem is illett procedálnom, mert ezt kegyelmetek is jól látja s érti, hogy Szkender uramnak csak kereskedő dolga. Hiszem én is itt voltam, soha nem lehetett volna oly titkon, hogy azt én eszembe nem vöttem volna, ha valamely asféle commissio ment volna Szkender basához; de az mely hadacskával az Ozi vára *) csináltatni ment vala is, az is eloszlott régen — maga Szilisztrián vagyon. És másképpen is immár most ha valami oly oka volna is: hogy tudná felvenni az török hadat ez télen? annak módját csak magunktól is meggondoljuk; Gáspár vajda pedig felejténé az más ember országát, csak maradhatna az ő magáéban. Innet az felől én abban annyit tudok csak; tul másfelől — az mint az előtt is irtam vala kegyelmednek — igen vigyázzon kegyelmetek, noha ő nagysága az vezér maga tulajdon beszéllé önnekem, hogy az lengyel cancellarius levelét hozták neki, kiben expressissime megírta, hogy Homonnai több urakkal sollicitálta lengyel királyt, hogy hadat adjanak melléjek az mű kegyelmes urunk ellen, de semmiképpen nem adtak; megmondották, hogy tudják, hogy az hatalmas császárral frigyos ország Magyarország, és ő általánfogva az hatalmas csá-

*) Olvashatni így is: Oti-vára, nem levén a z és t között nyilván megismerhető különbség. Mit jelent azonban e szó akár így akár amúgy olvasva: meghatározni nem tudom — ha csak Orsovát nem értjük.

szár ellen hadat nem adnak, sem fogadni nem hagynak, hanem menjenek haza Magyarországba és keressék kedvét uroknak. Ezeket nekem maga az fővezér mondá. Mindazáltal, hogy non est sapientis dicere non putaram, az kegyelmetek vigyázása felettébb kívántatik. Ha pedig miben szükség leszen, az még ő kegyelmek az főkövetek béérkeznek, csak kegyelmetek ne szánja postáját és értésemre adja az dolgot: én itt arra való vagyok, hogy az én kegyelmes uramnak, hazámnak s nemzetemnek igazán szolgáljak, tehetségem szerént nem is akarok abban megfogyatkoznom — noha bizony elég keserves, hogy az igaz hűségért, tökéletes szolgálatunkért idegektől urunknak s hazánknek nyilván való gonoszakaróitól halállal fenyegettetünk. De nagy az én hűtöm az én Istenembe, hogy hamarébb az ő fejire terül neki — látom annyi módját — de vagy fenyeget, vagy nem, de hivatalomban bizony meghiggye, hogy soha hátra nem állok, valameddig az fejem fennáll. Nem csak tölle, hanem az német uraimtól is eleget szenvedek én olyant. De Istennek szent kegyelméből én rajtam ők ugyan nem triumfáltak eddig, most sem látom módját. Jóllehet bizony mind könnyebben tűrném azt is, ha ennyi sok keserves fáradságomnak nyughatatlanságomnak valami kevés hasznát láttam volna, hogy ha az életem elfogyna is, mondanák az gyermekim: hogy az apjuk bőrit iszszak; de ha csak ilyen ingyen vesztenek el az ő felsége sok ellenségi, tudom hogy csak az leszen az neve, hogy bolondságával találta. Ennek az egyik részét Kemény Boldisár uram ugyan kegyelmednek írom, noha kegyelmed játszik, hogy kegyelmed levelemet nem vette, de én kegyelmednek igen is irtam. De ha kegyelmed nem irt is, csak kegyelmed ne feletkezett volna rollam el, az kegyelmed jó maga ajánlása szerént — mind jó volna az dolog, de igen elfeketkezett kegyelmed rollam. De hiszem az Úr Isten ő szent felsége ennek is jó végét adja. Az én kegyelmes uramnak, fejedelmeknek, hazámnak, nemzetemnek tartozom igazsággal szolgálni, bizony tehetségem szerént úgy is szolgállok, megfizeti az Isten. Amen.

Végezetre mindezen kül is nagyobb búsulásom azon vagyon: mi lehet annak az oka, hogy Balassi uramék ily igen elkésének. Uram sokat nem írok, sem senkit nem ijeszték, de ha a dato praesentium két hétre ő kegyelmek itt benn nem találnak lenni, én bizony félek, hogy az mint az kalendarium is mondja: hogy Karácson tájba

minden jó végeztések visszafordíthatnak — csak ne telnék mi rajtunk meg. Csak írásomba is az hasam fáj, hogy látom, hogy más ember országot, nem csak várat ígér, mi pedig csak azt is difficultáljuk, avagy addig procrastináljuk, hogy egykor csak belé ül más ember. Irnék valamit, de nem merek — de csak pappirossal az portát bizony bé nem töltik. Az mi az Jenő dolgát nézi: arról én semmit írni nem tudok, mert arról ő felsége eléggé informatus; hiszem, hogy arról is ő felsége gondot visel. Azt itt most tractálni sem szabad, sem illik; de úgy látom, hogy ha valami módjok lehetne benne, bizony hátra nem hagyják ez mostani füst alatt; (Nemes Balás uram szavaként) bizony félek, hogy kell pásztorság neki.

Itt én kegyelmetek szavával semmit sem szolltam, hanem csak úgy, hogy barátim irták meg onnat az dolgot, azért, hogy az követek jövést ingyen se tudakozzák; és azért is felette siettettem elmenni az postát, hogy ingyen se tudják, hogy itt posta volt. Az én dolgom felől nekem Gáspár vajda bőségesen irt volt, kire egyszer elegendő választ irtam neki 2-a die novembr. Ehezképest még is több választ írok, nem azért, hogy boszszantanám és az mi kegyelmes urunk ellen ingerelném, hanem inkább levelemben mindenképpen csendesítem — az mi nem úgy vagyon is, azt mondom egy ideig. Látom, hogy sem szentség, sem barátság, sem atyafiság nem fog ezféle dologban, hanem csak az nagy átkozott dissimulatio, kit nem kiméllek tőle én is. Reméllem, hogy elfelejt engem, csak viselhessen magára gondot. Valette.

Ezzel az levéllel bocsátottam el Jakabot az brassai postát die 15 novembris.

25 die novembr. változék meg a pénz dolga itt Constantinápolyba, és az előtt való oszporát mind elveszték, hanem újat adának ki az sahm helyébe — tíz oszporást adának, az melyet nevezének mindjárt ozmaninnak az az ozmán nemzet pénze; minthogy az sahm nevű, persiai nevű volt, és eddig ezek az persiai királynak nevére — kit ők sáhnak hírnak — hitták az pénzeket. Im már most nem akarták persiai neven híni pénzeket, hanem magok nevéen. Ebben az ozmánin nevű pénzben 10 oszpora vagyon, az az egy egész dram. Hogy ezután ne lophassák, nyirhassák el az pénzt, hanem mindenkor egy mértéke legyen az pénznek: az aranyat 120 oszporára, az oroszlanos tallért 60 oszporára — egyéb minden eladó marhának is árát szabák, valameddig tart.

Minthogy az új pénzbe nem juthatott mindennek, egy először egynéhány százezer forintot kiküldének szélyel az városra, hogy ha kinek nincs apró oszporája, aranyon, talléron válthasson apró oszporát kivel élhessen. Két törökre bizták volt azféle pénz-váltást. Hát mindenik oly ember volt, hogy azon nagy hirtelen mindjárt alpenzt csinált ő maga, és megelegyítette az császár jó oszporájával, melyet mindjárt csak az pénzkiadásnak másod napján megkapának rajta, és mindeniknek fejét vevék. Ugyan azon pénz vásárlásban egy zsidó egy Serifi aranyot — ki azelőtt 10 oszporával jár vala — feljebb az közönséges aranyból, marha árába csak 125 oszporán vötte el, és azt is megkapván rajta, hogy az edictumnak nem engedett, 300-t ütének az talpára kalafával. Az még én is új pénzt nem kaphaték, eleget vesződtem, hogy csak kenyeret sem vala min vennem — csak 10 pénzért is egy tallért kellett zálogban vetnem.

27 die novembr. jöve meg a kapitán basa az gályákkal az Feketetengerről. Mikor elment vala 24 gályával ment vala el; de most 23 gályát láttam hogy megjöve. Az nap nem láttam, hogy csak egy nyert hajót is hoztak volna — az mint mondják vala, hogy öt öreg halász hajót nyert.

3 die decembr. az kapitán basa az tengerről hozott nyereségből vive ki az császárnak ajándékot Daud-Basára, az drinapolyi kapun az derék úton által.

Első sereg az jancsárság, az ki az hadban az Fejértengerre voltak, öltözve puskástól szerszámostól.

Másod rendben az cesariai szejmének — hét szekér, kik azok is az hadban voltak.

Harmad rendbe hét szekér, azokban egynéhány leopárd, egyéb különb-különbféle drága marhák, két pénzma macska, két strutz madár.

Negyed rendben mennek az gályai kapitánok felöltözve kettenketten, ezek után gyalog chidasok.

Hatod rendben ő maga az kapitány basa magaszolgaival — utánna.

Heted rendben 180 tömlő tiszta tallér, az kit egy-egy ember az hátán elvihetett — más, arsnynak mondja hogy volt.

Nyolczad rendben nyolczvan ember, az ki végekkel kamukát, atlaczot, bársonyt, vont-aranymíveket vitt.

Kilenczed rendbe volt nyolcz szép nyert gyermekek — hispanusok, kiket ajándékon vittek császárnak.

Tized rendben, lánczon összfűzve 200 rab — hispanusok.

Tizenegyed rendben nagy pompával négy fő tengeri kapitány, cifrán felöltözve, tollason. Ezek után az dobosok, trombitások, zászlókkal együtt — az hispanusoké.

Tizenkettődik szerben három szekér, az ki egyik rakva volt tisztán mind kaftányokkal, az többi egyéb marhával.

Ezek csak az császárnak való ajándék az nyereségből. Ehez képest, ki böcsülheti meg azoknak rettenetes nyereségeket? Az öreg hajók, kiket nyertek, öt vala, melyeket nagy triumphussal hozának bé iszonyu szörnyű lövéssel.

11 die decembris juta bé ide az portára Balassi Ferencz uram, Toldalagi urammal.

14 die voltunk szembe az fővezérrel és Görcsi Mehmet basával. Mindenik szép kaftánt ada mind hármunknak.

17 die jöve bé Korlát István uram.

24 die változék meg az fővezérség, és lön fővezérré kapitány Ali basa — ifiu ember. Ezen nap löttünk szembe a császárral is, és csak heten mentünk bé császárhoz Szöflükárral együtt.

Serenissime Princeps et Dne Dne mihi naturaliter Clementissime! Fidelium ac perpetuor. servitiorum meor. in gratiam Serenitatis Vestrae humillimam debitamq. oblationem!

Az minémü boldogságos áldásit az mi kegyelmes szent Istenünk ez ideig bőségesen terjesztette, kiért áldott legyen az ő dicsőséges szent neve: azon áldásit ezután is ő szent Felsége terjeszse és örökbítsa felségedre nagy bőségesen, hogy az felséged híre-neve minden nemzetek között örök boldogul hirdettessék és terjedjen—amen.

Én immár kegyelmes uram, elreméltetem vala, hogy annyi számtalan labirintusink után az felséged böcsületes követi itt benn lévén, nem kelletik nekem írással felséged fejét fájlalnom, hanem hagynom kell csak az ő kegyelme írására és követségére; de mégis kényszerite az felségednek való írással kiváltképpen az felséged Posonból írott két levele, kit felséged nekem intuláltatott volt, kivel érkezék bé Bölöni András más nap az az duodecima die decembris, az mikor Balassi uram ő kegyelme béérkezék. Mely felséged kegyelmességéből írott leveleket én diligenter megolvassván, az felséged kegyelmes parancsolatja szerint mindjárt megadtam ő

kegyelmének Balassi uramnak, és azután bójóván Korlát István uram ő kegyelme, azonképpen ő kegyelmének is. Minthogy pedig — — — *) felől tudom, hogy ő kegyelme Balassi uram felségednek bőségesen informálja, én nem ismerem módját, hogy én is felségedet mégis azokról írással molestáljam; hanem mégis kegyelmes uram, ez üdö alatt rajtam forgott dologról és az felséged mostani írására nézett dologról ítélem szükségesnek felségednek írnom egynéhány dologról minthogy mind . . . . **)

Az mi, kegyelmes uram, az felséged írását nézi Szkender basa, Gáspár vajda és Lengyelországba való vigyázásom és gondviselésem felől: noha nem igen bő szóval, de felségednek arról én elegendő képpen írtam volt, mely levelemet mind Angyalosi Mihály és Demjén Ferencz ez mostani írás után hamar időn felségednek praesentáltak; mely dologban Istennek segítségéből úgy ítélem, hogy azon gondviselésben fogyatkozás nem volt, kinek effectussa ez: hogy noha immár elmúlt az felségedre való emulussinak idejek, de ha el nem múlt volna is, arról is bátorsággal irhatom felségednek, hogy felséged onnat ne tartson; mert se Szkender basának, se másnak, se harmadnak innét az portáról arra való audientia nincsen ebben az esztendőben, sőt erős parancsolat mindenfelé, hogy pro Nostra servitute nem contra legyenek tanto magis, hogy idejek azoknak is elmúlt. Interim pedig bizonyosan megértvén malevolentiaját Gáspár vajdának felségedhez, ezért hoztam halálomra való nagy indignatioját — azt is én nem akarván gyűjtani, újlag másodszor is szép hosszú levelet írtam neki, kiben az mi illet alliciáltam felségedhez és compescáltam szegény fejem ellen való bosszúságát is, mely levelemnek pariaját meg is tartottam. Ezekről azért kegyelmes uram eddig felséged peritus lehet, főképpen ez mostani felséged írási után az vezérnek, az ki mazullá lön. Mikor hallottam volna, újlag nagy álmélkodással szolla az arról: hogy gondolkodol csak ingyen is azféléről? Hát én nem volnék-e ember úgy, hogy az Szkender vagy Gáspár vajda valami azféle dolgot meg merne próbálni? Egyéb több beszédink is volt, de mi szükség felségedet arról molestálnom,

*) Itt az eredetiből néhány szó hiányzik; hely volt hagyva, de nem lön betöltve. **) Itt az eredeti kéziratból néhány szó ismét hiányzik; más köz írásá levén, valószínűen a szerző elfeledte kiegészíteni.

főképpen hogy így az fővezérség megváltozék. Azt nem tagadhatom, hogy én ezzel ismeretlen voltam — egyik az, hogy az tengeren volt, másik: hogy ha itthon lett volna is, azelőtt hatodik vezér lévén, semmi tekinteti nem vala; de imé az Úr Isten mely véletlen az többi helyébe emelé. Immár azért felséged kegyelmes instructioja szerént mindenik ellen való tracta az *) ő kegyelmén az felséged főkövetin, ha honnat ő kegyelmit ki nem rekesztenék — kit nem is ítélék hogy cselekedjenek. Én kegyelmes uram semmiben magamot meg nem kiméllem, hanem felségednek új dolgot is **) Szkender basának csak nem régen való ide bévaló informatioja felől; de ebbe felséged bizonyos legyen, hogy annyi correspondentiám volt Hajdar tihájával, Ali agával ***), Szöflükár aga pedig ****) cancellarius-sal, hogy az felséged felől való levelét csak bé sem hagyták addig az vezérnek az melyek nem az Istenfélő és tökéletes — *****) és hozott vala, hanem én magam nem mervén neki irni, állapotját valóban megírtam Szöflükár agával és tihájával, hogy ellegyen az Erdélybe való practica nélkül, mert bizony az portán kedvet nem talál vele, sőt magának contemptust csinál; hanem inkább találjon módot benne és azt az practicát szépitse meg Erdélyben olyformán, hogy az maga levelit vigyék újlag felségednek. Immár mit mivel, azt nem tudom. Néha ezfelől az mazul vezér felől irtam vala felségednek Demjén Ferencztől írott levelemben, valamennyire hogy dure kezdett vala cselekedni; de azután is maga böcsületit előtte akarván viselni, az felségedhez való akaratját valóban fenn tartja vala. Immár ez mostani új ifju vezér mint lészen, Isten tudja, azfelől is jó reménysége lehet felségednek, minthogy katona és vitéz ember. Látom azt is, hogy az divánban is felette igen hallgat Görcsi apánktól. Istennek legyen hálá pedig, ő kegyelmek az főkövet uraim itt benn léteken találkozáék az mutatio is, kit én kegyelmes uram nem tagadok, hogy ha ugyan mutationak kellett lenni, azt is nem bántam volna, hogy ezzel is kétszer vagy háromszor tractáltam volna úgy mint amaz másikkal, de ha így esett, így is talám jól adja az Úr Isten, az mint elsőbben mutatta magát.

*) Annyit tesz: áll. **) Innen az ige kimaradottnak látszik. ***) Itt néhány szó törlés miatt olvashatlan lévén értelmét kivenni nem lehet. ****) — — itt az eredetiben egy szó olvashatlan. *****) Itt is törlés.

Az Vác dolga budai vezér miatt mibe legyen, arról én felségednek az vezér szovával bőségesen irtam vala Demjén Ferencz által. Immár kegyelmes uram ha nekik valami titkon való álnokságok volt, azt én meg nem ismerhettem; csak a posteriori gondolom, hogy Karakás Mehmet basa nyilván azt az porta nélkül cselekedte, de az németek instigatiojából, melyet felséged bátorságosan elhigyen, hogy itt az portán — mint járt ő Vác alatt — igen titkolt, noha azért megtudták volt; de ezek is titkolják, kinek ilyen jelensége vagyon: hogy így haladoz az Balassi uram szemben létele. Azt ugyan nem akarjuk praetermittálni, hogy az felséged bő írása szerént nem erősb panaszszal, hanem valamin caute adjuk értésére az vezérnek, hogy valami zűrzavart hallottunk hogy esett volna oda ki az végekbe, kinek nem kellene lenni. Ilyenkor ő kegyelme Balassi uram Toldalagi urammal ketten küldé bé az vezérhez, és mikor egyéb dolgainkról tractálnánk, ő maga az vezér szolla elő: hogy az magyarok alájöttek volt az hatalmas császár országába és valami csatája is lött köztek. Nekem ugyan meghagyta, hogy megírtam újlag felségednek, hogy üljének le határoknak és ne jöjjenek az hatalmas császár országára, hiszem elég német ellenség van előttök, oda kellene menniük, nem ide az hol nincsen ellenségek. Az maga szovával alkalmatosság adódván, én megmondám eképpen: hogy valamin érti azt az dolgot nagyságod, de így értse, hogy bezzeg volt valami csaté-paté, de nem az magyarok mentek az hatalmas (császár) országára, hanem az hatalmas császár vitézi mentek volt az magyarok várára s ott esett az dolog. Maga nagyságod jól megemlékezzék arra, hogy nagyságod nekem ugyan megmondá azt, hogy az németek sok szovára meg kell irni nagyságodnak minden végvárokbeli basáknak, békeknek: hogy egyik se álljon uram mellé, se német mellé, ki ne menjenek, hanem minden ember várában álljon; de az hatalmas császár vitézi mentek volt ki Magyarországra határára. Hanem még is nagyságod sietséggel parancsolja meg, hogy üljének veszteg. Monda arra: hogy holnapnál tovább nem hagyom, mindjárt megirom nekik. Mi Toldalagi urammal azt az dolgot csak ilyen obscure beszéljük. Immár azután az derék tractában ő kegyelmének az főkövet uramnak micsoda módot mutat az vezérnek változásával — Isten segítségével arra is ő kegyelmekkel gondunk leszen. Görcsihez csak magam mentem vala privatim ezek az

dolgok felöll, melyet én apertissime mindeneket eleiben adék. O is mindjárt apertus ember ugyan *) Karakás Mehmet basát: hogy az bolond eb bezzeg nagy szégyent vallott és szégyent tölt az hatalmas császáron — igen búsula rajta. Mondám neki azután: most volna az ideje, hogy azféle rossz ember ténne mazullá az hatalmas császár csak azért az dologért is; mert ez az rossz dolog Vác alatt szinte olykor esett, az mikor immár az csehországi, murvai, slesiai, austriai, lusatiai követek az én urammal voltak és arról tractáltak: micsoda tisztességgel készüljenek az hatalmas császár portájára. Mikor meghallották, hogy az budai basa Vácot megszállotta, felettébb búsultak rajta: hogy legyen az, hogy hiszem nem Ferdinandusnak volt frigye maga személyében az hatalmas császárral, hanem Magyarországgal, és ha Magyarország Ferdinandussal veszekedik, ugyan fenn vagyon Magyarországnak frigye az hatalmas császárral; és így kijő nekik, hogy még is Magyarország várára jött az budai basa. Erre képest azok az országok követi mit gondoltak, én bizony nem tudom, de jól nem esik az dolog. Erre igen búsulván, monda Görcsi apánk: hogy bizony latrul cselekedett ő, bár ne kérjék is de az immár mazul — az még a tü leveletek az uradhoz megyen, addig megvizsik Karakásnak hogy mazul.

Az mint felséged kegyelmesen irt az Mehmet basa magaviseléséről és hogysem mely nagy dologgal commendáltam volt felséged előtt: felséged az Istenért kegyelmesen megbocsássa, én most is abból hátra nem állhatok főképpen hogy későbbi dolgaiban; Mikó Ferencz uram is tudom ő kegyelme is különben nem mondhatja. Az mi penig annakelőtte való útait nézi, az még az jenői dolog agitálattott: én ugyan halálig most is azt mondom, hogy felségednek török barátságban igaz tökéletes jóakarója volt; azután ha félen kötötte az csepüt, semmiben azt nem tudom, de felségednek most is igazán irhatom, hogy itt az portán nyilván az felséged dolgait jól viseli minden írásiban. Mindazáltal kegyelmes uram, ha az török barátságról, szeretetről kell szólni — felséged kegyelmesen megbocsássa — de felséged azt el nem hihette eddig, én még gondolkodom: hogy török jóakarója lehessen keresztyén embernek, hogy csak annyi jót is kívánjon keresztyén barátjának mint magának; sőt

*) szidta, vagy megrótt a—mi az eredetiben hiányzik.

hiszem: az neki nagyobb öröme ez világon, hogy keresztyént keresztyénnel össze veszthessen, és az ő birodalma az alatt terjedhessen. Mehmet basa uram valóba török, és az mint lehet az török birodalmat terjesztené; de az többi (ám) azt látom, hogy az felséged mostani szerencsésének, előmenetelének örül és azon igyekezik.

Az mely *) Startzernek kegyelmes uram, felséged kegyelmesen parancsolja, hogy magam adjam neki, és mint resolválja magát rolla, mondjam meg: Én kegyelmes uram 13-a decembris magam megadám levelét neki. Ugyan kedden az vezérnek egyik házában kérém is, hogy megolvassná, velem beszéljen felölle; mikor mind így temporált volna, nem várhatám az dolgot, egy emberséges szolgálmat küldém hozzája negyed nap mulva: hogy mutasson helyet, hol legyünk szembe egymással és az levél felöll beszélgessünk. Akkor csak azt izené — az nap vala penig, az mely nap Korlát uram bėjött vala — hogy ő eleget gondolkozott ez levél felöll, de ő azt nem hiheti el, hogy úgy volna az dolog; más az, hogy ő neki conscientiájában jár, és ő Ferdinandusnak köteles nem másnak, ő conscientiája ellen nem cselekedhetik. Mindazonáltal nagyon többször gondolkozik felölle és értésemre adja mikor s hol legyünk szemben egymással. Ezt megizenvén az szolgálmtól, fordította panaszra az dolgot, nagy panaszszal mondvá az szolgáltnak: hogy ím az hitetlen pogány ebek az törökök teljességgel elhitették vala véllünk, hogy az magyarországi követet Korlát Istvánt csak bé sem bocsátják Constantinápolyba, hanem azon az úton visszaszabocsátják, nem hallják meg követségét. És ím mint csalatkozánk meg benne, hogy béhozták ma—az mint halljuk—az követet. Ez az nap abban lévően, más nap magam az Startzer szállására menék, minthogy külön vagyion szállása az főkövettől, küldém még egy szolgálmat oda hozzája; kérém, hogy jöjjön haza, ott várom, hadd beszéljünk egymással. Az szolgálmtól egyátaljában azt izené, hogy nem jöhet, mert mi helyt bėjött Korlát uram, az mennyen ők voltak, mind szolga rend, mind egyéb rend egybeesküdtek, hogy ők mi véllünk nem békélnek; hanem ha új dolgom megyen véllé, irjam meg. Kiről ő kegyelmeikkel az követ uraimmal conferálván, ugyan azt végeztük, hogy én csak magamtól megírom neki: hogy az ő continuus oratorsága nem

*) levelet.

Ferdinandushoz vagyon kötve, hanem egynéhány országokhoz; másképpen pedig azt is jól meglátta mind ő s mind Molardus uram, mivére agálják itt az portán Ferdinandus dolgát; mert minden állapotból kitetszik Ferdinandusnak, hogy ő nem akar az török és porta segítségével élni sem csehek sem Magyarország ellen, hanem csak az hispániai és több pápás fejedelmek segítségével, és így ők erejével akarják hozni Ferdinandust az török császár portájára. Amaz*) nem akarja, mert ha akarta volna, nyilvánossággal az órától fogva vagy egy postája, vagy egy levele érkezett volna hozzájuk; de sohul csak egy levelét sem láthatják, nem hogy követét. Kiből ezt vehetik eszükbe, hogy ellene vagyon Ferdinandusnak, hogy ők az portán sollicitálják az dolgát. És így magoknak Ferdinandustól is disgratiát szereznek, de főképpen azon országtól, az kinek itt dolgait agálják, kik az ő actiojokban nem consentiálnak. Ezt még eddig meg nem irhattam neki, de immár megírom. Görcsi Mehmet basának ezen discursussát bőszögesen eleibe adom magam privatim.

Vagyon egy csauzzok az német uraimnak, az ki budai, magyarul tudó, az kivel addig főképpen az míg ez az discordia német uraimmal nem támadta, sokszor való kedves conversatioim forgott; hogy pedig ez támadta, az is úgy vagyon, hogy valamennyiben megvonta vala magát töllem—csak most explorationis gratia conversálkodott véllem. Mikoron pedig immár Korlát uram bájott volna, negyed nappal azután egybetalálván vélle, valóban öszve eresztők az tractát; kérdé igen serio: mint vagyon az felséged és Magyarország dolga oda fel? Én megbeszéllem minden állapotját mint vagyon; fordítám ő reá az beszédemet s mondtam, hogy: mazul nem vagy te **) — az én uram valamit cselekedik, az hatalmas muzulmán császár tisztességére cselekedik — s miért lött, hogy tū is még is az rossz német nemzetség mellé vonszatok? Ha igaz muzulmánok vagytok, nekünk tartoznátok több igazzal, hogynem mint más. Mit mondnak s hogy vagynak az németek és mit csinálnak? Monda erre: igaz mind az, de engem az budai vezér adott ezek mellé és ezeknek kellett szolgálnom, de látom én is, hogy Isten nektek adta az jószerencsét, azért im én is mondok egy keveset. Azt én magam láttam, hogy az mikor az Sitvatorokbeli végezés volt, Ru-

*) Ferdinandus. **) Innét valami hiányzani látszik.

dolphus *) — basának hatvan ezer aranyat és az tihájának harmincz ezer aranyat küldött azért, hogy valamint valahogy véghez vigyék az békességet, és az magyarok essenek újabban az német birodalma alá; ez mellett leveleket adott volt Rudolphus császár, hogy csak ez meglehessen — most ne kérjék az Váradot (s) tizenhárom várat kit az török kér — de ha megcsendesedik (mert most az magyaroktól nem adhatja) az dolog, éppen mind az 13 várat helyben adja az törököknek. Ezt az levelet béhozván ide az portára, eleiben adták ezeknek az német követeknek, és ezek is nagy erőss affirmatio alatt megígérték, hogy csak most nekik az ő uroknak patrocínáljon az fényes porta az magyarok ellen, azt is megadják; de nem csak azt adják, hanem Magyarországnak nagyobb részét, csak ne prevaleáljon az magyar nemzet ő rajtok. Ezt én kegyelmes uram, akarám felségednek csak historiáját megírni, quali ratione az felséged dolga jelenben áll. Csak mégis itélem azt, az mit felségednek immár nem csak egy levelemben irtam, hogy gondolnám, némely félen faragó embernek animusokat kik ezt affírmálják, hogy az német az mostani motusért igéri Magyarországot vagy részét az törököknek; nem csak ez mostani dologért igéri — azzal senki magát ne legeltesse — hanem régen az előtt is oda igérte, kire csak az Gáspár vajda levele is kit nekem irt volt — melyet in specie felségednek küldöttem — nem kicsiny bizonyosságot teszen: tanto magis most mit nem adna, mit nem ígérne, ha mit adhatna? Hogy pedig ez is el nem venné és az occasiot negligálná, akár mely szépen szolljon (noha bizony most is valóban szépen szoll) akár ki megítélheti. Látom kegyelmes uram, hogy most felette kívántatik az considerationak remoralására ismét követeknek mentől hamarább való expedialása.

Irtam vala felségednek az előtt is, hogy mint Gáspár vajdát compescálhassam, igen szép levelet irtam vala neki: melyre válasz(á)t hozák meg 29 decembris, kiben rám való haragját ugyan viszsza nem hagyta hátra; de kitetszik irásából, hogy az felséged idegen barátja Szkender basa dolga volt az mind; mert mikor én megtudtam volna az német uraim practicájokat Althanval és Sorbánal, nem vártam abból csak aval is, az még felségedet certificáljam

*) Egy szó (a basa neve) olvashatlan.

meg az sok ajánlásokhoz képest. Szkender basa uramnak az maga tihája Hajdor aga, ugyan Szölkár agának tanácsából írtam vala Szkender basának ezen dolog felől, hogy ilyen practica forog, kerülje, az hatalmas császár országára vigyázzon: az jó Szkender uram az ő maga levelét küldte in specie Gáspár vajdának. Minden írásából kitetszik mindazonáltal ama basának: az Isten semmi szándékokban elő nem bocsátja, csak ebbe szögyenülnének el, kit mielenek most—de futuris iterum Deus providebit. Az felséged boldog szerencséje között, nekem — hűtöm az — hogy többet nagyobbbat ártana, de csak az én szegény életemet sem engedi Isten hogy elfogyassa. Mostan írott levelében azért Gáspár vajda felséged felől nem olyan elate hanem igen demisse ír, és nagy erőss obtestatiókkal írja, hogy valamikor az fényes porta parancsolja, de azzal mutatja, hogy nem német, hogy maga személye szerént minden hadastól felséged mellé segítségül menyen.

Ezt az levelet kit feljül irattam, *) küldtem el Bonyhai András-tól Balassi Ferencz itt benn létében. Ugyan ettől küldtem levelet Bethlen István uramnak és cancellarius uramnak s az feleségemnek és az vásárhelyi bírónak.

Anno 1620.

9 die january indula ki innét Bonyhai András. Ez nap lön mazullá Görcsi Mehmet basa és Nakkás Hazzon basa.

11 die january voltunk az vezérnél, és ekkor lön derekas tractánk velle; az mikor egyáltalába az tracta között megmondá az vezér: hogy — úgymond — igen kedves az ti uratok, és Magyarország hűséges az hatalmas császárnak, de általánfogva az német nemzetséget is el nem vethetjük magunktól, mert az is békességet kíván. Azért immár ezt elhiggyétek, hogy az hatalmas császár sem ti ellenetek segítséget nem ad az németnek, sem ti néktek az német ellen, hanem tüteket tart jobb s igazabb híveinek, s azt akarjuk mű, hogy elvegyétek az németeknek az magok országát is. Balassi uram erre ilyen választ tön: Hogy az mű urunk és Magyarország nem gondol azzal, ha az hatalmas császárral az német, vagy Ferdinandus

*) E levél nem Borsos Tamás által van gyűjteményébe béírva. Ez oka az itt-ott előforduló mondatbeli homályosságoknak.

frigyet tart és békességet, csak legyen országa Ferdinandusnak honnat tartson frigyet, békességet az hatalmas császárral; de Magyarország soha ezután azt meg nem engedi, hogy az német ő rolla békéljék császárral, hanem az magyar, magyar fejedelmet, az hatalmas császár igaz hívét, Bethlen Gábort azért választotta fejedelemnek, hogy ezután örökké magyar fejedelme legyen Magyarország és az magyar nemzet az muzulmán nemzettel egy örökös frigyet csináljon és tartson; mert németet soha többé uralni nem akar. Másik az, hogy oly igen állatja nagyságtok az némettel s Ferdinandussal való frigyet: ebben nagyságod bizonyos legyen, hogy mi az fejünket életünket kötjük arra, hogy Ferdinandus soha az hatalmas császárral igaz frigyet békességet nem köt Németország képibe, mert az ő neki lelke kárhozatjába járna, hogy ő törökkel frigyet békességet szerzene; hanem ő frigyet köt az hispániai királylyal, romai pápával, lengyel királylyal és azféle pápás fejedelmekkel, kinek ez az bizonyosága: hogy ha Ferdinandus az hatalmas császárral s muzulmán nemzettel akarna vagy akart volna frigyet békességet kötni, ennyi ideig az miolta ellene támadott ennyi országa, hiszem vagy egy postájával, vagy egy levelével kellett volna az hatalmas császár kapuját megtalálni; de sem egy levele, sem egy postája azoltától fogva ide nem jött, ki elég bizonyosság, hogy nem kell az hatalmas császár kegyelmessége neki. Ezek penig az német követek csak hazudnak s tökéletlenkednek, miképpen szerezhessék ki magokat innét.

Ez nap tevék mazullá nagy véletlen Görcsi Mehmet basát és Nakkás Hazzon basát, kinek okát az mint érthettük ezt mondják: hogy tanácsolják volt császárt azon, hogy temere ne menjen az lengyelekre, hanem mint olyan régi jó barátjokat admoneálják levél és főkövetek által, hogy ha megakarják tartani az frigyet és békességet, most lássák, s ha nem, aperte hirdessék meg, hogy hadba készüljenek. De ez nem tetszett az tanács sem császárnak sem mufinak, hanem csak directe reájok menjenek. És így ezért ezeket is mazullá tették.

13 die january voltunk az hocsánál, az janicsár Huszain Aga maga vün bé az hocsához, és ott is nagy emberséggel agálta dolgunkat. Itt az hoca is mint szinte másszor igen kedvesen látta, és az mint hozzá fértünk, rövid audientiánk lévén, velle is tractáltunk

mint az fővezérrel. Ugyan megmondá az hocsá is, hogy semmit ne gondolkodjatok, mert ti reátok az hatalmas császárnak s nekünk nagy gondunk vagyon. Korlát uramnak monda: hogy eddig elmult, hogy meg nem adhattad az ország levelét az hatalmas császárnak, nem késő, az is hamar megleszen, és titeket is hamar elbocsátunk igen jó válaszszaal — meglátjátok. Ihon mindjárt izenek az vezér Azennek, *) hogy ne halogassa, hanem az magyarországi követet is juttassa szembe az hatalmas császárral, s adja meg az ország levelét. De ebbe semmi nem kele.

Ezek után kérdé az hocsá: ha vagyon valami új hírünk? Monda Balassi uram, hogy nincsen semmi. Monda az hocsá: hogy im én nektek mondok új hírt, melyet most Budáról az budai basa irt, hogy Bethlen Gábor alájött volt Posonba az gyűlésre; ez alatt Ferdinandus Bécsbe akart jöni feleségestől. Az mikor hír lött Bethlen Gábornak benne, eleibe küldött, és Ferdinandus három ezred magával szaladott bé Bécsbe feleségestől, s úgy az hátán voltak az magyarok, hogy ha előttek az Bécs kapuját fel nem rándították volna, Bécsbe is belé mentek volna s megvölték volna. De ott is sok népét vágta le Ferdinandusnak, és minden szekereit, málháit elnyerték az Bethlen Gábor hada. Azután neki tért, és az vad-kertben volt egynéhány száz német, kik az vad-kertet őrizték: azoktól is megvölték az vad-kertet, és azokat megesküttetvén, elbocsátotta őket. Ő maga harmad napig lakott a vad-kertben. Ezeket az hocsá beszélé. Mi mondók: hogy legyen (hálá) az Istennek! Ezt mi nem érteltük, de jó hír.

Ugyan ezen nap az hocsától mentünk az muftihoz, és annak is nagy sok bő szóval adtuk eleibe ezen feljül való dolgokat. Az mufti is nagy jó kedvvel szolla: hogy semmit ne gondolkodjatok, mert az tü dolgotok mind jól leszen; higgyétek meg, hogy eddig is nem voltatok elfeledve az hatalmas császár előtt s mű előttünk; hamar el is mentek szép tisztességgel, csak hogy ugyan valóban igazán megértsetek (ezt mind hocsá és mufti mondá) addig nem lehet, valameddig újabb s bizonyosb híretek nem jö az Bethlen Gábor koronázása feljüll. Mert az hatalmas császárnak Ferdinandussal, mint Magyarország koronás királyával vagyon frigye: az még Magyar-

*) E szó betűjegyei tisztán ki nem olvashatók.

országban más koronás király nem leszen, addig Ferdinandustól az frigyet el nem veszik. Ha oztán Magyarországnak más leszen koronás királya, azzal leszen frigyünk, s mi azt akarjuk, hogy Bethlen Gábor legyen. Ezféle sok számtalan tractánk volt az muftival, kit megírni mi haszna? Balassi uram levelének minutájából meglát-szik, kit én minutáltam.

Mindezek után elővön az mufti, és mind négyen minket: Balassi uramat, Korlát István uram, engemet és Bali csautz — (mint) hogy ő volt tolmácsunk — megeskete, hogy senkinek nem mondjuk. Mű esküénk azért, hogy üdö kiül s illetlen helyen nem mondjuk. És annakutánna mű előnkbe ezt proponálá Balassi Ferencz urnamnak: Immár hogy Bethlen Gábor magyarországi király leszen, ki leszen erdélyi vajda? Leszen-e erdélyi vajda, vagy azt is Bethlen Gábor akarja birni? Erre monda Balassi uram: én úgy értem s tudom, hogy az régi mód szerént erdélyi vajdának kell lenni. Monda erre az mufti: Talám te nem tudod, de szultán Ahmetnek — ennek az császárnak az atyjának idejében, az erdélyiek megtalálták vala szultán Ahmetet, hogy minthogy Erdély három nemzetből áll: magyarból, székelyből, szászából, az három nemzetnek adjon három vajdát külön-külön, hogy mindenik nemzet az ő adóját hozza bé. Az mely dolgot szultán Ahmet, ha meg nem hal vala, olyan hamar véghez is viszi vala. Te felölled pedig meg volt az hír, hogy az székelység között te nálladnál nagyobb úr nincsen, és te néked akarta adni az székely vajdaságot; azért most is azt kívánja az hatalmas császár, hogy vedd fel az székely vajdaságot. Erre monda Balassi uram: Isten oltalmazzon engem attól, hogy én azt csak meg is gondoljam — egyikért: mert az hatalmas szultán Szulimánnak olyan Athnáméja vagyon Erdélylyel, hogy az hatalmas császár oda ország akarhatja nélkül soha vajdát ne adjon, se ne küldjön; hanem ha mikor fejedelmek meghal, az ország egybegyüljön, és valakit az ország választ vajdáé, az hatalmas császárt mindjárt megtalálják követek által, és annak botot, zászlót küldjön az hatalmas császár. Azért arról, hogy azféle vajdát adna, vagy küldene az hatalmas császár Erdélyre, csak ingyen sem kell gondolkozni. Másképpen pedig én nem olyan nagy ember vagyok, az mint én felöllem gondolkodnak; mert én nállamnál az székelyek között sokkal nagyobb urak vagy-nak. Akkor veszteném én el az én fejemet, ha csak gondolkodnám

is arról, az én uramnak fejedelmeknek követségében járván. Monda arra az mufti: semmit ne gondolkodjál arról, mert hiszem szép dolog volna mikor az hatalmas császár az te fejedbe tételné amaz szép aranyos süveget. Elég főkapucsi basái vagynak az hatalmas császárnak s elég pénze, hada, kivel téged Erdélybe vitessen; de ne fuss az hatalmas császár kegyelmessége előtt, hanem inkább köszönd meg. Monda arra Balassi uram: nem szollok bizony ahoz csak hozzá is. Ezt oztán közönséges akaratból mondottuk Balassi uramnak: „Az mi kegyelmes urunk oly igaz híve az hatalmas császárnak, hogy mikor az Úr Isten az magyarországi királyságban megállapodtatta is, az hatalmas császár híre s akaratja nélkül vajdát Erdélybe nem teszen; hanem valakit az hatalmas császár akar, azt teszi vajdáé az mű urunk Erdélybe. Csak ezféle gondolkodásnak nagyságtok hagyjon békét, mert én ahoz magamra nézve s másra is csak hozzája sem szollok.“ Monda ezek után az mufti: Az fővezérrel az te állapotod felől én eleget szolltam s meghagytam neki, hogy csak te magadot hívasson hozzája, és beszéljen csak te magaddal oz dolog felől; azért ha mikor hivat és erről szoll, azt ne mond ott, az mit én nekem most mondasz, hogy te azt nem akarod, hanem különben szollj az vezér előtt; mert általánvéggel így kell lenni s így is jobb. Azért gondolkodjál felölle, s mikor haza mégy, nekem onnat is választ írj ez dolog felől — mert igen szép dolog ám az hatalmas császár aranyos süvegét embernek az fejibe venni.

Observatio;

1-ör. Ha egy követnek az sok titkolás közben volt-é ilyen dolog, és ha jelentette-é meg az urának?

2-or. Az hol ezek az basák tagadják, hogy az Szkender basa és Gáspár vajda Erdélyben lévő practicájok nem volt hírekkel s akaratjokkal az portának: ebből az actákból elhiheti akár ki is, hogy Szkender basa és Gáspár vajda az porta indításából kezdte azt az practicát; ki felől ha ember Szkenderre derekason kezd panaszlani, nagyobb tüzet kezd velle gyújtani, holott mikor apertissime Gáspár vajdát az mufti előtt accusalók is, semmi nehéz beszédét az muftinak Gáspár vajda felől nem vehettük eszünkbe.

3. Ezt az practicát—minden circumstantiáiból kitetszik—hogy mikor Beiguer János, Nemes Balás, Csoma György itt benn voltak

Báthori fejedelem idejében, akkor keztek forralni, noha akkor véghez nem vihették. Kinek ez az bizonyossága: hogy ezek után mikor az nagyszombati tractára mentünk vala — három az három nemzetből — az kik ott voltunk, azok mind jól tudjuk, hogy az szászok műtőlünk titkon teljességgel elvégezték volt az németekkel, hogy egyik articulus az concludáltassék az confederatióban, hogy az szászságnak minden időben arra libertássa s autoritássa legyen, hogy ők valamikor akarnak, de mind az két császár portájára akar melyikre s akár mikor követet jártathassanak, sőt az erdélyi fejedelem az magyarokkal az szászok híre nélkül és társaságok nélkül soha semmi időben követséget ne instituálhasson, hanem az szászokkal együtt — az kin ezen vesztünk vala öszve Régeni Jánossal és Pál déákkal. Azért ennek az lator practicának az okai mind csak az szász uraim.

Lovas Péter indult el az urunk levelével 17 die january.

Ezen nap estve hozá meg az urunk leveleit Havaselföldéből Grama bojér.

18 die january voltunk szembe az Vezérrel és 19 die az muftival, az kik ugyancsak egy átaljában ismét megmondák, hogy csak hejába fáradunk minden dolgunkkal; mert az immár el vagyunk végezve, hogy addig az mi dolgunkban semmi nem kél, valameddig bizonyosan meg nem hozzák az urunk koronázatjának az hírit. Azután minden dolog jól s kedvünk szerint leszen.

Ezközben egymással bővebben tanácskozáink felölle, mint kelene bővebben kivéve *) az muftiból az Balassi uramnak való beszédnek mélyebb voltát, kihez inkább tudhatnánk gondotviselni. És magunk alkalmatosságot keresvén benne, hivatá ezközben csak ő magát Balassi uramat az mufti, hogy csak magával vagyunk nagy beszéde; de Balassi uram nem akara elmenni egyedül, hanem engemet elvün velle. És mikor elmentünk volna az muftihoz, újabban előfoga az mufti azelőtt való tractára. Mi pedig közönségesen azon állottunk meg, hogy Balassi uram semmit már ne láttassék reluctálni az dolog ellen, hanem mutassa mindenben azt, mintha ő kegyelmeknek igen tetszenék, s engedjen azért, hogy lássuk, mit vehetünk ki belölle. Mikor az mufti elkezdette volna az beszédet, kérdé Ba-

*) Kivennünk.

lassi uramot, hogy nó mit gondolkodol az dolog felől? Monda Balassi uram: gondolkodtam és az min gondolkodtam nekem is igen tetszenék az hatalmas császárnak és nagyságodnak Erdélyre való gondviselése; de nagyságod ezt igen jól meggondolja, hogy soha énnekem abban addig semmi jó módom nem lehet, valaméddig én haza nem megyek és ez dologról az erdélyi nemes emberekkel, urakkal az kiket én arravalóknak ismerek, nem beszéllek és ez dologt vélek meg nem értethetem s jóakarókat nem szerzek ehhez. (Az mely szókat közönséges tanácsból azért kellett mondani Balassi uramnak, hogy mentől hamarébb innét magát kiszabadithassa, hogy ő felségének értésére adhassuk az dologt, hogy tudjon gondot viselni az dologra) Mert ha csak valami véletlen esnék ez az dolog, és haddal kellene bémenni Erdélybe, soha egyéb abba nem lehetne, hanem az ország kardot fogna az hatalmas császár hada ellen, és így nagy veszedelem következne ebből az dologból. De ha engemet az hatalmas császár elbocsát és még jó válaszszaal penig, én abba módot keresek, hogy ez mostani jövő követekkel bójövök, és ez alatt az ottvaló nemességgel s ország népével beszéllek és így minden dolog jól leszen. Az mely szókon az mufti igen rajta kapa és monda, hogy szinte kedvem szerint szollasz, mert én is úgy gondolkodtam föléle. És már nekem arra gandom leszen, hogy téged hamar tisztességgel elbocsáttatlak, és azt miveld az mit most szolltál: te légy székel vajda, és te keresd meg az országban mind az magyarok közül ki legyen vajda és az szászok közül is — azoknak is add eleikbe s te magad is érts meg jó móddal: hogy szultán Ahmet idejében, mikor az erdélyiek ezt az dologt kívánták, szultán Ahmet ezt énnekem testamentomba irta meg, s úgy hagyta nállam, hogy jövendőbe mikor Isten módot ad benne, ezt el nó mulasztuk, hanem véghez vigyük. Azt az dologt azoltától fogva senki nem tudta, hanem csak én; de hogy most hozta ezt az alkalmatosság, én sem akarom elmulatni. Mert Bethlen Gábor ha Isten adja legyen magyarországi koronás király bátor, de Erdélyt mű Magyarországhoz soha nem engedjük hogy bírja; mert Erdély szultán Szulimán találmánya s sajátja az hatalmas császárnak; mi olyan tökéletesen nem bizhatunk ezután is Magyarországhoz, mint Erdélyhez s nem hagyjuk mű másnak az mijeinket. Mostan azért üdönk lévén hozzája, én az hatalmas császárnak megmutattam az édes apja kezeirását, és ennek az vezérnek

is eleibe adtam. Ezt most is csak hárman tudjuk — sem hoesa, sem több vezérek. Az császár immár teljességgel megmondotta szavával, hogy ő azt az atyja szavát hátra nem hagyja, hanem véghez akarja vinni. Azért ezt az dologt így értsd meg magad, hogy ebbe egyéb nem leszen, hanem általánfogva ennek meg kell lenni. Immár én azon leszek, hogy ne késsél, hanem elmenj és orre viselj gondot, és azon légy, hogy te magad bójójj. Ha pedig ugyan nem jöhetnél, írj nekem minden dolog felől. Mert ha Bocskai István élt volna és magyarországi király lett volna is, soha az hatalmas császár Erdélyt Bocskai Istvánnak is nem engedte volna.

30 die january akasztatá fel Márk Antonit az vezér, az mint érthettük csak azért, hogy az miképpen az velenczésekkel való confederatioja tartotta császárnak, hogy egymással ne csatázzanak az tengeren — az velenczések vötték volt el az bozniaiaknak hajókat, és hogy az bozniaiak ide panaszlani jöttek volt, és az vezér erről az velenczei követtel tractált volt: nem tudván Márk Antoni, hogy az vezér jól tudott olaszul, az követ tractája kívül Márk Antoni azt mondotta olaszul az követnek, hogy: mit gondoltok véle? Ha ők vonsznak, mi is vonszuk őket. Volt több altercatio is, kiből hogy egymással vonakodtak, mondotta az vezér Márk Antoninak: hogy bizony felakasztatlak, mert sok mód nélkül való dolgaid vannak. Erre nagy contempte mondott Márk Antoni: hogy nincs neked arra hatalmad, hogy engem felakasztass. Ezenközben csak kirándították, és vittén-vitték s úgy akaszták fel a nagy híres nemes embert.

2 die february tiltának ki mind az császár és vezér divánjából minden követeknek kereszttyén tolmácsokat, kapitihákat, és megparancsolák, hogy csak török csauzok járjanak bé az divánba s azok agálják minden követek dolgát. Ha kit basa hivatni akar, akkor menjen mikor hívják.

Ez nap beszéllek azt is az divánba: hogy egy csauz jó volt valami németekkel Bécsből, kiktől Ferdinandus sok szép ajándékot küldt volt császárnak, kiket az magyarok levágtak, és az ajándékot is elvonták; másikat: hogy egész Kanisa felé való holdolt falukon urunk élést, pénzt szedetett az hadnépének.

Az mely vezérek most egyszersmind mazulok, kik mind vén emberek: 1. az fővezér Kara Mehmet basa. 2. Sznazi miziri Mehmet

basa. 3. Görcsi Mehmet basa. 4. Nakkás Hazon basa. 5. Rásziákádon Ogli Musztafa basa. 6. Daut basa. 7. Csafer basa. 8. Baki basa.

4 die february beszéllé Szöflikár aga, hogy az mely lator magyarból lött Hazon kapucsi akkor jött meg Budáról, tegnap hivatta volt bé az vezér az császár divánjába, hogy az egész diván előtt beszélje meg micsoda hírt hozott Budáról. Ez az Hazon kapucsi beszéllette, hogy ne higgyenek az magyaroknak, mert nem igazak az hatalmas császárnak, és csak azon vagynak, hogy ha erőt vehetnek, Budát elvegyék. De ez mostani had nem egész Magyarország akaratjából vagyon, hanem csak valami tolvajokkal indult meg Bethlen Gábor; de az Dunán innét való urak: Nádasdi, Zrinyi, Bottyáni melléjek nem állottak, és most az hatalmas császár hódolt faluin is Bethlen Gábor ökröt, adót, élést kér. Onnat ment volt azon kapucsi Görcsi Mehmet basához, ott is neki is azt beszéllette. Ezzel többletette urunk felől való rossz híreket az rossz kurvafia, hogy mondotta Görcsi Mehmet basának, hogy tudja nagyságod hogy Bethlen Gábor annakelőtte is soha addig meg nem indula hogy megadja Lippát, az még tul Homonnait meg nem inditók? Oztán hogy látta, hogy Homonnait reá bocsátja az hatalmas császár, úgy indula meg, hogy megvegye Lippát és megadja. Mondott arra Görcsi Mehmet basa: én véllem azt ne tudassa jó kapucsi, mert én nem tudom, ha te tudod, ám lássad, de én nem tudom.

19 die february hivatott vala által az flandriai követ, és ekkor volt igen sok tractánk egymással: hogy ha lehetne azon kellene instálni még is, hogy Startzert el ne bocsátanák azzal az lator Ahmet tihájával, mert minden dolgot megháboritnak, zavarnak. Ugyan ekkor referálá, hogy az flandriaiak irtak neki — hogy meglássa jól s végre menjen: az török ha Ferdinandusnak faveál-e inkább, vagy Magyarországnak és Bethlen Gábornak? Hogy ők tudják magokat ahoz szabni; mert ha Magyarországnak s Bethlen Gábornak faveálna inkább az török, csak ők is annyi hadat indittanának mind az tengeren Velence felé, és az szárazon az csehek mellé Ferdinándus ellen, hogy semmit ne félnének Ferdinandustól. Ez nap ezekről sokat tractáltunk.

Az flandriai követnek az Startzer és Ahmet csauz mostani elmenetelek felől ilyen discursussa vagyon: Hogy minthogy oda fel az keresztyén országok nagyobb tulajdonitnak az török erejének,

hatalmának annál, hogynem az mint vagyon, kihez képest inkább félnek tölle annál, az mint kellene félni: kihez képest ha meghallják oda fel való országok, hogy az török inkább faveál ebben az dologban Ferdinandusnak, hogynem Bethlen Gábornak, még azok is kezdik magokat megvonni Magyarországtól, az kik melléje adták volt magokat; de ha azt érthetik, hogy az töröknek jobb akarátja vagyon Bethlen Gáborhoz és Magyarországhoz, kétség nélkül oda fel való országok sokkal inkább ragaszkodnak Magyarországhoz. Így azért ha Startzer ezzel az Ahmet tihájával felmehet Bécsbe, noha az vezér sem úgy ereszti Ahmet tiháját Startzerrel el, mint követet, hanem csak mintegy útítársat, csauzt; de ha ők felmehetnek Bécsbe, az német practicákkal ők ezt az Ahmet tiháját az hírrel s az névvel nagy méltóságos emberré teszik. Ez császár főkapucsi basája, és valamit akarnak mondatni véle, ez mind azt mondja császár nevével, mert igen orozatlan lator ember; és ez azt kezdi mondani, hogy császár azzal biztatja Ferdinandust, hogy ő véle leszen és Magyarországra támad mellette s Bethlen Gábort mind Erdélyből és Magyarországból kiveszti. Kit ha oztán Bécsből az keresztyén országokra kiterjesztenek császár szavával, ennek az Ahmet tihájának követségéből, valamennyi keresztyén fejedelmek, országok most az csehek és magyarok mellé adták magokat, de azt hallván, meg kezdik magokat vonni, és kiki azon leszen, mint békélhessék meg Ferdinandussal, és így félben szakad minden jó igyekezetek az religio promoveálásába mind cseheknek s mind magyaroknak. Ez okért kell, ha lehet, praeveniálni, hogy Startzert el ne bocsássák semmiképpen.

23 die february voltunk mind együtt az muftival, az kivel valóban sokat beszéllettünk. Az több sok beszéd között még ugyan azt mondá az Startzer elmeneteli felől, hogy nem hiszem, hogy egyéb lehessen abban, hanem Startzernek el kell menni. Monda Balassi uramnak: sok ideje hogy ösmérsz s mond meg, ha valaha hazudtam előtted; de: vallaha, tullaha, billaha! az németek nekünk az bolond-vári kártételt megfizették — Váczt, Fileket, Nográdot s mind az több városokat, melyeket az muzulmán nemzet birt, megígérték. Immár Startzernek azért kell elmenni, hogy az urától arról bizonyosan való választ hozzon. Hát el kell-e taszitanunk tőlünk az mi jónkat, ha ti semmit nem ígérték, csak kértek, hogy jóaka-

rattal legyünk? Mi ugyan jobb akarattal volnánk hozzátok, csak értenők az ti jóakarátokat is. Tudjuk magunk is azt, hogy most nem az ő kezében vagyon, de azt akarjuk megérteni, micsoda módot mutathat ő abban, az ura hogy azokat az mű kezünkbe adhatja.

8 die marty küldött vala Balassi uram az flandriai követhez hír tudakozni, és egyéb dolgok felől való beszélgetésért. Sok több beszélgetésink közben, beszéllé az flandriai követ ezt az új hírt nekem — mondá: Ezen két hét alatt jött új hír Velenczéből, az velenczések ilyen hírt irtak ide az követnek, hogy — úgymond — most az keresztyén fejedelmek között ilyen tractatus forog, hogy az mely nagy hadat indítottak az csehek és magyarok Ferdinandus ellen, és minthogy eddig győzedelmesek voltak, már most az egész keresztyénségben lévő fejedelmek kik nem pápisták, melléje állottak az cseheknek és magyaroknak Ferdinandus ellen, úgymint angliai, daniai királyok, brandenburgi, württembergi és több herczegek, az egész flandriai provinciák, több országok és most azt tractálják, hogy minthogy Ferdinandus is az törököt is incitálja főképpen Magyarországra ellen, és minthogy Magyarország torkában vagyon az töröknek és Magyarországnak is az törökhöz kelletik folyamodni: el hihető dolog, hogy az török Magyarországtól sok dolgot, adót és várakat kezd kívánni, s ha Magyarország nem igéri, nehezen kezd velle tractálni és végezni az török; sőt inkább talám kezd fegyvert is fogni Magyarország ellen, kiváltképpen hogyha Bethlen Gábor kezd koronás királylyá lenni, mert így félő, hogy az dignitasra nézve az több és nagyobb fejedelmek meg nem kezdik Magyarországot segiteni, ha Bethlen Gábor leszen királyok; hanem minthogy az új cseh király Fridericus quintus ő nemzetségek és nagy nemzetségu fejedelem, illendőbb, hogy mind a cseh királyság és magyar királyság övé legyen — annyival hatalmasb is leszen, és ha mikor kívántatik, mind Ferdinandus ellen, pápa és hispaniai király ellen az több keresztyén fejedelmek megsegitik mind hadakkal s mind pénzekkel. Kihez képest ha ezt megéri az török, inkább s jobban is kezd confederálni az Magyarországgal is, hogy meglátja mennyi nagy országok és fejedelmek segítői Magyarországnak és ugyan ne adjanak se várat, se adót az töröknek. Ha pedig ugyan kardat kezdene az török Magyarország ellen fogni és Ferdinandusnak kezdene segítségére lenni, így ennyi ország conjunctis viribus az török ellen

is inkább állhat és állani is kell. Bethlen Gábornak ilyen nagy szolgálatjért adják az erdélyi fejedelemséggel együtt az magyarországi palatinusságot jure perpetuo fiuról fiura; ha pedig haeresse nem lenne Bethlen Gábornak, az öcsésére Bethlen Istvánra és annak posteritassára szálljon ez az jus és successio. Immár mire ment legyen ennek az conclusioja — még eddig nem tudhatni.

Ezek az flandriai követ referálta hírek az velenczeiek híreből. 9 die marty jött vala hozzánk az zsidó doctor Abrahám Sorka, azelőtt is egynéhányszor ki sok jó akaratját mutatta az mi kegyelmes urunkhoz és igen új dolgokkal tartott; többi között, hogy kérdezzük vala: mit tud és ért az németek állapotja felől? Mondá ezt: hogy igen bizonyosan tudja, hogy későbbben sohonnan hírek nem jöttek az német követeknek, hanem Lengyelországból, kit Gratianus küldött ide az németeknek, az mely levélben azt irták ide Molardusnak, hogy Prágába gyűltek volt 40 fő urak, követek mind az keresztyén fejedelmektől, kik akartak confederálni és conjurálni az austriaca familia és Ferdinandus ellen; de tul másfelől az saxoniai herczeg oda küldött közikben és mozgizente nekik, hogy annak békét hagyjanak, mert ő általánfogva soha Ferdinandus mellől el nem áll, sőt mellette életét is elfogyatja, ha kívántatik. Ezt meghallván az több keresztyén fejedelmek követei, kiki csak felkölt és félben hagyta minden tractatusokat és elosztottak — semmit egymással nem végeztek.

Ugyan ekkor hozá azt is hírv: hogy Szkender basát mazullá tették, és Huszain basának — az ki most utolsó vezér, ki Urumelli hegler bék vala az előtt — annak adták az Szkender basa basaságát, Szilisiztrét.

10 die marty voltunk mindnyájan az hocsánál. Ott volt az Csauz basa is. Ott Balassi uram erőss panaszszal panaszolkodékszábasu az hoca effendinek, hogy — úgymond — micsoda nagy dolog legyen az, hogy az én uram Bethlen Gábor és Magyarország így ragaszkodott az hatalmas császár kontöcséhez egynéhány több országokkal együtt és még is nincs semmi tisztességu, hitelünk? Miért tartóztat nagyságtok minket itt? Hiszem megmondhatjátok egy szóval, ha kellünk-e vagy nem az hatalmas császárnak? Nám mit sem hadat, sem pénzt nem kérünk, ha egyébbel nem is akár csak azzal bocsásson el az hatalmas császár, hogy ha Bethlen Gábort

megkoronázták az magyarországiak, küldjék el bátorsággal az főköveteket; ha pedig Bethlen Gábor nem magyarországi király, ám-bátor ne küldjék. Erre monda az hocsá: semmit ne búsuljatok, mert minden dolog jól leszen, az mint én azelőtt is megmondottam. Ne nehezteljétek az késedelmet, mert úgy leszen jobb az dolog. Az elmúlt időkhben két esztendeig kellett lakni az hatalmas császár főkövetének kazul basánál: mind addig várakozott, hogy végre ugyan jól lőtt az dolog. Az tü dolgotok is igen jól leszen, csak várakozatok, hogy érthessük meg bizonyosan: ha Bethlen Gábort megkoronázta-e Magyarország vagy nem? Mert nám azelőtt is megmondottuk, hogy az hatalmas császárnak Ferdinandussal hűtelle kötött frigye vagyon, és azt meg nem szeghetjük, valamедdig Magyarország Ferdinandust teljességgel el nem veti és más királyt nem választ magának. De mü azt akarnók, hogy tü lennétek tizszerte is győzedelmesek az németeken. Mert hiszem Bethlen Gábor és az magyar nemzetség az hatalmas császár híve, és nektek akarnánk több jót; de általánfogva addig mi az németet is soha el nem vehetjük, valamедdig tökéletesen meg nem hozzák, hogy Magyarország Bethlen Gábort megkoronázta. Azért addig innét egyiketek is el nem mehet, hanem meg kell várnatok azt.

Monda arra Balassi uram: Mi szükség nekünk azt várnunk, ha mi oly követek vagyunk, hogy addig ide más követ nem jó, valamедdig mü haza nem megyünk, és eddig való jóakarattját, kegyelmességét az hatalmas császárnak meg nem viszzük? Hiszem nem ellenségi voltunk s vagyunk mü az hatalmas császárnak mint az kazulok, hogy annyi ideig kellessék minket itt tartani. Hanem az hatalmas császár és az vezér is irjon csak úgy Magyarországnak és az több egynéhány országoknak, az mint nagyságod mondja: hogy ha más királyt választanak magoknak Ferdinandus kívül, küldjenek bizvást főkövetet az hatalmas császár portájára tractálni örökös frigyet; ha pedig ugyan ez nem leszen, hiszem könnyü elmulni. De mü az nagy hatalmas Istennek tudományt teszünk, hogy ha most ezt az hatalmas császár és muzulmán nemzet jó szerencsáját — ki soha eddig ilyen jól nem volt az keresztyén világban — eltaszítja nagyságtok az hatalmas császártól, az mü urunk s az magyar nemzetség ennek oka ne legyen! mert meglátja nagyságtok azt, hogy oly nagy kárt téstek az hatalmas császárnak, kinél soha nagyobb kárt nem vallott — mü okai ne legyünk.

Erre és efféle sok szókra monda az hocsá: Ezek igen szép s jó szók — mondottátok-e ezt így az vezérnek? Monda Balassi uram: Nem mondottuk, mert ma 25 napja, hogy szembe sem lehattunk velle, és nem mondhatjuk meg az mit meg kellene mondanunk; hanem ha ugyan minket ő nagysága el nem bocsát, ihon új kapitihát hoztunk, az ki azelőtt is itt lakott, azelőtt való kapitihá, itt az ország törvénye szerént eltöltötte az ő idejét, ezt bocsássá el ő nagysága, és irjon tölle szép levelet az mi urunknak és Magyarországnak. Monda arra az hocsának: Ez is mind igen jó szó, és bátor mind úgy legyen, ihon az csauz basa, mindjárt megizenem tölle az vezérnek, hogy véleletek szembe légyen és erről így végezzen véleletek s elbocsássá az előbbi tiháját, és irjon tölle mind Bethlen Gábornak és Magyarországnak. Ha ennyit erről az vezérrel beszélletek, jöjjetek ide hozzám ismét s mondjátok meg nekem. Ekkor az hocsával volt tractánk ebben maradt.

Ugyan onnat csak magam Bali csauzzal menék az muftihoz, hogy ez dologról az mit az hocsával tractáltunk és az magam elszabadulásáról bővebben beszéljek és kérjem mind az követ uraim szavával: hogy ő nagysága is izenné az vezérnek ezképpen, hogy lenne szembe az követekkel. Ezt én bő szóval eleibe adám az muftinak, az hocsá szavát is megmondottam neki, hogy igen javallotta azt, hogy irjanak urunknak és Magyarországnak s engemet bátor elbocsássanak, de az főköveteket el ne bocsássák. Turbato ingenio tön választ az mufti erre s monda: hogy mind jó az, hogy az hocsá javallotta azt az dolgot, hogy irjanak s tégedet elbocsássanak; de abban keveset bizzatok. Én jól tudom, mert én is igen javallanám azt mind, hogy cselekednék, de nem cselekedik; mert ezt az vezért immár úgy elbolondította, némitotta az németek sok adományjok, ígéretjek — hogy soha ők azt nem tudják mit cselekednek — hogy soha az ti dolgotokat meg nem akarja érteni, akár mit mondjátok neki, vagy ha más mondja is neki. Én is az én előbbi szóm szerént eleget irtam bé neki, de semmit nem használt. Valamit ketten akarnak az hocsával az vezér, mind az leszen. De ám lássák, immár én ugyan kivettem minden közömet töllök — akár mit csináljanak. De im egy dolgot mondok csak nektek ketten, senki nem hallja most, de úgy tartsátok meg magatoknál titokban, hogy ha másnak kimondjátok, bizony megbánjátok. ....

A dolog ez: hogy az mely Ahmet agát Startzerrel elbocsát-
nak most Ferdinandushoz, annak az Ahmet agának irtak egy leve-
let kezébe, melyet vigyen Ferdinandusnak; az mely levelet az
vezér, hocsá és az effendi irtak és én hozzám is elhozták vala, hogy
lássam meg ha tetszik — az mely levél így vala írva Ferdinandus-
nak: „Hogy — úgymond — értjük hogy az magyarok és több nem-
zetek reád támadtak és országodat is el akarják venni; azért akarók
értésedre adni, hogy semmit azzal ne gondolj, mert műnekünk te
vélléd vagyon hittél kötött frigyunk és te vagy az mi barátunk, te
vélléd mi soha az frigyét megszegni nem akarjuk és az magyarok
mellő állani nem akarunk mint tökéletlen ebek mellé; hanem ha mi
dolgod vagyon véllék, láss dolgodhoz, mert mű ökök meg nem se-
gitjük. Kinek ilyen jele vagyon: hogy az mely követeket béküldöt-
tek is, véllé szembe sem löttünk, lenni sem akarunk, semmi tisz-
tességet nekik sem töttünk, sem teszünk.“ Az musti ezeket így be-
széllé: Hogy ezt az levelet én hozzám hozá az reiz effendi, melyet
midőn elolvastam volna, csak elálmélkodám rajta s ezt mondam s
izeném nekik mind vezérnek s hocsának: hogy valaki formálta ezt
az levelet közületek, de nem jól eselekedte, énnekem ez nem tet-
szik, ebben az levélírásban részes soha nem leszek. Ám ti lássátok
mit eselekedtek; mert az magyar igazán mű barátunk s az német
természet szerint való ellenségünk. Az magyarnak kellene inkább
ilyent írni, nem az németnek. De ha ugyan nem akartok ilyent írni
az magyarnak, az németnek se írátok, hanem mind az két félnek
írátok szép biztató szót, és az kettő között várnátok el, melyik le-
szen az másikon győzedelmes, és oztán annak kellene írni ilyen
levelet. Hiszem ha ők egymással egybevesznek — nem adtatok e-
gyiknek is okot arra, hogy egymásra támadjanak — ám vágnak
egymást, tü csak hallgatnátok s várnátok az szerencsétől, egyik
mellét se fognátok ilyen erőssen, csak tartanátok szép szóval. Ez-
zel — úgymonda az musti — én elbocsátottam az cancellariust,
ők lássák mit csináltak azután, de én immár semmi dolgokban nem
elegyitem magamat. Ezt neked akarám megmondani, de csak nálad
legyen. Kérem azután, hogy még is izenne az vezérnek, hogy be-
széllene az követekkel. Monda arra: én immár nem is izenek töb-
bet, mert eleget izentem; látom hogy semmi haszna nincsen, de
abban ingyen se törekedjete, hogy egyik követet is elbocsássák,

mert bizony nem bocsátják. De tégedet el kell bocsátani s írni is
kell levelet tölled.

11 die marty hivata által az flandriai követ és új hírbé referálá
azt, hogy 14 die january irták az levelet Bécsbe, kit küldtek Velen-
czébe, és Velenczéből ide az levél érkezett 10 die marty; az mely
levélbe ezt irták: hogy Ferdinandus négy nagy urakat küldött volt
Posonba az magyarországi gyűlésbe Magyarországhoz követségben,
sok ajándékkal; az mely követeket Magyarország igen nagy tisz-
tességesen fogadott és az fejedelem szállása mellett csak közel ad-
tak szállást nekik. Volt audientiajok az Ferdinandus követeinek az
fejedelem palotájában, az hol csak az nagy urak és tanács-rend volt,
és maga az fejedelem is jelen volt az követségbe. Az Ferdinandus
követeinek oratiojoknak summája ez volt: „hogy érti, hogy Magyar-
ország ellene felkölt az cseliek mellett, de ő Magyarországnak sem-
mit nem vétett, az kiért rebollálni kellett volna. Hanem kívánta azt,
hogy bocsássák közikbe, és ő személye szerint közikbe jő. Az egész
ország lássa meg jól, ha mibe valakiktől megbántattak: szabadsá-
gokba, hütökbe, jószágokba, azt az egész ország adja eleibe és állassa
helyére, ő is mindenbe consentiál nekik“. Mikor ezt az oratiót elvé-
gezték volna az Ferdinandus követi és írásba is beadták volna Ma-
gyarországnak: mindjárt az fejedelem is előállott és oratiót tött, s
ilyent, hogy: „Engem — úgymond — Magyarország hívott, nem ma-
gamtól indultam. Engem talált meg kegyelmek egész Magyaror-
szágl azért: hogy mind ő felségétől Ferdinandustól és tisztviselőitől
sokképpen megbántatott kegyelmek mind hütiben, szabadságában, s
hogy én kegyelmeket mint igaz magyar nemzet és fejedelem
megsegíteném, hogy régi szabadságát, hütét helyre állathatnám. Én
azért igaz magyar nemzet lévén, megszántam kegyelmeket és az
kegyelmek hivataljára eljöttem. Az Istennek szent akaratjából ed-
dig minden szerencsénk jól szolgált, kegyelmek az német nemzét-
ségnek igájától megszabadult, és most magatok szabadságában vagy-
tok. Én nem azért jöttem, hogy magamnak erővel fejedelemséget
vegyek, hanem hogy csak nemzetemnek szolgáljak. Azért ihon ma
kegyelmek az kegyelmek szabadságában vagyon: valamit ke-
gyelmek feltalál az kegyelmek szabadságának megkeresésében,
és tartásában, kegyelmek azt kövesse! Én innét felkelek és visz-
sza megyek az magam tulajdon országomba.“

Mikor mind az két fél így elvégezte volna oratioját, az palatinus

Forgách Sigmond csak ilyen választ tölt: Hogy megértették mind ő felsége Ferdinandusnak követinek oratiojokat és mind ő felségének Bethlen Gábornak. Azért im ezen generalis gyűlésen minden rendek vagynak Magyarországból és azokat egybe gyűjtjük, és ez dolgokról egymással beszélgetvén, országul választ teszünk. Mikor közönségesen Magyarország egybegyült volna, ilyen választ tölttek Ferdinandusnak: Hogy — úgymond — mű közünkbe ne jöjjön, mert nekünk soha nem kell; mű soha uralni nem akarjuk, mű pedig úgy mint magyarországi királylyal nem is akarunk semmit tractálni, hanem Istennek akaratjából im mű királyt választottunk Bethlen Gábert, és ha meg akarják várni, várják meg, hogy lássák meg tulajdon magok szemekkel, hogy meg is koronázzuk ezen egy-két hét alatt. Annakutána, ha valami békességről akar tractálni az mű koronás királyunkkal, azt megengedjük; de úgy, hogy penitus letegye azt, hogy magyarországi királynak magát ingyen se mondja, nevezze, mert azt meg nem engedjük. Hanem ha úgy mint jó szomszédjával, barátjával akar az mi kegyelmes urunkkal, királyunkkal tractálni, úgy megengedjük.

Ezt hallván az Ferdinandus követi, senkinek semmi ajándékot nem adtak, sem az koronázatot meg nem várták, hanem felkölték, s elmentek onnat.

Ezen kívül sok több híreket is beszélt, miképpen találták fel titkos tárházában azt az hispaniai királylyal való confederatioját, az kiből mint haereditariumot Ferdinandus Magyarországot és Csehországot s az több ezekhez való országokat elkötötte volt az hispaniai királynak.

Beszélt azt is, miképpen innét az portáról az német követek bocsáttattak volt titkon az neápolyi királyhoz, hogy instáljanak az hispaniai királynál, hogy csak color alatt indítsen egy tractát az törökkel való békességről, hogy az még az agitáltatik, ez alatt derekaszon megsegitetheti Ferdinandust is, sőt az európai birodalmat is kezébe veheti; kihez képest az török mind ebbe meglássudnék, mikor az európai birodalom is kezébe lépzen, mind Hispania ellen az tengeren és Európából az szárazon oly derék hirtelen hadat indíthat az török ellen, hogy nagy könnyen Európából az törököt kiverheti. Ezekről ígéré magát az flandriai követ, hogy az egész portát bizonyossá teszi, sőt Magyarországnak is szinte úgy akar szolgálni, mint az maga országának és nemzetének az pápas religionak fogyatásáért és rontásáért.

Több ezféle számtalan tractánk volt az nap egymással.

14 die marty jute ide Popaz Ogli Mehmet aga urunktól és az

budai vezértől Karakás Mehmet basától, ki újabban hozá hírül, hogy elválasztották urunkat az magyarországi királyságra és meg is koronázták volna, de maga nem vötte fel az koronát az császár híre nélkül; hanem elhozta véle Kassára és Zolyomba hirdettek gyűlést ad ultimam diem may, hogy ott koronázzák meg. Ezféle sok több új híreket beszélt és örült érte.

18 die marty voltunk az vezérnél, az hol elég nagy emberséggel látá ekkor, és szép csendesen beszélgete vélünk. Több sok beszédink tractánk közbe, hogy az követ uraim kívánák azt: hogy ő nagysága bocsássa el őket, mert az hatalmas császárnak nagy kárára vagyon s leszen az ő itt való késések és mulatságok, mivelhogy az nyolcz confederatus országokkal való követek addig meg nem indulnak, az meddig ezek az követek haza nem mennek: erre nagy emberséggel szolla az vezér — monda, hogy: ti lássátok, ha ugyan ti azt itéllitek, hogy itt nektek semmi dolgotok, várakozástok nincsen, ámbátor elmenjete; de jobb volna még is várakoznotok, meddig vagy onnat való posta, vagy követ jő, hogy tudnátok bizonyos dologgal elmenni. Erre elég bő szóval tőnek választ az követ uraim, hogy: Mű — úgymond — semmi tractára ide nem jöttünk, hanem csak azért — Balassi uram monda — hogy én erdélyi adót hoztam, és az mellett írva bédáram az én uramnak kívánságát és arról várok választ — én azzal elmehetek. Korlát István uram jött Magyarország képébe csak azért, hogy az hatalmas császár jószerencsájire köszönjen bé Magyarországgal és az több ehez ragaszkodott országokkal, hogy ha az hatalmas császárnak kellenek-e azoknak az országoknak igaz hűségek és örökké való békességek? Ha kell ez az hatalmas császárnak, csak ezt adja az hatalmas császár levele és főcsauzza által értésére Magyarországnak és az többinek — ezzel bocsássa el bizvást Korlát uramat is. Egyéb dologból nekünk senkivel semmi tractánk nincs. Ha mi szava dolga vagyon az hatalmas császárnak, mikor azok az főkövetek eljönnek, akkor azok azokról az dolgokról tractáljanak. Mind ezekre summamim tőn az vezér választ: hogy mind jó az is, de mi nem tudhatjuk, micsoda követek lehetnek azok; mert Ferdinandussal az mely frigyünk volt nekünk, azok az országok az kiket ti neveztek, mind benne voltak abba az frigybe. Most sem tudnánk mi annál jobb frigyét kívánnunk. Meg is nyugodtunk volna mi azzal az frigygyel, de elvárjuk s meglátjuk micsoda követek jönnek s mivel jönnek. Erre mondának az uraim kettőt — egyiket: hogy soha azokból az orszá-

gokból eddig követek császárnak való ajándékkal nem jöttek, de most azzal jönnek, külön-külön minden országból; másikat: hogy Ferdinándus soha sem német, sem több országok képében nem confederált az hatalmas császárral, hanem csak Magyarország képében. De most sokkal meghaladja az confederatio az német confederatioját. Elég tracta lön erről. Végre sollicitálák azon, hogy akár csak juttassák szembe császárral Koriát uramat, és adja meg ő maga Koriát uram az ország levelét. Erről is sok szava lön az basának, hogy lehessen, hogy sem ajándékot nem hoztál, sem semmit &. &. Végre sok szó után megígérte, hogy szembe juttatja császárral Koriát uramat is, és immár nem késeleti, hanem ír az hatalmas császár is s én is írok szép levelet és elbocsátlak.

3 die april. Istennek szent kegyelméből indultunk ki Constantinápolyból.

28 die april. jutottam Istennek szent áldásából házamhoz Marus-Szekely-Vásárhelyre.

Házamnál ötödfél napig mulatván, mindjárt indultam el Kassára az követség megvinni. Mentünk ez nap először Radnótra Balassi urammal, az hol voltak Bethlen István uram és Pécsi Simon uram. Itt jól lakván egy vacsorán, másnap menten-mentünk Kassára; jutottunk be Kassára 14 juny. Itt az fejedelem igen kedvesen látott, kiért legyen áldott az szent Istennek neve. Adott az fejedelem ebbeli szolgálomért 16 ház jobbágyat Kővárvidéken Szelnitze nevű faluban; költségembe adott az sófalvi kamarából 100 forintot vita durante; ugyan azon aknától annuatim rendelt fl. 50 forintot.

30 die juny vittem Istókat az fiamat Kolosvárra az scholába, szállásra Szabó Menyhárdhoz. Szegődtem meg Szabó Menyhárdtal egy esztendeig kész pénzbe fl. 32 forintba, kiből adtam meg mindjárt fl. 16. az felett kell adnom hat köből búzát, egy veder vaját, 2 veder sós tejet, sajtot.

13 die novembr. lön egy igen nagy földindulás, ki noha csak fertály óráig is nem tartott, de szörnyű vala, hogy sok helyeken házakat, kéményeket bontott meg.

Csak az elődedin ígertem az én nagyobbik teányomat Annókat Balog Lászlónak, elég nagy kedvetlenül, kit adjon az szent Isten az ő nagy nevének dicsőítésére!

FÜGGELÉK.

Borsos Tamás levelei*) Bethlen István erdélyi fejedelmi tanácsos és Gubernatorhoz.

1618—19-ről.

L Spectabilis et magnifice Domine et fautor mihi benignissime!

Post servitior. meor. vestr. Spect. ac Magn. commendationem. Az szent Isten nagyságodat látogassa és áldja meg minden kívánsága szerint való sok bódog áldásával, nagyságod szép familiájával egyetembe nagy sok bódog esztendőig.

Hogy az elmúlt napokban kiment postától nagyságodnak egy levelecskét sem irtam, nagyságodat kérem, nagyságod semmi embertelenségemnek ne tulajdonítsa; mert az nagyságod udvarnál való létét azután tudtam meg Gyárfás Páltól, az mikor immár Demjén Ferencz elment volt. Akarom mégis, hogy nagyságodat ez kevés írással salutáljam és valami kevés gondolkodásra is incitáljam. Ittvaló dolgokról nagyságodnak ha mit tudnék írni is, nagyságod megítélheti, hogy most nem illendő; holott az mi kegyelmes urunknak főkövete most kimenvén, tudom: mindeneket ő nagyságának, kiből nagyságodnak egyenlő része vagyon, plenarie referál. Az ittvaló válasz pedig mi legyen: az mennyire eszembe vehettem s

*) Ezen leveleket eleinte „Eredeti okiratok“ czímrova alatt akartam adni, a mint a 70-dik lapon jegyzés mutatja. Azonban későbbi bővebb megfontolás után jónak láttam azokat közvetlenül az előrebocsátott „Napló“ után Függelék-képpen következtetni, azon okból: mivel azokban mind olyan dolgok és körülmények merülnek fel s fejtetnek ki részint bővebben, részint bátrabban, melyek immár a Naplóban is elő vannak adva. Ennek tulajdonítandó az itt-ott előforduló ismétlés is.

érthettem, csak reméltem, hogy az mi kegyelmaes urunk non satis superque lehetne contentus velle; de azt jól tudja nagyságod, hogy itt erővel, haraggal s fenyegetéssel keveset vehet akárki is, hanem ha szép szóval és alázatos könyörgéssel. Én nagyságos uram, ezekről most többet sem írok; hanem mikor az mi kegyelmes urunk szolgálja én reám száll, s ha az ő nagysága dolgait megérthetem, főképpen ő nagyságának minden tehetséggel azon leszek, hogy mind ő nagyságának mint kegyelmes uramnak és fejedelmének s hazámnak szolgáljak; csak hogy azt ugyan nem tagadhatom, hogy eddig ittlétemben is az minemű titkos dolgai az mi kegyelmes urunknak itt az portán voltak postái által, abban énnekem semmi hírem részem nem lévén, az constantinápolyi piacon és basák palotáiban eddig mind megtudtam. Nem is ítélem, hogy ő nagysága az mi kegyelmes urunk oly titkot ide izenhet, hogy harmad-estennapra itten meg nem tudom — adott az Isten abba módot. Ezt nagyságodnak megmagyarázván, látja Isten, nem panaszképpen írom, hanem az végre írom meg nagyságodnak, hogy úgy tudok szolgálni, ha érthetek az dolgokba; mert ha mit itt mostan hallok meg, ahhoz csak szólni sem merek. Erről is én nagyságodnak többet nem írok.

Hanem ez egy dolgot nagyságodnak serio akarom megírni mint az mi kegyelmes urunknak egyik oldalacsontjának, hogy énnekem nagy csodálkozásom vagyon azon: Balassi Ferencz uram innét való kimeneteli után az micsoda követi, kapitihái, postái ő nagyságának itt-innet kimentek, hol vehették azt az bátorságot, hogy ő nagyságát mely igen plenarie assecurálták — az mint én hallottam — mind az adó és Jenő felől? Mert itt az portán abban az vezérek csak egyik is ő kegyelmeket meg nem tartja, kiről való contentiókat és discursusokat azt hiszem hogy Kamuti uram elégségesképpen referál az mi kegyelmes urunknak — kiben bizony ugyan meg is izzadtunk. Hanem ha az jó uraim — ő kegyelmek megbocsássanak — similes quaesierunt labra lavantes, hogy az mi kegyelmes urunknak kedveskedhessenek, de én azt gondolom magamba, hogy egy fejedlem és ország dolgát nem úgy kellene igazgatni, hogy gondolt örvendztető hírekkel kellene fejedelmeket tartani. Kihez képest nagyságodnak én most csak eddig írom ezt az dolgot, hogy valakik nagyságtok közül az mi kegyelmes urunk személyinek fejedelemségének s ország csendességének örülnek, úgy viselje nagyságtok ma-

gát s tanácsát az Jenő állapotjába s dolgába, hogy soha annyit szépen nem szollhatnak itt az portán ezek az vezérek, hogy abba senkinek kedveskedjenek; sőt úgy concipiáltam szavok járását, hogy ha egyéb lehet benne, Európába fegyvert nem köszörülnek, de data occasione úgy is nem hagyják Jenőt. Hanem ezt veszem eszembe szavok járásából, hogy ha ide ki az országok és fejedelmek között oly dissensiot csinálhatnának, bizony azzal is recuperálnák Jenőt. Kinek practicája most is mint áll fenn az mi kegyelmes urunk ellen, az(t) is nem nekem incumbál most megírnom, hanem Kamuti uramnak, hogy ő kegyelme referálja. Az az: hogy ezek Jenőért nagyot próbálnak, mihelyt occasiot kaphatnak. Ezekről az mi kegyelmes urunknak az mennyire hozzája fértem, irtam; én nagyságodnak erről most többet nem írok. Onnat az mi kegyelmes urunktól ezekről resolutioni lévén, ha szükség leszen, bővebben is tudok írni.

Ezekután nagyságodnak könyörgök, nagyságod az mi kegyelmes urunknál legyen jó intercessorom: ő nagysága az én szegény állapotomról ne felejtkezzék el; valami az én tehetségem, de bizony szeretettel szolgálom ő nagyságának. Valamit az Úr Isten ad, de bizony az ittvaló állapottal méz helyén méreggel az ő nagysága hasát nem kenem; hanem ha itt mézet adnak, olyant írok ő nagyságának, ha mérget adnak, olyant írok — nem is kéméllem. Immár valaha elmenvén Kamuti uram, hamar újabban valamit kaphatok, de szolgámat bocsátom ő nagyságához.

In reliquis eandem spect. ac mag. Dom. quam diut. felicissimè-que vivere et valere desidero. &

Datum Constantinopoli 30 die july anno Dni 1618.

Thomas Borsos mpr.

II.

Spectabilis et magnifice Domine et fautor mihi benignissime!

Post servitiorum meor. paratissimam commendationem. Minden kívánsága szercint való sok jókat kívánok nagyságodnak megadatni az mindenható Istentől, az nagyságod kedves familiájával egyetemben.

Bizony uram nem tagadhatom, hogy ez mostani irásom az én

kegyelmes uramnak s nagyságodnak nagy keserűségemre vagyon, magam jól látván azt, hogy az fatum az én clóttom való jóakardó quairainak némelyiknek itt az portán úgy hozta volt sorsát, hogy az mi kegyelmes urunkat igen kedves hírekkel delectálhatták; de én nekem in contrarium az én fatumom azt hozta, hogy én az én kegyelmes uramot semmi ittvaló kedves hírekkel nem delectálhatom, hanem inkább in contrarium. Sőt az mi szomorú állapottal Kamuti uram engem itt hagyott, mind az én kegyelmes uramra és az ország dolgaira nézve, tudom eddig csak az maga követtségének exitusából is nagyságod megérthette. De valamit maga vitt az maga követtségébe, de az bizony semmi, de az mi ide hátra vagyon benne, az az mérge, Én uram szinte olyan historice ez néhány napi actáinkat nagyságodnak nem írhatom mind meg, mert ugyan hosszú is; hanem az én kegyelmes uramnak minden dolgot historice megírtam; tudom, hogy nagyságodtól titok nem lesz. Nekem úgy tetszik, hogy talám illendő is, hogy nagyságod értesse: az Kamuti uram kimenetele után, és csak ezen egy hét alatt, micsoda tractánk találta lenni az kajmekámmal és Görösi Mehmet basával, azt is: micsoda kedvet, szeretetet mind az mi kegyelmes urunkhoz és szegény országhoz ő kegyelme ez úttal itt benn szerzett és hagyott. Az az egy summába mondva, unanimit voce azt mondják az vezérek: hogy ha az mi kegyelmes urunknak eddigvaló hűségét az hatalmas császárhoz meg nem tapasztalták volna és ezután is az az reménység nem volna felölle, az Kamuti uram fenyegetéséért csak eddig is rosszúl járt volna Erdélynek egy darabja. Úgy hiszem, hogy magok az vezérek is írtak ezfelől bőségesen az mi kegyelmes urunknak; hiszem, hogy azok nagyságodnak mind értésére lesznek. Én uram bizony vagyok csak nagy anxietásba; mert látom, hogy imminet malum, nisi consulte praeveniat. Az mint ezek az vezérek panaszkodnak, az micsoda választ tölt Kamuti uram Jenő felől, azt sem olyan nehéznek tartják — azt mondják — mint az fenyegetését némettel, hajduval, erdélyi szablyával, kit az én kegyelmes uramnak bőségesen megírtam, noha bizony igen invitus — tudván az Kamuti uram dolgát és hosszúálló természetét; de nem volt mit tennem, hanem valahova leszek Kamuti uram miatt, de most az én kegyelmes uramnak és hazámnak kellett igazat írnom. Az mit írtam, igazat is írtam, noha bizony sokat meg sem írtam, hogy az

én kegyelmes uramat ne incitáljam, se ő kegyelmére, se másra. Csak bizony most is félek, hogy ha azokat látja Kamuti uram, nem tudom mint menjek haza Erdélybe, főképpen — az maga szava szerént, ha ő leszen Erdélybe az pas-vezér és kilár(?)szerdár, kit én ezelőtt nem tudtam. Nó uram ezek ám legyenek, hanem az mihez férek, nagyságodnak egy keveset kell írnom de merito rei. Ezek uram most egy hét alatt Jenőt oly igen keményen fogák, hogy vélem, hogy nagyobb gondjának kezd nagyságodnak lenni felölle, hogynem eddig. Az kajmekámmal volt két egész óráig tractám, disputation felölle, s Görösi Mehmet basával is. Az mit tudhattam, én is valóba mindent eleikbe raktam, de semmi végre. Cancellarius uramtól hallottam egy ratiót, az melyet azt is objiáltam nekik, az mely ez: hogy az Sitvatorokban való confederatio is azt contineálja, hogy Magyarországra tizenegy kövárnál többhez közöket ne mondják; de erre is csak ez az válasz: hogy timagatok erdélyiek ti szakasztottatok el magatokat az némettel való confederatiokból, nincs ahoz semmi közötök; az szultán Szulimán Athnaméját kívántatok magatoknak, s ahoz is akartatok magatokat tartani, ahoz is tartásokat — szultán Szulimáné volt Jenő, soha azt az ottománi nemzetség nem hagyja; várta csak eddig is, az sok ígéretet ha bételjesítitek? ha nem, másképpen nyúl hozzája az hatalmas császár. Akámit ratiocináljunk, de itt abban bizony semmi nem fog. Én uram ez dolog felől az én kegyelmes uramnak szinte olyan rigidissime nem merem írni, de nagyságodnak bátorságosbban megírom, hogy tudjon nagyságtok idein gondot felölle viselni. Tudom azt is, hogy nagyságod tudhatja ezt is — de én ebben is igazat írok, melyet jól tud cancellarius uram s Balassi Ferencz uram is — hogy az mikor az mi kegyelmes urunk commissariusi voltunk Nagyszombatba, in secreto ugyancsak megmondták vala cardinal és *) — uramék, hogy ha extrema necessitas urgeál, Lippáért s Jenőért fel nem bomol az frigy, csak egyéb favorért ne adja az mi kegyelmes urunk meg Jenőt. Ezt nagyságodnak úgy írom, mint az mi kegyelmes urunk testének, kihez képest nagyságodnak egyáltalába írhatom, hogy**) az ki az mi kegyelmes urunknak igaz hive és az szegény hazának jóakarója***), de nagyságtok úgy viselje magát, hogy ezek — ma-

*) Egy név olvashatlan. **) e szó itt annyit tesz: mint. ***) vagyok.

gam látom — hogy az persiai szerencsétől várnak most; de ha ott valahogy jól succedál nekik az dolog, bizony sokat Erdély után nem járnak. Ne is gondolkodjék senki azfelől, hogy Jenőt megszállja az török — azt mondja — hanem Erdélynek egy oldalát keresi meg az rebellioért, mert ha ez nem leszen, pro manifestis hostibus habebit. Én nem vagyok méltó, hogy nem hogy ő nagyságának, de nagyságodnak is csak valami kicsin pontban is persvadeáljak; de mindazáltal az mit itt értek, csak azt irhatok: ha módja vagyon az keresztyénségnek abban bátor még két esztendő alatt, hogy valami generalis insurrectiojok lehet jó módjával, úgy két esztendőig biztatom, hogy elvontathatja az mi kegyelmes urunk Jenő dolgát, (de mégis úgy, ha ezeknek generalis expeditiojok leszen az persára ezalatt) úgy, hogy ha az adót béhozzák interim, és sub spe et silentio ígéretet tesznek. Én az én kegyelmes uramnak is így irtam felölle, hogy minthogy Kamuti uram sok ajándékokat igirt ide bé, igen szükséges volna béküldeni az ajándékot; de ha ő nagyságának tetszik, nem kellene csak mediocris legatit is ő nagyságának instituálni ea ratione, hogy ha csak mediocris authoritásu legatust küld is bé ő nagysága, de attól ezek absoluta resolutiot várnak Jenő felől — ki ha nem leszen, bizony uram, bizony uram meglátja nagyságod, hogy ezek maturálják Jenő felől való machinatiojokat. Ha nem ő nagysága az ajándékot egy emberséges posta ifju legénytől küldené bé, azt ezek magok is jól tudnák, hogy az nem lehet legationak authoritásával; és így ha mit évnéllem érne ő nagysága, hogy anélkül is itt vagyok én, valami gyengén tractálnánk bátor. Interim ha manifesta rebelliora nincs szándéka az mi kegyelmes urunknak, csak Szentgyörgynapba küldené bé az főkövet praecursorát, és az adót egy pünköszt nap tájára hoznák bé — az mellett valami tisztességes pollicitatio ha mégis lenne, interim az jövő nyár is elmúlnék — azután hiszem ismét valamibe módot adna az Úr Isten. De uram ez is úgy, ha vagyon az mi kegyelmes urunknak valami reménysége az keresztyénségnek motusa felől; de ha az nincs, úgy az mi kegyelmes urunknak elméje nem jár ott. Jól meglátja nagyságtok, mit cselekesztek, mert bizony nagyra kötöm, hogy két esztendőt meg nem fog haladni, megvéteti nagyságtok valamelyik oldalát Erdélynek. Az mi az adó dolgát nézi is penig: ha valami reménység nincs az keresztyénség dolga felől, ha halaszsa ő nagysága az adó

béküldést, kezdjen lerakni ő nagysága az adósságban, mert talám sok leszen ha egyszersmind kezdik megvenni Jenőt s az adót. Ha ő nagysága az adót béküldené az jövő pünkösztre, valamennyire csak azzal is lassudnának ezek; de ha módja volna ő nagyságának abba, hogy Jenőt ő nagysága megadhatná, bizvást mégis három vagy négy esztendeig az adót elvontathatnók. Az Istenért kérem nagyságodat, hogy ez én írásomat pro bono habeat, mert magam is jól tudom, hogy nagyságodnak az emberek sokat tulajdonitnak az mi kegyelmes urunk után. Úgy vagyon, hogy az jóért kevés köszönet vagyon, tudom, de ha valami rossz esik az szegény országon, nagyságtok leszen örökké az átokba. Az hazának javát s megmaradását s az mi kegyelmes urunknak dignitását keresse nagyságod. Ne legeltesse akárki is magát azzal, hogy ez az Porta extenuáltatott, s imez s amaz, mert bizony abba semmi nincsen. Az egy persára rettenetes hada vagyon — mondják nagy bizonynyal az kik onnét jöttek, Ezronból*) lérték meg, hogy hadra való embere vagyon véle az vezérnek négyszer való száz ezer embere; de bizony ezeknek az semmi, az még ezek elfogynak, elébb fog jutni nekünk benne. Az kiül az egész nagy ási birodalom nagy csendességben vagyon; Európába is penig tudná nagyságod ha volna valami ellensége, de az lengyel dolga is szépen complanáltatik. Azért uram addig oltsa az tüzet nagyságtok, az még csak az kemenczébe ég; de ha az ház teteire kezd az tűz hágni, késő oltani. Én nagyságodat több írásommal nem fárasztom — ezekből eleget érthet nagyságod. Az kegyelmes urunkat találtam meg egy supplicatioval; megszolgálom nagyságodnak: legyen nagyságod jóakarattal hozzám, ő nagyságánál mellettem törekedjék, bizony ha élek ő nagyságának hűségesen megszolgálom.

In reliquis vestr. spect. ac magn. Dnem quam diutissim. felicissimeque vivere et valere desidero.

Datum Constantinopoli die 9-a sept. anno Dmni 1618. Ejusdem &

Servor. humillimus
Thomas Borsos mpr.

*) Erzerum.

Spectabilis et magnifice Domine et fautor mihi benignissime!

Post servitior. meor. paratissimam commendationem. Az szent seregeknek Istene nagyságodat minden kívánsága szerint való sok bódog áldásával tegye jó szerencséssé és hosszú életűvé mind az nagyságod szép és kedves familiájával egyetembe.

Nem kevés búsulásom forog nagyságos uram azon, hogy miolta az én kegyelmes uram engem ide az ő nagysága szolgálatjára az fényes Portára expedíált, azoltától fogva is sem az én kegyelmes uramnak, sem nagyságtoknak levelét nem vehettem, holott nagyságtok volna az mi kegyelmes urunknak fejének életének öröke; és talám szorgalmatosb vigyázásának kellene lenni nagyságtoknak ide az fényes Portára annál, az mennyi gondviselést eddig láttam. Immár irtam én nagyságodnak innét három rendbeli leveleket, olyakat, kiket — tudván hogy nagyságod az én kegyelmes uramnak egyik oldalacsontja — nagyságod azokból az mi kegyelmes urunknak minden itt bennvaló dolgait megértette. Im csak későbbben az az 9 die septembris küldöttem egy jámbor szolgámat ki ő nagyságához, kitől attól is nagyságodnak irtam bőségesen, sőt az ittvaló állapothoz képest igen szükségesen. Ezt igen csudálja sőt nehezli az kajmekám ő nagysága, hogy eddig semmi híre ő nagyságának nem érkezék onnat az mi kegyelmes urunk országából. Én azért persvadeáltam azt ő nagyságoknak, hogy olykor érkezett haza mind az követ Kamuti uram, s mind azután az én szolgám, hogy fogott akkor az mi kegyelmes urunknak országa gyűlése lenni, és ebbe fogott lenni az haladozásnak ideje, hogy eddig ő nagyságának bizonyos postája, sem az én szolgám meg nem érkezett. De nyilván nagyságtoknak talám szorgalmatosb gondviselésének kellene lenni ide erre az Portára. Mostan is azért én nem győzvén várhatni az onnét jövő szolgámat, újonnan kellették bocsátnom ez szolgámat az én kegyelmes uramhoz, nagy kiváltképpen való két okért, melyet úgy itelek, hogy nem jó haladozni, hanem az mi kegyelmes urunk érte se jó idején meg az ittvaló dolgokat. Úgy emlékezem, hogy nagyságodnak is irtam volt az elmúlt későbbi levelemnek az végébe, hogy szinte ekkor botorkázott vala az filembe Báthori András felől való hír, kit akkor az sietségért tovább nem tudakozhatván, irtam

vala, hogy valóba utánna leszek, és ha mit érthetek felölle, az én kegyelmes uramnak, nagyságodnak is megírom. Most azért irhatom nagyságodnak, hogy az én tehetségem szerint addig nem nyugodtam, hanem az minek végére mehettem, igen sollicite megtudakoztam és az én kegyelmes uramnak historice megírtam, az mit most meg kellett írnom. Tudom, hogy nagyságodtól az titok nem leszen; nem itélem szükségesnek lenni, hogy annak historiáját nagyságodnak meg kellessék írnom. De valamint vagyon nagyságtok Erdélybe, de itt az Portán az Báthori András híre noha még igen titkon, de bizonyos dolog hogy az mazul kajmekám előtt agittatott, és még annál is küllebb is ment az hír. Kihez képest én nem tagadom, majd ugyan desperatio kezde viselni, hogy annak az latorságnak csak valami része ne hatott volna Havasalföldébe is főképpen Katercsi Oglihoz. Mely dolog felől én főképpen az két vezérrel, az főkajmekámmal és Görcsi Mehemet basával bőségesen beszéltem; minthogy igen bizonyosan végére mentem vala magoktól az lengyelektől, hogy az szándékok, hogy ha leszall az török had, Koreczki egy haddal vajdát hozzon Moldovába, és az hadnak az más derekát az lengyelek az tatárookra vigyék, hogy ugyan valóba nagy dolgot próbáljanak meg ez télen. Ki ellen most Szkender basának az szilisztrei basaságot adták, és valóba megírták neki, hogy minden hadával ott teleljen és úgy vigyázzon az lengyelekre és Moldovára. Bizony uram az késedelemnek okát forgatván, majd félek-szabásu, csak Havasalföldébe ne suppressálták volna ezelőtt elküldött leveleimet, mert bizony bizony meghiggye nagyságod, hogy az mi kegyelmes urunk körül Erdélybe nagy Báthorismus forog. Annak én minden módjáról s bizonyoságáról az én kegyelmes uramnak bőségesen irtam; azt elhittem, hogy nagyságodtól az titok nem leszen, abból megérti nagyságod minden actussokat. Az mit pedig én arról ő nagyságának irtam, nem vulgaris famát irtam, — meglátja nagyságod is — hanem olyat, az kit nagyságod is megcsodálhat: honnat, kiből, mit és mi formán kivöttem olyan emberektől mint az mazul kajmekám és annak az tihája és Görcsi Mehemet basa? Megismeri nagyságod csak abból is, ha volt itt tekintetem s böcsültem, hogy olyan emberektől olyan nagy derék dolgokat expiscáljak. Legyen hálá az szent Istennek, az én kegyelmes uram után itt most az vezérekkel igen jól vagyok és kedvesen, noha bizony

azért az ajándékot szükön osztják. Én csak azt irhatom nagyságodnak is, hogy igen felette vigyázatok mind magatokra s mind uratokra; mert bizony alátok öntik az forrót, ha eszébe nem veszi nagyságtok magát — úgy higgyen nagyságtok az hízeltetésnek.

Más dologról kellett szükségesképpen írnom az mi kegyelmes urunknak arról: hogy az elmúlt napokban itt az magam szállásán Startzer úrral és Makó vajda úrral kedvesen vendégeskedvén, igen sokat conferáltunk az Jenő állapotja felől. Ő kegyelmének Startzer uramnak erről mi censurája nagyon, mindeneket megmondott, és ugyan in eum finem, hogy az mi kegyelmes urunkat certificáljam felölle — az még itt benn leszen, ha ő nagysága kívánja, szeretettel szolgál mind ő nagyságának s mind Erdélyországának. Addig is volna annak módja, az még ő itt benn leszen, ha eljött az főkövet; mert úgy nagyon Startzer uramnak értelme felölle, hogy az mostani főkövettel ő kegyelme helyébe is más kapitihá jő. És minthogy azelőtt is s most is nagy conjunctionk volt nekünk egymással, most volna jó módunk ebben, hogy conjunctis viribus forgódnánk abban, mert ha nekünk akármelyünknek innét leszen kimenetelünk, az új kapitihák — nem tudja ember — mint alkusznak egybe, vagy mint hiszen egyik az másiknak; de mi üdöre lehet csak az megismerkedés is, erről is az én kegyelmes uramnak igen bő szóval írtam — nagyságodtól azok titkolva nem lesznek, de mégis valami particuláját attingálni akarom nagyságodnak. Startzer uramnak ugyan az tetszik, hogy egy cseppnyére sem kellene tagadni az mi kegyelmes urunknak itt az portán, hogy megígérte ő nagysága Jenőt de conditionaliter, az mely conditiokra ő nagysága soha magától nem elégséges. Egy néhány igen szép ratiok vagynak ezekben az conditiokban, kit nagyságod megláthat. De az mi nagyobb, az német császár oly közit tartja ahoz s még az több Magyarországba való várakhoz is, hogy ha az erdélyi fejedelem el kezdi idegeníteni Erdélytől, Erdélyt veszi el az keresztyénség azért, és nem gondol az frigynek felbomlásával. Az mi kegyelmes urunknak pedig eddig meg volt erőssen hagyva mind az megholt császártól s akkori fővezértől, hogy az némettel való összeveszésre semmi okot ne adjon, mert bizony megbánja. Hogy pedig Lippát is megadta, még azért is fenn áll az német császártól való fenyegetés, kit levéllel is megbizonyíthatunk. Startzer uram maga mondá ezeket. De ezek az ratiok bő-

vebben vagynak megírva az én kegyelmes uramnak írott levelemben. Ha ezek ugyan nem fognának, in fine finali csak német császárra kellene ez dolgot relegálni, hogy ejthetné valahogy ő nagysága az német császárral való tractába az Jenő dolgát, hogy tractálnának egymással az két császár felölle. Így csak kimosdhatnék ő nagysága az Jenő dolgából és tractájából. Egyik sem kezdene vethetni oztán az mi kegyelmes urunkra. Ők látnák, mint alkusznak meg felölle egymással. Ezek Startzer uram tetszései. Immár az az mi kegyelmes urunk tetszési, mit acceptál ő nagysága ezekbe s mit nem. Immár ezt csak magamtól gondoltam, de erről nem írtam az mi kegyelmes urunknak, hogy én ne adjak tanácsot ő nagyságának, (mivel) hogy nem vagyok arra méltó. Az még ez dolog kezdene agitálni, talám arra az üdöre elérkeznék, hogy oly emberséges kapitihát választana ő nagysága ide bé én helyettem, hogy csak az vezérnek való ajándékkal is bájóvén és az német követ is béérkezvén, lenne az én véllem ennek az tractának az elindítója, és kezdenők el mi: látnók mint indul? Talám valami jobb utat kaphatnánk benne? Erről ha mi válasz lehetne, evvel én kimehetnék: azután ismét az üdő ő nagyságát mindenre megtanítaná. Mert ha ez így lenne, úgy tetszik, hogy minden nehézség, bántás nélkül az jövő esztendő s talám még az adót is el vontathatná ő nagysága; ha pedig ő nagysága kegyelmes tetszése az volna, hogy csak postája által való írás után is ezt én elkezdeném az vezérekkel csak úgy explorationak okáért, az is ő nagysága bölcs itéleti. Legyen hálá az szent Istennek, ez mostani vezérekkel való tractatusomban nagyobb módom s kedvességem nagyon nekem, hogynem Kamuti uramnak. Ezen ő kegyelme bátor ne haragudjék. Irom ezt is nagyságodnak csak azért, hogy valami discursus leszen ez dolog felölle, az az nagyságod bölcs itéleti, ha ezeket nagyságod eléveszi vagy nem. Én valamibe tudok, de bizony nagy szeretettel és hűséggel igyekezem szolgálni az én kegyelmes uramnak. Itt bennem bizony meg sem fogyatkozik ő nagysága. De bizony nekem ide több költség kellene, azzal igen érkezném el; mert el nem érem az ittvaló gazdálkodással. Most ezt ebbe hagyom.

Itt mindenfelől felette jó hírek viseltetnek. Az Feketetenger-ről az gályák éppen megjövén az mint elmentek vala; ott semmi harczok nem volt, az jancsárok közül ide az erdélyi házhoz való

egyik, az ki oda volt az hadba, az megjövén, mindeneket maga beszéllé meg.

Az Fejértengerről is hír jöve, hogy az kapitán Ali basa megholt és halva hozzák, de azoknak is sohult harczok nem volt. Barbariában Algirum mellett fogott két tolvaj hajót, azt hozzák az Fejértengeren. (?) Ezen két hét alatt haza érkeznek.

Az én kegyelmes uramnak bőségesbben megírtam: ezelőtt harmadnappal hozák nagy bizonyosan, hogy az kazul basát az fővezér igen felette megverte; ő maga az kazul basa elszaladott, és az tatár chám utánna vagyon. Ő maga az fővezér az régi persiai császároknak temető helyeken lévő fővárossokat — ki az ország közepett vagyon — occupálta s maga ott vagyon. Ezek itt most az hírek. Szekender basa uram bizonyosan írta ide, hogy az lengyelek főkövetek megindul, és neki is írtak felölle, hogy együtt jöjen bé az követekkel, hogy újabban örökös frigyét akarnak csinálni. Ezek itt most igen nagy örömben vagynak — azt látom. Nagyságtok úgy lásson az Jenő állapotjához. In reliquis &

Datum Constantinopoli die 6-a novembris anno Domini 1618.

Thomas Borsos mpr.

IV.

Spectabilis et magnifice Domine et fautor mihi benignissime!

Post servitior. meor. paratissimam commendationem. Az szent seregeknek Istene nagyságodat látogassa meg minden kívánsága szerint való bódog áldásával, nagyságodnak kedves familiájával egyetembe.

A nagyságod böcsülettel írott levelét Tóth Mihály uram által 25 novembris nagy örvendetesen láttam s vettem; ez mellett mind az mi kegyelmes urunknak írását, cancellarius uram ő kegyelme manúsával írt 18 rendbeli articulusokkal együtt, kiket igen diligenter et studiose megolvastam, az mennyire az fejembe fért meg is értettem. De bizony uram azt én nem tagadhatom, hogy nekem az az én fejemet igen megszáditette; mert bátorsággal magam felől merem azt mondani, hogy az az tractatus neque prudentiae neque auctori-

tatis mere erat, hanem valóba ha az sincera fidelitas lett volna előbbi nagykövet uramba, ugyan ötlettel volna az, avagy olyakat, az kik magas kővárakba laknak, avagy magas polczokon ülnek — még azoknak is gondot adna, nemhogy az én fejemnek. Mindazonáltal bizván az én kegyelmes szent Istenemnek nagy kegyelmébe és gondviselésébe, s előttem viselvén amaz két szent Máriáknak szép háláadó énekeket az hol így szólnak: exaltasti humiles et deirasti superbos, et ab ore infantium et lactentium percipisti laudem — én ugyan nem vagyok desperatioha felölle, hanem tempore suo hozzája fogok; és valamire az én szent Istenem segít, de meglátja az én kegyelmes uram, hogy hűséggel, szeretettel s tökéletességgel igyekszem ő nagyságának szolgálni. Ez dologhoz penig hirtelen csak hozzája sem foghatok egy néhány okokért, kiről az én kegyelmes uramnak bőségesen írtam. Egyik: hogy az mely levelet az én kegyelmes uramnak írtam és nagyságodnak is, kit küldtem el az második szolgámtól die septima 9 bris, azokba oly dolgok vagynak, hogy igen szükség arról való resolutioját megvárnom az én kegyelmes uramnak. Második, az kit én itt igen titkon viselek: hogy az fővezér ezen tíz nap alatt ad summum — ezzel biztatnak — hogy megjö, és noha igen sok disceptatio vagyon felölle, ha az marad-é az fővezérségben vagy annak utturákat adnak s ezen mostani marad az fővezérségben; de igen igyekszem csak annak is az ideit megkeresni, hogy ne kelletnék nekem kétszer vélek arról altercálnom s disputálnom, hanem valamelyik az főségben maradna, kellene azal valamit concludálnom, ha concludálhatnék. Erről én immár ettől az kajmekámtól ő nagyságától veniat nyertem, és abból csak töllem vár egy néhány napig. Én úgy ismerem, hogy mindenekről eddigvaló dolgokról, valamiről illet, az én kegyelmes uramnak bőségesen írtam mind ezelőttvaló levelemben is s most is — úgy ismerem, hogy azok nagyságodtól eltilkolva nem lesznek, de bizony rettenetes invitus kell írnom az mit írhatok is. Mert csak magam írtódom az rettenetes vakmerő cselekedettől, hogy az emberek nem gondolják sem Isteneket, sem fejedelmeket, országok romlását, hanem ilyen rossz dologban elegyítik magokat; ki felől ugyan nem szégyenlem megírni ezt — kit ő nagyságának is megírtam ezképpen — hogy az fatum jól hozta volt ezt ő nagyságának az mi kegyelmes urunknak, hogy ezúttal ide az Portára sem oly ismeretlen, sem oly

bátortalan kapitihát nem talált volt ő nagysága küldeni, sem olyat, az ki Kamuti uramnak oly addictussa vagy szolgálja-szabásu lőtt volna; mert úgy ismerem az actákból, hogy az mi kegyelmes urunknak, sőt sokaknak nagyságtok közül csak úgy fogott volna esni dolgok, mint az fogolymadaraknak sat.

Noha akkor ezeket így értettem, de nem ok nélkül iratta volt azelőttvaló levelembe az fatum véllem az dördítésnek vocabulumát. Bizony mégis igen szükség az mi kegyelmes urunknak magára vigyázni; nagyságtoknak is bizony igen jó ama sententiát is elővenni, hogy: Principiis obsta, sero medicina paratur. Bizony jobb volna bátrabban egymással az embereknek beszélteni, ne távol. Ezekről nagyságod az mi kegyelmes urunk leveléből tudom mindent bővebben érthet. Én nagyságodat bő írásommal nem terhelem; mert az mint első levelemben is irtam vala nagyságodnak, hogy én nagyságodat az én kegyelmes uramnak egyik oldalacsontjának tudom, azt is hiszem, hogy ezek nagyságodtól titkolva nem lesznek. Azért csak nagy vigyázás, gondviselés kell; az én kegyelmes uram bátorsággal megnyugodjék itt az én vékony szolgálatomba, mert valamibe elég leszek, de bizony az életem fogytával is szeretettel s hűséggel szolgállok ő nagyságának.

Nem türhetem, hogy nagyságodnak alamisnáról is ne írjak. Azt is megiszolgálom nagyságodnak, hogy mégis nagyságod assecurál levelébe az én kegyelmes uram kegyelmességéről, kiről supplicatiot irtam volt ő nagyságának; de bizony most is elég szomorúságba vagyok érette, hogy az én kegyelmes uram nekem nem-hogy eddigvaló extraordinarius sumptusomra, kit Kamuti uram mód nélkülvaló dispositioja miatt és azután immár két rendbeli szolgátnak kiküldésére költöttem, valami költséget küldött volna—el is töltém itt benn félesztendőmet — de csak egy pénzt is nekem nem hoztak arra is, az melyet ő nagysága kegyelmességéből szolgálatomra deputált, kiben abban is az ő nagysága dispositioja szerint, fl. 150 volna hátra — bátor ő nagysága az brassai 4 lovat fl. 100 forintra tudja is, maga (noha) azt is alább vötték volt annál. Az én kegyelmes uram kegyelmesen megbocsátja hogy nem felejtethem, mert Krisztus urunk szava szerint is: pulsate et aperitur, petite et dabitur. Én is úgy viselhetném annál is bücsültebbben az ő nagysága méltóságát, ha volna mivel; bizony gonosz helyre sem költeném, ha-

nem az ő nagysága szolgálatjára. Mert itt noha némely kapitihája uraimnak hogy gazdagon volt dolgok, az csak egy szerencse, ha az kajmekám vagy fővezér liberalis — az bizony pedig most nincsen. Eléggé bücsülnek s szeretnek—azt mondják s mutatják—de semmit nem adnak. Más az, hogy én bizony arra magamat nem vehetem, hogy se tolvajoltassak, se orozassak, se pénzéért futott rabot elrekkentsek; hanem itt is igazán s jámborul akarok élni, ha élhetek, hogy mind Isten előtt és ez világ előtt tiszta legyen az orcám.

Nagyságodat kérem, nagyságod megbocsássa, hogy az alamisnáról ennyit kelle írnom. Im hamar szolgámat ki kell küldenem, s arravaló költségem sincsen. Nagyságodat igen kérem, ne difficultálja nagyságod ő nagyságának emlékezni költségem felől, hadd költssem el az ő nagysága szolgálatjára ha mit fizet ő nagysága. Ennekelőttevaló supplicatioimról is ne felelkezzen el nagyságod, megiszolgálom nagyságodnak.

Most ő nagysága az erdélyi ház épületire deputált fl. 110. — Ha megadja is Tóth Mihály uram — még azt is meg nem adta — mit tudok azzal is építeni? Mindazáltal meglátja ő nagysága, ha megadják, bizony azt is arra költöm, s tisztességesen is reá költöm.

Ittvaló híreket nagyságodnak egyebet nem irhatok. Úgy emlékezem arra, hogy ezt az egyet azelőtt is megírtam vala, hogy az Feketetengerről az gályák az én magam szemem láttára éppen megjövénének kár nélkül, noha hasznót sem hoztak; mert nem is találtak kozák ellenségre. Ide az erdélyi házhoz járó jancsár is egy oda volt, és ekképpen beszéllette.

Az Fejértengerről az kapitán basa jancsár agája juta meg 12 galya jancsárral együtt 29 novembr. Ezek egy nyert olasz hajót hozának, melyet az előttünk való tenger közepire állatván, magam szemeimmel láttam, s most is ott vagyon. Ő maga még az kapitán basa meg nem jött. Ezen hajót négy nap alatt várják; mondják, hogy ő maga is hoz egy öreg nyert olasz hajót.

Az persiai hírek főképpen eddig sokképpen viseltettek. Bizony valóba is volt gondom reá. Az európai hadak igen által és haza tatarodának, bizony elég ösztövérv lovakkal s fáradton, de az sok vélekedő hírek között azt látom s értem igazabbnak: noha volt nagy harczok egymással, de az harczba is az vezér lőtt victor. Mely victoria után mindjárt azon hamarsággal az nagy ravasz okos

kazul basa igen rettenetes nagy bő életet hordatott, ontatott az vezér megehült táborába, noha ő maga immár ugyan kergetőbe-szabásu volt, és az ország népét cogálja, hogy haza szálljanak, s mindenfelől életet hordjanak az vezér táborába. Interim semmit nem késett, hanem az vezérhez követét küldötte, és az békességet kezdte tractálni. Noha ezt sok circumstantiával mondják az emberek, de az conclusioja ez most, hogy ők megbékéltek, és most az fővezérrel együtt jö az ajándéka és záloga az kazul basának. Ez eddig az verisimilius rumor. Hiszem, immár nem késik az fővezér, hanem megjő, s magunk szemünkkel meg kell látnunk mi leszen, s azután ismét hamar mindent megírok. Immár ezeket megírtam volt nagyságodnak, hogy valamennyivel de nem sokkal különböző híreket hallottam az hadak felől, melyet az én kegyelmes uramnak bővebb szóval megírtam. Nagyságod tudom azokat meglátja.

Még is azt az egy hírt akarom nagyságodnak megírni — tudom azért, hogy eddig nagyságod Erdélyben is megértette — amaz vészett pohárnik Lupult és Buzdohánt Szkender basa Szilisztrián kiül az ország úta mellett karóba verette az Alexanderen esett dologért, innét való commissioból. Az mint értem, az többinek is, az kik abba részesek voltak, sőt az kik Sorbánnal voltak is, az leszen virágok. Énnekem ezek az vezérek azfelől csak egy kedvetlen szót is nem szolltak; de értem alattomba, hogy igen valóba bánják azt az dolgot — nem is marad Alexander vajda vajdaság nélkül.

Most én nagyságodat több írással nem fárasztom; tudom, hogy nem sok idő múlva ismét kell írnom nagyságodnak, ha Isten kegyelméből az Jenő tractatusához fogunk.

In reliquis Spect. ac Magn. vestram, quam diutissime felicissimeque valere desidero. Datum Constantinopoli, 17 die decembris. Anno Domini 1618. &c.

Thomas Borsos m.p.

V.

Spectabilis et magnifice Domine et fautor mihi benignissime!

Post servitior. meor. paratissimam commendationem. Minden kívánsága szerint való sok bódog áldását terjeszszé az szent Isten nagyságodra, nagyságod kedves familiájával egyetembe.

Az nagyságod kedvesen s böcsületesen írott levelét Kúti János által vöttem 4 die january, melyből hogy értém az Úr Istennek az mi kegyelmes urunkra s nagyságtokra s szegény országravaló kegyelmes gondviselését, hogy az Úr Isten csendességben s békességben megtartotta s most is úgy viseli, azon szívem szerint örülök. Az szent Istennek szent neve dicsőítessék! Noha bizony itt lobogni kezdett tüze az szegény hazánknak az módnélkülvaló követségviseléssel; de csak eddig is az mi kegyelmes urunknak resolutioja után igen meg kezdett alunni. Nekem jó reménységem vagyon az én kegyelmes Istenembe, hogy igen szép módjával s alkalmatossággal lassan-lassan az Úr Isten megcsendesíti, annál is inkább, csak az mi kegyelmes urunk ne késné az ajándékkal és azután az adóval is. Azt ő nagysága pedig tudom hogy immár lassan-lassan készíti mind az békéjő követel együtt; de én az Istenért kérem nagyságodat, hogy azon legyen nagyságtok, hogy ő nagysága követel ide az Portára való prudentiával ne tüzzel küldjön — úgy használ ő nagysága véle; az mellett ne szánja ő nagysága most az ajándékot ide az Portára. Száz ígéretnél is jobb egy „nesze“ — ezek is azt mondják. Hiszem az Úr Isten azért ad gazdagságot akárkinek is, hogy maga javáért addig éljen véle, az még magának libera dispositiojába vagyon — azután késő. Ő nagyságának az én kegyelmes uramnak írtam az felől is, hogy bizony kedves volna, ha mintegy extraordinarie most az szekereket elküldené; mert magam bizonyosan tudom, hogy ennek az kajmekám feleségének, az ki egy testvér az hatalmas császárral, semmi tisztességes szekere nincsen. Hoc satis &c.

Az én kegyelmes uramnak az miről tudtam írni, írtam bőségesen; tudom, ezek nem lesznek eltítkolva nagyságodtól. De szinte most ő nagyságának is nem tudtam semmi derekas dologról írni; mert az mint Tóth Mihály uramtól is írtam volt, noha az ő kegyelme által írott leveléből az én kegyelmes uramnak teljességgel megértettem vala, hogy nem sok differentia vagyon az én uramnak s nagyságtoknak discursusa és az Startzer uram discursusa között — ki miatt én még ekkor azfelől az későbbi resolutiom felől ugyan hozzája kezdettem volna az Jenő tractatusához — de kellett érte igen vigyáznom, hogy tudván hogy az fővezér immár úba vagyon vissza jöni, vártam attól, hogy mint leszen ez az persiai dolog!

és ha az az vezér marad az fővezérségben, vagy ez mostani? hogy ne kellessék kétszer részesülnöm az tractába. Erre — noha nem ilyen aperte — miért cselekedem én ezt, de ugyan veniam volt az basától. Immár hogy az én kegyelmes uramnak mind két rendbeli resolutioja elérkezett, ehhez én Istennek segítségéből alkalmason is hozzája készültem; alkalmason végére mentem annak is, hogy az fővezérnek utturákat fognak adni, és ez az mostani leszen az fővezér, ahoz képest ez héten magam kétszer kértem audientiát ő nagyságától az vezértől: mindennap megadta az audientiát, az egy egész héten reggeltől fogva estig az kapuját lestem; esmét szép szóval mondotta, hogy bizony most sem lehet, annyi foglalatosságom érkezett; végre die 12 january ő maga nagy böcsülettel izene ki Szöflikártól, hogy ne fáradjak — maga látott hogy ott voltam — de bizony most sem lehet az derék beszélgetés, hanem maga megizeni csauzzától, egy fél egész napot nekem rendel, s akkor mindenről bőségesen beszél nekem. Úgy látom az indulatját, hogy az Úr Isten még ezt is jobban adja, hogynem az minapi indulat vala. Az német főkövettel ez ideig nem lehettem szembe, mert az basa híre nélkül is nem lehetett; más az, hogy az még az én uram propositioit az basának nem proponálom, addig nem is illett, hogy vélek tractáljak. Startzer urammal az követ ittléte után is eleget conferáltam; Markó vajda uramot is elküldtem, ő kegyelme által is egymással sincere conferáltunk. Ennekem úgy tetszik, ha ez világon az emberekbe valami tökéletesség vagyon, hogy most onnat az némelek felől nem lehet semmi tartása ő nagyságának, kiváltképpen pedig követ uram, vagy Sorbán, Orbán, Petrasko-micsoda, Homonnai uram, Báthori uram felől. Nekem úgy tetszik — az mint a dolog itt foreg — hogy ő nagysága bátrabb s édesb álmát alhatik, noha bizony valóba sok ördögi kísértet forgott ő nagysága körül; de jó reménységem vagyon az szent Istenbe, hogy egy szent Genius azokat mind semmivé teszi. Immár Istennek kegyelmessége véllem lévén, nem is halasztom, hanem elkezdem az basákkal az tractatust. Mit ad az Úr Isten belölle — semmit nem késem — itt szolgálmat készen tartom, s mindjárt ő nagyságát azokról certificálom; jóllehet bizony nagy akadályom vagyon benne, hogy csak egy lovat is mint vegyek szolgálom alá, mert arra való pénzem nincsen. De azért ha egyik köntösömet kell egy lóért adnom is, meglátja ő nagysága, hogy két óra rajtam

nem mulik el az miatt is az ő nagysága szolgálatjában. Immár eleget sirtam-rítottam költségem felől; látom, hogy senki nem szán meg, én csak elhagyom, csak valahol tehessem szerét, s szerét is teszem — ha mi lesz házamnál, onnét is hozatok — az én kegyelmes uramnak szolgálatját bizony tiszta orczával akarom az én üdömig véghez vinni. Mind Szkender basával ő nagyságával és Mehemet basával bőségesen conferáltam, Gratzianus Gáspár urammal is — immár szörnyebben nem lehet az mint magokat ajánlják, noha bizony még eddig én is csak verba pro verbis. Eléggé akarták kivenni belöllem minden ratioit az én kegyelmes uramnak, de arra bizony nem vöttek, hogy ők vigyék elébb én nállamnál az ő nagysága követtségét; hanem én is csak azt mondtam, hogy megérti nagyságtok. Interim praetendáltam siető dolgot; hogy most el kell mennem s abba hagytam. Látom, hogy elég cautusok, de azon leszek ha lehet, hogy ők is reá találjanak, hogy ne triumpháljanak az én szómmal üdö előtt. Én nagyságos uram most ezt ebbe hagytam, mert tudom, hogy nagyságod mindent megértett az én kegyelmes uramnak való írásomból is.

In reliquis &. Datum Constantinopoli 14 die mensis january Anno Dni 1619.

Thomas Borsos m.p.

IV.

Spectabilis et magnifice Domine mihi semper benignissime!

Post servitior. meor. paratissimam commendationem. Az szent seregeknek Istene nagyságodat látogassa meg minden kívánsága szerént való sok bódog áldásával, nagyságod szerelmes familiájával egyetemben.

Ennyi nagy búsulásomba, melancholiámba, sollicitudomba nagyságodnak sokat nem irhatok, kiváltképpen tudván azt, hogy az én kegyelmes uramnak való hosszu és bő írásom nagyságod előtt eltitkolva nem leszen. Bizony ugyan is az ő nagysága bölcs itéleti, de immár az mennyiben látom lenni az ő nagysága állapotját az egy rosszsz átkozott vár miatt, felette szükségesnek is ismerem s itélem, hogy ő nagysága ez dolgot se differálja, se celálja; mert igen eljött s

hozták is az üdejét, hogy titokba nem lehet, hanem valaminek kell kiszülni belőle. Ebben csak ilyen dolgot látok, kit nagyságod is tudom meglát az levelekből, hogy immár szinte hamar dolog áll közel az mi kegyelmes urunk előtt; egyik: vagy Jenőt megadja, vagy apertó marte az császárnak resistál, kit ha az keresztyén fejedelmek megcselekednek, lássák, most az ideje. Harmadik, az mi extremum: vagy ő nagyságának országostól rettenetes nagy romlása leszen — ezek úgy feltölték az szándékot. Ezekről nagyságod bőségesen érthet az ő nagyságának írott levelemből. Akármennyit esküdjem, én az én szolgálatomnak szorgalmatosságában tovább nem mehetek, sem mehettem annál, az mit ő nagysága lát; látja az szent Isten, azzal mutatnám meg mind igaz szeretetemet, hűségemet ő nagyságához; az mennyit munkálódtam benne, annál erőm több nem volt. Immár az ő nagyságán, az mi kegyelmes urunkon s nagyságtokon áll, valamit cselekedik. Az én tanácsom nem méltó az ő nagysága tanácsa közé, sem illendő; de ha valami oda férne benne, én bizony azt mondanám, hogy ő nagysága ez dolgot ne halasztaná, quam citissime resolválná magát, hogy hadat se ültetnének fel miatta; mert késő fog lenni az had leszállása, holott más ember, kinek az reversalisát itt szememmel láttam, lesbe tartja az occasiót. Nem ok nélkül mondják, hogy: fronte capillata, post hac occasio calva. Ő nagyságának ezt nem irtam, de pro exemplo hiszem nagyságod nem bánja. Benne forgottam én abba is, mikor Nazup basával törekednek vala; de immár az elrendelt hadak megindultak vala, s késő lőn leszállítani az hadat. Most még ideje vagyon ő nagyságának hozzája, mindenképpen vagyon módja ő nagyságának praeveniálni. Mit kedvez ő nagysága vagy egy ország egynéhány embernek Jenőbe, hogy egész Erdélyt füstöljék, rabolják el érte? Azt mondja-ó valaki, hogy conscientia ellen vagyon. Igen jó, hol áll az conscientia? Az lélekbe. Hol áll az lélek? Az testbe. Ha imprudenter az ember mintegy studio elveszti az lélek házáat az testet, hová leszen az conscientia is? Mondják: az lélekkel az Istenhez megyen. Az bizony igen szép szent dolog, az ki oda mehet; de sok embert láttam, hogy szinte az olyan dolognak az idején örömet regrediált volna: hogy Úr Isten, csak ne veszek vala így s még élhetek is vala, s poenitenttiát is tarthatok vala! De tarde vala az szegény barátként csirippe-

lése *). Nagyságod az Istenért megbocsásson, hogy tréfát írok, mert bizony elbűdultam az rettenetes nyughatatlanságba; de ugyan akár mit mondjunk azért, de az mi kegyelmes urunk után nagyságodé az szegény haza gondviselése, az mi kegyelmes urunkat is nagyságtok viheti jóra. Hiszem mindnyájan azt mondjuk Erdélybe az ki igaz s jámbor ember, amaz Szentírás sententiája szerént: hogy egy ember által jött bé az világra az halál, kárhozat, bűn sat. s egy ember által jött bé az megszabadulás is. Eddig azt vallottuk, most is igazán azt valljuk, hogy az szegény megromlott Erdélynek szabadsága az mi mostani kegyelmes urunk fejedelmünk által jött meg Erdélybe; de ha most ennek az ittvaló dolognak s motusnak ő nagysága és nagyságtok eleit nem veszi: bizony félek, hogy Jenőért rút tüzet, fegyvert látunk Erdélybe. Úgy is ismerem, hogy nem várják erre szent Demeter napját. Ő nagysága az én kegyelmes uram s nagyságtok gonosz néven ne vegye, hogyha keresztülkasul írok is, mert én nem vagyok philosophus, hanem az mit tudok s látok, azt igen igazán akarom megírni. Itt egyáltalába meg vagyon mondva, kit hiszek hogy más rendbeli lovélból is meg fog nagyságod **), hogy ha ugyan az ő felségének romai császárnak akaratja, hogy Jenőért felbontsa az frigyét, igen akarják; csak az mi kegyelmes urunk tartsa igazán az frigyét s adja meg Jenőt, más nagyobb fejedelemségbe ültetik, s nagyságodat az erdélyi fejedelemségbe hagyják. Kire én azért csak egyet sem szolltam, csak nevettem magamban; mert én úgy gondoltam, hogy nem ott járna az mi kegyelmes urunknak szíve s akaratja.

Gratianus uram immár molduvai vajda; 4 die february adák meg neki, és más nap mentem salutálni az urunk ő nagysága nevével; valóban ajánlá magát az mi kegyelmes urunknak: udvara nagy vagyon, sok molduvai boér volt itt, mind békódolnak neki és igen örülnek neki.

Az mint feljúl is irtam: sok szóval nagyságod fejét nem fájlalom, minthogy igen szükséges nagyságodnak egészen látni minden actákat, melyeket egészszzen megírtam az én kegyelmes uramnak —

*) Ezen szóval egyértelmű fog lenni a „Na p ló“ során a 129-k lapon előforduló csirippelés — elferdített szó. Csirippelés — a székelyeknél verebek verekedés közti sűrű zajgását, virnyogását teszi. Tán e van érte. **) A mondat vége: látni v. érteni — az eredetiből hiányzik.

de az is az nagyságod bölcs ítéleti; de bizony talám jó volna az ország státusának is érteni az dolgot, minthogy mindennek bőrébe jár — ne mondaná senki, hogy nem értette, s más gondot viseltek volna felölle; olykor is kellene az, az még kétfelé nem kezd az ember kapni.

Az én kegyelmes uramnak való írásomból alkalmason meglátja nagyságod az Mehmet basa uram állapotját mibe forog; addig vágják Erdélybe, hogy olyan leszen mint az diófa, kit mentől inkább vernek, attól inkább terem — azt mondják. Nem kértem mástól, hanem látom, de bizony meghiggyje nagyságod, hogy nem szólnak ketten Szkender basa úrral, hanem igen hogy szerencsések(?) sigen kedves emberek; nem is késik, hanem kisiet az tisztibe Tömös-várra. Ha az mi kegyelmes urunk bölcs ítéleti, ne halasztaná ő nagysága, visitáltatná meg; ne is szánja ő nagysága az mit neki ad. Én az fejemre életemre írom, hogy vagynak itt az portán oly vezérek, hogy ha háromnak az mit itt adna is ő nagysága, többet ér most velle az mit Mehmet basának ad — ugyan serio írom ezt — oly expeditioja vagyon most Mehmet basának oda kifelé. Én hogy sem hírt, sem egyéb dolgokat nem írok, abból nagyságod megbocsásson; mert tudom, hogy nagyságod minden dolgot bőven megért ő nagysága leveléből.

Csak még is könyörgök nagyságodnak: az mi kegyelmes urunk kegyelmes ígéreti szerént az én esztendőm szinte eltelik; ha eddig annyi szolgálatomra s írásomra egy pénz tekintetem s emberségem sem lön: ő nagysága az ő nagysága kegyelmes ígéreti szerént mentsen meg innét; mehessek az én szegény hazámnak földébe: nam dulce solum patriae. Én ő nagyságát immár ezzel sem fárasztom; hiszem eltart az Úr Isten az ő nagysága bódog fejedelemsége alatt, csak mehessek házamhoz, semmi panaszt sem fogyatkozást nem tartok — ad az Úr Isten szegény házamnál mivel élnem.

In reliquis &. Datum Constantinopoli 13 die februar. Anno Domini 1619.

Thomas Borsos m.p.

VII.

Spectabilis et magnifice Domine et fautor mihi benignissime!

Post servitior. meor. paratissimam commendationem. Az szent seregeknek Istene tegye bódoggá s áldottá nagyságodnak minden dolgait, és örvendeztesse is meg nagyságodat aszszonyomnak ő nagyságának hosszu ideig való jó egészséges életével.

Noha tudom az én kegyelmes uramnak nagyságodtól semmi titka nincsen mind az ittvaló dolgokból s mind egyéb dolgokból: még is hogy nagyságod ne ítélje se restségemnek, se nem akaromnak, hogy nagyságodat ez kevés írással ne visitáltam volna, akarám nagyságodat csak igen breviter az ittvaló állapotról certifiálni. Én most is az én kegyelmes uramot nem kevés írással úntatom, melyet hiszem hogy nagyságod az ő nagyságának írott levelemből is meglátott, kiben nem látom, hogy egyéb lehessen, hogy ő nagyságának copiose mindent meg kelljen írnom. Írtam ő nagyságának kiváltképpen az végbeli számtalan sok panaszok felől; az melyek annyik, hogy ha egyebek nem volnának is, csak azok is valami ultiora inditanák ezeket szükségesképpen. Az legelső ki nagy vala, kiről ő nagysága bőségesen is resolválta vala, s még az többi asféle csaté-paté kapdosás; de hogy érkezék az borosmegyeriek egészen onnat való felvétele s elvitele, s az emirnek sok sebek után való sarczolása: valóban igen moveáltatott az porta rajta. Ezenközben tél-tul igen sok panaszok szóródnak, az melyeket ő nagyságának historice megírtam.

Más kiváltképpenvaló nagyobb dologról írtam ő nagyságának. Azt ugyan nem tagadhatom, hogy először nem másunnét érteltem, hanem az lengyel követől Ozga uramtól, hogy szinte az lengyel uraim békeségeknak tractatusát végezzük vala, kiben sokat is kellett forgódnom. Úgymond egykor Ozga uram csak nekem: hogy bizhassunk ennek az mi békeségünknek, ha concludálunk is, ha immár kimennek az kapucsiák, hogy az két oláh vajdákat idején felvegyék. Az pedig nem mások ellen, hanem mi ellenünk leszen — ezt én jól tudom. Mintha szivembe ötlött volna, mondtam Ozga uramnak, hogy az bizony nem nagyságtok ellen való leszen, hanem mi ellenünk Erdély ellen. Ő is álmélkodék rajta: miért lehetne Erdély ellen,

hanem *) mely nagy kedvességbe vagyon az portán mind ő nagysága az fejedelem s mind az ország? Nem lelete egyéb benne, hanem az Jenő dolgát valamennyire aperiálám Ozga uramnak; kire breviter így szolla: hogy (ha) nem keresik kedvét velle — úgymond — im mi véllünk is véghez megyen jól az békeség, s az német császárral is, nem tudom — úgy mcnda — mint leszen dolgotok. Ezt abban hagyván ott, más nap mindjárt reá mcnék az vezérre és apertissime reá fogám: mi lehet az oka, hogy az oláh vajdátot nagyságod hadba hirdetteté? Több elég szóval erre egyátaljába azt mondá nekem az vezér, hogy igaz hogy elküldtem s megparancsoltam, hogy idein hadba fejkellenek, nem más ellen, hanem ti ellenetek — nem csak azt, hanem többet is. Ha még is az Jenő dolgában tovább tétovázna, bizony reájok küldök; ha pedig Jenő meglészen, könnyű hon maradni az hadnak. Az mit azelőtt is bő szóval megirtam az én kegyelmes uramnak, én félek ezeknek intentumoktól, hogy csak valami véletlen nyavalya ne essék rajtunk az átkozott Jenőért. Egyéb dolgokat nagyságod tudom mindent jól megérte.

In reliquis eandem spect. Magftiam vestram ad vota quam diutiss. valere desidero. Datum **) in fulgida Porta Constantinopolitana 3 die may 1619. Ejusd. &

Thomas Borsos m.p.

(Tunyogi Cs. József, kolozsvári ev. ref. tanár úr nagy-beccsű gyűjteményében lévő eredetiekből.)

*) holott. **) Oldalvást Bethlen István saját kezévérté volt írva. Aec-
cepi 25 may Anno 1619.

ATHNÁMÉK.

ELŐISMERTETÉS.

Azon viszony, melyben Erdély nemzeti fejedelmei alatt a Portához állott, diplomaticai hitelességgel és okiratilag constátírozva még nincsen. Ezt tenni csak a már napfényre jött s ezután napfényre hozandó összes kútfő-szerű adatok criticali összevetése és alapos tanulmányozása után lehet, mihez némi erkölcsi bátorság, részrehajlatlan lelkűség és törhetlen igazságérzet kell. Mert hogy történeteink olykor legfontosabb momentumaira nézve ezután is mint eddig egyes fel- és kikapott szókából következtessünk; hogy egyik azt mondja: az erdélyi nemzeti fejedelmek hűbéresei, vazalljai, basái voltak a szultánoknak; a másik meg azt állítja: hogy tán mai értelemben vett európai Nagyhatalmasság rangjával bírtak — ilyen, néha indokolatlan, néha egyoldalulag bizonyított állítás- és ellenállításból a valódi történettudományra kevés haszon háramlík. Az utánmondásnak, a történeti meszésnek pedig ideje hogy már egyszer végét szakasszunk. Kezdetől végig, az egész fejedelmi korszak alatti összes, de a critica előtt megállható adatokból kell ama nézetek egyikét vagy másikat, vagy — a mint én vélem — egy közvetítő és helyesebb harmadikat megállítani s arra a történeti igazság bélyegét ütni.

Ennek némileg lehetségesítése végett határozám el, gyűjteményembe az alább következő Athnámékat fölvenni. Fontosságuk a mondottakban és mindjárt következőkben — úgy hiszem — eléggé indokolva lesz.

Tudva van ugyan is, hogy nemzeti fejedelmeink néha megválasztásuk előtt, néha azután követek által a török szultánhoz mint hazánknak I. Zápolya óta pártfogoló szövetségeséhez bizonyos irásba foglalt — néha országgyűlésileg készített — szövetkezési s illetőleg hódolati pontokat küldöttek meg a végre: hogy azok értelmében a Porta a megtörtént vagy történendő választáshoz megegyezésével járuljon. Ezen pontok iránti észrevételeit a diván az illető követekkel közölve, kölcsönös alkudozások és megegyezés alap-

ján lön szerkesztve azon megerősítő okmány — Athnámé — mely által egyfelől a választott vagy választandó fejdelem és Erdély, másfelől a Porta közötti szomszédsági és szövetségi viszony az egyezkedő fejedelmek idejére diplomaticailag megállapított és szentesített. Voltak ez okmányokban elmellőzött közkérdések, voltak megszegett sőt ma nevetséges pontok; fejedelmeink lángesze, political és hadi szerencséje, vagy gyöngesége és önállatlansága, úgy a szultánok és vezérek valamint más fejedelmek jó- vagy rosszszakaratu befolyásai is gyakran egészen mássá alakították az életben e papírra tett szövetségipontokat: azonban mindezt földéritni és constátírozni a történetnyomozás dolga. Elvégre is ezen Athnámék a hazánk és Porta közti viszonyoknak törvényeink után legbiztosabb és egyedül hiteles adatkútfeje. Megjegyzem még, hogy Athnámék nem csak fejedelmi választások alkalmával keletkeztek, de más nagyobb fontosságú szövetkezések és békekötésekkor is, így p. o. midőn Kassa és a magyarországi hét vármegye békekötésileg Erdélyhez szakadott 1622-ben; midőn a magyar- cseh- és több kisebb német államok 1620-n a Portával és Bethlen Gáborral szövetségre léptek sat.

A mi kiadási példányomat illeti: előttem három állott, egyik a Rozsnyai Dávid I. Apafi alatt török-magyar tolmács s 1669-n portai követ — mint fordító és eredeti összszegyűjtőnek gr. Pekri Lőrincz tanácsosnak ajánlott s gr. Kemény J. véleménye szerint eredeti kéziratú gyűjteménye, melyet én használatul a néhai gróftól birok és vállalatom valamelyik későbbi kötetében közzé teendek; másik egy, ugyan Rozsnyai által gr. Bethlen Miklós országcancellárnak ajánlott példány, melyről írója úgy nyilatkozik: „hogy azt Constánczinápolyban laktában egyszer is másszor is török írásban kezéhez keritgetvén és magyarra fordítván, ura (cancellár Bethlen János, Miklósnak édes atyja) parancsolatjára a fejedelmi házba is beadta vala; de egy feljebb élő praepotens valaki azt onnan kiviven — — — most újabb munkával és némely — — — observabilitásokkal amplificálva leírta.“ Ezen gyűjtemény Benkő saját kézírata; és gr. Lázár Miklós barátom szivességéből van ideiglenesen kezeimnél; harmadik, a helybeli ev. ref. Collegium könyvtárábeli 33 számmal jegyzett kemény tábláju, s az írásmód után egykorunak mondható czímmélküli kézirat, melynek tartalmából látszik, hogy

írója vagy Rozsnyaival egy kútfőből vagy tán egyik a másikéből merített; de némely szókat helyesebben s tisztább értelemmel olvas és ír le, mint én azt akár a Benkő, akár a Rozsnyai kéziratának állított példányokban találám. Minél fogva annak az említett más két példánnyal összevetett szövegét kiadásom alapjául is választottam, egyfelől az imént érintett okból; másfelől, mivel ezen példányban a Bocskainak adott Athnámé végén ezen — a Rozsnyai-féle példányban sehogy elő nem forduló — megjegyzés áll: „Ez Athnámét ilyen csötlő-botló magyar versiora hihetően valami végbeli korcsos török fogta volt transferálni, mely nékem is így kerülvén kezemre, hogy a terminusoknak jobbitásával vagy együtt vagy másutt sensust ne láttassam változtatni, én az originált úgy töttem le, a mint találtam — vibrálja a ki mint akarja“. A miből én következtethetni vélem: 1) hogy a Rozsnyainak tulajdonított kézirat aligha övé, különben ő maga — mint a fennebbiek szerint az Athnámék fordítója — a maga saját szerkesztvényéből e megjegyzést el nem hagyta volna; 2) hogy az én példányom szerzője vagy az eredeti törökből fordította, vagy olyan példányból írta össze a kérdéses Athnámékat, melyek magok az eredeti fordítások voltak, tehát az első esetben az eredetivel majdnem egyértékűek, az utolsóban első rangú hitelességgel bírnak.

Diplomata*) Portae Ottomannicae juxta Principatum Transsylvaniae collata, quae siquidem tam a datoribus saepe, quam a sumptoribus saepius laesa, intra tamen revolutionem centum et decem annorum alternatim **) dabantur hoc ordine:

Sigismundo Bathori, Secundo Portam reconciliatori.

L

(Báthori Zsigmondnak adott Athnáme.)

Minthogy a minden vagyonnal bíró, a reménységnek megvalóságosítható Istenének, ki minden hozzá hasonlíthatásnál felségebb, kezdet és végnélkül való, örök tanácsából s kegyelméből, és amaz nagy[szent]nek, ki világ öröme, az emberi nemnek törekedője s arra terjedett kegyelemnek oka, a nagy proféták fejedelmének, jóságnak bányájának, elsőnek és utolsó, ártatlanok bizodalma-

*) Rozsnyai Dávid kéziratában valamint az Előismertetésben érintett 33 számú gyűjteményben is e helyett: *Diplomata* — ez áll: „*Litterae Donationales et Juramentales Portae ottomannicae*“ sat. Benkő az első használja s az ő kézírata után én is; mert ezen Athnámék — mint már előbb is érintve volt — egys. erü. elismerési és megerősítő okmányok voltak, az az: a török szultánoknak az erdélyi fejedelmi választásokhoz adott írásbeli megegyezései, nem pedig a lománylevelek, mintha Erdélyt vagy az erdélyi fejedelemséget azok erejénél fogva a Porta a választott fejedelemnek mint sajátját adományozta volna. Hitlevélnék, *litterae juramentales* mondhatók; mert a szultánok mindig megesküdtek az ország szabadságainak s általában az Athnáme során közmegegyezéssel megállapított szomszédsági és zövétségi viszonyoknak bizonyos feltételek mellett megtartására; de donationak — nézetem szerint — egyáltalában nem. Azonban én mindkettőt felhozám: nálamnál avatottabb történetnyomozók dolga a történeti adatokból a történeti valót kikeresni és megállapítani. **) Ez utolsó szó a Benkő kéziratában nincs meg,

nak, Istennek kedves követjének, Mahomed profétának, (kin az Isten kegyelme és üdvössége legyen) sok áldással járó csudáira való tekintetből —

Szultán Mehemed

ki

Szultán Murád

fia *)

ÉN (ki görög, szerecsen, ási, európai királyoknak királya, Dejlem és török tartományok fejedelmeinek fejedelme, világ aperiáló vitézek mezejének királyi lovassa, ország élezgető nagy dolgok császára, a seculum császáriának parancsolója? **) magával győzedelmet viselő seculum ura, Fejér- s Feketetengerek környékén egeket verdeső nagy metropolisoknak, váraknak, amaz seculum ritka példájú refugiumának, Aegyptomnak, a békességnek ama nagy házának Babylonianak, nagy Damaskus városnak, nemes Bethlehemnek, amaz állandó boldogsággal dicsekedő nagy portusoknak, amaz tilalmas sanctum Sanctuariumnak, amaz megvilágosodott Midiának, amaz tartozásképpen becsüllendő szent és nemes Jerusálemnek, felix Arabiának és annak megvilágosodott Abyssinia nagy és széles várossának, ama gyöngygyel gazdag Botzranak, Gyürs, Gyürd, Lor, Ván, Vaskapu, Sirván, Anatólia, Cilicia országoknak, az egész Görögbirodalomnak, Havasalföldének, Molduvának és ezen kívül is győzedelmes fegyverünkkel és boszszuálló császári erőnkkel meghódított sok jeles helyeknek, váraknak, híres- neves metropolisoknak királya, császára, fejedelme: Szultán Mehemed császár va-

*) A szultán neve körül ebben valamint más Athnámékban is az eredeti szövegben pecsét- vagy köralakulag mindenütt e szó volt nagy betűkkel írva SUBSCRIPTIO. **) Legyen szabad itt az olvasót csak egyszerűen a mult évekre visszaemlékeztetnem.

gyök, ki is szultán Murád császár fia, ki szultán Szélim császár fia, ki szultán Szulimán császár fia. *)

Az erdélyi vajda, ki a Messiást követő nagy fejedelmeknek exemplárja, a Jézust követő **) nagy rendeknek czélja, az eretneknek dolgainak igazgatója, Báthori Sigmond (kinek vége jó legyen) eleitől fogva fényes Portámnak kegyelmes ***) kenyerével neveltetvén(?) midőn alkalmas üdőkig Erdélyben csendesen uralkodott volna, és felséges eleink szultán Szulimán császár idejétől fogva, sem Erdélynek, sem annak várainak, vagy egyéb helyeinek ártalmára, senki a mi directionk alatt lévő hadak közül, sem mozogna, sem intendálna, sőt az előbbi jó állapot szerint az incolák békével volnának, a bécsi király seductiojával fascináltatván, éretlen felfuvalkodással, ennyi esztendő alatt vött fényes Portám javainak háladatlanság lőn tőle hálája, mert illetlen dolgokkal a lineán kívül hága, melyért hosszas privatioval, a széken kívül álla, s országa is békételenséggel — abba, a mitől féle, akada —

Végre mindezek után vétkes botlástit megbánván, hogy bűnei azoknak cathalogussából kivonattatnának, s újabban erdélyi vajdaságának annuálnék, melybe az erdélyiek is acceptálván ****), hogy hűlhetne s megerősítettnek — könyörgő — természeti okosságának dictamenje szerint már ezután a fényes Portámhoz való hűségét méltósága fundamentomának agnoscálván, a hostilitásnak kerengő útjáról reclinalva, az engedelmes hűségnek királyi útjára való recursusra kötelezván magát —

Ezek szerint, világ királyinak, fejedelmeinek és nagy méltóságainak refugiumul levő, felséggel eget verdeső fényes Portámra Toldi István, Gavai Miklós és Torma Christoff nevű becsületes rendű emberei által könyörgő-levelét küldvén, hogy a régi rend

*) A Rozsnyai-féle kéziratban a szultánok címei és országainak elősorolása mindenütt e sajátos alakban jelenik meg, mit mint az író némileg jellemző különbséget jónak láttam ez egy Athnámében az eredetihez híven adni. **) Benkő-kézir., valló. ***) Benkő-kéziratában e szó nincs meg. ****) acceptálnak — B. kézírata.

szerént zászló és toll küldetnék, maga pedig az erdélyi fejedelemségre hűségéig acceptáltatván, hogy senkitől ne háborgattatnék, sőt maga után fia, fia után unokája aránt is requiráltatván Portám, a fejedelemség megadatnék; hogy ha pedig posteritas nélkül deficiálna, az ország nagy rendei közül, a kit az ország lakossi javallanak, az olyan felől is fényes Portám requirálván, annak és ne extraneusnak adatnék, és hogy kezeknél lévő erdélyországi és azonkívül is minden ő városoknak, városoknak és faluiknak és határoknak békesség adatnék, azokban senkitől ne inturbáltatnának, könyörgének —

Továbbá, hogy ha kik a bécsi királyhoz tartozó nagy magyarok közül Erdélyhez akarnak magokat adni, applicálni, részünkről az olyan dolog se ne impediáltatnék, se azon praetextussal több adó töllök ne exigáltatnék. Ha kik basáink, begler bégeink, vagy egyéb nagy rendeink közül e békesség ellen exorbitálnának, tudósítatván fényes Portám az erdélyi vajdától, az exorbitánsok tisztektől priváltatnának; ha a szükség kívánja, a moldovai és havasalföldi vajdák tartozzanak Erdély segítségére menni, sőt magunk segítségével is Erdélyt opprimáló ellenségek ellen succurálni tartoznánk; a szokott rend felett se adó, se élés Erdélytől ne exigáltatnék, afféleben a régi usus observáltatnék; vezérek és egyéb ministerek, a régi ajándéknál többet ne kívánnának, a szokott quantitással megelégednének; országok megromolván, hogy három esztendeig adót ne adnának, csak az ajándékokat praestálnak; országokra hadak se térnének, se annál inkább földeket se csípnék, se harapnák, se tapodnák; követeknek, kapitánjaknak rendelt praebendájok hogy mindenkor kijárna — úgymint midőn mindezekért való könyörgéseket nem csak elhallgattuk, hanem meg is hallgattuk volna: Mint-hogy a felséges Istennek kegyelméből a mi ajtónk mindenkor nyitva, a világnak plagáiról akár amicabiliter, akár hostiliter jövőket-menőket se szokt(uk) kiűzni, sőt császári székünkhöz tiszta hűséggel, egyenes szívvel, vétkeket megismerő bánkodással folyamodókhoz állhatatos relationk, világos leveleken nyugovó eleink gyakorlásokból reánk maradt régi virtusunk lévén, én is azon dicséretes qualitást observálván, a Jézus születésének (kin az Isten üdvössége és kegyelme nyugodjék meg) 1601 esztendejében august. 1 napján, a mi Mahomed prófétánknak pedig (kin is az Istennek üdvössége és

békessége legyen) kijövetelétől számlálva 1010 esztendőben september 11 napján, a praementionatusoknak minden instantiájokat admittáltuk, és fényes Portámról kegyelmesen zászlót és tollat küldvén, ezen hűlevelemet is adtam. Melyben parancsolom: hogy kiki ehhez tartván magát, valamig a régi jó rend szerint a hűségben megmarad, adóját béküldi, senki véghelyeinkben levő vezérek, basák, bégek és egyéb rendbeli emberink közül Erdélynek valamely része, vagy annak lakossa ellen ártalmas intentioval exorbitálni ne merészeljen; hasonlóképpen az ő részéről is se kapitányok, se egyéb nagy és alsó rendű vitézlő vagy más rendbeliek közül senki birodalmunknak helyei és lakossi ellen, e confederationkkal ellenkező, semminemű infamiumot intentálni ne merjen — kemény animaversioval imponáltassék — mindenkor barátinknak baráti, ellenséginknek ellenségi legyenek. Ha Moldova vagy Havasalfölde ellen kozák, vagy egyéb kajtár hadak mozognának, Erdély azon két országtól requiráltatván, megsegítsék. *) Hasonlóképpen, ha Erdélyre is valamely felől ellenség jőne, requiráltatván Erdélytől végbeli tiszteink, confederationk tenora szerint mi is tartozzunk megsegíteni.

A feljebbvaló üdőkben Erdélyből elraboltatván — akár nagy, akár közrend s akár szegénység legyen — megszabaduljanak, de az erdélyiek a régi mód szerint a hűségben megmaradván, akaratunk ellen való dolgot ne cselekedjenek; erdélyi vajdáknak kellettven creálódni, azt fényes Portámnak megjelenteni tartozzanak, mely dolog is annuentiánk ellen ne effectuálódjék.

És így valamig ezen punctumoknak megtartói, hozzám való hűségeknek megfelelői lévén, ellenem való dolgokban nem ártják**) magokat, én is erős hittel esküszöm és fogadom a mennyet és a földet semmiből teremő és azt tápláló nagy Istennek igazságára és a mi nagy prófétánknak csudáira, hogy valamig az erdélyi vajda maga, vagy atyafiai, vagy kapitányi, vagy egyéb adhaerensi a mi akaratunkkal és e confederatioval ellenkező dolgokat nem intentálnak, sőt e frigynek requisitumit megtartják, a mi részünkről is ennek continentiaja, minden czikkeliben voltaképpen megtartatik, úgy, hogy ha arról a részről ezen békességet bontogató dolog nem

*) Benkő kéziratában: megsegítse. **) Benkő kéziratában: avatják.

intervenial, a mi részünkről is se tiszteink, sem hadi emboreink Erdély ellen, annak várossi és egyéb helyei ellen semmit is, az mi törvény és igazsággal ellenkezik, nem cselekesznek; követjei és egyéb jövő-járó emberei is minden impedimentum nélkül secure járhatnak.

Mikor a bécsi királylyal békesség aránt való tracta lészen, a mely várakat és városokat az erdélyiektől az németek elvöttek, hogy az erdélyieknek restituálják, interlocutorie, de stricte proponáltassék. Az erdélyi vajdának segítsége kívántatván, valamint szultán Szulimán császár idejében haddal jöven szolgáltak, most is a szolgálatra azon formában compareáljanak, és táborunkon kívül megszállván s indulván szolgáljanak.

Szultán Szulimán császár idejétől fogva, néhai szultán Murád császár idejéig, a mely tizenöt ezer arany adót adtak, azt ezután is azon formában praestálják, de többre ne erőltessenek. A moldovai és havasalföldi vajdák, ha rebellálván, Erdélyben szaladnának, a régi mód szerént megfogván, ide küldjék. Költ Constantinápolyban, szent Mihály havának közepi táján 1010 ad egressu Mahomedico. *)

Másik Polycrates valál szerencsével, **)

De nem tudál élni véle s az idővel;

Addig főzéd étked: hopp itt, hopp ott levél —

Két helt halál belé, hol testtel, hol szívvel.

Lesz vala határunk, ha tudsz véle élni,

Monis Haemus Dunán túl, tudna erről szollni;

De már véled együtt — azt merjük mondani,

A mit elmulattál, nem fogjuk elérni.

*) Benkő kéziratában a Mahomede. **) Az általam kútfőül használt egykoru kéziratban mindenik Athnâme után néhány pongyola egyszerűség, de igen érdekes vers levén: jónak láttam azt is közzé tenni. Szerzőjököt megnevezni nem tudom — kétségkívül valamelyike azoknak, kik legelsőbbben fordíták le vagy állították össze ezen eredetileg török nyelven szerkesztett megerősítő okmányokat. Későbbi nyomozásom vagy tényleg egyik-másik történetbúvárunk felvilágosíthatnak eziránt mind engemet, mind az olvasó közönséget.

De nagyobbbat mondok, s azzal rekesztem bé:
Még feles armáda sem hathata úgy bé,
Mint te egy szál karddal vágtaal vala jól bé;
De addig löl ki s bé — más fűte neked bé.

II.

Bocskai Istvánnak adott Athnâme.

Bocskai Istvánnak, magyar- és erdélyországi királynak adatott csak egyedül ilyen Athnâme, melyet adott az hatalmas első szultán Ahmed császár, Kollát István és Kékedi György követségeknek alkalmatosságával, legnagyobb commissariussa fővezére Mehemed basa által, hozta penig főconservator—teskerecsi—Mehemed effendi Patakra anno 1605. 28. octobris.

Legelőll vagyon a császárnak ő hatalmasságának tulajdon maga kezeirása eképpen:

Szultán Ahmed,

ki

Szultán Mehemed

fia.

Ez fő frigylevelemben lévő minden dolgok, én szóm és esküvésem, igaz esküvés, és ez frigylevél szerént tartván hűségedet és bizodalmat, e szerént cselekedjél mindenkor.

Az egész keresztyénség között becsületes jó hírrel névvel és a magyarok között szabados uraságban lévő mostan magyarok királya és Erdélynek fejedelme Bocskai! Ez, küldtem írást felséged kezében tartván, tudtára legyen felségednek, hogy főkövetid által küldött leveledből — mi állapotban legyen felséged — megértettük, és abból hatalmasságunkhoz való engedelmes hűségedet bőséges magyarázattal megtudtuk, és(hogy)mindazolta szüntelen a mi segítségünkkel együtt a család ellenség ellen feltámadván, nagy serénységgel próbáltál mindent ellene, és abban Istentől mely szép áldása lőtt legyen igyekezetednek, kibén ennekutánna is minden módon és úton igired magadat, hogy azon tökéletes hűséged szerént megmaradsz.

Azért a fővezérünk és Isten rendeléséből, mindenféle országunknak és hadainknak hü*) gondviselője Mehemed basa, ki felségednek minden jó előre menetelire és nevedezésére való dolgokat előnkben számlált, mind azokat én igen kedvesen fogadtam, és magad ajánlását s nekem kötelezett tökéletes hűségét, abban végiglen való megmaradást bőségesen előnkbe adott; és hatalmasságomnak szerencséjére tökéletes igazsággal és szorgalmatossággal való szolgálatodat és tehetséged szerént való hűségedet, országodnak és minden alattad valóknak békességes megmaradások felől, erős köteles hűtődnek esküvése felől és minden szükséges dolgokról, mind oda a végekre, országokra mi kívántassék a mostani állapotokhoz képest, bővön tudásunkra adta.

Ismét követid szája által valami lött légyen akaratom és kívánságod, hatalmasságunk színe eleiben mind irva adatott bé és értésünkre lött; melyeknek mindenknek kegyelmesen való megértésünk után, ezen hatalomnak és birodalomnak ennekelőtte gondviselője, kinek lelke paradicsomba nyugodjék a kegyelem alatt, az szegény boldog emlékezetű szultán Szulimántól meghódoltatott Erdélyország, és azoltától fogva való régi magyar urak, urfiak és főemberek, kik a németnek csalárdsága miatt és Sigmondnak hitegetése miatt pártosokká löttének és ellenünk támadtanak, kiknek minden javok — mint értjük — valakik arra adták magokat, immár semmivé tétetett és elpusztult; noha annakelőtte való kegyelmes császároknak sok javokat vették és szárnyok alatt nyugodtanak, mostan pedig ismét veled együtt hatalmasságunkhoz hajolván, kegyelmed alá akadtanak, és e szolgálatban tiszta szívvel forgódván, nekünk is annak jó bizonyágát mindenben megmutattad; azt is végiglen, hogy a többi is mindnyájan a te tekintetedért, jó magadviselése és gondviselése által a mi hűségünk alatt megmaradnak.

Orczád mindenkor fejez legyén és Istentől áldott légy. Ennek utánna is felülled azon reménységünk, hogy azt a szolgálatot dicséretesen véghez viszed; sok jó cselekedetet cselekedtél, azért mi is minden állapotodnak és cselekedetidnek tudóját és értőjét főszerdárunkat — eddig is éretted való törekedést és igyekezetit a mint értésünkre adta, arra való képest — mindjárást minden kése-

*) Rozsnyainál: főgondviselője.

delem nélkül kiszállítottuk, hogy hatalmasságunknak győzhetetlen hadaival mentől hamarabb kisiessen.

A mi hatalmasságunktól kívánt Athnâme levelet akkori sietve való indulása miatt el nem készithetvén, a vezérnek elmeneteli után annakutánna kellett útában utánna küldenünk. Isten kegyelmességéből minden kívánságid jól meg láttatnak, veled való jótételről és minden gondviselésről utánna erős parancsolatunkat küldöttük. Azért éretted ezennel esküszöm arra, a ki a mennyet és földet semmiből teremttette, a felséges Istennek dicsőségére és mind a két világban mind ez jelenvalóban s mind a jövődöben való fényességünkre, a szentséges Reszulra, és annak megboldogult dicsőült lelkére, és a mi kiváltképpen való szentünkre, a Mahomedre és egész minden szentekre s azoknak lelkekre: hogy valameddig temagad és minden alattad való hadaid és hozzád tartozó híveid, magyar urak, urfiak a mi barátinknak baráti és ellenséginknek ellenségi lesztek, valamint az én eleim, ösöm, atyám, a boldog emlékezetű szultán Szulimán császár idejebeli mód szerént a ti*) országtokba és birodalmatokba jövő-járó áros embereinknek**) és akármilyen rendbelieknek, ha bántódások nem lesznek, ti is minékünk a régi mód szerént való barátink lesztek. Innét is mifelőlünk senkinek semmiféle emberektől bántások nem lesznek; és a mi birodalmunkban jövő-járó kereskedő és egyéb embereknek, se pedig országtoknak és abban lévő jószágoknak semmi ártalmat nem cselekesznek; ha kik pedig a félét cselekednének, érdemek felett való kemény büntetéssel megbüntessenek.

A német ellenségnek megsokasodása és ártalmas ellenetek való indulatja ellen minden úton és minden módon hogy segítséget adatunk, bizonyosan az én esküvésem, fogadásom és igyiretem szerént azt híven mindenkor megteljesitem.

Az erdélyi fejedelemséget és a magyar királyságot tinétek és utánnatok fiatoknak, és annakutánna az ország kedve és választása valakit akar — ha a mi császári méltóságunknak és az országnak is tartozó hűséget megtartja, és abban megmaradván megőrzi, a mi császári méltóságunkhoz illik — hogy annak adjuk, és azt megtartjuk benne. Szükség(es) azért igen, hogy mikor ez hatalmasságunk

*) Benkőnél: a mi országunkban s a ti — **) Benkőnél: s embereiteknek.

frigylevelünkkel főtesskercsünk, Mehemed felségeddel szemben lésszen, a mi hatalmasságunknak szerencsésjére minémű hasznos szolgáltatokat és Istentől jó kívánságokat cselekedtél ez ideig, ennekutánna is hasonlóképpen cselekedjél, és ez mostan nekünk ajánlott*) hűségedet ennekutánna is, mint eddig megőrizzed; ez egymásközt mostan köttetett és hitünkkel erősítettett frigyünk erős állandóságban megtartassék. És e, szerdárunk által tollunk küldetett hűtlelevelünkben való írásunkat megértvén, azokat bizonyosnak tart-sad kétség nélkül: hogy valaki nekünk barátunk, annak barátja, és ellenségünknek ellensége lévén, mindenben egyet és egyenlő értelemről szorgalmatosan, az előttünk álló szükséges dolgokban vitézkedjete és forgódjatek, és az ellenségnek minden várainak megvételeben s minden birodalmának rontásában, pusztításában teljes tehetségeddel ennekutánna is igyekezzél.

Minden időben pedig, valakik a te felséged mellett barátságos segítséggel akarnak lenni**) ellenségink ellen, valakik mi hozzájuk jóakarátjokat mutatják, azokhoz szükség és minékünk szokásunk minden kegyelmességünket megmutatunk; abban pedig valakik tökéletesen megmaradnak, azokhoz sokkal nagyobb és több kegyelmességünket mutatjuk.

Eddig való szolgálatodnak és forgolódásodnak mindenben méltó tekinteti lévén előttünk, arról kívánságod szerint való kegyelmességünket mi is megmutattuk. Az üdö alatt pedig és ennekutánna is valamennyire való hasznos forgolódásodat és szorgalmatosságodat mutatod, a mi fővezérünknek vagyon és leszen is mitőlünk arra méltósága és tanúsága, hogy azokra is méltó tekinteti lévén, mutassa kegyelmességünket hozzád, ki valamit akar cselekedni véled, és cselekeszik kívánságod szerint, mindenben a mi kegyelmességünket teljesíti.

És a mint mondók az erdélyi fejedelemséget és a magyar királyságot teljes auctoritással mindenképpen tinéktek és utánad fiadnak adtuk, és azokhoz valamely országoknak és tartományoknak akarátjok leszen, hogy a mi hatalmasságunk hűsége alá meghajoljanak, azok is megengedtettek; a hűt és igazság azoknak is mitől-

*) Benkőnél: tökéletes — **) B-nél így áll: Minden időkből pedig valakik melletted barátságos segítséggel akarnának lenni.

lünk a mint szintén a többihez megtartatik, valamint szinte kívántatik; család hűt és hamis végezés semmiképpen minállunk e dologban nem leszen. Azért barátságos elmével és szívvel legyél, és minden derekas dolgaikat minékünk értésünkre s tudtunkra adni el ne vésztegeljed.

A nekünk küldött kevés ajándékokat követidnek kezekből elvöttük, kik a mi módunk és méltóságunk szerint itt mindenféle dolgokat elvégezvén, más nyelvvel való követséget is biztunk reájok, kit megmondjanak, melyeket önnön magoktól — haza jutván — megérthetsz, és a mi jó szerencsénkre való dolgokban munkálkodjál ennekutánna is.

A németnek pedig ha a megbékélésre kedve kezdené lenni és tégedet megtalálna felölle, innét e felől semmi kedvet mi ahoz nem mutatunk és nem is akarjuk.

Ha pedig a némettől oly felettébb való sokaság jőne reátok, hogy magatoknak és emberiteknek országtokból ki kellene szorulnotok és a mi birodalmunkba jönetek: azoknak kik oda jönetek, so-hul semmi bántások nem leszen magok személyekben, marhájkoban, javakban és akárminémű névvel nevezendően és valami nemű szükségek leszen vagy hadakra, vagy egyéb segítségekre, mindazoknak megadására gondviselés leszen, melyet eképpen értsen felséged.

A régen nekünk hódolt némely helyeket ez hadakozás alatt megvöltetek, és kiki szabados ura kezében költ, vagy egyébképpen szabadossá lett, hogy a mi végbeli szpajaink azokat ennekutánna ne háborgassák és summájokat rajtok ne kérjék; sőt ezek kívül is, valakik mellett és valami dologért pecsétet leveledet küldöd ennekutánna és törekedel benne, hatalmassági kegyelmességünk-ből jó kedvvel megcselekeszszük.

A felett vagy országodból, vagy vitézid közül, vagy pedig slésiai és több országok*) közül tökéletességgel a mi hűségünkre hajolván szolgálnak, azoknak is szinte a magyarországiaknak módjok szerint, magok hűtök- és törvényeknek szabadságával és magok országában békességekben valóban megbékélvén felségeddel és hűtöt adván mellénk, senkitől azoknak is bántások nem leszen,

*) országaiak — Rozsnyai.

és sohol valakik a mi hatalmas győzhetetlenségünknek utánna, akár mely országokban a mi hűségünk alá adják magokat és fejet hajtanak nekünk s felségednek, azoknak országokat senki se bántja se rablással, se pusztitással.

Az elmúlt három esztendőtlől fogva a mely rabok fogattattak, azokat elbocsátjuk általánfogva.

Fényes portánkra jövő és menő kapitihaitoknak utában, hozzánk jövetelében s töllünk visszamenetelében senkitől bántása nem lészen, hanem inkább mind magának s mind utánna valóknak ilendő gazdálkodás és kegyelmes gondviselés lészen reájok.

Ha valaki az erdélyi fejedelemségért vagy a magyar királyságnak töllünk való kívánásáért hozzánk jőne, kinek se felségedtől *) se utánnad lévő országbeliektől, arra való méltósága nem lenne, császári méltóságunkhoz illik, hogy aféle királyság és fejedelemség kérőnek azt meg ne adjuk, hanem inkább érdem szerént büntetődjék, a feljül megirt igaz hitünknek kötelessége szerént.

Ez hatalmas győzhetetlen császári méltóságunkhoz küldött becsületes követiddel, Kollát István és Kékedi Györggyel szemtől-szembe beszélvén: töllek minden állapotodat és kívánságodat bőségesen megértettük, ő általok mitöllünk az mit kívántál, azt is kedvvel megadtuk, és nagyobb kívánságnak meghüteléért a mi főszerdárunknak arról tanuságot és parancsolatot adtunk, csak hogy az hozzánk való köteles hűséged szerént igazán és tökéletesen forgódjál és a felséged**) részé(d)ről a hűtnek és hűségnek kötele fel ne bomoljon.

Mi felöllünk soha semmiképpen, semminémű dologban a hűség és igazság fel nem bontatódik; jó szívvvel és bátorsággal légy mindenben császári méltóságunk részéről, minden tökéletes hűség és igazság egyenesen egyátaljában híven és úgy mint barátságképpen megtartatik. A szolgálatnak tartozását azért felséged helyén igyekezzék viselni.

A régi boldog emlékezetű ősömnnek szultán Szulimán császárnak boldog idejében megvött és elfoglalt erős várakat azokban az tartományokban, és azokban a várakban***)Istenünk ígését s hitünket hirdették, annakutánna valami történetből ellenségünk kezében ke-

*) Rozsnyainál: tölled. **) Rozsnyainál: te. ***) melyekben.

rült, a mostani képünkbeli szerdárunk törekedésére ez esztendőben felséged mellé segítségül adott és rendelt hadainknak erejével és segítségével, valamely várat megvéssen, a megmondott szónk szerént, ha azokban hűtünket prédikállották, aféle várakról senki közölletek csak szót se szolljon; hanem a közöttünk kötött barátság szerént és jóakarat szerént, a megmondott szerdárunkról arra bocsátatott commissariusink szavokra afélék megadassanak és a mi hűségünk alatt maradjanak. Azonkívül kik régolta magyar kézben lévén, akár Magyarországhban s akár Németországhban legyenek, valamelyeket azokban megvöttetek, mifelöllünk is azokról senki csak egyet se szoll. A mi végünkhez penig Bécs felöll, valamely megveendő várak közel lesznek, azok is a mi részünkre hódoltassanak. A félék felöll hogy ha császári méltóságunkkal a bécsi király részéről is — békességet akarván velünk szerezni — felségeddel való egyenlő értelemről, ha aféle Bécshez közel való várak akkorban mi kezünkben találtnak lenni: köztetek először a némettel szükség hogy oly határ hasittassék, hogy így a ti országotoknak és alattatok valóknak a bécsi király részéről csak egy szó szollásban is módjok ne legyen, se lehessen, felséged és alattad való szép békességben maradjatok. Eképpen lévén a dolog, felségednek és alattad valóknak mindenben könnyebbségére esnék a dolog.

E dolognak magad minden részeibe eképpen adjon hitelt és helyt minden kétség nélkül; az én atyámnak, eleimnek, ősimnek és minden Istenben elnyugodt nemzetemnek, idvezült lelkeknek boldogságára esküszöm: hogy hatalmas császári méltóságom részéről, és az miattunk valóknak, uraknak, basáknak és minden rendeknek részéről hűségnél és jónál egyebet semmit is se forgatnak, se cselekesznek. Isten kegyelmességéből ha e dolog jó szerencsén megyen elő, a bécsi királylyal is mi módon leszen a békesség és mi jó módjával, mindenfelé bizonyos főemberünket kibocsátjuk, ha az előttvaló császároknak szokások szerént határokat mindenütt kijáratjuk; és valamint akkor az dolgok végeztetnek, császári kegyelmességünkben annál is sokkal többet adunk és engedünk és a szerént viszontag arról való vég frigylevelünket megadjuk, és akkori közöttünk való végezés szerént való frigyünk sokkal erősebb leszen. És ezt eképpen igen jól megértsték. Költ Szilhidcse hónapban az az júliusban Constantinápolyban anno 1013 a Mahomede.

N. B. Ez Athnámét ilyen csötlő-botló(?)magyar versiora, hihető valami végbeli korcosos török fogta volt transferálni; mely nékem is így kerülve kezemre, hogy a terminusoknak jobbitásával, vagy együtt vagy másutt sensust ne láttassam változtatni, én az originált úgy tölttem be, a mint találtam — vibrálja a ki mint akarja.

Vajha szent Istvánnak Bocskai Istvánja,
Corvinus Mátyásnak Iktári Gáborja,
Hevenyén nyomokba behághatnak vala:
Meg volna szalonnán mind sódor s mind órja!

Beh szépen kezdődék e seculum veled,
Ki tudja hogy fogy el*) maholnap kivüled.
Mint vagyunk s mint leszünk, nincsen benne híred;
Már mi csak sohajtunk s úgy említünk téged.

Kátainak mérge megevő fejedet,
Nem száná nemzetét, sem a te ügyedet:
Örömet meghalna, úgy sirat tégedet,**)
De tarde fabulál, megiván véredet.

III.

Báthori Gábornak adott Atnáme.

(Gabrieli Báthori.)

A felséges Istennek nevében, ki mindennél régibb, igazabb, illendőbb és nagyobb.

Annak a szent és felséges Istennek nevében, kinek mássa nincsen, örök decretum szerint való megmásolhatatlan áldásából és boldogító akaratjából. A mennyei széknek profétai királyának, amaz mennyei szózat sátorának székiben ülőnek, (vajha te nem voltál***) volna, az egek sem teremtetek volna!) az emberi nemzet öröme-

*) Rozsnyainál: Be rútul végződik maholnap sat. **) Innen is következethetn e versek egykorúságára. ***) Benkő kéziratában: lottél

nek, a világ népeinek teremtetéseinek czéljának, a propheticus ordo-nak clausulájának, az ártatlanok seregének exemplárjának, az Isten belső rejtekének licentiatussának, Mahomednek Isten követjének, (kin Isten idvezítő kegyelme és békessége legyen) sok áldásu csudáinak egyezésével, amaz nagy választottaknak (kin is az Isten kedve nyugodjék meg) és minden boldogult istenfélő nagy szenteknek, nemes lelkeknek kalauzkodásával —

Szultán Ahmed

ki

Szultán Mehemed

fia.

ÉN, ki napkeleti és napnyugoti királyoknak királya, Görögországnak, Persiának, Arábiának ura, ez világ felségessinek koronasztegetője, a mennyei felséges Istennek árnyéka, második világbiró Sándor, amaz szent házaknak szolgája, amaz szent plagára mutató jeleknek kézen tartó gondviselője, amaz városoknak és tartományoknak, amaz szentebb országoknak és plagáknak, ama nemes és jóságos Mekkának, a megvilágosodott és nagyságos Midiának, a nemes és szent Jerusálemnek szolgája, a tévelygő eretnek fundamentominak rontója, Fejér- s Feketetengereknek, amaz seculum raritassának — aegyiptomi nagy királyi széknek, egész Szercesenországnak, az abyssinusoknak, felix Arábiának, Edennek, Chanaánnak, az igaz vallásnak, amaz nagy hazának Babyloniának, Botzrának, Lehszának, syriai Caesareának, a kapcsaki mezőségnek, Tatárországnak, Mesopotámiának, Gyürd és Gyürcs országoknak, Szívásnak, Méhrásnak, Ednának, és az idvesség házáknak Bethlehemnek, Vánnak, Pamphyliának, Cseldernek, Trabuzának, Anatoliának, Ciliciának, Havasalföldinek, Moldovának, az ásiái régi török országoknak, Dejemnek, és amaz királyok nagy kívánságának,(!)nagy birodalom házáknak, nagy Constantinápolynak — széles városnak, amaz serényen vitézkedő háznak, napnyugoti Caesareának, ugyan napnyugoti Tarabolusnak, Tonusnak, Rhodus és Cyprus szigeteknek, egész európai Törökbirodalomnak s ezekkel határos tömösvári, bosznai, budai, egri, kanisai, szigetvári, kefei, batumi országoknak, és ezekhez hasonló csaknem egeket verdeső nagy épületű váraknak s városoknak felséggel becsülendő fejedelme, királya, császára, császár unokája, császár fia, szultán Ahmed csá-

szár, ki szultán Mehemed császár fia, ki szultán Szélim császár fia, ki szultán Szulimán császár fia—khám vagyok.

Régi üdöktől fogva szokás volt, hogy az erdélyi fejedelmek és vajdák a királyoknak refugiumul lévő fényes portámhoz és boldogulásra segítő felséges udvarunkhoz, hűséggel, igazsággal, engedelmisséggel és szeretettel összekötött barátsággal legyenek. Erdélynek s ahhoz tartozó tartományoknak és váraknak, boldog jelü parancsolatunkból mostani fejedelme, a magyar nemzetnek előtök járója, a jesuiticus magistratusoknak dicsekedő öröme, a messiatica nationak nagyjai között kiválasztatott, az eretnek népek gyülekezetének, dolgainak igazgatója, a méltóságnak és pompának szeméremmel és jó discretioval viselője, minden jó igyekezetre örömmel kalauzkodó gazda, Báthori Gábor, (kinek vége jó legyen) a világ népeinek refugiumára, a mostani idő császárnak ragaszkodó helyére, felséges fundamentumu felséges portánkra, becsülletes és fejedelmi rendből álló és a mostani nagy rendek között tekintetes Bethlen Gábor nevű követjét küldvén levelével, annak continentiájából értjük: hogy ha mikor eleitölfogva a megirt országnak vajdát vagy fejedelmet kellelte rendelni, ugyanazon erdélyi országi uraknak, nagy fejedelmeknek gyermeki vagy atyafiai közül a ki a fejedelemségre illendő és alkalmas volt, az ország urai és tekintetesei kedvelvén, és annak fényes portánkhoz való igazságát, engedelmisségét és hűségét hírré adván, azon országnak fejedelemsége, hogy kegyelmesen az olyannak conferáltatnék, a régi Athnámék is azt contineálják.

Mínthogy pedig Erdélynek lakossi és azoknak tekintetesi a mely fejedelmet Rákóczi Sigmondot ennekelötte magoknak megkívánták vala, annak felséges portánkhoz nem hű szóval való engedelmisségét, sőt ellenkező félre való reclinatioját vévén az ország nagy rendei eszekben: országokból rajta kiadni kívántak, és említett Báthori Gábort, (kinek vége jó legyen) mínthogy idvezült szultán Szulimán császár boldog napjaiban is ennek praedecessori nagy tiszteket viselt magistratusok voltak, ő is császári szerencsénkre mínthogy teljes igyekezettel való hű szolga, azért az egész ország lakossi is magoknak fejedelmül, sőt császári köntösömhöz hűséggel ragaszkodott nagy magyarok generáljának, Nagy Andrásnak és Bocskai Istvánnak derék emberei, kapitányi, hadnagyi, és több

magyar hadak is magokon fejedelmeskedésre kívánván, ez aránt való alázatos instantiájokat nekünk is beadták, és végbeli méltóságos tiszteinkhez Ali és Mehemed basa vezéreinkhez is követjeket küldötték.

És a mi ezek felett való, a felséges fejedelemtől, fényes portánktól creálódott Krim országi khántól Szelamet Gyirai khántól, (kinek felséges méltósága legyen állandó) és messiási fejedelmek exempláritól, havasalföldi és moldovai vajdától is hűséges engedelmisséget emlegető, alázatos levelek érkezvén: azoknak is sumája az, hogy a régi Athnámé megtartassék, és az erdélyi fejedelemség vácálván, az országnak nagy rendei és tekintetesei magoknak fejedelemségre olyat válasszsanak és acceptálják, kik mind fényes portánknak s mind magoknak országostól hasznos legyen, és ki is minekutánna töllök fényes portánknak megjelentetik, fényes portánktól kegyelmes annuentiával acceptáltassék és modo praemisso kegyelmesen megadassék. Sőt ha olyan valaki erőszakal akarná az országot obruálni s úgy akarna fejedelmeskedni, (még ha itt fényes portánkon sollicitálná is) amoveáltassék és tolláltassék, melyben is, ha kívántatik, azon ország fényes portánktól megsegíttessék.

Azonban Erdélynek valamig fejedelme, annak urai, urfiai, tekintetesei és minden lakossi, a hűségnek útján egyenes lábbal állva, barátinknak baráti, ellenségink ellenségei lévén, fényes portánkhoz való engedelmisségeket erős fundamentomon építve fentartják, mindaddig se végbeli fejedelmink, sem egyéb török részre lévő hadaink se titkon, se nyilván Erdélyországra ne irrumpáljanak, azoknak szegénységét, cselédjeket, feleségeket ne rabolják, se marhájakat ne prédálják; adott hitünk iránt abripiáltatott rabok elébbi uroknak és helyeknek restituáltassanak, és mind két részről az exorbitánsok erőssen megbüntettessenek.

Az feljebb említett khánnal, havasalföldi és moldovai vajdával oly szomszédságot és barátságos correspondentiát tartsanak, hogy ha valamely felől ellenség mozgása hallatnék, s in tali casu töllünk segítség kívántatnék, az aránt emanálandó nemes parancsolatunk szerént haddal megsegíttessenek, úgy, hogy végbeli vezérink és fejedelmi rendei, ha kívántatik, személyek szerént is comparáljanak; hogy ha nem, hadak küldésével succurrálván, és egyéb úton módon is semmit benne hátra nem hagyván, az ellenségnek

káros invasioját s gázolását anticipálják s tollálják; úgy mindazáltal, hogy minekelőtte Erdélynek fejedelme, annak urai, tekintetesei, vagy hadai a segítségért embereket küldenek, a török hadak számára mindenütt megfektetik az utakat és kiszélesítik, s a segítő török hadakat azután kéri; hogy így fényes hadaim érkezvén, semmibe fogyatkozások ne legyen.

Hasonlóképpen, ha defenza regioink közül valamely véghelyünkben valami szolgálat interveniálna, mihelyt az aránt végbeli tiszteinktől az erdélyi fejedelem requiráltatik, az engedelmes hűségnek dictamenje szerint a több erdélyi urakkal való perfecta unióból arra a szolgálatra úgy viseljenek gondot, hogy ha kívántatik, azon szolgálat mellé magok is compareáljanak, hogy ha nem hadak, munitiok- és élésküldéssel kelleképpen szolgálatjokat praestálják.

Bocskai István éltében a mint vélle és a bécsiakkal való békeség lőtt s abban mindkét félnek dolgai a mi formában békítették volt, azokra assecuratiók és hűlevelek adattak s vétettek is volt, a végek és határok is az akkori rendelkezésnek formájában maradván, a török helyeken kívül a magok városok, várak és falujok a magok hirtokokban hagyatnak.

Ha kik a magyarországi urak közül az erdélyi fejedelem mellé állának, senki részünkről az olyanokat ne impediálja. Ha kik birodalmunk fejedelmei, urai és egyéb lakossi közül Erdélyországát ez hűtlevelel ellen infestálnák, az olyanok magokat magok határában nem tartók fényes portánktól keményen-megfeddettessenek, kik ha úgy sem refraenálódnának, halálra persecuáltassanak.

És hogy a megirt országtól, a régi szokás kívül több adózás ne exigáltassék, követjeknek, kapitihájoknak rendelt praebendájok a régi szokás szerint mindenkor kiadatván, hogy azon praenotatis modis praedeclarált hűségben állhatatos lábbal, igaz lélekkel magát viselő fejedelemmé creáltassék s a mellé császári hűtlevelem kegyelmesen adassék, ezt alázatos instantiájába beadta.

Minthogy azért a mi egeket verdeső fényes udvarunk a felsőges Istennek segedelméből nyitva áll, a mindenfelől ambiguitással haereálókat nem csak nem repellálja, sőt nyilván amplectálja, kiváltképpen a kik felsőges portánkhoz hű és igaz engedelmességet mutatnak, azok aránt sok áldással járó kegyelmes tekintetünk meg nem tagadtatik, hanem extendáltatik: és a minthogy az igaz útban

híven járó fejedelmek és királyok az adott hűtnek megtartása iránt Istentől is a mennyei intés által kötelesek, úgy annak igazsága szerint adott hűtünknek megtartása felé van figyelmünk fordítva, de úgy, hogy az mint előbb említett Bocskai István hű volt, úgy ez is az igaz és hű szolgálatra köteles legyen.

Így már az erdélyi fejedelemség a mostan neki fejet hajtó Magyarországon való fejedelmeskedéssel együtt fényes és felsőges portánktól magát*) boldogságot hordozó császári kezünk írása által kegyelmességünkből azon praementiatusnak conferáltatott. Melynek jeléül a mi nagy profétánknak, a két világ örömeinek, Mehemed Musztafának, (kin az Isten kegyelme és békessége legyen) kijövetelétől számlálván 1017 ezer tizenhét esztendőbe decembernek huszonkettődik napján, a szent Jézusnak penig (kin is hasonlóképpen Istennek kegyelme és üdvössége legyen) születésétől számlálva 1607, ezer hatszáz hetedik esztendőben augustusnak tizenötödik napján, könyörgéseket admittálván: igazságot mutató fényes udvarunkból nyújtott zászló és karddal együtt, ezen boldog continentiájú hűtlevelemet is adtam, melyben parancsolom is, hogy ez naptól fogva a fenn declarált módok és conditiók szerint integre et intacte megtartassanak.

Ezeket kívül penig, ha Báthori Gábor, (kinek vége jó legyen) maga hozzátartozói, az ország tekintetessi és magyarországi nagy rendek az engedelmességnek igaz lineájába kemény inuak és egyenes lelkek lesznek, a dato praesentium juramentarium, három esztendei adókat császári alamisnálkodással condonáltam; mely szám bételvén, a három esztendőn túl esztendőnként való adókat a régi rend**) szerint fényes portánkra beszolgáltatassék. Mely is meglévén, végheleinkben lévő vezérink, basáink és egyéb győzedelmes hadaink közül senki Erdélyországát, annak urait, kapitányit és vitézlő rendei közül senkit impediálni, hasonlóképpen ők is török részről való birodalmunkba semminémű helynek lakossit, szegénységit és vitézlő rendeit, ezen császári hűtünk ellen infestálni ne mérésheljük, sőt mindenkor barátinknak baráti, ellenséginknek ellenségesileg legyenek.

*) Rozsnyai Dávidnál: magával; így jobb is, **) s mód - Rozsnyainál.

Ha Moldova és Havasalfölde ellen kozákok, vagy mások latrai rözgölödnének, ha segítséget kívánnak tőlök, segítséggel legyenek. Ha Erdély ellen is valamely felől ellenség jövele hallatnék, mind fényes portánktól, mind véghelyeink vezéreitől s mind moldovai és havasalföldi vajdáktól megsegíttessenek. Ez hűtlelemnek adatása után senki rabot Erdélyből ne kapjon; mely ha medio tempore esett volna, az olyan rab sarcz nélkül megszabaduljon, hasonlóképpen a mi pártunkról is Erdélyben szökő szegénységink restituáltassanak.

Az erdélyiek és Erdélyhez hallgató nagy rendek, vagy hajduság, hadnagyok vagy egyéb vitézlő rendek, vagy a köznépek közül akárki, se titkon, se nyilván török rész földünket ne bántsa; ha ilyen formán valaki földünkben elkapattatott volna, megszabaduljon, és az ilyenek érdemek szerint megbüntettetvén, akarataink és kedvünk ellen való dolgokban ne impingáljanak. Valamennyi török rab Erdélyben és ahoz tartozó Magyarországon találhatik, sarcz nélkül mind megszabaduljanak.

*) Mikor az erdélyi fejedelmeknek házassulniok kelletik, fényes portákra hírt adván, valamig arra császári amnestiánk nem adatik, meg ne házassulhassanak.

Valamig azért magát e punctumokhoz tartja és velünk nem ellenkezik, én is fogadom, sőt — a midőn nem volnának — az egeket és a földet semmiből teremő s tápláló Istenre, és mind a két világ napjára, a mi sok áldással járó csudájú méltóságos profétánkra, Mahomed Musztafára, (kin az Isten kegyelme és békessége legyen) erős hűtellel esküszöm**), hogy valamig Erdélynek fejedelme, annak atyafiai, hozzátartozói, kapitányi, hadnagyi, hadai, az erdélyi urak, urfiak, az ország népei és az magyarországi fejedelmi rendek, rebelliora mutató, ez hűtlenségnek és securitásnak bontogatására czélozó okokkal, magokat császári kedvünk ellen való dolgokban nem elegyítik, sőt ezen engedelmes punctumokat megbecsülik s magokat a(zok)hoz tartják, a mi részünkről is, ez hűtlemben inseráltatott dolgok voltaképpen megtartatnak; és valamig arról a részről a békességet bontogató dolog nem oriolódik, a mi birodalmunkbeli tiszteink és vitézlő rendeink részéről is, Erdélyországa és annak várossi a tiszta igazság ellen senkitől is nem offendáltatnak.

*) E sor előtt oldalvást figyelmeztető N. B. áll. **) Benkő kéziratában: is.

Követjek és egyébféle emberek békével jöhetnek s mehetnek, senki közülök senkitől nem bántatik; belső és igaz indulattal barátinknak baráti, ellenséginknek ellenségi lévén, ha valahonnan ellenségünk támadna, hadaival, hajduságival *) segítségünkre compareáló conditioval, az erdélyi fejedelemséget birhatja, úgy, hogy valamikor pártunk mellé segítségre kívántatik, compareáljon; és valamint felséges eleink szultán Szulimán idevezült császár idejében hadakozásinkra compareálva, szolgálni szoktak volt mellénk jövőn és táborunkon kívül szállván, kelvén, hasonló szolgálatot praestáljon.

Említett császár idejétől fogva, ugyan idevezült szultán Murád császár nagy eleinknek haláláig a mint adózni szoktak volt, továbbá is hasonlóképpen adózzanak, több rajtok ne exigáltassék.

Ugyan a néhai nagy eleink közül idevezült szultán Szelim khám, (kin is az Isten irgalmazó kegyelme bővölködjék) jó securitáshoz idejében, valamint Tömösvár vidékét regisztrálván Khalil bég cathalogusba irta volt s a szerint a határokat is elrendelte volt, azon praenotatusnak regresturma mind két részről azon határok aránt is oly exemplárnak tartassék, hogy ezután az ellen semmi dolog se hallassék, se láttassék.

A moldovai és havasalföldi vajdák ha Erdélyben várakat akarnak vásárolni, meg ne engedessék, és ha azon említett vajdák pártot ütvén, Erdélyben szaladnának, a régi szokás szerint megfogattassanak, ide küldessenek.

Mind két részünkről lévő kereskedő emberink, egymás országban békével jöhessenek s mehessenek, hogy a magok rendekben állapotjokban kereskedéseket békével követvén, méltóságunk állandóságáért Istent imádhassanak. A dolgot így értvén, nemes címérünknek hitel adassék.

Költ Constantinápolyban decembernek utolján, ezer tizenhét esztendőben Mahomedtől számlálva.

Báthori Gábornak, bátor vala szive,
Ő rendin kinek volt hasonló ereje

*) Rozsnyainál: úri és tekintetességgel, rendeivel.

Erdélyben? Nem szollok —higgyed— hizelkedve:
Igazán volt neki Báthori a neve!

Vala Báthorinak esze is, elhiggyed,
De supplicans dámák csalák meg így higgyed;
Nem ő kezdte elől, ha mondják se higgyed —
Urak kötötték rá felesége, higgyed.

Lőtt volna ő jókkal, incomparabilis;
Mind mezőn s mind otthon volt ő probabilis;
Kardlekötve holt meg, mert volt horribilis—
Két gyilkos kéz miá lön lamentabilis.

IV.

Bethlen Gábornak adott Athnâme.

(*Gabrieli Bethlen.*)

A változhatatlan szent teremtnék és annak a szabadosan cselekedő felségnek, (mely tisztább, mintsem ahoz valami hasonlítottatnék, és üresebb*) vagy feljebb való, mintsem valami fogyatkozást, hibát vagy revolutiot szenvedne) öröktől fogva megerősített tanácsából, áldásából, megmásolhatatlan mennyei segedelmének vagy szent akaratjának származásából. A mennyei követség székiben ülő királynak lelkiségével, a profétai collegium cathedra-jában ültetettnek választásával, az emberi nemzet örömeire választottnak, a világ teremtésének céljának, a prophetica expeditionak clausulájának, az igaz útra vezérlnék, az Isten titkos rejtekének licentiatussának, Isten kedvességének, Isten követjének, (kin az Isten ajánlott kegyelme a több proféták felett vagyon) magával sok áldást viselő csudáinak egyezésével avagy viselésével, ezen profétai vallás reguláinak, midőn azok elődedin gyengeségekben volnának, erősgető oszlopinak, ugyan ezen Musztafa nemes törvényinek támaszának, amaz quadrata superintendentiának, ugyan ezen igaz útra vezérő pura sodalitásnak (kiken is mindnyájokon az Isten jó kedve

*) Talán: szellemibb.

nyugodjék meg) és minden több, Istennek nagy grádusu szenteinek úti társaságokkal —

Szultán Ahmed,

ki

Szultán Mehemed

fia,

ÉN, ki napkeleti s nyugoti királyoknak királya, földnek s időnek felséges világbirója, európai, ási, arábiai széles országoknak császára, a régi császárok székeinek haeresse, világ királynak koronaosztogatója, a hozzájárulhatatlan Istennek árnyéka, második világbiró Sándor; amaz nemes és nagyságos sanctuariumnak, amaz másoknál szentebb, nemesebb nagy gravitásu plagáknak, helyeknek és városoknak, a jóságos Mekkának, a nagyságos Tyabének, a teljes világosságu méltóságos Midiának, amaz szent és nemes Jerusálemnek szabados szolgája, a tévelygő eretnecség fundamentinak rontója, Fejér- és Feketetengereknek, amaz ritkaságu és hoszszuálló nagy egyiptomi széknek, az egész Arabiának, Abyssinuszoknak, Zengybornak, felix Arábiának, Edennek, Széhnának, az idvesség házának Betlehemnek, Babyliónának, Damaskumnak, Trabsnak, Szülkadriának, Anadoliának, Ciliciának, Szivásznak, Pamphiliának, Trabuzának, Mesopotamiának, Ruknak, Tehrezurnak, Gyürdisztánnak, — — — Havasalföldének, Moldovának, Tatárországnak, Kefének, Krimnek, az kapcsatki mezőségek és a hegyes helyeknek, a koronás császároknak amaz nagy statiojának és szabad akaratu s válogatott méltóságu birodalmak házának, nagy készületű nagy Constantinápolynak (melyet Isten romlástól oltalmazzon) és amaz vitézi háznak, rapnyugoti Caesareának, Vásznak, Tonusnak, Tarabolusnak, Cyprusnak, Rhodusnak és a másik Caesareának, Amasiának, Botzrának, Lehszahnak, az egész Görögbirodalomnak, Boszniának, Budának, Kanisának, Egernek, Tömösvárnak és sok leirhatatlan országoknak, tartományoknak, plagáknak s helyeknek császára, cyrusi tehetségű, cambysesí erejű császár, császári apától, császári östől való császár, szultán Ahmed császár (ki szultán Mehemed császár fia) ki szultán Murád császár fia, ki szultán Szélím császár fia, ki szultán Szulimán császár fia, tizennegyedik izzól fogva Ozmán maradékinak ágyékából, (kiknek fekvő helyeket is Isten nyugodalmassá tegye,

magokat pedig rajtok lévő kegyelmével s jó kedvével boldogítsa) vagyok.

Régi üdöktől fogva az erdélyi fejedelemnek ős portáinkhoz, a birodalom refugiumához és egeket repraesentáló udvarunkhoz viselt engedelmes hűségekkel erőstetvén gyakrabban eminentiájoknak s jó szolgálásoknak fundamentumát: ahoképest ha mikor vagy halál miá, vagy egyéb úton-módon, vagy kívánván az alkalmatosságot, azon fejedelemségnek újulni kellett, bizonyos canonjok az lévén, hogy az erdélyi fejedelmek maradéki, atyafiai és rokonsági közül a kik engedelmes hűséggel való szolgálattal a fejedelemségre érdemesek, császári annuentiáinkból, Erdélyországának úri rendei és három nemzetből álló tekintetesi s szegénységi, az olyanokat választaszák magoknak fejedelmül.

Igy e szerint midőn a feljebb való üdökből Erdélyben fejedelmesködő Báthori Gábor hűségének fundamentoma megmozdulván, Erdély lakossit törvénytelenességgel és erőszakoskodással vexálná, ez okon testének punctja az életnek lajstromából deleáltaték, s helyében ma is több protection alatt lévő országink közé számláltatott és könyörgése s hűsége szerint ad partem járult summa justitiánk árnyékában megerősödött Erdélyországán, hatalmas parancsolatunkból itillett folyó annuentiáinkból s Erdélyországának is az aránt való megegyezésekből lött könyörgésekre s törekedésekre — mondom — a megirt Erdélyországán, ahoz tartozó egyéb tartományokon, partiumokon, várakon, kerített s mezővárosokon megújult fejedelemségre rendeltetvén, felix és facunda continentiaju örvendetes örömet conpraehendáló, praesentium exhibitor, a jesuiticus nagy magistratusoknak dicseködő öröme, a messianicus nagyméltóságú rendeknek electussa, az eretnek nemzetek dolgainak igazgatója, jó industriának, méltóságnak, szelidségnek, nagy discretionnak szerencsés köntössében járó, nagy becsületre és méltóságra mutató gazda—Bethlen Gábor (kinek vége jó legyen) ide, az idő császárinak recursoriumához, a világ nagyjainak refugiumához, a nemzetségek királynak céljához, török és egyéb sok nemzetek fejedelminek támaszához, nagyságos czimerü nagy hazánkhoz, felséges rendelésű udvarunkhoz hűséggel és igazsággal való szolgálatra igirvén magát, hogy minden üdőben magos fundamentumu császári házamnak adhaerensivel egyaránt industriuskodó coopera-

rius leszen, arra magát elszánt indulattal resolválta, úgy, hogy barátinknak mindenkor barátja, ellenséginknek mindenkor ellensége marad, melyről tulajdon keze irását és magát kötelező reversálissát is adá. Ide járulván ez is, hogy mind dolgaiból s mind magaviseléséből útjának egyenessége, igazsággal való tulajdonságának apparentiája nyilván lévén, midőn instálná, hogy boldogult nagy eleim közül, menyországban nyugovó szultán Szulimán császár (kin Isten kegyelme és jó kedve legyen) igazsággal tündöklő napjaiban, adatott Athnámé-hűtleivel szerint, töllem is hűtleivel s Athnámé adatnék.

Én is a két világ öröme, nagy prófétánk Mahomed Musztafának (kin is Isten kegyelme és idvessége legyen) nemes kijövetelétől számlálva, ezer huszonháromban, decembernek huszonharmadik napján, a szent Jézustól való számlálás szerint pedig, (kin is az Isten üdvözlő *) kegyelme legyen) 1614. ezer hatszáz tizennegyedik esztendőben adtam ez nagy erejű és gyönyörűséges császári Athnámémat, hűtlevelemet kegyelmesen; mely által is parancsolom, hogy azelőtt adatott Athnámé szerint, ha az erdélyiek fejedelmének vagy halálok interveniálna, vagy pedig egyéb úton-módon az fejedelemségnek újulni kellett, felséges czimerü parancsolatomból, az erdélyi fejedelmek maradékiból, a ki magok között nőtt, nevedekett és guberniumnak requisitumihoz szoktatott, az egész erdélyi nagy rendek és három nemzetből álló tekintetese s nemzetese kedvelvén, alázatos requisitiojokban adják bé s részünkről creáltassék.

Ha pedig az olyan nagy rendek és ország lakossi nem kívánák, se akarnák, azon fejedelemségre kívülről aspiráló idegennek ne adassék, melyre való aspiratioval ha valamely extraneus és idegen erőszakkal apprehensioját szomjuhozná, semmiképpen ingestioját meg nem engedvén, repellálásában az industria ne denegáltassék.

Valamig a megemlített fejedelem maga és az erdélyi úri főrendek és egyéb három nemzetből álló lakosok a hűségben, engedelmességben állhatatosok és hozzánk való kötelességekben s dependentiájokban kemények és erősek lesznek, és barátinknak baráti s ellenséginknek ellenségi lévén, hűszegésben nem impingálnak, részünkről is környékekben lévő begler-bégim, se egyéb győzedel-

*) Rozsnyairól: az idvezítő Isten kegyelme.

mes hadviselőim, se titkon se nyilván az erdélyi határ ellen ne exorbitáljanak; lakósit, szegénységit se csipjék, se harapják, se rabolják, se javokat ne gázolják; közüllök az elraboltattak, a kik török-ké nem lőttek, restituáltassanak, és mind két részről e szép securitas ellen ha kik patratumban comperiáltatnak, érdemek szerint büntetessenek.

Báthori Sigmond rebelliojáig a mely faluk és városok egyszer Szolnok, Gyula, Jenő, Lippa és Tömösvár vidékein ugyanezen városokhoz bé adóztak és egyéb exactiókat is supportáltak, császári részünkre béhódolván, azonban Szolnokhoz tartozó Diószeg várossa is az erdélyi rebellioig adóját megadván, ismét az előbbi forma és rend szerint hozzánk tartozzék, szokott adóját beadja, melyet Erdély semmi úton-módon ne oppugnáljon.

De facto végbeli tiszteink kezeknél lévő Mehádia, Parkánia és Halmas vidékihez is az erdélyieknek semmi praetensiojok fenn nem hagyatik. A mely helyek pedig ez ideig hozzánk s részünkre se hódoltak, se adóztak, az olyan helyekhez se végbeli főtiszteink, se egyéb rendeink ne praetendáljanak.

Eleitől fogva ha mely szegénységink birodalmunkból felkelvén, Erdélyben mentenek volna, helyekre viszzszaküldjék, ne duggassák. Ha Nándorfejérvárról rabok kereskedőink javokkal Erdélyben szöknének, bé ne vegyék, viszzsAADJÁK.

Eleitől fogva szokott adójokat a régi rend szerint az ő idejében esztendőnként beadják éppen és egészen fényes portámra.

Ha valamely gonosztévők, zürzavar indítással az erdélyi fejedelem ellen panaszolnának, vagy nevére pecsétet metsztvén, imitatioval hamis levelet formálnának, vagy egyéb írást exhibálnának, az egész ország lakossi consensuokkal revideáltatván, ha a vád és panasz hamisnak lenni verificálódik és praetensiojoknak igazsága nem elucescál, az olyan csalárdoknak csalárdsága napfényre jöven, császári ez aránt való parancsolatomból valamint érdemi büntetessék.

A havasalföldi és moldovai vajdákkal fényes portámhoz tartozó engedelmisségek szerint egyetértsenek, egymással barátságosan éljenek, a jó szomszédságot megbecsüljék; hogy így ha valamely felől valami gonoszt, vagy kárt importálható hostilis motus halatnék, ha úgy kívántatik, personalis insurrectiojokkal is egymást

megsegítsék; ha pedig a nélkül is meg lehet, elegendő hadnak küldésével, succurrálván egymásnak valamint s valahogy lehet, egymásról a romlást elfordítani igyekezzenek.

Ha az erdélyi fejedelmek, urak, főrendek és egyéb ország hadviselői segítségért hozzánk embereket küldik, minekelőtte segítségekre menendő hadaink hozzájuk érkezzenek, elégséges élelést készíteni hadaink számára és a vizeken hidat építeni, a szoros helyeket kiszélesíteni s egyébaránt való helyeken is a hol kívántatik az utakat tisztítani tartozzanak, s a segítséget úgy amplectálják, hogy segítő s győzedelmeskedő hadaim érkezvén, valami fogyatkozások s akadályok ne legyen.

Hasonlóképpen ha mely véghelyeinkben, ha valami succursusra való alkalmatosság occurálna, hírt adván végbeli tiszteink az erdélyi fejedelemnek, ha úgy kell lenni, mind az fejedelem, mind az erdélyi és magyar urak és tekintetesek personaliter is succurráljanak; ha pedig különben is meglehet, hadat, élelést, munitiot és egyéb hadi apparatust is küldeni tartozzanak, az mint fogja kívánni az dolog.

Valamint eleitől fogva az erdélyi fejedelmek a bécsi plagával hűtölni, békélni s az aránt egymásnak assecuratiokat, hűtleveleket adni-venni szoktak volt, s határokat is mi karban rendelték volt (excipálván innét az turcica metákat) az Erdélyhez tartozó magok váraikat, várossokat, határokat, falujokat, vármegyéket senki ne attingálja, hanem Erdélyhez értetvén, oda is birattassék.

A magyarországi nagy rendek közül az erdélyi fejedelmekkel tartókat senki se impedálja. Birodalmunk gondviselői és tisztei ez Athnáménk ellen ellenek ne importunuskodjanak; ha kik tergiversatioval ez ellen mozganának s magokat határookban nem tartanak, fényes portámtól severe refraenáltassanak.

A régi quantitas felett Erdélytől adó ne exigáltassék, követjeknek s idejőró kapitihájoknak szokott praebendájok a régi canon szerint kiadassék.

Erdélyi fejedelemnek újlag kellettven lenni, fényes portámat requirálják felölle, és valamig az aránt császári annuentiam nem adatik, ne lehessen.

Ha a lengyel király, moldovai és havasalföldi vajdák Erdélyben várat akarnának vásárolni, meg ne engedessék, hanem ma-

radjon a régi forma szerint azoknak dominiumjokban, kiknek haereditariumjok.

Ha kik a moldovai és havasalföldi vajdák közül rebellálván, ellenek hadainknak kellene indulni, in tali casu ha Erdélyben menének, se recipiálják, se azon el valamely felé transfugiálásokat meg ne engedjék, hanem megtartassák és fényes portámra béküldjék.

Erdélybe és ahoz tartozó magyarországi rész tartományokban valamennyi török rab találhatik, sarcz nélkül megszabaduljanak.

Summa summarum: valamig mostani erdélyi fejedelem Bethlen Gábor és utánna következő fejedelmek, erdélyi urak, tekintetek és az három nemzetből álló lakosok és szegénység ezeket az conditiokat s ezek aránt letött hűtléseket megbecsülik s megtartják, császári hűlevelemnek igazságos continentiaja ellen nem excedálnak, nem exorbitálnak: én is erős hűtellel esküszöm és kemény esküvéssel fogadom a semmiből mennyet, földet teremő Istennek igazságára és a minden próféták felett való mi nagy prófétánkra, kinek tekintetiért teremtettek az föld és az egek, Mahomet Musztafának (kin még is az Isten kegyelme és idvessége legyen) mind két világ napjának vallására és nemes törvényére, hogy én is ezt a hűtöt, assecuratiot approbálom s ellene nem reclinálok, által nem hágom. Kivántatik, hogy az erdélyi fejedelmek is ezen császári hűlevelemet hűségekben való keménységekkel asserálják, s boldogságonnak, méltóságomnak állandóságáért mindenkor imádkozzanak.

Végezetre az újonan lött erdélyi fejedelmeknek a régi canon szerint fényes portámtól járó zászló, kornyéta, bot és köntös megadassék. Így értvén, nemes czimeremnek hitel adassék. Datum in magna et protecta urbe Constantinopolitana circa finem decembris. Anno 1023 ab egressu Mahometico.

Bethlenből királylyá emelkedett *) Gábor!

Van-e híred benne: törvényt kér sok jámbor. **)

Magyar nemzet vala veled bátor tábor!

Már nem vagyunk bátor, mert te se vagy Gábor.

*) Rozsnyainál: érdelemmel lött. **) Rozsnyainál: vajha látnád mint nyeg sajtóban sok jámbor.

A pénzt nem szeretted soha, csak úgy mint pénzt,
Noha lehordtál te feljülről sok erszényt; *)
De nem voltál te György, sem Lupuj e szerint —
Világszerte tötted a sok jótéteményt.

Nincsen vétek nélkül rollad sokat szólni,
Sokkal nagyobb vétek nem is emlegetni;
Egyebet nem tudunk fölled mondani,
Csak használnánk velle, nem szánnánk kívájni.

V.

I. Rákóczi Györgynek adott Athenaeme.

(Georgio Rákóczi I.)

A felséges igéjü, fényes hatalmu, nagyságos és szent Istennek véghetetlen kegyelméből, a prófétai ég napjának, a mennyei követség jegyének, csillagának, a profetica classisnak progrediensének, az ártatlanok seregének imitabundussának, a két világ gyönyörűségének, Mahomed Musztafának (kin a felséges Istennek kegyelme és idvessége legyen) magával bő áldást hordozó csudának, amaz quadrata sodalitásnak (kin is az Isten jó kedve nyugodjék meg) és minden nagy szentek boldogult lelkének kalauzkodásával —

Szultán Murád,

ki

Szultán Ahmed

fia.

ÉN, ki a seculum királyinak királya, a világ fejedelmének bizonyossága, a föld kerekégeinek felsőinek koronaosztogatója, az hozzájárulhatatlan Istennek árnyéka, amaz nemes sanctuariumnak szolgálja, második világbiro Sándor, amaz nemesebb városoknak és tartományoknak, amaz szentebb országoknak és plagáknak, a jóságos és nemes Mekkának, a világos és nagyságos Midiának, a

*) Rozsnyainál: Igaz hogy lehordtál Lompostól sok erszényt.

szent és nemes Jerusálemnek, Laszának, Katiknak, Aegyptomnak, felix Arabiának, Széhnának, Edennek, Bozrának, Abyssinusoknak, Szivásnak, Merásnak, az idvesség házának Betlehemnek, Damaskusnak, Tarabolusnak, Teharénnek, Pelengyának, *) Merszelnek, Mesopotamiának, Vánnak, Kara-Bágnak, Gyürtsisztának, Anadolianak, Ciliciának, az egész Gyürdisztánnak, Moldovának, Havasalföldének, Vaskapunak, kopcsáki mezőségnek, Fekér- és Feketetengereknek, ásiái és napnyugoti tartományoknak, Dejlemnek, a régi Törökországnak, Babyloniának, Serehzuinak, és a királyok nagy kívánságának a nagy kerített Constantinápolynak, a vitézkedő s rontó-vesztő nagy háznak, napnyugoti Caesareának és Trabolusnak, Tonusnak, Cyprusnak, a birodalom czéljának, Görögországnak, Tömösvárnak, Bosznának, Budának, Kefének, Trabzum országoknak (és ezekhez hasonló több sok épületes országoknak) inexpugnatus plagáknak, egeket verdeső váraknak, nagy hasznu districtusoknak császára, királya, fejedelme, szultán Murád császár, (ki szultán Ahmed császár fia, ki szultán Mehemed császár fia, ki szultán Murád császár fia) vagyok.

Eleitől fogva az erdélyi fejedelmek a birodalom refugiumához, éggel vetekedő udvarunkhoz, őstől maradt felséges házamhoz tartozó hűségekben erősek és állhatatosok lévén, ha mikor vagy halál által, vagy egyéb úton-módon az üdö úgy kívánván, az fejedelemségnek újulni kellett, az erdélyi fejedelmek maradéki, vagy atyafiai, vagy rokonsági közül hogy olyant válaszsának magoknak fejedelmül, a ki a fejedelemségre alkalmas, a hűségben állhatatos, (császári annuentiánkból, az ország főrendeinek, három nemzetről álló tekintetessinek és közrendeinek akaratjokból lévén, a választás) nállok confirmatus canon lévén: az messianicus nagy fejedelmeknek dicsekedő öröme, a jesuticus magistratusoknak választottja, az eretnek nemzetségek dolgainak igazgatója, a méltóságos discretionak szeméremmel fedezgetője, örömmel való jó igyekezetre kalauzkodó gazda, a feljebb való időkben erdélyi fejedelem, volt Rákóczi Sigmond fia, boldogságot contineáló praesentium donationalium és örömmel teljes felséges parancsolatunkat exhibeáló Rákóczi György (kinek vége jó legyen) alkalmas és cor-

*) Rozsnyainál: Pelengyának.

datus, in conservando regno erős és nagy tehetségű, fényes portámnak igazán munkálódó szolgálja, és az elmúlt időkben az apja Erdélynek fejedelme volt embernek fia lévén, még eddig vallásunkhoz illendő, birodalmunk becsületivel egyező, számos szolgálatot praestálván — Erdélyországának három nemzetről álló tekintetessi boldogult nagy eleim közül szultán Szulimán császár (kin az Istennek bő irgalma legyen) idejétől fogva, közöttök mindeddig observált usus szerént, azon praespecificatust erdélyi fejedelemségre kedvellették s választották is ki, hogy magokon fejedelemmé creáltassék, ez aránt mindnyájan egyező értelemmel közönségesen kiterjedő kegyelmességem aránt jó reménységben lévén — im én is császári felséges kegyelmességemet és méltóságos felséges inclinationat megmutattam, és arra praementionatust erdélyi fejedelemségre creáltam is és a két világ gyönyörűségének, a mi nagy profétáknak Mahomet Musztafának (kin az Isten kegyelme legyen) nemes kijövetelitől számlálva 1040 ezer negyvenedik esztendőben martius 17-ik napján, és a szent Jézus születésétől fogva 1631 ezer hat-száz harminczegy esztendőben (kin is az Isten idvezítő kegyelme legyen) martiusnak tündöklő napján ezen császári donatiumat és igazságot contineáló Athnámémat kegyelmesen nyujtván, hagyom és parancsolom, hogy a dato praesentium a praenotált Rákóczi György az erdélyi fejedelemséggel fungáljon, azon országnak urai, kapitányi, az három nemzetről álló tekintetesei, városi bírák és minden lakosok és szegénységek, kicsinyek és nagyok, eundem praescriptum magoknak fejedelmeknek agnoscálják, magistraturáját concernáló dolgokban hozzá recurrálván s voxát nem oppugnálván, parancsolatja ellen ne refractariuskodjanak. De azon praementionatus is, az ország nagy rendeivel jól éljen, vélek egyetértisen, kinek-kinek rendi szerént becsületit megadja, a szegénységet igazsággal éltesse, a régi és bévött szokás ellen senkit senkinek megnyomorítani ne engedjen.

A feljebb való időkben adatott Athnámék continentiaja szerént, meghallván az erdélyi fejedelem, vagy különben is a fejedelemségnek változni s újulni kellettén, arról való parancsolatom szerént az erdélyiek truncussából magok között nőtt és a birodalom requisitumihoz szoktattatott személyt az egész erdélyi urak, három nemzetről álló tekintetesei és nevezetesei kedvelvén, fényes portám-

nak alázatosan jelentsék meg, hogy felséges részünkről creáltassék. Ellenben ha kik az ország nagy, közép és alsó rendjeinek akaratjok s kedve ellen, kívülről azon fejedelemségre aspirálnának, meg ne adassék. Ha mely idegen azon fejedelemséget erőszakkal akarná apprehendálni, semmiképpen ingestioja meg ne engedtesse, hanem teljes igyekezettel s erővel repelláltassék.

Valamig a megirt fejedelem, azon országnak főrendei, tekintetessé és egyéb alsó rendű lakói, igazak, hívek és engedelmesek lévén, barátinknak baráti, ellenséginknek ellenségi lesznek, hűtöt nem szegnek, senki is körülöttek levő begler-bégim, szancságbégim s egyéb hadviselőim közül az erdélyi határt csak ne is atlingálja, szegénységeit ne rabolja, javait ne prédálja; ha valami történetből ez ellen rablás esnék, a törökké nem lött rabok restituáltassanak, és mind két részről e békesség ellen impingálók érdemesen büntetessenek. Szolnok, Gyula, Jenő, Lippa és Tömösvár vidékin a Báthori Sigmond rebelliojáig a mely városok és faluk fényes portámhoz hódolva ezen városokhoz adóztak, és a míg Erdély nem rebellált a mivel tartoztak beadták, úgy azok ezután is hozzánk valók legyenek és szokott adójokat megadják, mely aránt arról a részről semmi reluctantia ne legyen.

De praesenti végbeli főtiszteink kezekben lévő Mehádia, Parkánia és Halmas vidékihez Erdély teljességgel semmit se praetendáljon. A melyek pedig ez ideig az török részre nem adtak semmit, azokhoz végbeli főtiszteim és egyebek semmi közöket ne tartsák.

Ha mely szegénység birodalmomból — kapván magokat — Erdélyben transfugiáltak volna, azokra helyekre visszaküldjék s ne duggassák.

Ha vagy Nándorfejérvárról vagy egyéb birodalmam helyeiből, rab szökvén és kereskedő rendjeinknek javokat subripiálván, Erdélybe mennének, bé ne vegyék, hanem restituálják.

Régi szokott adójokat ezután is a szerint esztendőnként (az ő idejében) beadják.

Ha valamely lator zürzavarra czélozván, az erdélyi fejedelem ellen panasznál, és nevére pecsétet metszvetván, imitatioval hamis levelet vagy egyébbaránt is levelet exhibeálna: azon ország lakosinak unanimittásával revideáltatván, ha a panasz igaz nem lesz, arról való parancsolatom szerint érdemek szerint büntetessenek.

A havasalföldi és moldovai vajdakkal fényes portámhoz tartozó hűségek szerint egyesek legyenek, a jó szomszédságot és barátságot magok között megbecsüljék és megtartsák; hogy ha mely felől ellenség ártalmas rögződése hallatnék, ha úgy kívántatik, personalis succursusokkal is egymást megsegítsék, vagy ha a nélkül meglehet, elegendő hadnak küldésével egymásnak succurrálván, a következő romlást és kárt egymás országról, valamint s valahogy lehet, avertálják.

Ha pedig az erdélyi fejedelmek urak és vitélző rendek tollunk segítségét kérnének, minden szükséges requisitumokat és élelts készítvén, az általkelő helyeket, szoros utakat megtisztítsák, szélesítsék, a hidakat megépítsék, s úgy oztán kérjék hadainkat, hogy érkezvén hadaink, valami akadályt s fogyatkozást ne szenvedjenek.

Hasonlóképpen ha valamely végheleinkben, valami succursusra való alkalmatosság interveniálna, requiráltatván az erdélyi fejedelem végbeli tiszteimtől, hozzánk tartozó hűséges engedelmessége szerint, mind az erdélyi fejedelem s mind a magyar urak, ha kívántatik, személyek szerint is succurráljanak; ha pedig a nélkül meglehet, elegendő hadat, munitiot és egyéb hadi apparatust küldvén, succurráljanak, szolgáljanak.

Az erdélyi fejedelmek valamint eleitől fogva, a bécsi plagával békélleni, hűtleni, egymásnak assecuratoriát és testimonialist adni s venni szoktak, határok mi karban szokott lenni — excipialván innét a török határt és földet — a magok városi, várai, falui s határai a szerint Erdélyhez tartozván maradni, ahoz senki se praetendáljon.

Ha kik a magyarországi nagy rendek közül az erdélyi fejedelemhez inclinálnak, senki azok aránt is ezen Athnámém ellen hozzám tartozóim közül ne exorbitáljon, a magokat magok határokbán nem tartók fényes portámtól severe refraenáltassanak.

A megirt országtól a szokott adó felett *) ne exigáltassék.

Jövő-járó követkeinek s kapitihájoknak praebendájok a canon szerint kiadassék. Mikor új fejedelemségnek kell lenni, fényes portámra hírt adjanak, és valamig arra annuantiánk nem járul, ne legyen.

*) Rozsnyainál: több.

A lengyel király, moldovai és havasalföldi vajdák ha Erdélybe várat akarnának vásárolni, meg ne engedtéssék, hanem maradjon afféle haereditarium a verus haereseknél.

Ha kik a havasalföldi és moldovai vajdák közül rebellálván s ellenek hadaink küldetvén, Erdélybe szaladnának, ne recipiáltassanak, se másfelé azon elszaladások meg ne engedtéssék, hanem fényes portánkra küldessenek.

Erdélyben és ahoz tartozó partiumban valamennyi török rab találhatik, sáncz nélkül megszabaduljanak.

Summa summarum: valamig Erdélynek megnevezett Rákóczi György fejedelme és utánna következő fejedelmek, az országbeli urak és a három nemzet tekintetesi, minden lakossi és szegénységi ezen Athnámé és conditiók ellen nem exorbitálnak, én is esküszöm és erős esküvéssel fogadom a mennyet földet semmiből teremő Istennek igazságára, annak a két világnak napjára, kinek tekintetiért teremtettek az egek és a föld, a minden proféták fejedelmének, Mahomet Musztafának, (kin a felséges Istennek kegyelme és idvessége legyen) ő szentségének tiszta vallására, ez hűlleveleket és békeséget approbálom, ellene nem reclinálok s nem transgrediálok.

Szükség azért és méltó, hogy az erdélyi fejedelmek is ezen császári hűllevelemet, hűségekben való perseverantiájokkal asse-rálják és ratificálni láttassanak *) és mindenkor méltóságunk állandóságaért Istent imádjának. Végezetre, az újonan következő fejedelmeknek fényes portámtól a szokás szerint, zászló, kornyéta, bot, köntös, kard és ló kiszolgáltassék. Ezt így értvén. Datum in magna urbe Constantinopolitana, circa initium mensis aprilis Anno 1040 ab exitu Mahometico.

Hol vagy pénzgyűjtéssel híres gazdag gazda?

Ma is sír miattad sok szomszéd barázda.

Kihordád pénzünket Patakra s Munkácsra,

Marada rollad ránk csak rongyunk galléra.

Igaz, jó öreg György, valál jó őrálló,

Haza s nemzet körül szemes talpon álló,

*) Benkőnél ratificáltassanak.

De potens szomszédod nem vala duráló,
Successio kül is valál praetendáló.

Nem volt haszontalan gyült pénzed, fiadnak,
Mert ha kiolvassa azt fia fiadnak,
Azt sugák: megéled holt lelke apjának —
Itt szegék meg inok töltött Biliádnak (?)

Istennél szerencséd oly nagy méktékben volt,
Minémü előtted egy princepsben sem volt;
Ki vont két császárral ujjat hogy meg nem holt?
De rajtad mind így is nem lön sem rés, sem folt.

Harczolál s jól kötél elsőbben szultánnal,
Hasonlót követél a más nagy császárral —
Igy bánál te kétszer mind kontytyal, kalappal!
S még is jól halál meg szép s csendes regnummal.

I.

**Petrovich Péter királyi helytartó alatt 1556 hozott
törvényczikkek. *)**

(Anno 1556 Dominica Oculi**) in civitate Szászsebes.)

Articuli Dominorum — Universitatis trium Nationum Regni
Transsylvaniae — in Generali eorum Congregatione in Szászsebes,
ex Edicto spectabilis et magnifici Domini Petri Petrovich circa Do-
minicam Oculi, Anno Domini 1556 celebrata, editi.

*) Zápolyának 1540 jul. 21 Szászsebesben történt halála után Erdélyre a Martinuzzi-Castaldo korszaka következett: pártoskodás-, árulás-, pusztítás- és vérengzésben hasonló Báthori Sigmond és Bástaéhoz, tartó 1556-ig. Ez esztendőben pihent meg végre némileg a szegény zaklatott ország a tordai és szászsebesi országgyűlésen hozott törvényczikkelyek s országos intézkedések következtében. Ezen országgyűlési végzések úgyszólván kezdő-alapja az erdélyi nemzeti fejlődmi korszaknak: János Zsigmond újból fejdelemmé választatik, a királyi anya fia nagykorúságáig kormányzásra meghivatik, helytartóvá Petrovich Péter neveztetik sat. Oly fontos események, mik az erdélyi történetek egyik legnagyobb szerű momentumát teszik. Majd minden történész leírta már ezen eseményeket; magok a törvényczikkek, ámbár azok mind beltartalmok- és történeti fontosságuk-, mind külalakjuk- smagyar szerkezetöknél fogva azon korbéli történeti magyar nyelv- emlékek egyik legdrágább gyöngyének mondhatók, még e napig közölve nem voltak. Im én az utósókat közlöm; közlöm pedig az Erdélyben feltalálható leghitelesebb példány után. Az eredetinek hol léte még eddig nem tudatik. Sem a m. vásárhelyi, k. fejevári, n. szebeni Bruckenthal-, szász egyetemi és szász püspöki levéltárak—hol írántok hosszasán nyomozódtam — azt nem bírják. Én a gr. Kemény József által a fiscale archivumból vett egykorus általam többekkel összevetett példány másolata után adom. **) martius 8.

Mikoron mi ez jelenvaló közönséges gyűlésünkben országul együvé gyűltünk volna, és arról akarnánk szollanunk és végeznünk: miképpen ez megnyomorodott országot és minnyájan magunkat az utolsó veszedelemtől megoltalmazhatnók? Jövének mielőnkbe jámbor főszemélyek atyánkiai — tisztelendő és nagyságos uraktól, Bornemisza Páltól erdélyi püspöktől és Dobó Istvántól, Ruszkaitól, ki ez elmúlt időben Ferdinánd királynak a vajdaság tisztiben vala, credentz-levelekkel; mely levelek mellett izenének szóval ő kegyelmek minékünk az assecurationról, melylyel assecuráltuk volna ő kegyelmeket székelyvásárhelyi gyűlésünkben az elmúlt karácson innepében addig, míg a mi követ atyánkiai — kiket azon vásárhelyi gyűlésünkből instructionkkal Ferdinándhoz felbocsátottunk vala — az instructiora válaszszaal megtérnének; arról is izenének, hogy nem volt volna az országtól elvégezve, hogy addiglan Petrovich Péter urunkat ő nagyságát az országba közinkbe béhoznók. Nem tagadjuk azt, hogy nem assecuráltuk volna ő kegyelmeket, mert assecuráltuk; meg is vártuk volna a követ atyánkiai megjövetelét. De mikor az elmúlt gyertyaszentelő Boldogasszony napján gyűlésünkben lettünk volna Thordán, megértettük vala nyilván romai királynak leveléből, hogy míg a mi atyánkiai ő hozzája feljutottanak volna, még azelőtt régen megvitték volna a királynak az instructio mássát; melyet mikor király megértett volna, parancsolt vala azon levelében püspök és a két vajda uraknak, hogy az indulatot, kit mi az Istennek kegyelmességéből megmaradásunkra lennie nem csak értünk, de ugyan látjuk is, minden módon, minden úton és minden erejekkel közöttünk lenyomják és biztassanak bennünket azzal, hogy a király szüntelen oratorit bocsátaná a hatalmas császárhoz a békesség dolgából. De azon gyűlésbe hozták vala a hatalmas császár levelét is, kiből jelenti vala ő felsége: hogy ez országot és Magyarországot a mi kegyelmes urunk gyermekének, a János király fiának adta volna örök birodalmul, és int vala arra, hogy ötlet tulajdon erőnkkel közinkbe béhoznók; mert ha nem mivelhők, rettenetesképpen büntetne meg minnyájan, — ezt is írja vala, hogyha romai király másképpen magyarázná a dolgot minékünk, csak az ő császári beszédét hinnők ebben, mert soha a romai királynak ez országban és Magyarországon csak egy marok poron sem hagyta

birodalmát. Egybe vetvén mi a két fejedelem leveleit, nyilván megismerők: hogy romai király afféle reménység alatt minket az utolsó veszedelemre akar vinnie, és atyánkiai által is nem téssen minékünk más választ. Ez okból kényszerítettünk a hatalmas császár parancsolatjából Petrovich Péter uramat közinkbe béhinunk. Püspök uram és Dobó István uram szinte igen értik azt mint mi; mert akkori articulusunkat is ő kegyelmeknek megküldöttünk vala követ atyánkiai által. Azért ez okból nem tartozunk romai királytól a követséget megvárunk; mert ha mi azt vártuk volna, eddig is elvesztünk volna, a mint a hatalmas császár izeni népének kész voltát a mi büntetésünkre, kit nyilván is tudunk. Ha mi királynak a feljül megmondott levelét nem érthettük volna is, de im mostan is mind romai király s mind Dobó István uram okot adnak arra, hogy atyánkiai a válaszszaal ne várjuk királytól; mert mostan is e jelenvaló gyűlésünkben Dobó István uram sok főszemélyeknek romai király leveleit és ő magát is küldötte, kikben király ilyenképpen ír mindeneknek, hogy: „Értette volna azt ő felsége, hogy az országbeliek vásárhelyi közönséges gyűlésünkben ő felsége méltósága ellen való vegzést töttünk volna; várnók kíváncsoképpen ez országbéli követ atyánkiai, kiknek Ferdinánd király viszontag felelhetne olyakat, melyekkel mindeneknek elméjüket a gonosz tanácstól elfordítaná és megerősitené az ő magának való hitben; és arra inti a mi atyánkiai, hogy nemcsak ő magok maradjanak meg az ő hívsége mellett, hanem atyjokiai is és barátjokat arra intsék mind közönségesen s mind egyenként, minden úton és minden módon — a mint nekik alkalmasabbnak láttatik — hogy az ő hozzája való hívségbe megtartsák, és mindeneknek adják eleiben, hogy nagy méltatlan dolog, a kik királyoktól és fejedelmektől — kiknek egyszer magokat kötelezték — elszakadnak, és mind ebből, mind az új dolognak indításából nagy veszedelem következhetik, miért hogy nyilván vagyon mindenkéül, mennyire bizhassanak a török segítségével is, minémü veszedelmek gyöttrik azokat, a kik török igájába ejtik magokat. Ezeknek utánna írja ezt is romai király: biznék Istennek jóvoltában, hogy mind a török császárral, mind királyné asszonnal megbékélhetnék, kikkel most is igen szorgalmatosan tractálnak.“ Dobó István uram is ezek mellé inti atyánkiai, azt írván nekik: „,,hogy romai király ő felsége kíváltképpen való bölcsességéből

megértette volna, hogy az vásárhelyi gyűlésünkben való articulások az országnak mely igen veszedelmesek volnának, melyeket romai király mint kegyes (atya) király minden módon el akarná távoztatni; azért mikor bizott volna efféle atyánkfiai hiteken és tökéletességekben, ez okból irt volna nekik király leveleket, mely leveleiben megjelentené az ilyen atyánkfiaihoz való királyi kegyességét. Azért ő is kérné őket: hogy megtekintvén királynak ő hozzájuk való nagy kegyességét, az új dologtól megszűnnének és a romai király hívségében megmaradnának; mert a mi most lenne, nem lenne annyira király ellen, mint Isten ellen és az ő szerzése ellen; mert tartoznánk nemcsak a jámbor fejedelmeknek, de még a gonoszoknak engednünk.*** Ez summája mind az romai király levelének, mind a Dobó István uraménak. Mely levelekből nyilván megtetszik, hogy régen választótt a király az instructiora; noha nyilván írja az ország végezéseit, mindazonáltal azt írja, hogy atyánkfiai felmenetelét kívánatosképpen várja, nem azért, hogy az mi könyörgésünkre kívánatos választ tenne országul minékünk, hanem azért, hogy a dologról — kit remélünk megmaradásunknak lenni — minnyájunknak elméjét*) elfordithassa. Ezt írja, melylyel bizonyoságot téshen, hogy a soha ő tölle nem lészen. Második részében levelének király inti atyánkfiait arra: mindeneknek azt vessék elejekben, mely nagy méltatlan dolog légyen embernek fejedelmétől és királyától elszakadni, kinek egyszer ember hittel kötelezte volna magát. Valljuk azt úgy lennie; de mi esmérjük fejedelmünknek és királyunknak a mi urunk gyermekét, a János király fiát, kinek országul hittel köteleztük vala magunkat, kit az önnön oltalom szolgálja által fosztotta meg romai király ez országtól — nem mi akaratunkból. Azért a mi urunk gyermekét — ki természet szerint való urunk, és ki az ajtón jött vala,**) — — — bé a birodalomra — esmérjük urunknak és királyunknak lenni. Harmadik részében király levelének írja azt, hogy az új dolognak indításából nagy veszedelem következne azokra, kik a török segítségével biznának és a török igájába adnák magokat. A hatalmas török császár azelőtt is nem azt kívánta mitőlünk, mostan is nem azt kívánja, hogy az ő

*) Egy más példányban: elméjüket. **) Egy más példányban: nem másunkat hagott vala.

birodalma úgy légyen miközöttünk, mint afféle országiban, kibent török lakik, hanem kíván engedelmességet a mi urunk gyermekének neve alatt; azt kívánja, hogy ezt esmérjük fejedelmünknek és királyunknak lennie; ő nékie úgy engedjünk, mint tartozunk urunknak, királyunknak engedni, ezt pedig hogy a mi erőnkkel ne az ő segítségével hozzuk bé egyenlő akarat. Nagy dolog, hogy romai király minket igen rettent a török császárnak való engedelemtől, nem veszi ő felsége eszébe, hogy Isten minékünk is szemet, fület és értelmet adott; látjuk nyilván az önnön leveléből, hogy mindenek felett a megmaradás dolgában csak a hatalmas császártól való békességet kívánja és várja; mert ezen levélben írta azt, hogy a békesség dolgában szorgalmatosan törekednék mind császárnál s mind királyné aszszonynál, kikhez szüntelen oratorit küldöze.**) Nem értjük soha az okát, miért mivel romai király azt, hogy minket annak hitelétől tilt meg, a mit önnön maga régen meghitt: hogy ez országnak csak úgy lehet megmaradása, ha az hatalmas török császár békességet téshen vélle. Ime nekünk Istennek kegyelmességéből adja azt a hatalmas császár, még sem akarja király ő felsége hogy azt elvegyük; ő felsége pedig kívánja, de nem adják. Mi sem a romai király ő felsége leveléből, sem a Dobó Istvánéból, sem a püspök úr cselekedetéből nem érthetjük, sem nem vehetünk egyebet, hanem csak azt, hogy még is a nyomorult magyar nemzetet kétfelé szakaszszák, és eképpen való egyenetlenségéből elveszszünk — mint az elmúlt esztendőben is mohácsi veszedelem után, a kétfelé szakadás után — kinek romai király vala oka — nagy sok magyar vér ontaték ki egymás között. Annakokáért mind a feljül megmondott okokból ez máj napon a mi urunk gyermekét, a János király fiát vettük magunk fejedelmül***) és királyul egyenlő akaratból, kinek az ő méltósága szerint minden hívséggel mint urunknak leszünk, vagyunk is.

De miglen ő felségét mind aszszonyunkkal ő felségével egyetemben méltósága szerint közinkbe béhozhatjuk: ő felsége képében tesszszük Petrovich Péter urunkat, kinek minden birodalmat — a királyi méltósághoz illendőket — kezében eresztünk mind városos-

*) Egy más példányban: küldözi. **) Egy más példányban: fejedelmül és királyul.

kon, várakon, falakon, sóbányákon, arany- és ezüsbányákon, harminczadokon és mindeneknek jószágokon, mind egyházi renden való személyeken, és mind egyéb rendbéli embereken, kik az ország végeztése szerént ez mostani gyűlésben véllünk nem akarnak lenni, és a kik mátol fogva ötöd napiglan veniam-ra nem akarnak térnie. De efféle személyeknek jószágok elfoglaltatásának idején más attyokfiai részek el ne foglaltassanak. Petrovich uram ő nagysága tegyen mindenütt tisztartókat és vármegyéken való ispányokat — törvényt is ő nagysága szolgáltatson.

A minémü dözma búzák, borok és egyebek vagynak ez országban romai király és püspök uram számára, ezeket is elfoglaltassa Locumten(en)s uram.

A mely népeket országul a megmaradásnak okáért tartottunk, ezeknek is birodalma Locumtenens uram kezében leszen, kinek fizetésére ezután ő kegyelme viseljen gondot.

Ha valamely atyánkfiak közülünk a szolgálaton nem akar maradni, fizessen azoknak, a kik jóakarattól akarnak ő felségének és az országnak szolgálni; a kikre pedig a népnek fizetésére való pénzt biztuk vala, ő kegyelme Locumtenens uram vétessen számot tőlök; kik tartoznak számot adni, és ha valami fogyatkozás leszen a pénzben, vagy ezektől, vagy pedig akár kiktől az országbeli attyokfiaktól, fizettesse ő kegyelme meg véllék.

Ha ennekutánna Ferdinánd romai király levelét, vagy utánna való urakét hordozandják ez országban, vagy városokban, vagy egyéb személyekhez, tartozzanak afféle atyánkfiak, kiknek a leveleket viszik, a levélvivőt hitetlenségnek alatta megfogni, és mind a levelekkel egyetemben felszakasztatlan Locumtenens uram kezében hoznia.

Miérthogy Locumtenens uram azt kívánja, az ország szüksége is ezent mutatja, hogy Helytartó uram mellett mindenik nemzetből válogatott személyek legyenek tanácsra: azért a nemesség közül választottuk Patóczi Boldisárt és Forró Miklóst, a székelyek közül Kornis Miklóst és Andrási Mártont, a szászok közül Haller Pétert, a szebeni polgármestert és Benkner Jánost, a brassai bírót.

Egy néhány atyánkfiat látjuk, hogy vakmerőségre vetették magokat, nem akarnak az ország megmaradásában véllünk egyetérteni, kiknek megbüntetésére szükség álgynak jelenvaló volta. Azért azt végeztük, hogy a mennyi álgynak szükségesek ezeknek

megbüntetésére, mind szerszámokkal a városokból kihozassanak; mely szükség elvégezödvén, ismét bévigyék a városokba mind szerszámokkal egyetemben.

Végeztük: hogy püspök uramhoz és Dobó István uramhoz követeket küldjünk; a követek: Gyerőffi Mihály, Mihálcz Ferencz és a szászsebesi királybíró — püspök uramat intsek arra, hogy a mint ennekelötte is ígérte magát, hogy megmaradásunkban egyetért véllünk, értsen egyet ő kegyelme, mind a várost és mind a várakat adja Locumtenens uram kezébe, vagy az országbeli követ atyánkfiak kezébe; maradjon meg köztünk, készek vagyunk ő kegyelméért mind ő felségénél, mind Locumtenens uramnál törekednünk. Ha mivel ő kegyelme, jó, ha nem, menjen ki belőlök békességgel mind marháival egyetemben; mert ennekutánna nem tudjuk, lesz-e ő kegyelmének békességes kimenetele avagy nem?

Továbbá értjük azt, hogy a Ferencz doctor atyafiai háborgatja a völgyesiekkel (?) püspök uram még is valami 300 forintért; azért végeztük: hogy ennekutánna a Ferencz doctor atyafiainak ebből mentségek legyen, senki érette ne háborgassa őket.

Látjuk mi magunk országul, mennyi sok szüksége legyen ez országnak; azért a nemesség ígért minden rótt kaputól 99 pénzt; a székely uraim ő közüllök a faluktól — kinek hat forintot érő lábos barmok vagyon — egy-egy forintot; a szász uraim Locumtenens urammal végeznek — ők is egyenlő terhet akarnak viselni a két nemzettel.

Az ítélőmester dolgából ez végeztetett: hogy legyen szakasztott jövedelme, a levelek árát a király fia tárházába szolgáltatassák, a mester vegye meg a pecsétet — azelőttvaló vajda urunknak ne pecsételjen véllé. Azt is végeztük, hogy egy levéltől is ne vehessenek többet 12 forintnál. A székely uraim azt mondják, hogy az ő sententia-levelek nem ment feljebb három forintnál; mostan is azt végeztük, hogy azt adják érte.

A magyarországiak a barmot innen ki ne vihessék: se lovat, se bört, se sarut, hanem ez országbeli kereskedő népek vehessenek barmot csak a sokadalomban, a bört is csak azok vihessék ki, a barmot is; de sarut és egyéb szíjszerszámot ezek se vihessenek.

Locumtenens uram a tanácssal végezzen, szabjon árot minden marhának; a városokba is hagyja meg a bírának: legyen

gondjok reája, hogy a marhák úgy adassanak a mint szabott ára léssen. Minden városokban a húst a mészárosok fonttal tartozzanak árulni; ha ezekre a bírák reá nem gondolnának, Locumtenens uramat ha valakik megtalálják felölle, ő kegyelme a bírakat megbüntesse.

Valami restantiák vagynak ez országban, az utolsó 99 pénz adó restantiáján kívül — kit az ország népe tartására végeztünk vala — és a 8 pénz adó felett — a követek költségére mely szerzett vala — leszálljanak; de a mi restantiát felvettenek akár az ispányok, akár egyéb pénzszedők, számadással tartozzanak Locumtenens uramnak beadnia; de a mely dézmák ez országban vagynak — Váradhoz tartozók, ha a váradi püspök a király fia hívségére tér, ezután is legyen övé; de ha nem tér, Locumtenens uram arendáltassa el, azonképpen a püspök dézmáját is ő kegyelme arendáltassa; valami dézma árai vagynak ez országbeli nemzetek között, mind leszálljanak.

(Gr. Kemény J. gyűjteményéből)

II.

II. János (Zsigmond) választott király alatt 1562 hozott törvényczikkek.

(Anno 1562 die 20-a junii, in Civitate Segesvár.)

Mi Második János, Isten kegyelméből Magyarországnak, Dalmatiának és Horváthországnak választott királya etc. Emlékezetére adjuk mindeneknek a kiknek illik. Nyilván vagy on mindeneknél, az elmúlt napokban az székely község: Marusvásárhelyen, Csik, Gyergyó, Kézdi, Sepsi, Orbai székbeliék miellenünk és országunknak békeességes állapotja ellen mely hirtelen nagy támadást tölttenek vala; ki ha Isten kegyelmességéből meg nem csendesül vala, félelmes vala hogy országunkra nagy veszedelem következék, és a Székelyföldre teljességgel el ne veszne; mely támadás megcsendesítésének okáért tetszett vala nekünk és tanácsunkbeli uraknak és országbeli két nemzet híveinknek, hogy szent János havának húszadik napján ide Segesvárra közönséges gyűlést tennénk, mely

gyűlésbe a székelységben lévő főnépeket és lófejeket fejenként, a község közül pedig minden székből tizenhat-tizenhat válogatott székelyeket örök hitetlenségnek alatta hivatnánk, hogy megértvén a támadásnak okait, a közönséges békeességek csendességgel való megmaradásáról végeznék. Mely gyűlésben mikor a feljebb megmondott község közül a választott személyek jelen volnának, adtak vala minden székekről nekünk supplicatio leveleket bé, kikből értettük vala: hogy a sok nyomorúságok, kételenségek és erőszakok, kiket a főnépek a községen miveltenek, a támadásnak okot adtak volna. Azért akarván efféle gonoszságnak okait eltávolítani, hogy országunkban a közönséges békeesség csendességgel megtartalmazassék, a feljöl megirt híveinkkel a békeességnek állapotját ilyenképpen rendeltetni végeztük.

Articuli super statu Dominorum sicularum Sedium: Marus, Udvarhely, Csik, Gyergyó, Sepsi, Kézdi, Orbai in Conventu generali trium Nationum Transylvaniensium die 20-a mensis junii in Civitate Segesvariensi ex mandato et deliberatione Serenissimi Principis Domini Joannis Secundi Dei gratia electi Regis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. celebrato, editi, anno 1562:

Minthogy a székelyek régi szabadságokban bizván, hogy ők jószágokat, örökségeket el nem vesztenék, a király méltósága ellen és országunknak békeességes állapotja ellen sokszor feltámadának, és oly dolgokat mertenek sokszor késérteni, kikből országunkra nagy romlás következett; azért, hogy minden efféle gonoszságnak és támadásnak okai közüllünk kivettessenek, végeztük: hogy ezután valamikor ők oly dologban vétkeznének, kikből örök hitetlenség szokott következni, ők is azonképpen, mint a nemesség és országbeli több híveink örök hitetlenséggel büntetlenségek, és mind fejeket, jószágokat és örökségeket elveszeszszék, miképpen ez dologról más articulusok között országunkbeli híveinknek közönséges végzéséről articulus vagy on.

A főnépek az ő fősegekben és az lófejek az ő lófősegekben minden széken szabadon éljenek úgy mint a nemesség az ő nemességekben, és az földön lakókat, kiket jó igazsággal bírnak — úgy mint a nemesség bírják az ő jobbágyságokat — ők is jobbágyságul bírnak, kik a rovásnak idején az több községgel együtt megróttassanak.

A főnépek és lófejek minden dézmának fizetéséből kivétesse-

nek, mint a nemesség; de úgy, hogy ők is lovakkal, pánczéllal, sisakkal, paissal, kopjakkal hadakozóképpen jó móddal készen legyenek mindenkor, úgy, hogy minden lófő az ő lófőségéről, az mi parancsolatunkra és országunk szükségére, valamikor kelletendőnek, egy-egy lóval indulhassanak; kik egy holnapon az ő költségeken éljenek, azután mi nekik minden óra segítségül egy-egy forintot adatunk. A főnépek is az ő rendeknek és állapotjoknak mi-volta szerint ki három lóval, ki négygyel, ki öttel legyenek készen, jó szerrel, kiknek mi esztendőtt által egy-egy lóra nyolcz-nyolcz forintot adatunk; mikor pedig országunk szüksége kívánja és szolgálatban lesznek, két-két forintot hó pénzt adatunk nekik.

A székegy község mi szabad birodalmunk alatt legyen, kiket sem a főnépek, sem senki — akár kik legyenek — bántani ne merjék, sem semmi szolgálatra ne kényszerítsék őket. Ha kik a főnép-és lófők közül ez végezés ellen vétkeznének, a megbántott személyeknek díjakat megadják, kik az ő nyomorúságokat a királybíráknak megmondják, azok a mi Directorunknak hírré tegyék, és ezeket a Director Causarum törvényre mielőnkbe hivassa; kiket ha az törvény megsulyosít, azoknak díjoknak megfizetésére, elvett marhájoknak visszaadására, és személyekben való megbántásoknak elégtételére kényszeríttessenek.

Látjuk, hogy a közönséges békesség törvénynek folytatása nélkül csendességben meg nem maradhat; végeztük azért: hogy mind székekben, mind főszékekben a mi királybíráink, székbírák és székülők minden tizenöt-öt napon széket üljenek, törvényt szolgáltatassanak, holott a királybírák, vagy mind ketten, vagy egyik személy szerint tartozzanak jelen lenni; hogy pedig a törvénytétel méltóságosan és csendességgel legyen, minden széken tizenkét főszemélyek legyenek — törvénytudók, istenfő jámborok a főnépek és főfők közül, kik megesküdjenek, hogy minden barátságot, gyűlölséget, adományt és jutalmat hátra vetvén, az peresek között igaz törvényt szolgáltatnak; kirekesztvén mindeneket az törvénytévő helyről — az dolgokat csendesen, Isten s igazság szerint és lelkiismeretek szerint megítélik.

Mindeneknél nyilván vagyon, hogy a község a hoszsú per-folyásnak miatta el szokott fogyatkozni, és egyik székről más székre való kérdő-vétellel híjábanvaló költséget, munkát, fáradságot és

gondot kényszeríttetnek felvenni, úgy ranyira, hogy efféle kérdő-eknek egynéhány esztendeig való hordozásában elfogyatkoznak; végre látván, hogy semmiképpen nem érnek véget dolgokban, nagy károkkal kényszeríttetnek pereket veszni hagyni; mely dologban a községről kegyelmesen gondot akarván viselnünk, végeztük: hogy ha mikoron a peresek közül valamely fél meg nem elégszik a székekre való törvénytétellel, de kérdővel előbb akarja vinni, tehát a királybírák, hadnagyok és székülők minden dolgokat appellatio által és nem követek által — kiknek feledékenységekből sok fogyatkozás szokott esni — mi előnkbe bocsássák.

Legyenek a székekben esküdt notariusok, kiket vagy a peresek azon fizetéssel, melyet a követeknek munkájokért adtak, vagy egyebünnét, a mint nékiek tetszik, elégítsenek meg.

A községnek panaszkodásából értjük, hogy az mi dézmásink és az főnépek is, kik a bárányokat, süldőket, lúdfiakat meg szokták a dézmásoktól venni, azokat a szegénységen sok ideig hagyják tartani, néha kiteleltetni is a községnek nagy költségével; azért akarván a községet efféle bántásoktól is kegyelmesen könnyíteni, végeztük: hogy mikor a dézmások a bárányokat, süldőket, lúdfiakat megdézsmálják, a gazdák három holnapig tartoznak azokat tartani és gondját viselni, azután a dézmások elvegyék; kik ha erre gondot nem viselnének, ha mi kárunk nekünk esik, a dézmások magok tartozzanak megfizetni.

A dézmában pedig mind bárányokból, süldőkből, lúdfiakból és rajméhekből tizedik vétessék; a hol a tíz szám bé nem telik, a gazdák régi szokás szerint pénzül váltják meg.

Mely dézmát ha valaki magának hatalmasul megtartaná vagy belékapna, mivelhogy a dézma a mi tárházunkat nézi, kiből országunknak sok különb-különb szükségére kell takargatnunk: az mint ezelőtt is országul híveinkkel végeztük volt, az dézma dolgáért a mi Directorunk mindeneket mi előnkbe hívasson, és a dézmák dolgából mindenkoron haladék nélkül törvényt legyen.

Értettük azt is a közönséges panaszkodásból, hogy sokan a község közül szegénységeknek miatta kényszeríttetek a főnépektől házokra és egyéb örökségekre pénzt kölcsön felvenni és azokat nekik elzálogosítani; kiktől mikor meg akarnák váltani, a mennyiben zálogban vetették, azon summáért nem akarják megereszteni,

de valamennyi adó a zálogosítástól fogva volt, mind megkívánják a summával együtt. Mely dolog Isten igazságának és az világi törvénynek ellenek lévén, azért végeztük azt: hogy minden főemberek, mind egyéb rendbeliek, valakiknél afféle zálogos örökség legyen, meglévén a zálogosításnak summája, tartozzanak azt felvenni és az örökséget megbocsáttani; kit ha nem mivelnek, az affélék első székre törvényhez hivatassanak, és ha valamint jó okát nem adhatják engedetlenségeknek, a királybirák, hadnagyok és székbirák és székülők az örökösöknek afféle örökségét pénz nélkül megadják és e felett ország végzése szerint való terhen — mint a decretumban vagyon — jure maradjanak.

Azon panaszolkodásból ezt is értettük, hogy sokan vagynak az országbeli híveink közül, kik az moldovaiaknak és havasalföldieknek barmokat és egyéb marhájokat elragadozzák, kikért azok ismét az községnek barmokat és marhájokat ragadozzák el. Mivel-hogy peniglen efféle dolgokból országbeli közönséges háboruságok következnének, akarván annakokáért azt eltávoztatni: hogy minden rendbeliek afféle kapdosástól s kártételektől fejek s jószágok vesztese alatt megszünjenek — végeztetett.

A királybirák ellen való panaszolkodásokat is értettük, kik régi szokáson kívül, az kifeleltetésnek idején, az főnépekkel a község között járván, azonkívül dézmáláskor is külön-külön szokatlan fizetésekkel terhelnék őket; azért végeztük: hogy a királybirák és főnépek, mikor a község között járnak, semmivel az egy szálláson kívül ne terheltesse a községek, a dézmáláskor is a szerint; de az kiadott orvosokat, paráznákat, gyilkosokat, égetőket és az többit ország végzése szerint büntessék meg, és a ki halált érdemel, halállal, a ki verést veréssel, a többit is azonképpen büntessék; a halálra való embert semmiképpen meg ne sartzoltassák, az országnak közönséges articulussiban való büntetésnek alatta.

Azon közönséges panaszolkodásokon kívül egyenként való személyektől is a község közül sok panaszolkodások vagynak a főnépre, kiktől mondják hogy külön-külön bántásokkal, nyomorúságokkal illettettek; azért végeztük: hogy a mi róvoink, kiket mostani császár adójának újonnan való felszámolására kényszerítettünk kiküldeni székes helyekre, mindeneknek panaszolkodásokat megértsék és végire menjenek s nekünk írva hozzák, kiket

megértvén, tanácsunkbeli urakkal azt akarjuk mivelni, az mi Isten szerint és a világ szerint igaznak láttatik lenni.

Az mi adóinkban is és egyéb jövedelmeinkben sok tékozlást értettünk lenni a főnépektől és kiváltképpen a népnek ötödének felszámolásában, az melyet — végeztük — hogy azon róvoink megczirkáljanak és írva nekünk hozzák.

Továbbá az országbeli híveink — három nemzet — az hatalmas császár hadának, ki Szathmár alá az mi ellenségünknek ellene jött vala, ezer-ezer forintot, az mi hadainknak pedig — kiket ágyunkkal porunkkal, golyobisunkkal ő hozzájuk kibocsátottunk vala — fizetésére két-két ezer forintot ígértenek vala, kiket két nemzet, a nemesség és a szászság engedelmesen megadtanak, de az székelyek között a feltámadás miatt szedetlen maradott volt; azért hagytuk a mi róvoinknak, hogy a kik a három ezer forintba való fizetést meg nem adták, minden szokott birsággal kiszedjék, és nekünk a mostani császár adójával együtt bészolgáltatassák. Ezen róvók minden falukban négy jámbor személyt válasszanak, kiket megesküsenek, és hit szerint megkérdezzék tőlök: kik vették fel és kik üzték őket az hadban az elmúlt támadásnak idein?

Nyilván vagyon mindeneknél, hogy Balassa Menyhárt árultatása miatt Magyarországnak való birodalmunknak és jövedelmünknek nagy része töllünk elszakadt és a terhnek viselése, országunknak megmaradására és oltalmazására való fizetésünk nem kevesedik, sőt inkább naponként öregbedik; e mellett ez is nyilván vagyon, hogy a közsékelyeknek ellenünk való feltámadások mely nagy romlást, sok vérontást, kárvallást és nekünk országunkbeli híveinkkel együtt költséget, gondot és fáradságot szerze: azért a feljúl megmondott okokból, és hogy minden országunkban a sókamarák császároknak, királyoknak és fejedelmeknek tárházokra néznek, a Székelyföldön való sőt a mi tárházunkhoz végeztük foglaltatni, de az főnépeknek házok szükségére való sőt adatunk, mint a nemességnek régi szokás szerint só adatik.

Értettük azt is azon közönséges panaszolkodásból, hogy mikor mi valami bűne miatt elesett embernek ő közülök királyi méltóságunk szerint fejeknek, jószágoknak s marhájoknak megkegyelmeznénk, a királybirák, hadnagyok és székülők a széket elhalasztják, hogy levelünket meg ne magyaráztassuk széken, és afféle

vétkezett személyeknek a mi kegyelmünk alatt marhájukban zsákmányt tésznek és köztök felosztják; azért végeztük: hogy a széken kívül is a királybirákat, hadnagyokat, székülöket és mindeneket kiket a dolog illet, az mi levelünkkel meglehessenek és tudására adják az mi kegyelmességünket, hogy az alatt senkitől meg ne károsodjanak.

Mely articulusokat hosszu ideig való megmaradásoknak okáért pccsétünkkel megerősítettünk.

Datae in Civitate nostra SEGESVAR die vigesima mensis juny, Anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo secundo.

(Gr. Kemény József gyűjteményéből.)

III.

II. János (Zsigmond) alatt 1565. hozott törvényczikkek.

(Anno 1565 die 13 octobris, Kolos-Monostor.)

Nos, Joannes Secundus, Dei Gratia electus Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae & Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod fideles nostri Domini Regnicolae Hungari et trium Nationum Transsylvaniae exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos Articulos in Comitibus eorum Partialibus hic in Kolos-Monostor ad octavum diem hujus mensis octobris celebratis, editos, paribus votis conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos eosdem Articulos ac omnia et singula in eisdem contenta ratos et accepta habentes, clementer confirmare dignemur. Quorum quidem Articulorum tenor sequitur hoc modo:

Megértették az ő felsége hívei az ő felsége propositiójából mind maga s mind országa szükségeit, melyekbe rend szerént így viseltenek gondot tökéletesen és végeztenek rollok.

Hogy az hatalmas császár adóját mi nézi: az ő felsége hívei—az erdélyi nemesség, a régi megszámlált kapu-szám szerént, minden kaputól adnak ő felségének 99 pénzt; mely adót mindszen napjára Thordára az ő felsége pénzszedője kezéhez bé akarnak szolgáltatni.

A szász uraim is mint ő felségének alázatos hívei, egyenlő

terhek viselésére a nemes uraimmal ajánlják magokat ő felségének; azonképpen a székely uraim is.

Az hol ő felsége akar értelmet venni híveitől az indulatnak módjáról: hogy miképpen és mimódon kelljen ő felségének elmenni és kit hagyni helyébe—azt is, minémű rendtartásban hívei között országában hagyni gondviselőt? Erre az ő felsége hívei azt felelék, hogy ő felsége minden országbéli híveit esmérí személy szerént; valakikkel ő felsége parancsol ő felségével elmenni, azok elmenjenek ő felségével, és minémű módot ő felsége elejekbe ad, ahhoz tartozzanak; azonképpen Helytartót is azt válaszsza és hagyja ő felsége köztünk, a ki ő felségének tetszik.

Könyörögnek ő felségének az ő felsége hívei országúl mint kegyes fejedelemnek: hogy az minémű supplicatiokat mostan béküldöttek, ő felsége értse meg és kegyelmes választ tegyen mindenekre.

Miérthogy minden birodalmak nem csak fegyverrel, hanem törvénnyel is oltalmaztatnak: szükségnek láttatott lenni ő felsége híveinek, hogy erre is gondot viseljenek; mert történtenek ez mostani elmúlt időkben atyánkfiain ismét atyánkfiától oly bántások, kiket el nem szenvedhetnek. Végezték azért egyenlő akarattal: hogy az elmúlt szent Vincze napi gyűléstől fogva, mely Kolozsvárral szolgáltaték, ez máig napig mely violentiák és foglalások este nek volna és ennek utánna is esnének continue: dézma elvitele, jegyruha, zálogos jószág dolga, transmissiókkal egyetemben, mind a székely uraimékkal egyetemben megítéltessenek; mely ítélet kezdessék el szent Márton napján ő felsége udvarában, ha addig el nem indul; ha pedig elindul ő felsége, tehát suo modo et ordine kezdessenek. Ha kik a tábla törvényivel nem elégednek, tehát Locumtenens eleibe appellálhassák és ott vége szakadjon.

A magyarországbeli hívei is ezen könyörögnek ő felségének, hogy ő nekik is megítéltesse az continue való törvényeket, és a derék törvények az elébbeni végzett két terminusokon megítéltesse nek; ha pedig a mindenható Isten ő felsége országába csendességet adand, tehát vizkereszt-napban az derék törvények is megítéltesse nek.

Megértette az ország ő felsége izenetéből a szükségnek nagy voltát, hogy országától távollétében ne talállassanak gondviselőt-

leneknek lenni, azért végezte az nemesség: rovás szerént jószágoktól ugyan mindszen napjára adjanak húsz-húsz pénzt, ezt szedje a vármegye notariussa minden vármegyében.

Az egyik az ispányok közül a székelyekre menjen, és ha valami nemes ember gyermeke fel akarja venni a hópénzt, meglássa, és annak adjon pénzt a ki megérdemli; ha pedig úgy ki nem telnék az ezer lovas, tehát tartozzék mind az ő felsége jószágából a tisztartó, azonképpen az urak jószágából, és minden nemes ember a tizenhatoda szerént, jó szerrel való szolgáló embert, avagy oly szabadost, ki bévehető legyen és a pénzt megérdemlje, a vármegye ispánya keze alá bocsátani és attól pénzt felvenni.

Az egyházhelyi nemes személyek az oly nemes uraimmal egyetemben, a kiknek jószágokban rovás nincsen, öten egy jó szerrel való lovagot állítsanak, vagy közülök, vagy másunnan fogadják.

Könyörög az ország ő felségének, hogy ő felsége jószágából s az urakéból e zsold-pénzt bészolgáltassa, és senki ebből exemptus ne lehessen, és az ispányoknak hatalom adassék mindennemű per opportuna remedia bészolgáltatni.

Ugyanazon terhet viseli a székely nemzetség is—öt lófő adjon egy zsoldost a község fizetése mellé.

A szászok pedig adnak ezer darabontra való pénzt, mely pénzt fizessenek az ő felsége darabontinak, kik ő felsége várai kívül itthon országában maradnak; ha mi héja lenne az ezer darabontnak, felépítsék a hadnagyok és erre való gondviselők.

A király ő felsége serege készen legyen, vásárral éljen, ne essék senki jószágának kára miattok.

A nemesség hadának helye legyen Kolozsvár, a székelység népének Székelyvásárhely, a szászok darabontinak Besztercze.

E felett pedig a nemesség és a székelység között való főnép és lófő fejenként készen legyenek.

A szászok régi szokások szerént—tudniillik három ezer emberrel, valahová a szükség mutatja—Locumtenens uram parancsolatja szerént felkeljenek és oda menjenek, a hová szükség leszen.

Nos igitur humili supplicatione praefatorum. &

Datum in Kolos-Monostor 13-a die mensis praedicti octobris anno Domini 1565.

(A Bruckenthal-könyvtárbeli eredetiből.)

IV.

II. János (Zsigmond) alatt 1566-n hozott törvényczikkek.

(Anno 1566 die 30-a novembris, Cibinii.)

Nos Joannes Secundus, Dei Gratia electus Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae & Significamus tenore praesentium, quibus expedit universis: Quod fideles nostri Domini Regnicolae Hungariae, et trium Nationum Transsylvaniensium exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos in Comitibus eorum partialibus, in hac Civitate nostra Cibiniensi, ad festum beati Andraee Apostoli proxime transactum, ex mandato nostro celebratis, communibus eorundem votis editos et conclusos tenoris infrascripti, supplicantes nobis humillime: ut nos eosdem articulos per omnia ratos, gratos et acceptos habentes, clementer confirmare dignemur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur hoc modo.

Megértették a felséged országbeli hívei felséged izenetéből, hogy mikor bizonynyal megértette volna felséged a vén császár halálát, mindjárást jámbor híveinek, tanácsbelieknek érteniek adta volna, kikkel egyetemben szükséges dolognak láttatott volna lenni, hogy felséged az ifju császárhoz, kire az atyja birodalma, tanácsa, hada és tárháza éppen maradott volna, főembereit bocsássa; de minnekelőtte az*) felséged emberi oda jutottanak volna, már annnekelőtte a császár főcsauzzát levelével felségedhez bocsátotta volna, ki által ígerte volna felségednek és országának azon jóakarátját és oltalmát, melylyel az ő atyja ennekelőtte volt, mely levelet felséged nekünk küldvén, azokat megértettük.

Felséged e mellett adja előnkbe most is, a mint ennekelőtte Tokaj alatt előnkbe adta volt, hogy szükség volna az új császár portáját főemberi által meglelni, a császárhoz, basákhöz és egyéb főurakhoz illendő ajándékokkal, mert az adó bévitelének ideje eljött volna.

Mindezekből érte az ország felséged mi reánk és a szegény házára való szorgalmatos gondviselését, kikért mi felségednek holtunkig való hívségünket alázatosan ajánljuk, és könyörgünk felséged-

*) Némely példányban: az te felséged.

nek, hogy a rollánk való gondviseléséről ne szünjék meg, hanem kövesse felséged a felséged atyjának és anyjának a mi kegyelmes fejedelmünknek nyomdokait, kiknek az hatalmas császárral szövetségek volt, és Isten után ezzel oltalmazták e szegény nyomorult magyar nemzetet. Kiket kellessék penig és hány személyt felségednek a követségre választani, felséged kezében vagyon; felséged ismeri híveit ki-kik mire való legyen, felséged válaszsza azokat, a kik tetszenek. De a felséged hívei könyörögnek felségednek alázatosan, hogy míg a felséged követi oda járnak, legyen felségednek kegyelmes gondviselése, hogy az haza oltalmában valami fogyatkozás ne essék.

Miért hogy nem kissebb gondal birattatik az ország törvény-nyel, mint szinte fegyverrel: azért végeztetett egyenlő akarattal az országtól, hogy a közönséges pereknek ítéleti, törvény szolgáltatása kezdessék a nemességnek magyarországbeli nemes urainkkal, atyáinkfiaival egyetemben ez jövődő szent György nap után nyolczad nappal, és tartson negyven napig; de az ítélőmesterek serieszt írjanak, kiből személyválogatás nélkül ítéljenek.

A székely uraim terminussa kezdessék szent János havának első napján, ítéltessek harmincz napig.

A második terminussa a nemességnek a magyarországbeli atyáinkfiaival egyetemben kezdessék szent Lukács evangélista napján, ítéltessek szent András apostol napig.

Annakutánna a székely uraim terminussa kezdessék vizkereszt napján, ítéltessek harmincz napig.

Ezenképpen esztendőkről esztendőkre ilyen rendtartással ítéltesse a terminusokon minden rendbeliek törvényei.

De miért hogy ő felségét sokfelől panaszolkodó atyáinkfiai rajtok lett nyomorúságok és különb-különb hatalmak felől találják: azoknak eltávoztatásáért szükségesnek láttatott lenni, hogy az hadnak kezdetétől fogva minden factumok, hatalmak, tisztesség és tútelák dolgai, transmissiók s egyéb dolgok — mindenek kik continue szoktanak ítélteni — megítéltesse.

A mi az hadakozás dolgát nézi: végeztetett, hogy a kik az hadban megsebesednek avagy meghalnak, ne tartozzanak idő előtt mást állatni helyekbe, se nemes ember, sem székely, se a szász uraim. De az betegek búcsut vevén ő felségétől, ha haza kereked-

hetnek, az ilyenek tartozzanak helyekbe jó hadakozó szerszámmal mást állatni; de a kik ott az hadban betegen feküsznek, erre ne kényszeritessenek.

A szolgák állapotjáról ez végeztetett: hogy minden úr és minden egyéb nemes ember gyermeke tartozzék az előbbeni articulus tartása szerint, ő magáért képebeli embert jó hadakozó szerszámmal és zsoldossát az vármegye zászlója alá — a melyben háza vagyon — állatni.

A hadak szükségére való éléshordásról végeztetett: hogy ő felsége híveit a mennyire lehet megkémélje, de ha oly szüksége kényszeríti, ő felsége szoll híveivel, és az időhöz képest megkéméli híveit.

A sereges uraim a nemesség jószágán ne éljenek — ez végeztetett — hanem bizonyos helyeken, a hol ő felsége és az ország szüksége kívánja, ott legyenek és pénzekben éljenek.

Az arendator és az utánna való szolgák, kik az ő felsége dézmáját takartatják és takartatták, megfizessenek azoknak, kik a dézmát bétakarták és jövődőben is bétakarják, az szokás szerint tudniillik minden tíz kalongya gabonából egy kalongyát adjanak nekik.

A bárány és méh dézmáról végeztetett, hogy az ő felsége arendatora a bárány dézmát pünkösdben szedje fel.

A méheket pedig szent Bertalan napban — a mint a régi szokás volt.

A Fogarásföldén lakókról és az ő módjokról, így végeztetett: hogy a minémű törvények és régi szokások volt, egymás ellen ő köztök a törvény dolgában ennekutánna is bátor úgy legyen; de a mely dolgok külső emberek és fogarásföldi emberek között történnek lenni, azokról ő felsége oly módot rendel, hogy nem lészen senkinek panaszsa felölle.

Azonképpen a latroknak kergetéséről is és pereknek transmissioval a tisztartóktól elbocsáttatása felől oly rendelést téssen ő felsége, kivel az ő felsége hívei nem bántatnak.

A latrok kergetéséről így végeztetett az országtól: hogy az előbbeni articulusok minden rendiben, czikkelyében meg ne sértesse, hanem az kiadott latrokat azon regestrumokkal kergethessék és megbüntethessék. Az bűnben esteknek — kik ő felségétől gratiát kérnek — ő felsége megmérésli, az vétkeihez képest: kiknek adjon gratiát és kinek ne.

Hogy a kergetésnek és büntetésnek ereje inkább megtartás-sék, végeztetett egyenlő akarattal: hogy minden rendiben, czik-kelyeiben az ezelőttvaló articulusok szerént mind a nemesség, szé-kelység és százság között a gonosztévők kergettessenek. Azon-képpen magyarországbeli birodalmában is ő felsége parancsolja meg a vármegyék ispányinak, hogy az országnak rendelése szerént ott is kergessék az efféle gonosztévő latrokat. A Fogarasföldön va-ló gonosztévőknek is büntetésekben jó rendtartást szeresztet ő felsége.

Ez dolognak erősb voltáért végeztetett ez: hogy a Székely-földön minden székeken való királybirák megesküdjenek, miképpen az vármegyékben való ispányok, hogy mind az ítélet dolgában, mind az latroknak kergetésében nem kedvezvén senkinek, igazán cse-lekednek, kik mellé a latrok kergetése dolgában minden széken vá-lasztassanak négy jámbor személyek — ezek is erre hitesek le-gyenek.

A czirkálóknak ispány urammal és a királybirákkal egyetem-ben való költségekre ez végeztetett: hogy minden faluknak bírāja rovás szerént minden kaputól két-két pénzt szedjen és adja a no-tarius kezébe, ki regestrum szerént szedje bé és költse az ő szük-ségekre.

Miért hogy az ország emlékezik erről is, hogy articulusba irat-ták ezt: hogy valaki vagy nemes ember, vagy székely, vagy szász, avagy egyéb rendbeli tisztartók latroknak pártját fogná avagy el-eresztené, vagy egyéb akár micsoda módon oltalmazná őket, azon büntetéssel büntetessék, mint szintén a latrok, sőt még feljebb akasztassanak, mint latroknak gazdái — mostan is ezen végeztetett. Ugyan ezen rendtartás tartassék az ő felsége várai tartományiban is és a nemesség között való jószágiban, hogy a tisztartók latrokat sohol ne mérészeljenek megsacszoltni.

Miért hogy ő felségének hadai alatt, sőt egyéb időkben is a nemesség jobbágyi elszöktenek külön-külön helyekre, de jelesb-ken a kamarahelyekre; történtek ilyen dolgok is, hogy éjnek vesz-tegségében nemes embereknek házokra mentek a sóvágók fegyve-res kézzel, ezalatt így vitték el a jobbágyokat hatalommal. Ezek ellen végeztetett: hogy az elszökött jobbágyokat közönséges gyű-lésekben való végezések szerént, articulusoknak erejével megkér-jenek; a hol megtalálthatnak, ha meg nem adattatnának, azon

poenával büntetessenek azok, a kik meg nem adnák, az mely az articulusokban nyilván vagyon.

Ha efféle házra való küldéseket, hatalmakat a kamaraispányok mivellették vagy mivellettik, és akár miféle tisztartók hivattassa-nak parancsolattal az ő felsége táblájára, és a mit érdemelnek tör-vény szerént, úgy büntetessenek mindenkor; az alattokvalók felől pedig az birákkal az kamaraispányok vagy egyéb tisztartók mind-járást törvényt tegyenek a panaszolkodónak, és a melyik fél nem igazolná az ő tették törvényt, bocsássák transmissioval az ő felsé-gé táblájára jobb ítéletnek okaért.

Miért hogy az Úr Istennek irgalmasságából itt Erdélyben búza és egyéb vásárra viendő marha — bortul megválva — bővebben vagyon hogysen mint Magyarországbán, végeztetett ez: hogy mind búza és mindenféle barom, tudniillik: ökrök, ünőbarmok, ménes kocsolák — hím lovaktól és csödöröktől megválva — kivi-tessenek mindenfelé addig, mig a felöll más végeztetik.

Nyilván vagyon, hogy ennekelőtte is végeztetett vala az tor-dai gyűlésben, hogy a két nemzetnek, nemességnek és székely-ségnek szükségnek idején minden városokban tisztességes szállás adattassék, és mindenfelé élések és borok bébocsáttassanak az ő magok szükségekre; most is azonképpen végeztetett azon dologról — és ha mikor házakhoz vissza viszik borokat, a város kapujában minden hordó bortól tíz-tíz pénzt adjanak.

Ezen végeztetett a magyarországi nemességnek is élésekkel Váradba való bémenetelekről és kijöveletelekről; de az bévitt boro-kat se ott künn Váradon, se pedig az országban való városokban ki ne árulhassák.

Miképpen az erdélyi nemességnek az harminczad fizetéstől szabadság engedtetett, a kik Erdélyből élést vagy valamely marhát kereskedésre ki nem visznek; azonképpen az magyarországbeli ne-mességnek is szabadság engedtetett az harminczad fizetéstől, a kik Magyarországból bort és egyéb marhát kereskedésnek okaért bé nem hoznak, avagy ha az ő felsége birodalmából ki nem viszik más birodalomba. De ha magyarországi nemes ember bort hordóstól más-nak ad, annak harminczadja megadassék.

A religio dolgáról végeztetett volt ezelőtt is egyenlő akarat-tal: megtekintvén, hogy mindeneknek felette minden keresztyének-

nek isteni dolgot kelljen szemek előtt viselni, hogy ezelőttvaló articulások tartása szerint az evangelium prédikálása semmire nemzet között meg ne háboríttassék, és az Isten tisztessége nevedése meg ne bántassék, sőt inkább minden bálványozások és Isten ellen való káromlások közülünk kitisztíttassanak és megszűnjenek — most is azért újabban végeztetett: hogy ez birodalomban minden nemzetség közül efféle bálványozások kitöröltessenek és az Istennek ígéje szabadon hirdettessék, kiváltképpen pedig az oláhok közül, kiknek pásztori vakok lévén, vakokat vezetnek, és eképpen mind magokat, mind a szegény községet veszedelembé vitték.

Azoknak a kik az igazságnak engedni nem akarnak, ő felsége parancsolatja, hogy György püspökkel, superintendenssel a bibliából megvetekedjenek és az igazságnak értelmére menjenek; kik ha úgy is a megismert igazságnak helyet nem adnának, eltávoztassanak, — vagy oláh püspök, vagy papok, vagy kalugyerek lesznek — és mindenek csak egy választott püspökhöz, György superintendenshez és az ő tőle választott papokhoz hallgassanak. A kik pedig ezeket meg háborítanak, hitelenségnek poenájával büntetessenek.

Az Újvárnak építtését miért hogy urunk ő felsége magára vette, azonképpen Szászsebesnek is építtésének negyedrészt magára vette: mely építtésnek hamarábban való véghezmenéséért az nemesség kapuszám szerint ad 25 pénzt ez jövőendő purification napjára, kinek gondviselője, kisedője leszen Dècei Pál.

A székelyek is ezen terhet viselik — ő közöttök leszen Kornis Mihály.

A szászok is ezen terhet viseli — ők is közöttök főembert választanak ezek mellé.

A mely nemes embernek jobbágyi vagynak, de nincsenek a rováson, efféle nemes személyek ötven-ötven pénzt adjanak az épületre, az egy ház helyü nemes emberek pedig, kiknek jobbágyok nincsen, azok adjanak 25-25 pénzt ezen épületre. Ez nemes embereknek számlálásokat hagytuk az vármegyék ispányira és az főszolgabírákra, hogy jól végére menjenek, és ezek közül senkit ki ne hagyjanak, kiknek neveket regestrumban az pénzszedők kezébe adjanak.

Ez is végeztetett egyenlő akarattal: hogy az váradi káptalan helyébe, miért hogy azok megrontattanak az ő bálványozásoknak okáért,

ez dologért a nemességnek igazsága meg ne fogyatkozzék, sőt ez Erdélyországnak módjához képest tartassék más két pap: Kanisai János és Foris pap, kik most is ugyan ottan Váradon vagynak. Ezek mellé választassék egy jámbor tudós és tökéletes nemes ember, az vármegye notariussával egyetemben, kik az leveleket őrizték, oltalmazták, és minden levél keresésnek, kiadásának és törvény szerint való executioknak az ő felsége parancsolatjára gondját viseljék, és önnön pecsétjek alatt ő felségének minden dolgokat híven megírjanak. De privilegiumok kiadása az ő felsége cancellariájára tartassék, kiknek ő felsége az levelek váltásán kívül is esztendőnként fizetést teszen, és őket megelégteti.

Nos itaque praemissa supplicatione Dominorum &.

Datum in Civitate nostra praedicta Cibiniensi Feria sexta, in festo videlicet beatae Lucia virginis, Anno Domini 1566.

Lecta mpr.

(A Bruckenthal-könyvtárbeli eredetiből.)

Acta mpr.

EREDETIÖKIRATOK.

I.

Ráduly vajda levele (Bethlen Istvánhoz. *)

*Illustrissime ac Magnif. Dne Amice et Vicine nobis honorande!
Servitior meor. paratiss. Commdaonem.*

A szent Isten nagyságodat kívánsága szerént minden jókkal áldja meg.

Tegnapi napon u. m. 8 octobris érkezék hírünk a moldovai állapot felől, melyet mindjárt akartunk értésére adni nagyságodnak. A lengyel tábor már egynéhány időtől fogva sánczba hevervén, várták az utánok jövő segítséget mindennap; a Szkender basa táborra is a tatárokkal együtt napról napra gyűlvén, a telet is közel lenni és alkalmatosságokat is a dologban látván, nem akarták az időt mulatni, hanem rámentek a lengyel táborra, és kiverték a sánczból őket. Csak Isten mondhatja, micsoda nagy veszedelmek esett, úgy annyira, hogy igen kevesen szaladtak el. A főrendek sokan rabbá estek. Sulkóczki a harczon elveszett, a fejét a portára küldte a basa, melyet országunkon által vivén, Flocz nevű városunkban emberink szemekkel látták. Konczkit, Balabánt és a régi cancellarius fiát elfogták több főrendekkel együtt. Ezutánvaló állapotokat is ennekutánna megértvén, nagyságodnak értésére akarjuk adni. Az ottan való állapotokról nagyságod minket is tudósítson, megszólaljuk nagyságodnak. Tartsa meg Isten nagyságodat jó egészségbe. Datum in oppido no. Tergovist, die 29-a octob. Anno 1620.

Illustriss. ac Mag. Dnis vestrae

amicus et vicinus benevolus servitor. paratiss.

Radulus Vajvoda.

(A k. fejérvári könyvtárbeli egykoru másolat után.)

*) A levél megszólításából és modorából következtetem; mivel azon egykoru másolatból, mely után adom, a czímirat kimaradt.

II.

Thurzó Imre levele Péchy Simon erdélyi cancellarius és hainburgi fejedelmi követhöz.

Spectabilis ac Magnifice Domine Domine et Pater summo cultu filialis observantiae proseguende!

A kegyelmed 26 marty Hainburgból költ levele, melyben kegyelmed a maga atyai jóakarátját declarálja hozzám, mind az maga s mind a közönséges securitasnak s bátorságos megmaradásunknak reménységével élesztvén és táplálván sok boszus gondoknak hajjai között megepedt elmémet, ugyan megújítja s vigasztala. Mert a mint kegyelmed megérthette Bornemisza nevű szolgálótól kegyelmednek íratott levelemből, (melyet válaszul irtam kegyelmednek előbbeni hozzám írott levelére), egyedül csak az szent, állhatatos és bátorságos sinceritásból álló (sine fuco sine fraude) békességet desiderálok, svadeálok és nagy ohajtván várom s kívánom; melyről nagy reménységet is vehetnék ez utolsóbb kegyelmed leveléből: ha az generalis amnestia, acceptált conditiók effectuálása, gravaminák tollálása és az postulatumok complánálása, sőt a generalis armorum suspensionak securitasa affugeálna — praevia contentatione Sere-nissimi Regis nostri — az kegyelmetek resolutioibul. De a mint vehetem eszembe a kegyelmed leveléből édes apám uram, majd ugyan megkezd hűlni bennem e jó reménységnek tüze. A mely levelet kegyelmed irt urunknak utolszor, láttam, olvastam; ugyan elálmélokodtam rajta, mely igen alienálja magátul császár a státusokat. Ha nem leszen a generalis amnestia, hanem csak indefinite comprehendáltatik a Diplomában — amabo quae securitas! Ha is megintem az egyszer acceptált conditióknak effectuálásáról való declaratio kihagyattatik — quae, per Deum! libertatum ampliatio! Pacem omnes volumus, sed tutam, sed securam et talem, quae non vindictam, sed clementiam et concordiam sincerissime spiret; secus si fieri debet, ego quidem (et spero mecum omnes boni cives patriae) honestam mortem servituti et quotidianae morti audacter et intrepide praepono. Elegi mihi potius honeste mori semel, quam mortem timere in horas, quod ipsum morte ipsa peius esset — semel, quam semper. Ha azért e békesség cum securitate végben megyen: et patria et ego

et omnes boni cives patriae sokkal tartozunk kegyelmednek, s bizony uram, bizony praestáljuk is. De ha nem — patientia! Bizony így is isten nem hagy bennünket. Isten éltesse kegyelmedet és tegye szerencsésé a kegyelmednek sok foglalatosságait, hogy magának becsületére s mindnyájunknak örömünkre állhatatos s bátorságos békességet végezhesen kegyelmed. Datum Tyrnaviae, 29 marty Anno 1621. &.

Splis ac Magcae Dnis vestrae   Servitor filius et amicus in
aeternum addictissimus

Oldalirás: Thurzó Sztaniszló uram

bátyám kegyelmednek

szolgálatját ajánlja.

Comes Emericus Thurzó.

(A k. fejezérvári Batthányi-könyvtárban levő eredetiből.)

III.

Ugyanannak ugyanahoz írott levele.

Spectabilis ac Mgce Domine amice, tanquam Pater observandissime! Salutem et Servitiorum paratissim. Commem.

Az elmúlt aprilis havának huszonhatodik napján Körmöczbányáról irt kegyelmed levelét énnekem megadák. Kegyelmednek vévén ebből is hozzám való atyai jóakarátját eszembe, hogy a tractatusnak állapotja felől bizonyosítani nem nehezelt, kegyelmednek minden alkalmatosságbeli szolgálatommal meghálálni igyekezem. Ő felsége is *) megirta volt, mely ő felsége kegyelmességét engedje Isten hogy alázatos szolgálatommal megérdemelhessem. Mely szép progressussa vala a tractának, hogy a szép kívánatos békességet csak szintén érőben viseltük — soha nem hittem volna, hogy ily véletlenül fölbomoljan; holott ha az galliaiak nem interponálták volna magokat, a békességnek ily szép útját és módját Isten tudja csak mily nehezen tudtuk volna feltalálni.***) Az én kicsiny tetszésem sze-

*) A fejedelem, Bethlen Gábor. **) Föltalálni, miből, resolutioibul s több ily szók mutatják, hogy e tekintetben Magyarországon már a régi századokban az erdélyitől eltérő kiejtés divatozott.

rént azért, valami bizonytalan hadért avagy ugyan nagy victoriáért is a békességnek véghezvitelére talált szép útnak continuálását mi-ért köljén abscindálni és félben hagyni, a bizonyos békességnél a bizonytalan diadalt inkább választani? Holott a ki elmulatja az alkalmatosságot, viszont elmulatatik az alkalmatosságtól; s ha most teljes- ségesen abscindáljuk a békesség tractálását, úgy történhetik, hogy azután örömestractálnánk, de csak módját sem fogjuk föltalálhatni— nincsen pedig oly sokáig való hadakozás, a kinek vége békesség ne legyen. A mint azért kegyelmed maga is írja, én bizony igen dicsérem, ha kegyelmed visszamegyen, és sok fáradságát még evvel is többezni fogja. Continuálja kegyelmed édes apám uram to- vább is a tractát, talám Isten jó végét adja s az ország tudom nem hagyja háládatlanul az kegyelmed fáradságát. Ha urunk ő fölsége hadai az ellenséghez közelben szállának, bizhatnám az hadako- záshoz; de hogy mind hátrább szállnak, azt nem szeretem. Az or- szág teljesseggel megunakodik s el is pusztul, és a státusok közül is sokak ő fölségétől idegenednek — a mint volt eddig is, szabad- ságunk is pedig és religionk is periclitálni fog. Bizony azért a mint följebb is jelentém, kicsiny bosszúsáért, haragért s bizonytalan hadért az bizonyos tractát nem köllene abscindálni, mert gyakorta ártalmas az harag s annál inkább az hertelenség. Hogy azért orszá- gunk megmaradhasson s hitünk és szabadságunk is helyre állapod- hasson, magunk is el ne romoljunk és a státusoknak is kedvek és szívek urunk ő felségétől el ne idegenüljön, kegyelmedet édes apám uram még is kérem: legyen mindenképpen azon kegyelmed, hogy a tractatus continuáltassék tovább is; talám Isten jó végét adja s császárnak is szívét megszelidíti; ne öntödjék uram ennél is több körösztén vér, sőt elpusztult hazánk is épülhessen meg, hogy úgy a szép békességben Istenünket is csendes szívvel és jó lelkiösme- rettel szolgálhassuk. Hogy pedig a tractának állapotját, hogy mely karban legyen, tovább is érthessem, ne nehezteljen kegyelmed ezután is levelével gyakorta értetni. Kegyelmed ebbeli jóakarátját meg szolgálom. Kivánok, éltesse Isten sokáig jó és kedves egységbe kegyelmedet. Datum in arce Lythava, 2-a may Anno 1621.

Spect. ac Mag. Dnis vestrae   servitor et filius benevolentissimus
Comes Emericus Thurzó m.p.

Oldalvást saját kezé vellezek voltak írva:

A mit meg nem oltalmazhatunk, azt mért nem kellene resignálni bonis et cautis conditionibus? Édes apám uram, bizony valamit jure belli obtineál, annak ő praescribál conditionkat; félek attul, hogy igen biztatjuk magunkat, de bizony heven teszik alánk. Ha csak el akarjuk vesztetni, pusztítani az országot, most vagyon jó mód benne; de ha meg akarjuk tartani, az Istenre, igaz conscien- tiádra, nemzetedhez való kötelességedre, hozzám való jóakaratra obtestállak édes apám: intsed az fejedelmet magát híveivel együtt, ne periclitáltassa tovább, vagy békéljete, vagy ugyan újuljatok úgy a dologhoz, non verbis sed re ipsa, lássuk a segítséget: Superos si non potestis movere, Acheronta moveatis—agendum non cun- ctandum. Ha pedig egyikben sincs módok, sem akaratok, per mutuam sincerissimae amicitiae conjunctionem, quae nos ambos obligatissimos tenet, obtestálom kegyelmedet: tanquam amicus in re incerta amico, pater filio, medicus aegroto, confessarius confi- tenti, auxilio et consilio adesse dignetur mihi vestra Dominatio ma- gnifica; si servare me non potestis, modo ne perdatis — consilium et resolutionem cathegoricam expeto expectoque.

Alább ismét oldalvást saját kézzel ez volt írva: Ad proprias manus ex mera confidentia exaratas resignari volo.

(A k. fejevári Batthyáni-könyvtárban levő eredetiből.)

IV.

Bethlen Gábornak Dóczi István és Rimay János portai köve- tekhez saját kézzel irt levele.

Magnifice et Generose, fideles nobis dilecti!

Januariusban irt levelét kegyelmeteknek mikoron elvöttük, mi- vel semmi bizonyost akkoráig ott ben való fáradsági felöll kegyel- metek nem irhatott, noha volt volna miről kegyelmeteknek írunk, de mi is bizonyosb informatiojára várakoztunk. Ugy vagyon, hogy még 20 febr. irtunk volt kegyelmeteknek egy hoszszu levelet, mely- ben minden addig történt dolgok és állapotunk felöll bőségesen tu- dósítottuk; de az levelet el nem küldhettük volt akkor, mert az

commissarius urakat abban az levélben való irásunk szerint revocáltuk Hainburgból és serio demándáltuk, hogy vissza jöjenek; de palatinus semmiképpen vissza nem akarván jöni, teljességgel elrémülván és kétségben esván, hogy minden tractatusnak vége és nyaka szakad, obtestált igen és cancellariust vissza küldte volt hozzánk, hogy ne hivassuk vissza őket; nagy jó reménységet adván, hogy netalám császárt reá birhatják, az országot én gubernationom alatt hagyja, az törökkel is a békességet megtartják igazán. Ilyen reménységet adván, supersedeáltam volt, és azolta ez napig mind arra várakozottam — én is az Úr Istentől mivel semmit bizony lelkem idvességén kívül úgy nem kívánnék, mint pacem honestam, securam, sed non fucatum et jesuiticam. Azonban érkezék az kegyelmek örvendetes levele, melyet kegyelmed Rimay uram 5. febr. irt az hideg házban fázott kézzel; az levelet az gubernator postája 10 martý hozta kezembe, itt Posonban praesentálván, mely engemet bizonyára igen megörvendeztete egy részint. És noha késedelmesnek láttatik az császár mostani dilucidált resolutioja, mivel az mint megírtam másik levelemben, az confoederált országok az nagy erőttől, hosszu várakozásokra nem jött kedves válaszokból concipiált desperatiótól viseltetvén, Csehország az 6 megnevezett erős városokon kívül hitre meghajlottanak, Morva pedig fertelmesül és gyalázatosan elállá mellőlünk! Az tractatust is valóban igen forgatták az uraim, de nem minden punctaiban az én kívánságom szerint, hanem titkon instructioim és akaratom ellen. Az ellenség is immár — megkezdvén az üdö melegedni — inkább mozoghatnak és megelevenednek, de értvén cathgorica declaratioját az portának, hogy minket magyarokat együtt az confoederatusokkal meg akarnak oltalmazni ellenségeink ellen *) — — — — —

**) — — ebben az mi mindennél legnagyobb, mivel különben az vezér sem akarta az conclusiot megmondani, hanem hogy kegyelmek is országok és mi képtünkben ad ratificationem nostram assecurálja ő nagyságát, hogy mi is hírek nélkül és akaratjuk ellen Ferdinandussal meg nem békélünk, őket meg nem játszodtatjuk; melyre kegyelmek is látván az nagy szükségét, az mi intimationk

*) Innen a fejdelem által két sornyi kifejejtetnek, vagy szándékosan elhagyottak látszik. **) Innen a külön pontot kezdő szó kiszakadt.

szerént conditionaliter assecurálta az fővezért sat. könyörög sőt obtestált kegyelmek minket, hogy valami mutatio ez alatt a dologban magunk és hazánk gyalázatos veszedelmével ne legyen sat. Noha az mint más levelemben is megírtam, az tractatustól csak az első kegyelmek gyengén informált censurájára is supersedeálni igyekeztem, tudván s jól ismervén a portát természetében, hatalmas erejében, és mindjárt hivatam palatinust, de nem jött mind ez napig is; sőt ide is Posonban egyért csak azért jöttem, hogy elhagyathassam vélek az tractatust, és csak két órára való beszélgetésre hivatam alá Haimburgból, de azt adá válaszul, hogy a köszvény jött lábaiba és nem jöhet; cancellariust alá hivatván azért, öneki minden dolgokat bőségesen proponáltam és általa palatinusnak megízentem, hogy mit cselekedjenek, sőt nagyobb bizonyosságért az leveleket mind a kegyelmekét és Toldalagiét palatinusnak küldtem, censurám szerint való kívánságimat megmondtam: tudniillik, mivel ez világnak leghatalmasb monarchájával vagyunk dolgunk, ki mivelhogy minket országotól egész nemzetestől kegyes szárnyai és oltalma alá ígért venni, velünk való foedussát megtartani, az ellenségünket értünk megvetni, és minthogy in provincitu vagyunk, becsületes követink nagy fogadást töltenek és assecurálták az portát ellenségünkkel hírek nélkül való meg nem békélésünk felől &. Nem illik s nem jó, hogy immár simpliciter az békességet végben vigyük és azzal ez mostani rettenetes készületét magunkra sponte vonjuk; hanem cselekedje ezt mind császár s mind mi, hogy bátor mostan az conditiok megirattassanak, minden dolgok elvégeztessenek, de az executioja haladjon szent Mihály napjára; akkorra promulgáljunk generalis gyűlést az egész országnak és adjuk értékre az végezett articulosokat — menjen minden dolog nagy becsülettel és szép csendességgel végben, confirmáltassanak az ország gyűlésében, mivel országot concernál ez a dolog.

Interim mindeneket a fényes portára adjunk értékre az fővezérnek, és instáljunk általa császár előtt, ne bánja és ne tartson ő hatalmassága is ellent ebben, békélhessünk meg Ferdinánddal, de úgy, hogy ő hatalmasságával is tökéletes békességet tartson nem csak annyiban, mennyiben Magyarország királyának magát tartotta eddig, hanem úgy is, mennyiben bécsi királynak és német avagy romai császárnak nevezi magát, úgy pedig, hogy az lengyeleknek

segítséget ne adjon se titkon se nyilván császár ellen. Interim szent Mihály napig legyenek induciáink, és az ország maradjon a mi directionk alatt éppen, hogy így a török hadak is eleikben vöttek útjokon induljanak meg, haladjanak meg minket. Császártól is az resolutio ez alatt megjövén, követink is szabadulhassanak tisztességesen meg és magunk is országostól bátorságosan maradhassunk meg, megtartván a törökkel való frigyünket szentül, nem adván semmiféle segítséget az lengyelnek. Ha ezt cselekedni császár, én is kész vagyok sufficienter assecurálni, hogy az alkuvás szerént az jövőendő gyűlésben az országnak azt a részét, melyet az ország consensussából oda engedünk, minden tergiversatio nélkül resignálom. De mi lön ebből? Én azt reménlettem, hogy ezzel kedves dolgot szerzek nekik, hogy ha mind magyar és német nemzetről az fegyvert ilyen szép ratiokkal és conditiokkal elfordíthatom &. Ezt mikoron cancellarius palatinusnak referálná, eo momento nagy mérgesenmondotta: Oltalmazza Isten őket attól, hogy török hírével kellene az békességnak végben menni! Ugy tehát az ország subji-ciálná magát a töröknek; ő arra száját nem nyitja fel, sőt kegyel-meteket országúl hogy megbüntessék halállal avagy exiliummal azért az assecurálásért, azon instál az statusoknál &. És így proponálni sem engedte. Noha ez országunknak, sem szabadságának, sem dignitassának semmit egy punctban nem derogál, hogy ha kivel frigyét kötünk és az is töllünk azt kívánja — ha ő miérettünk frigyését megveti — mi is assecuráljuk őtet arról, hogy azon ellenséggel híre nélkül meg ne békéljünk, nem tiltván attól, sem kívánván, hogy ő akarhatja ellen semmit ne cselekedjünk, és ha tiltaná is, nem követjük s meg sem gondoljuk, hanem csak híre nélkül ne békéljünk. Netalám tart attól, hogy hír nélkül cserben hagyjuk, ellene össze adjuk magunkat és fegyvert fogunk ellene. Ilyen ratiokra nézve igen méltán kívánhatja és mi is méltán assecuráltuk, ha mi velünk oly jót tött, hogy ellenségünket nem csak rejiciálja éretünk, de sőt gratis meg is segít ellenek bennünket — ez nem lehet semmiképpen ország szabadsága ellen. De palatinus most mutatta ki foga fejjérít, noha tudtuk eleitől fogva ő kegyelme magavisele-séből minden affectussát mi hozzánk, és hazájának veszedelmére való igyekezetit; de most leginkább megmutatta, látván tovább nem titkolhatja dolgát, mivel kívánsága szerént per pacificationem

az clerus introductioja nem succedálhat, látta, Haimburgban pedig igen össze alkott volt az császár commissariusival — együtt vendégeskedett velük, és Buquoi, Tiffenbak is Bécsből hozzá menvén, igen ittanak és engemet gyalázatosan emlegettenek maga asztalánál, kiről senkit meg sem szólított, noha tisztí szerént kellett volna urát oltalmazni &. Mondom: ezeket a dolgokat császár commissariusinak megbeszélgette mind és megmondta nekik, hogy én mit kívánok, melyre ha accedál császár, akár mint assecurálnám is, nem kell hinni, mert defraudálok és csak az török s tatár segítséget várom, melyben minden reménységemet helyheztetem. &. Megértvén az dolgokat császár, nem akart semmi igaz ratiokkal való kívánságinknak engedni; sőt félvén, hogy ha Magyarországhban hagy maradnom, nagyobb erővel conjungálván magamat, recuperálom az országot, és így de plano et simplici kívánta mostan azolta immár az országnak resignálását; az 4 vármegyét, Munkácsnak, Tokajnak redemptiójával és opuliai herczegséget ígérték volna, de én sem sokat, sem keveset nem akarván ilyen conditiokkal elvenni, az tractatust én félben hagyám; megírtam mai napon szombaton, hogy elhagyják és vissza jöjenek, hanem ha valami induciákat csinálhatnak, lássák, s ha nem is, eljőjenek.

Itt mi ilyen confuse vagyunk, hogy az palatinus egynéhány pápista úrral alattomban ellenünk valóban practicálnak; a mint Pote Györgynek, Balassa Sigmondnak s egyebeknek is magok saját kezek irását intercipiáltattuk, Bécsben ki immediate császárral s ki Pázmánnal s ki egyébbel tractáltak, kikre jövőendő gyűlésen — ha azt érhetnők — gondunk lenne. Annakokáért, hogy kegyelme-tek értse valóságosan állapotunkat, ebben vagyon: Minket senki az confeoderatusok közül egy emberrel, egy pénzzel nem segít; mert a mint megírtuk, Csehországot subjugálták teljességgel hogy Prágát hitre feladták, hanem az 6 erősséget ma is emberül tartják — sokan szorultak azokba király hívei. Prága állapotja pedig mostan ebben vagyon, hogy az bavarus és Buquoi egynéhány cseh úrnak és városi rendnek kezeken esküdtenek meg császár nevére, hogy minden szabadságokban megtartatnak, senkinek senkitől bántása nem leszen; ez meglévén, beszállottanak, s minémű kegyetlenséggel való istentelenségeket, paráznságokat exerceáltak, azt én meg nem írhatom; de hogy haza kezdettenek menni az urak és főfő

emberek azt elvárták, és az mult februariusban 71 urat s főembereket fogtanak meg, kiknek megszententázásokra az mult héten circa 10 mart. expedíált császár Bécsből német commissariusokat. Minden privilegiumokat elszedtenek tőlök, és provinciává csinálták. De Isten ebben ezt nem hagyja, melynek bizonyos jelei immár elucescálnak. Manczföld Pilznából mikoron látta és értette, hogy az bavarus népe elholt igen és megoszlott, alattavalóival tanácskozván — mert éppen az bavarus népe, ki az liga fizetésén vagyon, maradott Prágában — kiszállott Pilznából és egynéhány jó csatákat tévén Prága alá, ott jól megvakarászta az németeket valahol kit kaphatott. Őt avagy hat várat recuperált, és mostan 13 kerített várost bir; neki válogatván hadát, Saxoniába bément, és az mely városban a domus monetaria vagyon, azt más városokkal együtt megvötte mindjárt. Az városok száz ezer forintot adván neki és az pénzverőházban is többet száz ezer forintnál találván, elhozta, hadát szépen contentálta, néppel többítette, és mostan bizonyoson 6000 gyalogja s 2000 jó fegyveresse vagyon. Az urak közül Berka szaladott el, Budovát s a többit megfogták, kik királylyal el nem mentenek. Az csehországi állapot ebben vagyon; az morvai ebben: hogy egész decembertől fogva eddig minden hadak rajtok élnek, pusztítják rettenetesen, 82 templomot foglaltak el az evangelicusoktól. A szegény papok közül valakiket kaphattanak, némelynek a sapkát — vagy minek híják — a kit viselnek fejekben, hoszsu vas szegekkel vervén fejekbe úgy ölték meg, némelynek nyelvét ollóval metélték darabonként; némelynek fogóval az nyelvért gyökerestől vonták ki; némelynek száját torkát porral megtöltvén, felgyujtván, darabokban szakadozott szegényeknek fejek; némelyeket fűrészekkel metéltének. Ezeket szenvedék szegények az Istenért. Mostan én táplálók 42 papot — morvait Trencsinben. Nem szabad sohul professiojokat exerceálni. Fridericus király állapotja ebben vagyon: hogy az slesiai statusokkal végezvén, tractáljanak az saxoval s tartsák jó reménységgel; maga Cusztrinba ment, és onnét — *) nevű városban hol az imperiumbeli unitus némely fejedelemeknek gyűlések volt, ott minden dolgait exponálván, mindenik szép segítséget ígért nekik, azonképpen az ángliai, dániai, svéczi

*) A város neve kifelejtődött.

királyok mostan ez jövőndő aprilisben ígérték és rendelték hadaknak előállítását, megmustrálását. Sok had volna, ha annyi lenne, a mennyinek számát nekem irták — meghaladná in universum az 60 ezeret, de ha csak fele lehetne is, jó és elég lenne; azt kétfél szakasztják, egy részét az Palatinatusnak recuperálására, melyre az galliai király is magát igéri hogy hadat bocsát segítségére — űk sem szenvedik az hispanusnak Palatinatust birni. Nem vették tréfára az hispanusnak Imperiumban való bėjővését az egész imperiumbéli statusok, sem gallus, sem helvetus, sem a több királyok. Annak a hadnak főgeneralissa az dániai király leszen. Az másik részével az szegény Fridericus király jő ki Slesiában; ott kész haddal várván, egyenesen akarnának Prága recuperálására menni, melyet engedjen az űr Isten nekik. Ez bizonyos, hogy mihelyt melyik országban Fridericus hada érkezik, nem úgy mint azelőtt, hanem ezerszerre különben insurgálnak mellette, és mellette akarnak élni-halni. Valóban megbánták szegény bolondok minden eből való cselekedeteket. Mi penig így vagyunk: hogy legyen hálá az űr Istennek eddig ez napig egész Magyarországot éppen tartjuk; Szakolczát árulák s adák fel az benne való pápisták — de az is más vétke lön — Holicsot az Czobor szolgálai; Strasnica noha nem miénk volt, de még is bánom hogy eljőve belölle generalis uram; kiben 3000 német gyalogot és 1000 lovas kozákot szállítván Buquoi, én is februariusnak 15 napján hat ezer emberemet reá válogatván Kornis Sigmonddal, szintén 12 óraker kezdtek az ostromot és vitézül bémenvén, ott ben az piaczon való sánczot 4 egész óráig ostromolván, rettenetes vitézséggel — kihez hasonlót historiában sem olvastam — az űr Isten azokat igen megszegényenítvén, több vesztett 3000 embernél el az ellenségben, az miénkben 82 esett el; zászlót 17 hoztanak, lovat többet 2000, pénzt, arany-ezüst mívet többet száz ezer forint érőnél. Januariusnak kezdetitől fogva soha az csatázások — azt merem mondani — három nap meg nem szüntenek, minden napon hordották igen — im mai napon is 33 rab kozákot hozának.

Fizetett lovasom in universum mostan vagyon 17 ezer, de gyalogom négy ezernél nem sokkal több, nem kaphatunk gyalogot. Az morvai had felől irtam volt az másik levelemben, hogy megfizették őket és Buquoi mellé küldték; mely ugyan úgy lőtt volna,

de nem akart az vitézlő nép semmiképpen oda menni; Stumful és Sellendorf — kiknek igen szép 1500 fegyverek vagyon — *) is, azonkívül is két kapitánknak jó két ezer gyalogjok, öszveesküdtenek, hogy császár hadában soha nem szolgálnak; nekem irt vala Stubernfel és emberséges embereket küldvén hozzám, conveniáltam velük és megfogadtam őket: lovasnak 8 rénest, gyalognak öt rénest ígértem; közönségesen azt az 3500 embert ez jövő héten várom magamhoz, azokon kívül is 900 német fizetett gyalogom vagyon. Én az császárral mivel békességet immár realiter nem tractálhatok, abban igyekezném, miképpen valami jó reménységet adnék s mutatnék nekik az megalkuvás felől, és ez alatt valami 13 holnapig való induciákat csinálhatnék velük, melyet ha végbevihetnék, nyert dolognak tartanám az állapotot; mert addig minden hadaimat megnyugotnám, és számtalan prédájokat lerakatnám, kik felette igen megfáradtanak és kedvetlenedtenek kíváltképpen ez 3 holnap-tól fogva; mivel bizonyos dolog, hogy semmi nyugodalmuk nem volt, felette súlyos szolgálat volt rajtuk—egész esztendeje egynéhány ezerének, hogy hazájokat, feleségeket, gyermekeket nem látták; ezért akarnám ha valami úton módon egy kevésbé megpihentetnők őket. Magam is 10 holnaptól fogva ez rettenetes gondban epedek és aggok. Az császár hada is — ha akarna — három holnap alatt elérkezhetnék, és magunkat conjungálnók s megerősítenők velük. Az Úr Istent segítségül híván, kétség nélkül vakot vettethetnénk az ellenséggel. De ha induciákat semmi jó reménység adásnak színe alatt sem végezhetnék is, kényszerítetem mostan valami féle paxot velle indítani és végezni, s ha egyéb nem lehet benne, szabadságot adok az Dunán túl és innét való darab földnek, hogy obedientiát mutassanak császárnak, de németet soha bé ne vegyenek az erősségbe—különben nem is conveniálok velle. Így is igen megrézfálhatnak, mert jó biztatása lévén az meghajlások felől az statusoknak, kiki magát úgy viselné mint subditus.

Generalis gyűlést az országnak kellene kételen promulgálni császárnak, hogy akkor minden ember ad fidelitatem redeálván, comparéálna és homagiumot prestálna; annélkül tudni való dolog hogy nem lehetne. Az gyűlést én svadeálok úgy is, hogy augus-

*) Egy szó olvashatlan.

tusra vagy szeptemberre differálna császár, ennek ilyen ratioját adván: hogy az török megindulását s elhaladását kívántatik igen megvárni, mert úgy lehet bátorságosabban végben meneteli az gyűlésnek &. Ha az első úton az induciákat nem prolongálhatom penig semmiképpen s az másikon sem építhetek, hogysem mint császár ellen hazánkknak magunknak örökké való veszedelmével én megbékéljem az némettel kívánsága szerént, később vagyok akár mi veszedelmes állapotot is ez két három holnap alatt elszenvednem; és ha nem kezdek állhatni az ellenség impressióját, hogy ez öszve szokott szép hadat bolondul el ne veszesszem, és császár hadának is azzal terrort ne hozzak (mert bizonyos deliberatio ez, hogy vagy megbékélhetnének, avagy megverhetnének bennünket, de azontul Buquoit ő magát bocsátának az lengyel mellé derekason) mondom, hogysem mint valami extremumokon kellenék járnok, inkább cselekedem azt, hogy lassan-lassan alább-alább állok előtte; az várakat: Posont, Ujvárat, Nitrát, Nográdot és Fileket Dunán innét megrakom, Dunán túl Sopront, Köszeget, Óvárat; magam Kassához csatlom magamat, és megvárom császár segítségét — interim a mint erősíthetem magamat, azon fáradozok éjjel-nappal. Ezeket ily bő szóval azért írom meg kegyelmeteknek, hogy értsen minden állapotokat igen bizonyosan; és ha különben hordják és terjesztik az híreket is szokások szerént Caesar uramék, se kegyelmetek, se az vezér urak el ne higgyék; mert bizony különben ennél eddig ez napig nincsen — mindenek igazán így vagynak. Kívántatik azért, hogy kegyelmetek felsejkenjen, szemit felnyissa, és értvén az állapotot, az segítséget ne úgy és ne oly rettegve s fél kedvvel sollicitálja mint eddig, hanem különben. Sőt én az egy hatalmas Istenért kérem kegyelmeteket s obtestálok idvességekre: valóban sincere fussa, kérje az segítséget úgy, az mint én informáltam arról kegyelmeteket Memorialémban avagy valami compendiosa kis instructionban. Ne nézzetek uram arra, hogy török miatt romol a keresztyén! mert azok a keresztyének bizony nem kímélnék minket, ha kaphatnak, szörnyű kínokkal ölnek meg. Inauditum: vitézlő nép vitézlő népet úgy öljen meg azután, mikor harczon rabságra esik, mint ezek az császár hadai bánnak az miénkkel! Ha valahol egyet kettőt kaphatnak közüllök, azontul szalag szíjjakat metélnek hátok bőréből, némelyeknek szárokat, karokat

török ketté s oly kínokkal ölik meg. Nem jó uram immár tovább kedveznünk; mert ha az confoederatusok is így nem kedveznek vala nekik, nem volna mostan semmi gondunk, holott talám tízszer is megvihattunk volna véllek — csudálatos szép occasiok affulserunt az miéinknek, de addig szánták őket azt mondván, hogy keresztyének s nagy bűn ha levágják őket, csak halogatták egy napról másra; ha az mi magyarink vágta őket, szidalmazták s pogányoknak nevezték, melyből az jöve ki, hogy conjungálá magát az bavarussal, azután az clerus tízezer népével Buquoi, superálá bezzeg az mihadunkat 18 ezerrel, és nem vakarozék semmit, hanem valóban rajta terme Fridericus hadán, éjjel-nappal sok napokig ostromolván — a mint megírtam — kényszerítettének Prágához szállani, s azonban ott sem lévén semmi vigyázások az sok — — — latorra, meg lőn az scissio az városban és azután az rebellio, s rajta veszték az csehek. S én is periclitálok ő miattok azolta. Mert csak deseráltam volna őket és ígertem volna hatalmas császár ellen való fegyverfogásra magamat, megmondtam volt kegyelmeteknek, hogy egészen is kezemnél hagyta volna az országot császár. Mint tractált erről én véllem Colalto, megmondtam kegyelmeteknek, de quod factum est infectum fieri nequit: elmúlt esőnek köpenyeg nem kell — azt mondják a törökök. Arról én sem írok, hanem az előttünk álló dolgoknak és intentumoknak mint kellessék resistálni, evértálni és az Úr Isten segítsége által triumphálni is ellenségink ellen, arról én per discursum in forma postulati instructiot *) írtam kegyelmeteknek, melynek tenora szerint hogy az vezéreket kegyelmetek sollicitálja és maturálja az indulatot, még is az egy Istenért kérlek benneteket. Az assecuratoriát megküldtem kegyelmeteknek, nem akarván hogy én miattam egy punctni dologban is gyalázatot avagy periculumot lásson; ha kívántatik beadhatja bátorsággal. Csak onnét ne legyen az fogyatkozás, innét semmi játszodtatás nem leszen bizony az míg én élek; de ne késsék uram az had, mert az celeritásban áll minden győzelemnek reménsége. Minémü leveleket irattam oda bé, paráját kegyelmeteknek megküldtem; az kin titulus nincsen, a kinek kívántatik megírhatni: nem árt talám hogy még is salutáljuk őket és a jóakaratot köszönjük. Szóval is izentem Demjén Ferencz-

*) Gyűjt. III kötetében — remélem — ez Instructiot lesz alkalmam közölni.

től, ha el nem felejtí megmondani; de az részegség miatt kétség az dolog. Quos bene et feliciter valere cupientes. Datum Posonii 20-a marty 1621.

Gabriel m.p.

V.

Bethlen fejdelemnek Rimay Jánoshoz sajátkezűleg írt levele.

Generose fidelis nobis dilecte!

Kegyelmed leveleit igen diligenter megolvastam, melyeknek olvasásával engemet nem hogy aggrávt volna, sőt inkább recreált, és nekem azzal kedves dolgot szerez, hogy minden dolgok felől oly bőségesen informál; én is úgy tudok provideálni az állapotról, hogy ha minden dolgot érthetek. Megtetszik világosan kegyelmetek sok munkája és törődése. A maga írásból dicséretet érdemesen vött kegyelmed azokért, mikoron némely urak olvasták az kegyelmed leveleit. Én pedig, kit hasznos szolgálatjával magához való gratiámnak megmutatására irritált eddig is, s naponként concitál, ha élek megmutatom azt kegyelmedhez reménsége felett. Itt az állapot miben forogjon, az közönséges levelemből bőségesen mindeneket megérthet; különben annál nincsen, akár mint informálja Gál uram a portát az confoederált országok meghajlása, Fridericusnak adversa fortunája felől, de különben annál a mint megírtam, nem találják. Mostan pro tempore nyegnek és szenvednek, várják az megszabadulást. Az morvaiak elárulását az confoederationak szintén úgy megbánták, a mint kívántatott; bizonyos dolog, mihely az fegyvert látják, azontul mind Csehország, Morva is fegyvert fog, mellénk támad; Slesia pedig igen okoson tudá magát viselni — megmarad az az ország kár nélkül és elégséges lészen az nekünk való segítségre mind pénzből, népből. Azok felől semmi kétség nincsen, bátorsággal felelhetnek tractálhatnak kegyelmeikkel együtt az követek azok képekben. De az mi magyarainkat igen meg kezdé tántorgatni az palatinus nagy álnok practicája, ki az nagy marha Szécsyt elaltatván, im mostan kezdette manifestálni árulását; de Isten velem lévén, ezt én ez napig reméllem, úgy se dálhatom, hogy semmit tölle nem kellek félni; ő maga Murányban ül, de ha alá kaphatják, nem könnyen megyen fel, oly fundamentumot vetettem neki. Bizony az indulaton úgy nem búsulok, a mint

szégyenlem nemzetünknek ilyen gyalázódását némely istentelen árulók factioja miatt; kesergek szívemben igen, hogy fegyverrel kellettük őket compescálnom, holott im 8 esztendeje leszen inauguratiomnak, de eddig egy nemes embert is meg nem ölettem, noha némelyeket országul is megszenteltetnek. Nem tehetek rolla: inkább akarom egynéhány veszszen el gyalázatosan árultatásáért, hogysem mint országotól sirjunk és búdosásra jussunk. Ha szintén a portára ennek hírét megvizsik is, kegyelmed igen eleiben adja az embe-
reknek, hogy ezt kicsin dolognak tartom, noha némelyek nagy veszedelmet akartanak ezzel reánk hozni; de Isten velem lévén, magok esnek az veremben, melyet nekünk készítettek.

Dolgomban én eljárók, és csak érkezzenek az hadak, minden dolgokat fogyatkozás nélkül vihetünk véghez, ha Isten akarja. De az állapotot ha consideráljuk, én főképpen értvén az austriai és hispaniai háznak intentumát, oly bizonynyal reménlem mint ha szemimmal látnám, hogy elnyomják ebben és az következő esztendőben csaknem egész Európának minden evangelica religion való statusit, fejedelmet, ha az töröknek ereje által hadokat nem distrahálhatjuk. Mert az evangelicusok egymást nem hogy szeretnék, de ha lehetne egyik religio az másikat egy momentumban veszténél, úgy gyűlölik egymást. Az saxo noha evangelicus, de Fridericusra való irigysége miatt az Krisztus ecclesiájának ellensége lön—vagynak többen is az imperiumban olyanok—és egymást addig üzik, kergetik, ölik, vágják, hogy az megerősödött és religiojokkal öszszefonatott pápista statusok dolgokban eljárnak. A mint az hispanus abból az occasioból ansát vévén magának, az imperiumnak közepében szálla, és mostan hatalmasan uralkodik in visceribus; melyet jól látnak az imperiumbeli státusok, de az nagy egyenlenség miatt többire csak nézik egymás veszedelmét. Úgy vagyon, hogy készítik hiszem hadokat és bizonyoson informálnak, hogy in junio Prága alatt akarnának lenni egyik részével, másikkal Palatinatusban; de én nehezen hiszem hogy őszig is kidobolhassanak azok, nem resten s terhesen való járások, de az nagy pompálkodás miatt. Addig pedig az Ferdinánd és Hispanus hadasok dolgot és anynyit visznek véghez, melyet amazok ha kidobolnak is, de két esztendeig sem tudják recuperálni, bátor az szerencse nekik szolgálna is, mely csak a nagy hatalmu mindoneken szabadosan uralkodó Istennek dispositiojától függ; és ha akkor is az austriai ház victor

evaserit, actum erit de tota Hungaria, Bohemia, imo de tota Europa. Soha bizony sem Helvetica, sem Augustana confessio tovább nem leszen, minden országok szabadsága elromol, és némettel, hispanussal rakják meg országot, s az urak nemesek jószágait azoknak osztják. Ez az magy ar nemzet pedig—valaki pápista—de azok mind ellenségink(?) nagyobb részint, és éjjel-nappal csak tanácsot tartanak ellenünk; de ezek között való defectiot nem egyéb hozza, hanem az nagy lihetetlenség és császár részéről adandó segítség felől való reménységeknek elfogyása. Ezek közül—azt merem mondani—az egész országban 20 embert nem találánk, a ki bizonyosan elhinné az derekas segítségnek adását, mert ha azt elhihetnék, sokkal animosiusb viselnék magokat; de csak lássák az derék segítséget, azontól mutabuntur in alium virum: erigálják magokat és nem sok fogyatkozás fog benne lenni, mely szintén mostan kívántatik hogy meglegyen, ha innet is hatalmas császárnak az vezérek ellenséget birodalmára vonni studio nem akarnak; azt pedig ne gondolják, hogy ha az németet nem rejiciálták volna, ellenségévé nem lenne, mert ezt én igaz ratiokkal megbizonyíthatom, hogy akár mely jóakaratot mutatna is a fényes porta az némethez, de akár lengyelre, akár spanyolra induljanak haddal, tantum facit, mintha Bécs alá jönnének; mert ennek sem pénze, sem hadakozó népe, sem generalissa a császárnak elegendő feléni szükségre is nincsen; hanem az hispanus tartja mindennel, melyért ez is minden jussát az cseh királyságban egyik fiának legálta holta után; az lengyel király felesége pedig egy a császárral. Kegyelmed jól tudja, mind azért, mind religiojáért, mind propter vicinitatem, mind annak az jónak recompensálásáért, melylyel lengyel király is ez két esztendőben segíté, oly igen megsegíti, mentől jobban tölle lehet. Akár mit mondjon Gál, hogy csak tartsa meg frigyét velle császár, az ő ura is barátja leszen; de semmit abban el ne higgyenek, mert ha százszor megeskünnék is, de bizony megsegíti, ez oly bizonyos mint az sz. írás. Hogy azért mind ezek(et) az specificált immineáló veszedelmeket magunkról több sok gonosz intentumokkal együtt eltávoztathatánk és valaha bizonyos és állandó békességet szerezhethénk az országoknak, kikkel mi szomszédosunk vagyunk, és az orthodixa religionak is bátorságos progressust csinálhatánk, én sokat gondolkodtam arról: mint kellene in effectum vinni? Melyben találtam egy utat és módot, kiről kegyelmedet im tudósítom realiter, de

úgy, hogy magánál legyen, több senki ez világon kegyelmednél ez' ne tudja se magyar se más nemzet, hanem csak császár titkos emberei, azok közül is azok csak, a kik bölcsen tudnak fölül discurrálni és az titok nállok megáll; de azoknak is cum magna obtestatione intimálja: tartsák titokban, és ha tetszik ez én tanácsom, kövessék azt, ha hol peng nem fog tetszeni, pereat, legyen eltemetve. *) Így oztán az ide bocsátandó segítséget kegyelmed sollicitálja igen serio azon a formán, mely fölül irtam az közönséges levélben. Az Istenert uram, legyen hamar a mi leszen, ne várják az kalongyát, hanem in junio lennének, elérkeznének mellém. Az Istenre és igaz lelke idvességére kénszeritem kegyelmedet, ez a secretum legyen kegyelmednél eltemetve ne értse senki több kegyelmednél.

Az hollandiai oratornak hozzánk való sincerus affectusát értvén kegyelmed írásából, örvendezek neki, és mi is jóakaratusunknak symbolumát meg akarjuk mutatni olyképpen hozzá, hogy jó neven vehesse. Nagy lucrum, hogy kegyelmed olyan emberrel találkozott együvé, ki az állapotokban tudós és vallásunkon való okos ember, confidenter hogy beszélhet velle; szükség, hogy mi is megbecsüljük, és gratiánkban tartsuk, sőt kívánnánk ha valamikor beszélhetnénk, magunk is ismerkedhetnénk velle. Irattunk neki. Kegyelmed salutálja mi nevünkkel, sok jót kívánván ő kegyelmének, jó neven vegye nevünkkel ilyen hozzánk való sinceritassát, ajánlja az mi jóakaratusunkat neki. Irunk mindjárt Mauritius herczegnek azokról az dolgokról, melyekről maga is emlékezik levelében és kegyelmed bővebben informál. Nem volna jó az mi itéletünk szerint, hogy ha mostan Haga uramat haza hivatnák, a ki immár nagy esmeretséget vetett az nagy emberekkel, hitelt, favort, kedvet szerzett magának az ő principalissinak való szolgálatra. Sokáig kellene másnak újnak ott lakni, míg azoknak végére menne és megtanulná az állapotot. Igen kívántatnék, hogy ha az hollandusok is meginditanák az szárazon armadájokat contra hispanum; szintén mostan volna ideje annak, ha ők is ott ben fegyvert fognának in Palatinatu az angliai, svécziai, dániai királyok hadai. Az velenczések in recuperandam

*) A fejdelem ezen titkos gondolatát egy ide vonatkozó okmányban sem látam. Úgy kell lenni: vagy élő-szóval izente vagy külön levélben irta meg.

Voltolinam—úgy értem—bizonyosan elkezdik az hadakozást az hispanussal. Én is holnap expedíalom követemet az velenczei respublicához. Nagy reménséget adnak onnét, hogy örömet confoederálnak az magyar nemzettel és pénzzel segítnek bennünket. És így ha az hispanust mind Hollandiában, Palatinatusban, velenczések, az török vizi armadája és az hollandusoké kezdhethé infestálni, úgy remélhetnénk jó progressust dolgainkban. Itt én sokat discurráltam gróf von Turn-Hofkirker uramékkal és egy főolaszszal, mint árthatna császár vizi armadája az hispanusnak; azt beszéli az olasz, hogy Neapolisnak egyik főportusa Palermo, ki erős váras és vár — arra nem jó menni, hanem igen könnyen elkerülhetni és az országnak szintén közepi aránt szállhat ki az had: 8 tiz nap nagy részét mind elégethetni, rabolhatni; sok városokat verhetnének fel, melylyel az egész Olaszországnak rettenetes terrort adhatnak. Haszna annak három t. i. 1) hogy az spanyol hatalmas császár ellen való segítséget derekason nem expedíalhat szárazon, 2) az nagy préda; harmadik az ő hatalmassága frigyos országának is nagy bátorságot szereznek azzal. Az Kapi agának irattam levelet; kegyelmed igen nagy szeretettel salutálja és fogadja apánknak, ígérje magát mi nevünkkel neki, hogy főemberünket bébocsátván, illendőképpen akarjuk fiui szeretetünket ő nagyságához megmutatni. Az mi jóakaratusunkban semmit ne kételkedjék; kérni kell, maradjon meg ígért jóakaratusában végig hozzánk, és legyen főgondviselőnk hatalmas császár háta megett.

Az nagy embereknek való ígérte a mi illeti: nagy considerationak kell benne lenni, kinek mit kell ígérni; mert omne promissum cadit in debitum. Annak meg kell lenni oztán a mit ígérünk, hogy creditumunkat el ne veszesszük, és mostani jó akaróinkat ellenséginkké ne csináljuk. Az fővezérnek halálán mennyit búsulok, meg nem irhatom, de Isten akaratja ellen nem tehetünk. Hoc opus hic labor, hogy kegyelmetek az új vezért ha lehet hasonló jóakarónká tegye, úgy, hogy az német sarkából ki ne vesse. Mely ha történnék, eleibe kell adni: azzal nem mi nekünk tenne annyi kárt, mint hatalmas császárnak és birodalmának; holott minden országot ellenségévé akkor csinálná ő hatalmasságának, mikor ezt az végzést felfordítaná és elbontaná. De hiszem az divánban ben volt—tudom—ez is, mikor az consultatio és abból való deliberatio lött; az

muftitól fetvát *) vett volna az fővezér, mely az ő törvények szerént felbomolhatatlan volna. Azért kegyelmek ezt úgy lássa, hogy mi is az oda való reménységben meg ne csalattassunk. Az ígéreteket a mi illeti: ha megholt az fővezér, ennek az újnak talám ígérjen kegyelmek 12 ló terhe pénzt, kihajának 4. Halil basának 1, Görcsi apának 8, Kapi agának 4. az hocsának 6. és azokon kívül is az cancellariusnak — kinek immár meg is vagyon ígérve — s egyebeknek is in summa 50 lótereh pénzig. Az ígéletben, ha tetszik kegyelmednek, menjen elő úgy mint 70 ezer ftig; de ebben igen okoskodjék kegyelmek, hogy ne csak magunk, hanem egyenlőképpen az confederatusok követivel ígérje és adjon pecsétetes adós-levelet is kegyelmek a kinek mit ígér, s oly conditioval, hogy hatalmas császárnak béküldendő ajándékokkal együtt ő nagyságoknak is béküldjünk bizonyosan az summákat in paratis et in bona moneta. Ha pedig egyéb nem lehet benne, száz ezer rftig elmenjen kegyelmek az ígéletben; mert csak az Úr Isten győzedelmet adjon ellenséginken, hiszem és reméllem, hogy praestálhatjuk — nem sok jut ennyi országra száz ezer rftban. De úgy és oly conditioval ígérje kegyelmek az summákat, hogy mi is hatalmas császár segítséges oltalmában és az ő nagyságok jóakarójában meg ne fogyatkozzunk — elegendőképpen segítsenek meg idején, mely szintén úgy az ő hasznok is mint miénk.

Mehemet basával noha sok jót tölt kegyelmed kiváltképpen az én nevem alatt, de semmit nem jobbult, a mint látom, és az exilium-disciplina nem fogott rajta — idem est qui antea; minémü levelet irt nekem, im az paráját kegyelmednek küldtem — ingyen sem agnoscálja véle való jótettünket. Nagy ingratitude! Sőt minémü injuriákkal illet, ítélje meg Isten a gonosz embert. Meg sem olvasám bizony levelét, csak tekintettem. Bátor kegyelmed ne fáradott volna az gonosz embernek restitutiojában. Mert meglátod uram, tisztességet véle nem vallunk, és nagy dolgot sem viszünk véghez — homo insatiabilis, arrogans, ambitiosus et inimicissimus hungarorum, praeter me nemo illum agnoscit in natura et perversis moribus ipsius. De quod factum est infectum fieri nequit; mindazáltal mivel kegyelmed emelte ki a sárból és promoveálta, módja vagyon az corrigálásban, me-

lyet el se mulasson, objiciáljon mindeneket neki: miért lehet ilyen háládatlan s honnét érdemlem én tölle az ilyen tractálást? Emen-dálja meg magát, és ha szolgálni akar hatalmas császárnak, most az ideje; nem nekünk, hanem az urának szolgál a barátunk. Mi is minden jóakaratumkat akarjuk hozzá mutatni; tudja jól, hogy azelőtt is sok jót vött tőlünk. Ugyan nem leszen azért neki több ilyen jóakarója mint mi; siettetni kell igen, ha mégis ott benn volna, jöj-jön mindjárt, ne késsék sohult; ha pedig kiindult az fővezérrel, irat-tasson kegyelmed kemény parancsolatot reá — ne késsék; küldje-nek kapucsiákat utánna mindjárt, mert én tudom az ő rest természetit — házatól, a sok concubinái közül kertéből ki nem indíthatják sokáig is; azért kell kapucsiákat utánna küldeni, hogy ne engedjék házánál mulatni, indítsák mindjárt hasonlóképpen az hadakra és szé-lekre: mindenüve — kiket ide rendelnek — kapucsiákat bocsás-son az fővezér, kik őket felkölsék és sietessék mellénk jöni. De az mig Mehemet basa mellénk érkezik, hogy addig a budai, tömös-vári, egri basaságokból bátor csak 3000 török jöjen mellénk igen sietséggel — az Istenért kérem kegyelmeket — serio in-stáljon, és in effectum vigye in quantum fieri maxime potest. Az tatárokat sietessék, jöjenek fel az Duna mellett az pesti mezőre. Az én magam személye mellé őrzésre jó válogatott portai ezer jan-csárt szerezzen kegyelmed, kik continue mellettem legyenek az hadnak fenlételéig.

Az Caesar Gál levelét az urak és statusok előtt megolvastattam, palatinusnak általküldtem és megmutogattam nekik: az német az magyar nemzetet mint akarná subjugálni, holott im jobbagyoknak nevezi; de palatinus azzal semmit nem gondolna, ha barmoknak hi-nák is őket, csak ő recuperálhatná az országot Ferdinándnak. Leg-nagyobb pestise és árulója hazájának, kegyelmed bizonyosan el-higgye — mely itt immár köztünk igen manifestum. Szécsyvel egy ér-telemben vagyon; az ő szolgálai is confundálták magokat amazéval, és Szécsén alá mikor jöttek volt az ő szolgálai, kérték urok nevével Gyarmatot az szerént; de megadták az várak kérését az árulóknak, hiszem Istent mai napon jobban megadják kit hol közüllök kaphat-nak; Rákóczi uramat bocsátottam 4000 magával ellenek, noha in universum 800 ha vagynak az pártosok, de azért bocsátottam úgy, hogy eszekben vegyék ki ellen pártoskodtanak. Ha az Úr Isten éle-

*) Talán a wai fermán.

temet megtartja, én is kegyelmedet kastélyos főemberré és udvaromban mellettem való tisztviselőnek creálok. Jut az árulók sok jószágában immár azoknak, kik igazán szolgálnak hazájok- s uroknak. Tudom, az ország törvénye is megbünteti az árulókat ilyen nyilvánvaló árulásokért. Bizony kétség nélkül el is kell hinnünk, hogy az Úr Isten ezeket az árulókat megveri, ellenségünket megszégyeníti igen, csak ne késsék az segítség — minden kétség nélkül viatores evademus. Palatinusnak szép épített kastélyi vagynak s a többinek, az szerént Haginak, Szécsynek, Petének, Móricznak, Daróczi Istvánnak, Balassa Péternek és többiknek — leszen mivel contentálnunk az igaz szolgálakat. Juszu agának 20 ezer oszporát adattunk és több gratiákat is ígértük neki; Szőlőkárnak is 8000 oszporát küldtünk tőle, fizetésit Erdélyből megviszika a többit, ki résztalni fog. Kegyelmedet még is kérem mindenekre: viseljen szorgalmatos gondot és engemet igen hamar tudósítson minden állapotról bizonyosan — tudjam mihez magamat tartani. Ezt az postámat síetséggel visszazavárom. Bene valeat. In Ujvár 19 april. 1621.

Gabriel mpr.

P. Scripta. Immár leveletem megírtam vala, érkezik Fridericus király és az jagendorfi fejedelem levelével slésiai armadának főgeneralis strásamestere és az secretariussa a herczegnek — sok szép kedves híreket hoztanak: Fridericust igen készítik bizonyosan az királyok, maga is igen iparkodik, bizonyosan megindul és az dániai király leszen generalissimus mellette. Manczfeldnek hadát hirdetik 20 ezer emberre szaporodottnak lenni; de csak tíz ezer legyen is, nagy erő és akadály leszen Ferdinándnak; de annál inkább hogy az öcsesét Carolust elfogatta Manczfeld és ő rabja mostan — Prágában megyen volt bé, hogy innét menjen lengyel királyhoz az oda ígért és rendelt hadaknak örömmondó hírével. Az jagendorfi fejedelemnél 6000 gyalog, 2000 lovas vagyon, ki Nissában szállott 10 apr. és occupálta az episcopatum, manifestálta magát in hostem Caesaris. Én is Tessinnnek elfoglalására küldök és praesidiumot rendek belé, hogy azt a passust az ellenség Morvából ne occupálhassa. Jagendorf tractált Stumfullal és az morvai vitézlő nem is conjungálja magát velle; azok is vagynak ad minus 4000. És így az Úr Isten minden jót ad, csak ne késsék az segítség — az üstökvo-náshoz körmös kéz kívántatik.

(Tunyogi Cs. József gyűjteményében levő eredetiekből.)

TARTALOM.

	lap.
Előszó	I—IV
I. Borsos Tamás második konstánczinápolyi követsége 1618—1620	1—284
II. Függelék: Borsos Tamás levelei Bethlen István erdélyi fejedelmi tanácsos- és gubernatorhoz 1618—19	285—308
III. Athnámék:	
1. Előismertetés és Báthori Zsigmondnak adott Athnámé	309—321
2. Bocskai Istvánnak	321—328
3. Báthori Gábornak	328—336
4. Bethlen Gábornak	336—343
5. I. Rákóczi Györgynek	343—349
IV. Eredeti törvényczikkek:	
1. Petrovich Péter kir. helytartó alatt 1556. hozott törvényczikkek	353—360
2. II. János (Zsigmond) válaszótt király alatt 1562. Thordán hozott törvényczikkek	360—366
3. II. János alatt 1565 Kolozsmonostoron hozott törvényczikkek	366—368
4. „ „ „ 1566. Szebenben hozott törvényczikkek	369—375
V. Eredeti okiratok:	
1. Ráduly vajda levele (Bethlen Istvánhoz) 1620-ról	379—380
2. Thurzó Imre levele erdélyi cancellár Péchy Simonhoz 1621. 29 mart.	380—381
3. Ugyanannak ugyanahoz 1621 2. máj.	381—383
4. Bethlen Gábor fejdelemnek Dóczi István és Rimay János portái követekhez írt levele 1621. mart. 20-ról	383—393
5. Ugyanannak Rimayhoz írt levele 1621. april. 19-ről	393—400

Ertelemzavaró sajtóhibák.

32	lap	7	sor	orsos	helyett: Borsos.
4	„	25	„	exproráljam	„ exploráljam.
44	„	26	„	sielentio	„ silentio.
49	„	25	„	hozott	„ hozat.
59	„	1	„	concudáltak	„ concludáltak.
111	„ alulról	3	„	gondoltak	„ gondoltok.
190	„	1	„	magybrok	„ magyarok.
278	„ alulról	6	„	soba	„ soha.
308	„	11	„	fejkeljenek	„ felkeljenek
344	„	29	„	jesuticus	„ jesuiticus.

